

Coperta: *Sergiu Georgescit*

L I V I U R E B R E A N U

Opere 4

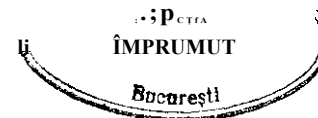
*Text ales și stabilit,
note, comentarii și variante
editoriale*

de Nicolae Gheran

^Addenda și variante manuscrise

~v.'. de Valeria Dumitre seu

i

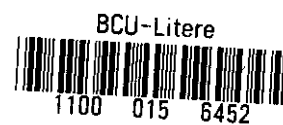
k'

I O N

1 9 7 0

E D I T U R A M I N E B V A

Biblioteca Centrală Universitară	
Bibliotecă Institutului Pedagogic	
Cota	
Inventar	114852

T

Dragei mele Fanny

L. R.

GLASUL PĂMÎNTULUI

Capitolul I

ÎNCEPUTUL

i

i

5 •Din șoseaua ce vine de la Cîrlibaba, întovără-
șind Someșul cînd îl jînceapă. cînd în stînga, pînă la
Cluj și chiar mai departe, se desprinde un drum alb
mai sus de Armadia, trece rîul peste podul bătrîn de
lemn, acoperit cu șindrilă mucegăită, spintecă satul
Jidovița și aleargă spre Bistrița, unde se pierde în
10 cealaltă șosea națională care coboară din Bucovina prin
trecătoarea Bîrgăului.

Ivăsînd Jidovița, (irumul. tUj^Jtnl^
jce-și face loc printre deajjirile _strîmtorate, pg^rmă
însj|j[^
i5 jtre fa^^
^4jiirTarCi|m^ua--Mortului, unde picură veșnic apă de
izvor răcorrtoaî^^ pe sub Rîpefe-
Dracului, ca să dea buzna în Pripasul pitit într-o
scrîntitură de coline. *
20 ,4 Ivarnarginea satului te întîmpiiiă din stîn^a^Q
cruceJsțrîmBa^^
Tățaspălăc^^
fHe^ată__de _picioare. Suflă o^^re^ușoară, și

it

Hristos își tremură jalnic trupul de tinichea ruginită
pe lemnul mâncat de carii și înnegrit de vremuri.

4^ ^Șalul^{iparcă} ejnorț. Zăpușeala ce plutește în văz-
duh țese o tăcere năbușitoare. Doar în răstimpuri fișie
5 alene franzele adormite prin copaci. Un fuior de fum
albăstrui se opintește să se înalțe dintre crengile po-
milor, se bălăbănește ca o matahală amețită și se pră-
văle peste grădinile prăfuite, învăluindu-le într-o ceață
cenușie.

10 în mijlocul drumului picotește cîinele învățăto-
rului Zaharia Herdelea, cu ochii întredeschiși, suflînd
greu. Opisică albă ca laptele vine în vîrfurile picioarelor,
ferindu-se să nu-și murdărească lăbuțele prin praful
uliței, zărește cîinele, stă puțin pe gînduri, apoi iuțește
15 pașii și se furișează în livada îngrădită cu nuiele,
peste drum.

Casa învățătorului este cea dintîi, tăiată adînc în
coasta unei coline, încinsă cu un pridvor, cu ușa spre
uliță și cu două ferestre care se uită tocmai în inima
\$0 satului, cercetătoare și dojenitoare. Pe prichiciul
pridvorului, în dreptul ușii, unde se spală dimineata
învățătorul, iar după-amiază, cînd a isprăvit treburile
casei, d-na Herdelea, străjuiește o ulcică verzuie
de lut. în ogradă, între doi meri tineri, e întinsă
25 veșnic frînghia pe care acuma atîrnă niște cămăși fe-
meiești de stambă. în umbra cămășilor, în nisipul fier-
binte se scaldă cîteva găini, păzite de un cocoș mic
cu creasta însîngerată.

Drumul trece peste Păriul-Doamnei, lăsînd în
30 stînga casa lui Alexandru Pop-Glanetașu. Ușa e închisă
cu zăvorul; coperișul de paie parcă e un cap de balaure;
pereții văruiți de curînd de-abia se văd prin spărturile
gardului.

Pe urmă vine casa lui Macedon Cercetașu, pe
urmă casa primarului Florea Tancu, pe urmă altele...
între-o curte mare rumegă, culcate, două \aci ungu-
rești, iar o babă șade pe prispă, ca o scoabă, prăjin-
du-se la soare, nemișcată, parc-ar fi de lemn...

Căldura picură mereu din cer, îți usucă podul
gurii, te sugrumă. în dreapta și în stînga casele pri-
vlesc sfioase din dosul gardurilor vii, acoperindu-și fe-
țele sub streșinile știrbite de ploi și de vite.

10 Un dulău lățos, cu limba spînzurată, se apro-
pie în trap leneș, fără țintă. Din șanț, dintre buruie-
nele cărunțite de colb, se repede un cățel murdar, cu
coada în vînt. Lățosul nu-l ia în seamă, ca și cînd
i-ar fi lene să se oprească. Numai cînd cellalt se încă-
15 patinează să-l miroase, îi arată niște colți ameninț^
tori, urmîndu-și însă calea cu demnitatea cuvenită. Că-
țelul se oprește nedumerit, se uită puțin în urma dulău-
lui, apoi se întoarce în buruiene unde se aude îndată
un ronțăit căznit și flămînd...

20 De-abia la cîrciuma lui Avrum începe să se simtă
că satul trăiește. Pe prispă, doi țărani îngîndurați of*
tează rar, cu o sticlă de rachiu la mijloc. (Din depărtare
pătrund pînă aici sunete de viori și chiuituri...

2

25 Duminecă. Satul e la honLjji hora e pe Ulița din
^dos, la Todusia^văduva lui Maxim Oprea^

Casa văduvei vine chiar peste drum de bisericuța
bătrînă, pleoștită și dărăpănată. Văduvia-i sărăcie lu*
cie. Femeia a dat din rău în mai rău. Ce agonisește un
30 cap de bărbat într-o viață întreagă o muiere ne-

pricepută prăpădește într-un an de zile, și mai puțin. Când a împreunat Maxim mîinile pe piept, în ogradă erau clăi de fîn, în cele două grajduri nu mai încăpeau vitele, în șură și sub șopron n-aveau loc carele. Se
5 vedea de departe belșugul. Acuma ograda-i goală bătătură, iar în grajduri rage a pustiu o închipuire de vacă stearpă și veșnic flămîndă.

* Hora e în toi... Locul geme de oameni... Nucii bătrîni de lîngă șură țin umbră. Doar cîteva pete
10 albe de raze răzbesc printre frunze, gîdilînd fețele aprinse de veselie. Zăduful ațîță sîngele lumii. Peste Măgura-Cocorilor atîrnă soarele îngălbenit de necaz că mai are o postată bună pînă la asfințit. •

Cei trei lăutari cîntă lîngă șopron să-și rupă arcușurile. Briceag, cu piciorul pe o buturugă, cu cotul stîng pe genunche, cu obrazul culcat pe vioară, cu ochii închiși, își sfîrșie degetele pe strune și cîntecul saltă aprig, înfocat. Holbea e chior și are un picior mai scurt, iar la vioară numai trei coarde, dar
15 secondează cu aceeași patimă cu care Găvan, un țigan urît și negru ca un harap, apasă cu arcul pe strunele gordunii. Din cînd în cînd Briceag se oprește să-și acordeze vioara. Holbea și Găvan atunci își îndoiesc meșteșugul ca să păstreze măsura. Apoi Briceag reîn-
20 cepe mai aprins, strîmbîndu-se uneori la Holbea, alteori la Găvan, cu deosebire cînd schimbă melodia.

Île tropotele jucătorilor se hurducă pămîntul. Zecile de perechi bat Someșana cu atîta pasiune, că potcoavele flăcăilor sgapără scînteii, poalele fete-
30 lof se bolbocesc, iar colbul de pe jos se învîltorește, se așează în straturi groase pe fețele brăzdate de sudoare, luminate de oboseală și de mulțumire. Cu cît Briceag întetește cîntecul, cu atît flăcăii se îndîrjesc, își înfloresc jocul, trec fetele pe sub mînă, le dau

drumul să se învîrtească singure, țină pe loc, ridicînd tălpile, își ciocnesc zgomotos călcîiele, își plesnesc tureacii cizmelor cu palmele nădușite... Glasurile se înecă în nourul de praf ce-i îmbrățișează pe toți...
B Numai arar vreunul mai țănoș începe o chiuitufă în tactul zvăpăiat al jocului, cu ochii pe dos, cu gîtul răgușit. Dar după două-trei versuri, o sfîrșește într-un iuit aspru, istovit. Apoi jocul urmează tăcut, din ce în ce parcă mai sălbatec. Flăcăii își încolăcesc brațele
10 mereu mai strîns pe după mijlocul fetelor... Sîinii acestora tremură sub iile albe și ating din cînd în cînd pieptul flăcăilor, turburîndu-le ochii și inima. schimbă nici o vorbă. Nici nu se privesc. Doar pe buze filfîie zîmbete plăcute și fugare.

Învîrtita ține de Vreun ceas, fără întrerupere, și tinerii nu se mai satură. De două ori Briceag, cu cîrcei în degete, a încercat să se oprească și, de amîndouă orile, flăcăii s-au năpustit la el urlînd desperați, cu priviri amenințătoare sau rugătoare:

— Zi, țigane! Mai zi, cioară!...

Toate perechile se îmbulzesc în jurul lăutarilor, se ciocnesc, se izbesc cu coatele goale. Cîțiva băiețandri, îngăduiți de curînd la horă, amețiți de atîta învîrteală, se clatină de ici-colo, abia mai ținîndu-se în
25 picioare, spre marea rușine a fetelor cu care joacă. Vreo trei perechi s-au retras în șură, mai la larg, unde însă praful se urcă pînă-n căpriori, des, de să-l tai cu cuțitul...

La cîțiva pași de pilcul jucătorilor stau fetele care au rămas nepoftite, privind cu jînd, șoptindu-și uneori cine știe ce și izbucnind în rîsete silite. La urechi și în cosițe au și ele buchețele de vîzdoage pestrițe și în mînă cîte un mănunchi mai mărișor, pe care să-l dăruiască flăcăului cutare să-l pună în pălărie. Printre

fete se mai rătăcește și cite o nevastă tânără, cu năframă de mătase în cap, gata să intre în horă dacă s-ar întâmpla să-i vie chef bărbatului ei să joace. Mai la o parte mamele și babele, grămadă, forfotesc despre necazuri și-și admiră odraslele. Copii neastîmpărați aleargă printre femei și chiar prin horă, fură florile fetelor și fac haz cînd victimele îi ocărăsc sau se înfurie. Cîțiva mai îndrăciți se lasă pe vine aproape de jucători, uitîndu-se cu mare băgare de seamă la poalele fetelor, iar cînd poalele zboară mai tare, dezvelind picioarele goale mai sus de genunchi, se întrebă repede:

— Ai văzut?

— Văzut. Da tu?

— Și eu.

Și apoi continuă să pîndească poalele pînă ce vreo babă indignată îi ia la goană, ceea ce nu-i oprește ca peste cîtva timp să reînceapă...

Bărbații se țin mai pe departe, pe lîngă casă, pe la poartă, grupuri-grupuri, vorbind de treburile obștești, aruncînd numai rareori cîte-o privire spre tineretul dimprejurul lăutarilor.

Primarul, cu mustăți albe răsucite tinerește, cu niște ochi albaștri mari și blajini, caută să-și păstreze demnitatea apăsînd vorbele și însoțindu-le cu gesturi energice, în mijlocul cîtorva bătrîni frunțași. Ștefan Hotnog, un chiabur cu burta umflată, ce și-o mîngîie într-una parcă ar avea junghiuri, găsește fel de fel de cleaciuri primarului, numai ca să arate celorlalți că lui de nimeni nu-i pasă. Între dînșii Trifon Tătaru, mititel, cu părul gălbui și glasul subțire, se uită cînd la unul cînd la altul, înfricoșat parcă să nu se încaiere, fiindcă amîndoi îi sunt rude — cam de departe, nici vorbă. Pe de lături, ca un cîine la ușa bucătăriei, trage cu urechea și Alexan-

dru Glanetașu, dornic să se amestece în vorbă, sfiindu-se totuși să se vîre între bogătași.

Pe prispă stăpînește Simion Butunoiu, care acum vreo douăzeci de ani a fost învățător în sat, iar azi mănîncă o pensie de cinci zloți pe lună și muncește la pămînt mai abitir ca un flăcău. Împrejurul lui s-au adunat Macedon Cercetașu cu straja Cosma Ciocănaș, cu Simion Lungu, cu Toader Burlacu, cu Ștefan Ilina și cu alții, ascultînd cu evlavie palavrele dascălului, auzite și răsauzite. Din cînd în cînd Simion Butunoiu strănută atît de zgomotos, că țgate femeile se întorc spăimîntate, sau se pornește pe tusa lui obișnuită, cu care de multe ori scoală noaptea tot satul din somn. Macedon așteaptă cuviincios pînă ce isprăvește dascălul cu tusa, apoi ia din fereastră o sticlă cu rachiu, închină foarte ceremonios, trage o dușcă zdravănă și trece băutura bătrînului care mormăie scurt „să ne ție Dumnezeu pe toți” și pune gîrliciul la gură. Sticla pe urmă umblă din mînă în mînă. Macedon e cam cherchelit și comandă militărește tuturor să bea:

— Forverț, Simioane! Vaităr Cosma!... Vaităr, vaităr !...

A făcut oastea doisprezece ani, i-a fost dragă foc și, cînd e beat, ș-acuma numai în comenzi nemțești se ceartă cu nevastă-sa. Altminteri, însă, are o inimă de ceară și în douăzeci și opt de ani nu și-a bătut muiera niciodată; mai curînd Floarea s-a întîmplat să-l muștruluiască.

Sticla ajunge la Toader Burlacu goală.

— Goală, ai? rîde Macedon încîntat. Goală?... Halt!... Haptac!... Unde ești căprar de zi?... Forverț!

❧

arcuș, încît îi și plesnește o strună la vioară. Ion, feciorul Glanetașului, ținînd de mijloc pe Ana lui Vasile Baci, se repede la lăutari, rugîndu-i:

— Mai zi, mă Briceag... numai un pic, auzi? Un picuț de tot, țigane!

Alți flăcăi strigă poruncitor:

— Trage, țigane! Ce te codești?... De ce te plătim, cioara dracului?

Briceag aruncă o privire disprețuitoare spre cei ce-l ocărăsc, lui Ion însă îi răspunde convingător, arătîndu-i vioara:

— Nu mai pot, Ionică... Zău, nu mai pot... Crede-mă!... Mi-au amorțit degetele... Pe urmă și struna mi s-a rupt...

— Un pic, omule, nu-nțelegi? stăruie flăcăul.

Țiganul însă se înfurie brusc, întoarce spatele, trîntește vioara în brațele lui Holbea și începe să blesteme cătrănit:

— Fire-ar ale dracului toate ceterile din lume; pleznire-ar acolo unde-o fi cine m-a învățat să țin arcușul... Că io-i spun cu frumosul că nu pot și el mă omoară să mai zic... Dare-ar Dumnezeu să trăznească toate jocurile cu pe cine le-a născocit...

Ion ascultă cîteva clipe mirat cum înjură Briceag. Apoi deodată se aprinde ca focul și izbucnește răgușit:

— Ho, cioară, fiți-ar neamul de rîs, ho!... Și închide pliscul că te pocnesc de-ți sar măselele tocmai în curtea bisericii!...

Briceag a mai pățit-o cu Ion; tace. Numai după ce flăcăul se îndepărtează bodogănind, începe iar să se necăjească cu ceilalți lăutari, pe țigănește.

4

Flăcăii îmbrățișează pe fete, mulțumindu-le pentru joc. Fetele se zbat în brațele lor și șoptesc cu sfială și cu plăcere:

— Mulțumim...

5

Ion strînge la piept pe Ana cu mai multă gingășie, dar și mai prelung.

— Dă-mi drumul, Ionică! murmură fata ușor, cu mulțumire în glas.

— Să vii, Anuță... știi tu unde! zice Ion domol.

10

Ana nu răspunde, privirea ei însă lucește de bucurie. Se smuncește să scape din îmbrățișare, șoptind într-una moale:

— Dă-mi drumul, Ionică... zău, dă-mi drumul!...

15

Flăcăul o trage mai aproape, cu un zîmbet aprins, o apucă cu o mîină de țite și i le strînge ca pe două mere, încît Ana sîsîie de durere.

1

— Să nu cumva să nu vii! repetă Ion, înfigînd în ochii ei o privire poruncitoare și lacomă.

20

Ana fuge glonț la fete, îmbujorată și scuturîndu-și poalele de praf. Apoi, potolindu-și sufletul, spune Margaretei lui Cosma Ciocănaș, o ființă ursuză, voinică, cu picioare cît donițele, cu brațe bărbătești și cu o față osoasă, roșcată:

«

— Și Ionică... mereu... zău așa...

25

Dar încurcîndu-se, schimbă repede vorba:

— Vai de mine ce căldură... toată m-am făcut o apăraie...

11

30

Margareta nu jucase și-i era necaz pe fetele care au avat noroc. Nu răspunse nimic Anei, ci urmă să privească cu jind la ceata flăcăilor care închinău cu rachiou sau aprindeau țigări; părea îngrijorată să nu se întîmple s-o poftească la joc cineva și să nu bage de seamă...

^ Ion urmări din ochi pe Ana cîteva clipe. Aveajceva straniu în privke,

atunci zări mai alături și pe Florica, fata vădanei lui Maxim Oprea, cu care se ținuse pînă
5 acum, puțin posomorită, dar mai frumoasă ca oricînd. Flăcăul clipi aspru, ca și cînd ar fi vrut să-și alunge un gînd din creieri, și strigă la un băiețel:

— Aduseși, bre?

— Adus, bade Ionică, făcu copilul cu importanță.

10 Am dat-o lelii Zenobia, s-o ție...

Și, în vreme ce Ion se duse spre grupul unde era mamă-sa, băiețelul urmă:

— L-a făcut tare jupînul, bade, ș-a pus zece bu-
cățele de zahăr, de zice că-i mai bun ca mierea...

15 Zenobia, cu sticla de rachiu în mînă, se plîngea Todosiei, vădanei, de un afurisit de junghi care o tăia prin șale de cîteva zile și nu-i mai trecea.

— Ia dă glaja ceea, mamă! zise Ion scurt și înghiți îndată o dușcă zdravănă. Da d-ta bei oleacă?

20 — Lasă-mă pe mine în plata lui Dumnezeu că doar nu-s însărcinată, răspunse Zenobia luînd totuși sticla și trăgînd o gură. Aoleu, da știu că-i bun... Vezi numai, dragul mamei, să nu bei mult că ți se urcă la cap și cine știe ce poznă te-o mai îndemna
25 să faci... Omul la beție să-l ferească Dumnezeu...

Ion îi luă sticla și întoarse spatele fără să-i mai asculte sfaturile.

30 Copilul rămăsese pironit locului, cu ochii pof-
ticioși la rachiu. Cînd se îndepărtă flăcăul, avu parcă o supărare. Dar îi trecu repede și, șterpelind într-o clipire un struț de flori din mîna Margaretei, o zbughi ca săgeata, urmat de blestemele aprige ale fetei care aștepta mereu s-o cheme cineva la joc...

Ion trecu încet pîrleazul de lîngă grajd, întorcînd capul spre Ana care nu-l scăpa de loc din ochi și care, peste cîteva clipe, îl urmă cu pași grăbiți, roșă ca focul de rușine, închipuindu-și că toată lumea o pîn-
dește.

io în dosul șurii era o livadă mărișoară, presărată cu pomi, tăiată în două de o cărare ce cobora pînă la Gîrla-Popii și se oprea chiar în spatele cîrciumii lui Avrum. Fînul cosit de curînd, adunat în cîteva clăițe proptite cu pari, umplea văzduhul cu un miros îmbă-
tător.

15 Ion merse pe cărare doi-trei pași, apoi coti în stînga și se așeză sub un nuc bătrîn și scorburos, pe o rădăcină încovoiată ca un jilț. Fata sosi tre-
murînd de emoție, dar cu o strălucire bucuroasă în ochi.

— Aici erai? murmură Ana așezîndu-se fără să se uite la dînsul.

20 — Că parcă-i mai bine aici, făcu flăcăul încet; apoi îndată ridică sticla: Să trăim, Anuță!

— Să trăiești, Ioane! răspunse ea privind neliniș-
tită spre cărare, pe unde treceau mereu oameni, care la cîrciumă, care înapoi.

25 — Bea și tu, Anuță, că pentru tine l-am luat și l-am făcut dulce ca gura ta,

30 — Despre mine poate să sece rachiu, zise fata mai potolită. Mi-e silă și cînd îi simt mirosul, că taica nu mai lasă să treacă nici d ziulică fără băutură și fără beție... Nu știu, zău, ce s-o mai alege de noi.

— Apoi așa bea omul la supărare, zise Ion adău-
gînd pe urmă cu alt glas: Bea, Anuță... Mi-a cășunat și mie așa o dată....

Ana își înmuie buzele în rachiul, se strîmbă și dădu repede sticla înapoi, tușind și rîzînd:

— Avai de mine... nu pot... parcă-i otravă...

— Ba-i bun, zise Ion ducînd iarăși sticla la gură.

Tăcură amîndoi un răstimp, fără să se privească.

Apoi flăcăul își trecu brațul pe după mijlocul ei și oftă:

— Hei, Anuță, mult aleanu-i în inima mea!

Fața Anei, lunguiață, arsă de soare, cu o întipărire de suferințe, se posomori.

10 — Ce îndur eu, să ferească Dumnezeu pe toată lumea, gemu dînsa. Că tata și-a pus în gînd să mă mărite cu George a Tomii și-o ține morțiș cu George. Și, Doamne, greu îți mai vine să taci și să înghiți cînd nu ți-i drag omul...

15 • Ion se uită lung la buzele ei subțiri care se mișcau ușor dezvelindu-i dinții cu strungulițe, albi ca laptele, și gingiile trandafirii de deasupra. Știa dînsul că Vasile Baciul e într-o ureche și că de o apucă hăis, apoi hăis o ține să știe de bine că dă cu carul prin toate șanțurile-
20 Dar tocmai aceasta îl întărită și pe el.

Nu-i fusese dragă Ana și nici acuma nu-și dădea seama bine dacă i-e dragă. Iubise pe Florica și, de cîte ori o vedea sau își amintea de ea, simțea că tot o mai iubește. Purta în suflet rîsul ei cald, buzele ei pline și
25 umede, obrații ei fragezi ca piersica, ochii ei albaștri ca cerul de primăvară. Dar Florica era mai săracă decît dînsul, iar Ana avea locuri, și case, și vite multe.

Îi asculta glasul plîngător și-l cuprindea mila, în același timp însă se gîndea la Florica. Apoi deodată
30 tresări, o strînse la piept și, fără să rostească vreo vorbă, o sărută lung pe buze. Fata cuprinse cu brațele gîtul lui Ion, moleșită și aprinsă, și inima-i bătea atît de năvalnic, încît el o auzea.

— Noroc, noroc, Ioane! strigă un glas aspru pe cărare.

Flăcăul ridică ochii furios și văzu pe Ilie Onu care, întorcîndu-se de la circiumă cu o sticlă de rachiul, rîdea gros și batjocoritor.

— Du-te-n... Doamne iartă-mă, bufni Ion în-cruntat.

10 Ilie Onu ajunse la șură și se făcu nevăzut. Era frate de cruce cu George al Tomii și unde putea să-i facă rău lui Ion, îi făcea, fiindcă odată, la o nuntă, îl umpluse de sînge ca să-l îmblînzească.

Ion începu să suduie și să se cătrănească, dar în-tîlnind ochii căprui, înlăcrămați de fericire și de teamă ai Anei, se potoli...

15 Ilie aducea rachiul pentru George care se silea din răsputeri să învețe pe Briceag un cîntec nou ce-l auzise de la lăutarii din Bistrița la un chef al doctorului Filipoiu, la berăria cea mare din Armadia. Briceag, cu ochii țintă la buzele flăcăului, care fluiera
20 melodia, țîrîia nesigur cu arcușul pe strune; Holbea, credincios, încerca și el să secondeze. George se umfla, închidea puțin ochii și fluiera din ce în ce mai aprig, căci împrejurul lor se adunase un pîlc de flăcăi care-l priveau cu admirație.

25 — Ei, acu ai înțeles? zise George oprindu-se în mijlocul cîntecului.

— Las' că l-am prins, mormăi Briceag pornind să tragă cu mai multă încredere.

— Am sosit, George, strigă Ilie întinzînd sticla.

30 — Iute te-ai întors, vorbi cellalt bînd și trecînd îndată rachiul lui Ilie ca el să poată reîncepe dăscălirea lăutarilor.

— Nouă nu ne dai un păhărel, vere? se linguși Holbea, zgîndărindu-l cu arcușul.

— Să vă dau, cioroilor, fire-ați ai naibii! rîse George foarte mulțumit că au să vadă toți cum cinstește el pe țigani.

— Beți-o toată, zise apoi către Găvan cînd vru să-i înapoieze sticla.

Dar atunci sări Ilie ca un cocoș:

— Ia lăsați, bre, să mai bem și noi, că cioarele astea o să pleznească de atîta holircă.

Urmă o ciorovăială lungă între Ilie și țiganii care nu mai voiau să renunțe la băutura și era cît pe-aci să se încingă o bătaie, deoarece Ilie, aprinzîndu-se se repezea mereu cu piciorul să spargă gorduna.

5

Deodată toată lumea se întoarse spre uliță. Toți bărbații scoaseră pălăriile, iar cei de pe prispă se sculară în picioare... Venea preotul Belciug împreună cu d-na Măria Herdelea, soția învățătorului, cu domnișoara X/aura și cu Titu. Primarul și fruntașii satului ieșiră în poartă întru întîmpinarea domnilor.

— Petreceți, petreceți? zise preotul cu un zîmbet binevoitor.

— Apoi ce să facem, domnule părinte, răspunse primarul cu pălăria în mînă. Dumnezeu de aceea a lăsat sărbătorile, să se mai veselească și prostimea.

— Negreșit-negreșit, murmură Belciug, lărgindu-și zîmbetul.

— Da' de ce nu poștiți și d-voastră să vedeți petrecerea noastră? reluă Florea Tancu cu un glas foarte blajin, punîndu-și pălăria în cap.

Țăranii de asemenea se acoperiră unul cîte unul, în vreme ce preotul șopti cîteva cuvinte d-nei Herde-

lea, care răspunse răspicat, dîndu-și capul pe spate cu mîndrie:

— Da, putem privi puțin și noi... Mie chiar îmi plac petrecerile poporului...

Măria Herdelea era fată de țăran de pe la Monor, dar pentru că umblase totdeauna în straie nemțești și mai ales că s-a măritat cu un învățător, se simțea mult deasupra norodului și avea o milă cam disprețuitoare pentru tot ce e țăranesc.

— Poftim mai aproape! făcu atunci primarul, bucuros, dînd la o parte pe țăranii care se îmbulzeau: Ia faceți loc, măi oameni!... Dați-vă la o parte!

Vreo cîțiva frunțași se grăbiră să dea ajutor primarului strigînd:

— Ia o parte!... Ia o parte!...

Belciug intră încetinel în ogradă și se opri aproape de poartă. Babele cucernice se repeziră numaidecît să-i sărute mina.

— Lăsați, lăsați! murmura preotul, întinzînd însă dosul palmei spre sărutare cu o mulțumire ce-i înviora fața tăbăcită de slăbiciune.

Flăcăii, obosiți și cu gîndul la joc, rămăseseră tot împrejurul lăutarilor. Numai George, totdeauna silitor să-și arate istețimea, se vîrî printre bătrîni, îmbulzindu-se să ajungă cît mai aproape de popa și familia învățătorului. Ilie se ținea și aici după dînsul ca un cățel.

Titu Herdelea, un tînăr de vreo douăzeci și trei de ani, în haine curățele și sărăcuțe, cu o cravată albastră-azurie la gulerul înalt și țeapăn, ras de mustăți și lung cît un par, cum văzu pe George, îi întinse prietenește mîna îmbrăcată în mînuși de ață cenușie:

— Noroc, George!... Nu mai jucați?... Tocmai ne abăturăm și noi să vă vedem...

— Cam nu, domnișorule ! Numai să se hodiească o ȋră țigani, c-au zis atȋta de-a amorțȋt și sufletul dintr-ȋnșii, spuse flăcăul cu glas ȋndulcit. Apoi, apropiindu-se mai bine, adaogă: Da d-ta nu vrei să joci cu noi domnișorule?

Titu rȋse și se uită la Iăura, care zȋmbi ȋncurcată.

— Eu?... Nu, George. Altădată. Acuma nu se poate.

Dar flăcăul stăruie:

— ȋȋ dau eu o fată, domnișorule, de să te lingi pe buze. Ușoară ca pana și frumoasă ca o domnișoară... Dar trebuie să joace și domnișoara Iyaura...

Sora lui Titu se făcu deodată serioasă și se agăță ȋnfrișată de brațul mamei sale, murmurȋnd:

— O, auzi ce idee!... Mă mir că nu vi-i...

Preotul vorbea cu primarul și cu ceilalți țărani despre mersul vremii, toȋi fiind ȋnȋeleși că ar fi bine să mai dea Dumnezeu o gură de ploaie, să se mai ȋnmoaie pămȋntul, căci altfel rămȋne porumbul nesăpat de-al doilea... George ȋnsă se ținea scai de Titu și Iyaura, spre marea ȋndignare a doamnei Herdelea care n-ar fi ȋngăduit nici ȋn ruptul capului ca fata ei să se amestece printre țărani.

Ca să schimbe vorba, fiindcă se mai strȋngeau și alȋi oameni să asculte stăruința flăcăului, zȋmbind paȋin batjocoritor, Titu se uită deodată ȋmprejur, ca și cȋnd și-ar fi adus aminte ceva, și apoi ȋntrebă:

— Oare Ion unde-i?

George, deși știa că, dintre toȋi feciorii satului, domnișorul cu Ion e mai prieten, se simȋi aproape jicnit auzind acum ȋntrebarea. De aceea răspunse cam ȋn silă:

— Pe-aici trebuie să fie și dȋnsul...

I Dar Ilie Onu, de la spate, se amestecă iute-n vorbă:

— Ba e-n grădină, sub nuc, cu Ana...

— Unde? făcu George ȋntorcȋndu-se brusc la el, parcă i-ar fi tras o palmă.

— Acolo, unde zic, ȋncheie Ilie scurt, rȋnjind mulțumit.

George puse nasul ȋn pămȋnt și tăcu. Nimeni nu mai deschise gura, iar Titu, bucuros c-a scăpat ușor de invitaȋia la dans, se apropie și el de Belciug care ȋncepuse să povestească oamenilor cum i-au scos doctorii cei mari un rinichi ȋn spitalul de la Cluj.

• Vorbele lui Ilie loviseră pe George drept ȋn suflet. Ana lui Vasile Baciuc ȋi era făgăduită lui de nevastă. Ea fată cu stare, el fecior de bocotan — se potriveau. Părinȋii lor erau ȋnȋeleși mai demult, iar Ana ȋi plăcea. Nu zice că-i cine știe ce frumoasă, dar nici el nu pica. Era greoi, spătos și umeros ca un taur; umbla legănat și cu genunchii ȋnmuiȋți.

? Fierbea. Se gȋndea mereu să-și croiască drum pȋnă ȋn grădină, s-o vadă cum șade ochi ȋn ochi cu Ion. Dar mereu ȋși lua seama, zicȋndu-și că poate mai mult ar strica decȋt ar folosi, dacă cumva nu s-ar isca și o bătaie, căci Ion e arțăgos ca un lup nemȋncat. De va ști fata că el știe, mai rău se va ȋnrăi. Mai bine să-i lase ȋn pace. O lingură de isteȋime face uneori mai mult decȋt un car de putere.

JP ! Dar Ion, ce vrea Ion? De ce caută să-i ȋnvȋrtească el capul fetei?... ȋși aruncă ochii, fără să vrea, spre Florica vădanei lui Maxim. Stătea tot așa de pleoștită ca și dȋnsul. Se vedea că și ea știa și o băteau aceleași gȋnduri... Asta ȋi mai potoli supărarea. Cȋnd nu ești singur, suferința se ușurează. Oftă o dată din

•• baterile inimii și-și trase pălăria: pe ochi, zicându-și:

— De-amu am să joc numai cu Florica... Cel puțin să pleznească firea și într-însul!...

5

6

Ivăutarii își potriveau zgomotos instrumentele pentru a da de știre tuturor, și mai ales celor răzlețiți prin grădină, că începe jocul. Flăcăii băteau nerăbdători din călcîie, scoteau cîte-un chiot de veselie și-și aruncau privirile din ce în ce mai des printre fetele care așteptau cu inima strînsă să fie poftite la horă.

10 în clipele acelea sosi, de pe uliță, Vasile Baci, lălăind un cîntec de beție, cu pălăria într-o ureche, cu ochii înroșiți și tulburați de băutură. Se clătina ușor în mers și dădea într-una din mîini parcă s-ar sfîdi cu un dușman închipuit. Cînd zări grupul cu domnii în mijloc, se opri puțin, înțepenindu-se gînditor, apoi se duse glonț la preotul Belciug și-i zise:

20 — Eu, domnule părinte, spun drept, îs mare păcătos... Maaare!... 'S bețiv și stricat, cum nu se mai pomenește în șapte sate, zău cruce!... Așa-s eu, ce mai calea-valea! Ce-i drept nu-i păcat, așa-i domnule părinte? Că de supărare beau dacă beau, așa-i?... Și beau pentru că beau dintr-al meu...

25 Preotul își curmase povestirea și luase o înfățișare gravă, măsurînd foarte aspru pe Vasile Baci. Țăranul însă avea acum un zîmbet bun pe buze și vorbea aplecat ca la spovedanie, parcă n-ar fi vrut să știe de nimeni și de nimic în lume:

30 — "S amărît rău, domnule părinte, crede-mă! Poate că nu mă crezi? De-aceea beau și iar beau și

30

/

I

!

|

j

!

j-

[

|

I

I

ar!... Uite-așa ! Ai să zici d-ta: da' de ce ești amărît, bețivule? Apoi cum să nu fiu, domnule părinte? Că o fată am și eu și nu-mi place de loc fata pe care o am. Nu-mi place, auzi? Că nu vrea să mă asculte. 5 Și tare mă doare inima și tare-s supărat că nu vrea să " uite în gura mea. Am dreptate ori n-am, spune d-ta!

Belciug nu suferea mirosul de rachiu, căci era bolnăvicios, iar Vasile mereu îi duhnea în nas și rîgăia. 10 Purtarea țăranului îl indigna însă mai ales pentru că-i știrbea autoritatea în fața poporului. Doamna Herdelea asculta foarte seriosă, cu capul sus, cu buzele strînse punga și privea mîniosă la oamenii care se îmbulzeau împrejurul lor, curioși, rîzînd pe înfundate de Baci. Iyai Titu, dimpotrivă, îi plăceau 15 îngăimările bețivului și nu știa cum să-l zgîndăre, fără să bage popa de seamă.

Belciug își înghiți mînia și căută să-l potolească cu o dojana blîndă:

20 — Rău faci, Vasile, că nu te sfiești măcar de tineretul care te vede mereu pe două cărări. Omul de treabă nu se ține toată ziua numai să îmbogățească pe jidovi și să-și otrăvească trupul cu hîlbăriile lor drăcești... Așa, Vasile!...

25 Baci luă deodată o înfățișare solemnă, se dădu doi pași înapoi și răspunse cu o muștrare caraghioasă în glas:

— Vai de mine, domnule părinte! Dar cui i-am făcut vreun rău? Băut-am eu banii cuiva, ori averea cuiva? Că beau, beau... Da' beau din munca și din sudoarea mea... Atunci de ce să mă năpăstuiești? Ce 30 ți-am greșit eu d-tale, spune drept!

Primarul găsi cu cale să se amestece, îl luă de braț și vru să-l dea la o parte, muicomindu-l:

— Bine, bine, măi Vasile, așa-i cum zici...
Dar lasă pe dumnealor în pace, că dumnealor au venit
să vadă jocul, nu să audă prostiile tale...

Apoi, întorcându-se spre flăcăi, strigă poruncitor:

5 Da' voi ce faceți, măi feciori? Jucați ori
nu jucați?

Atunci însă Vasile Baciul zări pe George, care stă-
tea posomorît, ca un copac cu măduva uscată și în-
dată îl apucă de mină și-l tîrî în fața preotului:

10 — Uite-l, domnule părinte! Îl vezi? Ăsta-i gine-
rele meu care mi-i drag! Cu dînsul ai să-mi cununi d-ta
fata, măcar de-aș ști că are să crape inima dintr-însa !...

— Bine, bade Vasile, lasă că... făcu George
rușinat, rîzînd silit.

15 Omul se încăpățîna însă din ce în ce și începu
să răcnească:

— Nu vreau să te las, ai înțeles? Mie-mi trebuie
ginere cumsecade, nu fleandură... Io-ți dau fata, iar
tu să ai bici, să-i scoți din cap gărgăunii!... Eu nu
20 vreau să știu de-alde calici țanțoși care umblă să-i
împuieze capul. Eu nu vreau și nu vreau, și dacă nu
vreau, îi pun gîtul pe tăietor și numai una-i trag
cu barda măcar să știu că mă duc pe urmă la spîn-
zurătoare. Așa-i, măi George?

25 — Așa, așa, murmură flăcăul, vrînd să-l as-
tîmpere.

Vasile se uită împrejur triumfător și scuipă as-
cuțit tocmai între picioarele primarului. Apoi, ca și
cînd și-ar fi adus aminte de ceva, porni spre grupul
30 fetelor trăgînd pe George după dînsul și strigînd în
gura mare:

— Anuțo!... Anuțo! Unde ești tu, fata tatii?

George roși, parcă l-ar fi băgat într-un cuptor
încins. O mînie amestecată cu rușine îi cuprinse su-

fletul. Și deodată îi zise încet, să nu-l audă și alți
oameni:

— Las-o pe Anuța, că-i cu Ion a Glanetașului
în grădină, sub nuc...

5 Baciul tresări înțepat. Scoase un țipăt scurt și
se îndreptă cu pași mari spre colțul șurii, unde tocmai
se ivea Ana, tremurînd de spaimă, căci îi auzise
glasul. Țăranul o văzu, se opri în mijlocul ogrăzii,
unde ajunsese, își răschira picioarele, își trînti mîinile
10 în șolduri și își împinse burta în afară, privind săge-
tător pe Ana. Stătu așa cîteva clipe, apoi izbucni:

— Bine, Anuțo, așa ne-a fost vorba?

Și se repezi spre ea cu pumnul ridicat, gata s-o
izbească.

15 O femeie țipă desperată:

— Tulai! Săriți c-o omoară!

Pînă să ajungă însă la fată, Vasile zări pe Ion,
sosind tot de după șură, și numaidecît uită pe Ana
și se întoarse amenințător spre flăcău. Văzîndu-l cum
20 vine drept la el, Ion avu o tresărire ușoară, dar își urmă
calea, liniștit, ca și cînd n-ar înțelege nimic, cu o
privire nepăsătoare către Baciul.

— Ce ți-am spus eu ție, sărăntocule, ai?
urlă apropiindu-se mereu Vasile Baciul, pe care
25 liniștea lui Ion îl întărită mai" rău.

Flăcăul primi ocara ca o lovitură de cuțit.
O scăpărare furioasă îi țîșni din ochii negri, lucitori
ca două mărgelile vii. Răspunse cu o voce puțin tremu-
rătoare, dar batjocoritoare:

30 — Ce-s eu, sluga dumitale, să-mi poruncești?

— Am să-ți poruncesc, tîlharule, și dacă nu
ascuți de vorbă, am să te umplu de sînge! răcni
țăranul aprins de mînie pînă în măduva oaselor, arun-
cîndu-se la el.

% Acum Ion se opri, încleșta pumnii și strigă înăbușit, parcă ar fi căutat să se stăpînească:

— Să nu dai, bade Vasile, că... Să nu dai!... Să nu dai!...

5 Cîțiva bărbați și flăcăi se zvîrliră la Vasile, ostoindu-l. Ion stătea neclintit, ca un lemn, doar inima îi sfărîma coastele ca un ciocan înfierbîntat. Dintru-ntîi se gîndise să-l lase în plata Domnului, că-i beat și e tatăl Anuței... Dar cînd l-a suduit și s-a apropiat să-l
10 lovească, și-a pierdut cumpătul. îi clocotea tot sîngele, și parcă aștepta înadins să-l atingă barem cu un deget, ca să-l poată apoi sfîrtica în bucățele, mai ales că la spatele lui văzuse pe George care privea disprețuitor și mulțumit.

15 Baciul se zvîrcolea în brațele oamenilor răcnind neîncetat:

— Iyăsați-măăă!... Iyăsați-mă să-i scot blohotăile!... Trebuie să-i beau sîngele, altminteri pleznesc!... Lăsați-mă...!

20 Țăranii însă îl duseră, aproape pe sus, pînă la poartă în vreme ce el nu mai contenea și se smucea din rășputeri:

— Ce are hoțul cu fata mea? Ce are...! Uuuh!... Ivăsă-mă, Nistore!... Tfff!...

25 Ion schimba fețe-fețe. Genunchii îi tremurau, iar în cerul gurii simțea o uscăciune parcă i s-ar fi aprins sufletul. Fiece vorbă îl împungea drept în inimă, cu deosebire fiindcă auzea tot satul. Mereu îi fulgera să se repeadă și cu un pumn zdravăn să-i
30 înăbușe în gît ocările. Deodată cu gîndul acesta însă îi răsărea în minte și Anuța, oprindu-l pe loc. Se uită după ea, dar în învălmășeală fata o ștersese acasă plîngînd. Femeile și fetele se împrăștiară care încotro ca un cîrd de galițe speriate de uliu, și priveau

din uliță și de prin ogrăzile vecine, așteptînd în fiecă minut să înceapă bătaia. Profitînd de încăierare, preotul plecă, spunînd scandalizat doamnei Herdelea:

5 — Asemenea destrăbălați trebuie să dați pe mîna jandarmilor să le înmoaie ciolanele. Numai așa s-ar face oameni de omenie... Păcat că Ion nu l-a scuturat puțin... Ar fi meritat...

10 învățătoarea clătină din cap în culmea indignării, își ridică ușor rochia, să nu măture praful uliței, și porni repede împreună cu Belciug și cu Laura. Titu rămase mai în urmă. îi părea rău că nu poate vedea cum se isprăvește cearta și, mergînd, întorcea mereu capul.

15 Hora se sparse. Țiganii se retrăseseră spăimîntați în șură. Găvan își rezemase gorduna într-un colț, hotărît s-o apere cu orice preț, să nu i-o spargă bătăușii. Flăcăii se adunară împrejurul lui Ion ațîțindu-l:

20 — Ce te-ai lăsat, Ionică, să te ocărăscă?... Trebuie să-i tragi măcar vreo două scatoalce, să te pomenească!...

25 Alții, cîțiva prieteni de-ai lui George, stăteau mai deoparte, rînjind. Mai tîrziu veni între ei și George, urmat de Ilie Onu, care nu-l slăbea, ca o umbră credincioasă.

— Uite cum se strică toată veselia din pricina...! zise George, supărat puțin, cu o privire spre feciorul Glanetașului.

30 Ion însă nu vedea, nu auzea. Rușinea îl țintuise locului. Se uita mereu după grămada de oameni între care se zbătea Vasile Baciul, mereu muncit de pornirea de a-l zdrobi. •

George mai schimbă cîteva cuvinte cu tovarășii lui, apoi strigă lăutarului cu glas mîndru:

— Hai, țigane, la Avrum!... Ce mai stăm aici de pomană?

Glasul acesta zbîrnăi ca o trîmbiță în urechile lui Ion. Din doi pași fu lîngă Briceag și-i porunci scurt:

5 - Hai!

Țiganul stătea încurcat, uitîndu-se cînd la unul, cînd la altul, neștiind pe care să-l asculte.

— Apoi stai, Ioane — făcu George, tot trufaș — că eu l-am arvunit!...

10 Ion, parcă nici nu l-ar fi auzit, repetă mai aspru: -Hai!

În ochii lui ardea atîta mînie că Briceag strînse din umeri spre George, puse vioara la obraz și începu îndată un cîntec de veselie. Prietenii lui Ion porniră să chiuie și să pocnească din degete, în semn de izbîndă,

15 apoi să tropăie de răsuna bătătura. Ion o luă înainte spre poartă, iar ceilalți după el, fluierînd și chiuind. Lăutarii îi urmară cîntînd; Găvan cu gorduna agățată de-a umăr, sufla greu ca un gîscan îndopat.

20 În uliță ceata poposi o clipă, tropăind furtunos pe loc spre marea admirație a fetelor care se uitau din porțile ogrăzilor. Pe urmă porniră cu toții în stînga, chiuind în tactul cîntecului, întovărășiți de o droaie de copii...

25 George rămase cu ai lui lîngă șură, furios, dar neîndrăznind să se împotrivească. Îi era necaz mai cu seamă că el dăduse arvună Țiganilor și tot el avea să le plătească restul pînă la patru zloți. Adevărat că banii îi strîngea de la flăcăi, cîte douăzeci de erei-

30 țari de căciulă, dar pînă să-i adune trebuia să se sfădească cu mai toți și să-și bată capul, căci Briceag nu mai vrea să aștepte, de cînd a pățit-o odată de-a rămas neplătit. Însărcinarea aceasta îi plăcea, nici

vorbă, fiindcă i se părea că-l înalță deasupra tuturor. Acum însă, văzînd că flăcăii țin totuși partea lui Ion, se simțea umilit, mai ales că aceasta venea după ce aflase că Ion umbla serios după Ana... Se uitase cu jînd cum au plecat toți cu lăutarii și avusese o clipă gîndul să se amestece și el între ei și să se arate că nu-i supărat. Dar își dăduse seama că s-ar coborî prea mult în ochii tovarășilor lui. Drept răzbunare și mîngîiere, după ce ceilalți cotiră spre Ulița cea mare, zise zîmbind:

— Eu nu mai dau Țiganilor nici un creițar. Să le dea Ion, că Glanetașu are destui.

Flăcăii însă nu pricepură batjocura lui. Erau plouați c-au rămas bătuți și fără lăutari. Ilie Onu rupse tăcerea:

— Noi ce mai păzim aici? S-a înserat, toată lumea a plecat... Hai și noi la crîsmă...

Nu mai zise nimeni nimic. Se cărăbăniră încet, prin grădină, peste Gîrla-Popii, să ajungă cel puțin mai curînd la Avrum...

Todosia, în pragul tinzii, așteptă pînă ce rămase ograda goală și apoi se închină, murmurînd:

— Multumescu-ți ție Doamne, că nu i-ai încăierat, că mai dădeam și de poznă cu jandarmii!...

Lîngă prispă, aproape de poartă, Savista-Oloaga ședea ghemuită, speriată moartă de răcnetele oamenilor, ferindu-se să nu fie călcată în picioare. Todosia nici n-o zări pînă cînd merse să închidă poarta.

— Da' tu n-ai plecat, Savista? Bine că nu te-au strivit... Acu du-te și tu, draga Ielii, du-te, că ai o postată bună pînă acasă și uite-acușica se înnop-tează...

Savista nici nu mai sufla de groază. Își suflecă poalele, își prinse-n brîu zadiile și se tîrî cît putu mai repede pînă-n uliță și apoi o apucă mai încetișor pe marginea șanțului spre casă.

10 Cîrciuma nu era mai răsărită ca alte case din sat, doar că avea acoperișul de țiglă și spre uliță, în două fereștruci apărute cu rețea de sîrmă, sticle de băuturi colorate, borcanele de bonboane pestrițe și diferite mărfuri căutate de țărani. Odaia din față
15 era mai mare, podită și mobilată numai cu cîteva mese lungi și de două ori atîtea bănci de brad pe care slujnica le freca cu nisip și le spăla în fiecare vineri de se făceau albe ca varul pentru duminecile cînd
20 sătenii veneau să-și înece necazurile în băutură. Într-un colț, lîngă tejgheaua adăpostită într-o cușcă de leaturi, Avrum împreună cu fiul său Aizic se învîrteau îngrijorați printre șiragurile de sticle și în jurul unui butoi uriaș de rachiu. Din cînd în cînd Aizic se cobora,
25 cu luminarea aprinsă, în pivnița de sub cușcă, unde se odihneau alte butoaie și damigene cu rachiu, și chiar cu vin și cu bere pentru fețele spălate care, dacă aveau poftă să petreacă, se retrăgeau în fund, în odaia cîrciumarului, spre a fi mai feriți de ochii norodului...

30 Îndată ce s-a stricat hora, bărbații au început să se îndrepte, mai singuratici, mai în grupuri, spre Avrum. Cînd sosi George cu prietenii lui, prispa gema de oameni care dez băteau întîmplarea de la joc, unii luînd partea lui Baci, alții lui Ion. Flăcăii intrară de-a dreptul în crîșmă. Mesele și băncile erau oprite

înadins pentru dînșii, ca să poată petrece mai în tihnă. Se așezară tăcuți. Se simțeau înfrînți.

5 Avrum ieși repede din cușcă, cu două sticle de rachiu pe care le puse pe masă, în fața lui George, întrebînd:

— Cine plătește?

— Lasă că plătim noi, jupîne ! răspunse Ilie Onu întinzînd mîna după o sticlă.

10 — Dacă-i vorba să scot banii de la tine, apoi slabă nădejde, zise cîrciumarul uitîndu-se pe rînd la toți, ca și cînd ar fi vrut să le citească pe față ce au în pungă. Pe obrazul tău nu dau eu nici o dușcă de apă chioară... Ei, cine plătește? Vreau să știu. Ori duc rachiul și-l torn înapoi în butoi...

15 George scormoni din buzunarul laibărului o pungă soioasă și numără gologanii cuveniți fără să deschidă gura. Avrum îi strînse cu băgare de seamă și plecă spre cușcă zornăindu-i în pumni. Ilie însă nu se putu răbda să nu-i strige mîndru, parcă el ar fi cheltuit:

20 — Ai văzut, jupîne?... Altădată apoi să nu mai cîrtești!

25 Un flăcău, aprins brusc de mirosul băuturii, izbi cu pumnul în masă și începu să chiuie de dîrdîiau geamurile. Ceilalți se dezmoștiră ca și cînd le-ar fi turnat în suflet o undă de bucurie. În cîteva clipe toată cîrciuma se încinse de strigătele lor năstrușnice.

30 Cînd chiuiau mai cu foc, se auziră pe uliță alte chiote de veselie, mai furtunoase și mai sălbatece. Un răstimp cele două grupuri părea că s-au luat la întrecere care să se înăbușe. Cei de-afară însă cu cît se apropiau cu atît vuiau mai cuprinzător. Iar cînd năpădiră în crîșmă amuțiră de tot pe oamenii lui George. De altfel, în curînd conteniră și noii-sosiți împreună cu

*
|

I
^
j

j
!
*
!

f

<

^

i

I
I
i

lăutarii, osteniți de sforțări, chiotele prefăcându-se într-un zgomot asurzitor de chemări răgușite, de porunci mînioase, de țipete nerăbdătoare, din care numai uneori se înțelegeau mai lămurit:

— Jupîne, o cupă, da' dulce!...

— Hai mai iute, Avrume!...

— Unde te ascunzi, tîrtane, fi-ți-ar neamul de ocară !...

Feciorii nu mai încăpeau pe bănci. Țiganii se îndesară la masa lui Ion, afară de Găvan care trebuia să stea în picioare, în colț, lângă gordună. O sumedenie de sticle și pahare răsări pe mese. Mirosul de rachiu se frămînta cu fumul greu de [tutun și cu [zăpușala acră de sudori. Toată lumea vorbea de-a valma, închinînd, strigînd, lălăind. Toate gurile înjurau de Dumnezeu, de soare și de lună pe lăutari sau pe Avrum, sau pe Dumnezeu însuși.

Între timp se înnoptase și odaia nu mai era luminată decît de o lampă funinginită, spînzurată de o grindă din tavan. În lumina galbenă-bolnavă și tremurătoare oamenii păreau mai beți de cum erau aieveja, ochii luceau mai sălbatec, iar brațele goale, ciolănoase, cu mușchii umflați ca niște șerpi flămînzi, se ridicau mereu peste capetele turburate, amenințînd ori prevestind o primejdie. Lasurile se îngroșau și răgușeau din ce în ce, vorbele deveneau mai grosolane și sudălmile mai mînioase. Fețele asudate sclipeau care roșii-pară, care galbene-verzui, iar din gălăgia amețitoare se înălțau, stăpînitoare, rîsete zvăpăiate, cîte un rîgîit larg, urlete prelungi...

Simion Lungu, beat leucă, răzimat de un colț de masă, își înjura nevasta care stătea lângă el, în picioare, cu un copilăș la țîță. Femeia îl trăgea într-una

de mîneacă, zicîndu-i cu glas monoton, fără să se sinchi-sească de ocările lui:

— Hai, Simioane, hai zău acasă, că mîne trebuie să te scoli cu noaptea-n cap să te duci după lemne, că nu mai am nici cu ce ațîța focul... Hai, hai, zău!...

Simion se plîngea comesenilor care nu-l ascultau, înjura, bea, pînă ce în cele din urmă femeia își făcu loc alături de dînsul, astupîndgura copilului cusfîrcul pieptului, rîzînd și trăgînd zadarnic cu ochiul spre un flăcău pe care băutura îl posomorise.

Toți flăcăii închinau, pe rînd, cu lăutarii care cîntau din ce în ce mai cu suflet doine de beție, tară-gănate și lăbărtate ca niște femei dezmațate. Briceag; se amețise bine de băutură, dar arcușul lui trăgea parcă mai frumos, pe cînd Holbea, mai trăznit, secula atît: de fals că'lui însuși îi era rușine. Numai Găvan rămăsese treaz, întîi ca să-și poată păzi gorduna, apoi fiindcă era un bețiv fără pereche, în stare să sugă o vadră de spirt fără măcar să clipească.

Ion se simțea atît de amărît că nici rachiu nu-i tihnea. Rușinea fe i-o făcuse Vasile Baciul să se așezase pe inimă ca o piatră de moară. Se silea să nu se mai gîndească la ce-a pățit și totuși mintea îi era otrăvită numai de ocară. O dorință grozavă îl cuprindea din ce în ce mai stăruitor în mrejele ei: să lovească, să spargă,, să se descarce ca să se răcorească. Se uita în răstimpuri cu coada ochiului spre cealaltă masă, unde George, înviorat, închina mereu și dăndănea, cu glasul gros și neplăcut, un cîntec domnesc, cu ochii fulgerători, cu o trufie provocatoare pe față. Privindu-l așa, hoștește,, Ion simți deodată ca și cînd i-ar cădea o pînză de pe ochi. Își aminti că Ilie Onu l-a văzut în grădină, îmbrățișîndu-se cu Ana. Acum Ilie ședea lângă George. Ilie trebuie să-i fi dat de veste, iar George a asmuțit pe

Baciu. Și, fiindcă nu s-a putut răfui cu Baciu, i se înfipse în creier gândul că trebuie să se răfuiască cu George. îndată ce-i veni hotărîrea aceasta, începu să-l chinuiască. Se frămînta și suferea pentru că nu știa cum să înceapă.

Atunci pică în circiumă Titu Herdelea. Intrarea lui curmă o clipă gălăgia.

— Bună seara! rosti Titu puțin încurcat, căci toate privirile se întoarseră spre dînsul.

— Bună seara! răsună aproape în cor răspunsul tuturor, după care zgomotul își reluă stăpînirea mai avan ca înainte.

Titu venise mai ales împins de curiozitate. Avea o presimțire că cearta de la horă nu va rămîne fără urmă și nu s-a putut stăpîni să nu treacă pe la Avrum, să vadă ce se mai petrece. La cină familia Herdelea dezbătuse amănunțit întîmplarea și cu toții căzuseră de partea lui Ion, și pentru că li-e era vecin, și pentru că feciorul Glanetașului era mai deștept decît toți flăcăii din Pripas. Discuția o încheiase Titu, declarînd grav:

— Bine-arj face să-i tragă o sfîntă de bătaie!

Dar n-a spus cui să-i tragă și nimeni din casă nu l-a mai întrebat, căci se făcuse tîrziu și pe toți îi cuprinsese somnul, iar învățătorul chiar adormise îmbrăcat în timpul convorbirii. După ce s-a culcat toată familia, Titu s-a așezat să lucreze, pentru tatăl său, la niște registre de înscriere. A lucrat ce-a lucrat, pe urmă nu și-a mai putut opri nerăbdarea. Și, cum tutunul îi era pe isprăvite, și-a luat pălăria și s-a dus glonț la circiumă.

Dădu miria ca Avrutn, cum obișnuia totdeauna cînd lua ceva pe datorie, ceru un tutun, îi spuse să-l treacă la cont și apoi, ca să mai poată zăbovi, vorbi

cine știe ce cu ovreiul, trăgînd cu ochiul spre mesele flăcăilor. îl rodea să întrebe ce s-a mai întîmplat, dar se sfia. Ce-ar zice oamenii să afle că el se interesează < de hîrjonelile prașcăilor? în sfîrșit porni mîngîindu-se cu gândul că nu se poate să fi fost nici o încăierare de seamă, altfel n-ar fi toți împreună.

Trecînd pe lîngă masa lui Ion, zîmbi prietenește. Flăcăul se sculă în picioare și-i zise respectos, întinzîndu-i un pahar de rachiu:

— Fă bine, domnișorule, și închină cu noi un păhăruț!

Titu se codi puțin, mai mult de ochii lumii, căci prilejul i se păru bun să afle cîte ceva. Așteptă deci să stăruiască și ceilalți, și atunci luă paharul și-l ridică în sus în semn că vrea să închine. Ion strigă deodată poruncitor să se facă tăcere, și toate glasurile se stinseră într-o clipire. Domnișorul însă acuma se zăpăci, nefiind meșter în hiritisirile lungi și ceremonioase care plac țăranilor.

— Să trăiești, Ioane!... Să trăiți cu toții și... noroc! zise dînsul, după o pauză, cu vocea răgușită ușor de emoție.

Bău și dădu înapoi paharul, abia stăpînindu-și un fior de greață. Ion îi răspunse cu o închinare foarte iscusită, dar acoperită de gălăgia care reîncepuse. Titu îi întinse mîna:

— Noapte bună, Ionică, și mulțumesc!

— Mulțumim noi de cînte, domnișorule! făcu flăcăul petrecîndu-l pînă afară.

În fața circiumei, pe prispă și în uliță, pîlcuri-pîlcuri de oameni închinau, povesteau sau se sfădeau. Fete mai curioase și copii mai neostoiți căscau gura pe la ferestrele dinspre grădină, lipindu-și nasul de geamuri. Macedon Cercetașu, mort de beat, comanda

militărește, tolănit în marginea șanțului, de vuia satul.

— Ai văzut ce mi-a făcut badea Vasile, domnișorul? zise Ion încetinel, să nu-l audă și alții.

5 — Da, și-ți spun drept, m-am mirat cum ai putut sta așa, cu mâinile în sân, răspunse Titu clătinînd din cap.

— Ce puteam face, domnișorul? șopti Ion scriș-nind dinții. Dacă-l plezneam, poate-l omoram și înfundam temnițele... Ș-apoi, vezi d-ta, nu-i de vină cine face, ci de vină-i cine-l pune să facă!...

10 Titu se apropie să nu piardă cumva vreo șoaptă. Iar fiindcă Ion tăcu, îl scormoni:

— Zău, mă? Adică tu crezi că l-a pus cineva?

15 — L-a pus, pot să jur pe sfînta cruce... D-ta nu știi că vrea să dea pe Ana după George a lui Toma Bulbuc?

— Aa? După George?

20 — Vezi bine c-așa. Doar mereu o spune în gura mare, s-audă toți cîinii... Apoi amu vezi și d-ta cine-i de vină...

Titu, ca să-l întărite, îl mulcomi:

— Bine, dar poate că George nu l-o fi îndemnat să...

25 Ion, cătrănit, îl întrerupse:

— Vai de mine, domnișorul, cum poți grăi așa? Că doar eu știu bine că George nu mă suferă ca sarea-n ochi... Nu știi d-ta cum umblă dînsul după Ana, și încă de cînd? Anuța nu-l vrea, că nu-i place și-apoi el

30 cată să se răzbune pe mine...

Titu tăcu un răstimp, se gîndi și pe urmă vorbi rar:

— Rău, foarte rău că George umblă cu d-astea...

— Crezi d-ta că mă las eu astă-seară pînă nu-l

muștruluiesc? Poate numai de m-ar trăzni Dumnezeu din senin... Altminteri în cearceafo să-l ducă de-aici..»

Glasul flăcăului se sugrumase de furie. Titu se spăimîntă și-i zise foarte încet și sincer:

5 — Astîmpără-te, Ioane, să nu dai de vreo pozna!

— Să știu că zece ani nu scap din temniță și tot nu mă las pînă nu-i văd sîngele! murmură Ion, aprins ca un balaur, încleștînd pumnii și cutremurîndu-se...

iO

8

Titu știa acum sigur că va fi scandal mare și nici nu se mai duse acasă. Trebuia să vadă bătaia, să aibă ce povesti mîine familiei și poate chiar prietenilor din Armadia. Merse deci încet plimbîndu-se pînă la gura Uliții din dos, se întoarse iar înapoi, trecu prin fața cîrciumii pînă spre casa lui Simion Butunoi, nevrînd să se depărteze prea mult ca să poată sosi grabnic la fața locului cînd va începe încăierarea.

20 Făcu plimbarea aceasta de zece ori, de douăzeci de ori, și tot degeaba... Ion, oricît era de hotărît, nu îndrăznea să se agate tam-nesam de oameni. Îi trebuia o pricină, cît de mică, și n-o găsea, căci George petrecea între tovarășii săi și nici nu se uita spre masa lui,, parc-ar fi bănuir că-i caută gîlceavă.

25 Buba se sparse de-abia pe-aproape de miezul nopții. Lăutarii vrînd să plece, căci erau tocmai din Lușca și aveau de mers vreo două ceasuri, se sculară cerînd plata de la George, care parcă tocmai așteptase clipa aceasta ca să se răzbune. Se răsti la Briceag cu pumnii:

— Ce mă, cioară, mie-mi ceri bani? Mie mi-ai zis?

— Nu m-ai tocmit tu? se zborși țiganul presimțind că va rămîne neplătit.

5 — Plătească-ți cui i-ai zis și are bani, că eu nu plătesc!

— Apoi n-ai strîns tu banii de la feciori?

— N-am strîns, încheie George mîndru și batjocoritor, punînd sticla la gură și trăgînd o dușcă

10 zdravănă.

în răstimp Ion se sculase și se apropiase de masa lui George.

— Plătește, sîsîi dînsul încruntat.

— Eu, mă? Eu? strigă cellalt sărind în picioare,

15 încurajat de liniștea lui Ion pe care o lua drept slăbiciune.

— Tu!

— Da' crezi tu că io-s cîrpa voastră, mă? răcni George tot mai dîrz și amenințător. Și încă mai sare la

20 mine! Și încă cine?...

Nu mai putu urma căci Ion îl izbi cu amîndoi pumnii, peste masă, drept în obraji. în cealaltă clipă se repezi și George, dar Ion îl lovi a doua oară mai

țeapăn... Pe urmă se încăierară. George mugea ca un

25 taur și-l apucă de cheotoarea cămășii, sucind-o așa încît vinele lui Ion se umflau, iar fața i se roșea din ce în ce mai tare. Cu toate acestea Ion îl lovea aprig cînd

în cap, cînd în burtă, încît pumnii i se umplură de sîngele ce curgea șiroi din nasul lui George, stropindu-le

30 hainele.

în circiumă toată lumea se adunase ciopor în jurul lor, strigînd:

— Nu-i lăsați! Săriți!...

Dar nu sărea nimeni, ca și cînd toți ar fi vrut să vadă întîi care-i mai tare. Numai Avrum, înfricoșat să nu-i prăpădească sticlele și paharele sau să-i spargă

geamurile, se năpusti la dînșii cu un curaj nebă-

5 nuit, nu ca să-i despartă, ci silindu-se din răspu-

teri să-i împingă spre ușa de la uliță. Lampa începu să fumege mai greu, gata să se stingă în vălmășeală. Jertfind cîteva smocuri din barba-i roșcovană și primind bucuros o droaie de pumni, Avrum izbuti, în

10 cele din urmă, să-i scoată afară. După bătăuși năpădiră toți oamenii în uliță, încît în cîteva clipe odaia se goli. Ovreiul, fericit c-a scăpat fără pagube, închise repede ușa și trase drugul de fier, să nu se întîmple cumva să se mai reîntoarcă mușteriii.

15 Rostogolindu-se în uliță, cei doi se descleștară. Ion se repezi la gardul cîrciumarului, smulse un par și, mai înainte să-l poată opri cineva croi pe George peste spinare, încît acesta căzu grămadă, gemînd prelung:

— Valeu! M-a omorît tîlharul!

20 Gura, mustățile, bărbia, cămașa lui George erau vopsite de sînge, dar numai lovitura de par îl biruise. Mai bolborosi cîteva sudălmi, încercînd să se ridice din șanțul în care se prăvălise, durerea însă îl copleși curînd, parcă i s-ar fi rupt șira spinării. Rămase încîrcit

25 în buruienile murdare, înconjurat de unii flăcăi ce săriseră să-l ajute. Niște femei porniră să țipe, bărbații înjurau, iar copilașul lui Simion Lungu, speriat de gălăgia care se întetea mereu, scăpînd sfîrcul țîței din gură, începu să zbiere. Ilie Onu se căznea să rupă

30 un lătunoi dintr-un gard de peste drum ca să crape capul lui Ion, urlînd furios:

— Aesta-i ucigaș, oameni [buni, aesta-i hoț!...

Ion era mulțumit acuma și răcorit, și nu se mai sinchisea de nimic. Stătea sprijinit în par, ciobănește.

privind triumfător și amenințător, dacă cumva ar mai îndrăzni cineva să-l supere.

Smuncind la lătunoi, Ilie își astîmpără mînia și apoi împreună cu alți flăcăi luară pe brațe pe George și-l duseră acasă% suduind care de care mai năpraznic. În urma lor mergeau o mulțime de femei spăimîntate și cîțiva copii întîrziați pe uliță...

Pe cer se ivise o jumătate de lună luminoasă și rece, argintind șoseaua și vîrfurile pomilor...

10

9

Ceilalți flăcăi se strînseseră în jurul lui Ion, privindu-l cu respect și aruncîndu-i cîte o vorbă glumeață prin care voiau să-i arate prietenia și admirația. Ar mai fi avut poftă de petrecere, dar țigani o șterseseră în vremea bătaiei, iar în ușa lui Avrum zadarnic bătură, căci nu se deschise. Mai povestiră un răstimp în fața crîșmei, pe urmă se împrăștiară, unii pe-acasă, alții pe la drăguțe... Ion zvîrli parul în grădina ovreiului și porni spre casă, agale, mulțumit, ca după o ispravă bine făcută. Trecea pe dinaintea casei lui Vasile Baciuc, a treia de la cîrciumă. Se opri gîndindu-se să intre la Ana. Se simțea doar acum răzbunat și mai vrednic. Dar, își zise că fata poate nu știe ce vitejie a săvîrșit dînsul adineaori, iar să-i spună el, nu i se părea potrivit. Mai bine să afle ea de la alții și să-l dorească mai mult. Se uită însă lung la casa nouă, ascunsă în umbra celor trei meri bătrîni din grădiniță, la ferestrele negre ca niște ochi somnoroși, la ograda largă, la grajdurile adormite, la poarta de scînduri cu stîlpi înalți, și îl cuprinse o bucurie ca și cum acum toate acestea ar fi ale lui.

48

În dosul porțiței Ana pîndea cu inima cît un purice. Auzise larma de la Avrum și se strecurase afară, bănuind că Ion, de supărare, trebuie să fi stîrnit vreo pozna. Îi tremura sufletul să nu i se întîmple ceva.

Ar fi ieșit în uliță, dar îi era frică să nu scîrțîie porțița și să se trezească tatăl său, care sforăia pe prispă de eînd îl aduseseră acasă oamenii de la horă. Văzu apoi cum îl duceau pe George și-și făcu cruce, mulțumită că cel zdrobit nu era Ion. Acum îl aștepta pe el, mișcată de mîndrie și parcă simțind cum îi crește în inimă iubirea stăpînitoare, iubirea care pecetluiește soarta oamenilor. Simțirea aceasta o înfiora și în aceeași vreme îi aprindea toate tainițele sufletului... Pe urmă îl auzi apropiindu-se. Pe urmă îl văzu oprindu-se. Vru să-l cheme ca să se arunce în brațele lui vînjoase și ocrotitoare, și totuși nu se putu clinti. Pe urmă cînd el nu se urni, se înfricoșa, își frînse mîinile și șopti drăgostoasă, rugătoare, cu buzele uscate și atît de încet că singură nu-și auzi glasul.

—Ionică!... Ionică!... Ionică!...

Ion însă își reluă calea, fluierînd și pășind mai apăsător. Cizmele lui bocăneau pe ulița colbuită, iar uneori potcoavele zăngăneau izbînd vreo piatră...

Cînd ajunse aproape de casă, Ion se pomeni din urmă cu niște pași foarte grăbiți. Era Titu care alerga gîfîind. N-avusese norocul să vadă bătaia și era nemîngîiat. Se plictisise plimbîndu-se de colo pînă colo, mereu prin fața cîrciumei, și în cele din urmă, ca să-i treacă mai ușor vremea, se duse pînă la răscrucea din cellalt capăt al satului. Acolo a auzit zgomotul încăierării. Și-a iuțit pașii cît a putut, dar pînă să sosească la Avrum se mulcomise tot și n-a mai găsit țipenie de om.

— Ei, ce-a fost, Ioane? întrebă dînsul frecîndu-și
mîinile.

— Nimic, murmură flăcăul liniștit. M-am răcorit
oleacă...

5 Mai mult nu putu smulge dintr-însul Titu, oricît
îl descusu.

Se despărțiră zicîndu-și în același timp:

— Noapte bună!

Cocoșii porneau să vestească miezul nopții...

Capitolul II ZVÎRCOUREA

5 O lumină cenușie, tulbure privea pe ferestre cînd
se trezi Glanetașu. Din depărtare se auzi un cucurigu
slab, pierdut și răgușit. Peste o clipă altul, mai aproape,
răspunse subțire și tăios. Pe urmă altele, din ce în ce
mai apropiate și mai țănoșe, pînă ce o bătaie surdă
10 din aripi, în tindă, urmată de un cîntec de cocoș,
poruncitor, gros, sfîrșindu-se într-un cîrîit vesel, cutre-
mură toată căsuța, încît Glanetașu tresări de spaimă
și-și făcu cruce.

— Bată-te Dumnezeu, cocoș nebun! murmură
bătrînul mai zvîrcolindu-se puțin în pat pînă să se
15 dezmeticească bine. Dormi, muiere? întrebă apoi, atin-
gînd cu cotul pe Zenobia.

— Ba, răspunse femeia repede cu glasul limpede.
Tăcură amîndoi, scărpinîndu-se și icnind bă-
trînește.

20 — Da' cîte ceasuri să fie, hai? căscă iar bărbatul,
într-un tîrziu.

— Hai, scoală că-i vremea de sculat, mormăi
Zenobia mai ursuză acum și urnîndu-se din așternut.

— Oare? se miră Glanetașu pocnindu-și alene oasele.

— Scoală, zău, măi bărbate, pînă mă duc să trezesc pe Ion, că el știu că n-are să se trezească singur,

5 c-a jucat toată ziua și a mai stat și pe la Avrum pînă tîrziu... Scoală, scoală, să te duci la lucru, să nu ne apuce prînzul lenevind, că-i mai mare rușinea!...

Bătrînul se scarpină iar în cap, în barbă, pe piept, căscă prelung cu poftă, se mai uită spre ferestre

10 și apoi murmură întrebător:

— Oare lună-i ori ziuă?

în clipa aceea, întindă, cocoșul răspunse mai aspru și mai poruncitor:

— Cucuriguuu !...

15 — Apoi n-auzi că-i ziua? făcu Zenobia care se dăduse jos din pat și-și lega zadiile, bolborosind rugăciuni.

Glanetașu se ridică întîi pe jumătate, se mai gîndi și în sfîrșit sări din culcuș, silindu-se să fie sprinten ca să-și alunge moleșeala din ciolane.

20 — Aprinde lampa! zise apoi căutînd el însuși chibriturile în firida hornului, darnegăsindu-le se necăji și se răsti la femeie: Da* unde dracu le-ai mai pus iar?

Zenobia însă nu răspunse. Se închină larg de mai

25 multe ori, bîiguind sfîrșitul rugăciunilor și, numai după ce isprăvi, strigă la Glanetașu, furioasă:

— O, trăzni-te-ar să te trăznească, om nebun și fără Dumnezeu, că nu mai poate omul de tine nici să-și zică ocinașele!

30 Ieși trîntind și blestemînd. în tindă găinile se ciocăneau și cîrîiau nerăbdătoare, iar cînd Zenobia deschise ușa spre ogradă, năvăliră afară parc-ar fi scăpat din temniță. Femeia le aruncă cîțiva pumni de porumb, afurisind mereu pe Glanetașu și numărînd în

%

gînd găinile care se zbăteau să înghită cît mai repede și cît mai multe grăunțe, în vreme ce cocoșul, veșnic neîncrezător cu Zenobia și îngăduitor față de consoartele sale, apuca doar din cînd în cînd cîte un bob. Găinile

5 bătrîne se ghemuiau sfioase cînd stăpîna se apropia și le căuta de ou, pe rînd, spre marele necaz al cocoșului, care zbîrlea creasta ameninșător, se ferea călcînd țanțoș și coteodăcea clocotind de indignare...

Apoi cînd galițele se împrăștiară, Zenobia se

10 sui în podețul cu fîn și strigă din capul scării:

— Ionică !... Măi Ionică !... Scoală, dragulmamii, să te duci să dobori iarba ceea, să nu ne pomenim c-o ploaie, să ne-o prăpădească!

— Bine, bine, las', că mă scol! mormăi flăcăul

15 somnoros.

* Zenobia nu-l mai cicăli. Știa bine că băiatul, cînd e vorba de muncă, nu se codește și nu lenevește ca Glanetașu. »

Ion dormea toată vara în podul cu fîn de deasupra grajdului. Astfel nu mai deștepta din somn pe

20 bătrîni cînd venea el noaptea de pe ulițe, ș-apoi mai auzea mereu și pe Dumana, singura lor văcuță, rontăind sau rumegînd, sau suflînd aspru pe nări, pe cînd alegea fînul din ogrinjii ce-i punea dînsul seara

25 în iesle.

își birui repede lenea somnoroasă, se tîrî pînă la gura podului și coborî în ogradă.

Satul dormea. Numai cîte un cocoș întîrziat mai vestea ici-colo zorile. O ceață ușoară, străvezie plutea

30 peste coperișurile țuguiate. Dealurile hotarului parcă se legăneau, tremurîndu-și porumbiștile multe, lanurile puține de grîu și de ovăs, în vreme ce vîrfurile împădurite, negre și nemișcate, vegheau odihna satului, ca niște capete de uriași îngropați în pămînt pînă-n gît.

O adiere de vînt, răcoritoare, pătrunse pînă-n sufletul flăcăului, alungîndu-i cele din urmă rămășițe de somn din oase. Își roti privirile prin ogradă, scărpînîndu-se în ceafă, ca și cînd s-ar fi gîndit de ce să se apuce. Zenobia, ieșind iar din casă, se minună:

— Vai de mine, băiete, mi se pare că te-ai culcat în cămașa de sărbători?

Ion se zăpăci de părere de rău, în vreme ce bătrîna urmă mai jalnic:

— Ferfeniță ai făcut toate înfloriturile și mărgeluțele, și ai înnegrit-o de nu știu zău cum am s-o scot din boală !... Ba ai mai umplut-o și de sînge... Cu cine te-ai bătut?

Flăcăul se uită cu băgare de seamă și de-abia atunci văzu că pieptul și poalele cămășii erau pătate de sînge.

— Cu George a lui Bulbuc, mormăi, drept răspuns, și intră în tindă.

Își lepădă cămașa se îmbracă în hainele de lucru, încălță opincile și pe urmă se spală pe obraji în Păriul-Doamnei care se vărsa chiar lîngă casa lor în Gîrla-Popii.

Era gata de drum. Zenobia îi pusese în traistă un codru de pîine de mălai, niște brînză și ceapă, toate învelite într-o pînzătură curată. IyUînd de sub grindă tocul și gresia, flăcăul întrebă pe Glanetașu care se tot sucea și se-nvîrtea căutînd cine știe ce:

— D-ta te duci la notar la lucru?

— M-oi duce, că m-am tocmit de alaltăieri, de cînd a umblat după oameni prin sat...

— Apoi bine... Numai să nu bei banii că trebuie să-i strîngem. Ca mîine ai să vezi că începe să umble iar din casă în casă subprimarul cu straja după bir, adaogă Ion foarte așezat.

"*

v

«

^

,

-

,

— Acu lasă că doar nici eu nu-s copil, făcu Glanetașu.

— Mi-ai pus de mîncare, mamă? întrebă iar flăcăul, cîntărind traista.

— Ți-am pus, și la prînz oi veni și ți-oi mai aduce, răspunse Zenobia suflînd din răspuțeri în tăciunii din vatră care fisiau, afumau și nu se aprindeau de loc.

— Să vii nesmintit să întorci d-ta pologul, să nu mă mai întîrzii eu și cu asta altfel nu isprăvesc cu cositul, că delnița-i măricică murmură Ion închinîndu-se și ieșind.

— Umblă sănătos!

În tindă flăcăul își luă coasa din cui, agăță traista în coasă și coasa pe umăr, și porni. Trecu repede pe dinaintea casei învățătorului Herdelea, care dormea dusă, în vreme ce găinile în cotețul de lîngă gard săreau, cîrîiau și se sfădeau. Merse pe șoseaua revenită de rouă pînă unde se desparte drumul cel vechi, apoi coti în dreapta și sui încet pe o cărare lină, printre porumbiști care mai late, care mai înguste, despărțite de răzoare crescute cu iarbă grasă. Pășea grăbit să ajungă mai curînd să apuce a cosi o bucată cît mai zdravănă înainte de răsăritul soarelui, căci iarba umedă se taie mai bine și mai lesne.

Hotarul era încă pustiu. Doar pe Simion Iyungu îl găsi cosind de zor în livada ce o ținea cu arendă de la Avrum, lîngă o holdă de ovăs a lui Vasile Baciuc. Trecînd, îl strigă în loc de binețe:

— Harnic! harnic!

Simion mai trase cîteva brazde, pe urmă se opri să-și ascută coasa și răspunse lui Ion, care se depărtase de-a binelea, încît nici nu-l mai auzi:

— Apoi ce să facem?... Muncim, că de-aceea ne-a lăsat Dumnezeu pe lume...

Mai urcă Ion vreun sfert de ceas. I^ocul era tocmai în inima hotarului; o fișie lungă și îngustă, de vreo trei care de fîn. Atîta rămăsese din livada de
5 douăsprezece care ce mersese pînă-n Ulița din dos și care fusese zestrea Zenobiei. încetul cu încetul Glanetașu îl tot ciopîrțise... îi cam plăcuse bătrînului rachiu, iar munca nu prea îl îndemnase. în tinerețea lui a fost mare cîntăreț din fluier, de i se dusese veste
10 tea pînă prin Bucovinapicea atît de frumos din trișcă, parc-ar fi fost clarinet. De aceea l-a și poreclit lumea „Glanetașu”. Fusese băiat curățel și isteț, dar sărac iască și lenevior de n-avea pereche. Fugea de muncă grea. Se zicea că în viața lui n-a tras o brazdă cumsecade, adîncă și cît trebuie de lată, că nici nu știa ține bine coarnea plugului* coasa iarăși îl doboră repede și-i stătea în mîna ca un băț. I-au plăcut mai mult lucrurile muieresti: săpatul, pologul, căratul, semănatul. Dar și mai bucuros trîndăvea prin ogrăzile
20 domnilor, pe la notar, pe la preot, pe la învățător și chiar pe la ovreii din Armadia și din Jidovița. Niciodată nu i-au crescut bătăături în palmă de muncă, nici nu i s-a plămădit pămîntul în piele... Norocul lui a fost Zenobia, o femeie ca un bărbat. Fără de ea cîinii l-ar fi mîncat. S-a măritat cu dînsul fără voia părinților, care-i ziceau că din frumusețe nu se face porumb și din istețime mămăligă. Singură la părinți și din oameni cu stare, ar fi putut lua fruntea satului. Ea însă l-a vrut pe Glanetașu și părinții ca să nu-i iasă din
30 voie, în cele din urmă au dat-o și au înzestrat-o cu patru table de porumb și două de fîneată, trecîndu-i și casa din capul satului cu grădina dimprejur. Cînd s-au mutat tinerii în casa unde stătuse bătrînii pînă

și-au clădit-o pe cea de peste drum de-a popii, au găsit pînă și oalele pe foc, iar în ogradă o pereche de boi și două vaci, o droaie de găini și vreo cinci rațe... Gospodărie deplină, numai Glanetașu să fi fost bărbat, s-o îngrijească.

Glanetașu însă nici după ce s-a însurat nu și-a schimbat năravurile. Zenobia l-a lăsat cît l-a lăsat, pe urmă, văzînd că nu-i nici o nădejde, s-a făcut ea bărbat și a dus casa. Era harnică, alergătoare, strîngătoare. Dacă n-a dus-o mai bine, n-a fost vina ei. Unde nu-i cap, nu-i spor. Din zi în zi s-au înglodat tot mai rău. O datorie naște pe alta. Ca să astupe o gaură, stîrneau o spărtură cît o șură. Azi se duce pe apa simbetei o limbă de porumbiște, mîine o livadă
10 întreagă... Mare noroc că Dumnezeu nu le-a hărăzit decît un singur copil. Dacă ar fi venit mai mulți poate c-ar fi ajuns de minunea lumii...

Cînd au murit părinții Zenobiei, Glanetașu stătea tocmai în două porumbiști ciopîrțite și în două vaci sterpe. Moartea bătrînilor iar i-a mai ridicat puțin deasupra nevoilor: vreo zece capete de vite, vreo cinci locuri bunișoare și casa cea nouă... Aceasta au și vîndut-o îndată lui Iftode Condratu, ca să se mai ușureze de datorii.

Măcar acum de-ar fi pus umărul Glanetașu... Dar nu l-a pus. S-a lăsat de fluier și s-a apucat de beție. Cît e Armadia de mare, toate crîșmele le bătea, în loc să muncească la coasă ori la plug pe pămîntul lui, umbla pe la ovreii din Jidovița, să facă bani, iar
30 banii să-i bea. Nu se îmbăta însă niciodată rău și era blînd la beție; rîdea într-una și povestea fel de fel de minciuni, de-ți era mai mare dragul de el...

Așa apoi, în cîțiva ani, iar s-a încuscrit cu sărăcia, în zadar se jura Zenobia pe toți sfinții din calen-

dar, după fiecare ciopîrtire de moșie, că mai curînd se spînzură decît să mai vîndă o palmă de loc. Picau hîrtoagele de judecată și trebuia să dea de bunăvoie, dacă nu vrea să vină cu toba să-i facă haram și puținul

5 din care-și mai tîrau viața.

Cînd s-a ridicat Ion, stăteau numai în trei petece de pămînt: fineața, spre care se grăbea acum, și două porumbiști, dincolo de șosea, tocmai în hotarul satului Sărăcuța. Ce-ar fi trebuit să fie Glanetașu, a fost feciorul. Era iute și harnic, ca mă-sa. Unde pune el mîna, pune și Dumnezeu mila. Iar pămîntul îi era drag: ca ochii din cap. Nici o brazdă de moșie nu s-a

10 „i înstrăinat de cînd s-a făcut dînsul stîlpul casei. în schimb, cum-necum în doi-trei ani a plătit și datorile ce le aveau la „Someșana” din Armadia, încît a putut ațîța focul cu cărțuliile verzi și roșii care pricinuiseră Zenobiei atîtea zile fripte...

* Flăcăul sosi încălzit de drum. Se opri în marginea delniței, pe răzorul ce-o despărțea de altă fineață,

20 tot așa de lungă și de lată, pe care Toma Bulbuc o cumpărase acum vreo zece ani de la Glanetașu. Cu o privire setoasă, Ion cuprinse tot locul, cîntărindu-l. Simțea o plăcere atît de mare, vîzîndu-și pămîntul, încît îi venea să cadă în genunchi și să-l îmbrățișeze.

25 I se părea mai frumos, pentru că era al lui. Iarba deasă, grasă, presărată cu trifoi, unduia ostentiv de răcoarea dimineții. Nu se putu stăpîni. Rupse un smoc de fire și le mototoli pătimaș în palme. •

Se așeză pe răzor, înțepeni nicovala în pămînt,

30 potrivea tăișul coasei și apoi începu a-l bate cu ciocanul, rar, apăsător, cu ochii țintă la oțelul argintiu. Cînd isprăvi, se sculă, scoase de la brîu gresia, o înmuie bine în apa din toc și apoi mîngîie ascuțișul coasei cu gresia, schimbînd mereu degetele mînei stingi. Pe

urmă, cu un pumn de iarbă, șterse toată coasa. În clipa aceea privirea i se odihnea pe delnița lui Toma Bulbuc, cosită, cu fînul adunat în căpițe care stăteau încremenite ici-colo, ca niște mormoloci speriați. Pămîntul negru-gălbui părea un obraz mare ras de curînd... Privindu-l, Ion oftă și murmură:

— Locul nostru, săracul!...

Se gîndi puțin de unde să înceapă și hotărî să pornească brazda de la capătul dinspre sat, cu fața

10 către răsărit, să-l vadă soarele cînd se va înălța de după dealurile Vărărei. Încercă întîi coasa în colț, făcîndu-și loc, apoi croi brazda în latul locului ca să se usuze mai deodată și mai repede. /

Cînd ajunse la marginea delniței, se opri să mai netezească coasa cu gresia. Acuma stătea cu fața spre satul care, sub o ceață străvezie, tremura ușor, se întindea și se strîngea, ca și cînd s-ar feri de îmbrățișarea răcoroasă a dimineții. Vedea casa lor peste drum de a învățătorului Herdelea, chiar în capul satului dinspre Jidovița, despărțite prin Ulița Mare ce se coboară pînă la Avrum, suie iar pînă pe la preotul Belciug, mai merge drept o bucată și apoi urcă dealul, grăbindu-se spre Sărăcuța. I^îngă casa nouă a lui Vasile Baciș pornește Ulița din dos care face un ocol

20 mare ca să treacă prin fața bisericii și să se arunce iar în Ulița Mare, dincolo de grădina popii, printre bordeiele țigănimii. Fundătura pleacă din Ulița din dos, de lîngă biserică, se adîncește mereu între dealuri și, la Ștefan Ilina, se despică în două. Un braț mai scurt o ia la stînga, numai printre vreo trei-patru căsuțe, apoi se face drum de car, se cațără pe coastă și se pierde în cîmp; cellalt însă merge înainte, cu casele tot mai rare, pe urmă, mereu pe lîngă Părîul-Dracului, din

25 30

ce în ce mai șerpuit, pînă ce intră în Pădurea-Fulgerată...

Satul părea mititel să-l cuprinzi tot într-un pumn și să-l pai în traistă, ca o jucărie pentru copii.

- 5 Hotarul însă se întindea atît de mare, încît Ion nu se mai sătura privindu-l, ca o slugă credincioasă pe un stăpîn falnic și neîndurător.

Din șosea și de la marginea satului începea coasta lină cu sute de parcele, unele galbene, altele verzi,

- 10 altele cenușii, învălmășite și încurcate, țintuite ici-colo cu cîte un păr sau măr pădureț. Urcă încet pînă la pădurea Varărei, din care de-abia se vedea de aici o dungă liliachie, coborînd din ce în ce mai groasă și mai întunecată spre Jidovița, pînă se pleșuvește și

- 15 se schimbă în lanuri de grîu și de porumb... Dincolo de Pârîul-Dracului se înalță Zăhata, mai piezișă, mai îngustă, cu multe cînepiști, adumbrită toată de Pădurea-Fulgerată care merge pînă la Păuniș și pînă la Săscuța, dar fără să treacă peste șosea. Peste drum, în

- 20 zare, albăstrește Pădurea-Spînzuratului, unde se zice c-ar fi fost spînzurători pe vremea revoluției, dar care ține de satul Săscuța. Măgura-Cocorilor însă e a pri-păsenilor. Mai poartă și azi în vîrf o căciulă zdravănă de pădure, dar trupul i-e lăzuit, arat și semănat. Toc-

- 25 mai la picioarele Măgurii se înșiră casele din Ulița Mare... Apoi vin Lazurile, de la Pârîul-Doamnei pînă la hotarul Sărăcuței și pînă la Pădurea-Domnească ce se coboară pe țărmul Someșului între Jidovița și Armadia...

- 30 feub sărutarea zorilor tot pămîntul, crestat în mii de frînturi, după toanele și nevoile atîtor suflete moarte și vii, părea că respiră și trăiește. Porumbiștele, holdele de grîu și de ovăs, cînepiștile, grădinile, casele, pădurile, toate zumzeau, şușoteau, fișăiau, vor-

bind un grai aspru, înțelegîndu-se între ele și bucurîndu-se de lumina ce se aprindea din ce în ce mai biruitoare și roditoare. Glasul pămîntului pătrundea năvalnic în sufletul flăcăului, ca o chemare, copleșindu-l. Se simțea mic și slab, cît un vierme pe care-l calci în picioare, sau ca o frunză pe care vîntul o vîltorește cum îi place. «Suspînă prelung, umilit și înfricoșat în fața uriașului:

— Cît pămînt, Doamne!...

- 10 în același timp însă iarba tăiată și udă parcă începea să i se zvîrcolească sub picioare. Un fir îl înțepa în gleznă, din sus de opincă. Brazda culcată îl privea neputincioasă, biruită, umplîndu-i inima deodată cu o mîndrie de stăpîn. Și atunci se văzu crescînd din ce în ce mai mare. Vișiturile straniei păreau niște cîntece de închinare. Sprijinit în coasă pieptul i se umflă, spinarea i se îndreptă, iar ochii i se aprinseră într-o lucire de izbîndă. Se simțea atît de puternic încît să domnească peste tot cuprinsul.

- 20 Totuși în fundul inimii lui rodea ca un cariu părerea de' rău că din atîta hotar el nu stăpînește decît două-trei crîmpeie, pe cînd toată ființa lui arde de dorul de a avea pămînt mult, cît mai mult...

- Iubirea pămîntului l-a stăpînit de mic copil. 25 Veșnic a pizmuț pe cei bogați și veșnic s-a înarmat într-o hotărîre pătimașă: trebuie să aibă pămînt mult, trebuie! De pe atunci pămîntul i-a fost mai drag ca ° mamă...

- Cînd a umblat la școala din sat a fost cel mai 30 iubit elev al învățătorului Herdelea, care mereu i-a bătut capul Glanetașului să dea pe Ion la școala cea mare din Armadia, să-l facă domn. Glanetașu s-a și învoit pînă în cele din urmă, mai ales că toată treaba n-avea să-l coste multe parale. Doar cărțile, pe care

le putea lua vechi, și taxa de înscriere, vreo trei zloți. Ba Herdelea a alergat și s-a zbatut pînă ce l-au iertat și de cei trei zloți, fiindcă băiatul era silitor și cuminte. De gazdă n-avea nevoie. Copilul putea merge la școală

5 în fiecare dimineață, să-și ducă merinde pentru amiază, iar seara să se întoarcă acasă; din Pripas pînă în Armadia e o plimbare de o jumătate de ceas. După două luni de învățătură însă Ion n-a mai vrut să se ducă la școala cea mare. De ce să-și sfarme capul eu

10 atîta carte? Cît îi trebuie lui, știe. Și apoi i-e mai drag să păzească vacile pe cîmpul pleșuv, să ție coarnele plugului, să cosească, să fie veșnic însoțit cu pămîntul.⁴ Și Glanetașu, pe cît de greu l-a dat la liceu, tît atît de lesne s-a împăcat să nu mai urmeze; doar de

15 cei cîțiva zloți aruncați pe cărți îi părea rău. Mai bine să-i fi băut decît să-i fi băgat în alde bazaconii nefolositoare. Ion însă nu s-a despărțit de tot nici de ele. Le-a păstrat și-n sărbători le-a citit și răscitit pînă li s-au ferfenițit foile. Iar mai tîrziu mereu cerea în-

20 vătătorului ba cărți de povești, ba cîte o gazetă veche, să se desfete...

» Acuma, Ion cosea din răsputeri. Brazdele se prăvăleau, drepte, grele, mirositoare. Cînd răsări soarele, roșu și somnoros, Ion simțea o amorțeală ușoară

25 în șale și degetele parcă i se încheștau pe codoriștea coasei. Se îndrepta din spinare la capătul brazdelor, ștergea tăișul cu șomoioage de iarbă moale, îl atingeau cu gresia, răsufla greu și iar se așeza pe lucru. Obo-seala îl întărită ca o patimă. Munca îi era dragă, oricît ar fi fost de aspră, ca o rîvnă ispititoare. »

30 Soarele urca mereu pe cer, culegînd, cu razele-i calde stropii de rouă de pe cîmpuri, înviorînd din ce în ce văzduhul. Pretutindeni pe hotar oamenii, ca niște gîndaci albi, se trudeau în sforțări vajnice spre

a storce roadele pămîntului. Flăcăului îi curgea sudoarea pe obraji, pe piept, pe spate, iar cîte un strop de pe frunte i se prelingea prin sprîncene și, căzînd, se frămînta în humă, înfrățind, parcă mai puternic, omul cu lutul. Îl dureau picioarele din genunchi, spinarea îi ardea și brațele îi atîrnau ca niște poveri de plumb.

înspre prînzul cel mic, oprindu-se să-și șteargă sudorile care-i țîșneau acum din sîngele încins de dogoarea soarelui, iar se uită în vale, spre sat. Deodată fața i se însenină de bucurie. Pe cărare suia încet Ana, cu un coș pe care-l muta mereu dintr-o mîină în cealaltă.

— Uuu, mă Anuțoooo! strigă Ion, uitînd într-o clipire osteneala și fierbințeala.

Fata, cam departe, ridică fruntea,, îl văzu și răspunse cu glas subțire ca o ață:

— Uuu, mă Ionicăăă!...

Ion îi ieși înainte la capătul dinspre cărare al locului. Obrajii Anei erau îmbujorați de căldură și umezi de nădușeală. Puse coșul jos și zise încet:

— Duc de mîncare tatii... A ieșit cu doi oameni să taie iarba din deal.

Ion o privea și, fără să vrea, se gîndea: „Cît e de slăbuță și de urîțică!... Cum să-ți fie dragă?...”

Fata însă, cu ochii în pămînt, vorbe dojenitoare și cu imputare în glas:

— N-ai venit aseară... Și te-am așteptat pînă după miezul nopții...

— Am fost necăjit rău, Anuțo, știi bine... Ai văzut doar ce rușine mi-a făcut badea Vasile?...

— Parcă tu nu-l știi pe dînsul cum e la beție?

Apoi, după o tăcere scurtă, adaogă:

— Și te-ai răzbunat pe George...

— Că George-i cu vicleșugul, ehe! făcu repede Ion cu o lucire atît de stranie în căutătură încît Ana se cutremură.

5 Mai statură cîteva clipe, fără să mai vorbească și chiar fără să se privească. Pe urmă fata, zăpăcită, își luă coșul, zicînd:

— Acu mă duc, că m-o fi așteptînd tata...

— Du-te, du-te, zise Ion simplu.

10 Ana porni pe cărare la deal. După cîteva pași mai întoarse capul cu un zîmbet blînd pe buze, care însă pe Ion îl făcu să se gîndească iarăși mai ursuz: „Tare-i slăbuță și urîțică, săraca de ea!...”

Rămase cu ochii pe urmele ei pînă ce dispăru la o cotitură. Și văzînd-o cum se legăna în mers, ca o

15 trestie bolnăvicioasă, fără vlagă, slăbănoagă, avu o tresărire și o părere de rău: „Uite pentru cine rabd ocări și sudălmii!”

încremeni așa un răstimp. Dar deodată își reveni, scutură din cap, ca și cînd s-ar încăpățîna să-și lepede

20 o slăbiciune, și-și zise aspru: „Mă moleșesc ca o babă neroadă. Parcă n-aș mai fi în stare să mă scutur de calicie... Las' că-i bună Anuța! Aș fi o nătăfleață să dau cu piciorul norocului pentru niște vorbe...”

Dădu să se întoarcă la coasă, cînd un glas plăcut

25 răsună la spatele lui:

— Lenevești, lenevești?

îi pieri din suflet toată frămîntarea văzînd pe Florica, cu fața rumenă, plină și zîmbitoare, apropiindu-se sprintenă ca o ispită. Bîlbîi zăpăcit de mul-

30 turnire:

— M-am odihnit oleacă... A trecut pe aici Ana lui Vasile Baciș și...

își curmă glasul brusc, întîlnind întristarea ce răsărise în ochii fetei. Îi păru rău că n-a tăcut și vru

j s-o dreagă, făcînd un pas ca să schimbe vorba. Florica

I însă nu-i mai dădu răgaz să înceapă și-i zise cu impu-

1 tare:

I — Am văzut.r. Cum să nu vă fi văzut... Că doar

1 5 nu-s oarbă... Umbli după ea ca armăsarul după iepe... Mă mir că nu ți-e rușine...

j Ion încercă să rîdă. Nu izbuti, dar răspunse cald,

\ mîngîind-o din ochi:

I — Nu vezi tu cum e lumea azi, Florico?... Vai de

\ 10 sufletul meu... Crede-mă! în inima mea însă tot tu ai rămas crăiasă...

* Ochii fetei se umplură de lacrimi îngăimînd:

; — Te faci de rîsul lumii ca s-o iei pe ea.

\ Flăcăul tăcu. Apoi oftă. Clocotea. Fără să mai

15 scoată o vorbă, o luă în brațe, o strînse s-o înăbușe și o sărută pe gură cu o patimă sălbatecă. Fata se zvîrcolea, dar cu fiecă mișcare se lipea mai tare de pieptul lui și, printre sărutări, murmură:

[— Ionică... lasă-mă... Te văd oamenii... I*a-

20 să-mă... Te văd... oamenii...

| — Așa muncești tu, dragul mamii? strigă în

I clipa aceea Zenobia, care venea cu mîncarea, grăbită și supărată.

I Tinerii se despărțiră îndată. Florica, roșă foc de

r 25 rușine, de-abia putu îngîna cîteva vorbe și se făcu nevăzută printre delnițe. Ion însă, ca să-și ascundă zăpăceala, se răsti la mă-sa:

— Că și d-ta, zău, vii c-o falcă-n cer și cu una-n pămînt, parcă eu aș sta toată ziua cu mîinile-n

30 sîn! Mai bine veneai mai devreme, că vezi bine că soarele-i într-amiezi și pologul s-a uscat ca hîrtia..7"

Ana ajunsese în deal gîfîind.

Vasile Baci, împreună cu doi lucrători coseau
din răsputeri, sciiimbînd doar din cînd în cînd cîte-o
5 vorbă.

— Ai venit? întrebă Vasile cam morocănos*
văzînd pe Ana.

Ar fi vrut să mai fi întîrziat cu mîncarea, să
poată oamenii să lucreze mai mult pînă-n prînz, că
10 tot îi plătea destul de scump.

Era un bărbat silitor Vasile Baci cînd se gă-
sea în toane bune. A avut o viață grea și plină de
trudă, dar s-a ținut totdeauna printre frunțași. Pă-
rinții nu i-au dat decît sufletul dintr-însul. S-a însurat
15 cu o fată bogată și urîță, dar a iubit-o ca ochii din
cap, căci ea îi întruchipa pămînturile, casa, vitele,
toată averea care-l ridicase deasupra nevoilor. Bogă-
ția îi deschisese mai mare dragostea de muncă. Rîv-
na de a agonisi îi puse stăpînire pe suflet. Îi era frică
20 mereu că un trăznet din senin îi va zdrobi toată truda
vieții. Trei copii, cei dintîi, îi muriseră înainte de a
împlini un an de zile. Ana a fost al patrulea... în urma
ei au mai venit doi, dar fără zile... Vasile Baci nă-
dăjduia mereu un băiat. în cele din urmă a sosit,
25 dar încăpățînîndu-se să intre în lumea necazurilor cu
picioarele înainte, a stîrnit numai jale și nenorocire*
Moșă satului, care era chiar mama femeiei, a încercat
toate descîntecele și buruienile. Zadarnic. O săptămîină
încheiată casa a tremurat de gemete și vaiete. Atunci
30 Vasile s-a repezit de a chemat pe doctorul Filipoiu din
Armadia. Cum a văzut-o, doctorul s-a crucit și, după
ce i-a ocărit pe toți pentru că nu l-au înștiințat mai
devreme, le-a spus că acum e prea tîrziu, că fe-
meia a început să învinețească, apoi că numai Dumne

zeu face minuni și că ar fi trebuit s-o ducă la spital, în
Bistrița, să-i scoată copilul prin burtă. Baci i-a plă-
tit un zlot de argint și l-a întors acasă cu căruța. Pînă
să vie dînsul, femeia și-a dat sufletul. Copilul a mai
5 mișcat într-însa vreo două ceasuri, încît moșă era
cît pe-aci să-l înțepe cu un ac, să nu se întîmple cum-
va să-l îngroape de viu, să se facă moroi și să vie din
cealaltă lume să spăimînte oamenii... împreună cu
nevasta, Vasile Baci a înmormîntat o parte din
10 sufletul său propriu. Îi slăbi pofta de muncă, parcă
n-ar mai avea pentru cine să se ostenească. Îi rămă-
sesse o mîngîiere în Ana, care semăna cu mă-sa, dar
în același timp o și ura, fiindcă din pricina unui
copil s-a tras moartea femeiei ce-i fusese reazăm
15 vieții. Căută să-și înece jalea în rachi. Și, deoarece
cînd era beat uita tot, se îmbăta din ce în ce mai
des. Inima i se înăcrise ca o pungă de piele arsă.
Ce agonisea acumă dădea pe băutură. Se făcea zi cu
zi mai dîrz. Numai moșă îi mai era dragă ca odinioară.
20 Îl durea gîndindu-se că va trebui s-o ciopîrtească spre
a potrivi zestre Anei la măritiș. Se frămînta deseori
să găsească vreun chip de a nu da nimic cît va trăi
dînsul. George al Tomii Bulbuc i se părea singurul
care ar putea lua fata, așteptînd zestre pînă la moar-
25 tea lui. Ana nu se împotriva pe față. Asta îl cătră-
nea mai rău. în Ion simțea un vrăjmaș. Cum a fost
dînsul în tinerețe, așa e feciorul Glanetașului azi.
Îi vrea averea. De aceea fierbea de ură chiar numai
văzîndu-l. Și ura i se revărsa asupra Anei mai aprigă,
30 pentru că ea era mai aproape de sufletul lui...

Îi aruncă pe sub sprîncene cîteva priviri mînioase
apoi ascuțindu-și coasa, o întrebă peste umăr:

— Dar cu cine te-ai oprit pe coastă?

— Cu Ion, răspunse fata fără înconjur.

— Mhm, cu Ion, mormăi Vasile Baci. Apoi vezi bine c-aşa... Se vede că degeaba îţi spun eu ție, ca un părinte, că tu faci tot cum te taie capul... Bine, draga tatii, bine... Bine că ştiu. Că dacă-i vorba pe
5 aşa, apoi eu ți-s popa...

Vorbind se înfurie din ce în ce mai tare şi se porni pe ocări şi sudălmii. Coasa însă-n-o lăsa din mână; ba parcă trăgea brazdele mai zdravăn. Cei doi lucrători, vrînd-nevrînd, trebuiau să urmeze pilda lui, căci
10 el mergea în frunte. Astfel omul se răvenea înjurînd, dar în aceeaşi vreme nu îngăduia pe muncitori să lenevească.

Ana scotea oalele din coş, în umbra unui măr pădureţ la marginea fîneţei... Vorbele grele ce o piezneau, în faţa oamenilor o chinuiau. Răbda totuşi cu inima împăcată, zicîndu-şi că suferă pentru Ion. Cu gîndul acesta în minte, se aşeză lîngă coş şi întoarse privirea în vale, unde ştia că munceşte el. Îl zări tot acolo, dar parcă nu mai era singur... O zgudui un
20 fior. Clipi de cîteva ori, ca şi cînd i s-ar fi lăsat o ceaţă pe ochi. Vedea însă bine, Ion strîngea în braţe o femeie. Pe ea n-a sărutat-o, iar pe cealaltă o îmbrăţişează. Tot sîngele i se adună în obraji şi, parc-ar fi avut un ocean, atît de bine văzu acum pe Florica.
25 O durere mare i se sfredelea în piept şi ochii nu şi-i mai putea smulge de la dînşii. Auzea ca prin vis ameninţările tatălui ei:

— Mai bine te tai eu în bucăţele decît s-ajungi bătaia de joc a Glanetaşilor... Baremi să ştiu că eu
30 te-am făcut, eu te-am omorît...

Glasul lui însă nu-i pătrundea în suflet, căci sufletul ei se împietrise de amărăciune. Se simţea neputincioasă şi părăsită. Îmbrăţişarea celor doi i se părea nesfîrşită, îi sorbea toată lumina ochilor. Doar

i

(

buzele subţiri, înălbite, mai puteau murmura, tremurînd de durere:

— Nu mă iubeşte... Tot nu mă iubeşte... Of, Doamne, Doamne!...

Satul fierbea. Cearta de la horă şi mai ales bătălia de la circiumă treceau din casă în casă, din ce în ce mai umflate.

Dis-de-diminează Toma Bulbuc a sculat din
10 pat pe preotul Belciug şi i s-a plîns că Ion i-a schilodit feciorul. Popa s-a indignat, fiindcă Toma era un stîlp darnic al bisericii, şi i-a făgăduit că dumineca viitoare are să dojenească pe bătauşul Glanetaşului de pe amvon, ca să-l înveţe omenie. Toma, foarte
15 mulţumit cu răspunsul, a povestit tuturor oamenilor ce i-a întîlnit, cum s-a supărat preotul şi ce i-a spus, apoi a ieşit la lucru împreună cu George care, în afară de o dungă vînată pe spinare, lată de vreo palmă, era bun teafăr, ca şi cînd nici n-ar fi păţit nimic.

Femeile mai cu seamă, care unde se zăreau, născoceau amănunte noi. Multe se jurau c-au fost de faţă şi au văzut cum a crăpat ţeasta lui George, cînd l-a izbit Ion cu lătunoii, cum i s-au împrăştiat creierii prin colbul uliţii... Altele ştiau că feciorul
25 Tomii trage să moară, iar cîteva mai îndrăzneşte strigau c-a murit încă de azi-noapte şi că Toma s-a dus la popa pentru înmormîntare...

În familia învăţătorului Herdelea nu s-a mai vorbit toată ziua decît despre întîmplările grozave de
30 ieri. Titu, care de obicei nu se cărăbănea din pat pînă pe la amiazi, acum s-a sculat pe la nouă şi numai-

decît a aruncat întrebarea:

— Ați auzit ce bătaie a fost azi-noapte?

Toți știau. Herdelea, fiindcă se culca totdeauna o dată cu găinile, se scula veșnic cu noaptea-n cap,

5 ieșea în ogradă și schimba noutăți cu toți trecătorii. Vestea cea rîiare o aflase de la Macedon Cercetașu, care în toate lunile își găsea de lucru pe-acasă spre a-și putea vindeca oboseala beției de duminică.

— Eu tocmai m-am nefnerit pe-acolo cînd s-a

10 întîmplat... zise Titu misterios trăgîndu-și ghețele. Laura și Ghighi, mezina familiei, tăbărîră pe el, să le povestească tot, din fir în păr. Chiar și d-na Herdelea își ascuți urechile de lîngă sobă, unde se ostenea cu gătirea bucatelor pentru amiază. Titu însă

15 se închise, ca un sfînx, în fața tuturor stăruințelor.

— Stați, stați! strigă într-una îmbrăcîndu-se cu o iuțeală militărească. întîi să-mi cumpăr un tutun, pe urmă vă spun...

Se simțea atît de mîndru, parcă el însuși ar fi

20 fost eroul sau cel puțin victima bătăliei. Deși ar fi putut să ticluiască un șirag de amănunte, care de care mai cumplite și mai mincinoase, îl rodea totuși ambiția acuma să se documenteze înainte de-a vorbi. De-aceia pretextul tutunului. Avrum, izvorul cel

25 mai autentic, îi va împrumuta toate știrile.

Cîrciumarul însă se posomori ca o zi de ploaie cînd Titu vru să-l descoase. N-a văzut nimic, nu știe nimic... îi era frică să nu aibă urmări bătaia, în care să fie amestecat și dînsul, riscînd poate chiar să i

30 se închidă prăvălia. Poate să vie jandarmii sau poate vreo judecată... cine știe? Tăcerea negustorului e totdeauna de aur...

Norocul lui Titu a fost c-a întîlnit pe Dumitru Moarcăș, un client credincios al cîrciumii, de la care

I

}

^

j

I

,

j

i

!

j

j

|

j

j

j

j

j

j

I

a aflat repede atîta încît să poată înflori o povestire mai senzațională. Astfel a împuiat apoi urechile mamei și surorilor sale cu amănunte pînă la prînz.

Toată familia Herdelea era cu trup și suflet

5 de partea lui Ion. Ziceau că bine a făcut dacă a **zgîlr** țait puțin pe butoiul cela de George. De ce să-și bat^ joc de un băiat cumsecade ca Ion?... Părtinirea nu era cu totul dezinteresată. învățătorul făcuse o clacă iarna trecută,, să-i aducă satul lemne de foc. Au

10 lipsit tocmai bogătașii, în frunte cu Toma Bulbuc. De atunci familia n-avea la inimă nici pe tată și nici pe fiu. Herdelea chiar a spus o dată, de față cu mai mulți țărani: „Las' că-mi pică ei în mîină, și Toma și cei-lalți... Și am să-i joc și eu cum se cuvine..."

15 Cînd sleiră de-a binelea toată întîmplărea cu bătaia, Titu simți îndemnul să ducă vestea mai departe. Frătință bine în cap hotărîrea, iar la prînz, după ce mîncă zdravăn și bău cîteva pahare de apă, strigă încîntat:

20 —. Să vedeți ce-o să se mai mire cei din Armadia și din Jidovița!

Se sculă de la masă înaintea tuturor, se îmbracă tacticos în hainele cele mai bune, se ferchezui ca o păpușă și plecă bombănind cu o nemulțumire prefăcută.

25 — Mă duc să mă mai plimb, că am să putrezesc de atîta plictiseală.

O luă spre Jidovița, agale, fluierînd din vîrfurile buzelor și învîrtind între degete un baston de trestie...

30 Titu era mîndria familiei Herdelea. Avea douăzeci și trei de ani și era înalt, cam deșirat, cu o față lătăreață, ochi albaștri spălăciți și o frunte largă. Mustățile nu-i prea creșteau și de aceea le rădea, zicînd că se poartă după moda anglo-americană. Toată casa jura că tînăr mai deștept ca dînsul nu se pomenește în împreju-

rime. De altfel în școală a învățat binișor. A început-o subț mîna tatălui său care l-a și scos „eminent”. Cînd a trecut la liceul din Armadia, a mers puțin mai anevoie; prin clasa a treia se plîngea că-l persecută profesorii, ceea ce pe Herdelea l-a făcut să-l mute la liceul unguresc din Bistrița. „Las' că-i bine să învețe și ungurește — a zis învățătorul — că-n ziua de azi nu faci nimic dacă nu rupi limba stăpînirii”. Dar nici aici nu s-a prea înțeles cu profesorii, încît după ce a terminat clasa a șasea, familia s-a învoit să urmeze la liceul săsesc. „Cu limba nemțească — a zis iar învățătorul — poți umbla toată lumea”. Taxele de înscriere însă fiind prea mari și Herdelea neavînd banii trebuincioși în septembrie, Titu a rămas să studieze acasă ultimele două clase. Pe urmă cînd a sosit vremea examenelor, băgînd de seamă că taxele pentru particulari sunt și mai urcate și, nemerindu-se ca Herdelea să aibă acuma și mai puțin bănișori, Titu, după o ciorovăială violentă, a renunțat la școală, mai ales că și el se cam săturase de atîta buchiseala searbădă. Într-un sfat de familie următor apoi, a triumfat părerea fetelor: Titu să se facă notar comunal. Hotărîrea aceasta însă a întristat adînc pe d-na Herdelea, care veșnic visase pe Titu preot în Monor, satul ei de baștină, căci băiatul semăna mult cu ea, avînd o voce preafrumoasă... Pînă să plece însă Titu la cursul de notari s-au înăsprit condițiile de primire; i se ceru bacalaureatul. Herdelea atunci a propus să urmeze școala normală și să vie învățător în Pripas, în locul lui; pînă ar ieși băiatul, el tocmai ar împlini anii de pensie. Dar Titu avea groază de dascălie. Mai curînd salahor, decît dascăl... Și împotrivirea lui a fost atît de înverșunată, încît nimeni n-a mai îndrăznit să-i pomenească de dascălie. Cu toate acestea nici degeaba nu se putea să stea.

Era doar om în toată firea. Cum să trîndăvească? L-ar lua lumea la ochi... Deci Herdelea, fiind prieten bun cu notarul din Salva, l-a convins să ia pe Titu ca ajutor și practicant, dîndu-i casă, masă și ceva de buzunar. Titu s-a dus, a stat trei luni, a lucrat mai nimic, ST& plictisit mult și pe urmă a venit iar acasă. În zadă, nu-i plăcea notariatul și pace. Și chiar de i-ar plăcea» ce perspective ar avea într-o carieră, fără diplomă? Ar însemna să rămînă toată viața practicant, un fel de jălbar nenorocit, batjocura satelor. Tocmai el, care era plin de ambiții, care simțea că poate și trebuie să ajungă cineva în lume... Cîtea cu patimă versuri, romane. Mai ales de cînd s-a lăsat de școală, a citit tot ce i-a căzut în mînă. Și tot citind, a început și el să scrie. Întîi mai pe furis, pe urmă mai pe față și în sfîrșit cu tot dinadinsul. Iar cînd, într-o bună zi, *Familia* i-a publicat o poezie de trei strofe, s-a hotărît definitiv, dar în taină: va fi poet. Surorile lui îl priveau ca pe un bărbat însemnat, iar părinții, deși în sinea lor nu prea înțelegeau cum va mînca și se va îmbrăca Titu din poezii, împărtășeau părerea fetelor. Domnii din Armadia și cu deosebire doamnele și domnișoarele au citit cu mirare și invidie numele băiatului învățătorului din Pripas subț o poezie tipărită. În curînd tot județul l-a consacrat poet. Și Titu citea și scria mereu pînă noaptea tîrziu; stingea lampa, aștepta prin întuneric inspirația, înjgheba cîte un vers în cap, aprindea repede lumina, îl eterniza pe hîrtie... Herdelea cam mormăia uneori că prăpădește prea mult petrol, dar Titu, vrăjit de muza lui, nici nu voia să audă asemenea imputări pămîntești...

Apropiindu-se acum de Jidovița, se gîndea *unite* să se ducă? Să se oprească în Jidovița sau să treacă în, Armadia? Inima îl îndemna și ici și dincolo. În

Armadia era fata profesorului de matematici, Valentin Dragu, domnișoara Lucreția, micuță, oacheșă, visătoare. O iubea de vreo trei ani. O iubire foarte eterică alcătuită numai din rare priviri cu înțelese, din suspine dese, dincîte-o strîngere de mîna mai vie, din cărți poștale ilustrate și mai ales din declarații timide, exprimate în limbajul florilor, al mărcilor sau al culorilor. De cîte ori se abătea prin Armadia, și se abătea mai în toate zilele, Titu făcea ce făcea și

10 întîlnea pe Lucreția. Atunci roșeau amîndoi, vorbeau despre mersul vremii, se priveau și apoi tăceau. „Tăcerea spune mai mult decît toate frazele”, își zicea Titu. De altfel Lucreția a fost una din cauzele de căpetenie ale chemării lui poetice. Versurile din *Familia*

15 preamăreau tocmai frumusețea ochilor ei verzi...

 Dar și în Jidovița avea pe nevasta învățătorului Lang. Învățătorul era ovreu, iar nevastă-sa unguroaică. Veniseră de curînd la școala statului și nu știau o boabă românește. Ovreii din Jidovița s-au apucat prea

20 tîrziu să practice patriotismul cel nou și rupeau atît de prost limba oficialității încît nici ungurii cei mai binevoitori nu-i puteau înțelege. Soții Lang deci au fost bucuroși cînd au cunoscut pe Titu, singurul om cu care puteau vorbi mai ca lumea. Bărbatul era bețiv

25 și petrecea mai în toate nopțile prin cîrciumile din Jidovița sau prin cele din Armadia. Femeia, drăguță, cochetă, se plictisea grozav. Oamenii povesteau c-ar fi avut cîteva aventuri de dragoste prin Maramureș, unde a trăit înainte de a sosi în Jidovița. Lui Titu mai ales

30 din pricina aceasta îi plăcea și umbla s-o cucerească* Deși ofta după Lucreția, rîvnea mult și o iubire pasionată. Dar nu prea știa cum trebuie cucerită o femeie și de aceea îi era frică sa nu se facă de rîs în fața unguroaicei. Cît a dorit dînsul și n-a fost în stare să cuce-

rească nici măcar o fată din Pripas, cu toate că i se scurgeau ochii după unele. Simțea însă că doamna Lang îl simpatiza și aceasta îi dădea imbold să stăruiască-

Ajunse aproape de Jidovița. Pe drum ghetetele i se

5 prăfuiseră; se opri și le șterse cu o batistă murdară, adusă înadins pentru treaba aceasta. Îi plăcea să se înfățișeze totdeauna curat, cu atît mai mult cînd bănuia că are să întîlnească pe cine-i era drag. Scoase din buzunar o oglindă, își potrivea bufanții lavalieriei,

10 își netezi frizura și-și picură pe piept puțin parfum ca să nu miroase a sudoare. În vremea cînd se aranja luă hotărîrea definitivă: va rămîne în Jidovița.

Soții Lang stăteau în casa hahamului, în fund. Din curte intrai în tindă, apoi venea în stînga și în

15 dreapta cîte o odaie. Cea din stînga îl interesa mai mult pe Titu. Acolo era dormitorul.

Bătu la tindă. Nu răspunse nimeni. „Te pome-nești că n-o fi acasă”, se gîndi Titu apăsînd clanța.

Ușa se deschise. Intră încetișor. Tinda era cam

20 întunecoasă. În dreapta, ușa odăiei care slujea de sufragerie, salon și biurou era dată la perete. În lăuntru nimeni. Avu o tresărire de bucurie gîndindu-se că găsește acasă numai pe d-na Lang, care obișnuia să stea după-amiezi trîntită pe pat, citind romane de dra-

25 goste, visătoare ca o cadîna din panorame. Se apropie de ușa dormitorului în vîrfurile picioarelor și ciocăni ușor. Nici un răspuns. „O fi dormind”, își zise Titu, cu mintea aprinsă brusc de o droaie de speranțe și planuri, bătînd iarăși mai tare.

30 — Cine-i? murmură un glas somnoros, răgușit și gros.

— Eu, eu, răspunse tînărul, nemulțumit, recunosc cînd vocea soțului.

— A, tu ești, Titule? Intră, dragă! urmă glasul dinlăuntru mai înviorat puțin.

Titu intră amărît. într-o clipire i se spulberaseră toate închipuirile: că va găsi pe iubita lui cu somnul în gene, că va profita de ocazie și o va săruta pe ochi, să-i fure visurile, pe buze să-i soarbă gândurile... și poate chiar mai mult.

— Ești singur? întrebă dînsul rotindu-și ochii prin odaie.

10 — Singur, dragul meu, gîngăvi învățătorul, cîscînd. Nevastă-mea s-a dus în plimbare pînă-n Armadia, să cumpere nu știu ce... Sunt obosit, dragă prietene, de nici nu-ți poți închipui. Azi-noapte am făcut un chef monstru cu solgăbirăul, cu popa din Runc, cu
15 doctorul Filipoiu, cu profesorul Oancea și încă cîțiva cari au venit mai pe la spartul tîrgului de nici nu mi-i mai amintesc. Tocmai pe la șapte dimineața ne-am despărțit, la berăria Rahova, după ce cutreierasem vreo cinci cîrciumi... în sfîrșit ceva colosal!... Și
20 mi-e un somn!

Ascultîndu-l, Titu se posomori de tot. Iată cine are parte de o comoară de femeie ca Rozica! îl cîntări cu dispreț. I^ang avea niște mustăți ungurești, un nas gros, ochii vii negri și un păr creț negru tăciune. Acuma
25 însă era atît de tăbăcit la față, că părea cu zece ani mai bătrîn, deși încă nu împlinise treizeci. De necaz, Titu pierduse și plăcerea de a-i mai povesti bătălia.

— Atunci te las, zise, dîndu-i mîna. îmi pare rău că n-am găsit pe nevastă-ta... Transmite-i compli-
«30 mentele mele!

— Da, da, căscă I^ang. Mă, i-ascultă, bei un coniac?

— Nu, nu, mormăi Titu ursuz, ieșind. Sunt grăbit. Trebuie să mă duc și prin Armadia...

*

— Bine, dragă, cum vrei, vorbi învățătorul; luă o sticlă de pe mescioara de noapte, bău o dușcă țeapănă, își trase plapoma peste cap și începu îiîRată să sforăie ca o dihanie.

5 în uliță Titu se răzgîndi. Ce să se mai ostenească prin Armadia? Cum e pornit azi pe ghinion e în stare să nu întîlnească nici pe doamna Lang, nici pe I^ucreția Dragu. Iar asta i-ar mohori sufletul pentru o săptămînă încheiată... Dar nici acasă nu voia să se întoarcă.
10 Ce să facă, ce să facă?

Era tocmai în fața cancelariei comunale. Soarele ardea să topească zidurile. Fierbințeala îl chinuia. Urcă repede în cancelarie, să mai stea de vorbă cu notarul Stoessel. Dar găsi numai pe practicantul
15 Hornstein, un flăcăiandru slăbuț, sfrijit, cu ochelari, cu o tremurătură nervoasă din cap, care făcea sforțări eroice să vorbească ungurește. „N-am noroc, degeaba," își zise Titu, așezîndu-se la biroul notarului, răspunzînd numai din vîrfurile buzelor la salutarea practicantului
20 pe care nu-l putea suferi, cu toate că nu-i greșise nimic.

j

Aici cel puțin avea gazete și putea să citească pînă se va mai însera și se va mai potoli zăpușeala. Ziarele îl pasionau, de altfel ca și pe bătrînul Herdelea. I^or însă nu le mai venea nici unul, căci nu le ajungeau
25 banii să plătească abonamentele. Au ținut acum cîțiva ani *Gazeta Transilvaniei*. Herdelea își rupsesse de la gură și achitase un sfert de an, primind-o apoi un an încheiat și punînd pe foc toate somațiile cu care îl asalta administrația, că „la caz contrar vom înceta trimiterea foaiei". Pe urmă Titu a descoperit ceva mai bun:: să ceară abonamente de probă de la ziarele ungurești. Cîte o săptămînă, două, primea jurnalul gratis. Cînd nu mai venea se adresa altuia pentru abonamente de probă. Astfel, în schimbul unei cărți poștale, au avut
30

.

ziare aproape un an de zile. După ce le-au încercat pe toate, au vrutei s-o ia de la început, dar zadarnic; cărțile lor poștale au rămas fără răspuns. Încît acum erau nevoiți să împrumute gazeta preotului Belciug, care plătea regulat abonamentul, dar numai spre a dovedi că e bun român, căci el n-avea vreme să citească minciunile ziarelor. Titu, umblînd mai în fiecă zi prin Jidovița, o lua de la cancelarie și nici n-o mai dădea popii. Și notarul ținea vreo trei ziare ungurești, de asemenea fără a le citi, dar păstrîndu-le pentru ațîțațul focului, așa că Titu nu le putea duce acasă, ci doar să le soarbă în cancelarie.

Scufundîndu-se în gazete, Titu își uită curînd necazul. Citi pînă se întunecă, iar înainte de a pleca, simțindu-se înviorat, povesti totuși întâmplările din Pripas, ba încă, spre marea fericire a practicantului, i le povesti pe ungurește...

5

Cînd se îngîna ziua cu noaptea, familia Herdelea se afla în pâr în pridvor, ca totdeauna în zilele frumoase de vară.

Herdelea, în vacanță, pierdea vremea mai curățînd cîte un pom prin grădina din spatele casei, mai plivind cîte o buruiană, iar după masă se odihnea un ceas, două în stupină, alintat de zumzetul harnic al albinelor. Doamna Herdelea robotea toată ziua cu bucătăria. N-ar fi îngăduit fetelor pentru nimica-n lume să se apropie de cuptor. Doar spălatul vaselor și căratul apei cădeau în sarcina Ghighiței, pe cînd curățenia casei rămînea în stăpînirea Maurei, care, fiind fată mare, avea ambiția să potrivească toate astfel

>

încît să se observe pretutindeni gustul ei delicat... Treburile se isprăveau însă pînă pe înserat. U^a i a odihna în pridvor, unde femeile brodind sau croșetînd, vorbeau și rîdeau, în vreme ce Herdelea, cu pipa-n gură, răsfoia cîte-o carte. Satul întreg și jumătate din hotar se întindeau în fața lor ca o hartă mare cu reliefuri în colorii. Oamenii care se întorceau de la cîmp sau mergeau spre Jidovița, trăsurile care umblau între Aradia și Bistrița defilau pe dinaintea lor, oferindu-le prilejuri mereu noi de vorbă. Apoi cînd venea întunecul, fetele, în frunte cu mama lor, începeau să cînte romane vechi românești cu niște voci simpatice de sopran, acompaniate uneori de basul învățătorului...

Doamna Herdelea era cîntăreață înflăcărată și o femeie foarte evlavioasă. Toată ziua țînînd tigăile de coadă și amestecînd în oale, lălăia cîntece sau rugăciuni, iar duminica, fiindcă n-avea răgaz să meargă la biserică, cînta singură, acasă, toată liturghia. De altfel a avut o tinerețe glorioasă. Fată de țărani săraci, rămasă de mică orfană de tată, a ajuns sub oblăduirea unchiului ei, Simion Munteanu, învățător pe vremuri în Monor. De la unchiul ei i s-a tras tot norocul în viață. Munteanu a fost un dascăl harnic și un român înfocat. Ca să ferească de ungurizare tîrgușorul, reședința de vară a unei familii de conți, a muncit din răspuțeri. Din „irozii” de Crăciun el a făcut un fel de teatru religios, cu costume, cu cîntece și cu dialoguri. Măria Drujan întruchipa pe îngerul Domnului, îmbrăcată în alb. Îi ședea foarte bine și s-a distins prin rîvna și istețimea cu care îndemna pe cei Trei Crai de la răsărit să se închine în fața Mîntuitorului, ce se naște în fiecare an.

5

10

15

20

25

30

,

\

Spre fericirea Măriei, învățătorul Munteanu nu s-a mulțumit numai cu „irozii”. Încurajat de bunapri-

mire, a organizat mai pe urmă reprezentații de teatru, recrutînd dintre fetele și flăcăii mai deștepți pe interpreții operelor lui Alecsandri, care atunci începeau să pătrundă mai bine și în Ardeal. S-a dus vestea acestor
5 reprezentații în tot ținutul Someșului. Oamenii veneau din toate satele să vadă și să audă teatru românesc, dornici de-a se însufleți. Și diletanții lui Simion Munteanu jucau cu atîta inimă încît uimeau lumea. Sufletul lor însă era tînăra și drăgălașa Măria Drujan care, în
10 scurtă vreme, a cucerit admirația tuturor, fiind cea mai isteată. În *Piatra din casă* și mai cu seamă în *Rusaliile* a cules succese neuitate. I'a un banchet, după reprezentarea *Rusaliilor*, protopopul din Șoimuș, om foarte învățat și umblat prin lume, a ținut un toast
15 în care, slăvindu-i însușirile artistice, a proclamat-o, în aplauzele tuturor, primadonă diletantă. Măria a plîns de bucurie, deși n-a înțeles ce înseamnă porecla ce i-a hărăzit-o. În urma cuvîntării, protopopul a încercat să ciupească puțină curte primadonei, dar
20 zadarnic...

Azi dăscălița își amintește cu lacrimi în ochi de vremile acelea de aur. Cum au pierit, parcă nici n-ar fi fost! Atunci a învățat ea cîntecele pe care acum
25 le învață de la ea fetele ei. Atunci! Treizeci de ani au trecut de-atunci... După *Rusaliile* a cunoscut pe Zaharia Herdelea, învățător cu mult viitor în lîncința, s-a măritat, a avut nouă copii, i-au murit șase, toți după ce i-a scos din nevoi, a muncit ca o roabă, a uitat toate veselile și petrecerile și a îmbătrînit.
30 Din frumusețea ei de odinioară n-au mai rămas decît urme și amintiri. Și cîntecele, sărmane, scrise de mîna ei într-un caiet mare, ca să nu le uite. Mîngăierea o găsește acum în credința în Dumnezeu, fierbinte

<

și neclintită, și în bucuria că-și vede copiii m8H, gata să-și ia zborul în viață...

Noaptea se înălța din ascunzișuri, sugrumînd cele
5 din urmă zvîrcoliri de lumină. Peste sat albăstreau valuri de fum, iar hotarul respira greu, învăluit într-o boare ușoară. Zgomotele se deslușeau din ce în ce mai limpede. Se auzeau cîinii cum își răspundeau lătrînd, chemările scurte pe țarină sau din casele îndepărtate, șoaptele oamenilor ce soseau de la lucru
10 pe șoseaua albă, răscolind colbul cu pașii lor grei și osteniți, scîrțîitul carelor goale întovărășite de țărani sleiți de muncă și urmate de cîini cu botul în pămînt și cu coada în vînt, mirosind șanțurile și gardurile... Ajungînd la crucea din capul satului, trecătorii își curmau vorbele, se închinau descoperindu-se și apoi dădeau „bună seara” familiei Herdelea care cînta neobosită. Toți sătenii ascultau cu drag cîntecele. Copiii se opreau pe podul de peste Păriul-Doamnei, căscau
15 gura cîte-o bucată de vreme și pe urmă porneau în goană...
20

I

*

r

-

"

25

30

Erau pe la strofa a treia din *Răpirea Basarabiei*, cînd Ghighi șopti misterios:

— Uite pe Toma Bulbuc și pe George!...

Iyaura și bătrînul Herdelea încetară brusc cîntecul, curioși să vadă victima bătăliei de-aseară.
25 Doamna Herdelea însă nu voia să-și piardă seriozitatea pentru un lucru de nimic și continuă singură toată strofa următoare. Totuși, cînd Toma și feciorul se opriră la poartă, intrînd în vorbă, își domoli și ea
30 glasul, biruită de curiozitate, lălăind doar melodia ca să poată auzi ce spun pricinașii.

Toma ar fi putut coborî de pe hotar de-a dreptul acasă. A vrut însă înadins să treacă pe-aici, să povestească și învățătorului pozna. Se aprinse repede și

începu să-și laude feciorul și să ocărăască pe Ion. în cele din urmă puse pe George să-și ridice cămașa, să arate domnilor vînătaia din spinare.

— Sudui, măi Toma, sudui și nu te temi de
5 Dumnezeu, care vede și aude toate! strigă atunci Zenobia, de peste drum, din mijlocul ogrăzii.

Țăranul, speriat de gura Glanetașii, se potoli îndată. Nu mai răspunse nimic, ci își luă doar rămas bun de la Herdelea și plecă plouat și grăbit, urmat de
10 George. Zenobia îl petrecu în afurisenii pînă ce îl pierdu din ochi. Pe urmă ieși în uliță, se apropie pînă pe pod.

— Nu se mai satură, mînca-l-ar peștii Dunării de zgîrcit și afumat! îmi ponegrește băiatul parcă
15 i-ar fi prăpădit averea și nu alta!

Familia învățătorului rîse cu mare poftă de pățania lui Toma, iar Herdelea răspunse zîmbind femeiei:

— Ehe, Zenobio, crezi tu că cei bogați vreau să
20 știe de necazurile altora?

— Da să-i ardă focul, că prea-s cîinoși la suflet... Din tindă l-am auzit cum se îmbăia și n-am mai putut răbda, zău așa...

Mai sporovăi puțin, verzi și uscate, apoi fugi
25 acasă aducîndu-și aminte c-a lăsat mîncarea în clocot și o fi dat în foc...

— Țeapăn l-a pocnit și Ion, zise învățătorul după un răstimp.

— Cum nu, dacă l-a lovit cu un lătunoi! sări
30 Ghighi, vrînd să le povestească iar toată întîmplarea.

Dăscălița însă începu *Hora Griviței* mulcomind astfel zelul fetei. Dar nici asta n-avu parte s-o cînte pînă la sfîrșit, căci în curînd veni Belciug cu Vasile Baci. Popa fusese la cîmp să supravegheze munca

la o livadă a bisericii. Îi era cald și mai ales îHchinuia o sete cumplită. Ghighi îi aduse cît ai bate din palme un pahar de apă.

Vorbiră, firește despre bătaia de azi-noapte care
5 aprinsese tot satul. Preotul fierbea de indignare.

— De mult tot audcă feciorul Glanetașului s-a făcut un becisnic, dar tot n-am crezut. Isprava de acum însă le-a pus vîrf la toate. Trebuie să se isprăvească o dată în sat cu bătașii, altminteri mîine-poimîine
10 ne-om pomeni că au început să omoare oameni!... Toți tăcură, pătrunși de revolta lui. Numai Ghighi întrebă, copilărește:

— Dar dacă nu se știe care-i de vină?

— Cum nu se știe, domnișoară? se miră Belciug.
15 Crezi d-ta că poate să fie George vinovat?

— Eu cred, răspunse fata hotărît.

Popa zîmbi acru, dezvălindu-și dinții pînă la gingii.

— Eu însă, cu voia d-tale, nu cred, zise apoi puțin batjocoritor.
20

Doamna Herdelea, nemulțumită că vede pe Vasile Baci împreună cu preotul, după necuviințele de la horă, interveni, uitîndu-se peste capul lui Belciug:

— În orice caz, Ion e băiat cumsecade. E muncitor, e harnic, e săritor, e isteț. Omul mai greșește, că doar de-aceia-i om. Nu trebuie să osîndim așa ușor.
25

Preotul zîmbi iar, mai acru și încurcat, negăsind repede un răspuns potrivit.

— Amu m-aș amesteca și eu, ca omul prost, de!
30 începu Vasile Baci ștergîndu-și gura cu mînele cămășii.

Dar dăscălița îi tăie vorba aspru:

— Ba tu n-ai ce să te amesteci, Vasile!... Slavă Domnului, m-am întîmplat și eu la horă, ieri, tocmai

cu părintele, cînd ai venit beat ca un porc și te-ai agățat de Ion din senin! Mă mir numai că părintele te mai rabdă pe lîngă dumnealui, în loc să se ferească de tine ca de ciură!

5 Baciul înghiți în sec, se uită la Belciug, apoi la învățător, apoi la domnișoare, zăpăcit, se scarpină în cap și murmură:

— De... cam așa-i...

10 între timp preotul își regăsise încrederea și acum zise, cu un surîs care pe doamna Herdelea o supăra:

— Firește, nici Vasile nu-i ușă de biserică... Nu, nu... Dar omul beat e neom și-i mai ierți fărădelegile...

15 — Da' Ion n-a fost beat aseară? întrerupse Ghighi.

— Nu te mai tot amesteca și tu în vorbele oamenilor, o dojeni Herdelea care, deși se dușmănea într-ascuns cu popa, nu voia să ajungă la ceartă ca
20 să nu dea pildă rea sătenilor.

— Mai cu seamă, urmă Belciug, fără a ține seama de vorbele fetei, că dînsul avea și oarecare temeie să dea o lecție bătașului...

25 — Umblă mereu să sucească mințile Anuții, că doar-doar m-o face să i-o dau, vorbi țăranul prinzînd iar curaj.

— Și-adică de ce nu i-ai da-o? zise dăscălița, aprinzîndu-se. De ce? Crezi c-ai face rău?

30 — Nu i-aș da-o să știu de bine că... făcu Vasile cu un glas înăbușit, cu ochii înflăcărați deodată de îndărătnicie.

— Apoi vezi c-așa sunteți voi, proștii... Uite-așa, nătîngi și căpcăuni!... Adică pentru că tu ai cîteva petece de pămînt, nu-ți mai încapi în piele de fudulie?

în loc să iai un fecior care știi că n-are să-ți hărtăpănească ce-i dai, tu te gîndești numai la avere. Parcă cu averea ai să te îngropi... Duceți-vă, duceți-vă, să nu vă mai aud nici de nume!

5 Doamna Herdelea se necăjea totdeauna repede. Acuma însă simțea că de va mai întinde vorba, vor ajunge la sfadă. Deci se sculă și intră în casă.

10 — Femeile judecă foarte ușor, zise Belciug, mîhnit de cuvintele dăscăliței, care i se părea că-l priveau pe dînsul. Viața e totuși mult mai complicată. Fiecare își știe necazurile lui și le potrivește cum crede mai bine...

Pe uliță venea încet Ion, cu o pală de fîn proaspăt agățată în coasă. Cînd îl zări, preotul îngălbeni.
15 Se sili să se stăpînească, dar cînd flăcăul murmură respectuos „bună seara”, mînia îi porni limba:

— Să-ți fie rușine, Ioane, de cele ce faci! Rușine să-ți fie!

20 Ion se opri uluit și de-abia după un răstimp putu răspunde:

•— De ce, domnule părinte?

— Fiindcă ești un stricat și-un bătaș, ș-un om de nimic! Asta ești! Ar trebui să dai pilde celorlalți feciori, că te ții mai deștept ca toți, dar umbli numai
25 după blestemății... Mai mare rușinea!...

Flăcăului îi pieri toată oboseala din oase. Sîngele îi năvăli în obraz. Vru să răspundă cu o sudalmă, dar își mușcă buzele și-și urmă apoi calea zicînd nepăsător doar atîta:

30 — Bine, bine... Noapte bună!

j — Obraznic! sîsîi Belciug mai îndîrjit. I'as' c-am să-ți dau eu o lecție să n-o uiți așa curînd!...

— Și tu ești prea aspru cu el, părinte, observă Herdelea împăciuitor.

Blîndețea învățătorului însă îl înfurie mai rău.

— Sunteți voi îngăduitori cu dînsul și pentru mine! De-aceea și-a luat nasul la purtare!...

Belciug plecă fierfoind, fără a-și mai lua rămas
5 bun. Apărarea lui Ion de către familia Herdelea i se
părea o jicnire personală. De altfel, din ziua cînd a
intrat învățătorul în sat, a cam simțit el că umblă să-i
sape și să-i știrbească autoritatea. A înghițit multe
răutăți mărunte numai să nu zică lumea că doi surtu-
10 cari români nu pot trăi într-un sat nedezbinați. Dar
acuma s-a lămurit deplin. Acuma și-au dat arama pe
față. Ei totdeauna apără pe cei pe care-i osîndește
dînsul. „Dacă-i așa, așa sa fie, își zise, pășind foarte
grăbit, încît Vasile Baciul de-abia se ținea alături de
15 el. Eu însă n-am să-mi schimb părerile de dragul
nimănui!..’

Baciul îi pofti noapte bună. Nici nu-l auzi. Mînia
îl rodea. Cînd ajunsese acasă nu se mai gîndea la Ioni!
Era furios pe Herdelea.

20

6

După ce plecă Belciug, învățătorul murmură
printre dinți:

— Uite cum se burzuluiește ponihosul, bată-l
Dumnezeu!

25 Dar pe urmă, gîndindu-se mai bine, îi păru rău
c-a ajuns la ciorovăială cu popa, care e un suflet acru,
în stare să se răzbune cînd nici nu visezi. Pînă acuma
se mai folosea cu cîte ceva de la Belciug: ba trăsura
pentru balurile din Armadia, la care trebuia să-și ducă
30 fetele, ba „împrumută-mi vreo doi zloți, frate Ioane,
pînă la leafă”, ba cîte altele... Om cu om trăiește.

m

Cearța fățișă i-ar despărți ca un zid... Se hotărî deci să
caute să îndrepte lucrurile... Mai întîi trebuie să poto-
lească pornirea dascăliței împotriva preotului. Apoi
are să se facă a nici nu-și aduce aminte de ce s-a întîm-
5 plat și să continue a vorbi cu Belciug, cînd se vor
întîlni. Astfel cel puțin aparențele prieteniei fiind
salvate, popa nu va putea face nimic pe față și toate
se vor întoarce în bine...

Doamna Herdelea cu fetele, încălzind bucatele
10 pentru cină și așternînd masa, făceau pe Belciug cu ou
și cu oțet. Aci îl ocărau, aci rîdeau de barba lui țepoasă,
bătută parcă în cuie, sau de redingota lui unsuroasă și
tocită pe care, după cum spunea el însuși, n-a schim-
bat-o de șapte ani încheiați. În cele din urmă toate
15 trele se sileau să-i găsească o poreclă caraghioasă
potrivită.

Învățătorul le ascultă un răstimp clătînînd doar
din cap nemulțumit, apoi își luă inima-n dinți și zise:

20 — Cînd se amestecă femeile în vorbele bărbaților,
nici dracu nu te mai descurcă...

Toate trei se repeziră pline de indignare. Se
încinse o dezbateră strașnică în care nici Herdelea nu
mai avu răgaz să deschidă gura... în toiul neînțelegerii
pică și Titu de la Jidovița.

25 — Ce-i, ce-i? întrebă dînsul aruncîndu-și pălăria
pe pat și trîntindu-se obosit pe un scaun lîngă masa
pusă. Am asudat ca un cal... Groaznică zăpușeală!...

Ca întotdeauna, bucurîndu-se de un prestigiu
deosebit în sînul familiei, fu poftit zgomotos să-și
30 spună părerea în chestia Belciug. Ascultă cu mare
seriozitate amîndouă părțile și, la sfîrșit, dădu drep-
tate tuturor:

— Bine-ați făcut că i-ați mai tăiat puțin din nas.
A început să se cam obrăznicească. În privința asta nu

mai încape discuție. Dar iarăși nu trebuie să ajungem la cuțite. Nu-i frumos și nu se cuvine. Nu uitați că aveți nevoie de trăsura popii pentru balul din octombrie! Dacă rămînem certați, cum mai mergem la bal?

5 Ori poate doriți să mergem pe jos? Bine v-ar ședeă, în toalete de bal, cu pantofi albi și pe jos!

Titu rîse cu superioritate. Numai Ghighi nu se dădu învinsă:

— Ce ne pasă? L,uăm trăsura notarului și gata!

10 — Ești tu sigură că notarul ne-o dă? răspunse Titu, hotărîtor. Ș-apoi chiar dacă ne-ar da-o, nu uita că a notarului e stricată și nici n-are arcuri. Ne-am face de minunea lumii trăgînd în Armadia, la bal, într-o hodoroagă de căruță ca a notarului!...

15 Judecata lui Titu mulțumi pe toți și în curînd afacerea cu popa se stinse...

După cină ieșiră iar în pridvor. Luna tocmai se ivea mîndră și rece de după un deal, întinzînd o pînză albă de lumină peste sat. Stelele licăreau sfioase pe cerul vînat-îchis. Cîntecele familiei reîncepură, întîi fricoase, apoi tot mai răsunătoare.

20 ✎ Ion al Glanetașului veni în capul gol și se înfipse în poartă, să audă mai bine cum horesc domnii.

într-o pauză, I^aura, amintindu-și de isprăvile flăcăului, murmură:

25 — Spune, Ioane, adevărat, ți-e dragă ție Anuța?

Ion șovăi, zîmbi încurcat:

— De, domnișoară, mi-e dragă... Adică de ce să nu-mi fie dragă?

30 Laura vru să-i spuie că Ana e mai urîți«ă decît Florica, dar se răzgîndi și tăcu.

— Bine zice el, adaogă Herdelea. Ana-i fată foarte bună...

— Păcat numai că are un tată ticălos, observă dăscălița.

— Așa-i, doamnă, mormăi flăcăul. Darmie nu-mi pasă de tat-său... Cu tat-său am eu să mă însor?

5 Pe uliță trecu o caleașca elegantă, în goana cailor.

— Cine-o fi? șopti Ghighi visătoare.

Tăceau acum toți. în Gîrla-Popii, peste drum, orăcăiau broaștele. Cîinele stătea lungit în mijlocul uliții. Din sat porni un cîntec vesel de fluier, atît de vesel încît lumina albă parcă tremura de plăcere... Deodată Ion oftă lung și, îmbrățișînd cu o iubire pătimașă pămînturile adormite, îngîină ca și cînd ar fi vorbit cu sufletul său:

15 — Ce să fac?... Trebuie s-o iau pe Ana!... Trebuie!... #

Capitolul III

IUBIREA

1

- «Belciug rămăsese văduv din primul an al preoției.
- 5 își iubise mult nevasta și pierderea ei i-a înăcrit sufletul. Era bolnăvicios și atât de jigărit că, văzindu-l te întrebai: cum de-și mai poate ținea viața?#Cînd apoi a zăcut cîteva luni la spitalul din Cluj, unde medicii i-au scos un rinichi, toată lumea i-a pus cruce. Și
- 10 totuși slab, galben, prăpădit cum era, hrănindu-se mai mult cu lapte și ouă, trăia și se înverșuna parcă și-ar fi pus în gînd să îngroape el tot satul. Văduvia și strășnicia i-au dobîndit faima de sfînt. Veneau la dînsul oameni și din al cincilea județ, să le citească
- 15 sau să-i spovedească. Țăranii îl respectau mai ales pentru că, de cînd i-a murit preoteasa, nimeni nu l-a simțit umblînd după femei. Alți popi, chiar mai bătrîni ca dînsul, își luau țiiitoare tinere, care să le îndulcească]văduvia. Belciug, pentru a-i găti de mîn-
- 20 care și a-i deretica prin casă, avea pe baba Rodovica, atât de vestită ca evlavioasă încît ea frămînta întotdeauna prescurile; încolo două slugi la vite și în ogradă...

d Dar preotul mai era și o fire încăpățînată. Orice contrazicere îl întărită și chiar îl chinuia. Zile și uneori săptămîni întregi îl rodea un cuvînt sau o privire neplăcută. Dacă doreai să-ți faci vreun bine, trebuia să-i ceri să-ți faci rău.#

Acuma Herdelenii și Ion nu-l lăsau să se odihnească* Se înfură în sine cînd pe învățătoare, cînd pe feciorul Glanetașului. Dacă familia Herdelea n-ar fi luat partea lui Ion, s-ar fi potolit singur. Bătăile între flăcăi fac doar parte din programul multor dumineci și

10 sărbători. Așa însă întîmplarea lua în ochii lui o înfățișare provocatoare. Se simțea obligat să se apere. Îi părea rău că dascălul nu se arăta supărat după ciocnirea de deunăzi. Aceasta îl silea să-și ascundă și el mînia.

15 Rămînea totuși hotărît să pedepsească pe Ion, mîngîindu-se că o parte se va răsfrînge, măcar indirect, asupra învățătorului.

Miercuri seara, cînd, ca de obicei, flăcăii s-au strîns în fața cîrciumii să mai stea de vorbă, s-a făcut pace între Ion și George, încît și-au dat mîna. Pentru

20 un fleac de bătaie nu se poate să fie supărați niște oameni de treabă. A doua zi, Toma, îndemnat de George, s-a dus iar la Belciug să-l roage frumos să ierte pe al Glanetașului.

25 Aceasta a pus vîrf la toate. Pînă acum mai șovăise, căci încă nu probozise nominal pe nimeni în biserică. Totdeauna vorbea, povățuia, amenința sau dojenea de pe amvon numai în general. Intervenția împăciuitoare a lui Toma însă l-a hotărît definitiv.

30 Și astfel duminica următoare, răzimat cu cotul de un sfeșnic împărătesc, cum avea dînsul obiceiul să predice, după ce povățui pe oameni să mai dăruiască din cînd în cînd cîte ceva pentru biserică cea nouă ale cărei lucrări vor începe în curînd, vorbi de cei ce stîr-

nesc vrajba între săteni, ispitiți și mințați de necuratul. Apoi, oprindu-se puțin, dădu ca pildă de învrăjbire pe feciorul Glanetașului. Toată lumea întoarse capul, ca la comandă, spre Ion, care se făcu galben, puse ochii

5 în pământ, tremurând de rușine, simțind privirile celorlalți cum îl sfredeau, neîndrăznind nici măcar să se miște pe loc. Popa urmă din ce în ce mai aspru numindu-l capul tuturor relelor din sat, pomeni despre bătaia de la Avrum și de altele mai de demult și, cu

10 ochii ridicați spre tavanul bisericii de lemn, îl amenință cu mânia lui Dumnezeu aici și dincolo de moarte.

Dojana preotului îl șfichiua ca un bici de foc. Numai ticăloșii sunt astfel loviți în fața lumii întregi. Dar el de ce e ticălos? Pentru că nu se lasă călcat în

15 picioare, pentru că vrea să fie în rîndul oamenilor? Îi ardeau obraji și tot sufletul de rușine și de necaz... Așteptă un prilej, cînd isprăvi popa predica, ieși afară, se duse glonț acasă, se luă la harță cu tatăl său, pentru

20 cine știe ce, și pe urmă porni, fierbînd, spre Jidovița, unde intră de-a dreptul în cîrciuma Zimălei. Bău toată ziua. Cel puțin dacă popa l-a făcut netrebnic în biserică, să fie cu adevărat netrebnic. Se plînsese de necinstea ce-a îndurat-o tuturor țăranilor de prin împrejurimi, care se adunau duminică în Jidovița, singurul sat

25 oveiesc din toată țara, așezat la o încrucișare de drumuri, avînd o fabrică de spirt și în fiecare casă cîte o crîsmă. Mai spre seară, cînd rachiul îi amorți de tot simțirea, se lăudă că n-are să se lase pînă nu va lua pe Ana de nevastă, numai ca să-i arate el popii că dacă-i

30 la adicăteala, nu-i pasă lui de nimeni în lume. În cele din urmă se luă la harță cu un flăcău din Parva, care, fiind treaz, îl bătu măr.

t A doua zi dezmetecindu-se din beție și din aiureala probozeniei, îi păru rău că și-a cheltuit bănișorii

prin Jidovița și că s-a jeluît străinilor de ce i s-a întîmplat. Își zise că bine i-a făcut popa, pentru că într-adevăr e vinovat. Adică ce vrea dînsul? Să se

5 însoare cu o fată care nu i-e dragă, oricît caută să se prefacă, numai pentru că are avere?... își aminti de Florica. Ce bunătate de fată. Și frumoasă... Și cît a iubit-o pînă ce nu i-a trăznit prin minte gîndul să ia pe Ana !... Pe Florica i-ar da-o vădana lui Maxim Oprea cu amîndouă mîinile, ar fi mulțumit, ar avea copii,

10 s-ar trudi împreună și poate c-ar agonisi mai mult decît luînd-o pe cealaltă...

Se puse pe muncă mai vîrtos, ca și cînd s-ar fi hotărît să se însoare cu fata Todosiei. Seara era frînt de oboseală și totuși se simțea mai zdravăn ca pînă acuma,

15 mai pornit să înfrunte viața. Gîndurile însă îl frămîntau mereu. Își zicea din ce în ce mai des că, robotînd oricît, nu va ajunge niciodată să aibă și el ceva. Va să zică va trebui să fie veșnic slugă pe la alții, să muncească spre a îmbogăți pe alții? Toată istețimea lui

20 nu plătește o ceapă degerată, dacă n-are și el pământ, mult, mult... Mîine-poimîine îl vor copleși poate copiii. Cu ce-i va hrăni și mai cu seamă ce le va lăsa după moarte? Nici baremi cît va avea el, căci el tot rămînea cu trei locșoare, bune, rele, cum sunt... Și-l

25 vor blestema copiii precum blestemă și el, în clipele de deznădejde, pe tatăl său, pentru că a irosit pămîntul ce l-a avut, și pe mamă-sa, pentru că nu i s-a împotrivit.

Umbla pe uliță cu ochii în jos și parcă nu mai îndrăzne să se uite în fața oamenilor. Își închipuia

30 că ar întîmpina numai priviri compătimitoare, care l-ar necăji, sau batjocoritoare, care l-ar înfuria. Zenobia, trăgînd cu urechea pe ici și pe dincolo, ca toate femeile, auzea și-i spunea că lumea vorbește c-ar fi mai bine să se astîmpere cu Ana, care nu-i de nasul lui.

Vorbele acestea îl miniau și-l încăpățînați întîi, apoi îl moleșeau. Uneori se gîndea că numai de la George pornesc zvonurile rele. într-o seară a alergat ca un nebun să-l bată. Dacă-l întîlnea poate că-l omora. I-a rămas însă în inimă un fel de sfială față de feciorul lui Toma Bulbuc. îl ocolea ca să nu dea ochii cu dînsul. I se părea că George are o bucurie ascunsă în privire, pentru că din pricina lui a fost umilit. Cu cît vorbele lui erau mai bune și mai blînde, cu atît îl ațîțau mai tare.

10 Nu se mai ducea seara pe la Ana, cum obișnuia înainte de pozna. Cînd a aflat însă că în schimb George a început să dea tîrcoale fetei, l-a cuprins o mînie mare, a trîntit și a suduit toată ziua, s-a certat cumplit cu Glanetașu și era cît pe aci să-l snopească pentru că l-a făcut fără noroc, iar pe urmă a băut singur, tăcut și posomorit, o cupă de rachiu, la Avrum, pe prispă.

15 # îi veneă să turbeze gîndindu-se că pămînturile JuL Vasile Baciū vor înmulți averea lui George. iar el va rămîne tot calic, mai rău chiar decît o slugă... •

20 Se întîlnea cu Ana uneori, dar nu-i vorbea. îi dădea binețe ca oricine. Fata avea un surîs dureros pe buze... Poate că nici ea nu-l mai vrea? ! Poate că dragostea ei a fost numai o închipuire a lui? Mai ales că acum, de la o vreme încoace, Vasile Baciū prea îl îmbulzea cu prietenia, ceea ce putea însemna că nu-i mai pasă de dînsul...

25 Apoi, într-o sîmbătă seara, a stat prinprejurul cîrciumii, cu flăcăii, pînă pe la miezul nopții. Era foarte vesel; singur nu-și dădea seama de ce. Cînta din frunză, iar ceilalți chiuiău și tropăiau. Dintre zecile de glasuri, Ion parcă auzea numai pe al lui George, aspru și răgușit, ca de cocoș bătrîn. în întunerecul cenușiu îl vedea ca ziua, burduhos, țopăind

30

\
j

i
io
i
>
J
|
'
|
j

?
[

;
f

j
j

}

greoi, printre ceilalți... I se păru atît de caraghios, încît îl umflă rîsul... Cînd s-au despărțit, l-a pîndit unde se duce. George a trecut prin fața casei lui Baciū, s-a uitat puțin, a fluierat scurt ca și cînd ar fi întrebat ceva, apoi, neprimind răspuns, și-a urmat calea în mers legănat și leneș... Inima lui Ion zvîcni sălbatec de bucurie. Suspendat și se hotărî să intre la Ana, să-i mulțumească și să-i ceară iertare. Totuși trecu pe dinaintea casei fără să se oprească. O luă pe Ulița din dos, grăbit, înfierbîntat de bucurie, și intră încețitor în ograda văduvei lui Maxim. Doi cîini ciobănești, cîți niște viței, hămăiră de două ori, îl recunoscuseră și se gudurară la picioarele lui. Se apropie tiptil de fereastră, plecîndu-se ca să nu-l vadă cineva dinăuntru, și bătu cu degetul în geam de trei ori, ușor, ca o arătare. Pe urmă se așeză pe prispă și așteptă. Un cîine veni lîngă dînsul, îi linse mîinile noduroase, își culcă pe genunchii lui capul. Gîndurile flăcăului erau atît de încîlcite că nici nu mai încerca să le limpezească.

15 Numai bucuria îi tremura în inimă mereu vie și stăpînitore... Apoi, ușa tinzii se deschise fără zgomot. Florica ieși, în cămașă, liniștită, ca o nălucă blîndă.

20 — Tu ești, Ionică? șopti ea foarte domol, fără mirare în glas.

25 — Eu, eu, mormăi Ion.

Fata se ghemui pe prispă. Răcoarea nopții îi cutremura carnea. Se lipi de flăcău, murmurînd cald — Presimțeam că ai să vii... Te-am așteptat...

30 Lui Ion vorbele acestea i se păreau prefăcute. Cum a știut ea că are să vie, cînd nici el însuși n-a știut? Totuși se pomeni cuprinzîndu-i mijlocul și sărutîndu-i obrazii. Căldura trupului ei îl îmbăta. Simțea că începe să-i clocotească sîngele, o strînse năvalnic în brațe și-i

zise deodată, cu glas răgușit, ca și când o mînă duș*
mană i s-ar fi încleștat în beregată:

— Florico, ascultă, să știi că te iau de nevastă
măcar de-ar fi orice!...

5 Fata tresări de mulțumire, i/ucirea ochilor ei
străbătea întunerecul nopții și se înfîcea în sufletul lui.

Îmbrățișînd-o, Ion îi simțea sîinii cum se stri*
veau pe pieptul lui. Îi găsi buzele și i le crîmпоți în
sărutări...

10

2

Probozirea lui Ion în biserică a dezlănțuit un
potop de mînie în casa Herdelea împotriva preotului.
Chiar învățătorul, cît era de împăciuitoare, nu s-a sfiit
să declare în mai multe rînduri, în familie:

15 — Popă-i ăsta?... ăsta-i porc, nu popă! Și încă
porc de cîine!...

— Pămătuful! a strigat dăscălița văzînd pe
fereastră cum trecea Belciug pe uliță, posac, cu niște
fire de paie în barba încîlcită, plin de praf, murdar,
20 asudat și dezmățat ca un vizitiu nesimțitor.

Fetele au găsit porecla aceasta atît de minunată
că, de-atunci încolo, de cîte ori vorbeau de dînsul,
numai „Pămătuful” îi ziceau, prăpădindu-se firește
de rîs.

25 Totuși Herdelea se ferea să nu ajungă indignarea
lor pînă la urechile preotului. Rîvna lui era să fie bine
cu toată lumea, să nu jicnească pe nimeni și astfel să
se strecoare mai lesne prin viața aceasta plină de dureri.
Soarta îi hărăzise atîtea necazuri că avea nevoie de
30 bunăvoința tuturor...

96

Se afla acum de vreo cincisprezece ani în Pripas,
la școala statului. A ajuns aici printr-o favoare deose-
bită a inspectorului Cernatony, care îl iubea ca un
frate; în Feldioara, unde fusese mai înainte învățător
comunal, avîsesse o stupărie vestită în tot județul.
Inspectorul, și mai ales nevasta și copiii lui erau mari
iubitoridemierecurată. Herdelea, simțindslăbiciunea
aceasta a lui Cernatony, de cîte ori se ducea prin Bis-
trița, niciodată nu uita să se înființeze la doamna
10 inspectoare cu o lădiță de faguri ca zăpada. Drept
mulțumire, Cernatony, cînd s-a ivit locul din Pripas,
la întrebă prietenește: „Vrei să fii învățător de stat?”
Herdelea nu mai avusese parte de o cinste atît de mare.
Inspectorul, în fața căruia tremura toată dăscălimea,
15 îi oferea o înaintare!... Cu toate acestea nu se putea
hotări să-i dea îndată un răspuns lămurit. Chestiunea
era prea serioasă. Xa școala statului se cerea limba
ungurească pe care el o rupea greu de tot. Nu-i vorbă,
s-a mai îndreptat dînsul, făcînd „suplici” și „lăcră-
mații” țăranilor din Feldioara — pricina unor boclu-
20 curi de tristă amintire cu notarul — dar își dădea seama
că ungureasca lui nu ajungea. Apoi a trece la stat
însemna într-un fel o dezertare la vrăjmaș. Românul
care trebuie să învețe pe copiii români să vorbească
25 numai ungurește nu mai e român, ci renegat sadea...
în cumpăna cealaltă însă apăsau socoteli tot așa de
însemnate. I/a comună lea fa lui era pe sfert din cît îi
oferea statul. Adevărat că el mai cîștiga binișor din
jalbele oamenilor, fiindcă lucra mai ieftin, mai repede
30 și chiar mai bine ca notarul, dar veniturile acestea
atîrnau de un fir de păr; o intervenție energică din
partea notarului putea să i le taie scurt și pentru tot-
deauna. Pe urmă, la comună, n-avea nici drepturi la
pensie și nici înaintări în leață, cum ar avea la stat,

97

unde inspectorul îi mai făgăduia să-i socotească și anii ce-i servise pînă atunci, adică vreo șaptesprezece... S-a frămîntat și s-a gîndit mult Herdelea, s-a sfătuit și s-a certat cu dăscălița, care-l zorea să se grăbească

5 să nu scape prilejul de a se mai scutura puțin de sărăcie. Cînd șovăirea îl rodea mai aprig, s-a pomenit cu o scrisoare de la inspectorul Cernatony. O păstrează și azi, ca un document de neprețuită valoare. Scrisoarea aceasta l-a decis. Iată ce-i scria inspectorul:

io „Iubite Herdelea, doresc să am răspunsul d-tale precis, în trei zile. Țin mult să te numesc pe d-ta la Pripas. Salutări cordiale. — Cernatony.”

În Pripas, la început, a dus-o parcă mai greu ca în Feldioara. Cînd s-a înființat aici școala statului,

10 comuna s-a însărcinat să dea un local potrivit și o grădină pentru pomicultură. Cu vremea statul promitea să clădească o școală nouă, în care să aibă un apartament cumsecade învățătorul. Deocamdată însă Herdelea a fost nevoit să cheltuiască din buzunarul lui

20 spre a se repara o casă țărănească în care să se poată adăposti mai omenește. După un an, țăranul, șiret, văzîndu-și bordeiul schimbat într-o căsuță arătoasă, a desfăcut contractul de închiriere și s-a mutat el într-însa. Învățătorul a trebuit să risipească alți bani,

25 cu altă casă, unde a pățit la fel... Atunci, fiindcă statul nici nu se mai gîndea la școala cea nouă, Herdelea a luat o hotărîre mare. Pentru grădina de pomicultură comuna oferise un loc de-al bisericii, în marginea satului. Cu învoirea lui Belciug, învățătorul s-a apucat

30 de și-a zidit o casă proprie pe locul bisericii. Pe atunci erau prieteni foarte buni. Preotul l-a asigurat că grădina va rămîne proprietatea lui Herdelea ca o donație din partea comunei și a bisericii pentru rîvna lui întru luminarea copiilor din Pripas. Nici prin gînd nu i-a

trecut învățătorului să-i ceară vreun înscris. Vorba unui prieten e mai sfîntă ca orice hîrtoagă. Mai tîrziu i-a cerut, dar preotul a început să se codească.

— Este vreme, frate Zaharie, îi zicea cu un zîmbet

5 ciudat, în care Herdelea citea o amenințare ascunsă. Cu cît se răceau legăturile între dînșii, cu atît învățătorul simțea mai mult amenințarea. Și, parcă înadins, împotriva eforturilor lui de-a ocoli o primejdie, neînțelegerile lor sporeau zi cu zi. Își mai vorbeau,

10 căci Herdelea îi înghițea toate toanele, dar sufletele lor se depărtau mereu.

Învățătorul se gîndea cu groază, mai ales din pricina casei, la clipa cînd ruptura va veni totuși odată. Era sigur că atunci Belciug va face tot ce-i va

15 sta în putință să-l scoată din casa lui clădită din munca lui, singura avere agonisită în atîția ani de zburciumări. Și aceasta tocmai acum, cînd fetele au ajuns ca azi-mîine să le ajute Dumnezeu să se mărite și cînd toată zestrea și nădejdea lor era căsuța aceasta. Căci, fără

20 nimica, oricît ar fi ele sărăcuțele de frumoase și de istețe, anevoie se va găsi cineva să le ia „în vremurile aceste^jnatexialiste” — cum_zicea_Lanra. cu multă dreptate.

Primejdia o simțea bine toată familia și tocmai

25 din pricina aceasta ura împotriva preotului creștea fără voia lor, din ce în ce mai puternică, ațîțată parcă de mîna soartei. Cu cît îi revoltau mai mult isprăvile lui Belciug, cu atît își aduceau mai des aminte de atîrnarea lor de dînsul și cu atît aceasta îi înfuria mai

30 pe toți. Atunci apoi dăscălița cu fetele tăbărau asupra învățătorului cu imputări și cu jelanii amare. Îndee-sebi d-na Herdelea era mare meșteră în a zugrăvi nenorocirile ce s-ar abate asupra familiei dacă „Pămătuful” i-ar pofti afară din casa ridicată cu bănișorii rupți

de la gura copiilor, sau dacă într-o bună zi Herdelea ar închide ochii și i-ar lăsa pe drumuri, mai ales că toate nopțile tușește ca un buhai și a început să slăbească de s-a făcut ca un ogar.*. Și, cum prevestirile ei negre găseau răsunet în inimile fetelor, se înecau veșnic în lacrimi multe care pe învățător îl înduioșau iar pe Titu îl enervau, fiindcă el mai totdeauna atunci avea inspirații poetice și se văita că nu poate „lucra” de atîta gălăgie fără rost...

10 Tocmai în vremea aceasta, cînd frămîntările se înăspreau, a picat un pețitor în casa Herdelea. Era așteptat și totuși a stîrnit o ceartă care mai-mai să se încheie cu scandal.

15 * Vara trecută, prin iulie, la băile din Sîngeorz, cu prilejul unui bal săptămînal, unde se dusesse întovărășită de Titu, Laura a cunoscut un student în teologie, pe George Pinte. Tînărul mai avea un an pînă să iasă preot și a îndrăgit pe Satira foarte mult. Prin șaptezeci și nouă de scrisori și cărți poștale, ce i le-a

20 trimis pe urmă, și-a dezvăluit încetul cu încetul pasiune pe care i-a aprins-o frumusețea, blîndețea, cultura aleasă și celelalte calități, descoperite de dînsul dintr-o singură ochire, dar așa de numeroase că i-a trebuit mai bine de un an de zile și atîta hîrtie pînă să le înșire

25 pe toate. După întîile scrisori, Laura a stat la îndoială: să-i răspundă ori să nu-i răspundă? Inima ei se întîmpla să fie tocmai liberă. Un elev de la liceul din Armadia, care-i făcuse curte vreo doi ani și începuse s-o intereseze, a plecat îndată ce și-a luat bacalaureatul,

30 fără să-i mai scrie un rînd, silind-o să-l smulgă din suflet, deși cu durere. Îndoielile i le-a risipit Titu cu o povață înțeleaptă: poate să-i scrie, dar cu multă băgare de seamă. Astfel a trimis^Laura teologului George Pinte douăzeci de scrisori și douăzeci și trei

de cărți poștale ilustrate, în care s-a dedat la puțin sentimentalism cochet, fără însă a-i făgădui, nici măcar prin o aluzie, iubirea ei. Căci Laura, deși abia de nouăsprezece ani, avea despre amor idei prea serioase

5 și nu putea admite că, după o cunoștință de cîteva ceasuri, ea să iubească aievea pe cineva, oricine ar fi. „Iubirea e un lucru gingaș — zicea ea melancolic — și se sfarmă dacă o atingi cu îndemnuri grăbite”* De Pinte își aducea aminte mai ales că e cu vreo două

10 degete mai scund ca dînsa, care avea oroare de bărbații mici. Apoi, în vreme ce teologul o bombarda cu scrisori, a făcut cunoștința unui tînăr înalt, sfios, delicat și frumos, student în medicină, Aurel Ungureanu. *

15 S-au văzut întîia oară la balul studenților, în Armadia; în vacanța Crăciunului a venit în Pripas de patru ori, în vacanța Paștilor de zece ori, iar acuma, în vacanța mare, aproape în fiecare zi. Din întîlnirile dese apoi s-a înfiripat o iubire cu atît mai prețioasă pentru Laura, cu cît Aurel se mulțumise numai să strîngă

20 mîna ceva mai puternic și să-i apese pe degetul mijlociu ceea ce, în limbajul îndrăgostiților, voia să zică „te iubesc din fundul inimii”.

îndată ce iubirea pentru Aurel Ungureanu s-a limpezit în sufletul Maurei, scrisorile stăruitoare ale

25 lui Pinte au început s-o plictisească. I se părea că îi pătează dragostea pe care dorea s-o păstreze neprihănită numai medicinistului. Spre a-i da o dovadă deosebită de sinceritate, i-a mărturisit la Paști că Pinte îi bate capul cu răvașele de iubire. Aurel cunoștea bine pe

30 Pinte de prin liceu, s-a zăpăcit și a zis tulburat: — Pinte, mă rog, e un băiat tare cumsecade... tare... tare...

I^aura a înțeles cît trebuie să-l doară descoperirea aceasta și nici nu i-a mai pomenit de dînsul, iar cînd

Aurel o întreba, răspundea cu o indiferență zdrobitoare, din care să poată citi că inima ei este numai a lui în vecii vecilor...

5 Bătrînii însă nu cinsteau de loc sentimentele Iyaurei. Văzînd scrisorile din ce în ce mai aprinse ale teologului, întîi se gîndiră și apoi spuseră pe față că omul care scrie cum scrie Pintea trebuie să fie foarte bun. I/i-era drag, fără să-l fi văzut vreodată, și simpatia lor pentru el creștea cu cît se înflăcăra pasiunea lui
10 în scrisorile către I^aura.

— Bine ar fi de-ar fi ceva serios, ofta din ce în ce mai des dăscălița.

— Ei, Doamne, unde-i norocul s-o ia un fecior așa de seamă! adăoga învățătorul cu un plescăit de
15 limbă, semn de mare mulțumire.

Pe I^aura o revoltau gîndurile bătrînilor, mai ales că veneau totdeauna după tînguiri îndelungate despre sărăcie, despre nesiguranța cu casa, despre greutățile vieții, fără număr, despre vremile materialiste. Cînd ajungeau la „vremile materialiste”, fata
20 se supăra mai rău, simțindu-se lovită cu propriile ei arme. Plîngea, blestema, se închidea în salon și, mîngîindu-se că suferă pentru Aurel, îl îndrăgea și mai mult. Ghighi, care adora pe soră-sa, rămînea să țină
25 piept părinților, sleia toate argumentele împotriva teologului, pînă ce sfîrșea și ea în lacrimi. Atunci I^aura o chema să mai bocească puțin împreună, să-și bată joc de scrisorile lui Pintea și apoi să se răcorească vorbind despre Aurel...

30 Scrisoarea a optzecea a lui Pintea însă, sosită la cîteva zile după ce Belciug dojenise pe Ion în biserică, era adresată bătrînilor și cerea pentru totdeauna mîna drăgălașei lor I^aura, cu adaosul, că, în cazul unui răspuns favorabil, își va lua voie să vină în persoană

spre a auzi cuvîntul fericirii din gura ei și a lor. Senzația cea mare se afla totuși în post-scriptum, unde spunea: „Cred de prisos să vă amintesc că chestiunile materiale îmi sunt cu totul străine și indiferente. Prea-
5 sfinția-sa episcopul mi-a și desemnat o parohie bună în Sătmar, așa încît vom fi la adăpost de grijile vieții de toate zilele” Aceasta însemna nici mai mult nici mai puțin, că Pintea dorește să ia pe I^aura fără zestre.

— în sfîrșit, te-a bătut norocul! strigă Herdelea
10 fericit. Vestea asta merită o băutură. Ce zici, nevestică!

— Să dea Dumnezeu să fie într-un ceas bun! lacrimă dăscălița, mestecînd mișcată în tocana ce se perpelea pe foc.

învățătorul scormoni îndată o sticlă, o clăti cu
15 apă și plecă mîndru la Avrum după rachiou dar și pentru a-i împărtăși bucuria cea mare.

Pe I^aura scrisoarea a uimit-o atît de cumplit că, pînă ce a ieșit Herdelea, n-a putut scoate nici o vorbă. Cînd însă s-a dezmetecit, i s-a părut că vede deodată pe
20 Aurel privind-o trist și cu imputare. Ochii i s-au umplut de lacrimi și a strigat îndurerată:

— Nu mă mărit! Nici să nu vă gîndiți că am să-mi leg viața de un...

Ghichi, care aștepta doar să deschidă Laura
25 focul, a sărit numaidecît să lămurească dăscăliței că măritișul acesta ar fi o nenorocire nemaipomenită, pentru că I^aura urăște pe Pintea, pentru că Pintea e mai mic decît I^aura...

D-na Herdelea se uită la ele mirată. Dar cînd a
&o înțeles, a izbucnit ca o leoaică:

— Apoi credeți voi că are să vă lase cineva să dați cu piciorul norocului?... Că vouă vă arde de nebunii și de blestemății, în loc să vă mai gîndiți și la greutățile cu care ne zbatem... Mîine-poimîine e și

nebuna cealaltă de măritat... D-apoi zestre de unde credeți să luați?

— Ei, parcă toată lumea-i ca Pinte, să se uite numai la zestre! zise repede Ghighi.

5 — Mă mir că nu vi-i rușine să mințiți cu atîta sfruntare... Apoi da, carul vostru e într-o roată, puteți umbla după cai verzi pe pereți... Vă închipuiți că oamenii de treabă se uită la sindrofiile și la luxurile voastre... Alta ar fi sărit cu ainîndouă mîinile, 10 ticăloasa, și ar mulțumi lui Dumnezeu că i-a trimis acasă norocul! Tu umbli după mofturi și drăcii... Obraznice și nerușinato!...

— Poți să mă ocărăști cît vrei, dar nu mă mărit! repetă I^aura cu o liniște tristă de martiră, care pe 15 maică-sa o înfură și mai rău.

în odaia de alături Titu, smulgîndu-și mereu părul pentru a stoarce din creieri o rimă, răcni deodată desperat:

— Aveți să mă nebuniți cu atîtea țipete! Am 20 ajuns să nu mai pot lucra nici ziua, nici noaptea... îmi zdrobiți viitorul eu gălăgia!

Cînd se întoarse Herdelea de la Avrum, care-l felicitase și se însărcinase să vestească tuturor că domnișoara I,aura se mărită, auzi din uliță cearta.

25 —Uite ce fată ne-a dat Dumnezeu! Uite și bucură-te și mănînc-o friptă! îl întîmpină dăscălița. Dumneaei nu vrea să se mărite cu un biet popă, auzi? Domnișoarei îi trebuie doftori, baroni, poate chiar un împărat!...

30 Laura nu spusese că nu-i trebuie popă, dar d-na Herdelea îi ghicise gîndul. în sufletul ei fata își zisese de multe ori că între un doctor și un popă e o deosebire ca între cer și pămînt, cerul fiind doctorul, iar popa

fiind pămîntul.: Părerea aceasta a avut-o înainte de a cunoaște pe Aurel, iar acuma devenise convingere.

• • Cearta se înăspri așa de rău, că Titu fu nevoit să renunțe la munca poetică și să asculte discuția din ce 5 • în ce mai aprinsă. Bătrînii dovedeau fetelor că Aurel Ungureanu e o pușlama care-și pierde vremea făcînd curte Maurei, fără să-i treacă măcar prin minte s-o ia de nevastă; și chiar de ar fi om de treabă și ar avea gînduri serioase, tot nu le-ar putea înfăptui decît 10 peste vreo cinci ani, cînd va termina studiile, dacă le va termina, și încă și atunci va pretinde ceva zestre, iar de nu-i vor putea da nimic, îi va întoarce spatele repede-repede. Pinte, însă e om chibzuit, cu cariera deschisă, fără pretenții, sincer și cinstit, dispus s-o 15 ia chiar fără cămașă, fiindcă o iubește aieva. Dacă I^aura se va codi și va scăpa ocazia norocoasă, va îmbătrîni fată mare ca și domnișoarele Bocu din Armadia, care au împlinit cincizeci de ani și tot mai așteaptă vreun nebun să le pețască, deși ele au la spate mi- 20 ișoare multe. De altfel Laura are vîrsta cea mai frumoasă. Fata, după ce trece de douăzeci de ani, începe a se vesteji și a se urîți. învătătura și frumusețea nu-ți folosesc nimic, dacă n-ai minte să prinzi norocul cînd îți pică... I^aura sprijinită viguros de Ghighi descria 25 în culorile cele mai negre pe Pinte, blestema minutul în care l-a cunoscut, plîngea și iar declara c-ar trebui să fie smintită să-și îngroape tinerețele alături de o stîrpitură de om pe care-l urăște tocmai fiindcă a avut obrăznicia s-o ceară în căsătorie. Se închina și se jura 30 că mai bine moartea decît Pinte. De măritat inai are destulă vreme, căci azi fetele nu se mai mărită cît altădată, înainte de a fi deschis bine ochii în lume. Ea însă nu Vrea să se mărite niciodată, are oroare de bărbați și nici pentru Aurel nu simte, la urma urmelor, decît

o simpatie nevinovată și nici prin gând nu-i trece să fie vreodată soția lui...

Titu, deși rugat în mai multe rînduri să-și spună părerea, tăcea ca un filosof. Pe la miezul nopții însă, văzînd că dezbateră nu s-ar mai isprăvi niciodată, interveni cu o amîinare:

— Destul acumă!... Haidem la culcare! V-ați certat destul, mai lăsați și pe mîine!

Totuși sfada, ca o lumină ce moare, mai pîlpîi, cînd mai moale, cînd mii puternică, pînă cînd Herdelea, înfuriat deodată peste măsură, ridică pumnul la Ghighi, răcnind:

— Marș, nerușinatelor!... Marș, netrebnicelor!...

Titu opri căderea pumnului, luă blînd pe fete de spate și le petrecu în salon, unde era patul lor, mîngîindu-le că dreptatea este de partea lor și că bătrînii nu pricep năzuințele idealiste. Pe urmă se întoarse și spuse grav părinților:

— Aveți dreptate, ce mai calea-valea, și v-ați gîndit foarte bine... Ei, dar ce vreți? Sunt tinere și fără minte... Parcă știu ele ce vorbesc?... Parcă știu ele ce-s greutățile vieții?...

3

Vremea se posomorîse. Toamna bătea la ușă, stăruitor. Hotarul se pleșuiea mereu. Ici-colo, se mai înălțau clăițe de fîn sau stoguri de paie, pe care însă țărani se grăbeau să le care acasă. Plugurile spintecau, din ce în ce mai dese, oboarele istovite. Petele arate, negre și lucioase, păreau niște răni deschise pe un trup îmbătrînit.

m

|
|
i

Cu cît trecea vremea, cu atît neliniștea sporea în sufletul lui Ion. Muncea ca și cînd și-ar fi pus în gând să se îmbogățească într-o clipire, să scape de orice grije și mai ales de orice rîvnă. Se înfuria însă că rodul muncii lui de-abia se vedea. După o roboteală de o vară întreagă pe la alții, rămînînd chiar în urmă cu pămînturile lui, s-a ales cu vreo sută de zloți. Urmînd așa nu va face nici un pas înainte.

Zvîrcolirile acestea îi aduceau totdeauna aminte pe Ana și pe Vasile Baci, și-l întăritau. Se simțea înfrînt și neputincios, iar simțămîntul acesta îi aprindea sîngele și-i umplea creierii de planuri și hotărîri care de care mai năzdrăvane. Totuși nu mai îndrăznea să se apropie de casa lui Vasile Baci și nici să schimbe vreo vorbă cu Ana. În schimb se ducea mai în fiecare seară pe la Florica. Ochii ei albaștri îi mulcomeau zbuciumarea. Rîdea însă cînd își amintea de făgăduința lui că o va lua de nevastă. Cum s-o ia dacă toată zestrea ei e un purcel jigărit și cîteva bulendre vechi? Dragoștea nu ajunge în viață... Dragostea e numai adaosul. Altceva trebuie să fie temelia. Și îndată ce zicea așa, se pomenea cu gîndurile după Ana. 0

"Tncurînd Zenobia află că Florica, împreună cu maică-sa, au umplut satul că Ion a cerut-o de nevastă. Dacă ar fi lovit-o cineva cu parul în cap tot parcă nu s-ar fi supărat atît de rău. Veni acasă galbenă și se răsti la Ion din poartă:

— Tot la sărăcie tragi, dragul mamei, tot? Altă mireasă, afară de Florica vădanei lui Maxim, n-ai găsit cîtu-i satul de mare?!... Da' ce mă mai mir, dragul mamei, ce mă mai mir? !

Flăcăul înțelese îndată și se înfurie, dar nu de cele ce răspîndea Florica, ci de mînia Zenobiei:

i

— Nu-s eu destul de cătrănit, **mă mai** amărăști
și d-ta?

Zenobia însă nu-l slăbi pînă ce peste cîteva clipe
Ion, scos din fire, se repezi la ea s-o lovească. Glane-
5 tașu sări în ajutorul femeiei, ostoiindu-l;

— Ionică, taci mulcom, las-o!

Ion se opri, dar apoi, în vreme ce Zenobia ieși
în uliță să se vaite și să afurisească, începu să se sfă-
dească cu tatăl său:

10 „ De ce mi-ai mîncat și mi-ai băut pămînturile,
| hodorogule?

| Glanetașu, cu niște ochi foarte triști, răspunse
| jalnic:

S — Acu ce să-ți niai fac, omule, și ce să-ți dau,
15 / dacă n-am? Sufletul din oase să ți-l dau?... Iacă, ți-l
Wau!...

Auzindu-l, Ion răcni și mai proclat:

— Mai bine să nu mă fi făcut, decît să fiu bat-
jocura oamenilor!..

20 " în ziua aceea, spre seară, flăcăul întîlni pe Ana,
pe drumul cel vechi dinspre Jidovița. Prinprejur nici
tipenie de om. 331 a oprit-o și a luat-o de mîină, iar ea
a început îndată să plîngă cu hohote și să-i impute că
a părăsit-o. Ion vru s-o liniștească, dar nu-i putu spune
25 decît:

— I^asă, Anuță, fii liniștită, că noi tot împreună...
împreună... împreună...

Mai statură un minut, tăcuți, și se despărțiră.
Pe cînd însă fata se depărta cu aceeași deznădejde în
30 suflet, Ion simțea o înviorare mare. Lacrimile Anei
i-au încolțit în inimă o încredere nouă, își urmă calea
mai sprinten și atît de mulțumit că-i venea mereu să
rîda și-și zicea: „De-acuma nu-mi pasă de nimic!”

încă nu știa ce va face, dar încrederea îi creștea
într-una, schimbîndu-i parcă toată ființa.

Din clipa aceea se simți alt om, mai puternic,
mai îndrăzneț, gata să înfrunte toată lumea. Era vesel,
5 glumea tam-nesam, rîdea, încît Zenobia, speriată **că**
l-a fermecat cineva, era cît pe-aici să-i descînte de
întors.

De-a doua seară se pregăti să meargă la Ana* Auzi
însă că după atîtea săptămîni de cînd dînsul nici nu
10 se mai uită la fată, George a început să se apropie **iar**
de Vasile Baci. Ion se hotărî să mai aștepte. încre-
derea în sine îi dădea puterea să pîndească liniștit,
în cîteva seri văzu într-ădevăr pe George intrînd în
casă* Dar lampa rămînea aprinsă, ceea ce însemna **că**
15 mai mult cu Baci sta de vorbă decît cu fata... Aceasta
îi sporea nădejdea. Nu mai era grăbit de loc.* Cît **va**
aștepta el, va aștepta și Ana...

• Trecea deseori, parcă înadins, pe lînga pămîntu-
rile lui Vasile Baci. Pe cîntărea din ochi, se uita-dacă
20 sunt bine lucrate și se supăra cînd vedea că nu sunt
toate cum trebuie. Se simțea stăpînul lor și-și făcea
planurile cum va ara fîneața cutare, iar cutare porum-
biște cum va semăna-o cu trifoi.#

într-o dimineață mohorîță ieși cu plugul să-și
25 ogorească și el o porumbiște pe care la primăvară soco-
tea s-o semene cu grîu. Vremea de ogorît era cam tîrzie.
Dar el, avînd o singură vacă, trebuia totdeauna să
aștepte pînă isprăvesc alții, ca să mai poată împrumuta
o vită să-și muncească pămîntul.

30 Porumbiștea era îngustă, tot o rămășiță dintr-o
tablă mai mărișoară, din care Glanetașu vînduse odi-
nioară jumătate lui Dumitru Moarcăș, de unde apoi
a încăput în seama lui Simion Lungu* De altfel **și** acuma

cele două delnițe erau despărțite numai printr-o brazdă mai adîncă și mai lată.

Ion opri vitele cu plugul, pregătindu-se de muncă. Ochii lui însă rătăceau mereu pe partea lui Simion

5 Lungu, care odinioară a fost a lor. De jur împrejur cîmpul era pustiu.

„Măcar o brazdă să-mi iau înapoi din pămîntul meu I” se gîndi deodată flăcăul, cu obrazii aprinși de o poftă nestăpînită.

10 Apoi repede înfipse plugul dincolo de hat, în petecul vecinului, și porni să curme o nouă despărțitură. lăutul gălbui scîrțîia, se răsturna lucios, în bulgări aspri. Ion strîngea dîrz coarnele plugului, apăsa fierul adînc în trupul pămîntului și, cu pălăria pe

15 ceafă și cu fruntea umedă de sudoare și de înfrigurare, îndemna blînd și stăruitor vacile care trăgeau din răsputeri, încovoindu-și spinarea.

După ce croi un hat nou și sfîrși de arat cîteva brazde din delnița lui Simion, astupînd hotarul cel

20 vechi, flăcăul respiră adînc și ușurat. De acuma nu mai trebuia să se teamă. *Inima îi tremura de bucurie că și-a mărit averea. Trei-patru brazde nu e mult, nici nu se bagă de seamă. #

Pe la prînzișor dădu drumul vitelor să mai pască

25 ce-or găsi pe ogoarele dimprejur, iar el se așeză să îmbuce din merindea ce și-o adusese, în tihnă, mulțumit și cu gîndul numai la brazdele noi... Cînd să isprăvească mîncarea, văzu pe Simion Lungu venind și dînsul ca să-și ogorească locul. Ion tresări.

30 „Are să bage de seamă”, își zise cu un zîmbet neliniștit.

Într-adevăr Simion văzu că delnița i s-a îngustat și îndată începu să înjure, deocamdată însă fără a se

tio

f

I

I

i

!

,

(

I

,

|

j

|

uita încoace, ca și cînd n-ar fi luat în seamă pe Ion, Flăcăul de asemenea se făcu că nu-l aude și strîngea cu mare grije fărîmiturile de pline în pînzătură, scuturîndu-le și privindu-le îndelung parcă cine știe ce

5 adîncit ar fi în gînduri. Numai cînd simți că Simion vine spre dînsul cu biciul în mînă, răcnind și suduindu-l de-a dreptul, numai atunci înfășură repede rămășițele de mîncare, le vîrî în traistă și se sculă în picioare.

10 Harța se încinse iute. Ion se jura pe toți sfinții că a brăzdat hatul numai pentru că nu se mai cunoștea bine, dar că l-a tras în același loc. Simion, ocărîndu-l, îl duse între delnițe, îi arătă că a intrat înadins cu plugul în pămîntul lui, îl sili să măsoare cu pasul,

15 împreună, lățimea locurilor și, din două în două vorbe, îi striga:

— Jumătate delnița mi-ai furat-o, tîlharule!

Ion, văzînd că nu-l răzbește cu vorba, începu să înjure și apoi, ca să rămînă deasupra, se năpusti la

20 Simion cu pumnii.

Se bătură ca orbeții vreo jumătate de ceas, sfîșiindu-și cămășile și zgîriindu-și obrazii. Fiindcă nu era nimeni să-i despartă, numai osteneala îi mulcomi. Pe urmă se apucară amîndoi de lucru, înjurîndu-se

Zo într-una toată ziua. Simion Lungu se jură pe copiii lui că-l va trage în judecată și nu se va lăsa pînă ce nu-l va vedea în temniță, chiar de-ar ști că-și cheltuiește și opincile, ca să-l învețe să mai intre altădată în locurile oamenilor de treabă. Ion însă scui pă cu dispreț, strigînd că lui nici de Dumnezeu din cer nu-i pasă...

- în fiecare seară familia Herdelea dezbată acum
 în toate amănuntele scrisoarea a optzecea. învățăto-
 rul voia să răspundă lui Pinteia numaidecît, fata însă
 5 stăruia s-o lase în pace măcar pînă luni, căci duminică
 îi vin prietenele din Armadia și nu vrea să fie supă-
 rată. Dar pînă luni mai sunt atîtea zile — nu se poate
 întîrzia răspunsul într-o chestie așa de mare. Și-apoi
 ce au a face prietenele ei cu răspunsul lui Pinteia?
- 10 Dimpotrivă, ar trebui să fie mîndră că are un pețitor
 de seamă și în curînd se va mărita... Aceasta exaspera
 pe kaura atît de rău, încît amenința că, dacă vor
 sufla o singură vorbă fetelor despre obrăznicia lui
 Pinteia, ea imediat se va arunca într-o fîntînă... Ame-
 15 nințarea ei însă revolta peste fire pe doartma Herdelea,
 care o ocăra pe urmă două ceasuri, fără întrerupere,
 doamna Herdelea fiind neîntrecută în născocirea și
 înlănțuirea celor mai variate dojeniri materne...
- 20 Totuși Laura rămase biruitoare. După atîtea
 lupte frămîntate în lacrimi, duminica multașteptată
 sosi, duminica de care își atîrnase soarta...
- Fetele făcuseră pregătiri uriașe. Toată sîmbăta
 au muncit: trei feluri de prăjituri, apoi cozonaci, apoi
 au fiert laptele ca să fie mai gros pînă mîine și să aibă
 25 spumă mai multă, apoi au scuturat casa și au schim-
 bat aranjamentul mobilei în salonul-dormitor... Seara
 Laura a călcat rochia ei și pe a Ghighiței, vîrsînd în
 același timp lacrimi îmbelșugate, căci bătrînii nici
 măcar acum n-au lăsat-o în pace cu Pinteia.
- 30 Duminică dimineața însă au avut o bucurie.
 Ploaia care le speriasă toată săptămîna, încetase peste
 noapte. Un vînt aspru zbicise frumos șoseaua, iar spre

amiază soarele tomnatec scoase capul dintre nouri,
 împrăștiind căldură și voieșie.

- Pînă după-prînz Laura și Ghighi fierbeau de
 emoție. Mereu așezau cîte ceva, ba în salon, ba în
 5 celelalte două odăi, și Laura întreba din cînd în cînd,
 îngrijorată, pe Ghighi:

— Ce crezi tu, micuțo dragă, o să vie?

- Am o presimțire sigură că vine, răspundea
 Ghighi foarte serioasă.

- 10 Xaura o săruta cu mulțumire, căci era vorba de
 Aurel.

- Sindrofiile se țineau în fiecare duminică, pe
 rînd, la cîte una din fetele „inteligentei” satelor dim-
 prejur bune prietene, care alcătuiau un cerc deosebit
 15 și pentru care întîlnirile acestea, împreună cu balul din
 octombre și serata dansantă din februarie, organizate
 de profesorii și elevii liceului din Armadia, erau dis-
 tracțiile cele mai înalte. De obicei nu erau poftiți
 cavaleri. Totuși gazda avea îngăduința tacită de a
 20 chema pe tînărul care-i făcea curte mai stăruitor, pri-
 cinuind astfel o surpriză plăcută tuturor. Laura spuse
 lui Aurel încă de duminica trecută că sindrofia vi-
 toare va fi la ea și că-l așteaptă, iar el îi făgăduise că
 va veni negreșit; deoarece însă de atunci nu l-a mai
 25 văzut din pricina ploilor, era îngrijorată c-o fi uitat și
 nu va veni, ceea ce ar putea stîrni printre fete vorbe
 felurite și neplăcute...

- Pe la trei după-prînz, Laura și Ghighi se așezară
 în cerdac în așteptarea mosafirilor. Mai ales Laura
 30 tremura de grije din pricina lui Aurel. Ar fi dorit din
 suflet să sosească el înaintea fetelor ca să poată vorbi
 mai în tihnă cîteva clipe. Simțea nevoia să-i comunice
 obrăznicia lui Pinteia și să-i ceară o povață. Răspunsul

lui îi va pecetlui soarta. Un cuvînt al lui îi va da puterea să reziste tuturor ispitelor...

5 Peste vreun ceas fetele din Armadia se iviră la
cotitura de lîngă Rîpele-Dracului. Veneau pe jos, ca
întotdeauna, rîzînd și tîndălind. Laura și Ghighi le
ieșiră înainte, se îmbrățișară furtunos, parcă nu s-ar
fi văzut de ani de zile, se luară de braț și sosiră cîr-
pind în curte. Herdelea, care citea între pomi o gazetă
veche, se coborî galant și le primi cu glume bătrî-
10 nești, încît toate izbucniră în rîsete zgomotoase. În
pridvor dăscălița boscorodea rugăciuni dintr-o carte
ruptă și soioasă, rămasă din vremurile ei de glorie.
Toate fetele îi sărutară mîna, iar ea le sărută pe obraz,
dar fără să se scoale, fără să zîmbească și fără să răs-
15 pundă întrebărilor obișnuite. Doamna Herdelea nu
vedea cu ochi buni sindrofiile, întîi pentru că în tine-
rețea ei n-a pomenit asemenea lucruri nesperioase, și
apoi pentru că se cheltuiau bani scumpi pe mofturi
nefolositoare. 1

20 în salon fetele defilară în fața oglinzii dintre
ferestre, potrivindu-și care o buclă răzvrătită, care o
sprinceană pe care anina un fir de pudră, care o pangli-
cuță la rochie. Erau cam obosite de drum, dar gura nu
le stătea o clipă. Vorbeau toate în același timp, fredoa-
25 nau, rîdeau... Când se mai potoliră, Ghighi dispăru să
vază de cafeaua cu lapte și de prăjituri, după cum se
înțelese mai dinainte cu Laura.

0 Pe sofa[ua] din colț, locul de onoare în casă, ședea
Elvira, fiica doctorului Filipoiu dija AmaJi^uxare
30 era privită între toate drept cea mai de frunte și cu
care Laura era cea mai intimă.

— Dar poetul nostru? întrebă Elvira cu o
ușoară tremurare în voce, căcJJujteaJ^

și suferea fiindcă Titu n-o lua în seamă și făcea curte
Lucretiei Dragii^

— Nu-i acasă, Elvirica dragă, răspunse Laura
cu o părere de rău din care se vedea că ea îi cunoaște
5 și-i împărtășește suferința. Știi, el lucrează foarte ne-
regulat, iar cînd îi vine inspirația are nevoie de liniște
absolută, altfel e nenorocit. Așa a plecat și acum pe
drumul cel vechi, spunîndu-ne că a prins o idee
minunată pe care trebuie neapărat s-o scrie... Dacă
10 veneați pe-acolo, poate că-l întîlneți...

— Ce rău îmi pare că n-am venit pe drumul cel
vechi! oftă Elvira melancolică... Am fi văzut pe poetul
nostru lucrînd!

— Ei, vedeți? Nu v-am spus eu că-i mai frumos
15 pe-acolo? îi impută Margareta Bobescu, fata unui
funcționar de la Banca Aurora, o brună înaltă,
mlădioasă, drăguță, cu sprîncenele înnegrite, foarte
pudrată și cu buzele vopsite roșu-foc. Pentru că se
sulemena și umbla cu rochii de mătase, toată
20 Armadia zicea că-i lipsește o doagă.

Fetele profesorului de limba română Spătaru
erau mai urîțele, dar foarte bune și simpatice. Elena,
mai în vîrstă, dar micuță ca un copil, foarte blondă
și cu părul buclat, se tînguia și se rușina veșnic că e
25 o stîrpitură. Sora sa mai tînără, Alexandrina, era
însă înăltuță, cu buzele cărnoase și nasul gros, cu
mișcări băiețești și vestită de mîncăcioasă.

Cînd intră Ghighi cu tava încărcată, Alexandrina
se repezi ca un tigru și înghiți o prăjitură, mor-
30 mîind apoi cu gura plină:

— Sunt lată de foame!

— Drina, nu ți-e rușine? o dojeni Elena căreia
îi plăcea să treacă drept cea mai serioasă dintre
toate prietenele.

— Las-o, Lenîca, te rog din suflet, interveni Laura. Mai ia, Alexandrina, dacă vrei să-mi faci plăcere!... Că doar pentru voi le-am făcut!

5 în curînd toate se pomeniră cu ceștile în mînă, sorbind cu poftă din cafeaua cu lapte și îmbucînd din prăjiturile gustoase. Ciripirile însă nu încetau o clipă, fiecare căutînd îndeosebi să povestească ceva spiritual ca să facă pe celelalte să rîdă. Numai Silvia Varga tăcea parcă i-ar fi fost scumpă vorba. Dar ea
10 așa era totdeauna, cam mîndră, fiindcă toată lumea știa că are zestre mare.

Cu o repeziciune uimitoare convorbirea aluneca de la un subiect la altul. În cîteva minute trecură în revistă tot ce s-a întîmplat mai de seamă în Armadia
15 de la ultima lor întîlnire pînă azi. Bîrfiră pe fetele și tinerii cari nu erau din cercul lor, stăruind mai mult asupra Lucreției Dragu, căreia îi imputau că e prea cochetă și că a început să îmbătrînească și să se ofilească; numai în privința vîrstei ei s-au încins
20 controverse mai îndelungate, Elvira susținînd că trebuie să aibă vreo treizeci de ani, iar Silvia Varga, care era în legături mai puțin încordate cu ea, declarînd că n-are mai mult de douăzeci și doi. Laura întindea înadins discuția despre Lucreția, spre a face
25 pe placul Elvirei...

Toată vremea însă Laura ardea de nerăbdare, Aurel nu mai venea. Ce-o fi pățit? S-o fi supărat poate? Fel de fel de întrebări o chinuiau. Își găsea sieși vini închipuite cu care l-o fi mîhnit, apoi iar îl muștra
30 în gînd pe el pentru că nu se ține de cuvînt... Trimise pe Ghighi de cîteva ori în curte, să vază dacă nu se apropie, dar într-ascuns, să nu bage de seamă invita-tele* Se cutremura cînd soră-sa, întorcîndu-se îi făcea un mic „nu” din cap. În cele din urmă fetele i-au

simțit neliniștea și Elvira, în temeiul intimității lor, a întreat-o chiar, în taină:

— N-ai invitat pe Aurel?

— Ba da... îl așteptam, dar nu mai știu... Oh!
5 șopti Laura cu ochii înlăcrimați, și Elvira îi răspunse cu o privire plină de mîngîiere și compătimire.

Mai tîrziu Laura începu să iasă ea însăși în cear-dac, să se uite cu inima strînsă spre Jidovița, de unde trebuia să sosească Aurel. Dăscălița, din ce în ce mai
10 ursuză, mereu o cicălea că „nu mai pleacă nebunele astea?”

În sfîrșit fetele se porniră să vorbească despre literatură, ceea ce însemna că au sleit toate subiectele mai de seamă. Ghighi care știa pe dinafară toate
15 poeziile lui Eminescu și pe ale lui Coșbuc, se oferî să declame fiecareia cîte o strofă care i se potrivește mai bine.

În vreme ce Ghighi stîrnea veselia tuturor, Laura ieși iar în pridvor. Simțea cum o năpădesc
20 lacrimile și trebui să facă o efortare grea să se stăpînească. Își răzîmă brațul de un stîlp al ceardacului și-și culcă pe braț capul tulburat de gînduri du-reroase. Stînd așa pierdută, auzi deodată un glas timid, puțin cîntat, care-i străpunse inima. Își aruncă
25 ochii în ogradă. Se înfiora de emoție. Pe o bancă, sub pomi, alături de Herdelea, ședea Aurel. Într-o clipire fata fu lîngă ei.

— Erai aici și nici nu ne-ai dat de știre, domnule Ungureanu! îi zise întinzîndu-i mîna cu o imputare
30 cochetă. Toate fetele te așteptau... Nu ești de loc drăguț și sunt supărată pe d-ta...

Aurel se sculă zăpăcit de sfială, roșindu-se și bîlbîind:

— Am stat puțin de vorbă cu domnul învățător.

Laura avu o tresărire. Ce-ar fi, dacă tatăl ei i-ar fi spus ceva de Pinte? Se uită cercetătoare la Herdelea care zîmbea şiret, la Aurel care se muta de pe un picior pe altul, mereu mai încurcat, cu un surîs silit şi caraghios. „I-a spus!” îşi zise ea încruntîndu-se o clipă la Herdelea. Dar apoi îşi **adaogă**; „Nu-mi mai pasă! Bine c-a venit! Am să-i explic eu!” Şi înfăşură pe Aurel într-o privire caldă, drăgostoasă, chemîndu-l:

— Acuma vino, nu mai întîrzia! Eşti aşteptat!...

10 *Aurel Ungureanu era un tînar de vreo douăzeci şi trei de ani, băiatul unui ţăran înstărit din Teaca, cu faţa osoasă, cu părul negru foarte aspru, cu nişte mîini mari şi palme veşnic umede, cu mişcări stîngace parcă s-ar teme să nu facă vreo gafă, căutînd să se

15 arate binecrescut, îmbrăcat bine, dar hainele stînd pe el parcă ar fi de căpătat. Îşi petrecea toate vacanţele prin Armadia, unde mamele ambiţioase încercau să-l arvunească pe seama fetelor lor pentru cînd va ieşi doctor... •

20 Toată sindrofia îl primi cu însufleţire, iar Ghi-ghi îi aduse îndată cafeaua cu lapte ce i-o păstrase, avînd grijă să-i pună smîntînă de două degete, deoarece Laura observase că-i place mult.

De altfel studentul venea cu o veste mare: data

25 „balului din octombrie” a fost amînată pentru mijlocul lui noiembrie, din pricină că lăutarii erau angajaţi pînă atuncea în alte părţi.

— Chiar azi am trimis invitaţiile cu poştă... Toată ziua am scris adrese, de aceea am şi întîrziat...

30 Mă gîndisem **să** aduc chiar eu invitaţia d-voastră—**adaogă** către Laura — dar pe urmă mi-am zis că-i mai pdrtrivit **să** vie prin poştă... mai oficial...

— Mai bine făceai dacă o aduceai... Cel puţin am fi văzut programul!...

Airel, ca „aranjor”, le destăinui toate amănuntele programului pe care fetele le găsiră minunate. Ca să fie drăguţ, medicinistul profită de ocazie şi le ceru să-i rezerve fiecare cîte o tură de vals, cel mai puţin.

5 Propmerea produse mare emoţie. Elvira hotărî:

— Eu zic aşa: ihtîia tură să ţi-o dea Laura... Tu vrei I/aura dragă?

— Dacă credeţi voi? se roşi Laura |bucuroasă.

— De asemenea şi cadrilul al doilea...

10 Cînd auzi de cadrilul al doilea, adică al îndrăgostiţilor, I/iura se îmbăta de fericire şi răspunse doar cu o înclinare din cap plecăciunii studentului... Elvira îtnpîryi tuturor cu dreptate cîte o tură, iar fetele, în semn de mulţumire, îi opriră ei cadrilul

15 întîi, cu condiţia să aibă vizavi pe Laura...

— Acum e vremea să plecăm, căci se înserează! curmă Elena planurile ce se înşirau nesfîrşite asupra toaletelor, dansurilor, cavalerilor...

Se urniră deodată cu toţii. Laura le mai zise

20 să nu se grăbească, dar numai cu jumătate gura. Nădejdea ei era drumul cel vechi, unde va putea rămîne în patru ochi cu Aurel.

— Să nu mergeţi departe că acuşi se întunecă! strigă Herdelea după Laura şi Ghihi care porniseră

25 să-şi întovărăşească prietenele.

O luară pe drumul cel vechi, care e mai cu cotituri binevenite pentru perechile îndrăgostite, dornice de singurătate. Laura rămase mai în urmă cu Aurel, iar celelalte, ghicindu-i dorinţa, căutau să se depărteze cît mai mult.

30 Mergeau alături cu paşi leneşi, vorbind de lucruri indifferente, în care doar cîte o vorbă fricoasă amesteca ceva din simţirile lor. Studentul îşi imputa că după o curte sîrguincioasă de aproape un an, n-a

fost în stare măcar s-o sărute o dată. Sfiala aceasta îl scădea în ochii săi proprii, zicîndu-și că numai nerozii pot să fie atît de lipsiți de mîndrie bărbătească. Laura, mai ales de cînd cu scrisoarea ultimă a lui Pinte, avea nevoie de o dovadă a iubirii lui, care să-i umple inima și să-i limpezească așteptările... Gu toate acestea n-aveau curajul să-și deschidă sufletele. Aurel îi explica deosebirea dintre grîul de toamnă și cel de primăvară și ea îl asculta strălucitoare de mulțumire.

10 Celelalte fete le-o luaseră înainte cu vreo sută de pași, gălăgioase, vesele de răsunau cîmpurile. Apoi veni o cotitură bruscă și mai lungă, care le acoperi. „Acu-iacu!” se îmbărbăta Aurel frecîndu-și mîinile.

— Iată-ne singuri... singuri! murmură Laura

15 oprindu-se parcă fără să vrea. Uite ce splendid e apusul soarelui! Cum vopsește nourii, ca într-o baie de sînge..*

— Da... minunat... e... e... bîlbîi tînărul apropiindu-se de ea.

20 Se uitară un răstimp la soarele roșu din care nu se mai vedea decît o geană furioasă. Priveau cu atîta încredere ca și cînd de lumina aceasta ar atîrna toată fericirea. Laura, copleșită de emoție, își lăsă capul pe umărul lui, cu buzele umede întredeschise într-o

25 așteptare dureroasă, cu pieptul frămîntat. Și Aurel, tulburat deodată, atinse cu buzele obrazul ei îmbujorat, repede, aproape speriat. Se despărțiră însă îndată, parcă apropierea i-ar fi îngrozit pe amîndoi. Se priviră o clipă rușinați și apoi porniră iar înainte, tăcuți,

30 mai nemîngîiați și mai nedumeriți.

La cotitura drumului dădură peste Titu, înconjurat de toate fetele, necăjit, strigînd într-una:

— Lăsați-mă în pace, vă rog!... Vă rog!..* Am de lucru.*. N-am vreme de prostii!...

Ceata își urmă calea, lăsînd pe Titu în marginea șanțului, așezat pe o lespede de piatră, cu ochii cînd spre cer, cînd spre Pădurea-Domnească din față. Fetele întorceau mereu capul să vadă cum face Titu poeziile.

5 Acuma Aurel întindea pașii ca și cînd i-ar fi fost rușine să mai rămînă în urmă. Aceeași sfială se încuibase și în sufletul Laurei, care însă se îngrozea la gîndul că vor ajunge la Jidovița, se vor despărți și ea va fi nevoită să se întoarcă acasă tot atît de îndoită... Sărutarea în loc să le împrumute îndrăzneală, coborîse un zid de neînțelegere între dîșii.

în apropiere de Jidovița, ca din senin, Laura îi zise:

15 — Știi că Pinte mi-a cerut mîna?

— Mi-a spus domnul Herdelea, răspunse studentul încet.

— Oh! Ai știut și totuși ai tăcut toată vremea, făcu Laura spăimîntată de ceva ce-i zguduia inima din temelii.

20 Dar Aurel urmă, mai încet și mai șovăitor: — Pinte e un băiat foarte bun, foarte... foarte...

Vroia să mai adauge cine știe ce, întîlnind însă ochii fetei se încurcă și murmură de cîteva ori „foarte...

25 foarte..." Laura auzise prea bine, înțelesese aprobarea lui și totuși nu putea crede. Se uita la el căutînd măcar în ochii lui, în înfățișarea lui, ceea ce așteptase ea. Împrejurul ei simțea cum se îngroașă înșelăciunea din ce în ce mai limpede. Și apoi deodată tot

30 sufletul i se cutremură parcă i s-ar fi rupt rădăcinile... Mergea tăcută, împovărată de gînduri amarnice fără să mai simtă pămîntul sub picioare. Apoi se opri și, cu glas tremurat, îi zise pentru ultima oară:

— Va să zică crezi că...?

Tînărul plecă ochii în pămînt, rușinat, și răs-punse ca un vinovat:

— Cred că...

- Titu plecase de-acasă, numai pentru a nu se întîlni cu „gîștele” care-l plectiseau cumplit fiindcă toate îl iubeau mai mult sau mai puțin și-i cereau poezii. Mințise că i-a venit o idee. Se hotărîse numai să se
- 10 ducă în Armadia, să mai vadă puțin pe Lucreția și să ofteze alături de ea. Își zicea deseori că iubirea aceasta îl înalță și-i dă noi avînturi. Gîndindu-se însă la Lu-
- 15 creția, s-a pomenit într-adevăr cu o inspirație și s-a oprit s-o toarne într-o formă poetică și apoi s-o ducă plocon neprețuit alesei inimii lui. S-a muncit vreo două
- 20 ceasuri, în zadar. Ideea se zvîrcolea în sufletul lui, dar nu izbutea să se înfăptuiască pe hîrtie. De zece ori i s-a părut c-a prins-o și mereu se împrăstia cînd se cobora în vîrful creionului... Sosirea gîștelor apoi
- 25 i-a spulberat din creieri tot ce începuse să se cristaliceze, așa că trebui să-și înceteze curînd sforțările. Porni spre Jidovița agale, mohorît, cu gîndul să-și aducă surorile acasă, dacă s-ar întîmpla să nu le în-
- 30 soțească Aurel, cum obișnuia.
- Deodată, între niște tufe de alun, aproape de drum, zări o siluetă albă. Necazul i se stinse ca prin farmec. „Trebuie să fie d-na Lang”, își zise dînsul, căci numai ei îi place să iasă din sat în după-amiezile frumoase, ca să citească ceasuri întregi romane senza-
- 30 ționale ungurești, trîntită pe un pardesiu vechi de-a soțului ei.

— O, dac-ar fi ea, în amurgul acesta blînd, în singurătatea aceasta amețitoare! declamă dînsul patetic, aprinzîndu-și închipuirea și grăbindu-și mersul.

- 5 Ceea ce îl împiedecase totdeauna să-i facă o declarație categorică a fost o lipsă de ocazii, îngrozitoare. De șapte luni, de cînd o cunoștea, nu i-a putut vorbi între patru ochi decît tocmai de două
- 10 ori, și încă și atunci numai la repezeală, fără să aibă vreme să-și deschidă inima. Niciodată n-a nemerit-o acasă singură, niciodată n-a avut norocul s-o înso-
- 15 țască singură măcar pînă în Armadia, niciodată n-a găsit-o singură, deși ea îi spunea că are obiceiul să hoinărească pe cîmp, cu cîte o carte în mînă — ceea
- ce era chiar adevărat, căci surorile lui o întîlniseră de mai multe ori. Ghinionul acesta îl înfuria cu deo-
- 20 sebite de cînd notarul Stoessel îi destăinuise că d-na * Lang spune tuturor că „Titu e un tînăr foarte simpatic și binecrescut”. %-
- 25 Apropiindu-se și văzînd că era într-adevăr ea, Titu se repezi cu fața strălucitoare de bucurie.
- Te căutam, îi zise domol, strîngîndu-i lung mîna.
- Te așteptam, răspunse ea privindu-l galeș.
- 25 * Roza Lang era o femeie nostimă, cu obrajii de păpușă, cu născiorul obraznic, cu niște ochi visători și leneși, cu forme mlădioase și plinuțe, asemenea unei fete de douăzeci de ani. Se credea ființa cea mai nefericită din lume alături de Lang pe care-l dispre-
- 30 țuia, fiindcă era ovreu și bețiv. *

Resemnată ca o eroină din romanele ce le citea cu pasiune, trăia fără nici o țintă lămurită, mîngîindu-se doar cu gîndul că și-a greșit de la început viața, cînd s-a măritat cu un bărbat nedemn de ea. Dorea

însă o iubire mare prin care să se răzbune de toate decepțiile; și deoarece nu-i ieșise în cale nici una mare, se mulțumea chiar cu iubiri mai mărunte și mai variate. Acuma se gîndea deseori la Titu. Stîngăciile lui i se

5 păreau poetice și o transportau în vremea dinainte de a cunoaște pe Lang. Îi era drag văzîndu-l cum o soarbe din ochi, simțind cum îi tremură buzele cînd îi sărută mîna...

Se priviră un răstimp, ea stînd întinsă pe o

10 rînă, rezemată într-un cot, cu cartea deschisă dinainte, el în picioare cu pălăria în mînă, tulburat, cu patima pînditoare în ochi. Cele din urmă raze ale zilei mîngîiau obrajii femeiei, îmbujorînd-o,

— Nu-ți place să stai lîngă mine, coala? Îi

15 zise Roza, arătîndu-i un colț din haina pe care se tolănea,

Titu se așeză repede, zăpăcit de emoție, murmurînd:

— Nici nu-ți închipuiești cît mă faci de fericit!...

20 — O, o, nu cumva ți-ai pus în gînd să mă ucizi cu o mărturisire? zîmbi ea de-abia mișcîndu-și buzele pline, foarte roșii, dintre care albeau dinții mici și lucioși.

Tînărul rămase cu privirea aninată de buzele ei

25 ademenitoare și șopti pierdut:

— Mi-ești dragă... Te iubesc...

Apoi cu o mișcare bruscă, biruitoare, îi luă capul în mîini și-i sărută buzele prelung, sălbatec, ca și cînd ar vrea să-i soarbă dintr-o dată tot sufletul. Iar

30 femeia îi dădu gura cu ochii închiși, întinzînd puțin gîtul alb, decoltat. Statură cîteva clipe astfel, pe urmă Titu își trecu brațul pe după mijlocul ei și o strînsă vijelios la piept. Roza însă se dezmeteci degrabă, se desprinsă* ușor din înlănțuirea lui pătimașă și,

potrivindu-și părul ce i se prăvălise pe umeri, îi zise cu o imputare dulce:

— Ei, dar știi că ești îndrăzneț de tot, micule? Nu te credeam așa de îndrăzneț...

5 Titu simți un val de sfială cuprinzîndu-i inima, dar pasiunea îi descleștă limba:

— Te iubesc nebunește! De cînd te-am văzut întîia dată te port în suflet ca pe o comoară neprețuită. Și niciodată n-am avut prilejul să ți-o spun. Și nici-

10 odată n-ai vrut să vezi cît de mult te iubesc...

Femeia îl ascultă un minut încîntată. Mărturisirea lui stîngace și teatrală în același timp îi dădea niște fiori feciorelnici* L-ar fi ascultat astfel o zi întreagă, dar îi era teamă că nu-l va mai putea stăpîni.

15 Se sculă deci în picioare, vorbindu-i cu aceeași căldură patetică:

— Am văzut și te-am înțeles de mult. Totuși, trebuie să fii cuminte... cuminte, cuminte! Auzi? Altminteri nu te iubesc: de loc...

20 Îl amenință drăguț cu degetul, iar el îi apucă amîndoua mîinile și le acoperi de sărutări.

— Acuma trebuie să mă duc acasă, căci vezi ce tîrziu e, urmă Roza ferindu-se mereu de stăruințele lui.

Se înseră. Întunerecul cobora atît de grăbit,

25 parcă de te-ai fi uitat mai bine, l-ai fi văzut cum se îngroașă... Titu ridică pardesiul, îl scutură și întovărăși pe d-na Lang pînă la marginea satului.

— Ce-ai zice dacă te-ai pomeni, într-o bună noapte, pe neașteptate, cu mine în casă? Întrebă dînsul

30 la despărțire, liniștit, strîngîndu-i brațul.

— Mi-ar face plăcere și... ți-aș da un ceai cu rom mult, răspunse femeia rîzînd. Numai dacă bărbatul meu nu s-ar împotrivi...

— Dar dacă Lang n-ar fi acasă? stăruie Titu înfigându-și privirea lacomă în ochii ei.

— O, atunci... atunci ar trebui să fii foarte cuminte, altfel m-ai supăra! murmură Roza cu un
5 zîmbet ispititor și supus.

6

Titu se întoarce acasă pe drumul cel nou, foarte mulțumit de ziua de azi, întinzînd pașii ca să ajungă din urmă pe surorile sale și mai ales fiind înfometat
10 de moarte. Pe la Cișmeaua-Mortului însă întâlnește pe Ion, care venea din Jidovița, singur, gînditor, în mers șovăitor.

— Da' ce-i, Ioane, de tîndălești așa? îi strigă Titu voios. Ai băut ceva, ori nu ți-s toți boii acasă?

15 — Apoi, domnișorule, îmi chibzuiesc și eu necazurile cum pot, răspunse Ion scoțînd pălăria și încercînd să zîmbească fără a izbuti.

Cerul era senin-sticlă. Cîteva stele mari clipeau aprig luptînd cu întunerecul care năvălea zadarnic
20 să le stingă, căci mereu se aprindeau mai multe, ca niște scînteii împrăștiate de un vînt năpraznic. Din urmă Pădurea-Domnească vijăia înăbușit, parcă și-ar fi stăpînit minia, iar în față șoseaua cenușie fugea printre șanțurile negre, pierzîndu-se repede pe după
25 cotiturile de dealuri...

— Așa, se vede c-ai auzit și tu? zise Titu deodată. Apoi tocmai voiam să-ți spun, că eu am aflat de ieri, de la un prieten care-i scriitor la judecătorie în Armadia... E adevărat, Ioane! Simion Lungu te-a
30 pîrît că l-ai bătut și că i-ai sfeterisit nu știu cîți stînji din porumbiștea...

1

S

— Da' dă-l dracului cu tot neamul lui! înterupse flăcăul nepăsător, scuipînd ascuțit, în semn de dispreț.

[

[

‘

— Ce să-l drăcuiești, Ioane, că nu-i de glumă!
5 reluă Titu întăritat puțin de nepăsarea lui. E lucru foarte serios și poate să te bage și-n temniță!... Că Simion ca Simion... cu el te-ai fi învoit tu omeneste. Dar s-a pus și popa pe capul tău, auzi? E foc pe tine, nu alta! Zice că nu te iartă pînă nu te vede la răcoare...
10 El i-a făcut pîra lui Simion și s-a pus martor... Nu știu ce are cu tine...

Ion scuipă iar, își trase pălăria pe ochi și tăcu. Auzise și el ceva din toate acestea. I-au intrat pe-o ureche și i-au ieșit pe cealaltă. I se păreau fleacuri
15 față de cele ce se dospeau acuma în sufletul lui. Bătaia cu Simion nu stîrnise în sat mare vîlvă, căci Simion era o fire arțăgoasă, gata veșnic să ia de piept pe oricine. Pe urmă încăierările din pricina pămînturilor erau mai dese chiar decît certurile flăcăilor la horă.
20 Doar amestecul preotului dăduse puțin de vorbă pe la circiumă... Ion însă era atît de pătruns de încrederea mereu nelămurită ce i-o deșteptaseră lacrimile Anei, încît parcă veșnic umbla prin nouri. Simțea totuși nevoia unui imbold care să-i limpezească gîndurile
25 și să-i îndrumeze faptele. Avea răbdarea să-l aștepte nepripit, convins că trebuie să vie de undeva. Și fiindcă de cîte ori își sfărîma mintea singur să-și găsească drumul, se izbea parcă numai de porți zăvorite — căuta să nici nu se mai gîndească la ceea
30 ce va trebui să se întîmple. Acuma tocmai începuse să-l împresoare bănuielile și să-l înfurie.

I

S

I

I

1

— Lasă-i, domnișorule, că de data asta nici capul nu mă doare, făcu dînsul, ca și cînd vorbele lui Titu i-ar fi crestat limba.

Titu, crezînd că flăcăul se sfiește să zică ceva rău despre Belciug, urmă mai aprins:

— De ce să-i lași, Ionică? Ori ți-e frică de popa?

— Ba nu mi-e frică nici de Dumnezeu, dacă mi-i sufletul curat, domnișorule!

— Nici să nu-ți fie, că om mai urîcios ca Belciug nu se află sub soare!... Cîinos la suflet și viclean ca dracul... A început să mă scîrbească de cînd am văzut că-și pune mintea cu flăcăii și-și vîră nasul în sfezile voastre...

Într-adevăr, pînă deunăzi, Titu, singur din toată familia, pîrtinise pe preotul Belciug. Chiar cînd părinții lui se mai ciorovăiau cu dînsul, prietenia lor rămînea neatinsă. Popa îl lua cu trăsura ori de cîte ori se ducea în Armadia sau la Bistrița și trăgeau cîte un pui de chef, ocărînd împreună pe unguri, căci Belciug era mare naționalist, deși nu se prea arăta a fi, de frică să nu-și piardă ajutorul de la stat, fără de care n-ar mai fi putut trăi în rîndul oamenilor..^

Înverșunarea lui împotriva lui Ion însă zdruncinase dragostea lui Titu. Mai întîi i se părea nedreaptă și nedreptatea totdeauna îl revolta, afară dacă, nu pornea de la dînsul. Pe urmă Ion îi era tot atît de drag pe cît îi fusese Belciug. Mindria flăcăului, istețimea și stăruința lui de a împlini ceea ce își punea în gînd, voința lui încăpățînată îi plăcea tocmai pentru că toate acestea lui îi lipseau, măcar că ar fi dorit mult să le aibă. Se hîtărise chiar să spună preotului că e nedrept cu Ion, dar niciodată nu găsise momentul potrivit și mai ales curajul trebuincios. Acuma, față cu flăcăul, își vărsa toată nemulțumirea pe care ar fi vrut s-o trîntească lui Belciug. Îl mira însă și-l încurca înfățișarea lui Ion care-l asculta parcă ar fi

! fost vorba de altcineva. În cele din urmă Titu își curmă indignarea și întrebă iscoditor:

— Mi se pare mie că alte necazuri te mănîncă pe tine, mai mari?

Ion se opri, își încrucișa brațele pe piept și-l privi lung. Titu vedea cum îi scapără ochii în întunec, ca la pisici.

— Altele, domnișorule, bine zici, răspunse scurt și apăsător.

— Și nu-mi spui mie? se supără Titu. Să știi, Ioane, că m-ai supărat! Zău m-ai supărat...

Flăcăul își îndreptă sumanul pe umeri ca și cînd nu s-ar fi putut hotărî să vorbească. Titu însă, muncit de gîndul că are să descopere cine știe ce taină mare, îi dădu ghes nerăbdător:

— Hai, spune ce te doare! Iute!... Hai!... Stăteau în mijlocul șoselei sub Rîpele-Dracului. Dinspre Pripas se apropia o caleașca în trap grăbit. Se dădură amîndoila o parte, iar Ion își ridică pălăria, zicînd „bună seara” necunoscuților din trăsură. Apoi, cînd uruitul roților se potoli, spuse foarte rar:

— Trebuie să iau pe fata lui Vasile Baci, domnișorule!

Titu rîse cu o voioșie decepționată:

— Asta ți-i supărarea?... Fugi d-aici, Ioane, că rîd și curcile de tine!

— Asta-i, domnișorule, și-i mare! Că badea Vasile nu mi-o dă și, dacă nu mi-o dă de bunăvoie, e rău de tot!...

— Nu înțeleg de ce te agăți tu de fata asta? E slăbuță și urîțică... Eu unul n-aș lua-o nici să mi-o cîntărească în aur!

— Așa-i, așa-i, dar fără dînsa nu mai scap de sărăcie pînă-i Prut și Șiret!

— Aaa! făcu Titu după o pauză ce voia să tălmăcească gravitatea situației. Așa da, adevărat! E greu!

5 — Așa-i? zise Ion mulțumit că și domnișorul îi înțelege acum necazul. învață-mă d-ta ce să fac și cum să fac, că ești om învățat!...

Titu, în realitate, nu prea înțelegea nici încăpăținarea lui Ion de-a lua pe Ana, și nici pe a lui Vasile Baci de a nu i-o da. El vedea în amândoi niște țărani
10 deopotrivă de treabă, între care nu e nici o deosebire. Dacă Ion n-are avere, în schimb e mai dezghețat și mai harnic, ceea ce face uneori cât o moșie. Deoarece însă rolurile de povățuitor îl măguleau, se sili să găsească un sfat bun care să-l ridice în ochii flăcăului.

15 4r(— Dacă nu vrea el să ți-o dea de bunăvoie, trebuie să-l silești! zise Titu după un răstimp de gândire, nehotărît puțin, ca și când ar fi vrut să vadă cum îi va primi Ion vorbele. s> /*

20 ^Flăcăul tresări. I se păru că în minte i s-a deschis deodată o dîră luminoasă care îi arăta lămurit calea. Oftă prelung, parcă i-ar fi căzut o povară uriașă de pe inimă. Ridică privirea cercetător, ca un hoț prins cu ocaua. Mulțumirea îl strîngea de gît încît nu putu rosti nici un cuvînt.

25 — Poți să-l silești? Ai cum să-l silești? întrebă Titu neînțelegînd tăcerea lui.

— Pot, domnișorule! izbucni Ion aspru, cu amenințare în glas. •

30 Porniră apoi iar la drum, dar nu mai schimbară nici o vorbă pînă la poarta învățătorului. Flăcăul nu mai simțea nici o nevoie de palavre zadarnice, cînd acumă știa limpede ce trebuie să facă. Acuma îl rodea numai nerăbdarea să isprăvească mai curînd, să-și împlinească scopul. Titu tăcea fiindcă nu era

sigur dacă povața lui a fost folositoare, mai ales după răspunsul dîrz care-i răsuna mereu în ureche.

— Mulțumesc, domnișorule, că mi-ai deschis capul, zise Ion despărțindu-se.

5 în casa Herdelea ardea lampa. Lumina unei ferestre se revărsa toată asupra flăcăului, care avea pe față o hotărîre strălucitoare. Văzîndu-l, Titu simți un fior de spaimă.

— Ia seama, Ioane, să nu dai cu oiștea-n gard!
10 murmură dînsul zîmbind zăpăcit.

— De-acu lasă pe mine, domnișorule, că-mi știu eu datoria! răspunse Ion cu o bucurie atît de largă că se pierdea într-un rînjet prostesc.

15 Titu intră în casă cam uluit de izbucnirea lui Ion. Deși nu pricepea ce s-a putut urni în sufletul lui deodată, bănuia totuși că a dezlănțuit o pornire atît de sălbatecă încît îl cutremura. Cum dădu însă de lumină și cum mirosi mîncarea, uită pe Ion și-i reveni
20 în gînd Roza Lang. Astfel se însenină iar și, frecîndu-și mîinile, zise cu o mîndrie prin care voia să dea a înțelege tuturor că a pus la cale un lucru mare:

— Foarte drăguță nevasta lui Lang! E o plăcere să stai de vorbă cu ea!...

25 Herdelea aprobă în tăcere, căci și lui îi plăcea Rozica, cu toate că dragostea i-o arăta numai prin glume pipărate, spuse într-o ungurească foarte stricată, care pe femeie o înveseleau totdeauna. Dăscălița însă bufni morocănoasă:

30 — Repede vă mai speriați și voi de toate zdrențele..'. Dacă și aia-i drăguță, apoi ce să mai zici de

mama pădurii?... Cum poate să fie drăguță o femeie care-i atât de proastă că nici măcar nu știe românește?

Doamna Herdelea avea un dispreț adînc pentru femeile care nu fac copii. Pe Roza Lang însă era și

5 mai furioasă pentru că, de cîte ori se întîlneau, voia s-o silească să vorbească ungurește, mirîndu-se mereu cum se poate să nu știe ungurește soția unui învățător de stat. Dăscălița n-ar fi mărturisit în ruptul capului că nu știe, ci spunea cu mîndrie că nu vorbește fiindcă

10 îi sunt urîți ca dracul ungurii și limba lor.

Laura și Ghighi se întorseseră acasă singure. Ungureanu nu se mai oferise, ca altădată, să le însoțească. Din Jidovița pînă în Pripas, Laura a plîns desperată, fără să scoată'o vorbă. Ghighi însă, bănuind pricina

15 lacrimilor surorii sale, a ocărît toată vremea pe Aurel, găsindu-i mai multe cusururi chiar decît însuși bătrînii cînd erau mai porniți. Ocările ei și oboseala drumului au potolit puțin durerea Laurei. Îndată ce a ajuns acasă, s-a retras în salon ca să nu bage de seamă

20 părinții că a plîns. Oricît se silea să se stăpînească, nu-și putea opri lacrimile. Simțea într-una ca și cînd o casă întreagă s-ar fi prăbușit peste ea și nu e în stare să se ridice dintre dărîmături. Cînd Ghighi veni s-o cheme la masă, minți c-o doare capul. Ar fi murit

25 de rușine să fi fost acum nevoită să se uite în ochii oamenilor care i-ar fi ghicit îndată supărarea.

După cină Herdelea, aducîndu-și iar aminte de scrisoarea ltii Pinte, deschise ușa odăiei unde Laura își frămînta nenorocirea, și-i zise din prag:

30 — Dar cu omul cela ce facem, domnișoară? Tu, care știi atîtea etichete, nu crezi că-i vremea să-i răspundem?

întrebarea se înfipse în inima fetei ca într-o rană proaspătă. Lacrimile o podidiră mai furtunos,, în

vreme ce buzele ei murmurau cu resemnare:

— Scrie-i, scrie-i, fire-ar al dracului!... Cine te oprește să-i scrii?... De-acuma mi-e totuna...

Ghichi se repezi numaidecît, adăogînd:

5 — A spus ea vreodată să nu-i răspunzi? Da' ce, crezi că ea-i proastă să lase pasărea din mîină pe cea din gard? Ori ați fi vrut să nu mai vorbească cu nimeni pentru că a cerut-o domnul Pinte? Așa sunteți d-voastră, căutați cearta cu luminarea și pe urmă mai ziceți că alții se ceartă.

— Pravo, bravo, strigă Titu, triumfător. Asta-mi place! în sfîrșit, bine c-ați venit tot la vorba mea... Dacă m-ați fi ascultat de la început, azi Laura ar fi fost mireasă...

15 Laura plîngea cu hohote. Ghighi alergă la ea s-o mîngîie, după ce mai întîi închise iar ușa. Bociră amîndouă un răstimp, apoi Ghighi se reculese și vorbi, alintînd-o:

— Lasă-l încolo, Laura dragă, nu-ți mai face

20 sînge rău pentru un netrebnic! Merită un stricat ca el să-l plîngă o ființă gingașă și distinsă ca tine?... Vezi, eu am avut o presimțire sigură că-i un ticălos... Știi, ți-am spus și astă-vară, la sindrofia de la Elvira!... De altfel și Alexandrina mi-a povestit chiar azi că fata

25 popii din Vărarea, știi, toanta ceea de Vica, i-a făcut farmece și că acum prostănacul de Ungureanu se duce mereu-mereu pe la ea, ba că popa, bețivul, l-a și pus să jure în biserică și cu mîna pe *Evanghelie*, că îndată ce va ieși doctor va lua pe Vica!... Acum

30 vezi și tu cît e de murdar și de nevrednic de iubirea ta, Laura dragă!...

Bătrînii erau mulțumiți c-a dat Dumnezeu și i-au venit Laurei gîndurile cele bune. Dăscălița, mișcată, se apucă să spele vasele, bolborosind o rugă-

ciune ce o ştia dînsa, încă din tinereţe, anume pentru asemenea ocazii fericite. Herdelea însă scoase din buzunar scrisoarea a optzecea a lui Pinteş şi o citi din nou, cine ştie a cîtea oară, cu multă băgare de seamă. Clătină apoi din cap, îngîndurat, vrînd să învedereze nevestei şi lui Titu că nu-i uşor să ticluieşti un răspuns cum se cuvine, cinstit şi drept şi frumos, unei asemenea scrisori. Se aşeză la masa de scris, lucrată de el însuşi acum vreo douăzeci de ani, aprinse o luminare, puse scrisoarea lui Pinteş lîngă călimară, îşi atîrnă după urechi nişte ochelari pe care nu-i întrebuiţa decît în momentele cele mai solemne* căci vedea mai bine fără ei, stătu cu fruntea încreţită, ca să-şi adune gîndurile şi apoi începu să aştearnă. pe hîrtie, bătrîneşte: „*Mult stimat şi iubite fiule George! Află că rîndurile tale multă bucurie ne-au: pricinuit, văzînd într4nsele gîndurile tale bune şi prea^ vrednice. Şi mai află că Laura este doritoare de-a te? vedea în casa noastră cît mai grabnic..*”

1

|

|

.1

1

Capitolul IV

NOAPTEA

1

De cînd a văzut că Ion se înstrăinează de Ana din ce în ce mai rău, George Bulbuc a început într-adevăr să meargă mai în fiecare seară pe la Vasile Baciş. Fata îi era acum mai dragă. Gălăgia ce se făcuse în jurul ei, din pricina lui Ion, i se părea c-a înfrumuseţat-o şi i-a ridicat preţul. Ştia bine că Ana nu se va înmuia cu una, cu două, dar nădăjduia că, pînă în cele din urmă, îi va birui împotrivirea.

Căci acum numai de ea atîrna. Cel puţin aşa credea el. Feciorul Glanetaşului are alte necazuri pe cap decît să-l mai bată gîndurile cu Ana. După pozna cu Vasile Baciş, după dojana din biserică, după bătaia cu Simion Lungu ce-ar mai putea aştepta Ion? Dovadă că nimic, este faptul că nici nu se mai arată pe la Ana. La horă nu mai joacă cu ea. în sat umblă vorba că se va însura în cîşlegi cu Florica... Va să zică din partea aceasta calea lui George e slobodă... Numai Ana să se dea pe brazdă... Dar Ana îl ocolea, avea ochii veşnic roşii de plîns ascuns. Asta înseamnă că în inima ei nu s-ă zdruncinat iubirea pentru

Ion. S-a gîndit George și s-a răzgîndit.*Pe urmă s-a sfătuit cu maică-sa, o femeie uscată, cu nasul ascuțit și ochii mici căzuți în fundul capului, care vedea în toate lucrurile neplăcute vrăjitorii și farmece. Ea l-a învățat

5 se să ducă la ghicitorul din Măgura, să-i dezlege pe Ana. George s-a dus, ghicitorul i-a descîntat... Zadarnici Atunci a început să se necăjească. Neînduplecarea fetei îi jicnea mai ales mîndria. Se credea cel dintîi flăcău din sat și suferea cînd cineva nu i-o recunoștea.

10 Din pricina aceasta a avut atîtea ciocniri cu Ion care pretutindeni i-o lua înainte, pe care mai toți flăcăii îl priveau ca pe un fel de vătaf al lor. În sinea lui simțea și el că al Glanetașului are ceva de-l întrece în fața oamenilor. N-o mărturisea însă nimănui și se

15 supăra cînd i-o spuneau alții. 'Adică de ce-ar fi mai breaz Ion ca dînsul? Carte știe și el; gîchiar abonat la Foaia poporului. Prost nu e, voinic este, deși nu e bătăuș. Adevărat că are o fire blîndă, dar cînd se

20 sprinten, mai osos, mai șiret, adevărat, dar el e mai așezat, mai cumpănit, ca omul care-are ce pierde. Toma Bulbuc e cel mai bogat țaran din Pripas, mai cu stare decît însuși popa Belciug, iar George e singur la părinți. Harnic și muncitor și strîngător este cum

25 nu se găsește al doilea. Din munca lui a adunat banii cu care a cumpărat iarna trecută cel din urmă petec de pămînt al lui Dumitru Moarcăș...

Vasile Baciul îl primea totdeauna voios, îl poftea să șadă, îl cinstea cu rachiu „îndulcit de fata mea".

30 George zîmbea și se uita cu coada ochiului la Ana, care mereu își făcea, de lucru pe lîngă vatră și de-abia răspundea la vorbele lui. Dintru-ntîiacrezut că știința ei este prefăcătorie obișnuită a fetelor față de flăcăi, mai ales cînd le văd și părinții. Curînd a trebuit

să înțeleagă că Ana tot nu-l vrea pe el și că tot după Ion oftează. Atunci a plecat înjurînd-o în gînd și hotărît s-o lase în plata Domnului. Mintea însă îi rămînea tot la ea și a doua seară pornea iar glonț la

5 Vasile Baciul, să se necăjească iar prinzînd-o cum suspină și lăcrimează după cellalt. Se încăpățîna din zi în zi. Se simțea jicnit de răceala ei și începea s-o iubească aievea. De unde pînă acum voise s-o ia numai pentru că era fata lui Baciul și fiindcă părinții lor i-au

10 sortit unul altuia, azi o rîvnea cu patimă și i se părea frumoasă ruptă din soare. Nu îndrăznea să spovedească nimănui ce-l durea. I-ar fi fost rușine să afle cineva că el nu e în stare să-i dobîndească dragostea. Aceasta l-ar fi înjosit în fața lumii, înălțînd în aceeași vreme

15 pe Ion. Se mustra chiar că a ascultat pe maică-sa de și-a bătut picioarele degeaba pe la ghicitori. I-ar fi venit mai bine dacă ar fi băgat de seamă Vasile Baciul ce se petrecea în inima Anei. Dar bătrînul nu putea bănui nimic. El știa doar atîta că fata lui trebuie să

20 se mărite cu George, pentru că lui așa i s-a năzărit. Cu cît îl primea el mai bine, cu atît credea că va merge mai ușor. George se chinuia că pe cînd satul fierbea că merge la Ana, el era nevoit să petreacă toate serile ascultînd palavrele lui Vasile despre războiul din

25 Bosnia unde povestea c-ar fi făcut atîtea vitejii de l-a pupat însuși împăratul. Ar fi fost de o mie de ori mai bucuros să se fi putut învoi cu fata spre a se întîlni pe furiș, căci asta ar fi fost o dovadă de dragoste. Ana însă ofta de cîte ori tatăl ei se jura că la iarnă

30 vor face nunta, măcar de-ar plezni fierea în dezmațatul Glanetașului.

De altfel Ana, de cînd a văzut pe Ion îmbrățișîndu-se cu Florica și mai ales de cînd i-a ajuns la urechi că a și cerut-o, trăia într-o frămîntare cu atît

mai dureroasă cu cât trebuia s-o tăinuiească. Era o fire tăcută și oropsită, menită parcă să cunoască numai suferința în viață. A crescut singură, lipsită de o drajjostej^^ a lăsat-o

fără aripi. își aducea aminte doar ca prin vis de ogoirile ei blinde pe care nu le-a mai întâlnit niciodată. Tatăl ei o iubea, dar cu o iubire plină de toane. Vorbe bune a auzit prea puține de la dînsul; bătăi însă a suferit neTOffiăraîeȚ mai pe dreptate, dar mai mult din senin.

10 -Prietenfe^^

o drrgd"sW"sfibasa^i^dîncăjfZburdălnicia o întrista. Chiar peste veselie ei plutea totdeauna o umbră de melancolie... în Ion al Glanetașului apoi descoperise deodată tot ceea ce-i dorea inima. întâia oară, acum

15 cîteva luni, cînd au stat de vorbă mai îndelung, s-a simțit ademenită. De atunci își zicea mereu că fără de el ar trebui să moară. Era singurul om în ale cărui cuvinte tremurau mîngîierile rîvnite în fundul inimii ei. Nu mărturisea dar nici nu ascundea tatălui ei iubirea ce-o cuprinsese și de care nu putea să se despartă

20 nici moartă. Sudălmile și amenințările lui, ca și revenirea lui George, n-o speriau de loc și nici nu-i clineau hotărîrea. în gînd căuta veșnic prilejuri să întâlnească pe Ion, să-l întrebe, să-l roage, să-i

25 cadă în genunchi ca să n-o ocolească. Nu înțelegea purtarea lui, pe care-l știa atît de încăpățînat și de bun. Depărtarea și lipsa lui însă îi sfîșiau inima. își zicea uneori că poate fugă de dînsa, că poate n-o mai iubește... Atunci își pierdea brusc toate nădejtile

30 și o cuprindeau gînduri de moarte. Mai ales după întîlnirea cu Ion, pe drumul cel vechi, cînd el n-a găsit nimic să-i spună, cînd n-a luat-o în brațe, deși fuseseră singuri — gîndurile negre începură s-o stăpînească mai des. Joia, ducîndu-se la bîlciul săptă-

mînal în Armadia, cu ouă, păsări, brînză, lăptarii, trecînd în zorii zilei pe cărarea de lîngă Someș, dincolo de Jidovița, se oprea acuma mereu în dreptul stăvilă-

5 parcă o chemau. Ce să mai aștepte în viață, dacă ce i-e drag o părăsește? Ropotele valurilor care se zvîrcoleau năvalnic, în clocote mugitoare, o învăluiau cu zgomote asurzitoare, stingîndu-i toate dorurile și năzuințele. Se clătina pe picioare. Simțea că dacă

10 s-ar pleca puțin, ar aluneca în gura morții, unde într-o clipire, s-ar sfîrși toate suferințele...

Totuși într-un colțisor al sufletului ei, chiar în mijlocul chinurilor celor mai crîncene, mai simțea pîlpîirea unei fărîme de nădejde care o îndemna

15 să creadă că încă nu e totul pierdut. Grăuntele de speranță care nu părăsește pe om pînă nu-și dă ultima suflare, care mai licărește în ochii muribundului chiar cînd inima a încetat de-a mai bate și cînd trupul a înghețat pentru totdeauna — îi dădea și ei puterea

20 să mai aștepte și să stăruiască...

Și astfel, într-o noapte, după ce plecă George și după ce tatăl ei stinse lampa și se culcă, Ana, plînsă și frîntă, ieși în ogradă, cum mai ieșise de atîtea ori zadarnic de cînd Ion nu se mai abătea pe la dînsa,

25 cu scînteierea de nădejde în inimă că poate cine știe?

Noaptea era neagră și mohorîță, noapte de toamnă, tristă și năbușitoare. Nouri groși, plumburii, măturau crestele dealurilor care împrejmuiau Pripasul, învolburîndu-se în văzduh, înnegrindu-se și limpezindu-se

30 ca niște balauri năpraznici porniți parcă să înghită dintr-o sorbire satul ce dormea adînc și mut. Pomii prin grădini dîrdăiau cutremurați de frig, cu niște glasuri plîngătoare și ostenite.

Fata, desculță, strângându-și pe piept năframa, păși sprinten spre poartă, zgâlțâită de o frică neînțeleasă și de frigul care o pătrundea la os. Deschise vranița cu mare băgare de seamă, ca să nu scîrțîie,

5 și vru să iasă în uliță. Se opri însă deodată, trăznită de spaimă. O mogîldeață neagră stătea răzimată de stîlpul porții. O clipă Ana n-avu măcar puterea să deschidă gura. Apoi, reculegîndu-se, întrebă în șoaptă:

— Cine-i aici?

10 — Eu, răspunse un glas gros, împrăștiindu-se în întunec pe niște aripi nevăzute.

— Ionică? murmură Ana într-o izbucnire de fericire, agățîndu-se de dînsul și repetînd printre lacrimi: Ionică! Ionică!

15 — Am așteptat să plece George, răsună iarăși glasul lui Ion cu o tremurare de părere de rău. De cîte ori n-am tot așteptat așa, iar tu, Ana...

Se întrerupse ca și cînd i s-ar fi înfipt un cuțit în bregată.

20 — Hai în casă, Ionică, scînci fata, trăgîndu-l de mîneca sumanului. Pe urmă aducîndu-și aminte de tatăl său, care ar scula tot satul în tălpi să știe că i-a adus pe Ion în casă, adaogă mai plîngătoare: Ori baremi în ogradă... pe prispă... Vino!...

25 Ion nu intră. Atîta voise: să-l vadă ea și să știe hotărît că n-a părăsit-o. Așa își chibzuise dînsul calea pentru a sili pe Baciul să i-o dea. Ca să izbutească, trebuie s-o ia domol. Altfel i se primejduiau planurile. Acuma știa bine cum are să-l silească. Numai să nu-și piardă răbdarea. Graba strică treaba. Fără dibăcie și șiretenie nu ajungi la mal niciodată.

30 îi zise repede, scurt: „noapte buna” și se pierdu în beznă înainte ca Ana să mai fi putut răspunde. Dar pașii i se mai auziră pe uliță, leopăind rar prin

I
?
noroi, îndepărtîndu-se din ce în ce pînă ce se stinseră de tot. Buzele fetei bîlbîiră rugătoare în singurătatea ce o învăluia:

— Ionică! Ionică!...

Rămase totuși cu o mulțumire mare în suflet. S-a întors la ea, va să zică o iubește!... Poate că niciodată n-a avut visuri mai frumoase ca în noaptea aceasta.

De a doua zi, Ana parcă ar fi fost alta. Fața i se îmbujora de o încredere senină. Umbla mai sprintenă, muncea mai cu drag și simțea o nevoie ciudată de a arăta lumii întregi că e fericită.

George, observînd îndată schimbarea, s-a bucurat mai întîi crezînd că s-a dat pe brazdă. Ana nu mai ofta și nu mai lăcrima. Părea însă grozav de nerăbdătoare și stătea ca pe niște spini, parcă de-abia ar fi așteptat să-l vadă urnindu-se... Gîndindu-se mai bine, George își zise pe urmă că trebuie să fie ceva la mijloc. Și gîndindu-se iar, îi fulgeră prin minte: „Ion!”

20

Vru să-l îndepărteze și nu mai putu. În urechi îi vîjîia ca o bătaie de ciocane:

„Ion!... Ion!... Ion!...”

2

5 Cînd, a doua zi, straja îi aduse citația, Ion strînse din umeri nepăsător, întrebă în ce zi e judecata, căci nu pricepea scrisul unguresc, și o dădu Zenobie s-o pună bine, după grindă, ca să nu uite sorocul. Numai o clipă și-a zis: „adică tot e adevărat?” și pe urmă nici nu s-a mai gîndit la Simion Lungu, cum de altfel nu se

30

gîndise nici pînă acuma. Seara se duse iar la Ana. Și de-acîi încolo mereu...

Glanetașu s-a speriat de citație și l-a cicălit destul să dea fuga la domnul învățător, să se roage să-l povățuiască cum și ce să facă. Herdelea era doar tot atît de vestit că știe legile mai bine ca orice avocat, pe cît era de prețuit pentru că nici un doctor nu trăgeamăselele mai repede și fără durere ca dînsul. Altădată Ion alerga cu toate fleacurile să-i ceară sfaturi sau să se înțeleagă măcar cu domnișorul Titu; de ce nu s-ar duce acuma cînd e vorba de judecată și cînd se știe că judecătorii nu glumesc? Vorbele bătrînului însă nu s-au lipit de dînsul. Gîndurile lui acuma erau toate și mereu la Ana.

Pînă ce nu va fi silit pe Vasile Baciș să i-o dea de nevastă, împreună cu toată moșia, nu mai voia să audă nimic...

Ziua judecății cădea într-o joi. Fiind bîlci în Armadia, Ion a plecat laolaltă cu părinții săi, care duceau două mierțe de porumb, să le vîndă, ca să mai plătească din dări, deoarece primarul începuse a umbla prin sat, întovărășit de practicantul notarului, luînd zăloage de la cei ce erau rămași în urmă.

Zîmbea un soare bătrînesc de toamnă, învăluind hotarele într-o lumină galbenă, potolită, care încălzea tocmai cum îi place omului mai bine. Sub îmbrățișarea blîndă a razelor pămîntul amorțit parcă respira iar mai zdravăn, copacii își resfirau mai tihniți frunzele arămii. Șoseaua uruia neîncetat de căruțele care se întreceau s-ajungă mai curînd la bîlci. Pripăsenii, mergînd mai toți pe jos, cu saci sau dăsagi în spinare, pășeau voinicește și vorbeau tare de răsunaș rîpele și pădurile... în Jidovița cîrciumarii botezau rachiul, pregătindu-se pentru după-amiază cînd oamenii, la

întoarcere, se vor opri cu toții să închine cîte un pahar de mulțumire, c-au vîndut sau cumpărat ce aii putut...

^Armadia începe îndată la cîteva sute de pași dincolo de podul de peste Someș. Un orașel lunguieț, împrăștiat pe țărmul rîului pînă la poalele dealurilor, urcîndu-se chiar și pe coastă cu casele. De departe strălucește mîndră biserica, ru Hon5 t^m'''' ?i clMixea iicmhiLramâ^ ale

Armadielisi aleJfetogiuluî ținut. De altfel tot tîrgușorul e trei-patru străzi care se întîlnesc într-o piață largă, în fața bisericii.

Glanetașu, cu Zenobia și cu Ion, o apucă pe lîngă Someș, fiindcă-i calea mai scurtă, și ies lîngă școala primară românească în strada Liceului. În dreptul judecătoriei, care se află peste drum de o bisericuță veche catolică, Ion se oprește și trece dăsagi cuporumb în spinarea mamei sale. Își dau întîlnire în piață și apoi bătrînii pornesc înainte, iar feciorul rămîne pe trotuarul de lespezi lucii, scuturîndu-și hainele de perii ce-i luase de pe dăsagi.

Judecătoria era o clădire mare, posacă, galbenă, cu un etaj și cu ferestrele zăbrelete; în fața ei, afară, lîngă poartă, se aflau două bănci de scînduri, pe care se odihneau pricinașii pînă le venea rîndul, căci funcționarii copleșiți de lucru, nu-i sufereau înlăuntru, pe coridor sau în sala de așteptare.

Ion sosise prea devreme. Pînă la nouă, cînd se deschidea cancelaria, trebui să aștepte pe-afară, în tovărășia altor țărani, de prin sate îndepărtate, veniți ca și dînsul. Tocmai tîrziu își aduse aminte de Simion Lungu și-l căută din ochi, fără să-l găsească.

Cînd în sfîrșit un aprod ungur foarte roșu la față și cu o mustață pomădată și răsucită, începu să

strige pe împricinați, se opri în fața porții trăsura preotului Belciug. Pe capră, lângă vizitiu, ședea țănoș Simion.

5 „Mhm! își zise Ion batjocoritor. îl aduce popa cu brișcă!”

Belciug coborî încet, spuse vizitiului să poposească la gazda lui pe Ulița Comorilor, unde trăgea totdeauna, și apoi intră pe poartă, ferindu-se de femeile care se îmbulzeau să-i sărute mîna. Simion rămase pe tro-

10 toar, încurcat puțin, aruncînd o privire pe furiș spre Ion, care ședea pe bancă de vorbă cu un moșneag din Vărarea. Sosirea lui Simion îi stînjiți parcă pe toți dintru-nceput. O țărancă gureșă, așezată lângă poartă, pe un fedeleș gol, rupse tăcerea, întrebîndu-l deodată:

15 — Oi fi avînd și d-ta vreun necaz pe-aici, măi bade?

Simion se uită la Ion și răspunse cam rușinat:

— Apoi am, vezi bine că am. Cine n-are?

Iară tăcură cîteva clipe. Dar pe urmă, încetul cu

20 încetul, își reveniră cu toții și Simion povesti din fir în pîr ce a pățit cu Ion, care tăgăduia aprig tot. Se amestecară toți în vorbă, unii dînd dreptate unuia, alții celuilalt. Ciorovăiala însă îi apropia mereu.

Simion de altfel nu cerea decît brazdele pe care

25 i le tăgăduia flăcăul, căci de bătut s-au bătut în parte, în cele din urmă ascultară sfatul moșneagului din Vărarea: Ion să-i dea înapoi două brazde și Simion să-și retragă jalba. Spuse aprodului că s-au împăcat și îl rugară să le îngăduie să înștiințeze și pe

30 domnul părinte că nu mai vor să meargă la judecată. Aprodul îi bătu pe umăr și le făcu semn să-l urmeze. Intrară în gang. În dreapta și în stînga erau birourile cărților funduare. Inima lui Ion bătu mai repede. Aci are el să vie cu Ana și cu Vasile Baci, să-i scrie toate

pămînturile pe numele lui... Urcară apoi pe* o scară veche, foarte roasă. În odaia de așteptare dădură peste Belciug, care se plimba de ici-colo, cu pălăria în mîna, cu fața mai palidă ca de obicei. Aprodul, arătîndu-i pe

5 cei doi țărani, îi zise rînjind mulțumit:

— S-au împăcat... Nu trebuie judecată...

Preotul se opri brusc, ca și cînd glasul aprodului l-ar fi speriat. Văzînd însă pe Simion împreună cu Ion, înțelese și se înfurie. Se băgase în cearta dintre dînși

io într-o clipă de necaz prostesc, crezînd că izbind pe feciorul Glanetașului are să simtă lovitura și familia Herdelea. Așa se grăbise de scrisese pîra lui Simion, susținînd-o și prin mărturia lui de preot. Peste cîteva zile însă, potolindu-și supărarea, i-a părut rău că s-a

15 a mestecat. Nu se cuvine ca un preot să-și năpăstuiască credincioșii, tîrîndu-i în fața judecătorilor unguri. Ar fi fost mulțumit dacă s-ar fi putut împăca lucrurile, fără să mai ajungă prin Armadia, dar și fără să iasă dînsul micșorat, căci din gură tuna și fulgera mereu

20 împotriva lui Ion. Fiindcă în asemenea împrejurări, pricinașii n-au îndrăznit să se învoiască acasă, Belciug a venit cam în silă la judecată, muncit de gîndul cum ar putea potrivi toate așa încît să rămînă cu fața curată, își făcuse, plictisindu-se în sala de așteptare, o cuvîntare bine simțită prin care să apeleze la inima judecătorului pentru a dobîndi iertarea vinovatului, dacă

23 făgăduiește să se îndrepte... Atunci a picat aprodul cu împăcarea, răsturnîndu-i deodată toate intențiile. I se păru că țărani s-au întovărășit ca să-și bată joc

30 de dînsul.

1 — Piei din ochii mei, măgarule! se răsti la Simion, indignat. M-ai adus pînă aici ca acum să mă faci de rîs înaintea oamenilor?... Las* că știu eu ce

poamă ești și tu ! Am să te învăț eu minte și pe tine,,
becisnicule!

Simion se făcu mic de tot și mormăi foarte încet
să nu-l audă popa, dar totuși să-și poată zice că n-a
5 tăcut:

— Apoi nu te-am adus eu, domnule părinte, că
d-ta m-ai adus !...

Cîțiva țărani, care-și așteptau rîndul, se adunară
ciopor într-un colț, spăimîntați. Numai o babă,,
10 neputîndu-se stăpîni, bolborosi:

— Mai rar popă ca acesta... în loc să împace oa-
menii, îi învrăjbește...

Pe Ion îndîrjirea preotului îl ului. în gînd îi
răsări deodată întrebarea: „Ce-o fi avînd cu mine?” O
15 presimțire urîță începea să i se încuibeze în inimă.
Pleoștit se apropie de fereastra ce dădea în curtea ju-
decătoriei. Se răzîmă de perete și se uită din ce în ce
mai zăpăcit împrejur. în antreu se coborîse o tăcere
grea, întretăiată numai de pașii preotului care își
20 reluate plimbarea de ici-colo, mai nervos, aruncînd
deseori priviri zdrobitoare spre Simion Lungu. Cînd
Belciug obosi și se opri, se auziră din sala de jude-
cată întrebări grăbite, într-o românească pocită, ros-
tite de un glas aspru și urmate de răspunsuri umile,,
25 înfricoșate...

O teamă stranie cuprinse pe Ion încetul cu în-
cetul. Simțea o amenințare de care nu se putea feri.
Se mira cum de nu s-a sinchisit el de loc pînă
acuma de afacerea aceasta? De ce nu s-a împăcat
30 mai dinainte, cînd ar fi fost atît de ușor? îi părea foarte
rău că n-a cerut cel puțin învățătorului să-l lumineze
ce să spună și cum să răspundă... Se întoarse și-și
aruncă ochii afară. Curtea era strîmtă, pardosită cu
piatră și împrejmuată cu un gard de scînduri foarte

"T

%

\

*

'*

înalt. în fund o casă joasă, cenușie, posomorită, cu
ferestrele zăbrelite cu drugi groși de fier... Ion tresări.
Asta era temnița. Un fior de groază îi furnică sufle-
tul... în curte trei țărani tăiau lemne sub privegherea
5 unui paznic în uniformă urîță, cu pușca la umăr. Ță-
ranii hîțîiau fereastră alene și nepăsători, pe cînd
paznicul nu-i scăpa din ochi și doar uneori își în-
drepta cureaua de la armă, mîndru și poruncitor.
„Va să zică aici...?”, se gîndiflăcăul, curmîndu-și însă
10 firul gîndirii, cuprins de îngrijorare.

Alt aprod, bătrîn, leneș, cu ochelari, îi introduse
în lăuntru. În biroul din mijloc, cu spatele la fe-
reastră dinspre stradă, stătea un domn gros, cu o
chelier ascunsă puțin sub niște fire rare de păr lung,
15 cu ochii încruntați, avînd dinainte, pe masă, o cruce
de metal. Belciug, cu o înfățișare solemnă, se așeză
îndată în stînga, lîngă perete, pe un scaun. Xa alt
birou, un domn sfrijit și gălbejit, cu mustăți cărămizii
și cu o cărare aleasă foarte îngrijit, răsfoia într-un teanc
20 de acte, scoase cîteva hîrtii și le puse ceremonios pe
masa judecătorului. Aerul era apăsător și atît de vrăjmaș,
încît cei doi țărani se uitară repede unul la altul, îngro-
ziți, gata parcă s-o tulească în orice clipă.

Deodată însă întrebările judecătorului porniră
25 nerăbdătoare. Cum te cheamă? De cîți ani ești?... Ion
simți de-acum foarte limpede cum îl învăluie primej-
dia. De-acum s-a isprăvit... Nu mai e nici o scăpare...
Cînd Simion răspunse, fără să se uite la Belciug, că
s-au împăcat afară și că-și retrace jalba, mai avu o
30 scînteiere de nădejde. Dar se stinse îndată. Judecătorul
nici nu lăsă pe Simion să isprăvească, sări în picioare
și începu să răcnească:

i.

r io*

— Atunci de ce mai veniți pe-aici, ticăloșilor, să mă încurcați?... O să vă bag la răcoare pe amîndoi,, o să vă...

5 Atunci Belciug se ridică de pe scaun și se apropie, zicînd cu sfială:

— Pardon... Două cuvinte...

Judecătorul mai rău se întărită. Începu să dăscălească și pe Belciug că de ce nu explică boilor c-aici e judecătorie unde oamenii au de lucru, nu să-și piardă
10 vremea cu fleacuri... Preotul roși și rosti cîteva vorbe pe ungurește. Deși știa binișor ungurește, avea oroare să vorbească mai ales în fața autorităților, vrînd astfel să dovedească tuturor că românul nu renunță niciodată la drepturile lui. Judecătorul, care îl
15 cunoștea, se zăpăci auzindu-l vorbind ungurește și deodată se îndulci. Îl pofti să ia loc, își trase scaunul mai aproape de dînsul, și-l ascultă cum are luare-aminte. Belciug vorbi mult. Era în joc prestigiul lui față de țărani, care merita jertfirea trecătoare a unui principiu.

20 Ion și Simion nu mai înțelegeau nimic; doar privirile judecătorului care îi fulgerau în răstimpuri le spuneau că e vorba de ei și că nu e bine. Cînd încetă preotul, judecătorul se scula iar și numaidecît se răsti la Ion:

25 — Va să zică tu ești spaima satului, cîine ticălos!... Bine. Foarte bine. Te dezvățăm noi de nebunii, fii pe pace!... Ai să vii să stai două săptămîni la răcoare ca să-ți treacă pofta de bătaie!... Mișelule și netrebni-
cule!

30 Ion îngălbeni; apoi tot sîngele i se urcă în obraz. Rosti, cu fruntea sus, cu ochii aprinși:

— Apoi să ne iertați, domnule jude, nu-i așa... Că eu n-am bătut pe nime-n lume, domnule jude...

— Să taci ticălosule!... Nici o vorbă, că pe loc te pun în lanțuri!... Și acum ieși afară!... Marș!

S Flăcăul ieși clătînîndu-se, fără să mai vadă cum Belciug dă mîna judecătorului care-i zîmbește prietenos...

3

În aceeași joi, după-amiază, pe cînd Herdelea, profitînd de vremea frumoasă și caldută, sforăia închis în stupină, iar dăscălița cu fetele alegeau fasole pentru
10 mîncarea de seară, și vorbeau de Pîntea, mirîndu-se că au trecut zece zile de la răspunsul lor fără ca el să mai fi dat vreun semn de viață — o căruță se opri în fața casei și, în vreme ce caii își scuturau clopoțeii de la gît, un glas strigă pătrunzător:

† 15 — Domnule-nvățător!... Domnule-nvățător!...

Ghighi, recunoscînd glasul, se repezi afară, aruncînd vorba:

— E drăguța tatii!...

În vîrful căruței era cocoțată o săsoaică bătrînoară și roșcovană, cu o față veșnic rîzătoare, care
20 de patruzeci de ani, în fiecare joi se ducea în Armatia, la tîrg, cu căruța plină de pline de vînzare. Herdelea o cunoștea încă de pe vremea cînd fusese elev la liceu. Toată casa o iubea și o poreclise „drăguța tatii”, fiindcă pe cît îmbătrînea cu atît se hîrjonea mai mult cu domnul învățător, în amintirea tinerețelor de odinioară.

— Fii bună, domnișoară, vino de ia scrisoarea asta pe care mi-a dat-o domnul Bălan de la poștă pentru dumneavoastră! zise săsoaica cu ochii zîmbitori.
30 Că mi-e greu să mă mai cobor de-acî și caii-s nebunateci...

Ghighi alergă, curioasă, la căruță. Drăguța, întinzându-i scrisoarea, întreabă în șagă, lungind vorbele, săsești:

— Da domnu-nvățător nu-i acasă?

5 — Tata doarme, drăguță! murmură Ghighi cu ochii la scrisoarea care era o telegramă, și apoi fugind într-un suflet în casă, tocmai din cerdac adaogă: Mulțumim, drăguță!

io — N-aveți pentru ce, n-aveți pentru ce! vorbi săsoaica singură, mîngîind cu biciul șoldurile cailor care porniră îndată la pas.

Telegrama stîrni o emoție mare în toată casa. Doamna Herdelea îndeosebi privea toate depeșile drept niște cobitoare de rău. Numai două a primit de cînd e
15 măritată, și amîndouă au fost fatale: una le vestise în trei cuvinte reci, moartea surorii ei celei mai dragi, prăpădită într-un spital din Cluj în urma unei operații, iar a doua le-a adus știrea îmbolnăvirii singurului ei frate pe care, pînă ce a ajuns ea la Monor, l-a
20 găsit pe catafalc... Astfel, acum se uitau toate trei înspăimîntate la fișuică, întrebîndu-se de la cine o fi și ce o fi cuprinzînd, închipuindu-și numai vești sinistre și neîndrăznind să o desfacă.

— Eu o rup și ce o fi să fie! strigă în cele din urmă Ghighi.
25

Cum își aruncă însă ochii în telegramă, cum izbucni voioasă:

— E de la Pinte!... Vine Pinte!... Mi-am zis eu că de la el trebuie să fie, dar n-am vrut să vă spun,
30 ca să fie mai mare surpriza! adaogă apoi, învîrtindu-se prin odaie în pași de vals și fîlfîind hîrtia în aer.

— Ia s-o văd și eu! zise Iyaura, revenindu-și în

fire, cu glasul tremurat de emoție. Și cum Ghighi nu se mai astîmpăra, sfîrși mai apăsător: Ei, dă-o-ncoace, nebuno, nu mă mai necăji!

I^aura citi rar și solemn: „*Fericit nespun, sosesc*
5 *sîmbătă — George*”\

Dăscălița, cu ochii înlăcrimați de bucurie, o citi de asemenea, și descoperi într-un colț, un adaos cu creionul: „*Multe gratulări — Bălan*”

io — Uite ne gratulează bietul Bălan! murmură ea plîngînd de-a binelea.

Bălan era singurul funcționar român de la poșta din Armadia, prieten bun cu Herdelea. Știind că Pinte ceruse mîna Maurei și trecîndu-i prin mîna telegrama, nu l-a lăsat inima să nu fie cel dintîi care trimite fa-
15 miliei întregi felicitările cuvenite.

— Ce om bun, sărmanul Bălan, observă Ghighi, luînd hîrtia prețioasă. Dacă nu era el, cine știe cînd ne venea, că jidovii ceia de la cancelarie țin toate scrisorile cu zilele... Și cum a găsit el tocmai pe „dră-
20 .; guta tatii”!...

Cuprinsă de un nou fior de bucurie, Ghighi o tuli să scoale pe Herdelea, să-i comunice și lui vestea cea mare. Bătu cu pumnii în ușa stupinei, tropăind și din picioare, și strigînd:

25 - Tată!... Tată!... Vine Pinte!... Vine....

Deodată se opri și, țipînd ca din gură de șarpe, porni în goana mare spre casă, dînd din mîini, ca o desperată, căci sărind nebunește pe lîngă stupină, stîr-
nise dușmănia unei albine care, mînioase cum sunt ele
30 în preajma somnului de iarnă, s-a repezit la Ghighi și i-a înfipt acul drept în colțul gurii.

Speriate de țipetele ei, dăscălița și I^aura îi ieșiră înaintea ostiind-o. Herdelea, cu somnul în gene, se ivi în ușa stupăriei, mormăind:

— Da' ce-i? Ce s-a întâmplat? Ce zbiară aia așa?

După întâia durere și spaimă, Ghighi plînse mai ales de frică să nu se umfle și să nu mai poată merge la serata dansantă, care pica tocmai acum duminică.

5 Numai Herdelea o liniști, asigurînd-o că-i trece negreșit pînă duminică încît poate să fie chiar regina balului.

învățătorul studie apoi telegrama, cu ochelarii pe nas, de-abia ascunzîndu-și fericirea.

10 — Ei, prea bine... Să poftască și avem să-l primim cum se cuvine! zise dînsul în cele din urmă, împăturind frumos telegrama și punînd-o în buzunar, ca să se poată făli cu ea la toți cunoscuții.

Pînă seara au adus pe tapet toate treburile ce le stîrnise sosirea pețitorului. Unde va trage Pinteaa? Iată o problemă gravă. Ei nu-l pot găzdui fiind mulți și neavînd decît trei odăițe. Dar, chiar dacă ar avea mai multe, n-ar ședea bine unui logodnic să petreacă noptile în casa logodnicei. Va trebui deci să doarmă în

20 Armadia. Masa însă poate s-o ia aici, precum poate să stea toată ziua, să se obișnuiască mai bine cu Laura. Firește, toate acestea înseamnă cheltuială grea. Ce are a face? O dată se mărită o fată... Vor tăia cîteva găini, neapărat. Dar nici carnea de vacă nu poate să lipsească,

25 deși s-a cam scumpit. în orice caz, nici o masă nu se poate fără carne. De prăjituri vor îngriji fetele, căci I^aura e meșteră mare... Bine ar fi dacă ar ști la ce oră va sosi simbătă. înainte sau după prînz? Poate căs-ar putea ghici din telegramă... Nu se poate.

30 Destul de rău că n-a precizat, ca să știe cum să orînduiască masa... Duminică, firește, vor merge împreună la serata dansantă. Cine știe de nu vine chiar înadins ca să meargă și la bal împreună cu I^aura, să se mîndrească în fața lumii cu așa logodnică frumușică.

1

Xaura roși pînă în vîrful urechilor și se întrebă ce vor zice fetele cînd vor afla că se logodește? Desigur că foarte multe vor invidia-o. Probabil însă că se cam știe în Armadia, căci nu se poate ca tata să nu fi bătut toba...

5 — Să știi că din pricina balului vine tocmai simbătă! strigă Ghighi, muncită numai de gîndul seratei și ținînd la obraz o batistă muiată în apă rece. Eu imediat am ghicit!... Atît mai bine! Cel puțin avem un cavaler sigur!... Am să dansez pînă-mi fac pantofii ferfeniți!... Numai să nu mi se umfle sărăcia asta de întepătură!...

io Regretau toți că nu era și Titu acasă, ale cărui sfaturi în privința primirii lui Pinteaa ar fi fost foarte folositoare. Titu însă, de o vreme încoace, mai mult stătea prin Jidovița decît pe-acasă.

î 5 Deocamdată se înțelesesă ca Herdelea să meargă mîine pînă-n ziuă, întovărășit de Ghighi, spre a face cumpărăturile trebuincioase. în acest scop învățătorul avea, mai întîi, să ia un avans din leafa lunei următoare, ca să aibă cu ce ține piept cheltuielilor; apoi să vorbească cu măcelarul Ștrul din Jidovița, de la care luau pe datorie, să nu le facă pocinogul să-i lase fără de carne de vită.

20

25 Titu, sosind, ca de obicei, tocmai la masă, exclamă iar: „Foarte drăguță femeie d-nal^ang', ceea ce însemna că a întîlnit-o și era mulțumit. Apoi cercetă telegrama cu mutra unui om care o așteptase, aprobă cu mici rezerve planurile de primire, găsind însă și pri-

30 lejul de-a mai pomeni de cîteva ori de Rozica, cu niște ochi atît de strălucitori parcă mereu i-ar fi venit să povestească tuturor că e iubit de o femeie fermecătoare și că mîine-poimîine va fi un adevărat erou [de roman sentimental.

Cînd să se ridice de la cină, se auzi o bătaie sfioasă în ușă.

— Da' cine-o mai fi așa de târziu? zise Herdelea adăogînd tare: Intră!

- 5 Glanetașu se strecoră în odaie ca și cînd l-ar fi urmărit cineva de-aproape. Mărturisi, mereu încurcîndu-se, ce-a pățit Ion azi-dimineață la judecătorie și rugă pe Herdelea să-i învețe cum să scape bietul băiat de temniță. Vestea căzu ca o bombă; indignarea
- 10 umplu îndată toată casa. Dar Ion? De ce nu vine el? Bătrînul se zăpăci. I-e rușine că n-a venit înainte de proces, cum l-a îndemnat dînsul și cum ar fi fost bine, de poate nici nu pățea ce-a pățit. Se vede însă că Ion are ce are, că parcă nu-i sunt toți boii acasă... Toată
- 15 familia ceru pe Ion.

În curînd Glanetașu se reîntoarce cu Ion și cu Zenobia. Flăcăul povesti cu de-amănuntul tot ce s-a întîmplat, întrerupt deseori de Zenobia care afurisea cu gura plină și pe popa și pe Simion, și pe judecător.

- 20 — Pămătuful! strigă dascălița la sfîrșit, fierbînd de revoltă.

După o tăcere de compătimire însă Ion întrebă cu lăcomie:

— Acu ce-i de făcut, domnule învățător?

- 25 — Apoi am să-ți fac o plîngere tocmai către ministrul justiției, ca să afle și cei mari cum se poartă cu oamenii domnii de pe-aici... Am să-ți fac, Ioanei Numai să-ți vie întîi sentința, peste cîteva zile, să vedem ce spun într-însa dumnealor!

- 30 Zenobia, drept mulțumire, își făcu o sumedenie de cruci, căzu în genunchi și bătu la repezeală vreo zece mătănii, stîrnind hazul tuturor. Plecară apoi toți trei blagoslovind pe Herdelea pentru că îi scapă dintr-o pacoste atît de grea.

— I-așfi putut face jalba și acuma — zise învățătorul după ce rămaseră singuri — dar vă trebuie trăsura lui Belciug la bal...

- 5 — Perfect ai chibzuit! murmură Titu, zîmbind foarte mulțumit, cu gîndurile la Rozica..*

4

Pintea sosi spre seară, pe o vreme ploioasă, într-o brișcă galbenă, trasă de doi călușei iuți și grăsuți.

- 10 Ghighi, care mai mult stătuse pe-afară decît în casă, toată ziua, cu ochii pe șosea, zări trăsura de departe și, deși nu cunoștea pe Pintea, ghici că el trebuie să fie și dădu alarma cu însuflețire:

— Vine!... Iute, iute!

- 15 întreaga familie apărură în ușa casei. Herdelea șopti I^aurei să iasă mai în față, să vadă omul că-l așteaptă cu drag. Pintea, sub umbrela pe care ploaia de toamnă dărabănea fără cruțare, scoase pălăria ceremonios, dînd din cap cu un surîs triumfător.

- 20 — Uite ce tînăr simpatic! murmură dascălița silind pe I^aura să roșească.

Trăsura se opri o clipă în uliță, înaintea casei.

— Hai, Titule, deschide poarta! strigă Herdelea.

- 25 Titu se repezi în capul gol și brișcă intră în ogradă, după ce Pintea coborî și veni spre pridvor, ridicînd mai sus umbrela și ferindu-se să nu calce în noroi. Toți îl întîmpinară în cor:

— Bine-ai sosit!

- 30 — Bine v-am găsit! Bine v-am găsit! repetă dînsul intrînd în cerdac și scuturîndu-și umbrela peste parmaclic. M-a făcut learcă ploaia asta... Din Lechința pînă aici n-a stat nici un minut... Dar bine c-am ajuns...

Herdelea îl îmbrățișa și-l sărută pe amîndoi obraji, ceea ce nu se obișnuia decît între neamuri. Pinteaua sărutămîna d-nei Herdelea care, fiind foarte mișcată și voind să se stăpînească, avea o înfățișare rece, zicîndu-i „Bună ziua, domnule!” I^aura îi întinse grațios mîna, cu un surîs cochet prin care căutasă-l încătușeze mai mult; el vru să-i spună ceva drăgălaș dar, neîn-drăznind s-o tutuiască, precum făcuse în scrisori, se mulțumi să-i sărute mai lung mîna și apoi, spre a-și ascunde zăpăceala, trecu la Ghighi căreia îi zise galant:

— Mi-a vorbit atîta despre d-ta... sora d-tale... încît te-am cunoscut imediat...

Titu dădu o mîna de ajutor vizitiului să deshame caii. Deoarece ei n-aveau șură sau șopron, îl sfătui să acopere brișcă cu o pătură, iar caii să-i bage în grajd, unde se mai găsește puțin fîn; dacă va mai trebui, vor cere de la vecini, că anul acesta este nutreț din belșug... Ploaia îl udă pînă la piele, ceea ce nu-l împiedecă să strîngă bărbătește mîna lui Pinteaua, care, împreună cu ceilalți, zăboveau tot în cerdac.

— Credeam că nici n-ai să mai vii pe ploaia asta scîrboasă !... Ei, dar ce mai stați aici în umezeală?... Hai-dem în casă!... Iyeapădă-ți și tu, George, macferlanul și umbrela, că uite cum curge apa din ele !...

25 îl duseră în salonaș. întrebările nu mai conteneau: cînd ai plecat, unde ai poposit, ce-ai pățit pe drum? Și coplesindu-l cu întrebări încît el abia biruia cu răspunsurile, toți îl cîntăreau din ochi cu o curiozitate pe care nici măcar nu încercau s-o ascundă.

30 Era de vreo douăzeci și cinci de ani, cu o înfățișare plăcută, cu niște ochi negri cam mici și neastîmpărați și cu o mustăcioară carbune, îngrijită. Părul aspru, pieptănat în sus, era retezat drept, ca o perie. Cu mișcă-rile iuți și îmbrăcat într-o redingotă puțin prea lungă,

sub care purta o vestă încheiată în nasturi deși pînă la gulerul alb și tare ce-i cuprindea gîtul scurt, n-avea mai nimic preoțesc nici în ținută și nici în vorbă.

5 Vedea cum îl examinează toată familia și aceasta îl incurca, dar totuși povestea mereu, căutînd vorbele cele mai alese și aruncînd deseori ochii la Laura, care stătea lîngă el, îl privea tăcută și se roșea ca sfecla cînd întîlnea căutăturile triumfătoare ale bătrînilor.

Pinteaua vorbi mai cu seamă despre părinții lui, pe care-i iubea mult. Tatăl său era preot în Lechința, iar I/echința era un orășel cam cît Armadia, însă împestrițat cu toate neamurile și fără coloarea românească de aici. Herdelea își aduse aminte că a umblat și dînsul prin Iyechința, acum vreo optsprezece ani, la o „reuni-une” de învățători, împreună cu Titu, care pe atunci era un băiețandru de vreo cinci anișori. își aminti chiar că cunoscuse și pe tatăl lui George, care la banchetul de adio a ținut o cuvîntare înflăcărată... Pe urmă Pinteaua mai spuse că are mulți frați și surori, care aproape 20 toți sunt gospodăriți și răspîndiți prin toate colțurile pămîntului românesc. Acuma i-a venit rîndul lui să-și întemeieze fericirea... Zicînd aceasta se uită cu mai multă îndrăzneală la I/aura care se topi de rușine și se sculă repede, făcîndu-se că trebuie să caute ceva pe la 25 oglindă, unde, privindu-se puțin, își potrivea părul la tîmple.

— Ei, fetelor — interveni iar Herdelea, frecîndu-și zgomotos mîinile — ia să ne aduceți voi ceva să mai dezmorțim oleacă pe George că văd că-i rebegit rău de ploaie și de frig... Cred că bei și tu, ginere, un șnaps fain de tot, știi românesc, de-al nostru?...

Fetele ieșiră ca niște sfîrleze, bucuroase că pot să-și comunice la repezeală impresiile. Așezînd pe o tavă

păhăruțele și sticla cu rachiu fiert și îndulcit, I^aura întrebă cu inima strînsă:

— Ce zici, Ghighițo?... Cum ți se pare?

5 — O, dar știi că-i foarte drăguț, se jură Ghighi din toată inima. Zău, I^aura, e de o sută de ori mai simpatic ca Ungureanu... Mă și mir cum nu ți-a plăcut ție pînă acuma? Nu vezi că-i elegant, nu ca teologii ceilalți care se plimbă veșnic cu umbrela subțioară... Parcă nici n-ar fi teolog, parcă ar fi cel puțin inginer !

10 — Adevărat? stăruie I^aura strălucitoare... Nu-i prea mic?

— Ce mic? se cruci cealaltă. E doar tocmai cît tine de înalt... Adică de unde pînă unde vrei să fie negreșit ca prăjina de Ungureanu?... Ș-apoi n-ai văzut ce brișcă

15 superbă a*re? Asta-ți spune cît de colo că-s oameni bogăți și vrednici!

— Mie totuși mi se pare că-i prea mic, reveni I^aura care dorea să audă cît mai multe laude spre a se convinge pe deplin și pentru a-și risipi toate îndoielile ce-i mai necăjeau uneori sufletul.

20 — Iyasă, nu mai cîrți! Aveți să fiți o pereche încîntătoare! sfîrși Ghighi cu însuflețire.

Pintea bău puțin ca să nu-și închipuie oamenii că poate-i bețiv. În schimb limba i se dezlegă din ce în ce.

25 Era vorbăreț din fire și-i plăcea și lui însuși cum povestește. Și astfel, după ce se mai obișnuie puțin și-și învinse sfiala, începu iar despre rudele lui, apoi despre cunoscuții și prietenii comuni, pe urmă despre el însuși, despre viața lui în liceu, la seminar... Numai
30 despre I^aura nu scoase nici un cuvînt. De altminteri toți găsiră că așa se cuvine, căci chestia asta, fiind serioasă, nu trebuie adusă în discuție decît cu băgare de seamă și în momentul oportun...

Cînd Pintea conteni, fetele aruncară pe masă balul de mîne seară și pînă la cină avură vreme să-l macine, iFirește că George venise înadins ca să nu lipsească de la faimoasa petrecere din Armadia. Nici Laura și nici

5 Ghighi nu voră să-i spună în ruptul capului în ce fel de toalete vor apărea, ca să-i poată face mîne o surpriză cu atît mai mare cînd le va vedea... Pintea, galant, își oferi brișcă lui spre a merge cu toții împreună, iar Herdelea se pregăti să primească, mulțumit că scapă
10 ușor de grija trăsुरii pentru mîne. I^aura refuză consternată: ce ar zice armadienii de așa ceva? Apoi nici n-ar încăpea toți într-o singură trăsura, căci pe ele trebuie să le întovărășească cel puțin Titu și să-și ducă o sumedenie de cutii cu rochii, neputînd pleca de-acasă
15 îmbrăcate ca să ajungă acolo într-un hal fără hal. Și, în sfîrșit, ele s-au înțelese să tragă la Elvira Filipoiu unde trebuie să se gătească... Primi însă bucură ca Pintea să vie să le ia de la Filipoiu și să se ducă împreună la bal...

20 Cum tînărul nu se pronunțase încă unde are de gînd să petreacă noaptea și ca să nu-și închipuie c-ar putea fi găzduit aici, Titu, îndemnat de dăscălița, prinse un prilej și-l sfătui să tragă în Armadia la Augustin, un cărăuș foarte cumsecade, care are casă bună și n-o să-i
25 ceară nici un ban cînd îi va spune că-i trimis de Herdelea. Pintea nu se gîndise la aceasta, se zăpăci puțin și rugă pe Titu să-l însoțească făgăduindu-i în schimb să-l trimită acasă cu brișcă. Titu, firește, se învoi, mai ales în nădejdea că poate va avea norocul să zărească în
30 trecere pe Roza I^ang.

La masă Pintea de-abia mîncă, iar I^aura ciuguli și mai puțin ca de obicei din bunătățile ce le căra Ghighi, care era supărată că tocmai cei pentru care le-au gătit fac atîtea mofturi de ție și necaz.

Tîrziu de tot, tînărul se urni totuși să plece. Dacă ar fi fost după el, nici n-ar mai fi plecat, ci ar fi stat de vorbă pînă dimineața... Herdelea îi luminează calea cu lampa, în vreme ce femeile îi strigară de mai multe ori

5 să nu uite că mîine la prînz e așteptat. De altfel, cum ploaia încetase și cerul se răzbunase puțin, probabil să avem mîine o zi minunată...

Petele, care dormeau în salon, într-un pat, ciripiră și se sfătuiră pînă după miezul nopții. Xaura lacrimă de

10 cîteva ori cîte puțin, iar cînd se gîndi la cadrilul al doilea și la primele tururi, plînsese de-a binelea. Ghighi însă lăuda din răspuțuri pe Pintea, spunînd că întrunește toate calitățile unui bărbat ideal; și printre picături nu uita să-și bată joc de Ungureanu, de stîngăciile

15 lui comice, de mîinile lui veșnic umede, de încrederea lui ridicolă, și era foarte mulțumită cînd izbutea să facă și pe I^aura să rîdă.

Totuși, în noaptea aceea I^aura a visat numai pe Aurel, care părea c-o iubește nebunește și vroia să se

20 împuște din pricina lui Pintea, cu care părea că dansează cadrilul al doilea, fericită, invidiată de toate fetele, pe cînd Pintea stătea bosumflat într-un colț, ca o arătare, urîtă...

5

Duminecă, după ce clopotele sunară ieșirea din biserică, Titu se repezi la preotul Belciug să-i ceară trăsura pentru diseară. Intrînd în ogradă, inima i se strînse puțin. Nu mai întîlnise de mult pe Belciug, căci acum

25 toată vremea și-o omora alergînd după Roza I^ang. Știa însă foarte bine că popa întorcea capul cînd trecea prin fața casei lor, ca să nu salute, și că, întîlnindu-se

deunăzi prin Armadia cu Herdelea, s-a făcut a nu-l vedea... Niciodată pînă acuma răceala între preot și învățător nu fusese atît de fățișă, încît Titu se temea puțin să nu se fi întins și asupra lui supărarea popii.

Belciug abia sosise acasă, însoțit de cîteva sftnici de-ai bisericii care, înghițind în sec, îl priveau cum mînca și așteptau să isprăvească spre a lua o înțelegere în privința clădirei noii biserici. Preotul era în toane deosebit de bune și primi pe Titu cu o adevărată explozie de prietenie.

— Noroc, poete!... Are să mi se surpe hornul de cînd n-ai mai fost pe la mine... Ce mai veste-poveste prin țara muzelor? Ce vînt bun te aduce?

Poezia era una din pasiunile preotului, în amintirea vremurilor cînd și el mîzgălise versuri spre a-și ușura inima, demult, înainte de a intra în seminar, de dragul unor ochi albaștri și mîngîioși.

— Aș vrea să-ți spun cîteva vorbe, părinte, zise Titu, uluit de primirea prea călduroasă, cu un glas care arăta că ar dori o întrevvedere fără martori.

Belciug dădu afară pe sftnici:

— Haideți, plecați acasă că acum n-am vreme de voi! Veniți după-amiază, pe la vecernie!

Cînd rămaseră singuri, popa îi turnă un pahar de vin.

25 — Ei, să trăiești și să te văd cît Coșbuc de mare! ură Belciug, ciocnind și golind paharul dintr-o dușcă.

Titu voise să aducă vorba mai pe departe, dar din pricina amabilității preotului, se pomeni că-i zice prosteste:

— Ne-ar trebui brișcă d-tale pentru diseară... Știi că-i balul diseară... D-ta tot nu te duci, iar noi...

După toanele bune ale preotului, Titu s-ar fi așteptat să-l întrerupă scurt și să-i spună „ai zis” ca altădată. Cum însă Belciug tăcea și se întuneca, tînărul

se opri singur, încurcat, cu o privire nedumerită... Trecu un răstimp greu pînă ce popa, cu ochii în ffarfurie goală și jucîndu-se cu furculița, începu rar, gînditor:

— Am să v-o dau, firește, dar numai pentru d-ta...

- 5 Pentru d-ta, înțelege?... Căci pentru părinții d-tale n-aș da-o, mai bine s-o ardă focul... Uite așa!... Ți-o spun verde: n-aș da-o... Acum d-ta ești băiat deștept și mă vei pricepe fără multe explicații. Cînd a venit tatăl d-tale aici m-am bucurat din inimă, știți prea bine, și am făcut ce am putut ca să-i fiu de folos. N-aș fi crezut niciodată că-mi va fi potrivit, ca să nu zic vrăjmaș pe față. Să nu creadă dînsul că eu sunt prost. Am simțit de mult că mă sapă și am tăcut. Dar toate au o margine... toate... Cînd am deschis ochii, m-am speriat de ce-am văzut...

Nu ridică de loc privirea din farfurie. Numai cu țărani era mai îndrăzneț. Încolo se sfia cînd spunea cuiva în față lucruri neplăcute... Titu stătea pe ghimpi. Cuvintele preotului i se păreau nedrepte și jicnitoare.

- 20 Se gîndi o clipă să-i trîntească o obrăznicie și să sfîrșească. Dar aceasta ar fi însemnat să rămînă fără trăsura.

— Acuma nu mai lua în seamă și d-ta toate mărunțurile, zise dînsul în cele din urmă, văzînd că Belciug a încetat.

- 25 Într-adevăr preotul părea că-și sleise toată muștrărea. Răspunse cu alt glas:

— Dar știi că n-am vizitiu?... Omul meu trebuie să meargă de noapte la moară în Durnitrița, că morile de apă din Jidovița macină scump și prost, pe cînd în

- 30 Dumitrița e o moară de foc care face o făină ca aurul...

— Nu-i nimic, am să mîn eu caii! vorbi Titu, gîndindu-se că va lua pe Ion al Glanetașului ca vizitiu, firește, fără să afle popa.

— Numai să băgați de seamă să nu vă răstoarne că-s hodiniți și buiestri... Petrecere bună!

Trecînd spre casă, Titu înștiința pe Ion că-l ia ca vizitiu diseară. Venind, își pregătise o cunună de înfloritură pentru a povesti ce-a pățit la popa. Dar n-a mai putut spune nimic deoarece sosise Pinte.

- După masă lucrurile erau potrivite așa fel ca Laura să rămînă între patru ochi cu Pinte, spre a-și putea descărca sufletele... Statură împreună, singuri, aproape un ceas și totuși nu vorbiră de loc de iubire, ci numai de nimicuri neînsemnate, făcînd pauze mari și roșînd copilărește cînd li se întîlneau privirile furișe... Fiecare își zicea în sine că ar trebui să înceapă cellalt și în sfîrșit se mîngîiară că se vor lămuri mai bine diseară, la bal, unde în potopul de lume și de muzică le va veni mai lesne să-și deschidă inimile.

- Herdelea, parc-ar fi simțit că tinerii au pierdut vremea degeaba, făcu ce făcu și prinse pe Pinte într-o convorbire serioasă de numai cîteva minute, dar de-a-juns ca să-i spună tot ce trebuie să spună un socru cumsecade unui ginere cinstit. Cînd îi declară limpede că nu poate să dea Iyarei nici un ban zestre, tînarul s-a rușinat și s-a emoționat, iar cînd bătrînul a adăugat că fata va avea totuși un trusou modest și cele ce-i trebuiesc în casă, Pinte a protestat că n-are nevoie de nici o ață, că I^aura e cea mai mîndră comoară din lume și că de altfel la logodnă nădăjduiește să vină cu părinții săi ca ie vor îndrăgi pe Laura desigur tot așa cum o iubește el.

- 30 — M-am crezut dator să-ți arăt situația din vreme cum este, ca să n-avem pe urmă neînțelegeri, încheie Herdelea mulțumit, bătîndu-l pe umăr.

Spre seară Pinte a plecat în Armadia, la gazdă, să lase răgaz fetelor să se pregătească în tihnă de bal...

Trăsura popii se umplu de cutii, de legături, de geamantane, parc-ar fi pornit tocmai în Siberia. Titu trebui să se cocoțeze pe capră, lângă Ion; fetele însele de-abia se vedeau dintre bagaje. Herdelea dăduse lui Titu bani de cheltuială, dar îi spuse de nenumărate ori să nu fie mînă spartă, să-i ție legați cu șapte ațe, căci nu se poate ști cît va mai sta Pinteia pe-aici și fiecare gologan e numărat; să plătească peste taxa de intrare cel mai mult cînzeci de creîțari, ca să salveze onoarea familiei, să fie trecuți în *Gazeta Transilvaniei* printre „suprasolvenți”, dar să nu se întindă la chef...

— Dumnezeu să v-ajute! murmură dăscălița, cu lacrimi în ochi, văzînd brișcă urnindu-se.

Tocmai cînd să intre în Armadia își aduse aminte I^aura c-a uitat să-și ia evantaiul. Se opriră, se sfătuiră. Erau cîtp-aici să se întoarcă înapoi, căci evantaiul avea un preț deosebit din pricina diferitelor iscălituri de la diferitele baluri, alcătuind un adevărat trofeu... Titu o povățui să împrumute unul de la Elvira. I^aura se liniști numai gîndindu-se că întîmplarea ar fi un semn rău, spuse însă de mai multe ori că întîmplarea aceasta nenorocită i-a stricat toată [seara.

Fetele, împreună cu Elvira, ajutate de două servitoare, supravegheate de însăși doamna Filipoiu, o femeie foarte grasă, neagră și zăcută de vărsat, dar bună ca pîinea caldă, se gătiră mai bine de două ceasuri și se făcură ca niște păpuși.

— Pun rămășag că voi o să fiți reginele balului, le spuse doamna Filipoiu, mîngîindu-le cu privirea, în vreme ce ele își ștergeau pudra de pe sprîncene.

Titu venise îmbrăcat de-acasă: jachetă neagră, cam purtată, vestă foarte deschisă, cravată albă, înăsprită, mănuși albe de atîrnat în buzunar ca să se vadă că are... Plictisit de așteptare, puse pe o servitoare să-i mai calce

dunga pantalonilor care se boțiseră în trăsură, iar el se așesă pi-și lustrui ghetetele ca oglinda.

Cînd veni Pinteia, fetele erau zîne. Se făcură prezentări ceremonioase. Doamna Filipoiu felicită pe
5 Pinteia pentru norocul de-a fi găsit o ființă atît de drăgălașă ca Iyaura, iar Elvira șopti fetelor, încîntată: „Foarte drăguț și simpatic”. Titu rezolvă problema trăsurilor: fetele cu doamna Filipoiu vor merge în brișcă popii, iar el cu Pinteia în cealaltă și vor sosi
10 deodată la liceu, unde, în sala de gimnastică, avea loc serata...

Iatrarea principală a liceului era luminată cu două rînduri de felinare. Pe scările de piatră aștepta, întru
15 întîmpinarea invitaților, o întregă armată de „aranjori” cu cîte o funtă tricoloră în piept. Vreo zece se repeziră la trăsură, ajutînd fetelor să coboare și oferindu-și brațul cîrligat.

— E tîrziu?... Nu, da, aș... S-a început? Cîteva
20 minute... De mult? Foarte reușit... Păcat! se auzi în grupul fetelor înconjurat de aranjori.

Pinteia păși în urma domnișoarelor, strîngînd cîteva
25 mîini cunoscute, iar Titu rămase să dea ordine vizitiilor, îndeosebi lui Ion, căruia nu-i plătea nimic pentru oste-neală, îi spuse să vie și el să vadă petrecerea mai tîrziu, ca să fie la îndemînă cînd o fi de plecat. Poate c-o să-l
30 cîntească și cu o sticlă de bere, dacă cumva n-o fi prea scumpă, căci în asemenea împrejurări restauratorul face niște hoții nemaipomenite. Să intre însă prin grădina liceului și să aștepte la ușa din dos, de unde se vede bine în sala de gimnastică...

Titu cunoștea pe toți aranjorii care erau recrutați dintre profesorii mai tineri, studenții universitari întîrziați pe-acasă și elevii mai spălați din clasele superioare. Aurel Ungureanu se afla printre dînșii, dar

- se ascunsese cînd au trecut fetele. Pinteaua cu domnișoarele și cu doamna Filipoiu îl așteptau în bufetul instalat alături de sala de dans. Aici, la o masă de lîngă ușă, bătrînul și mărunțelul profesor de desen și caligrafie
- 5 Romașcu îndeplinea funcțiunea de casier... Titu se duse drept la Romașcu, care însă îi strînse mîna murmurînd zîmbitor:
- S-a achitat... Domnu Pinteaua...
- 10 Titu protestă, firește, numai de formă:
- Cum se poate una ca asta? Îmi pare rău, dragă George, zău așa!... Atunci, domnule profesor, uite o coroană din partea mea!
- Ca suprasolvire?
- Da! făcu Titu cu mîndrie.
- 15 — Cele mai calde mulțumiri! răspunse profesorul-casier însemnîndu-i numele într-un caiet liniat special de dînsul cu diferite cerneluri.
- Marea sală de gimnastică era transformată în sală de spectacol, împodobită cu ghirlande de brad, la care
- 20 lucraseră o săptămînă întreagă după-amiaza toți elevii liceului. În fund se înălța scena improvizată din catredre suprapuse, cu culise de scoarțe și covoare pestrițe, restul încăperii fiind ocupat de mai multe rînduri de scaune, adunate de pe la domnii din oraș cu condiția
- 25 să le fie înapoiate îndată după sfîrșitul seratei. Scaunele erau rezervate numai pentru doamne, căci domnii, în afară de cîțiva mai bătrîni, stăteau în picioare pe lîngă pereți, luîndu-și însărcinarea de-a îngroșa ropotele de aplauze ce porneau din cellalt fund al sălii unde se
- 30 înșirau elevii din cursul superior, puși acolo să-și manifesteze admirația și însuflețirea.
- Aranjorii așezară pe domnișoare în rîndul întîi, pe locurile cele mai bune, păstrate înadins pentru ele în

schimbul unor surîsuri grațioase. Titu cu Pinteaua rămăseră mai pe lîngă ușă.

- Spectacolul începuse... Acuma un elev lung și slab declama o anecdotă țigănească, strîmbîndu-se într-una,
- 5 repezindu-se încoace și încolo pe scenă, schimbînd mereu glasul și stîrnind rîsete zgomotoase în fund și zîmbete discrete pe scaune.

- Programul de altfel era încărcat și variat; mai urma ră vreo zece declamații, recitări și dialoguri toate gustate cu cuvenita plăcere națională. Apoi veni conferința unui profesor de literatură, întretăiată, mai ales în partea a doua, de foarte dese căscături ascunse cu multă discreție. Conferențiarul fu răsplătit totuși cu o furtună de aplauze bucuroase care parcă însemnau „bine
- 15 că s-a isprăvit”...

- Toată lumea răsuflă mai ușurată. Într-o clipă bufetul se umplu cu publicul care ieșea spre a îngădui elevilor să transforme sala de spectacol în sală de dans, strîngînd scaunele și așezîndu-le de-a lungul pereților
- 20 să stropească puțin dușumelele cu leșie rece și să împrăstie pe jos saciz ca să nu se facă lunecușuri să-și frîngă picioarele vreun dansator prea pasionat.

- Titu avusese grije să oprească masa cea mai bună în bufet. Toate tovarășele de sindrofie se adunară aici, patronate de doamna Filipoiu. În jurul lor roiau aranjorii și alți cavaleri de seamă. În mijlocul interesului însă stătea Pinteaua pe care Titu îl prezenta cu mîndrie tuturor:

- Cumnatul meu *in spe* !
- 30 De altfel mai toată Armadia știa că fata lui Herdelea se mărită; chiar și împrejurimile. Învățătorul se lăudase la berăria Grivița și vestea s-a împrăștiat ca fulgerul. Mai ales fetele erau curioase și examinau pe furiș pe Pinteaua, să vadă cum se înfățișează cel ce va fi

soțul prietenei lor. Și toate găseau prilejul să șoptească Iyaurei: „Foarte drăguț!” Se încinse apoi o ciripeală generală. Toți slăveau spectacolul și pe interpreți, își angajau cadrilurile și „romana” și de-abia așteptau să

5 înceapă dansul...

După ce își făcu datoria aici, Titu trecu la altă masă unde ședea Lucreția Dragu împreună cu părinții ei, amândoi grașicaniștebutoaie. Conferențiarul de adinea-ori, tânărul profesor de literatură Ștefan Oprea, și un

10 student în drept se învîrteau în fața fetei, înclinându-se din cînd în cînd și copleșind-o cu complimente. Titu salută pe bătrîni cuviincios și familiar, apoi își trase un scaun lîngă Lucreția, căreia îi sărută mîna, fără a uita să i-o strîngă puțin, ca omul cu drepturi cîștigate.

15 Fata se roși, iar ceilalți doi curtezani îngălbeniră văzînd îndrăzneala poetului. Ei stăteau în picioare de un sfert de ceas.

— Luați loc, domnilor, dacă vă face plăcere! zise drăgălaș Lucreția, cu ochii la conferențiarul încurcat.

20 Începu un duel de aluzii și înțepături între cavaleri, spre spaima doamnei Dragu care avea groază de orice discuții ce nu le înțelegea. Oprea și Titu, deși prieteni, se vrăjmășeau în ascuns, fiindcă profesorul strîmba din nas asupra poeziilor lui Titu, iar poetul spunea în gura

25 mare pretutindeni că Oprea nu se pricepe în literatură nici cît straja de noapte din Pripas. Acum Titu se repezi mai întîi asupra conferinței profesorului, căutînd să-l doboare în fața Lucreției. Lupta rămase însă nehotărîtă: zîmbiră toți cînd Titu imită stîngăciile rivalului său, dar totuși nimeni nu-l aprobă, nici măcar

30 printr-o vorbă. Atunci poetul se agăță de fracul conferențiarului, cu mai mult noroc, căci toți izbucniră într-un hohot de rîs la care trebui să ia parte chiar Oprea spre a nu arăta că i-e necaz. În tot balul, profesorul singur

era în frac; și-l comandase înadins și în sufletul lui, se fălea și se simțea superior tuturor purtîndu-l. Ceilalți domni veniseră care în jachetă, care în redingotă, cei mai mulți în sacouri negre, unii chiar în haine de stra-

5 dă deschise... Cu toată biruința lui Titu, atît părinții cît și Lucreția nu încetară de-a dovedi o atenție deosebită profesorului care putea fi un ginere minunat, mai ales că fata bate balurile cam de mulți ani și zadarnic. Titu însuși băgase de seamă eforturile Lucreției de a

10 înlănțui pe Oprea încă din vara trecută, dar nu se alarmase. El mai întîi nu se socotea printre candidații serioși, în ochii lui, Lucreția era o fată drăguță, cu care poți sta de vorbă făcînd exerciții și declarații de dragoste și căreia, în cele din urmă, ajungi să-i furi o sărutare nevinovată. Dacă n-ar fi fost ea, s-ar fi găsit alta, tot atît de melancolică și de visătoare, care să-i inspire

15 poemele de amor romantic. Mai cu seamă de cînd nădăjduia de la Roza Lang o iubire mai pămîntească, Lucreția coborîse pe planul al doilea în inima lui.

20 Dacă n-o părăsise încă de tot, era numai pentru a exaspera pe Oprea.

Într-o clipă cînd conferențiarul se adinea cu Dragu în niște dezbatere asupra lefurilor profesorilor, care nici gînd să se mărească, Titu se plecă mai aproape de

25 Lucreția și-i șopti:

— Cred că am cadrilul al doilea?

— O, de-abia acuma te trezești să mi-l ceri?... Dar l-am dat de mult!

— Da?... Credeam că nici nu mai enevoie să ți-l cer... Știai prea bine că sunt totdeauna al d-tale... Bine. Nu face nimic. Cine e fericitul, dacă nu-s indiscret?

— El, murmură fata arătînd pe Oprea.

— Mhm, se întunecă Titu. Foarte bine. Mi l-ai preferat. Să ții minte!... Dar cadrilul întîi?

— Cu plăcere...

Titu mai bolborosi ceva, apoi se sculă plictisit, aproape jicnit, și se depărta. Lucreția însă rămase cu inima cât un purice. Mințise și tremura să nu se răzbune minciuna. Refuzase lui Titu cadrilul al doilea

5

pentru că voia să-l dea lui Oprea, care nu îndrăznea să i-l ceară. Se frământă câteva minute, apoi deodată întreabă:

— Domnule Oprea, ai vizavi pentru al doilea?

10

— Vizavi aş găsi, dar n-am pereche, domnișoară! zise profesorul șovăind.

— Nici eu, mărturisi Lucreția plecând ochii cu o sfială ispititoare.

Se făcu. El i-l ceru, iar ea i-l dădu...

15

Zgomotul de pahare și de glasuri încrucișate, mirosul amestecat de sudori, de băutură și de parfum ieftin, zăpușeala care creștea repede și înroșea fețele, silind pe domnișoare să treacă deseori în dosul unui paravan japonez ca să-și șteargă cu pudră luciul de grăsime de pe nas, toate fură stăpînite deodată de sunetele pasionate ale unei *Someșane* sprintene, pornite din arcușurile tarafului de lăutari, în sala devenită acum de dans. Muzica aprinse inimile tineretului. Toate picioarele se mișcau pe loc nerăbdătoare.

20

25

— Goghi! Goghi! trecu din gură în gură ca un suspin de ușurare.

Era numele țiganului din Bistrița care avea cel mai vestit taraf de lăutari din județ, care fusese angajat spre a mări splendoarea petrecerii și din

30

pricina căruia se amînase pînă acum balul. Perechile de dansatori intrau rînd pe rînd în sala de dans, urmate de mamele credincioase ce-și luau locurile de pază și admirație pe scaunele așezate

lîngă pereți. Aici muzica umplea aerul, iar luminițele candelabrului din mijlocul tavanului tremurau și picurau stearină, obligînd pe cavaleri să ocolească locul primejdios.

5

Laura dansa cu Pinteia care, nefiind dansator încercat, greșea adeseori pașii, ceea ce pe Laura o rușina și-i amintea pe Aurel cel neîntrecut. De câte ori se încurca, Pinteia îi cerea iertare și-i strîngea mîna, iar fata, drept răspuns, zîmbea cu resemnare îngerească și întorcea capul după celelalte perechi. Aproape toate domnișoarele erau în costume naționale, ca și Laura, dînd o înfățișare mai caldă și pitorească seratei.

10

Titu nici nu mai avea chef să intre în sala de dans, atît de mult îl plictisea cadrilul al doilea. Ca să-și uite necazul, se încurcă la taifas cu silvicul-torul Madarasy, un ungur cumsecade, nelipsit de la serbările românești, vorbind și chiar citind bine românește. Era un admirator al talentului lui Titu și de aceea se întrețineau deseori despre literatură, ajutați de numeroase pahare, căci ungurului îi plăcea mult vinul acrișor, spunînd veșnic că vinul și literatura merg mîna-n mîna. La masa lor se opri mai pe urmă și solgăbirăul Vasile Chițu care, deși român, venea numai în calitate de reprezentant al autorității statului spre a se încredința că, sub pretextul balului, nu se pune cumva la cale vreo ațîtare împotriva Ungariei sau vreo manifestație antipatriotică. Vorbea puțin și se arăta posomorit parcă l-ar fi durut dinții. Românii îl disprețuiau, dar numai în ascuns, și-i ziceau „renegatul”.

25

30

Veselia creștea în rîndurile dansatorilor. Cîteva mai infocați se făcură în curînd leoaică de sudori, încît trebiiră să se retragă într-o odaie mai dosnică,

să se răcorească puțin și să-și schimbe gulerele, în schimb, domnișoarele parcă aveau șapte suflete, nu oboseau de loc și zîmbeau într-una și din ce în ce mai ademenitor.

- 5 Dîndu-și seama că toți ochii o urmăresc, Laura dansa aproape numai cu Pinte. Doar cîtorva profesori și studenți, care nu i-au făcut curte niciodată, le-a acordat cîte o tură, cîte una singură, aruncînd
- 10 înșă lui Pinte niște priviri din care să înțeleagă că toți o plictisesc, afară de dînsul. Cînd, la ultima figură a cadrilului, s-a pomenit față-n față cu Aurel Ungureanu, i-a răspuns foarte rece, ascunzîndu-și cu dibăcie emoția. De altfel Aurel, poate înadins, ca s-o ispitească, a dansat cu Ghighi mai mult ca de obicei.
- 15 Firește, Pinte nu s-a clintit toată seara din preajma Laurei, iar cînd ea dansa cu alții, n-o scăpa din ochi o clipă. Tocmai la cadrilul al doilea a început s-o tutuiască și să-i spună și din gură ceea ce-i scrisese de atîtea ori: că o iubește cum nimeni în lume
- 20 n-a mai iubit o femeie și că are ambiția s-o facă cea mai fericită ființă de pe globul pămîntesc. Laura îl asculta întîi foarte mișcată, neobișnuită cu declarații atît de fățișe. Pe urmă înșă i s-a deschis și ei graiul, încît au stabilit pe îndelete să facă negreșit logodna luna viitoare, cînd să vie și părinții lui George...
- 25 în cele din urmă, întăritat de păhărelele de vin și cu gîndul să se răzbune pe gîsca proastă care l-a jicnit atît de adînc în amorul propriu, Titu se urni și se amestecă printre dansatori. Dar, în loc să danseze,
- 30 se ținu toată seara pe urmele Lucreției, șoptindu-i crîmpeie de versuri cu aluzii înțepătoare, făcînd-o cochetă și necredincioasă, și, în sfîrșit, căutînd să-i tulbure idila sentimentală cu Oprea. Fata îi răspundea mai mult prin surîsuri lucitoare și doar de vreo două

ori murmură, rîzînd fără nici un rost și cu drăgălășie cuprinzătoare: „Mai știi?”

- Pe la ora două după miezul nopții urmă pauza cea mare. Lumea tăbărî în bufet. Mesele se încărcaseră
- 5 cu mîncări și băuturi. Dansatorii se răcoreau asaltînd butoaiele cu bere. Goghi avea grije să nu scadă în-suflețirea. Romanțele cele mai noi și mai frumoase mergeau drept în inimile înfierbîntate. Arcușul lui părea fermecat. Cîntînd trecea de la o masă la alta,
- 10 ciocnea cîte un pahar ici-colo, arunca priviri galeșe domnișoarelor, ca orice lăutar răsfățat.

De-abia acum își aduse aminte Titu de Ion și-l găsi la ușa dinspre grădină, cu ochii plini de mirare și de plăcere. Îi aduse o sticlă cu ^ere și o halcă de friptură.

- 15 — Ei, ce mai zici, Ionică? îl întreabă în fugă, fiind grăbit să nu întrerupă tachinarea Lucreției.
- Tare-s mîndre petrecerile d-voastră, domnișorule ! zise flăcăul cu privirea aprinsă.

- 20 Cel dintîi vals, după pauză, pricinui lui Titu o mare satisfacție. Profesorul Oprea, dansînd cu Lucreția, uită de candelabrul cel mare și trecu prin zona primejdioasă. O ploaie de stearină se scutură în spatele îndrăgostiților. Toată lumea făcu haz de
- 25 pățania aceasta, iar Titu se grăbi să șoptească necredincioasei :

— Vezi? Pedepsa lui Dumnezeu pentru cadrilul al doilea!

- Zorile priveau pe ferestrele sălei și balul nici
- 30 gînd să se sfîrșească. Tinerii nu se mai saturau și bisau furtunos toate dansurile, înverșunîndu-se chiar să nu lase pe domnișoare să plece acasă...

În dosul ușii dinspre grădină, Ion cotoșmănit în suman, nu simțea nici frig, nici somn privind petrece-

rea domnilor. Mesele încărcate, muzica, frumusețea domnișoarelor, rîsetele, chiar și sudorileo dansatorilor îl mîngîiau și-l întăritau neîncetat. Văzînd fețele vesele i se părea că toți oamenii aceștia duc o viață fără nici o grijă, fără necazuri și fără supărări. 5 îi pizmuia amintindu-și zbulumările și chinurile lui. „Bine le mai merge domnilor!” își zicea cu o părere de rău dureroasă.

Dacă ar fi învățat carte, poate că ar fi și el prin- ^
tre dansatori, vesel, fără gînduri grele, fără trudă /
în oase! Dacă ar fi ascultat pe Herdelea... Apoi toată dragostea lui zbura iar acasă, alintînd pămînturile fără de care viața lui întreață n-ar mai avea nici I un rost. „Toate astea nu plătesc cîto ceapă degerată”, [3 5 se gîndi dînsul în cele din urmă, cu ochii mari răsfrîngînd mereu petrecerea domnească, dar văzînd de-acuma numai pămîntul aspru și totuși ademenitor, j ca o țarancă voinică și frumoasă a cărei îmbrățișare îi zdrobește oasele...

20

6

Totsatul cîntea mai mult pe Ion și-l compătinea de cînd s-a aflat ce-a pățit la judecătorie. Unii ocărau pe Belciug, alții huiduiau pe Simion Lungu care însă se apăra din răsputeri că n-are nici o vină 25 și nici nu mai îndrăznea să sufle o vorbă despre brazdele împricinate. Doar Vasile Baciuc și numai la beție striga: „Uite cine umbla să ia pe Anuța mea!” Cînd era treaz însă lua și el partea lui Ion și o dată, întîlnindu-l pe uliță, i-a spus cu glasul înduișat:

30 — Lasă, măi băiete, că temnițele-s pentru oameni, nu pentru draci!

174

I

<

i

|

•

|

I

*

Osînda totuși răscolea toate planurile flăcăului, clătîindu-i încrederea. I se părea că, dacă va sta închis și departe două săptămîni, va pierde și pe Ana, și mai ales pămînturile ei pe care începuse 5 să le privească întocmai ca și cînd ar fi ale lui. Avea o presimțire ciudată că Vasile Baciuc va face ce va face și va aduce, în lipsa lui, pe George în casă. Și atunci toate nădejtile lui s-ar împrăstia în vînt și ar rămîne tot așa de becisnic ca pînă acuma, silit să îndrăgească veșnic numai pămîntul altora. 10

Cum zilele treceau și sentința nu mai venea, neliniștea lui creștea. Își închipuia că întîrzierea poate să însemne și o agravare a pedepsei. Dacă pe cîteva vorbe ale pofii s-a pomenit cu două săptămîni %5 de temniță, de ce nu s-ar aștepta și la mai rău?... Cu toate acestea n-avea nici o ură împotriva preotu* lui și nici chiar împotriva judecătorului. Își zicea că e la mijloc bătaia soartei lui nenorocite. Totuși, în lovitura aceasta, avea și mulțumirea că baremi s-a 20 ales de-a binelea cu brazdele lui Simion.

Se ducea la Ana mereu, din ce în ce mai îngrijorat să n-o piardă. Blîndețea fetei începea să-l neliniștească, bănuind într-însa o șiretenie. De altfel 25 trăgănările ei, cînd îi cerea să-l bage-n casă ori să petreacă noaptea cu el în șură sau în podul cu fîn, îl făcuseră să se îndoiască de ea. Apoi într-o seară, vorbind de pățania lui și cînd ea plînsese și-l rugă să se ostoiască și mai bine să stea în temniță decît să se pună împotriva celor mari, Ion se înfurie parcă l-ar 30 fi lovit cu măciuca-n cap. Era sigur că fata se bocește din vicleșug, umblînd să se scape de dînsul... Nu-i mai spusese nimic, dar se hotărî să nu se dea bătut orice ar fi să se întîmple...

Cum îi sosi sentința, cum fugi cu ea la Herdelea.

— Să mă înveți, domnule învățător, și să nu mă lași că picotea asta mă omoară! zise dînsul morhorît.

— Ia nu mai umbla cu copilării, Ioane, că doar
5 bărbat ești, nu pleavă! răspunse învățătorul jumătate în glumă, jumătate în serios, înțelegîndu-i îngrijorarea.

— D-ta nu știi ce știu eu, domnule învățător, altminteri ai zice tot ca mine! murmură flăcăul
10 clătînd din cap.

Herdelea citi hîrtia mormăind pînă la sfîrșit, apoi, ca și cînd n-ar fi pătruns-o îndeajuns, o mai citi o dată.

— Hm! făcu dînsul ridicînd ochii spre flăcău.
15 Eu zic să-i dai dracului pe toți, Ionică, și să te mulțumești cu pedeapsa! Adică ce-o să fie dacă-i sta și tu la răcoare două săptămîni?... Altfel te pomenești că pățim și mai rău!

învățătorul se temea acuma să se mai amestece.
20 Dacă ar fi fost după sufletul lui, s-ar fi dus cu Ion și pînă la împăratul. S-a gîndit însă bine și și-a dat seama că orice armă are două tăișuri. Judecătorul împărțea dreptatea după cum i se năzărea; se credea mare cunoscător de oameni și tălmăcea legile astfel încît
25 să se potrivească cu dorințele lui. Herdelea ar fi fost fericit să-l poată plezni puțin, mai ales că față de dînsul ungurul se arăta mîndru și uneori chiar disprețuitor. Dar îl știa răzbunător și aceasta îi domolea pornirea. Cînd ar afla judecătorul că el a făcut plîngerea,
30 nu s-ar lăsa pînă nu l-ar zdrobi... Pe urmă ar trebui să încurce și pe Belciug în bocluc. Nici vorbă, felul cum preotul se poartă cu dînsul în vremea din urmă l-ar îndreptăți să-i tragă o săpuneală bună, să-l

i învețe minte. Și totuși ce-ar folosi el dintr-o ruptură zgomotoasă cu Belciug?

încercă să lămurească flăcăului toate primejdiile. Sfaturile lui pașnice însă mai mult întăriteau pe Ion
5 care se bătea mereu cu pumnii în piept:

— Iau eu toate răspunderile! Mai bine să mă spînzure decît să mă calce așa în picioare!

Hotărîrea flăcăului înmuie împotrivirea învățătorului. Toată seara se tocmiră. Cu cît Herdelea
10 șovăia mai tare, cu atît Ion stăruia mai aprig parcă în joc ar fi fost însăși viața lui.

Dăscălița și fetele împărțeau pe deplin scrupulurile învățătorului și îndemnau din cînd în cînd pe Ion să se astîmpere sau, în orice caz, să se ducă
15 la notar să-i facă „lăcrămația”. în cele din urmă își dădu părerea și Titu:

* — Și eu cred că mai bine ar fi să-i lăsați în plata Domnului, că de temniță, orice ai face, tot nu scapi, asta-i sfînt. Dar dacă nu vrea și nu vrea, nu văd de ce
20 nu i-ai face plîngerea? Eu zic să i-o faci fără grijă... Și ca să nu-ți cunoască scrisul, pune pe Laura să o copieze, și gata!... Foarte simplu!

Părerea lui fu adoptată de toți și Herdelea capitulă:

25 — Adevărat, cine poate să cunoască scrisul Laurei?

Se așeză și făcu o jalbă amănunțită și simțită, în care judecătorul și preotul se întovărășeau spre a năpăstui pe un biet țaran nevinovat. Cînd o citi pe românește lui Ion, toți se înduioșară. Laura o transcrise îndată cu oarecare emoție. Herdelea avu grijă s-o pună tot pe ea să scrie și adresa pe plicul mare: ministrului de justiție...

— Uite, Ionică! Mîine dimineată o dai recoman-
dată la poșta din Armadia, și să fie într-un ceas
bun! zise învățătorul mișcat.

Ion era uluit de mulțumire; puse pe masă trei
5 zloți și nu vru să iasă din casă pînă ce Herdelea nu-i
primi.

— Nici nu știi d-ta ce bine mi-ai făcut, murmură
flăcăul sărutînd mîna învățătorului.

— Bine că i-ai făcut-o, zise Titu după ce plecă
10 Ion. Adică de ce să-și bată joc de el toți măgarii?

7

Peste vreo două săptămîni, în amurg, silvicul-
torul Madarasy cu solgăbirăul Chițu și cu șefuf
percepției din Armadia, într-o căruță ușoară, se
15 opri în fața casei învățătorului. Fuseseră la vînătoare
de iepuri în hotarul Pripasului, alergaseră toată
ziua și nu izbutiseră să tragă măcar un foc de pușcă.
Se întorceau pleoștiți, zgribuliți de frig și de umezeală ;
doi cîini tremurau lîngă căruță, cu urechile dăbă-
20 late, fără să se sinchisească de dulăul învățătorului
care, cu labelle pe gard, hămăia din ogradă, furios,
că nu-l bagă în seamă nimeni. Ca să-și alunge necazut
și să nu intre în orășel ziua și cu gentile goale, vînătorii
nenorocoși hotărîseră să poposească la Jidovița, la
25 circiuma lui Neumann, să se dezmorească cu cîteva
litre de vin fiert și chiar să-și potolească foamea îna-
inte de-a ajunge acasă.

Știind că, dacă vor fi singuri vor continua a
vorbi numai de vînătoare, făcîndu-și imputări plicti-
30 coase reciproce, se gîndiră să poftească atît pe Herdelea
cît și pe Titu cu care erau toți în legături priete-

ne

nești. învățătorul ar fi fost bun bucuros să iasă să
se mai distreze puțin, dar nu îndrăznea să se miște
fără consimțămîntul d-nei Herdelea, care găsea nedemn
din partea unui om bătrîn și cu necazuri să se așeze
5 la beție cu toți flușturatecii Armadiiei. Titu poate
face ce pofteste, că-i tîuăr și fără răspundere...
Trebuie să coboare din căruță Madarasy, să stăruiască
din răspuțeri pînă să o înduplece, dar cu condiția,
repetată energic de mai multe ori, să nu cumva să
io întîrzie peste vremea cinei...

La cîrciuma lui Neumann găsiră o societate
numeroasă și veselă: profesorul de grecește Maie-
reanu, un chefliu și jumătate, cu creștetul pleșuv
și cu o barbă mare atinsă de cărunțeală, popa Belciug,
15 profesorul Spătaru, tatăl prietenelor bune ale fetelor
lui Herdelea, doctorul Filipoiu, avocatul Paul Damian
și popa din Vărarea, cel mai strașnic bețiv de pe valea
Someșului, care era aici de ieri de la amiazi și nici
gînd n-avea să se urnească.

20 Titu își dădu seama că aici are să se încingă o
petrecere care nu se va isprăvi nici pînă mîine dimi-
neață. Și deodată îi răsări în minte doamna Lang și
inima începu să-i bată furtunos. Trebuie să aducă la
chef și pe Lang. Dacă izbutește, îi surîde fericirea.
25 Pe Lang cînd dă de băutură, nu-l cîntești nici cu
șase boi, mai ales cînd băutura e pe gratis... într-o
clipă se și hotărî: se va duce să-l poftească. Lang
e simpatic la beție și n-o să-l dea nimeni afară.

30 Pînă să fiarbă vinul, și în vreme ce ceilalți se
întinseră la vorbă, Titu ieși, fără palton, ca să nu
se creadă că vrea s-o șteargă de tot.

Dădu buzna în casa soților Lang care nu știau
cum să mai omoare timpul. Bărbatul clipoceă pe un
scaun, iar Roza ședea la gura sobei cu privirile pierdute

în jocul flăcărilor tremurătoare. Femeia se sculă repede, cu obrazii îmbujorați de căldura focului, și-l întâmpină înviorată:

— Cît ești de drăguț că vii să ne mai scuturi
5 din plictiseala asta otrăvitoare!

Cînd auzi Lang despre ce e vorba, sări deodată fericit:

— Uite prietenul adevărat care nu-și uită nicio-
dată prietenii! strigă dînsul, luîndu-și îndată paltonul
10 și pălăria, gata de plecare.

Titu schimbă o privire cu Roza, care începu să se plîngă că i-e frică să rămînă singură, că să nu mai meargă nicăieri, mai bine le pregătește aici cîte un ceai...
Lang nici n-o asculta.

15 — Vino, dragă, nu te potrivești toanelor femeiești! mormăi el către Titu care încerca să liniștească pe Roza.

Fiindcă tînărul mai zăbovea, Lang o porni înainte. În aceeași clipă Titu sărută puternic mîna
20 Rozei și șopti puțin răgușit:

— Ai să te superi dacă viu să te văd mai tîrziu?

Femeia nu răspunse. Ochii ei însă străluceau ca o chemare...

Lang, ca bețiv reputat, fu primit cu o explozie
25 de bucurie. I se oferă un scaun lîngă receptorul din Armadia, să poată tăifăsuși împreună ungurește.

între timp ceilalți înconjuraseră pe crîșmărița tinerică, durdulie și sprintenă, asaltînd-o cu complimente ștrengărești pe care ea le asculta zîmbind neobosită în dreapta și-n stînga, spre a mulțumi tuturor
30 pentru atîta cinste. Cîrciumarul închidea ochii și urechile, fiind vorba de bunul mers al afacerii, și doar în răstimpuri se strecura în odaia unde petreceau domnii și numai ca să vadă să fie toate în ordine *

în cele din urmă însă își virî capul pe ușă și, făcînd un semn soției sale, vorbi mîeros mușteriiilor:

— Mă rog d-voastră... fierbe vinul în clocot... e nevoie de muiere...

5 După ce ieși crîșmărița, popa din Vărarea începu să lălăie cîntece bisericești spre marea indignare a lui Belciug care nu putea îngădui asemenea fărădelege din partea unui preot. De aici se porni o discuție serioasă căreia nu-i puse capăt decît revenirea cîrciumăresei, cu o tocană uriașă, și a cîrciumarului, cu un ceaun de vin fierț.

între-o clipă toate sticlele goale și rămășițele de mîncări fură date la o parte; numai popa din Vărarea nu se îndură să se despartă de sticla lui de vin roșu
15 încît trebui să i-o smulgă din mîini doctorul Filipoiu.

Se ospătară zdravăn... Cu cît foamea se potolea, cu atît paharele se goleau mai des și limbile turuiau mai slobode. Veselia creștea mereu. Vremea trecea ca părerea. Cînd își aduse aminte Herdelea de făgăduința că pînă la cină va fi negreșit acasă, era tîrziu de-a binelea: aruncă o privire întrebătoare lui Titu care-i răspunse prințr-un zîmbet complice.

— Acuma e prea tîrziu, ce să mă mai supăr degeaba! se mîngîie bătrînul sorbind alene din pahar.

25 Deodată profesorul Spătaru, mititel și cu cioc blond, în culmea unei înflăcărări mult stăpînite, se porni să cînte *Deșteaptă-te române* Solgăbirăul Chițu păli și-și mușcă buzele. Văzînd însă că mai toți țin hangul profesorului, se ridică în picioare și curmă cîntecul, zicînd:

30 — Nu pot permite, domnilor, să faceți și aici politică! Spătaru, înțepat, sări și el în picioare și se răsti la Chițu cu niște ochi fulgerători de minie și de băutură:

. —• Iar eu nu-ți permit d-tale să fii obraznic»
domnule! Aici nu suntem în cancelaria d-tale rene-
gată, ai înțeles? Acolo să te rățoiești d-ta, nu aici,
între oameni cumsecade!... De altfel, dacă nu-ți
5 place, uite colo-i ușa!

— Domnule profesor — se înfurie solgăbirăul —
nu uita te rog, cu cine vorbești!

— Cu un renegat vorbesc, știu prea bine! Mi-ai
fost elev, dar mi-i rușine că mi-ai fost, că n-ai obraz;
10 nici cît o ciobotă!...

Chițu, clocotind, dădu să plece. Cîțiva împăciu-
itori, cu Herdelea în frunte, se repeziră și-l opriră, în
vreme ce Spătaru răcnea biruitor:

— Lăsați-l să se ducă dracului! Aici nu ne tre-
15 buiesc renegați!

Solgăbirăul, firește, rămase, dar murmurînd
disprețuitor:

— Are noroc că-i beat, altfel...

Silvicultorul Madarasy, îngăduitor, zise blînd
20 lui Chițu:

— De ce să nu cînte, prietene, dacă așa le pla-
ce...? Exagerezi.

— Eu nu pot admite nicăiri agitațiile șoviniste[^]
se indignă solgăbirăul. Conștiința mea nu m-ar ierta,
25 căci astea-s agitații!

— Aș, agitații, mormăi silvicultorul. Mai dă-le
încolo de agitații! Parcă statul are să se prăbușească
din pricina unui cîntec... îmi pare rău că nu-l știu,,
că l-aș cînta și eu, iată!

30 — Ascultă-l, domnule, și rușinează-te! răcni
Spătaru. Dumnealui e ungur, iar d-ta ai obrazul să te
numești român! Pfui!... Domnule, dă-mi voie să te
pup! Ești un om admirabil! **adaogă** apoi repezindu-se
la Madarasy și sărutîndu-l zgomotos. Știam noi bine

că renegații poartă vina tuturor persecuțiilor noastre...
Renegații, jidanii și ceilalți ticăloși!

Discuția se aprindea din ce în ce, făgăduind să nu
se isprăvească niciodată, spre bucuria lui Lang care
5 simțea că astfel cheful va ține pînă-n dalba ziuă.
Titu tăcea mereu, frămîntat de nerăbdare, pîndind
clipa priincioasă cînd să se facă nevăzut. Spătaru
își puse în cap să convingă cu orice preț pe Chițu că
e mișel împreună cu toți cei de teapa lui și începu
MO să-i înșire nedreptățile și mizeriile pe care le suferă
românii în Ungaria.

— Suntem mai oropsiți ca robii din vechime!
întrepea deseori Belciug foarte grav și posomorit.

Avocatul Damian, spîn, cu ochii foarte mari
15 și foarte albaștri, completa pe Spătaru adresîndu-se
mai ales silvicultorului Madarasy, care aproba din
cap cu o figură potrivită împrejurărilor. Din cînd în
cînd se întorcea spre colțul perceptorului, căutînd
să-i explice și lui pe ungurește; dar îndată ce percep-
"20 torul voia să-l contrazică, se reîntorcea la Madarasy
în românește.

Solgăbirăul nu era tare în replici și, la toate
dovezile profesorului, răspundea cu un zîmbet de
superioritate:

25 — Născociri tendențioase!... Dați-mi argumente
serioase, nu flectarii iredentiste!...

Maiereanu se cherceli repede și se simți obligat
să contrazică pe toți. Respingea cu mîndrie învinui,
rile lui Spătaru și combătea vehement pe solgăbirău-
30 căutînd să arate ambelor tabere că iredentismul ro-
mânesc nu există decît în închipuirea șoviniștilor.
Fiindcă ceilalți nu-l lăsau niciodată să-și isprăvească

cuvîntările, Maieruan se roșea, bufnea și ridica ochii în tavan de supărare.

— Vrem să fim liberi și independenți, domnilor! urlă Spătaru în cele din urmă. Vrem să ne unim cu frații noștri de pretutindeni!

5 Damian dovedi îndată receptorului, cu date din istoria tuturor popoarelor, că dorința de unire cu frații de același sînge e o pornire firească pe care n-o poate împiedeca nici o putere omenească, iar 10 Madarasy, însuflețit deodată de băutură, se ridică și strigă:

— Eu admit, domnilor! Frații să fie frați! Dreptatea să triumfe!

Solgăbirăul Chițu, desperat, se sculă iar să plece. 15 își îmbracă încet paltonul și se duse pînă la ușă, mormăind furios și așteptînd să sară cineva să-l oprească. Negăsindu-se însă acuma nimeni să-l cheme înapoi, se întoarse singur, mai cu seamă că-i veni în minte un răspuns zdrobitor:

20 — Dacă n-ar fi libertate în țara asta, ați putea d-voastră vorbi astfel și încă în fața mea? răcni dînsul scoțîndu-și haina și așezîndu-se iar la loc.

Spătaru, Damian și chiar doctorul Filipoiu, care de obicei tăcea ca mutul la beție, îi răspunseră 25 deodată, cu aceeași vorbă:

— Renegatule, să taci!

Atunci însă interveni Maieruan, declarînd, sentențios, că nu îngăduie nimănui să terorizeze pe Chițu și adăogînd că el, ca cetățean cinstit, nu vrea 30 să audă de himere șoviniste. Popa din Vărarea, beat-leucă, cu capul pe masă, bolborosi:

— Eu nu vreau nimic... Nu vreau... Jos!... Nu vreau!...

Herdelea vorbea încet, ungurește, cu receptorul și dezaproba cu un zîmbet încurcat pe Spătaru, deși în sufletul lui admira îndrăzneala cu care profesorul ocărăște pe solgăbirău și pe unguri. Receptorul, secon- 5 dat de Lang, explica lui Herdelea cu multe argumente că nicăiri nu sunt românii mai fericiți ca în Țara Ungurească, iar învățătorul asculta cu același zîmbet nedumerit, înfricoșat să nu între cumva și el în gura lui Spătaru.

10 Pe la miezul nopții Belciug refuză să mai bea, spunînd că a doua zi trebuia să slujească în biserică și deci, după regulile canonice, are nevoie de reculegere trupească și sufletească. Se stîrni o furtună de protestări, iar popa din Vărarea dădu îndată de dușcă un 15 pahar, spre a-i servi drept pildă și zise că ceea ce face Belciug e un dogmatism nevrednic de vremurile noastre moderne.

Vijelia fu mulcomită de întrebarea bruscă, pusă de Madarasy.

20 — Dar poetul nostru?

Atunci băgară de seamă toți că Titu lipsește. Chemată, crîsmărița îi lămuri, trăgînd șiret cu ochiul, că domnișorul a șters-o mai bine de două ceasuri. Herdelea simți un fior de spaimă. Se temea că Titu 25 va fi plecat acasă, și gîndindu-se la scandalul pe care i-l va face dăscălița, își ticlui un plan cum s-o tulsească și el mai repede. Lang însă răspunse silvicultorului, clipind înțeleghător:

— Ei, ce vreți, tinerețea, sînge fierbinte! Cine 30 știe în ce brațe se odihnește acuma poetul nostru!

Vîlvătaia chefului izbucni mai neastîmpărată, mai amețitoare...

Titu stătuse pe ghimpi. Îl rodea o emoție ca în preajma unui examen greu. Își zicea mereu „în sfârșit” și i se părea că fiecă minut de întârziere e o pierdere ireparabilă. Băuse numai atîta cît să-i întâlnească îndrăzneala și cu gîndul mereu să dispară neobservat de nimeni. Cîrciumăreasa care-l simpatiza fiindcă-i făcea complimente, îi dădu o mînă de ajutor scoțîndu-i pe furiș paltonul din odaia unde chefuiau domnii.

Pînă în uliță a avut o clipă de teamă; ce-ar fi dacă s-ar strica petrecerea din cauza discuțiilor și s-ar pomeni cu Lang? Vîntul aspru, care bătea dinspre Someș, îi alungă însă din minte orice grije și-i vrăji în suflet odăița caldă, împodobită cu chipul alb al femeiei dorite.

Satul dormea într-o beznă adîncă. Numai în fereastra casei lui Lang licărea o închipuire de lumină, de-abia strecurată prin perdelele lăsate.

Titu se apropie cu pași de lup. Ușa tinzii nu era încuiată. Trase mai tare din țigara aprinsă spre a dibui mai ușor odaia din stînga și ca să nu se împiedece de ceva prin întunec. Avu însă grija să învîrtească de două ori, foarte încet cheia în broasca antreului. Apoi deschise ca un hoț ușa dormitorului și se furișă în vîrfurile picioarelor.

Pe noptiera de lîngă patul larg, lampa, cu abajurul de hîrtie roșie, cu flacăra scăzută, lumina slab odaia. Abajurul stătea strîmb, ca o pălărie pe capul unui bețiv, așa încît aproape toată lumina cădea asupra patului dîndu-i o înfățișare pompoasă și trandafirie, în pat, Roza Lang, cu spatele spre ușă, dormea ușor, parcă somnul ar fi surprins-o într-o așteptare

plăcută. Părul ei, desprins, se împrăștiase pe perna moale, numai cîteva şuvițe se odihneau pe spinarea-i albă și plină. Umerii cămășii alunecaseră pînă aproape de mijloc, iar poalele i se urcaseră mai sus de șoldurile rotunde. Brațul stîng, întins leneș, își răzima degetele subțiri pe dunga patului. Picioarele goale, răzvrătite, erau unul ascuns pînă-n genunchi, iar cellalt îndoit puțin și aruncat peste plapoma mototolită.

Titu privi zăpăcit corpul femeiei și ochii i se opriră pe șoldurile care parcă-l îndemnau să le îmbrățișeze. Nu mai știa ce să facă. Carnea i se înfățișa în toată ademenirea ei, tulburîndu-i simțurile. Goliciunea îl chema și în același timp îl și înspăimînta. Mai mult în neștire își lepădă paltonul. Își simțea aîngelele clocotind. Inima îi bătea în piept ca un ciocan vrăjmaș, încît se temea ca nu cumva bătăile acestea s-o deștepte pe Roza din somn. Se bucura c-a găsit-o dormind și apoi îndată își zicea că ar fi fost poate mai bine s-o fi nemerit trează și îmbrăcată.

Căldura din odaie îl înăbușea... Se apropie tip-tit de pat, se plecă și-și lipi gura pe ceafa catifelată a femeiei, printre şuvițele de păr care miroseau îmbătător. Carnea se înfiora puțin sub buzele lui tremurătoare, atingerea corpului însă îi aprinse deodată toate simțurile. Nu mai văzu decît carnea trandafirie și ispititoare. Fără să-și mai dea seama palmele lui mîngîiau pătimaș brațele, șoldurile, picioarele femeiei, iar buzele lui nu se mai saturau sărutînd. Roza se trezi alene, ca și cînd ar fi așteptat sărutările, se întoarse încetișor spre dînsul cu ochii pe jumătate închiși și șopti galeș:

— Ai venit, micule?... Mi-ești drag... te...

Titu îi închise repede buzele, apoi îi acoperi obrazii cu sărutări, iar ea îi cuprinse gîtul cu brațele

care parcă-l frigeau. Tînărul o săruta neîncetat, bîlbîind vorbe fără şir, şi doar ca prin vis vedea privirile moi ale femeiei, buzele ei roşii şi umede ce se întindeau spre gura lui, mereu însetate. Corpul Rozei se

5 răsuci şi se lipi de Titu care, simţindu-i căldura, îl încolăci cu amîndouă braţele şi-l strînse sălbatec parcă să-i sfărîme oasele. Sîinii plini, cu sfîrcurile roze, îi ardeau pieptul. În îmbrăţişarea aprinsă femeia se zvîrcolea gemînd cu ochii închişi...

10 Pe urmă Titu sări jos din pat ruşinat, neîndrăznind să se uite la Roza care stătea nemişcată cu faţa în sus, cu braţele moarte, cu pieptul umflat. I se părea acumă că în odaie e lumină ca ziua şi lumina parcă-l înfricoşa. Se gîndi că femeia are să creadă

15 că-i un bătăran rău crescut pentru că s-a urcat în pat cu ghetete. Apoi îşi aduse aminte de Lang şi îndată îi năvăliră în minte sumedenie de scene cumplite în care bărbatul înşelat lua înfăţişarea unui cavaler răzbunător din vremurile eroice. Dădu să-şi ia paltonul

20 hotărît să plece înapoi la circiumă, ca să fie feriţi de orice întîmplare. Roza însă îi surprinse gestul şi, sculîndu-se repede, îi zise cu o imputare dulce:

— Cum, micule drag? Vrei să pleci?... Ți s-a şi urît cu mine?

25 — Mi-e să nu se întîmple să plece Lang, murmură Titu fără să o privească în ochi.

— O, ce copil ești, drăguțule!... Dar Lang nici nu se gîndește să vie pînă mîine la amiazi. Nu lasă el un chef pentru nimic în lume şi cu atît mai puţin

30 pentru sărmana nevastă-sa. În privința aceasta poți fi absolut sigur... Şi chiar presupunînd imposibilul, dacă ar veni, ar veni beat. Ei, şi atunci noi trecem în cealaltă odaie, pe canapea, iar pe dînsul îl lăsăm

să sforăie aici ca un nemernic... Pe urmă, în zori, ai vreme să pleci şi tu...

Femeia vorbea cu o mulțumire copilărească. Sfiala lui Titu îi ațîța poftete. Tînărul stîngaci, uluit

5 de iubire, era pentru ea ceva fermecător. Şi cum Titu tăcea mai zăpăcit, Roza se ridică în genunchi şi-l chemă drăgălaş, întinzînd braţele goale:

— Vîno, sărută-mă, puiule mic şi drag!

Titu o privi printre gene. Prin cămaşa subțire

10 formele femeiei se întrezăreau mai ademenitoare. Patima îi goni într-o clipă toate şovăielile. Din doi paşi o luă în brațe şi o doborî. Roza însă îi alunecă din mîini şi se ascunse sub plapomă de nu i se mai vedea decît vîrfurile nasului. Scoase limba ştrengăreşte şi

15 apoi îi porunci cochec:

— Ori te dezbraci, ori dacă nu... nimic!...

Tînărului îi trecu prin creieri, ca o străfulgerare că rufele lui nu sunt tocmai potrivite pentru aventuri galante. Dar sîngele îi fierbea în vine...

Adormiră tîrziu, îmbrățişați... îi treziră însă pe urmă un ciocănit aspru în geam. Titu tresări îngrozit, sigur că a sosit ceasul răfuielii. Într-un minut încercă nenumărate hotărîri: ce să zică ori să facă, cum să se apere, mai bine să fugă, sau să se ascundă... Vru

20 să se dea jos din pat, dar Roza îl opri liniștită, punîndu-i mîna pe gură ca să nu răspundă şi șoptindu-i:

— Stai frumos!... Nu mișca!... N-avea frică!

În șira spinării, Titu simțea totuși o furnicăre rece. Ciocănitul în geam se repetă mai amenințător.

30 îi răspunse glasul Rozei, mai mult prefăcut decît supărat:

— Cine-i?

— Eu, eu, dragă, nu te supăra! mormăi afară vocea lui I/ang, răgușită de băutură. Rozica dragă,

noi mergem în Armadia, auzi tu? Ne ducem toată banda... Tu să ai grije mîine dimineață, dacă cumva nu viu pînă-n vremea școalei, să dai drumul copiilor, auzi?... Ei, noapte bună, Rozicoî Somn ușor!

- 5 Pașii bărbatului se îndepărtară șovăitori.
Titu își aruncă ochii la ceasornicul de pe nop-
tieră. Brau trei și jumătate. Femeia se lipi lîngă
dînsul, îl sărută lung și-i zise:
— Mai avem un ceas, două, pînă să pleci...
10 Dar nu mai dormim... Aja-i, urîtule?

9

Din clipa cînd a pus jalba la poștă în Armadia, Ion s-a simțit iar liniștit, parcă ar fi scăpat de toate grijile. Se ducea seara pe la Ana și pîndea neîncetat

- 15 prilejul cînd să-și izbîndească planul care-i fierbea în minte și-i umplea sufletul de nădejdi bune.
Știa bine că George nu încetează de-a merge pe
pe la Vasile Baci. Deseori a trebuit să aștepte pînă-l
vedea plecînd și apoi pînă se culca Baci și stîngea
20 lumina, ca să poată ieși afară Ana. Dar nu-i mai pîsa
de nimeni și de nimic, atît era de sigur de biruință.
Numai prilejul să-i sosească...

Sufletul Anei se scâldea într-o bucurie nemărginită. Uitase toate suferințele și îndoielile ce i le pricinuiseră

- 25 Ion. Vedea numai că acum vine mereu și-l aștepta mereu mai drăgostoasă. Stăruințele flăcăului erau dovada unei iubiri stăpînite și reizbucnite care o umplea de mîndrie. De cum se însera o cuprîndea nerăblarea și, gătînd cina sau așezînd prin casă,
30 inima ei îl simțea într-una pe-afară, dosit după vreo clăie, sub un gard, în vreun șanț, tăcut și neclintit.

I
i
(
I
|
I
/

5
Se uita drept în ochii lui iscoditori, zăpăcindu-l și prostindu-l. Mulțumirea sufletească parcă deșteptase într-însa dibăciile femeiei care iubește și-și apără dragostea.

I
|
j

Din zi în zi George pricepea mai lămurit că
10 Ion i se pune de-a curmezișul. De aceea se încăpățîna mai rău. Voia să-i prindă și-și zicea că atunci se va potoli. Ieșind din ograda lui Vasile Baci, se uita în toate părțile să-l descopere. Și fiindcă vremea trecea tot mai chinuitoare, se hotărî să sfîrșească cu
15 orice preț... Peste vreo săptămînă se făcu că cotește pe ulița din dos, dar se întoarse ca un hoț și se așeză la pîndă. Atunci văzu pe Ion intrînd...

I
!

Siguranța nu-l mulcomi decît o clipă. Fățărnicia Anei îl biciuia. Se gîndi întîi să-i întoarcă spatele.
20 Gîndul acesta însă fu repede strivit de dorința ce i se învîltoare mai puternică în suflet, de-a rămîne în preajma fetei, de a mai nădăjdui. De-acuma începu să meargă și mai des pe la Baci, iar cînd nu se ducea, dădea tîrcoale casei, privind cum se apropie cellalt,
25 holbînd ochii să vadă cum se sărută sau se îmbrățișează în poartă, necăjindu-se chiar că nu le aude vorbele...

r
l
l
!

Ion însă vorbea puțin. Prin tăcere urmărea să deștepte mai multă iubire în inima Anei, să se facă
30 mai dorit. Voia să-l cheme ea tot mai înlăuntru. Astfel ajunsese din uliță în poartă, apoi în ograda, pe urmă pe prispă... Acuma maitrebuia să pătrundă în casă. Fata privea apropierea acestora ca niște izbînzii ale ei asupra lui și simțea în fiecare seară tot

mai nebună o pornire de a se topi în brațele flăcăului, de a-i da dovada întreagă a iubirii. Deseori îi zicea cu sfială feciorelnică în glas:

— De ce nu vii în casă, Ionică?

5 Flăcăul însă îi închidea gura veșnic cu întrebarea plină de imputare:

— Dar tatăl tău?

10 în sfârșit se apropia Crăciunul. O iarnă urficioasă se zbătea să coboare pe pământ, dar parcă nu avea încă destulă putere. Văzduhul cernea mereu fulgi leneși care se topeau pînă să ajungă jos și se prăpădeau în băltoacele de noroi. Ion sosea totuși în toate nopțile, nesmintit. Apoi, într-o seară răscolită de zăpadă mărunță, veni mai devreme puțin. Casa zăcea
15 în întunec, neagră ca un bivoli adormit. Intră în ogradă și se așeză pe prispă, mai închis și mai hotărît ca altă dată. Așteptă fără nici un gând în minte. Doar inima îi bătea mai aspru, muncită poate de o presimțire. Prinprejur tăcerea era așa de mare că flăcăul
20 auzea cum cad în noroi fulgii și chiar cum se ciocnesc în văzduh ca niște filfiri de aripi mici. Într-un târziu ușa tinzii se deschise scîrțîind și Ana se ascunse repede în sumanul lui, zicîndu-i îndată rugătoare și alinătoare:

25 — Astă-seară trebuie să vii în casă, Ionică!... Nu te las pînă nu vii... Tata doarme dus. A venit beat din Jidovița și acu sforăie de se hurducă pereții!...

Ion îi cuprinse mijlocul și-i mîngîie sînii peste cămașa lungă. Apoi se sculă fără o vorbă și porni
30 după ea. În tindă se opriră. Fata trase zăvorul, pe urmă îl luă de mînă și-l duse în casă.

În odaie era parcă mai întunec. Numai ferestrele se deslușeau puțin ca niște găuri cenușii. Ion cunoștea încăperea. Auzea din pat sforăitul înecăcios

al lui Baciul atît de aproape că i se părea prefăcut. Un junghi rece îi cutremura inima. Știa că de s-ar trezi bătrînul și l-ar simți aici, ar fi înstare să-i crape capul fără vorbă cu securea de sub pat al cărei tăiș
5 parcă-l zărea lucind amenițător.

Stătută cîteva clipe nemișcați, ascultînd horcăielile. Își auzeau bătăile inimilor, îndurerate de încordare. Sforăitul se încurcă deodată într-o tasă
io groasă. Vasile Baciul se urni în așternut ca și cînd ar fi dat SASE scoale. Ion îngheță. Fata îi strînse mîna cu desperare. Bătrînul însă se învîrti puțin, se întoarse iar cu fața în sus și sforăitul reîncepu, mai năpraznic.

Ana dormea pe cuptor, după horn, într-un
15 culcuș de velințe, țoale, perne, cearceafuri aruncate de-a valma. În vatră, sub o spuză groasă, sîsîiau cîțiva bușteni verzi de arin... Fata se înălță în vîrful picioarelor pînă la urechea flăcăului și-i șopti, strîngîndu-i mereu mîna:

20 — Lasă-ți sumanul pe prichici!... Să nu faci zgomot că ne omoară pe amîntdoi!...

Oasele lui Ion pîrîiră urcîndu-se în culcuș.

O luă în brațe, iar ea tremura ca zgîlțită de friguri. Apoi Ana începu să-i șoptească imputări
25 multe, să se jelească și să-l roage să fie cuminte. Ion o asculta liniștit, trăgînd însă mereu cu urechea spre patul lui Vasile Baciul, care era cu picioarele tocmai lîngă capul lor. Îi era frică să nu-l trezească șoaptele ei și-i astupă gura cu o sărutare.

30 Apoi, cu o mișcare bruscă, îi ridică pînă-n brîu cămașa. Picioarele fetei erau fierbinți și strînse. Își încolăci brațele în jurul gîtului lui, îl strînse cu o putere nebănuită, parc-ar fi vrut să-l zugrume, și-i lihai în ureche, plîngătoare dar fără împotrivire:

— Ionică..., ce vrei să faci... ce faci?... Nu... nu...
 O podidiră lacrimile și plînsu cu sughițuri,
 bolborosind într-una vorbe rugătoare, în vreme ce
 Ion o ostioia sărutînd-o:

5 — Taci... taci... taci...

Gemetele Anei însă se înșesau tot mai nestăvi-
 lite, pînă ce se sfîrșiră într-un țipăt scurt, surd, care o
 spăimîntă într-atîta că-și încheșta dinții în buzele
 flăcăului, zvîrcolindu-se.

10 Țipătul fetei se înfipse ca o sulică în întunerecul
 casei și zbîrnîi mai prelung în urechile lui Vasile
 Baciuc care, deși strivit de băutură, se deșteptă, as-
 cultă cu mintea încîlcită și, auzind oftările înăbușite
 în lacrimi, mormăi nedumerit:

15 — Ce faceți voi acolo?

Glasul tulbure îngheță sîngele în vinele îndrăgos-
 tiților. Ana își amuți brusc suspinele, pierzîndu-se
 în brațele flăcăului.

Trecu astfel un minut. Baciuc asculta, jumătate

20 treaz, jumătate prin somn. Apoi cotrobăi cu mîna pe
 lavița de la capul patului, ca și cînd ar fi căutat chi-
 briturile. Creierii lui obosiți de beție parcă bănuiau
 ce se petrece pe cuptor și într-o clipă făcu o mișcare
 să se scoale, să vadă și să-i oprească. Dar în același

25 timp îi trecu prin gînd că trebuie să fie George și deci
 poate să-l lase în pace. Gîndul acesta îl prăvăli într-
 un somn mai liniștit. Totuși blîgii prostește pînă
 să-l copleșească toropeala:

— Apoi... ia seama... nu... vezi bine... rușine...
 30 porcăria... asta...

îndrăgostiții nu mai suflară nici o șoaptă. Stă-
 teau îmbrățișați și neclintiți ca și cînd s-ar fi unit
 pentru totdeauna. În curînd sărutările lor fură iar
 înghițite de sforăiturile din pat...

Ion se coborî de pe cuptor cînd cîntau cocoșii a
 doua oară și Ana îl însoți pînă la poartă. Frigul părea
 mai vrăjmaș, iar întunerecul mai posomorit.

— Tare mă tem să nu fi rămas grea! murmură

5 fata cu dinții dîrdîind și glasul ei domol se împrăstie
 în tăcerea nopții ca un strigăt puternic.

Flăcăul trebui să-și muște buzele ca să nu
 izbucnească de bucurie. O ciupi ușor de obraz și apoi
 porni mulțumit, lăsînd-o în poartă.

io Fulgii de zăpadă, mai leneși, picurau blînd,
 i se așezau frumos pe păr, pe umeri, pe obraji; îi
 simțea topindu-se pe brațe ca niște sărutări reci și
 amenințătoare. În clipa cînd nu mai auzi pașii flăcă-
 ului, Ana văzu deodată că din șanțul cellalt se ridică

15 un om și pornește întins spre ea.

— George! George! murmură fata fugind îngro-
 zită în casă.

Vranița se închise în urma ei troznind ca o
 descărcare de armă ucigătoare.

20 George, ascuns acolo de cînd s-a întunecat,
 văzuse pe Ion intrînd și l-a așteptat pînă a ieșit.
 Cuvintele Anei le-a auzit limpede, parcă i le-ar fi
 spus chiar lui. Carnea îi tremura de scîrbă, iar în
 sufletul lui se frămînta un gol care-l durea. Picioarele-i

25 erau de plumb și totuși nu simțea cum le tîra. Se
 pironi în mijlocul uliții, cu fața spre căsuța turtită
 de povara întunericului. Stătu așa, uluit și pierdut,
 ca un stîlp de piatră. Umezeala îl pătrunsese la os.
 Se dezmetici. Scui pă larg, disprețuitor și apoi rosti

30 cu o ușurare mare:

— Scroafă!...

Capitolul V

RUȘINEA

Săptămîna dinaintea Crăciunului, în toate dimi-
5 nețile, satul clocotea de guițări deznădăjduite. Porcii
îngrășați se prefăceau în mușchi și cîrnați, meniți
să mai înzdrăvenească puțin pe oamenii jigăriți de pos-
tul care parcă nu se mai sfîrșea. Cu cît se apropiau săr-
bătorile, cu atît țăraniile doreau mai tare, lingîndu-și
10 buzele mai dinainte în vederea ospăturilor obișnuite
și atît de mult așteptate. Căci în vremea postului mare
numai popa și învățătorul mînceau de dulce: Belciug
fiindcă avea stomacul afurisit, iar Herdelea fiindcă
el nu voia să dea ascultare minciunilor popești...
15 în alți ani, pe vremea aceasta, Ion, auzind guiță-
rile, se simțea mai nenorocit ca oricînd și se înfură
văzînd că, în tot satul, numai Glanetașu și țiganii nu
sunt în stare să facă *bojotaia* cuvenită, ba încă unii
țigani se sileau și izbuteau să ajungă în rîndul oamenilor
20 și să taie baremi cîte un mascur. Atunci își blestema
viața care l-a sortit să rămînă de rușinea satului.
Acuma, cu toate că Glanetașu, singurul meșter al
satului în căsăpirea neamului rîmătorilor, avea să

primească tot în natură plata pentru tăierea porcilor,
spre a putea aduna cîrnăriile de sărbători, flăcăul
totuși nu-și mai pierdu firea. Fața lui osoasă parcă
strălucea. Ba chiar într-o seară, cînd Zenobia începu
5 jelaniile, o curmă împăciuitoare:

— Nu face nimic... în curînd vom avea și noi
de toate...

Herdelea făcea ce făcea și în fiecare an ucidea
cîte doi porci, întîi pentru că lui îi plăceau foarte
io mult cîrnații și îndeobște porcăria, și al doilea pentru
că altminteri ar fi trebuit să cumpere din tîrg untura
pentru casă, ceea ce ar fi însemnat o cheltuială peste
puterile pungii lui dascălești. Dar în ăst an *bojotaia*
avea o importanță și mai mare din pricina logodnei
15 I^aurei, care urma să se serbeze negreșit în ianuarie și
cu care prilej proviziile de porc erau menite să aibă
un rol fruntaș, mai ales că luau parte și părinții lui
Pintea, în fața cărora familia Herdelea voia să se
arate la înălțime.

Porcii învățătorului, cumpărați în dricul verii și
îngrășați cu porumb, de-abia se mai mișcau în coteț,
încît tăierea îi mîntuia de o moarte păgubașă, năbu-
șirea în propria lor grăsime, după cum spuse Glanetașu
inspectîndu-i cu două-trei zile înainte de termenul
25 fatal.

În zorii zilei meșterul măcelar se înființa însoțit
de Ion și de Zenobia. Casa Herdelea era în picioare,
dar fetele stăteau ascunse în salon, cu capul în perne
și cu degetele în urechi ca să nu audă horcăielile anima-
30 lelor osîndite.

Glanetașu își ascuți cuțitul de junghiat cu multă
îngrijire, împărțind rolurile tuturor: Ion va lua porcul
de urechi, îl va trînti jos pe o rînă și-i va ține capul,
Herdelea și Titu vor imobiliza picioarele dinapoi,

Zenobia va ajuta la picioarele dinainte, iar dăscălița va strînge sîngele în lighean... Totuși lucrurile n-au mers tocmai strună, cum ar fi dorit măcelarul satului. Porcii, auzind ascuțirea uneltelor, începură să grohăie

5 neliniștiți, parc-ar fi simțit primejdia. Degeaba deschise învățătorul ușa cotețului; dobitoacele nu voiau să iasă în ruptul capului. Ion trebui să apuce pe unul de urechi și să-l tragă afară cu multă caznă. D-na Herdelea, prea miloasă, nu putu ține ligheanul unde trebuia, încît

10 sîngele se scurse mai mult pe de lături, făcînd o pată mare roșă în zăpada proaspătă. Guițatul porcului însă se îngroșa mereu, schimbîndu-se în horecăituri lungi și din ce în ce mai rare, pînă cînd cei ce-l țineau simțiră că nu mai clintește. Glanetașu își șterse cuțitul și

15 mîinile însîngerate în părul ucisului, iar Zenobia, pipăindu-l spinarea, declară că slămina e mai groasă de șapte degete... în vremea aceasta celălalt porc grohăia atît de speriat că în clipa cînd Ion deschise portița cotețului, năvăli afară cu toată iuțeala îngăduită de grăsimea-i prețioasă, căutînd să scape de moarte prin fugă. Cuțitul Glanetașului fu astfel nevoit să-i curme viața tocmai lîngă poarta dinspre uliță.

Bojotaia se făcu chiar în ogradă. Paiele trebuincioase le împrumutase Macedon Cercetașu. Porcii fură

25 pîrjoliți amîndoi deodată. Flăcările se înălțau vesele în vreme ce Glanetașu le plimba de ici pînă colo pe trupurile victimelor. Ceilalți stăteau în jurul focului, încălzindu-și mîinile, prețaluind mereu valoarea porciilor, mai aruncînd uneori cîte o glumă și trăgînd în

30 răstimpuri cîte o dușcă de rachiu dintr-o ploscă plină. Mai tîrziu coborîră în curte și domnișoarele, compătimită mult pe sărmanele dobitoace, și-și primiră porțiile din urechile rumenite pe care le mîncară la fața

locului, potrivit obiceiului ce rămăsese din copilărie la toate bojotaile.

Munca mai grea de-abia de-acuma începea cu spintecarea, împărțirea cărnii și a slăninii, spălatul

5 mațelor, facerea cîrnaților... Avură toți de lucru toată ziua și mai rămînea pe mîine topirea unturii și alte mărunțisuri. Totuși dăscălița, alegînd cărnurile a găsit vreme să repeadă o tocană grasă și pipărată și chiar să răstoarne o mămăliguță lîngă ea, spre încîntarea stomacului lui Herdelea, cam prea încărcat de rachiu. Cu toate stăruințele învățătorului, familia Glanetașu nu se înduplecă nici măcar să guste din bunătatea de mîncare.

— Am ținut postul atîtea săptămîni... n-o să

15 ne spurcăm acuma, cu cîteva zile înainte de sfintele sărbători, că doar nu suntem copii și n-om plezni, se lămuri Zenobia înghițindu-și saliva de poftă.

Seara, după ce Glanetașu și Zenobia plecară, iar Herdelea adormise îmbrăcat și pe cînd dăscălița făcea

20 planuri cu fetele pentru a doua zi în salon, Ion, cu limba dezlegată de băutură, povesti lui Titu cum stă cu Ana. Domnișorul îl ascultă foarte satisfăcut, îi ceru amănunte și, în cele din urmă, îl puse să jure că i-a spus tot.

25 — Și crezi c-a rămas însărcinată? întrebă Titu cu ochii strălucitori de curiozitate.

— Cum o vrea Dumnezeu, domnișorule, răspunse flăcăul. Și de n-a rămas pînă acuma, mai are vreme să rămîie! *adaogă* apoi cu un rîs larg care-i dezvălea

30 gingiile roșii și-i întipărea pe față atîta răutate și încăpățîinare, încît Titu se înfricoșa și murmură dojenitor:

— Al dracului mai ești, măi Ioane!

Chiar în ajunul Crăciunului sosi o scrisoare de la părinții lui Pinte prin care se fixa data logodnei pentru a doua duminică după Bobotează. Astfel sărbătorile fură în casa Herdelea mai vesele decât de obicei, învățătorul se aprovizionase din belșug cu rachiu, dascălița făcuse niște cozonaci ca aurul, Laura cu Ghighi pregătise trei feluri de prăjituri ca să ajungă și pentru a treia zi de Crăciun când se vor aduna în Pripas prietenele lor, două oale uriașe, vechi, legate cu sîrmă, pline de sarmale, forfoteau pe cuptor, în sfîrșit ca în toate bunele gospodării românești cu prilejul Crăciunului, așa că puteau veni colindătorii și musafirii.

Cel dintîi s-a înființat Ion, cîntînd o colindă frumoasă sub fereastra luminată și pe urmă mai cîntînd una în casă, după ce fu cîstit cu băutură și cîțiva gologani, cum e datina. Pe cînd era feciorul Glanetașului înlăuntru, un cîrd de fete începu afară *Lerui Doamne*. Herdelea le pofti în casă, dar fetele fugiră rușinate, mai ales aflînd că-i și Ion acolo. Toată seara colindătorii se ținură apoi lanț, spre înduioșarea dascăliței care, în asemenea împrejurări sfînte, își aducea totdeauna aminte de tinerețea ei și lăcrima.

Mai tîrziu sosiră și soții Lang care, în urma invitației lui Titu, veniră să vadă cum se serbează ajunul Crăciunului românesc. În realitate Titu, acuma muncit numai de dorul femeiei iubite, îi poftise pe amîndoi ca să se poată întîlni cu ea, iar Lang primise cu bucurie, și îndată, presimțind că e rost de băutură multă și gratuită. Sosirea acestor musafiri tulbură mulțumirea doamnei Herdelea, bosumflată că Titu i-a adus în casă niște jidani să-i pîngărească sărbătorile, oricît se silise tînărul să-i explice că soții Xang, deși el e

evreu, nu sunt jidani, deoarece nu țin legea jidovească, ba chiar nici o lege. Profitînd de supărarea mamei sale, Titu propuse oaspeților să-i plimbe puțin ca să audă cum răsună de colinzi tot satul. <ang, deducîndu-se la rachiu, firește, se cpdi, spre bucuria vajnicului îndrăgostit care astfel putu pleca singur cu Roza. Au hoinărit vreun ceas prin locurile cele mai întunecoase, fără să simtă frigul sau să se împiedece de zăpada răbdătoare.

După miezul nopții i-a venit inima la loc și dascăliței în clipa cînd s-au pomenit cu corul studenților liceului din Armadia, sosit înadins să cînte trei colinzi „părinților celor mai dragălașe domnișoare dimprejur”, cum a spus îndrăzneț, într-o cuvîntare patetică și cu paharul plin în mîină, un elev care diviniza, în taină pe Ghighi.

Veselia luă proporții atît de mari încît, mai tîrziu, uitînd neînțelegerile ce-i despărteau de Belciug, se cărăbăniră cu toții să-i facă o surpriză cu o colindă bătrînească pe care doamna Herdelea Q știa din copilărie și pe care pe-aici nimeni n-o cunoștea. Preotul care juca durac cu cîțiva țărani frunțași, încîntat de colindătorii neașteptați și distinși, îi primi cu o bucurie rară, puse la bătaie o damigeana de vin, nu-i mai lăsă să plece pînă dimineața, iar în cele din urmă își îngădui chiar cîteva glume lumești cu Roza <ang, spre indignarea lui Titu îngălbenit de gelozie...

Dar sărbătorile trecură ca părerea și logodna Laurei bătu la ușa. Vremea fiind scurtă, toți se așternură pe muncă, să se prezinte cumsecade în fața mirelui și a cuscrilor. Logodnica trebuia să-și isprăvească o rochie nouă, foarte simplă și frumoasă, în care o să cunoască pe viitorii ei socri. Ghighi nu voia nici ea să apară ca o slujnică și-și transformă o rochiță,

făcînd-o aproape nouă. Însăși doamna Herdelea consimțea ca fetele să-i lucreze o rochie modernă, deși ea era vrăjmașa luxului și se încăpățîna să se îmbrace în haitle de acum zece ani și păstrate bine, fiindcă le purta cu multă simțire. Herdelea alerga mereu prin Armadia după cumpărăturile trebuincioase, mai fericit poate decît toți, povestind oricui îl asculta, ce noroc are fata lui, lăudînd pînă-n cer pe Pinte, pe Laura, pe toată lumea... Numai Titu nu se interesa de nimic, umblînd veșnic pe urmele Rozei Lang, încît prin Jidovița și prin Armadia începea să se șoptească ici-colo că mi poate fi lucru curat între feciorul dascălului din Pripas și nevasta noului învățător din Jidovița.

Serile reîncepură discuțiile în casa Herdelea, uneori mai potolite, alteori mai aprinse. Pricina era tot Pinte, dar acum sub forma zestre. Adevărat că George nu cerea nici un ban și nici altfel de zestre. Herdelea se fălea chiar că „omul vrea pe Laura și numai pe Laura”. Totuși fetele adăogau că fără zestre nu înseamnă fără trusou și că în trusou intră și cele cuvenite pentru începutul tinerei gospodării, deoarece n-ar fi demn să-i pretindă omului pînă și scaunul pe care să se așeze în casa lui. Ba chiar buna-cuviință spune că tatăl miresei e dator să plătească neînsemnata taxă de hirotonisire a ginerelui. Bătrînii însă repetau mereu că orice lux e primejdios la temelia unei căsnicii noi, că și așa sunt destule cheltuieli cu logodna și cu nunta, și mai ales să nu uite că mai rămîne în casă o fată de măritat... Argumentele fetelor, fiind stropite cu lacrimi, avură darul să convingă pe Herdelea care, amanetîndu-și leașa și dobîndind girul notarului Stoessel împrumută o mie cinci Sute de zloți de la Banca Someșana spre a putea ține piept dorințelor Laurei.

Logodna se făcu fără mare ceremonie și fără invitați. Numai Elvira Filipoiu și domnișoarele Spătaru, cele mai bune prietene ale Laurei, fuseseră poftite în mod excepțional. Încolo nici un străin, deși Titu stăruise din răputeri să cheme și pe soții Lang.

George, împreună cu părinții au sosit după-amiazi. Bătrînul Pinte avea o înfățișare impunătoare, înalt și spătos, se ținea drept ca bradul, cu toate că se apropia de șaptezeci, și fața-i era rumenă, părînd chiar aprinsă alături de albeața mustaților ce se îmbinau cu o barbă stufoasă de apostol. În ochii albaștri cumînți blîndețea se împerechea cu scîlpîri de voință și hotărîre. Părul mare, nins și zbîrlit, părea o coroană de zăpadă potrivită pe fruntea lată și puțin brăzdată.

Era preot din vremea veche, păstor harnic dar și gata să pedepsească oile neascultătoare. Alături de dînsul preoteasa făcea impresia unui copil oropsit. Mică, ajungînd de-abia pînă la inima bătrînului, cu pielea obrazilor scorjită de mii de zbîrcituri, cît ochii căprui, veșnic speriați, cu părul lins, de o culoare nehotărîtă, femeia se văita într-una, avea sumedenie de junghiuri și vorbea cu glas tremurat și înfricoșat, privind des spre stăpînul ei, ca și cînd mereu ar fi vrut să-i implore îngăduința de-a deschide și ea gîtțul.

În duminica logodnei, pe la prînz, se nemeri să pice, nechemată, și mama lui Herdelea, o țărancă îndoită de spate, cu fața roșcovană și zîmbitoare, cu niște ochi vii și cam vicleni. Neîndurîndu-se să plătească zece creițari unei căruțe de ocazie, a călătorit pe jos din Zagra pînă aici, cu desagii în spinare, încărcăți cu ce găsisese mai bun prin casă pentru nepoții ei. Cînd află că Laura se mărită, o sărută de nenumărate ori și plînsese cu mare poftă, compătîmind pe sărmana nepoată care începe atît de curînd necazurile vieții.

își aduse aminte de „moșul” ei, care s-a prăpădit acum trei ani căzînd din vîrfurile unei clăi de fîn pe o grapă de fier și rupîndu-și șira spinării, și care, Dumnezeu să-l ierte, în fiecare zi o snopea în bătăi, încît de multe ori îi venise să-și ia lumea-n cap de groaza lui.

5 Numai de n-ar da și Laura peste un asemenea bărbat, c-ar fi vai ș-amar de sufletul ei... Laura rîse de temerile bunicei, dar doamna Herdelea se necăji de atîta prostie. De altfel ea nu se prea împăca cu soacra fiindcă aceasta,

10 ori de cîte ori se întîmpla vreo ceartă, ținea partea învățătorului, ba-l mai și îndemna să bea „că doar o viață are omul”... Din toată familia, bunica mai bine se înțelegea cu Ghighi căreia îi povesti iarăși cum s-a făcut domn Zaharia, fugind de acasă numai

15 cu o traistă de prune uscate și înscriindu-se singur la școala cea mare din Armadia... După ce sosiră musafirii, bătrîna trecu la bucătărie; se simțea mai în largul ei acolo împreună cu vizitiul lui Pinte și cu Zenobia, care venise să dea o mînă de ajutor dascălului...

20 Belciug se oferise să schimbe el inecele logodiților și să citească rugăciunea potrivită. Doamna Herdelea, în clipa solemnă, avu un zîmbet de fericire pe buze, dar lacrimile îi curgeau șiroaie. Învățătorul era atît de mișcat, că trebui să dea peste cap un pahar

25 de vin ca nu cumva să-l podidească plînsul. În toată casa numai Titu stătea ursuz cu gîndurile la Rozica.

George Pinte sorbea din ochi pe Laura. Cînd s-au sărutat, după schimbarea verighetelor, s-au roșit amîndoi așa de tare că toată lumea a rîs de dînșii.

30 Logodna se încheie cu o masă împăratească. Popa Belciug ținu o cuvîntare mișcătoare pentru fericirea tinerilor, urîndu-le copii mulți și viață lungă. George îi răspunse printr-o declarație de iubire pe care preotul se grăbi a o transmite Laurei. Astfel solem-

nitătea făcu loc jovialității cuvenite. În atmosfera caldă George, cu ochii înflăcărați, plimbîndu-se prin casă cu mîinile la spate, începu să-și desfășoare planurile de viitor, despre apostolatul ce-l are de îndeplinit

5 în satul de la marginea românismului, unde primejdiile sunt mai mari, datoriile mai multe, munca mai grea... Povesti cum în Vireag, comuna din Sătmăr unde este numit el să păstorească, românii nici nu știu r o m â ^ ^ încît sunt siliți să spună pe ungurește că sunt rom&ai..

10 ^Roiîunui e deci să întoarcă oile rătăcite, să răspîndească graiul românesc, să întărească mîndria națională a celor șovăitori. Se poate o chemare mai frumoasă pentru un cărturar conștiincios? Totuși sarcina e atît de apăsătoare, că n-ar fi îndrăznit să și-o ia fără o

15 tovarășă de viață ca Laura, ea însăși o româncă entuziastă.^împreună vor munci mai cu drag și cu mai multă încredere în izbîndă... Vorbînd, însuflețirea îi îmbujora fața, părea că se înalță. Însăși Laura, căreia îi rămăsese în fundul inimii teama că viitorul ei soț

20 e prea scund, îl vedea acuma mult mai mare ca ea, asemenea unui cuceritor de suflete.

La început bătrînul Pinte fusese mai rezervat și se adîncise într-o dispută teologică cu Belciug, ca să aibă răgaz să studieze în acest timp pe viitoarea

25 soție a fiului său, precum și restul familiei Herdelea. Privirea lui se întîlnea din cînd în cînd cu a lui George, care parcă-i zicea mereu: „Ei, așa-i că-s oameni foarte de treabă?” încetul cu încetul apoi se încălzi și el, iar mai tîrziu, venind vorba de copiii lui, își dădu drumul de-a binelea. Vorba o aduse preoteasa Profira, care se

30 împrieteni repedejm doamna Herdelea și i se jelui că aTimbâtrmit și s-aTtrecut atît de mult pentru că a făcut treișErezew o compătimi înde^ lung și se făli, la rîndul său, că și ea a născut nouă,

dat bunul Dumnezeu nu s-a milostivit să-i lase în viață decît pe cei trei care se văd.

— Mie-mi pare rău că-mi lipsește unul singur ca să avem duzina completă! interveni aci bătrînul

- 5 Pintea rîzînd jovial, cu ochii închiși. Noi, ce-i drept, ne-amsilit cît am putut, am tras și peste douăsprezece, dar tot degeaba, urmă dînsul vesel, uitîndu-se mîndru și pe îînd la toată lumea, parcă ar fi așteptat să se bucure toți de mulțumirea lui; întîlnind însă privirea
- 10 lui Belciug, care zîmbea iertător, își aminti că un preot nu se cuvine să se piardă în glume ușurele, deveni deodată serios și adaogă mîngîindu-și barba: Unsprezece trăiesc, doi am îngropat... Domnul a dat, Domnul^
jeluit; lliTlium^^

- 15 ~ adaosul răci puțin atmosfera, încît Herdelea, spre a o reînsufleți, se apropie cu scaunul de Pintea și-i zise încîntat:

— Ai fost voinic de tot, cuscule! Hehehe!

Cuvîntul „cuscule” căzu neplăcut pentru Jbătrînul

- 20 Pintea, dar deoarece i se deșteptase pofta de taifas, continuă fără a se uita la Herdelea:

— Unsprezece ne trăiesc din mila lui Dumnezeu...

Și toți mari, toți zdraveni, toți bine, eu ajutorul lui Dumnezeu... Iată, ăsta e al nouălea, și arată pe George

- 25 care vorbea în șoaptă cu Laura, fiindcă laudăroșiile moșneagului îi erau cunoscute și puțin plăcute. Am ajuns de nici nu mai putem ține socoteala nepoților... Adică stai oleacă... Alexandru trei, Profira trei, fac șase, Ștefan patru, Ludoviea doi, iaca doisprezece...
- 30 întîia duzină-i gata!...

Apoi cu gesturi ca și eînd ar predica de pe amvon și cu o înfățișare ce nu îngăduia întreruperi, își înșiră toate odraslele, găsind pentru fiecare cîte o laudă bine simțită. Alexandru, cel mai mare, e profesor în

România, la liceul din Giurgiu; s-a însurat acolo cu ial^ăHttu^^ dar altfel

om cumsecade. Stă foarteTbine Alexandra/ a luat zestre o mdșie de cîteva sute de pogoane și crede că în

- 5 curînd o să ajungă directorul liceului, ceea ce ar și merita, fiind un adevărat savant. Al doilea fecior, Ștefan s-a înstrăinat puțin; ține o nemțoaică din Posen pe care a c u ^ pe cînd studia științele tehnice. Altfel ea e femeie de u i a m 7 B i ^ ^ a m ^ u n
- 10 jliceu de fete, iar el e inginer la uzinele Skoda. Au i>atru^copllași f^ cum nu s-a mai pomenit! Păcat numai că nemțoaicăjiu știeJ^abăjromă-n^tejfi^din nenorocire, %jci copiii» în fiecare vară vin cu toții de petrec cîte o săptămîină în Lechința,
- 15 pe cînd Alexandru n-a mai fost pe-acasă de vreo zece ani. Pe urmă, după vîrstă, între băieți, vine Liyiu, care-i numai de trdzecLși doide ani și^căpitan de stat-major, acum la comandamentul cprului^Brma-^tă din Graz, dar are speranțe multe să-l mute în curînd
- 10 la Sibiu, mai aproape de acasă. Strălucit băiat și cu viitor de aur. A terminat întîiul școala de război, iar toamna aceasta și-a trecut cu distincție examenul de ofițer superior înstatul-major. O singurămeteahnăare: Jd'g3*>gg& de însurătoare. Nu l j H u ^ căci
- 25 în neamul Pintea toți sunt drăgostoși. Poate cu preoteasa, care în viața ei n-a ridicat ochii asupra altui bărbat, măcar că a fost în tinerețe ca o floare... Firește că în familie se află un medic. Este^Virgil^ stabilit la Sibiu, avînd o clientelă ^jmrâ^JbL
- 30 J s v i â j ^ ^ Fiind un român înfocat și făcînd orice sacrificii pentru cauza națională, e foarte bine văzut în cercurile politice românești conducătoare și n-ar fi de mirare să ajungă ca mîne deputat în Camera din Budapesta... Cel mai potolit dintre toți

este Ionel, ^ontabil la o bancă mare din Cernăuți, strîn^tor, lrârnîc, priceput în socoteli, menit să devină m] ^ de banpăT. /Acuma vine la rînd George,,jțăiat Bun și eî, maî ales că s-a dedicat

5 ^carierii ^ărînțeștL Cînd va închide ochii bătrînul, George va continua să păstorească turma credincioșilor din Leehința... Mai rămînjdoi feciori, Marcu și Vasile. Cel dintîi e zvăpăiat de tot cu naționalismul; eTa fost anul'Trecut conducătorul grevei studenților

lo românîdînBudapesta, pentru că un profesor a încercat săTloprească de'a Vorbi r_qmtoește. Vasile acuma *WJ^iJf^* Blaj,.. Dar fetele! Cea dintîi, boțeștiJPrpfira, dup! numele^preoteșeLe măritată JSQnajJiL Basarabia, lîngă,,CMânaUyA întîlnit-o un

i5 boiernaș basarabean la Giurgiu, pe cînd ea era la Alexandruși într-o bună zi primim vestea că „dragi părinți, mi-am găsit fericirea, m-am logodit cu..." Atîta-i norocul de călător l Pe cea de-a *dom*JP&7IMâG**~ ^âga, a luat-o avocatul Victor Grozea dijaJ^

20 doi copii, utr băiat și o fetiță. ȘiAMil^jEu^aJg. mezina, o 5timttsqțefâ^ -e nevasta deputatului. Gogu_I^aescu"3înTfiSmânia. Se zice c-a înnebunit saloanele J^cureștilor, toată lumea o răsfață. Adevărat că e și tînără de tot, mai mică decît George, deși acum se

25 împlinesc trei ani de la cununia ei...

Pomelnicul copiilor iubiți stoarse lacrimi preotesei, fiindcă sunt atît de împrăștiați în lumea mare și n-a avut noroc să-i mai vadă măcar o dată împreună, deși poate mîne-poimîne va închide ochii pentru

30 totdeauna, prăpădită și arsă cum este de povara anilor. Pinteau îi curmă jelania cu un gest falnic:

— Lasă, babă, fii liniștită și ai răbdare! Mai avem oleacă și apoi putem sărbători nunta noastră de aur, dac-o vrea și Dumnezeu... Atunci o să-i strîn-

gem pe toți, cu cățel și purcel din toate colțurile... Ca să se împlinească voia d-tale!

Gura bătrînului acuma torăia într-una, încît Herdelea de-abia a putut schimba cu dînsul, între

5 patru ochi, vorbele serioase convenite, declarîndu-i că Laura n-are zestre, dar în schimb are inimă și... Pinteau îl întrerupse nemulțumit:

~ Eu am un principiu: nu mă amestec în căsă-t.Qriik.^gBillQr. Fiecare să doarmă cum^Wlitelrne^

10 ^gj^ba lor e ^jiegu^ghii în patru...

Nici învățătorul nu fu prea mulțumit cu răspunsul cuscruului, dar îl înghiți surîzînd ca și cînd ar fi auzit o glumă bună.

Se învoiră ca ziua cununiei s-o stabilească

15 Pinteau, prin scrisoare, după ce se vor fi înștiințat toate neamurile. Deocamdată rămase hotărît doar atîta: că nunta vor face-o în Armadia, pentru a-i putea da solemnitatea convenită.

Familia Pinteau plecă noaptea tîrziu spre Lechința cu trăsura. Cum ieșiră din sat, bătrînul începu să dăscălească pe George că s-a pripit, că nu4 place ce a văzut aici, că se bagă într-o ceată de calici care mai umblă să-și ascundă mizeria prin sforăială în vorbe ca și în fapte, că în sfîrșit să ia bine seama

25 pînă ce nu-i prea tîrziu... George se scandaliza că un tată poate vorbi astfel despre niște oameni așa de simpatici care ca mîne îi vor fi rude. Căci nu va renunța la Laura pentru toate comorile lumii. Înțelege că bătrînul ar fi fost mai bucuros să-l însoare cu vreo strîmEă bogată și că-l doare o noră fără zestre. Dar orice încercări de a-l opri, mai ales după ce s-au și logodit, sunt absolut zadarnice. Și decît să-i terfelească mireasa, mai bine să-i vorbească de altceva. Bătrînul, cutropit de oboseală și de somn, a capitulat repede, urmînd pilda

preotesei care, legănându-se în hurducăturile trăsorii dormita ușor cu gura căscată și cu ochii înlăcrimați...

În casa Herdelea însă lumina nu se stinse pînă spre dimineața. O bucurie mare stăpînea toată familia.

- 5 De-abia acum își dădeau seama de norocul Laurei. Învățătorul înșiră triumfător și de mai multe ori toate neamurile lui George, întrebînd mereu pe Laura. Dacă n-a avut el dreptate cînd a stăruit să-și alunge gărgăunii din cap și să fie cuminte. Pe fața logodnicei
- 10 se întipărise, ca o mască, un surîs de fericire. Făgădui surorii sale că o va lua cu dînsa să o mai scoată prin lume, căci nu se știe de unde sare norocul omului și mai ales al unei fete. Iată, ea, dacă nu se ducea atunci la Sîngeorz, n-ar intra azi într-o familie atît de mare și
- 15 de distinsă. D-na Herdelea tăcea, zdrobită de emoție, cu ochii umezi, strîngînd buzele punga ca să n-o* podidească plînsul, iar Ghighi, una-două, se repezea la Laura și o acoperea de sărutări... Titu nu lua parte la bucuria generală. El tocmai acuma frămînta în minte
- 20 o poezie în care voia să cînte iubirea herculană.

— Norocul Laurei poate să fie și norocul tău, Titule! îi zise Herdelea căutînd să-l dezmoștească.

— Aș! Norocul meu sunt eu însumi! răspunse tînărul cu emfază.

- 25 — Bine, bine, nu zic ba, urmă învățătorul. Mă gîndesc însă că acuma, cu atîtea rude mari în lume, ți-ar fi mai ușor și ție să treci în România, cum a trecut Coșbuc, să te apuci mai serios de ispravă...

- Las' că mai este vreme, mormăi Titu scurt,
- 30 dornic să schimbe vorba.

Herdelea însă se supără și-i impută că-și pierde timpul cu fleacuri în loc să-și croiască un rost în viață, că trebuie să muncească dacă vrea să răzbească... Văzînd că discuția se îngroașă, Titu se dezbracă și

se culcă foarte amărît că nici chiar tatăl său nu-i respectă năzuințele, hotărît ca a doua zi să se întâlnească negreșit cu Rozica, singura ființă în lume care-l înțelege aieva.

Numai mama lui Herdelea era îngrijorată și plîngea că Laura, sărăcuța de ea, e pe cale să se înstrăineze, în loc să se fi măritat mai pe aproape, cu vreun flăcău bogat, poate chiar din Pripas...

- io Spre sfîrșitul cîșlegilor se răspîndi zvonul în sat că Ana lui Vasile Baciuc ar fi însărcinată. Nimeni nu știa de unde a pornit vorba și mulți nu credeau. Vestea însă umbla din casă în casă, în șoaptă, ca un tîlhar. Femeile o înfloreau, o dichiseau -cu voluptate.
- 15 Cînd trecea Ana pe uliță, nenumărate perechi de ochi o pîndeau de după toate gardurile și din toate ferestrele, în taină, măsurîndu-i mijlocul, pipăindu-i burta, cercetîndu-i mersul. Și cele mai șirete spuneau celor proaste:

- 20 — Nu vezi, leliță, cum umblă să-și ascundă păcatul, cum se strînge în bete ca într-un chimir?

Și cele mai păcătoase o bîrfeau mai stăruitor, ca omul care nu poate avea odihnă din pricina paiului în ochiul aproapelui.

- 25 Ana, de altfel, din noaptea aceea, trăia cu frica în sîn. Se mira că George tace, cînd ea era sigură că el știe tot. În fiecare minut se aștepta să i se dea în vileag păcatul și așteptarea aceasta era mai chinuitoare ca însăși conștiința greșelii. De atunci încoace George
- 30 n-a mai călcat pragul casei lui Baciuc, deși față de Ana se purta parcă nu s-ar fi întîmplat nimic. Vasile Baciuc

nu pricepea de ce nu mai vine George și, într-o seară, S-a sfătuit și s-a chibzuit cu fata cum să afle pricina schimbării lui? Atunci, din încurcătura ei, din galbenirea obrazilor ei, din bîlbîielile ei speriate, țăranul și-a adus aminte ca prin vis... și fața i s-a luminat. Bănuiește pricina. Apoi cînd, în cîteva nopți, simți că Ana iese afară pe furiș și rămîne în frig cîte-un ceas, două, se liniștește pe deplin. Înțelegea tot și era mulțumit. Pățania fetei aducea apa tocmai la moara lui. Îi părea chiar bine că a păcătuit, că așa George va trebui să o ia mai repede iar el va scăpa de o grijă. Își zicea că flăcăul acum vine într-ascuns, dar curînd va trebui să vie în petiș. De aceea, întîlnindu-l, îi arăta mai multă prietenie ca în trecut, îi făcea eu ochiul spre a-i arăta că știe și nu-i supărat, și-l cinstea ca pe un ginere gata, ceea ce pe George îl zăpăcea...

Pata însă aștepta nopțile cu nerăbdare din ce în ce mai mare. Zilele scurte de iarnă i se păreau nesfîrșite și, îndată ce se însera, își pierdea cumpătul, se roșea la fiecare vorbă a tatălui ei, își făcea mereu de lucru pe-afară ca să asculte de n-a sosit cumva Ion cu frica în inimă că poate n-o să mai vie, și nu știa cum să aștearnă patul mai repede, să se culce bătrînul și să stingă lampa. Și flăcăul se înființa nesmintit, veșnic spre miezul nopții, scîrțîind puțin porțile ca să-i dea de știre... în casă însă n-a mai intrat niciodată* Ana a pregătît, chiar de-a doua zi, un culcuș moale într-un stog de paie din grădiniță. Peste o săptămînă s-au mutat în podul grajdului, unde erau mai adăpos»
 30 tiți de orice primejdie.

Pe la Crăciun, Ana a știut sigur că a rămas grea și, într-o îmbrățișare pătimașă, printre vorbe de iubire, șopti lui Ion că de acum viața ei atîrnă de voința

lui. Flăcăul nu zise nimic, dar de atunci nu mai veni în fiecare noapte.

Zvîrcolindu-se fără somn pe cuptor, fata îl aștepta totuși mereu, își ascutea urechile să audă scîrțîitul porților, îi țiuiau creierii de încordare și nu putea închide ochii pînă dimineața. A doua zi căuta și-i găsea ea singură scuze, iar apoi, cînd după mai multe nopți chinuite Ion catadicsea să se arate, ea nici nu îndrăznea să-l mustre, de teamă că nu va mai veni de loc.
 5 Se simțea o jucărie în mîinile lui și totuși nu-i trecea prin gînd să-l învinuiască. De altfel, își zicea, în iubire nici nu poate fi vorba de vină. Ei doi sunt sortiți unul altuia. Ce s-a întîmplat era scris să se întîmple. Cu toate acestea îi era rușine de lume încît de-abia cuteza să iasă din ogradă. Lumina zilei îi ardea obrazii.
 10 Cînd avea trebuință să meargă pe uliță, umbla cu ochii în pămînt, să nu fie nevoită să întîlnească privirile oamenilor. Își închipuia că rușinea ei trebuia să rînjească de pe toate coperișurile caselor. Atunci se întreba spaimîntată, cum are să se sfîrșească nenorocirea aceasta? De ce nu mai încearcă Ion s-o ceară de nevastă, s-o scape din ghearele grijilor? Poate că mărturisind tot, tatăl ei s-ar înmuia, dacă cumva n-ar omorî-o...
 15 Sau Ion lasă înadins să treacă vremea, s-o arate satul cu degetul? Bănuiala că Ion ar fi în stare să-și bată joc de sufletul ei o îngrozea mai mult decît minia bătrînului...

Flăcăul lipsi o săptămînă încheiată, iar pe urmă cînd veni nu mai vru să se suie în podul cu fîn. Aminti Anei că, într-o noapte, Vasile Baciuc a ieșit de a dat vitelor nutreț și era cît pe-aci să-i descopere. Fatan-avu curajul să mai stăruie, dar îi spuse cu glasul tremurat de lacrimi să vie mai des, ca și înainte, și să facă ceva, ce-o crede dînsul de bine, pentru că în curînd nu-și va

mai putea ascunde sarcina... Ion mormăi cine știe ce, și din noaptea aceea nu se mai arătă pe la Ana.

Trecu o săptămână, două, cinci... Fata află că Ion s-a dus să taie la pădure în Munții Bîrgăului, împreună cu alți bărbați. Își dădu seama că e pierdută, că de-acum numai de la Dumnezeu mai poate nădăjdui scăpare. Se prăpădea plîngînd amar, ca și cînd ar fi avut nevoie de toate lacrimile din lume ca să-i înece durerea ei cea mare... Fața i se îngălbeni și se împetrișă cu niște pete pămîntii.. Păcatul nu se mai putea tăinui și răfuiala se apropia.

Deoarece cișlegile erau pe sfîrșite, iar George nici habar să vină să ceară fata, Vasile Baciuc începu să se posomorască. Adică să fi vrut flăcăul să-și bată joc de Ana și s-o lase pe urmă de rîsul satului? Dacă ar fi așa, atunci... Nu putea să se gîndească ce-ar fi atunci, căci îl cuprindea mînia și i se întuneca mintea. De cîteva ori se hotărî să meargă la Toma, să se înțeleagă împreună omeneste. Dar totdeauna, cînd să iasă pe poartă, simțea că-i crapă obrazii. Cum să se ducă el să-și îmbie fata, ca un cerșetor? Intra la Avrum, se îmbăta și ocăra pe George, vorbind singur în fundul sticlei de rachiu.

În sfîrșit nu mai erau decît cinci-șase zile pînă să intre în postul cel mare. Ana începea să aibă amețeli și uneori chiar vărsături. Șorțul i se rotunjea vîzînd cu ochii... Vasile Baciuc îi vedea suferințele și o compătimea, îi fu frică să nu se prăpădească fata și, înaintea de a chema pe doctorul Filipoiu din Armadia, care e scump și nici nu se uită la om pînă nu-i ia banul din mîna, aduse pe baba Firoana, meșteră mare în descîntece și moașă vestită în toate satele dimprejur. Firoana, zbîrcită la față, dar sprintenă la suflet, schim-

bă numai două șoapte cu Ana, o pipăi ușor pe pîntece și apoi spuse verde țăranului:

— Mare mirare să nu fie băiat, măi Vasile!... Numai să-i ajute Dumnezeu să-l poarte sănătoasă...

Fata se ghemui pe vatră, ca un cîine vinovat, cu ochii în pămînt, așteptînd s-o omoare. Vasile Baciuc însă nu rosti nici o vorbă. Stătu toată seara cu cotul pe colțul mesei, cu privirea înghețată, oftînd des ca un bolnav de moarte.

Ghiță Pop, singurul comșt român de la judecătoria din Armadia, unul din pretendentii dascălilor de pe vremea cînd jucau împreună teatruj¹ MonQ.r., stînd în i¹ tr¹ de bere cu Herdelea. cu care era prieten din copilărie, îi spuse că e zarvă mare la judecătoria din pricina anchetei orînduite de ministrul justiției, în urma plîngerii lui Ion Pop-Glanetașu din Pripas. Judecătorul turbează și așteaptă dintr-o clipă într-alta sosirea unei comisiuni de la tribunalul din Bistrița, trimisă se cerceteze și să raporteze fără întîrziere. Toți se întrebă cine i-o fi făcut pozna asta judecătorului?

— Să-ți închipui, dragă Zaharie, ce cap are șeful! sfîrși zîmbind copistul. Nu că i-ar fi frică. Fiindcă vorba ceea: corb la corb nu scoate ochii. Dar rușinea pe el să se pomenească cu asemenea bobîrnac. Cred că mai bucuros ar fi fost să-i fi tras cineva două palme în piața bisericii, decît să pățească una ca asta. S-așijurat însă că nu se mulcomește pînă nu află cine a îndemnat pe țăran să facă jalba și cine i-a făcut-o, și pînă nu-i bagă în pușcărie pe toți!

Herdelea simți o săgeată prin inimă auzind vestea și mai ales amenințarea judecătorului. De frică se gândi un moment să mărturisească copistului că el e autorul plîngerii și să-l întrebe cum să se apere de
5 s-ar întâmpla să-l descopere în cele din urmă? Dar își luă seama repede. Oricît de prieten i-ar fi Ghiță Pop, tot s-ar putea să scape o vorbă pe undeva, chiar fără voie și să-l nenorocească. Apoi, curînd, știindu-se la adăpost, o mîndrie priincioasă îi umplu pieptul, care parcă-i
10 zicea: „Uite ce ai fost în stare să faci tu, Zaharia Herdelea! Vezi ce putere ai? Să mai poftească cineva să te înfrunte!” Rîse deci și el, își frecă mîinile și zise copistului, trăgînd cu ochiul:

— Lasă-l că bine-i face, fie vorba-ntr-unul! Să-l
15 mai zgîlție nițel și pe dumnealui, că prea se fudulește de parc-ar fi frate cu sfîntul Petru!

Cum ajunsese acasă strigă pe Ion și-i povesti ce-a auzit, avînd grijă să-i reamintească foarte grav că, orice l-ar întreba comisiunea, el să spună sus și tare
20 că jalba i-a scris-o un domn de la Bistrița pe care nici nu știe cum îl cheamă. După ce flăcăul se jură și se închină că va face întocmai, Herdelea declară cu multă demnitate că în sfîrșit a sosit și ceasul dreptății. Se credea în sufletul lui răzbunătorul nedreptăților...

Laura și Ghighi împărtășeau mîndria tatălui lor, mai cu seamă pentru că judecătorul n-avea buna-cuviință
25 nici să le salute cînd le întîlnea deși le cunoștea foarte bine. Dăscălița însă ar fi fost mai bucuroasă să vadă la răcoare și pe popa Belciug, pe care nu-l putea suferi oricît căuta dînsul s-o lingusească; pe cine a scos ea
30 de la inimă, scos rămîne în vecii vecilor.

— Fii pe pace, nevastă, îi zise Herdelea trufaș* că nu scapă nici sființa-sa cu mîna goală din comedia asta! Aresă mîințele și el rușinea cu lingura, n-ai grije /

Niciodată n-a sălășluit atîta mîndrie în casa Herdelea ca în zilele acestea. Viitorul se întrezărea tandafiriu. Din toate părțile nădejdi bune surîdeau.

Laura, de cînd se logodise, trecuse printr-o schimbare mare. Serioasă fusese ea întotdeauna, dar acum
5 parcă seriozitatea îi sedea mai bine. De unde pînă atunci nu se potrivise de loc în păreri cu mama ei, azi vorbeau ca două tovarășe și nu se sfia s-o întrebe mereu, ba cum se gătește cutare mîncare, ba cum se croiesc pantalonii bărbătești, ba cum se fac murăturile... Era hotărîtă să fie o gospodină desăvîrșită, să vadă Pinte că, deși ea n-a avut zestre, are în schimb atîtea alte calități prețioase încît se poate lua la întrecere cu orice domnișoară din Ardeal. Mai ales se gîndea că va iubi foarte
15 multe pe George, ca astfel să-l răsplătească pentru dezinteresarea lui care, pe lîngă că-i face cinste, e o floare așa de rară în lumea asta materialistă. Dar îndată ce voia să-și închipuie cum îl va iubi, se izbea de nedumerire. Nu că i-ar mai fi păsătorit de Aurel Ungureanu.
20 Lașitatea lui o scîrbea, îndeosebi de cînd auzise din gura viitorului ei socrupomelnicul neamurilor distinse care, era sigură, o vor primi cu brațele deschise. Totuși se întreba în sufletul ei dacă tocmai schimbarea aceasta bruscă nu e o dovadă de egoism interesat din partea ei.
25

La urma urmelor Aurel i-a fost drag. Își amintea cu cîtă tremurare de inimă îi dorea vizitele, cum i se întipărea în minte fiecare vorbă a lui, cu ce plăcere dansau împreună la toate petrecerile... Amintirile o zăpăceau. Dacă astan-a fost iubire, atunci ce-i iubirea?...
30 Adevărat că pe urmă el s-a purtat urît neavînd nici o tresărire de indignare cînd a aflat că Pinte i-a cerut mîna, ceea ce însemnează că, pentru el, iubirea ei a fost o jucărie fără preț, o simplă trecere de vreme.

Poate însă că și ea a fost vinovată, că n-a făcut cu el decît exerciții de cochetărie... Dar Pinteau? Se roșește gîndindu-se la sărutarea lui de logodnă, la strîngerile de mînă, la vorbele lui de dragoste șoptite cu o înflăcărare stîngace. Toate nu stîrnesc nimic în inima ei, afară de o sfială aproape dureroasă... Pînă acum cîteva săptămîni avusese convingerea că iubirea e ceva foarte poetic, eteric și romantic, ceva scăldat în serenade, oftări ascunse și visări la lună; crezuse că cel

5 care va iubi-o aievea, va răpi-o într-o noapte fără stele. Iar azi e în pragul cununiei și, în loc de fraze pompoase, mintea ei frămîntă numai bucătărie, gospodărie, proză și, printre acestea, dorința vagă de-a vedea pe George mare, frumos și bun... Lucrînd la trusou, rămînea deseori cu mîinile în poală și cu ochii în gol, așteptînd parcă un răspuns care nu putea veni. Pinteau îi scria în fiecare zi și ea primea scrisorile cu o strîngere de inimă din ce în ce mai mare. Îi era frică de clipa în care vor înceta închipuirile ce o îngrijorau.

10 Acuma ar fi avut nevoie de un duhovnic sufletească care să-i înțeleagă tulburarea și să i-o aline. Mama ei însă n-ar fi îngăduit în ruptul capului asemenea zbuciumări. Dacă ea, care se credea o martiră a căsnicieii, nu și-a pus niciodată întrebări păcătoase, cum

15 ar putea să-și pună Laura care a dat peste un om de seamă, nu cum a fost Zahăria Herdelea. Așa ceva ar fi o fărădelege nemaipomenită... Ghighi iarăși nu era în stare să-i pătrundă gîndurile. Era prea copilăroasă pentru niște lucruri atît de serioase. Laura încercă să

20 se sfătuiască cu ea, dar răspunsurile ei naive și zgomotoase nu-i risipeau șovăirile. Cu prietenele ei, oricît ar fi fost de intimă, tot nu îndrăznea să-și deschidă inima pînă în fund. Numai Titu ar fi liniștit-o, dar el parcă nici nu vrea să știe de fericirea ei. Niciodată,

de cînd soarta ei e aproape să se hotărască, n-a căutat să-i ușureze îndoiala... El părea înstrăinat de năzuințele ei, ca și cînd ar trăi în altă lume...

între-adevăr, Titu, căzut în mrejele iubirii pătimase, nu mai trăia decît pentru Roza Lang. După cîteva întîlniri, femeia îi cucerise toate gîndurile și toate simțurile. Ea îl preocupa ziua-noaptea, tulburîndu-l, chinuindu-l și fericindu-l. Restul lumii, pentru dînsul, parcă nici nu mai exista. Nu trecea o zi

5 fără să se ducă prin Jidovița, să se facă luntre și punte baremi s-o vadă, să-i culeagă un zîmbet cu înțeles sau o privire dragostoașă cu care să-și mîngîie dorințele pînă se va ivi clipa neprețuită cînd s-o poată strînge iar în brațe. Nimic nu-l mai interesa afară de Roza, nici chiar lecturile lui, căci în fiecare frază printre toate rîndurile, îi răsărea mereu ea și numai ea, ademenitoare și stîrnindu-i noi poftă. Ceasuri întregi își tortura creierii să cizeleze cîte-un vers sau măcar vreo imagine în care s-o nemurească pe ea... JDoamna Lang^

10 de altfel se simțea măgulită că a deșteptat o iubire atît de puternică în inima întîlnirii fărft trecut și-i răspundea cu cochetării veșnic noi. Istețimea ei instinctivă născocea cu ușurință prilejurile de întîlnire și de îmbrățișare. Pasiunea aceasta o înviora și o înfrumusețea. Trebuia să facă eforturi să se stăpînească și să nu-și piardă capul cu totul. Prudența femeiei însă

15 trezea o gelozie furtunoasă la Titu, căruia îi părea rău de orice privire aruncată altuia, de orice vorbă schimbată cu altcineva, iar mai tîrziu începu să-l doară și gîndul că Roza trăiește într-o casă cu Lang și că chiar se culcă în același pat. Îi umbla prin minte s-o despartă de soțul ei și s-o ia de nevastă. Într-un moment de însuflețire îi spuse și ei ce-a hotărît, și ea îi mulțumi cu un uragan de sărutări. Îndată își dădura

seama amîndoi că, de vreme ce el n-are nici un cîştig, ea n-ar putea trăi nici o zi fără Lang. Atunci Titu îi făgădui că o va duce cu el în România, cînd va fi să plece. Deocamdată însă nu se mai gîndea serios să se arunce în vârtejul necunoscutului.

După dibuirile începutului se întâlneau mai ales acasă la ea, în timpul cît Lang era la şcoală. Titu se obişnuia curînd şi nu-i mai fu frică să nu-i prindă bărbatul. Îşi întocmi chiar o replică straşnică pentru orice eventualitate: „Domnule, ne iubim şi te urîmi Slobod eşti să iei orice hotărîre!”

Cuvintele acestea i se păreau şi demne şi eroice. Din nenorocire n-avea nevoie de ajutorul lor, Lang era mai orb ca toţi bărbaţii şi nici nu visa măcar să-i bănuiască. De multe ori, în pauze, repezindu-se acasă

15 să mai tragă o duşcă de rachiu ca să-şi întărească energiile pedagogice, găsea pe Titu între patru ochi cu Roza. Nu se mira şi nu se supăra, ci zicea veşnic foarte senin:

— Aici eşti, amice? Eşti drăguţ că mai ţii de urît nevastei mele, că eu n-o prea răsfăţ. Ce vrei, am

20 îmbătrînit... Doreşti un păhărel?

Titu nu se mai ducea nici prin Armadia. De la serata dansantă nu vorbise mai mult de două ori cu Lucreţia Dragu. De cînd putea strînge în braţe pe Rozica, nu mai zicea că are nevoie de iubiri vapoase. „Oacheşa cu ochii verzi”, cum o preamărise el odinioară în poezie, nu-l mai inspira cîtuşi de puţin. I se părea o mică ipocrită încrezută... De altfel nu mai simţea nici o trebuinţă să povestească nimănui cum a cucerit iubirea Rozei. Pasiunea adevărată merge mîna

25

30 în mîna cu discreţia.

Herdelea, încurajat că una din fete şi-a găsit norocul urmînd sfaturile lui înţelepte, se frămînta acum să asigure şi viitorul băiatului. Astfel nu scăpa

nici o ocazie de a reaminti lui Titu că vremurile sunt grele, că omul trebuie să-şi croiască un drum în viaţă, că anii trec ca vîntul şi cel ce n-a muncit n-are la bătrîneţe, şi, în sfîrşit, c-arfibinesăse gîndească el la

5 ziua de mîine. Titu se înfuria înţelegînd, căci orice asigurare de viitor însemna o despărţire de Rozica. Dar iarăşi nu putea stăruia să se eternizeze în lenevie şi deci răspundea morocănos:

— Am zis că eu nu vreau? Găsiţi-mi o slujbă,

10 orice arii, şi iată că mă duc! Dacă nu sunteţi în stare să înţelegeţi talentul meu, am să mă fac chiar şi măturător de stradă, că să vă scăpaţi de mine şi să nu-mi mai bateţi capul că sunt trîntor şi nimic mai mult!

Supărarea lui îi mîhnea pe toţi din casă. Fetele

15 săreau şi-i luau apărarea. Dăscăliţa, înduioşată, făcea semne indignate lui Herdelea să-l lase în pace, pe cînd învăţătorul, încurcat, se scărpină în ceafă şi, vrînd s-o dreagă, îl jignea mai rău.

Vizitele prea dese la d*na Lang începură cu vremea să bată la ochi ovreimei din Jidoviţa. Fetele hamului Cahan, bătrîne şi înăcrîte, neavînd altă treabă şi fiind vecine cu Lang, se apucară să pîndească de cîte ori vine Titu, să se uite la ceas cînd intră şi cînd iese. Şi, deoarece Roza făcea pe mîndra faţă de ele

20 şi le privea de sus, răspîndiră vorba că între unguroaica lui Lang şi feciorul dascălului din Pripas nu poate fi lucru curat. De atunci încolo ochii care urmăreau paşii lui Titu se înmulţiră, iar ştirea că Rozica pune coarne lui Lang se întinse, trecu şi în Armadia stîrnind senzaţie printre învăţătorii de acolo, şi, în sfîrşit, ajunse la urechile lui Herdelea. Bătrînul nu era împotriva unor astfel de pierderi de vreme, dar punînd în legătură nervozitatea şi nepăsările lui Titu cu zvonul acesta, se temu să nu izbucnească cumva vreun scandal care să

25

30

pericliteze viitorul băiatului și se puse deci cu tot dinadinsul să-i găsească mai curînd baremi un loc de subnotar undeva, ca să-l îndepărteze din brațele iubirii primejdioase. Mai ales că, aproape în același timp,
5 dar pe alte căi, vestea sosi și la cunoștința fetelor și a d-nei Herdelea care nu știa cum să blesteme mai avan pe ticăloasa ce nu se sfieste a-și pune mintea cu un copil.

Astfel toată familia se bucură cînd învățătorul,
10 într-o seară, vesti că a întîlnit în Armadia pe notarul din Gargalău, care tocmai are mare nevoie de un ajutor priceput și ar primi cu plăcere pe Titu, plătindu-i o leafă foarte bună. Titu îngălbeni.

— Gargalău? zise dînsul cu glas stins, măsurînd
15 în gînd depărtarea dintre Jidovița și locul surghiunului.

— Gargalău... Nu e departe, răspunse bătrînul, parcă ar fi ghicit rostul întrebării. Al șaptelea sat de la Armadia... Notarul e un om de ispravă. Aveți să
20 vă înțelegeți ca frații. Și pe urmă acolo poți strînge și bani, căci nu vei avea nici o cheltuială, încît să poți pleca mai tîrziu unde te îndeamnă inima... Nu-i vorba să te împotmolești în Gargalău. E ceva provizoriu...

Herdelea vorbea atît de blînd că Titu nu găsi
25 putința să se supere. Dar, fiindcă voia să se sfătuiască mai întîi cu Rozica, răspunse în doi peri:

-r- Bine, bine... Acum să mă mai gîndesc și eu puțin, o zi, două... Că doar nu arde...

Roza Lang, simțind că lumea forfotește, îl povă-
30 țui să se ducă, dar îl puse să jure că nu o va înșela și că va veni cît mai des posibil. În schimb îi făgădui și ea că va merge să-l vadă, fiindcă de acum nu mai poate trăi fără iubirea lui, deși trebuie să fie cu ochii în patru, căci o lume întreagă umblă să-i sfîșie inima...

! în joia cînd Herdelea văzu iar în Armadia pe Friedman și-l încunoștință că săptămîină viitoare Titu poate pleca la post, pe la amiazi se întîlni, prin fața liceului, nas în nas cu judecătorul, care tocmai
5 ieșea de la slujbă. Învățătorul salută respectos, dar băgă de seamă că ungurul încruntă din sprîncene fără măcar să miște din cap. După ce se depărta cîtiva pași, judecătorul îl strigă înapoi și-l întrebă brusc, privindu-l aspru și iscoditor:

10 — Ascultă, domnule Herdelea, d-ta ai făcut unui țaran din Pripas o plîngere la minister împotriva mea?

Învățătorul șovăi o clipă și pe urmă răspunse bîlbîind cu limba de plumb, abia găsind cuvintele
15 ungurești în minte:

— Eu? Ooo, cum vă închipuiți una ca asta? Eu care... respectul legilor...

— Foarte bine, mormăi judecătorul întorcîndu-i spatele cu dispreț.

20 Întîlnirea aceasta îi înfipse un cui în inimă. Va să zică ungurul bănuiește, poate chiar știe sigur, că el e autorul reclamației?... Pînă acasă întoarse și suci toate urmările posibile ale nenorocitei întîlniri. Dar cum să fi aflat ungurul? Sau poate chiar el însuși o fi scăpat undeva vreo vorbă trădătoare? Cu neputință
25 n-ar fi, căci între prieteni cam are și el obiceiul să spuie vrute și nevrute. Apoi fusese destul de nerod să se încreadă că l-a pocnit atît de urît încît parcă-l și vedea destituit, de nu și întemnițat... Dacă însă se dovedește acum aievea că el a făcut jalba, atunci ungurul e în stare să-și îplinească amenințarea. Vorbele de deunăzi ale copistului îi răsunau în urechi iarăși, parcă mai înfricoșătoare.

r Acasă tocmai sosise scrisoarea lui Pinte care
-:o--vlietăra:-'Ctt]ituiia pentru Dumineca Tomii. Se sili să se
bucure, ca și ceilalți, dar inima îi rămase mohorâtă.
Găsi un pretext și se repezi peste drum, la Glanetașu
5 să reamintească lui Ion că, dacă va sufla vreun cu-
vînt, va fi foarte rău pentru amîndoi. Flăcăul i se păru
cam nepăsător, deși s-a jurat iarăși că mai bine să-l
tăie în bucăți decît să vîndă tocmai pe domnul învă-
țător care i-a făcut numai bine. Jurămintele lui to-
10 tuși nu-l liniștiră. Din toată purtarea lui Ion parcă
citea și mai lămurit primejdia.

Sufletul i se umplu de o îngrijorare dureroasă.
Familiei însă nu se îndura să-i mărturisească nimic.
De ce să le tulbure bucuria? La urma urmelor poate
15 frica îl face să exagereze, poate că conștiința vinovă-
ției își bate joc de dînsul... Un strop de nădejde îi
picura în inimă, pornind o luptă vajnică cu presim-
țirile rele.

5

20 Vasile Baciuc se zvîrcoli toată noaptea ca pe jă-
ratec. Baba Firona parcă-i urnise în creieri toate gîn-
durile care acum nu-și mai regăseau locurile. Stinse
lampa brusc ca și cînd i-ar fi fost rușine de lumină.
Prin întunec putea geme mai slobod. Patul i se pă-
25 rea de fier, oricît îndrepta paiele sub cearceaf ca un
bolnav ostenit de zăcere. După cuptor, Ana, cu res-
pirația suptă, își ascutea auzul, întocmai ca în noap-
tea cînd se frînsese întîia oară în brațele lui Ion, pîn-
dînd somnul tatălui ei și așteptînd, la fiece mișcare
30 s-o înhațe de picioare, s-o tragă jos din culcuș și s-o
zdrobească...

Spre ziuă, fata ațipi puțin. Cînd se trezi, spe-
riată, în casă pătrunseseră zorile albe de iarnă și bă-
trînul nu se mai vedea. În sufletul ei groaza se măsura
cu părerea de rău. Baremi de-ar fi bătut-o, ar fi scăpat
5 de adăstarea aceasta mai chinuitoare ca orice durere.
Lacrimile și vaietele i-ar fi ușurat suferința trupească,
în vreme ce astfel o piatră de moară îi turtește încetul
cu încetul inima, vrînd să stoarcă un răspuns la în-
trebarea: ce vrea să facă tata? Ea demult își închipuia
10 că bătrînul știe cu cine a păcătuit și semina mereu
că tace. Uneori se gîndea că înadins așteaptă pînă se
va întoarce Ion de la munte. Dar acum flăcăul era
iar acasă și Vasile Baciuc se nătingea în tăcere.

Două zile spălase și fiersese în tindă rufe mur-
dare; azi avea de gînd să le laie și să le limpezească
15 în Gîrla-Popii ce curge în dosul casei, la capătul gră-
dinii. Se încălță cu opincile, își suflecă poalele și za-
diile, și porni cu toporul subțioară să spargă gheața
și să-și potrivească locul. În grădină zăpada rîdea,
20 albă și sticlitoare, ca obrazul unei fecioare neprihă-
nite. Anei parcă-i era milă s-o calce cu opincile-i gre-
oaie și să strice pojghița de fulgi proaspeți care sus-
pinau dureros sub pașii ei. Din cîteva lovituri de to-
por desfundă o gaură rotundă în gheața groasă de-o
25 palmă și căptușită cu omăt. Apa zbugni afară în bol-
bociri minioase, ca și cînd s-ar fi căznit să se smulgă
de *subt* apăsarea învelitoare de gheață, înmuind și
mînjind fără cruțare zăpada de prinprejur... Apoi
fata se duse și se întoarse, avînd subțioară un coș de
30 rufe ude de leșie, peste rufe scaunul de lăut și maiul,
iar într-o mîină aducînd o oală cu apă fierbinte în care
să-și dezmorească degetele cînd o va fi răzbit gerul.

Își împărțise treburile așa încît să se poată
întoarce de mai multe ori în casă cu bucățile lăute și

limpezite, să vadă dacă a venit bătrînul. Bătea zdravăn cu maiul rufa aşezată pe scaunul lung şi cu picioare scurte, ca să iasă mai întîi leşia, apoi o dădea în gîrlă, o bătea iar şi iar o dădea prin apă, pînă ce rămînea ca
 5 zăpada de curată; pe urmă o storcea bine, o scutura şi o pune la o parte... Gerul îi dîrdîia carnea şi oasele, oboseala o istovea din ce în ce. Nu simţea însă nimic. Apa fierbinte se răci în oală, uitată. În schimb capul îi duduia de aceeaşi întrebare aprinsă: „Ce va
 10 face?” Şi cu cît se întetea, cu atît lua parcă mai multe înţelesuri: „Ce va face tatăl ei, ce va face Ion, ce va face lumea...”

I se statornicise în creieri siguranţa că Baciul s-a dus la Ion... Şi acuma ghicea mereu, ba că va fi
 15 bine, ba că va fi tău...» în răstimpuri totuşi, fără să-şi dea seama, se oprea din lucru, trudită de povara ce-o purta sub inimă. Deseori privirea i se scâldea pierdută în apa care se zbătea la picioarele ei, cînd ispititoare ca nişte şoapte de dragoste, cînd ameninţătoare ca un duşman însetat de răzbunare. Dar gîndurile de moarte nu se mai puteau apropia de sufletul ei. Ba, aducîndu-şi aminte cum era cît pe-aici să-şi facă seama
 20 astă-vară, umblînd pe lîngă Someş, se mira ce nesocotită a fost şi repede se îndrepta din şale, respira adînc şi-şi mîngîia pîntecele rotund, în neştire, cu
 25 mîinile crăpate şi roşite de îngheţ...

Vasile Baciul plecase în faptul zilei, brusc, după o noapte întreagă chinuită de şovăiri şi chibzuiri. Mentea lui, neobişnuită cu frămîntarea gîndurilor, cloco-
 30 tise neîncetat ca o oală plină şi descoperită, uitată pe un jăratec mare. O ruşine ameţitoare îi strîngea inima, nu pentru că fata a rămas însărcinată, ci pentru că George nu vine s-o ia... dacă a pîngărit-o. Ruşinea îl înfuria însă cînd îşi zicea că, deoarece flăcăul nu

se grăbeşte să fie om de treabă, va trebui să se ducă dînsul să se înţeleagă cu Toma, să nu se întîmple să nască Ana şi pe urmă să înghită toţi ruşinea cu pumnii. Dar adică de ce n-ar veni George, precum se cuvine?

5 Bine, poate că nu se învoieşte cu zgîrcitul de tată-său în privinţa zestrei... Dar de ce nu trece măcar să-i spuie lui că uite aşa şi aşa, că doar nu e peste nouă mări şi nouă ţări? Ori poate n-o fi dînsul tatăl copilului? Gîndul acesta se îmbrîncea uneori în
 10 mintea lui, îi zdruncina tot sufletul. Atunci se zvîrcolea în pat, sufla că un balaur, suduia printre dinţi şi era gata-gata Să apuce de gît pe Ana şi s-o strîngă pînă îi va stoarce ei dezminţirea. Se potolea însă alun-
 15 gîndu-şi din cap asemenea închipuire şi zicîndu-şi convins că George trebuie să-şi facă datoria. Şi, spre a se convinge deplin, încerca să-şi reamintească amănunte din purtarea flăcăului, de pe vremea cînd el îi făgăduia negreşit pe Ana şi-i zicea „măi ginere”;
 20 mai ales se căznea să retrăiască noaptea aceea cînd, deşi doborît de rachiul, parcă a auzit gemetele fetei amestecate cu o forăială aspră şi infundată, căci atunci trebuie să se fi întîmplat pozna... Se înşela singur silindu-şi în urechi închipuirea unor şoapte
 25 groase care n-ar putea fi decît ale lui George şi care-i înlesneau sarcina şi-i mulcomeau zvîrcolirile inimii.

În toată frămîntarea lui nu era nici o ură împotriva Anei. Nici nu se gîndea măcar s-o ia în seamă
 30 serios. O ştia supusă şi n-o învinuia. Îi era necaz doar C-a fost atît de proastă dîndu-şi s-a dat lui George înainte de-a o fi cerut. Era însă sigur că a făcut-o în credinţa de-a asculta porunca lui, care mereu i-a bătut capul cu feciorul Tomii. Cum să-i găsească vreo vină, cînd ea habar n-are ce-i lumea, cînd ar fi fost în stare să

se mărite cu Ion al Glanetaşului, dacă nu i-ar fi tăiat-o dînsul?

În sfîrşit, fiindcă trebuia să hotărască ceva, îşi zise că dis-de-dimineaţă se va abate pe la Toma, să zvîrle o vorbă în treacăt, aşa ca din întîmplare, să ştiricească gîndurile lui şi pe-ale flăcăului.

Cum s-a luminat de ziuă a pornit spre Toma ca să-l nemerească negreşit acasă. Ieşind pe poartă se gîndi că trebuie să lase la o parte orice sfială şi să meargă de-a dreptul să-l întrebe în ce ape se scaldă... După ce coti însă pe Uliţa din dos şi începu să se apropie de casa lui Toma, hotărîrea îi scăzu pas cu pas, iar locul i-l luă ruşinea umflată de mîndrie. „Eu să-l rog pe Toma să-mi ia fata? Dar mai bine să-mi smulgă limba! murmură zărind casa de piatră înălţîndu-se peste coperişele celor dimprejur. Că doar nici eu nu-s fleandură, c-am fost şi primar în sat şi, slavă Domnului, am ce băga-n gură...”

Trecu pe dinaintea casei fără să întoarcă măcar capul. Numai cu coada ochiului se uită şi văzu poarta mare, cu şîlpii înfloriţi, acoperită cu coteţul^de^ porumbei, apoi <^gfgfs^gt_ ca o casă de omJ^ogaJU pliu °^lL£SJ^P^?°^ ^P°* ogradă o^întreagă ci-
"Teada de vite, dintrecareunele lingeauJ^nn bulgăre zdravarTdF saxeT^iaraltele xumegau alene suflînd luioare âTBe"3?lSuxi pe nas, apoi însăşi caşa_Ctt_&fQ^ rer^
împodobite cu
încise, cu falnice cununi de
o flacăra

care parcă era George, apoi grădina cît o livadă, cu pomi mulţi, cu stoguri de fîn şi de paie, cu o claie de lemne tăiate. „Oameni cu stare, ce mai calea-valea”,

îşi zise Vasile Baciucă şi cînd acumă şi-ar fi dat de-abia seama cît de bogat trebuie să fie Toma.

- 5 Îşi aduse aminte de nişte locuri ale lui, semă-nate cu grîu de toamnă, aproape de drumul spre pădure, despre care auzise că i le-ar fi stricat sâniile ce se duceau după lemne. De mult se tot gătea să meargă să vadă ce-i cu ele. Îşi iuţi paşii. Curînd ieşi din sat, uitînd că pornise la Toma, cuprins numai de gîndurile moşiei sale. Îşi află pămînturile neatinse, aşternute
10 cu pînză groasă de zăpadă... Fiindcă tot a venit pînă aici şi pădurea era aproape, se duse să dea o raită, chibzuind c-ar fi bine să-şi mai care cîteva sâni de lemne pînă ce nu începe omătul să se topească cel puţin să nu mai aibă grija asta pînă-n iarna viitoare. În-
15 vîrtindu-se prin pădure şi ochindu-şi copacii de tăiat, îi veni în minte claia de lemne din grădina lui Toma şi apoi hotărîrea cu care plecase de-acasă. Atunci se înfurie că s-a lăsat înfricoşat şi se întoarse grăbit spre sat. „Adică mie să-mi fie ruşine că n-au ei obraz?
20 mormăi el din ce în ce mai supărat. Apoi, dacă-i aşa, stai că întorc eu cojocul!”

George adăpa vitele. Cumpăna fîntînei scîrţîia ascuţit în vreme ce găleata plină se înălţa greoi.

- 25 Vasile Baciucă intră în ogradă trîntind porţiţa şi, apropiindu-se de flăcău, zise cu glas răstit:

— Bine, măi George, apoi aşa te porţi tu cu mine? Apoi de-aceea te-am ogoit eu ca ochii din cap şi te-am îmbrăţişat şi te-am cîstit, ca să mă faci de ruşinea lumii şi pe urmă să-ntorci spatele?

- 30 George, foarte liniştit, ridică găleata şi o răsturnă peste gheaţa de cîteva degete ce se prinsese în jghebul de lîngă fîntînă. Apa se rostogoli năvalnic, împroşcînd **b3turile** care sorbeau cumpătat şi sperîindu-le, aşa încît toate se înălţară o clipă ca la comandă,

— Cum ai zis, bade Vasile? făcu flăcăul, întorcînd numai capul și ținînd cu amîndouă mîinile găleata goală.

5 Nepăsarea și răceala lui George îl scoaseră din țîțînîl. Strivi o sudalmă între dinți și apoi urmă, tot dojenitor, dar căutînd să se stăpînească:

— Apoi văd că nu ești om de treabă, măi băiete, auzi tu?

— Apoi de ce? zise George nemișcat.

10 — Apoi pentru că nu ești de treabă, auzi? Te-ai legat de fata mea, ai lăsat-o cu pîntecele la gură și amu te faci că nici n-o cunoști... Așa ți-i ție omenia, ai? •

• - Eu?

15 ' — Vezi bine că tu!

Flăcăul dădu drumul găleții, își șterse mîinile pe cioareci și veni lîngă Vasile, pășind foarte greoi și avînd pe față un zîmbet compătimitor care-ți pleznea obrazii. Se uită drept în ochii lui Baci și vorbi cum-pătat, ca și cînd ar vrea să risipească din mintea lui orice îndoială:

— Apoi să știi că greșești, bade Vasile, că eu nu-s de vină! Nu, crede-mă! Eu pot să pun mîna pe cruce că nici nu m-am atins de ea... Mie mi-â
25 fosttare dragă Anuța și am venit pe la d-voastră și m-am silit în fel și chip să facem cum e mai bine. Apoi dacă s-a întîmplat altfel, nu-i vina mea, bade Vasile. Că eu m-am dat la o parte cînd am văzut cum a ieșit altul noaptea din casă și încă am auzit ce-am
30 auzit...

Vasile Baci pricepu îndată și simți ca și cînd l-ar fi trăznit ca o măciucă în creștetul capului. Ochii i se roșiră și ograda începu să se clatine mereu mai tare, apoi să se învîrtească parcă s-ar fi zdruncinat pămîntul.

Mai ascultă o vreme jălania flăcăului, imputările lui, mîngîierile lui, dar nu le mai înțelegea. Văzu ca prin vis cum vine spre dînșii mama lui George, care vorbea mult cu glasul plîngător, își frînse mîinile, se închină,
5 se uită spre cer... în creierii lui însă nu mai pătrundea nimic. Acolo se zăvorise singur gîndul că George nu-i vinovat și acuma se zvîrcolea ca o fiară prinsă în capcană.

Se întoarse acasă, fără să știe cum, năucit, bălă-
10 bîndu-se pe picioare mai rău decît ar fi băut trei zile și trei nopți. Drumul i se păru nesfîrșit. De-abia aștepta să sosească, să se izbească cu capul de toți pereții, cel puțin astfel să-și astîmpere chinul ce-l rodea neîncetat.

15 Cînd deschise poarta, văzu pe Ana care venea de la gîrlă cu coșul încărcat de rufe limpezite. Cum o zări, Vasile simți o tresărire aprigă. Într-o clipă mintea i se luminează iar și în gîndurile lui răsări Ion al Glanetașului, cu o înfățișare disprețuitoare și triumfătoare,
20 arătînd cu mîna pîntecele Anei. Apoi, repede, fata dispăru rămînînd în ochii lui numai burta ei încinsă cu betele tricolore peste zadiile sumese, o burtă uriașă^ vinovată, urîță, ațîțătoare, în care rușinea se lăfăia sfidătoare^ și trufașă.

25 Cînd a dat cu ochii de tatăl său, Ana s-a oprit încremenită de privirea lui rece, stăruitoare și sălbatecă ce-i străbătea în ițimă ca un pumnal. Groaza i se trezi în suflet atît de sfîșietoare că începu să țipe desperată, cu un glas foarte subțire:

30 — Nu mă omorî, tătucă, nu mă omorî, nu mă omorî!

Coșul îi căzu din brațe, rufe albe se împrăștiară prin zăpadă, iar mîinile ei moarte se încrucișară,

ca o apărare, pe pîntecele rotund, în vreme ce țipătul ei se repeta tot mai jalnic, mai slab și mai răgușit.

Întocmai ca fiara care, cu privirea stăpînitoare și-a amețit prada, dar totuși spre a-și spori plăcerea

- 5 sîngeroasă, mai așteaptă un răstimp înainte de-a o zdrobi, tot astfel și Vasile Baciul stătu pe loc sorbind cu ochii deznădejdea Anei și aseultîndu-i strigătele îngrozite care îl întăritau ca niște îndemnuri vrăjmașe... în sfîrșit, cu pași grei și rari, se apropie de ea, își în-
- 10 fipse mîna în părul ei și, cu o smucitură setoasă, o trînti jos. Apoi porni să-i care pumni în cap, în coaste, în burtă, cu o iuțea fulgerătoare, gîfîind și mugind:

— Rapandulă!... Rapandulă!... Amu te omor!... Nerușinată!... Feciorul Glanetașului îți trebuia?...

- 15 Na, rapandulă!...

Țipetele Anei se întetiră iar, mai dureroase și mai deznădăjduite:

— Iartă-mă, tată!... Nu mă omorî, tată!...

Vaietele ei, cu cît mai sfîșietoare, cu atît pe

- 20 Baciul îl întăritau mai tare și-l făceau să răcnească mai avan, parcă astfel ar fi vrut să-i înăbușe glasul. Deoarece însă strigătele fetei nu slăbeau, ci se îngroșau ca și cînd ar izvorî acum din pîntece, ochii lui umflați de minie zăriră din nou burta batjocoritoare
- 25 și îndată începu să o lovească cu piciorul, icnind mai mulțumit, parcă prin fiecare izbitură și-ar fi răcorit sufletul. Mîinile Anei, încrucișate, se sileau instinctiv să prindă loviturile crîncene care-i amenințau rodul păcatului. Și cizmele grele cădeau mereu, sfărîmîndu-i carnea zdrelită de ger, zdrobindu-i oasele.
- 30

Ca niște păsări speriate alergau țipetele fetei, se risipeau chemătoare prin sat, se răsfrîngeau peste dealurile zgribulite de frig... Baciul o lovea mereu, parcă tot mai nesăturat. Apoi ca să-i înăbușe vaietele

0 trînti cu capul în zăpada care se roși îndată de sîngele ce-o podidi pe gură și pe nas, pe cînd pieptul ei tot mai horăia de gemetele neputincioase.

Răcnetele și strigătele din ograda lui Vasile

- 5 Baciul sculară degrabă în picioare tot satul. Femeile de prin vecini sosiră într-un suflet, dar se opriră spăimîntate la poartă și numai de-acolo îndrăzniră să-l roage:

— Las-o, bade Vasile, c-ai omorît-o... Tulai!...

- 10 Uite-o că nu mai suflă!... Vai de mine și de mine c-a ucis-o !... Săriți, oameni buni, c-o omoară!... Tulai!

Drept cel dintîi bărbat sosi Avrum care, cu curajul dobîndit din numeroasele bătălii ce s-au desfășurat în circiuma lui, intră de-a dreptul în ogradă și se repezi la Vasile:

- 15 — Destul, omule !... N-auzi?... Ho, ho! Destul!

Baciul însă nu mai auzea nimic, iar cînd Avrum l se agăță de brațul cu care lovea, îl scutură ca o pană, izbind mai îndîrjit pe fata ce acuma zăcea nemișcată, cu fața la pămînt, cu mîinile mereu împreunate pe pîntece, gemînd foarte rar și prelung.

Femei și copii, care au văzut sau auzit măcar ceva, răspîndeau în sat vestea, cu ochii mari de spaimă;

- 25 — Vasile Baciul bate de-un ceas pe Ana și 'ce că vrea s-o omoare!

Cîțiva bărbați de prin apropiere, îndemnați de nevestele lor, veniră și încercară să-l ostoiască, fără însă a se repezi ca Avrum, fiindcă omul, orice ar face în ocolul lui, e stăpîn și străinul n-are/ce să se amestece. Vasile Baciul, plictisit de mulțimea de gură-cască și spre a scăpa de chihăielile din ce în ce mai stăruitoare, tîrî fata în casă, aproape legată,

încuie ușa și urmă bătaia mai cu sete. Strigătele ei se auziră iarăși, dar mai înăbușite:

— Nu mă omorî!... Iartă-mă !... Tătucă!...

Prin ogradă și în uliță lumea adunată își făcea
5 cruce, clătina din cap, pe cînd o babă își frîngea
mîinile spunînd tuturor:

— A nebunit Vasile, oameni buni, și n-are s-o
lase pînă n-o omoară!...

10 Florica, fata vădanei lui Maxim Oprea, care se
nemerise a fi cea dintîi cînd a început bătaia, văzînd
acuma că nimeni nu e în stare să scape pe Ana din
ghearele tatălui său, dădu fuga pînă la domnul învă-
țător, și-l rugă să vie degrabă să potolească dumnea-
lui pe Vasile Baci, că de ceilalți oameni nu mai
15 vrea să asculte atîta-i de păgîn. Herdelea sări, îndată,
își puse pălăria și alergă la fața locului, socotind
că, oricît ar fi de nebun Baci, tot trebuie să se rușineze
și să înceteze cînd îi va porunci dînsul. Fata însă
trebui să rămînă să povestească din fir în păr ce și
20 cum s-a întîmplat. Domnișoarele și doamna Herde-
lea se cruciră de sălbătăcia bețivanului de Vasile și-l
blestemară și o cărîră cum se cuvine. Apoi Ghighi ieși
în cerdac, urmată în curînd de Laura și de dăscălița, să
audă țipetele Anei. Degeaba, căci de-acînu se putea auzi
25 nimic. Pe uliță însă era mai multă mișcare. Oamenii
se strîngeau pîlcuri-pîlcuri și vorbeau arătînd des
înspre locul poznei, mirați sau îngrijați... La Glane-
tașu în ogradă, Ion, descoperit, stătea ca un par,
cu urechile ciulite spre sat, cu fața-i osoasă aprinsă
30 de o mulțumire stranie; Zenobia, în poartă, căuta parcă
pe cineva să schimbe o vorbă și să afle amănunte.

— Ai auzit, Ioane, ce-a făcut Vasile Baci?
strigă Ghighi din cerdac, cu glas tremurat de milă.

— Auzit, vezi bine, răspunse flăcăul strîngînd
nepăsător din umeri.

^ — îngrozitor ! murmură Laura înfiorată.

— Lasă că bine-i face! Lasă s-o bată zdravăn,
5 că i se cade! adaogă Ion cu un rînjat răutăcios care-i
înnegri toată fața.

— Nn ți-e rușine obrazului să vorbești așa, afuri-
situle și spînzuratule! izbucni doamna Herdelea re-
voltată. Voi nenorociți fetele și le faceți de rîs și pe
10 urmă vă mai bateți joc de suferințele lor... Ticălo-
sule !...

Ion strînse iar din umeri, în semn că ocările
dăscăliței îi intră pe o ureche și-i ies pe cealaltă.
Dar apoi, auzind glasul învățătorului care se întor-
15 cea acasă vorbind tare cu Macedon Cercetașu, intră
repede în tindă.

— Da' ce-i, domnule învățător, ce minune s-a
întîmplat? întrebă Zenobia nemaiputîndu-și stăpîni
curiozitatea.

20 — întreabă-ți mai bine odrasla, că el știe mai
multe ca toți! zise Herdelea supărat. Pînă am ajuns
eu, se isprăvise bătaia, povesti dînsul familiei nerăb-
dătoare, urcînd în pridvor. A lăsat-o mai mult
moartă decît vie, biata fată... Am văzut-o... Ți se
25 frînge inima. E plină de sînge și zdrobită ca o grămadă
de carne. Vai de sufletul ei, nenorocita!... Acum Vasile
s-a mai astîmpărat. L-am dojenit, dar în zadar. Zice
că Ana e grea în vreo cinci luni cu Ion al Glanetașului
și că de-aceea a bătut-o...

3 0

6

A doua zi Vasile Baci se așeză de dimineață
în cîrciumă și bău pînă tîrziu după prînz, singur, în-
cruntat, tăcut, izbind doar în răstimpuri cu pumnul

în masă atît de straşnic că Avrum tresărea după tejghea şi repede se uita dacă n-a spart cumva vreo sticlă sau vreun pahar, pe urmă plăti cinstit pînă la un ban, trecu acasă şi se năpusti iar asupra Anei, plină de
5 vînătăi, şi o bătu pînă ce o scoaseră vecinii din mîinile lui.

A treia zi însă parcă se mai potoli. Spre amiază luă de mînă pe Ana şi-i vorbi foarte liniştit, dar cu aceeaşi lucire rece şi ciudată în ochi, cu care o îngrozise
10 alaltăieri:

— Ascultă-mă, draga tatii, şi ia seama bine ce-ţi spun, că-s om bătrîn şi mîncat de toate necazurile din lume. O dată nu m-ai ascultat şi tare rău ai păţit... Amu ce să mai faci? Ai greşit, vezi bine, că cine
15 nu greşeşte. Aşa-i omul. Dar greşeala îndreptare aşteaptă, altminteri ne-ar mânca toţi cîinii. Amu m-am gîndit şi eu, şi m-am răzgîndit, că-s mai hîrşit cu viaţa... Cu pîntecele la gură vezi tu bine că nimeni în lume n-are să te ia...

20 Vasile Baciuc se opri, scrîşni din dinţi. Dar nu îngădui să-l cotopească mînia ei, înghiţind scuipatul, întinse gîtul şi urmă mai rar, îndulcindu-şi iar graiul:

— Tu ai greşit, draga tatii, tu singură trebuie să-ţi îndrepti greşeala... Aşa!... ori poate nu zic
25 bine?... Ba zic, zic... Ei, ş-apoi am socotit că să te duci tu la Glanetaşu tău, că tu ţi l-ai ales, dacă nu m-ai ascultat, şi să te înţelegi cu feciorul... C-aşa se cade, fata tatii!... Aşa! Să vă învoiţi cum o fi mai bine, că eu n-am ce să mă amestec... Aşa, draga tatii...

30 — Apoi să mă duc, tătucă, bîlbăi Ana cu glas plîns, cu ochii încremeniţi de spaimă.

— Apoi să te duci, draga tatii, zise Baciuc moho-
rîndu-se iar.

Şi Ana porni îndată spre Glanetaşu, cu sufletul greu, cu trupul zdrobit. Mintea-i era stoarsă ca un burete uscat. Nici o nădejde, dar nici neîncredere. Mer-
gea cum o purtau paşii, ca un cîine izgonit. Îi iu-
5 7tea mersul groaza privirii ciudate a bătrînului în care filfîia parcă moartea ei.

Se pomeni în casa Glanetaşului, fără să-şi dea seama dacă a întîlnit pe cineva în cale, dacă afară e vreme bună ori e vreme rea. Şi în casă văzu pe Ion stînd
io la masă cu un briceag în mînă şi creştînd o ceapă mare, roşie, iar pe masă văzu o plîne de mălai abia începută, o bucată zdravănă de slănină groasă şi nişte sare pisată într-un nod de pînzătură. La vatră clipoea Glanetaşu, cu luleaua atîrnată în colţul gurii, cu
15 mîilfile în poală, iar Zenobia strîngea jăratec sub o cratiţă cu trei picioare.

Fata se așeză nepoftită pe laviță, căci genunchii îi tremurau ca piftia, şi rămase cu ochii umezi așin-
tiți asupra lui Ion care, liniștit, ca și cînd nici n-ar
20 fi zărit-o, tăia cu briceagul o mușcătură de slănină, o potrivea pe o felie bună de mălai, o vîra în gură, tă-
vălea prin sare ceapa crestată și apoi îmbuca dintr-însa cu multă poftă. Ana tăcea fără să știe ce așteaptă și se minuna de nepăsarea lui neînțeleasă, atunci cînd
25 în sufletul ei clocotesc durerile numai și numai pen-
tru că l-a iubit pe el mai adînc decît orice în lume.

În casă se înstăpînise o tăcere frămîntată doar de molfăitul flăcăului care, în urechile Anei, răsuna batjocoritor. Apoi deodată glasul Zenobiei, as-
30 cuțit și mirat, parcă o trezi dintr-o aiurare:

— Ai mai venit și pe la noi, Anuță? !

Ana nu știa ce să răspundă și totuși își auzi în-
dată vocea ei însăși, plînsă și fricoasă:

— Am venit, lele Zenobie... am venit pentru Ionică...

Iar se înțeleni tăcerea în odaie. Pe urmă Ion scrișni dinții, mușcînd vîrtos din ceapă. Fata ridică speriată ochii spre el, pe cînd falcile lui ronțăiau rar și pielea i se întindea și se încrețea pe obraji.

Trecură astfel cîteva clipe lungi. Flăcăul se roși înghițind în plin, apoi zise încet, fără să se întoarcă la ea:

10 Da* ce-i porunca, Ana? Ce vrei cu mine?

— M-a trimis tata pentru.

Dar nu putu isprăvi. Răceala întrebării îi curmă scurt glasul. Ochii i se umplură de lacrimi, se plecară și se opriră pe pîntecele umflat care, de sughițurile plînsului stăpînit, se zvîrcolea șa o impu-

15 tare. Ion se uită la dînsa și-i cîntări burta cu o privire triumfătoare.

— Apoi dacă te-a trimis pe tine, rău te-a trimis, zise el, avînd un surîs de mîndrie pe buze și ștergîndu-și briceagul pe cioareci cu mare băgare de seamă. Așa, Anuță! Așa să-i spui! Că eu cu tine n-am ce să mă sfătuiesc,, dar cu dumnealui om vorbi și ne-om chibzui, de s-o putea, că doar oameni sîntem... Dar fără tocmeală cum să ne învoim? Cine dracu a mai văzut

25 învoiala fără tocmeală? Că nici noi nu șîntem cîini, nu, nu... Să-i spui negreșit lui badea Vasile, c-așa ți-am spus, ca să știe...

Ana ar fi vrut să mai vorbească, să plîngă, să-l roage, să-i cadă în genunchi și totuși se pomeni

30 curînd în uliță, mergînd spre casă, obosită, suflînd greu. Parcă nici n-ar fi auzit ce i-a spus Ion, și nici povețele Zenobiei care se silise s-o învețe cum să ia cu binișorul pe tatăl său ca să-l dea pe brazda cea dreaptă... Simțea însă o căldură mai vie în pîntece

f și din cînd în cînd cîte-o ușoară zvîcnire ce-i umplea inima de bucurie mare și o făcea să uite toate suferințele.

De-abia în fața tatălui ei și întîlnind ochii lui mici, cu sclipiri gălbui, cu albul brăzdat de cîteva vinișoare aprinse, cu privirea pătrunzătoare și stranie, o cuprinse iarăși spaima și bolborosi uluită vorbe fără șir. Vasile Baci u nu înțelese nimic dar simți tot și se năpusti asupra ei răcnind:

10 — Uite hoțul și tîlharul... Adică vrea să-l rog eu, să mă milogesc eu!

O **calcă** în picioare și o umplu de sînge, urlînd și jurîndu-se că mai bine îi pune capul pe tăietor, mai bine să-i ardă casa și să-l trăsnească decît să se ducă dînsul la Glanetașu...

De-acî încolo nu trecea zi să n-o bată, pînă ostenea. Vecinii se obișnuiră și cu răcnetele lui și cu gemetele ei, încît nici nu mai săreau să o scape, mai ales că Baci u acuma o snopea în casă, cu ușa zăvorîtă,

20 să nu-l mai poată tulbura nimeni. Fata se jigări ca o scoabă de atîtea bătăi, încît abia se mai ținea pe picioare. Numai pîntecele îi creștea zi cu zi, bombîndu-se neîncetat, parcă în ciuda lui Vasile.

Tocmai peste vreo trei săptămîni Vasile Baci u se

25 nemeri să se întîlnească față-n față cu Ion, pe uliță, aproape de casa preotului. Amîndoi avură o tresărire. Flăcăul totuși vru să treacă înainte, fără să se oprească.

— Cum, Ioane, treci așa parcă nici nu m-ai cunoaste? îi zise Vasile Baci u, neputîndu-se stăpîni,

30 cu un rînjet acru. N-ai tu, băiete, nici un pic de rușine?

— Da' de ce să am? se opri Ion rece, și, sfidător.

— Apoi nu știi tu că fata mea a rămas grea cu tine?

— Nu vreau să știu nimic!

— Nu vrei?

5 - Nu !

— Bine, bine — scrișni Vasile — numai să nu-ți pară rău, măi Ioane!

— Da de ce să-mi pară mie rău? făcu flăcăul mai îndrăzneț. Mai bine ia seama să nu-ți pară rău d-tale!

— Adică nu vrei s-o iei? Ai?

— Nu vreau, bade Vasile! Cînd am vrut eu, n-ai vrut d-ta... Amu nu mai vreau eu, uite-așa! sfîrși Ion, urmîndu-și calea semeț și cu nasul în vînt.

15 Vasile Baci murmură o sudalmă cumplită, încleștînd pumnii. Lumea începu iar să se clatine în jurul lui, întocmai ca atunci în ograda lui Toma Bulbuc, cînd a simțit înțîia oară că i se năruie sufletul, întinse pașii să ajungă acasă mai repede și, cum sosi, fără nici o vorbă, se repezi la Ana, parcă mai furios ca totdeauna. Fata se prăbuși sub ploaia de lovituri, țipînd disperată:

20 — Tată, nu mă omorî!... Nu mă omorî! Nu mă omorî!...

Capitolul VI

NUNTA

Notarul din Gargalău, jidov ca mai toți notarii comunali din Ardeal, primi pe Titu foarte călduros, deoarece auzise că e poet și nu voia să se creadă că el nu știe să aprecieze poezia, mai cu seamă fiind dintre notarii cei de moda veche care nu prea știau multă carte. îi potrive o odaie de culcare la primărie, în cabinetul unde se oficiau căsătoriile civile, ca să nu-l supere nimeni și să poată lucra în tihnă, cînd i-ar veni inspirația, firește afară de orele de birou.

— Poeții au nevoie de singurătate și de iubire, îi zise notarul trăgînd cu ochiul. Aici însă va trebui să
io * mulțumești cu muze mai rustice! Hehehe!...
15 UUL ^... ° l... împreună cu familia Friedman: notăreasa, o evreică habotnică, grasă, veșnic munlgu^ J?Lgđ. obrajii întesați de pistrui, apoi o fetiță de vreoL. cincisprezece ani, care se îndrăgosti de Titu dđL_la~.

20

și în sfîrșit; unjbăietan de vreo douăzeci de ani, student înTdrept, care învăța acasă și numai la examene se
^3ucea îa Cluj... ~ ^ ~ TM ~ ^ ~ M

Totuși Titu se simțea rău aici și, în sinea lui, blestema clipa când s-a învoit să plece de-acasă și să se despartă de Roza. Despărțirea aceasta îi rănise inima și-i zdrobise chiar dragostea de viață. încerca
5 să se mîngîie că în fiecare joi se va duce cu Friedman în Armadia, iar de acolo, sub pretext că vrea să-și vadă părinții, se va rezezi în Jidovița să strîngă în brațe pe doamna Lang. Dar o săptămînă fără Roza i se părea o veșnicie... Apoi mai ascundea în suflet și
10 durerea că nici n-a putut măcar să-și ia rămas bun de la ea la plecare. Au fost nevoiți să se despartă ca doi străini, fără o sărutare fierbinte, fără o lacrimă alinătoare, căci Lang s-a nimerit să trîndăvească toată vremea pe acasă, tocmai în ziua aceea. Doar o strîngere
15 de mînă tremurătoare și o privire înmuiată în regrete a putut aduce cu sine în satul străin care i se părea mai mohorît ca o temniță... Și vina tuturor suferințelor lui cădea numai în sarcina notarului. Dacă nu ar fi ieșit dînsul în calea lui Herdelea, nici Titu n-ar fi
20 trebuit să părăsească pe Roza... De aceea tînărul privea pe Friedman și toată familia lui ca pe niște dușmani de moarte și-i ura cît se putea în împrejurările în care se găsea.

De cînd a început să iubească pe Rozica, la cuprins o dragoste deosebită pentru toți ungurii și ovreii, fiindcă ea era unguroaică măritată cu un ovrei. Dragostea se manifesta prin plăcerea de a vorbi ungurește. Venind acuma într-un sat unguresc, și-a închipuit că, auzind și vorbind mereu ungurește, va avea impresia
25 că e tot în apropierea Rozei și astfel își va mai răcori dorul. Țăranii care aveau treburi pe la primărie vorbeau însă mai mult românește, întîi pentru că tuturor le era mai la îndemînă și apoi fiindcă notarul însuși nu cunoștea limba statului decît tocmai cît îi cerea

1

slujba, iar acasă sporovăia numai ovreiește sau românește, căci notăreasa, cu toate silințele, nu fusese în stare să învețe nici o boabă ungurește. Singur feciorul notarului, studentul, se prefăcea că nu pricepe românește; deoarece însă își dădea aere de gravitate savantă,
5 lui Titu îi era scîrbă de el și-l ocolea.

Amărit și mîhnit, Titu totuși se apucă serios de munca ce i-o împărțea cu dărnicie Friedman, care, nefiind sigur cîtă vreme va sta la dînsul poetul, căuta
10 să profite de hărnicia lui spre a-și pune la zi lucrările rămase și îngrămădite de luni de zile. Pe Titu îl plictisea monotonia acelorași formule și tipare, dar nu-l împiedeca de a munci cu rîvnă în așteptarea zilei de joi, cînd va revedea pe Roza. Se simțea chiar mîndru
15 casejertfește scriind „bilete de vite”, „liste de impozite” și alte lucruri prozaice, în loc să plutească în sfere senine, să făurească versuri înaripate...

Joia sosi împreună cu o decepție crîncenă. Notarul îi spuse cu părere de rău că nu-l poate lua cu el
20 în Armadia, că trebuie să umble negreșit prin comună, să zorească strîngerea birurilor și să pună sechestre celor rămași prea mult în urmă, deoarece percepția
• îl amenință cu amendă dacă nu va vărsa în trei zile măcar sumele de pe semestrul trecut.

Parcă nici o zi, în viața lui Titu, n-a fost mai pbsomorîtă ca joia aceasta. Fierbea, înjura și-și blestema soarta văzînd cum pleacă Friedman, iar el trebuia să stea pe loc. Era cît pe-acî să se bată cu băiatul notarului, care veni să-i ție de urît și să discute politică.
25 Pe urmă își zise că Friedman nu putea să-i facă asemenea măgărie decît îndemnat de Herdelea și ca să-l înstrăineze de Roza. Spre a se răzbuna nu ieși toată ziua din cancelarie, aruncă într-un colț registrele de sechestre și, în schimb, compuse pentru Roza o scri-

soare lungă de nu se mai isprăvea, înflăcărată de patimă și udată de lacrimi, pe care voia să i-o trimită cu un om tocmnit înadins, chiar dacă l-ar costa leafa întreagă pe o lună.

5 A doua zi, recitindu-și scrisoarea, i se păru cam umflată și o rupse. Se mai potolise puțin cu speranța joiei viitoare. Cum a răbdat o săptămână, va mai răbda câteva zile. Revederea va fi cu atât mai plăcută... Notarul îi povesti că s-a întâlnit în Armadia cu Herde-
10 lea și cu Ghighi, care îi trimit multe sărutări, și găsi că a făcut foarte bine cruțând pe oameni cu sechestrere, deoarece percepția tocmai i-a mai acordat o amânare cu birurile.

Joia următoare Titu păți la fel și totuși se mîhni
15 parcă mai puțin ca întâia oară. între timp cunoscuse pe preotul foarte aruntă. și-pe preoteasa, grasă, voinică. înaltă, ca un jandarm care erau certati și nici nu vorbeau cu notarul. Cu aceștia împreună Titu ocăra în fiecare
20 se așeză aleanuTT ~ ~ ~ ~ ~ - - -

In cele din urmă totuși trebui să plece prin sat, cu străjile, după biruri. Atunci de-abia văzu dînsul mai bine comuna și oamenii. Și văzînd, i se strîngea
25 inima de remușcări și imputări, și-și zicea din ce în ce mai întristat: „Uite ce orb am fost!... Unde mi-a fost sufletul pînă acuma?”

jp ^Gargalăul Jera un sat cam de vreo două ori cît Pripas & Jr-așezat pe țărmlu stîng al Someșului, pe un
30 șes drept ca masa. în mijloc se înălța trufașă, cu un cocoș alb în vîrful turnului, biserica ungurească nouă, iar în apropiere școala statului, cu coperișul roșu de țiglă, cu două etaje, severă și poruncitoare ca o stăpîină nemiloasă. Prinprejur se înșirau numai case bune,

cele mai multe de piatră, cu ogrăzi largi, acareturi bogate, vite frumoase. Pe la margini, ca niște cerșetori flămînzi, se răzlețeau bordeie murdare, umile, învelite cu paie afumate și, într-un colț, rușinoasă, se ascundea
5 parcă biserica românească de lemn, dărăpănată, cu turnulețul țuguat de șindrila mucigăită. f

Fiindcă datoriile mai numeroase erau la mărginași, Titu, îndemnat de Friedman, își începu activitatea printre cocioabele pleoștite, întîmpinat pretutindeni de dulăi lățoși care-l lătrau c-o înverșunare
10 atât de dușmănoasă ca și cînd ar fi mirosit că vine cu gînduri rele. Umblînd din casă în casă și răscolind mizeria pînă în fund, se simți cuprins încetul cu încetul de o nedumerire mare și atât de stăruitoare că-i zgudui toată firea, mai ales amintindu-i într-una clădirile
15 mîndre din mijlocul satului.

„Aci suntem noi, cei oropsiți și săraci, pe cînd dincolo ei se lăfăiesc în belșug”, se gîndi dînsul în
sfîrșit, intrînd tocmai într-o căsuță foarte hodorogită,
20 cu streșinile așa de joase că trebui să se plece ca să poată pătrunde în tindă.

O babă uscată, încovoiată rău de spinare, cu o broboadă cenușie în cap, îl pofti speriată în casă, repezindu-se să șteargă cu șorțul lavița, ca nu cumva
25 să se murdărească domnișorul dacă ar pofti să șadă. Spaima însă îi licărea în ochii cu care fura cînd pe Titu, cînd pe cele două străji rămase în ușa tinzii.

— Apoi să ne iertați, domnișorule, că la noi e urît, murmură baba cu glas jalnic. Ne mîncă sărăcia și necazurile, domnișorule, păcatele noastre!
30

Titu o privi lung și se cutremură de o rușine ciudată amestecată cu dezgust. Bătrîna i se păru o nălucire din visurile lui, întruchipînd mizeria și întunericul. Vru s-o liniștească cu o vorbă blîndă, dar nu

îndrăzni să deschidă gura și-și vârî nasul în registrul de sechestre unde o găsi însemnată cu o datorie de peste două sute de coroane. Când auzi baba de două sute, holbă ochii uluită, rămase câteva clipe cu gura

5 căscată, apoi înțelegînd izbucni brusc într-un hohot de plîns, bolborosind desperată:

— Vai de mine, domnișorule! Două sute!... Vai de mine și de mine!

Lacrimile îi gîlgîiau atîta durere încît Titu avu

10 o încheștare în beregată. Se uită zăpăcit la străjile din tindă care se scărpinau în cap sub revărsarea de soare primăvăratec. Lumina vie îl făcu să tresară, ademenindu-l, simțind-o cum i se prelinge în suflet, cum îi pătrunde în toate tainițele, schimbîndu-se în-

15 tr-o milă din ce în ce mai lămurită și mai stăpînitoare. „Ce-s eu aici? Ce caut eu aici?” se gîndi atunci dînsul, în vreme ce bocetele bătrînei îi murmurau în urechi ca ecoul unei chemări îndepărtate.

— Apoi, uite, babă, trebuie să plătești, că altfel

20 îți iau zăloage, și-ți vînd tot, tot! vorbi în același timp gura lui cu glas aspru care i se părea atît de străin încît de-abia îl mai cunoștea și mirîndu-se cum poate rosti asemenea cuvinte.

— N-am nimic, domnișorule, afară de sufletul

25 din oase!... N-am!... Dar ia-mi-l, ia-mi-l!... Că feciorul mi-i în cătane de doi ani de zile și cît amarul de pămînt ne-a lăsat Dumnezeu, acolo zace în paragină de mă doare inima... Numai sufletul mi-a mai rămas... Amu încaltea ia-mi și sufletul, domnișorule!...

30 în inima lui Titu izbucni o flacără nouă, ca dintr-un foc mocnit prea îndelung. în minte îi răsări întrebarea chinuitoare: „De ce să-i iau eu sufletul? De ce eu? De ce tocmai eu?”

Stătu mult nemișcat, fără să rostească o vorbă și

fără să mai îndrăznească să ridice ochii la baba care plîngea mereu, își sufla nasul zgomotos, se închina și se jura. Lui îi era rușine de străji că se înduioșează și totuși n-avea puterea să-și învingă slăbiciunea. Pe

5 urmă deodată se zgudui, se uită iar în registru, clătină din cap și mormăi supărat:

— Atunci poate că sunt greșite socotelile? Ori ce Dumnezeu?... Ori nu se poate?... Adică ce greșeli, ce...?

10 Se agăță îndată de cuvîntul „greșeli” ca un înecat. Ieși furios din casă urmat de străjile care păseau nepăsător, clătinînd din cap ca niște animale trudite. Se duse drept la primărie și spuse indignat notarului că registrul de impozite trebuie să fie greșit. Friedman

15 zîmbi cu superioritate și-i răspunse că garantează exactitatea socotelilor, deoarece au fost lucrate chiar de dînsul și copiate de fiul său, un matematician de mîna întâi. Dar, dacă ține să se convingă, slobod e să revadă toate capitolele, deși, după umila-i părere, ar fi mai bine să continue sechestrele și să nu mai piardă vremea

20 degeaba.

Titu își dădu seama că în registru nu poate fi nici o greșală și că-i trebuiește doar un pretext spre a nu fi nevoit să mai colinde casele de pe la margini.

25 Se simțea mic și ros de o amărăciune care parcă-i sârbezea sîngele și-i infiltra în suflet o scîrbă mare de sine însuși. Zvîrcolindu-se să-și împrăstie simțimîntul acesta, se așeză la un birou încărcat de hîrtoage și, mașinal, începu să adune, să scadă și să combine fel de fel de cifre, să răsfoiască pentru fiecă nime în cîte cinci-șase foliante. în ochii lui însă rămăsese întipărită atît de adînc baba eu fața zbîrcită de cute și strîmbată de plîns, încît pe toate paginile tremura chipul ei muștrător, în vreme ce în urechi îi tiuia mereu ca o

30

imputare din ce în ce mai aspră: „Ia-mi și sufletul, domnișorule!...”

- După un răstimp de bîjbîiri, răbdarea îl părăsi. Sări de la masă aproape desperat și porni să se plimbe
- 5 de ici-colo prin cancelaria colboasă, necăjindu-se să-și gonească vedenia babei din minte. Încercă să fugă cu gîndurile la Rozica, la îmbrățișările ei calde, la șoaptele ei dulci. În zadar, căci se pomenea cu închipuirea iarăși în cocioaba dărăpănată, în fața bătrînei schimonosite de durere, silit să-i audă bocetele dojenitoare. Pe urmă se rușina că, în asemenea clipe, mai poate să se gîndească la Roza Lang, și-l cuprinse chiar un fel de silă de femeia care l-a orbit atîta vreme cu iubirea ei zvăpăiată, abătîndu-l din calea lui.
- 10 Titu era acuma singur în toată primăria; străjile sforăiau la întrecere pe băncile din tindă. În ferestrele deschise larg primăvara zîmbea în odaie ca o fecioară îndrăgostită. Pașii tînărului, apăsăți, cînd mai rari, cînd mai grăbiți, răscoleau praful dușumelilor tocite, care, în îmbrățișarea soarelui, se legăna ca o boare aurită... Deodată Titu se opri la o fereastră, cu mîinile la spate, ademenit parcă de viața nouă ce izbucnea atotputernică dincolo de zidurile cancelariei. Privirea lui întîlni peste drum școala ungurească, trufașă, strălucind într-o poleială de raze. În curtea mare, prundită, cete de copii zburdalnici se fugăreau și se jucau, strigînd plini de voioșie, supravegheați
- 20 de un învățător tînăr și foarte palid, cu ochii atît de mari că de departe păreau ochelari. Zgomotul și veselie ajungeau în primărie mulcomite într-un murmur cald, întretăiat numai rareori de țipete scurte, mulțumite. Sufletul lui Titu începuse să se mai înviorereze, cînd deodată văzu că învățătorul galben se umflă și se roșește ca un curcan, făcînd semn mînios unui grup

j

de copii ce stăteau deoparte. Cum copiii rămaseră pironiți locului de frică, învățătorul se duse spre dînșii, amenințîndu-i cu degetul și strigînd. Titu se plecă spre fereastră și, prin zarva de glasuri vesele, auzi totuși

5 limpede cuvintele învățătorului, pline de indignare:

— Numai ungurește!... Ungurește!... Trebuie ungurește!... Ungurește!...

- Într-o clipire toată ființa lui Titu se schimbă într-o ură cumplită împotriva învățătorului. Simți
- 10 o pornire năvalnică să se repeadă la dînsul și să-i infunde în inimă cuvintele amenințătoare... Niște bătai de clopot zdrăngăniră însă atunci și, într-un minut zgomotele amuțiră și curtea școalei rămase pustie. Numai clădirea scaldată în soare privea parcă mai mîndră, mai batjocoritoare, ca o fiară care, după ce și-a înghițit prada, se linge leneșă pe buze. Niciodată pînă azi nu băgase de seamă că un lucru mort ar putea să exaspereze pe un om. Acum vedea cum casa roșcovană de peste drum, cu ferestrele mari și sclipitoare, vrea să-l disprețuiască și să-l jignească. Aceasta îl infuria și-i reamintea iar pe baba speriată și cernită de suferinți. „Să-i smulg eu nenorocitei și sufletul din oase ca pe urmă colea să strige mai țanțos: numai ungurește!”

- 25 Ridică ochii mai sus deasupra școalei, spre cerul albastru, limpede ca o pînză întinsă acoperind nemărginirea. Gîndurile lui vedeau tot satul ca pe o hartă uriașă, pătrundeau în casele frumoase, bogate, îngrijite, adevărate lăcașuri de stăpîni răsfățați de soartă, se plimbau prin ogrăzile mîndre unde întîlneau țărani unguri sfătoși, cu izmene largi ca rochiile, cu mustați răsucite, hodorogind în gura mare... Apoi ușoare și iuți, ca năzdrăvanii din basmuri, gîndurile ocoleau satul, poposeau în cocioabele necăjite, printre alți

țaranii împovărați de nevoi, oropsiți de Dumnezeu și de oameni, sleiți de muncă și de sărăcie. „Și totuși al nostru e viitorul! își zise Titu înseninându-se. O cetate încercuită de o oștire desculță! Degeaba ne
5 înfruntă cu școala amenințătoare, degeaba cîntă cocoșul în vârful bisericii... Presiunea noastră nu încetează o clipă! Mulțimea noastră înaintează mereu... Zidurile lor meșteșugite se clatină și se fărâmițesc îndată ce le atinge suflarea vieții noastre încătușate... Stăpînii
10 tremură în fața slugilor! Slugile! Noi sîntem slugile! Al lor e trecutul, al nostru e viitorul!”⁴⁴...

Îl gîdila un rîs de mulțumire. Încrederea în sine îi alungase zbuciumările și gîndurile negre. Își aduse aminte cum în Săscuța, acum vreo zece ani, cînd a
15 trecut spre Bistrița, singur văcarul era român și stătea într-o Hrubă în capul satului, pe cînd azi, fără școală și fără biserică, jumătate comuna e românească. „Acolo alți stăpîni sînt cutropiți încetul cu încetul de slugile oropsite, dar pline de viață!” se gîndi
20 dînsul, simțindu-se foarte fericit că are cîntecul să facă parte din neamul obijduiților.

Cînd fu poftit la masă, merse atît de bine dispus, că înveseli toată familia notarului, deși era cam supărată deoarece le pierise o gîscă, îndopată și îngrijită
25 de însăși doamna notăreasă. După-prînz Titu se cufundă într-o discuție pasionată cu Friedman și fiul său asupra românilor. Studentul încerca mereu să vorbească ungurește, dar Titu nu răspundea decît românește, parcă arii uitat dintr-o dată și cu desăvîrșire limba cealaltă, sau parcă s-ar fi temut că își va
30 pierde graiul în clipa cînd ar mai rosti un cuvînt unguresc. Notarul și mai ales feciorul său susțineau cu înverșunare că politica românească e greșită din temelie, fiind pornită dintr-un simțimînt de ură împo-

triva stăpînitorilor legali ai țării și că prin urmare se va sfîrși printr-un faliment. Titu critica, din ce în ce mai îndîrjit, strădania ungarilor de a ucide prin deznaționalizare un neam întreg cu un trecut îndoliat de suferințe și de vitejie, și dovedea că, împotriva acestei tendințe criminale, românii sunt siliți să lupte pe viață și pe moarte.

— Pardon, pardon, îl întrerupse în cele din urmă notarul, vrînd să-i dea lovitura de grație. Sînt
10 sigur că, mai curînd sau mai tîrziu, șovinismul d-tale are să te gonească în România, ca și pe ceilalți martiri ai dumneavoastră, care exploatează încrederea bietului popor în cărturarii săi... Mă rog, în privința aceasta eu nu mă înșel niciodată...

15 — Unde-i norocul să pot trece și eu în țară! suspină Titu cu mîndrie.

— Lasă, că asemenea noroace nu întîrzie prea mult, zise Friedman ironic. Ei bine, grozav aș vrea să te întîlnesc după ce vei fi cunoscut mai bine Țara
20 Românească! Grozav!... Ai să vezi d-ta acolo libertate și fericire, d-ta care aici cîrțești și te revolți neîncetat... Chiar te rog să-mi scrii și mie o carte poștală... Făgăduiești?

— Desigur! strigă Titu îmbujorat de însuflețire. În orice caz mai rău ca aci nu poate să fie!

— Nuuu? Zău?... Crezi d-ta? sări notarul supărat că n-a izbutit să-l dea gata. Apoi știi d-ta că în România d-tale nimic și nimeni nu e stabil? Dacă ochii d-tale se întîmplă să nu-i placă boierului, a doua
30 zi ai zburat... Acolo nu-s legi și nici administrație ca în țara aceasta blagoslovită pe care d-voastră o calomniați pe toate cărările. Nu, domnule! Acolo bunul plac al ciocoilor dictează milioanele de robi în zdrențe... Să nu-mi vorbești, te rog, mie de România,

că eu o cunosc mai bine ca d-ta!... Trei ani am stat acolo în tinerețe, dar n-am să uit pînă voi închide ochii cît am îndurat!

— în sfîrșit, oricum ar fi, bine sau rău, cel puțin
5 știu că tot e românesc și numai românesc! făcu Titu cu un surîs triumfător care pe notar îl sîciia mai tare decît dacă ar fi răcnit. Și prin urmare nu poate veni orice fleac de renegat să-ți impună să vorbești și să simți ca un străin!

10 —Ești un șovinist cum nici nu mi-aș fi putut închipui, nu degeaba ești poet român! zise studentul, căutînd să fie ironic, pe ungurește.

La sfîrșitul discuției Titu se simți mîndru ca un
15 ales mulțumit pentru că a avut curajul să-și declare fără înconjur sentimentele adevărate, ca și cînd ar fi făcut-o în fața unor închizitori feroși.

în amurg, în loc să se ducă la preotul calvin ca să bîrfească împreună cu preoteasa apucăturile obraznice ale notarului, precum obișnuia, se hotărî brusc să
20 meargă la preotul român. Acuma îi era rușine că, fiind aici de aproape o lună, a legat cunoștință cu toți surtucarii unguri, dar n-a umblat de loc să vadă măcar pe păstorul turmei desculțe și oropsite.

25 Casa preoțească era în preajma bisericeței, pe o uliță dosnică, în marginea satului. Titu găsi numai pe doamna preoteasă, o țărancă secătuită de muncă, și trei fete modeste, foarte rușinoase și cam prostuțe. Toate s-au bucurat și l-au poftit îndată în „casa dinainte”, o odaie împodobită cu țesături și cusături țărănești și cu o masă în mijloc, așternută cu față albă, pe care trona o *Biblie* veche, legată cu piele roasă, între o cruce mică de argint și alta mai mare de lemn. Stîngăciile și sfiala fetelor, ca și vorbele apăsate ale preotesei, care altă dată l-ar fi făcut să rîdă,
35 acuma i se păreau pline de farmec.

— Dar sfinția-sa? întrebă dînsul cînd, după sleirea banalităților de rigoare, fetele amuțiră nemaîștiind ce se cuvine să vorbească.

— E la biserică, are o nuntă, răspunse repede fata
5 cea mai mare, slăbuță, uscată, cu mîinile roșii. Au venit adineauri niște unguri să-i cunune. C-aici așa-i obiceiul. întîi se cunună la biserica lor, dar pe urmă vin și la tata, că zice că slujba noastră e mai sfîntă...

10 — E mai sfîntă... repetă Titu mașinal.

în curînd sosi și preotul, bătrîn, cu hainele murdare, cu barba neîngrijită și cu niște ochi blînzi ca de apostol. Avea fața transfigurată de o mulțumire mîndră. Dădu mîna cu Titu, îl așeză la masă, porunci
15 fetelor să aducă un pahar de vin și apoi cînd rămaseră singuri, îi zise cu o imputare ușoară, frățească:

— Mă bucur, fiule, c-ai mai venit și pe la noi... Așa se și cade. Căci trebuie să ne iubim unii pe alții toți cei de-o limbă și de-o lege. De aceea m-am
20 mirat și m-a durut că ne-ai ocolit pînă azi...

Titu plecă fruntea parc-ar fi așteptat o binecuvîntare și rosti domol, ca un vinovat muștrat de re-mușcare:

— Iartă-mă, părinte!

Zvonul și apoi știrea că Ion nu **Vrea** să ia de nevastă pe Ana, deși nu tăgăduiește că cu dînsul a rămas, însărcinată, se răspîndi, mai ales cu ajutorul Zenobie, în tot satul. Celor ce spuneau că nu o ia fiindcă nu se
30 învoiește de zestre cu Vasile Baci, le astupau gura cei ce știau că flăcăul nici nu vrea să stea de vorbă cu tatăl fetei și că deci și-a bătut joc de ea înadins și numai ca să se răzbune pe Baci pentru că nu i-a dat-o de bunăvoie, ba încă odinioară, la horă, l-a și bruf-

tuliiit de față cu toată lumea. în casa Herdelea însă
 5 purtarea lui Ion era privită ca o murdărie fără pereche.
 Bătăile ce le suferea Ana din pricina lui stîrneau zilnic
 valuri de lacrimi și explozii de milă pentru victima
 10 „prașcăului” Glanetașului, cu toate că pînă atunci fata
 lui Vasile nu se bucurase de nici o considerație
 în familia învățătorului. De cîte ori auzeau că Baci
 bate pe Ana, amîndouă fetele lui Herdelea plîngeau cu
 hohote și blestemau pe Ion, avînd de partea lor fățîș
 15 și pe dascălița, care nu se ostioia pînă ce nu striga din
 cerdac spre casa Glanetașului: „Să vă fie rușine obra-
 zului!” Deși nu se arăta, învățătorul se indigna tot
 atît de mult ca și muierile, fiind un sentimental
 fără seamăn și avînd oroare de bătaie, încît chiar în
 20 șcală, cînd se întîmpla să-l scoată din sărite vreun copil
 și să-i tragă două-trei la palmă, avea remușcări zile
 de-a rîndul. Laura mai încercă de cîteva ori să explice
 flăcăului că nii-i șade frumos ceea ce face, dar Ion
 parcă înnebunise, tăcea și rînjea ca un cîine turbat.
 — Nici n-am mai văzut așa blestemăție, mur-
 mura Herdelea clătîhînd din **Cap**, seara cînd vorbeau de
 feciorul Glanetașului. Parcă-mi pare rău acum că
 nu l-am lăsat să fi stat în temniță, să-i mai treacă
 buiecia...
 25 De altfel Ion însuși trăia într-o tulburare atît
 de ciudată, că aproape nu-și dădea seama ce mai voia
 și unde vrea să ajungă. De cînd a înfruntat pe Vasile
 Baci i se părea că toată lumea îl dușmănește și totuși
 se simțea mai fericit ca totdeauna. Aci era de o veselie
 30 uimitoare, glumea cu cin^i ieșea în cale, aci se înfuria
 și suduia din senin, căutînd oricui ceartă și bătaie.
 Mai ales cînd îi pomenea cineva de Ana se zborșea și
 fulgera: ba în cele din urmă ajunsese să vadă un vrăjmaș
 de moarte în oricine rostea în fața lui numele ei sau
 35 pe al lui Vasile. într-o duminică, tocmai în vremea
 liturghiei, bătucruntpetatălsău, pentru că îl sfătuisese,
 foarte pe departe, să caute să se înțeleagă cu Vasile

Baci, c-ar fi auzit că acum ar fi bucuros să-i dea fata
 și chiar o zestre frumoasă.

Avea uneori clipe cînd își zicea: că se poartă ca
 un prostănac, alergînd după cai verzi, în loc să stea
 5 de vorbă cum se cuvine și să încerce o învoială cinstită.
 Se gîndea atunci că Vasile Baci, încăpățînat cum e,
 poate să se răzgîndească, să lase pe Ana să nască și s-o
 ție acasă cu copilul pînă ce va veni altul s-o ceară de
 nevastă. Au mai fost și alte fete cu copii din flori care
 10 totuși us-au măritat, dar încă fata bogătașului
 Vasile Baci?... Asemenea închipuiri îl făceau însă mai
 dîrz. „Mai bine să rămîn tot calic, decît să mă frece
 ei pe mine!” își răspundea cu un simțămînt de mare
 ; mulțumire.
 15 § Cîteodată îi venea să izbucnească, să strige în
 gura mare că și-a împlinit gîndul, că de acum poate
 avea și pămînt și de toate, numai să vrea dînsul,
 căci toate numai de voința lui atîrnă. § Așteptarea de
 azi îi umplea ființa de o plăcere nemaisimțită.
 20 Tocmai fiindcă i-ar fi fost ușor să puie capăt tuturor
 neînțelegerilor, nu se îndura, parcă s-ar fi temut că,
 îndată ce va fi dobîndit ce a rîvnit atît de vijelios,
 vor începe poate alte zbuciumări, necunoscute și
 mai grele.
 25 într-una din zilele acestea fu chemat grabnic la
 judecătorie în Armadia, printr-un aprodtrimis înadins
 după dînsul. Se duse îndată, nepăsător, fără să se sfă-
 tuiască cu nimeni, **Ca** și odinioară, cînd cu pîra lui
 Simion Lungu. Nici c^pul nu-l mai durea de ce i s-ar
 30 putea întîmpla acolo, de vreme ce planul lui a izbutit
 și fericirea e atît de aproape, că doar să întindă mîna
 so culeagă.
 i- Un domn străin, gros și gras, cu ochelari negri, cu
 fața plină și rotundă ca o lună, îl întrebă cine i-a făcut

jalba împotriva domnului judecător? Ion nu stătu pe gânduri nici un minut, ci spuse îndată că Herdelea i-a făcut-o... Numai după ce-a isprăvit și a văzut pe preotul Belciug alături de judecătorul mînios, mai la o

5 parte, și-a dat seama că s-a pripit și și-a adus aminte cum a făgăduit învățătorului de atîtea ori că nu-l va vinde nici în ruptul capului. De aceea căută s-o dreagă, adăogînd că el a stăruit la Herdelea și l-a rugat în genunchi pînă l-a înduplecat. Domnul străin însă nu-l

10 mai ascultă, fiind ocupat să dicteze ceva pe ungurește altui domn care scria foarte repede la un birou. După un răstimp apoi domnul străin, care vorbea stricat românește, îl întrebă dacă s-a gîndit bine ce a făcut, iar cînd dînsul răspunse că s-a gîndit, îi zise că plîngerea lui e mincinoasă și prin urmare, în loc de două săptămîni, acum poate să fie închis două luni, de nu și mai mult... Ion, cu o înfățișare uepăsătoare, tăcu. Pe urmă un aprod îl scoase afară.

Pînă ce ajunse în uliță, flăcăul se mai gîndi că

20 n-ar fi trebuit să vîndă pe Herdelea. În uliță își zise că și în temnițe oameni trebuie să stea și că ori o săptămîină, ori o lună, tot un drac e... Apoi toată afacerea aceasta fu îngropată sub noianul grijilor cu Ana, cu Vasile Baci, cu pămînturile lor care vor fi ale lui...

25 ^ Fiindcă Ion, de la o vreme încoace nu mai mergea așa de des pe la Herdelea ca înainte și niciodată n-a deschis vorba despre încurcăturile lui cu Ana, familia învățătorului de-abia după vreo săptămînă și în timp-lator a aflat cum odrasla Glanetașului nici n-a vrut să

30 asculte pe Vasile Baci cînd a încercat să-l descoase asupra gîndurilor lui cu fata batjocorită. Domnișoarele și doamna convinseseră lesne pe Herdelea că el, ca învățător și om luminat, e dator să intervină, să povățuiască și la nevoie să dojenească pe „destrăbălatul care

nu mai are frică nici de Dumnezeu și nici de oameni". Măgulit, învățătorul chemă îndată pe Ion, care răs-punse că vine, numai să arunce întîi niște ogrinzi în ieslele Dumanei.

5 — Păcat că nu-i aici și Titu, murmură Herdelea, așteptînd aproape mișcat să sosească flăcăul. Am băgat de seamă că Titu are multă influență asupra nebunului... Ei, dar acum săracul Titu cine știe cum se trudește în Gargalău! Căci de, pîinea cea de toate zilele

10 greu se agonisește și cu multă sudoare!

Ion intră, dar de la primele cuvinte se burzului, se roși, se înfurie și curînd i-o trînti, fără rușine, învățătorului:

— Dar mai lăsați-mă în seama necuratului, că doar

15 nici eu nu-s copil și știu bine ce fac și cum trebuie să mă port!...* Apoi zău așa!... N-o iau, domnule învățător, pentru că n-am poftă s-o iau. Și drept să vă spun, mi-i urîtă Ana ca mama pădurii și nu mi-ar mai trebui, să știu că badea Vasile mi-ar pune coala-n palmă tot hotarul Pripasului... Ce-s eu vinovat c-a rămas ea cu pîntecele la gură? Io-s vinovat? Ea-i de vină, că de nu i-ar fi plăcut, nu s-ar fi lăsat... Că doar n-am rugat-o eu, păcatele mele.

Herdelea se cruci ascultîndu-l și amuți, iar fetele

25 fugiră în salon ca să nu fie nevoite să mai audă asemenea vorbe păgîne. Numai dăscălița nu-și pierdu cumpătul, ci aprinzîndu-se de indignare, îi zise, cău-tînd totuși să-și păstreze demnitatea:

— Nu ți-i rușine ție, măi băiete, să vorbești așa

30 în fața noastră, oameni cumsecade? Astea-s vorbe de om zdravăn? Nici țiganii cei mai nemernici n-ar îndrăzni să facă și să grăiască precum îndrăznești tu! Frumos îți stă, n-am ce zice... Noi te-am crezut mai de treabă și mai așezat ca pe alții, dar văd că n-ai pere-

ehe în blestemății... Da, da, bine-a zis cine-a zis că din coadă de cîine nu faci pînă-i lumea sită de mătase... Foarte bine a zis...

— Lasă-l, dragă, lasă-l mai încet, că-i tînăr și nu
5 știe ce vorbește, interveni Herdelea împăciuitor, uitîndu-și hotărîrea energică de adineaori în fața îndîrjirii flăcăului. Încercă apoi să-l îmblînzească reamintindu-i că, de cîte ori i-a ascultat sfaturile, numai bine i-a mers, și stăruind mai ales asupra pățaniei cu Simion
10 Lungu, cînd fusese cît pe-acî să-i putrezească oasele prin cele temnițe și cînd numai jalba pe care i-a făcut-o dînsul l-a scăpat teafăr.

Învățătorul n-apucă să isprăvească. Pe Ion blîndețea aceasta îl sugruma fiindcă îl silea să se rușineze.
15 Dar nevrînd să se dea învins, își aduse aminte de domnul străin de la judecătorie și sări mînios, strigînd:

— Că bine m-ai sfătuit, domnule învățător! Mai bine nu mă sfătuiai și mă lăsai în pace să stau închis atunci două săptămîni, decît să stau amu două luni ori
20 poate și doi ani!... Lasă că am aflat și noi cum s-au întors lucrurile, că doar nu sîntem tocmai așa de proști...

— Va să zică asta ți-e recunoștința, măi Ioane? zise Herdelea, înfricoșat de îndrăzneala feciorului. După ce m-ai rugat o seară întreagă, și tu și ai tăi, să
25 nu te las, acuma ai obraz să-mi faci imputări? Uiți că tot plîngerea mea te-a scăpat de temniță...

— M-a scăpat, cum să nu mă scape... Zi mai bine că ți-ai bătut joc de neștiința mea cum nici n-aș fi putut crede, că doar mai frumos cum m-am purtat eu cu
30 d-voastră nu s-a purtat nimeni. Dar amu nu-i nimic! Să fim sănătoși! De-amu oi ști și eu să mă feresc și să umblu după capul meu... Să dea Dumnezeu noapte bună!...

Ieși repede, trîntind ușa și bodogănind pînă acasă*
Atîta obraznicie încremeni chiar și pe d-na Herdelea, încît de-abia într-un tîrziu putu zice:

— A înnebunit de tot becisnicul! ceea ce se potrivea și cu părerea domnișoarelor care, reapărînd, nu mai știau cum să-și arate revolta.

Pînă noaptea tîrziu uimirea nu se potoli în casa Herdelea. Asemenea necuviință din partea unui sătean nu li se mai întîmplase niciodată... \$Și supărarea tuturor
io era mai mare pentru că tocmai Ion dovedea atîta necunoștința și lipsă de respect. Fiindcă toți l-au iubit, acuma toți îl ocărau la întrecere. Familia învățătorului îl privise întotdeauna ca pe un on^aT^case^

15 drea că l-a avut elev și-l lăuda pretutindeni. Ce-i drept și Ion fusese veșnic săritor și nu se codea, dacă i se cerea, ba să alerge pînă-n Jidovița sau Armadia, ba să mai sfarme niște lemne pentru bucătărie. # În serile lungi de iarnă, cînd plictiseala omoară satele, cînd de
20 frica ei oamenii se culcă o dată cu găinile, feciorul Glanetașului petrecea de multe ori în casa învățătorului, ascultînd sau spunînd basmuri, cîntînd ori jucînd loton și durac... însăși d-na Herdelea, care nu-și
^ascundea disprețul^ față de proști, ^

25 țărăinlor, cu Ion'vorbea ca și cu o persoană de seama
*'Jg*î ^ ^ ^ ^ el știa să păstreze
^ ^ 2 îăl ^ T " ^ ^ ^ ^ același Ion nu se rușinează să rac-
jiească și să amenințe pe domnul învățător

- - - j ^ _ Titu, sînt sigură că-l pleznează!
30 zise Ghighi, războinică.

Herdelea însă mai mult se întristase decît se mîniase. Din toate vorbele lui Ion, îl izbiră îndeosebi cele despre plîngerea împotriva judecătorului. Apoi o bănuială îi săgeta inima: dar dacă nebunul s-a apu-

cat să spuie pe undeva cine i-a făcut jalba?... Nu mai văzuse de mult pe Ghiță Pop de la judecătorie, dar parcă simțea că comisiunea de anchetă trebuie să fi umblat prin Armadia și deci se prea poate să fi fost

5 chemat și Ion... Atunci nenorocirea e pe drum...

— Te pomenești că mai dăm și de belea din pricina reclamației cu obraznicul ăsta ! vorbi Laura care, de când se logodise, împerechease seriozitatea cu pesimismul.

10 — Nu m-aș mira de loc! adaogă dăscălița mîngîindu-și gura și nasul. De la astfel de proști te poți aștepta la tot ce-i mai rău!

— Hodoronc-tronc! făcu Herdelea. Lăsați, că nu-i nici dracul așa de negru cum se pare... Ofibletemat Ion, dar rău nu-i! Omul o fi avînd cine știe ce necazuri, ș-apoi la necaz omul vorbește vrute și nevrute!

15

în vreme ce sufletul îi sîngera de presimțirea nenorocirii, trebui să zîmbească, să glumească și să

2% convingă familia că nu-i nici o primejdie... Dăscălița și fetele obosite de indignare, dormiră ca scăldate. Numai Herdelea se frămîntă toată noaptea cu ochii deschiși, speriați, căutînd zadarnic să înece în întuneric vedeniile apăsătoare...

25 3

Preotul Belciug, fiind înnegrit în plîngerea lui Ion la fel cu judecătorul, fusese chemat ca informator în fața comisiunii, prezidată de primul procuror al tribunalului din Bistrița. Răspunse surîzînd cucernic

30 la toate întrebările, simțindu-se curat ca floarea spinului și nevrînd să pară că e cuprins de vreo pornire

dușmănoasiă față de nimeni, deși în sufletul lui fierbea împotriva lui Ion care a cutezat să-l pîrască. De altfel îi veni foarte ușor să se lămurească, avînd doar să-și repete declarațiile făcute cu prilejul procesului din

5 care se înțelegea că feciorul Glanetașului este un element periculos pentru ordinea legală din Pripas și că, în interesul obștesc, trebuia negreșit scuturat puțin ca să-și vie în fire.

— Nu sînt om de legi și deci nu pot vorbi decît

10 ca un simplu profan, făcu dînsul drept încheiere. Totuși mi s-a părut și mi se pare că domnul judecător n-a fost destul de sever cu delicventul. De altminteri, cea mai bună dovadă că amenințarea pedepsei n-a avut efectul dorit este în afară de însăși plîngerea aceasta, care constituie o calomnie prea îndrăzneată, este zic, faptul că chiar acum reclamanul e eroul unui scandal cum nu s-a mai pomenit în satul nostru...

15

Cînd însă preotul auzi din gura lui Ion însuși că Herdelea este autorul adevărat al plîngerii, se roși de mare mînie. „Asta-i culmea ipocriziei! se gîndi el. Pe de o parte îmi vine la colindat și mă pofteste la logodna fetei, iar pe de altă parte mă tîrăște pe la judecăți! în sfîrșit, bine că s-a făcut lumină !”

20

De-acuma era dovedit că învățătorul i-e dușman

25 și prin urmare se credea îndreptățit să caute și el să-l lovească, și încă tocmai cînd îi va fi lumea mai dragă. „Dacă-i vorba de făcut rău, apoi am să-i arăt că nu e greu de loc!” se hotărî dînsul.

Cu cît i se înrădăcina în suflet convingerea că

30 Herdelea e marele vinovat, cu atît găsi mai multe împrejurări ușurătoare pentru Ion care, la urma urmelor, nu poate fi decît victima intrigilor învățătorului, îl compătimi și-i păru rău că a fost nevoit să mărturisească împotriva bietului flăcău. Se gîndi tot mai

des la dînsul și din ce în ce cu mai multă duioșie. Adică pentru ce îl urmărise cu atîta înverșunare? Acuma, chibzuind mai bine lucrurile și întîmplările, recunoștea că s-a pripit cînd l-a dojenit în biserică

5 și c-a greșit îndemnînd pe Simion Lungu să-l pîrască. Da, da, s-a pripit, căci dreptatea adevărată a fost de partea lui Ion... Deci trebuie să încerce să-și răscum-pere greșelile și să facă ceva pentru sărmanul om orop-sit. Și, fiindcă știa bine neînțelegerile dintre el și

10 Vasile Baci, își propuse să-i împace, convingînd pe Ion să ia pe Ana, iar pe Baci să-i împlinească dorin-țele în ce privește zestrea. De altfel, dacă ar izbuti, ar împrăștia și rușinea ce apasă asupra satului din pricina lor. Adevărat că Ana nu-i nici întîia, nici

15 ultima fată care a păcătuit; pe valea Someșului sunt chiar unele sate unde mai toate miresele umblă cu copilașul de mîină. În Pripas însă, de cînd e Belciug în fruntea credincioșilor, nu s-au pomenit copii din flori. Și apoi ceea ce face Vasile Baci e strigător la

20 cer. Bine, a greșit fata și e vinovată, dar pentru o greșală nu poți să omori un om. Atîta cruzime nu s-a mai auzit. S-a dus vestea și prin alte comune cum o lasă în fiecare zi vînată și zdrobită de bătaie...

Preotul mai cumpăni cîtăva vreme planul, ca

25 să nu aibă pe urmă să-și impute iar vreo pripire. Din zi în zi însă îl găsea mai măreț. Herdelea are să îngălbenească de necaz cînd va afla că pînă și Ion al Glanetașului, unealta lui nenorocită, tot la popa caută adăpost suflesc. Apoi, în afară de recunoștința

30 flăcăului, va dobîndi și încrederea lui Vasile Baci, pe care pățania fetei l-a prăpădit și care ar fi bucuros acuma s-o vadă măritată chiar și cu feciorul Glane-tașului, măcar că s-a jurat și s-a lăudat atîta că nu i-o dă nici mort. Aici Belciug simțea o nouă arsură

a conștiinței sale, căci și el îl asmuțise odinioară pe Baci să nu-și nefericească fata cu un destrăbălat bătaș și tîlhar... În sfîrșit preotul mai nădăjduia că din împăcarea aceasta poate să folosească și biserica

5 cea nouă ceva. Căci rîvna lui cea mai scumpă în viață era să vadă înălțîndu-se un sfînt locaș de piatră, falnic și frumos, în locul celui vechi și dărăpănat care îi făcea necinste atît lui, cît și satului întreg. De vreo zece ani aduna ban peste ban, cu o patimă mereu

10 crescînd, contribuind el însuși cu aproape toate veni-turile bisericii și impunîndu-și singur toate economiile în favoarea visului său. Realizarea începuse printr-o colectă, făcută de doi săteni fruntași, Toma Bulbuc și Ștefan Hotnog, prin toate comunele Ardealului, cu

15 o scrisoare de învoire din partea episcopului. Trebuind bani mulți, Belciug căuta să insufle și țăranilor ambi-ția de a dărui pentru biserica cea nouă la toate prile-jurile, dar mai ales la nunți, la botezuri, la morți... Din nenorocire, credincioșii erau mai greoi la pungă

20 ca păstorul, încît de-abia acuma se putuseră începe tratative cu cîțiva arhitecți vestiți din Bistrița, și încă nu se știa dacă suma adunată va ajunge... În reveriile lui cucernice, Belciug vedea noua biserică triumfătoare, trîmbițînd lumii silințele vrednice ale

25 unui preot modest. Ba mai vedea și bisericuța cea veche, așa săracă și umilă cum era, mutată în satul Săscuța, unde românii se înmulțiseră și, neavînd unde să se închine, veneau duminicile în Pripas să asculte sfîntă liturghie... Numai să-l învrednicească Dumnezeu

30 să-și poată continua opera și să lumineze sufletele oamenilor.

Duminică, înainte de a începe slujba, puse pe primar să poruncească lui Vasile Baci să vie la dînsul acasă, după-amiazi, împreună cu Ana, iar

straja fu însărcinată să-i trimită pe Ion, împreună cu Glanetașu și Zenobia. Nu voia să se știe de ce-i cheamă și nici să bănuiască unii că a poftit și pe ceilalți. „Cum sunt de îndârjiți amîndoi, ar fi în stare să nici nu vie, își zise Belciug, frîngîndu-și mîinile cu înfrigurare. Pe cînd așa, dacă se vor întîlni față în față în casa mea, nu se poate să nu cadă la învoială !”

Cei dintîi sosiră Vasile Baciuc cu fata. Țăranul era puțin cherchelit, fiindcă se grăbise să înghită o jumătate de rachiu mai înainte de a-i fi spus primarul vorba preotului, iar Ana avea ochii umflați și arși de plîns și încerca zadarnic să-și ascundă pîntecele sfidător de rotund. Pe el îl pofti să șadă, pe cînd ea rămase în picioare, cu ochii în pămînt, lîngă ușă.

Ca să nu-i dea vreme să răsufle, Belciug îl luă repede, că face rău de-și stîlcește fata, c-a ajuns de rîsul lumii, că omul la nenorocire să nu-și piardă judecata, că Ana a greșit, dar orice greșeală se poate îndrepta cu bunăvoință, dar încăpățînarea e mama tuturor relelor, că doar nici Ion nu-i țigan, ba încă-î fecior sîrguitor și isteț, deși n-are avere, și poate să fie un ginere mai de treabă ca mulți alții... Ana izbucni în lacrimi, iar Vasile Baciuc răspunse înduioșat și amărît:

— Da' cum n-aș vrea eu, domnule părinte? N-am încercat eu în toate chipurile? L-am și rugat,, eu, om bătrîn... Dar nu vrea nici măcar să mă asculte. Nu vrea și nu vrea. A batjocorit-o și amu ne freacă... Apoi ce să mai știu eu face? D-ta ești om sfînt și drept și înțelept. învață-mă d-ta și eu fac orice t

Preotul își petrecu mîna prin păr, mulțumit de răspunsul țăranului, și tocmai se pregătea să-l povă-

țuiască să nu fie zgîrcit, că doar pentru odrasla lui dă, iar nu pentru străini, cînd auzi pași de opinci în tindă și apoi un ciocănit sfios în ușă.

— Intră! murmură dînsul repede, încîntat.

5 Glanetașu deschise încet și cu respect ușa și își puse îndată căciula jos lîngă cuptor, în vreme ce Zenobia și Ion intrară mai cu curaj și dînd bună ziua. Toți trei se arătară uimiți văzînd pe Baciuc și pe Ana, cu toate că atît ei cît și ceilalți bănuiseră de ce au fost chemați. Belciug dădu mîna cu Glanetașu și cu

10 Ion, aruncînd o privire la Vasile Baciuc, prin care parcă-l poftea să priceapă cît de mult îi cinstește, pe urmă vorbi flăcăului cu un glas blînd, învelind dojana în rugăciune:

*5 — Aud și nu cred că tu n-ai vrea să iai pe fata asta nenorocită, după ce vezi bine și recunoști că ești vinovat și c-ar trebui să-ți îplinești datoria creștinească... Apoi așa nu-i frumos, măi Ioane! Că fata urîtă nu-i, de neam rău nu-i, pe drumuri nu-i... Spune

20 și tu, nu vorbesc eu bine?... Tu de asemenea ești un băiat cumsecade, cuminte, așezat... Cum se poate una ca asta?

— D-apoi, domnule părinte, băiatul ar vrea, răspunse Glanetașu în locul flăcăului, scărpinîndu-se

25 în cap și cu ochii la Vasile Baciuc. Cum să nu vrea, domnule părinte, adaogă iar după o pauză, dar oprindu-se iar scurt, parcă n-ar îndrăzni să sfîrșească, pe cînd Ion plecă fruntea cu o mișcare ce vroia să arate că da, într-adevăr, el ar vrea.

30 Se lăsă o tăcere mai lungă și pe urmă deodată se porniră să vorbească în același timp și Vasile, și Ion, și Glanetașu. Preotul însă le curmă avîntul, făcînd un semn cu mîna, și le zise blajin, cu un zîmbet cucernic și împăciuator:

— Iacă de-asta v-am adunat! Acu să vă tocmiți și să vă învoiți ca oamenii, că vrajba-i bună numai între țigani...

Belciug se așază tacticos la masă și apoi ridică ochii la dînșii, așteptînd tocmeala și păstrîndu-și pe buze surîsul binevoitor pentru toți. Bărbații însă stăteau încurcați, cu privirile ațintite asupra lui, ca și cînd într-însul ar vedea singura lor mîntuire. Zenobia ofta des și-și dădea ochii peste cap, vrînd astfel să arate tuturor că e pătrunsă de seriozitatea clipei, iar Ana, topită de rușine, plîngea înăbușit, căutînd să se facă cît mai mică și să-și acopere pîntecele cu mîinile încrucișate pe care picura în răstimpuri cîte-o lacrimă fierbinte... Se auzea aspru tic-tacul ceasornicului de pe scrin, acoperit numai cîteva clipe de urui[^] tul unei căruțe pe uliță... în tăcerea ce stăpînea ca o dușmănie mută, zbîrnîi apoi deodată vocea lui Vasile, gros și răgușit, încît toți parcă se speriară și întoarseră capetele spre dînsul:

— Eu nu mă codesc de loc, domnule părinte... Eu îi dau fata... Uite-o! Să și-o ia și să fie sănătoși!

Vorbele acestea deșteleniră amorțeala așteptării. Ion se mișcă pe scaun, își dresă glasul puțin și zise liniștit, dar uitîndu-se numai sub masă, la picioarele preotului, întinse și arătînd tălpile ghetelor pe care se prelingeau vine subțiri de apă murdară din noroiul lipit pe margini:

— Nici eu nu mă codesc, că m-ar bate Dumnezeu, numai că vreau să știu ce iau și ce-mi dă... Am drep-tate, domnule părinte, ori n-am?

Amîndoi se adresau numai preotului și nici nu se uitau unul la altul. Nimeni nu lua în seamă pe Ana și deci nimeni nu văzu cum înseninarea alungă spaima

din ochii ei, pe măsură ce cuvintele bărbaților se înmoaie și se apropie.

— Îi dau fata acuma, iar după moartea mea, lor le rămîne tot ce am agonisit, că doar n-am să duc
5 nimic pe cealaltă lume... Cît trăiesc însă nu vreau să rătnîn pe drumuri și s-ajung la bătrînețe să cer de pomană, făcu Baciul mai răspicat, mereu cu privirea spre Belciug.

— D-apoi cu fata ce să fac eu, bade Vasile? se
io ridică atunci și Ion aprins. Spune-mi d-ta, ce să fac? Am eu avere ca d-ta, am eti pămînt?... Gri d-ta vrei să ne băgăm slugi amîndoi ca să nu pierim de foame?
— Să munciți și să vă faceți! strigă Vasile Baciul.

15 — Oare?... Da* pîn-amu n-am muncit? Pîn-amu nu mi-am sfărîmat de ajuns oasele? Că, slavă Domnu-lui, cu mîinile în sîn n-am stat! Și avut-am oare vreun folos din toată truda? Am rămas tot ca degetul de gol... Ș-amu ai vrea să mai hrănesc și pe fata d-tale,
20 că ți se pare că dînșii nu-mi sunt pînă peste cap!

Arată cu degetul pe rîiud, pe tatăl său și pe maică-sa care dădură din cap foarte posomoriți, vrînd astfel să înduioșeze pe adversar și să dea o mînă de ajutor feciorului.

25 — Cît trăiesc eu, nu dau nimic!... Asta s-o știi dinainte! Nici un crețar și nici o palmă de loc! Mai bine o omor și o îngrop; cel puțin să știu c-am omorît-o eu, pentru că nu și-a ținut cîntea și nu m-a ascultat pe mine... Așa! Uite-așa!

30 — Apoi dacă-i așa, degeaba ne-am mai ostenit și am necăjit pe domnul părinte, zise Ion învîrtin-du-și pălăria în mîini și îndreptîndu-se pe scaun ca și cînd ar fi dat să se scoale și s-ar fi răzgîndit înainte de-a sfîrși mișcarea.

Belciug, speriat că i s-a stricat planul, ar fi vrut să intervie și să-i domolească, și nu știa cum s-o facă. Tuși de cîteva ori în semn că ar dori să vorbească. Se împînzi iar o tăcere, acum însă nervoasă și frămîntată de scîrîitul scaunelor... înainte de-a deschide el gura, Vasile Baciuc izbucni din nou:

— Dac-ai socotit să-ți bați joc de fată ca să-mi smulgi moșia, apoi rău te-ai socotit, că nu ți-ai găsit omul... Nu, nu, băiete !... Hm... Știu că ți-ar plăcea...
10 Dar eu... hm... lasă pe mine... Nu, nu, Ioane, să mă ferească Dumnezeu și Maica Precista!

În clipa următoare Ion, Zenobia și Glanetașu protestară indignați, acoperind îndemnurile la cumpătare ale preotului... De-abia acum se rupse gheața aievea și se încinse o vorbărie de vreo trei ceasuri, aci apropiindu-se, aci gata să se ia de păr, ca peste un minut să se mulcomească iar. Numai Ana tăcea mîle și suspina, ca o osîndită care-și așteaptă verdictul.

20 În sfîrșit, Vasile Baciuc consimți să dea cinci locuri și o pereche de boi, dar pămînturile să fie scrise pe numele Anei. Ion însă ținea morțiș că-i trebuie toată moșia, deoarece Baciuc nu mai e în stare să o muncească, fiind cam bătrîn, și încredințîndu-l
25 că, drept recunoștință, îi va purta de grije și nu-i va ieși niciodată din cuvînt.

Cînd ajunseră aci, Belciug se ridică triumfător. Greu a fost să înceapă tocmeala. De-acum au să se dea pe brazdă, oricît s-ar mai ciondăni^ Dar atîta
30 vorbărie îl plictisi în cele din urmă, mai ales văzînd că se înserează și încă n-au căzut la învoială. Astfel îi trimise să continue acasă hărțuiala și, dînd mîna cu bărbații, le zise zîmbînd:

— Ei, să fie într-un ceas bun și cu noroc! Și la nuntă să nu uitați nici pe Dumnezeu din cer și biserica lui de pe pămînt!

Ciorovăiala dintre potrivnici se reluă mai aprigă pe drum. Se amenințau, se înjurau, se opreau, dădeau din mîini, își șopteau cine știe ce, dar tocmeala nu mai înainta de loc. Cînd sosiră în fața casei lui Vasile Baciuc, amîndoi se gîndiră să lase așa cum vrea celălalt și să sfîrșească, și totuși se răzgîndiră repede
10 nădăjduind fiecare că amînarea va aduce apă la moara lui. Singură Ana era zorită, tremura și se uita rugătoare cînd la tatăl ei, cînd la Ion, înfricoșată că se vor despărți fără a-i hotărî soarta sau a-i fi curmat suferințele. Și într-adevăr se despărțiră jurîndu-se,
15 atît flăcăul cît și Vasile, că ori rămîne cum au spus ori nici să nu se mai întîlnească...

Vasile Baciuc, simțindu-se gîtuit, pleznea de mînie și, ca să se răcorească, găsi un clenci Anei și o bătu iar pînă cînd o umplu de sînge... Toată noaptea
20 și a doua zi fu crîmposit de gînduri negre. Înțelegea acum lămurit ceea ce bănuise de cînd a prins de veste că feciorul Glanetașului umblă să sucească mîntea Anei: „Va să zică vrea să-mi ia pămînturile!” îi răsăreau sudori reci pe frunte gîndindu-se că va fi nevoit
25 pînă la urmă să se îndoaie și să trăiască din mila calicului... Își fierbea creierii căutînd să născopească un mijloc care să-l scape din ghearele hoțului și se bucura numai la închipuirea că ar putea găsi ceva să-l înșele cît mai cumplit... Dar oricît se căznea,
30 nu putea stoarce nimic. Poate dacă l-ar mai amenința că va lăsa pe Ana să nască și că nu o va mărita niciodată? Amenințarea i se părea atît de slabă, încît nici el însuși n-o credea. Cum s-o primească atunci cellalt? Mai mult l-ar întărită...

; Ion era vesel și mulțumit. Era sigur că pînă la urmă Vasile Baciul îi va da tot și-și făcea mereu cruce mulțumind lui Dumnezeu că l-a ajutat să izbîndească. A doua zi în zori cutreieră hotarul să cerceteze mai bine toate locurile viitorului său socru și să se bucure

5. văzîndu-le, fiindcă de-acuma sunt ale lui. Pe la amiază se sfîdi rău cu Glanetașu care iar încercă să-l sfătuiască să nu întindă coarda prea tare.

— Decît m-ai învăța pe mine, mai bine ai pune

10 și d-ta mîna pe ceva, cămăninci pîinea lui Dumnezeu degeaba, mai rău ca un trîntor! îi strigă feciorul cu dispreț.

Seara, însoțit de mă-sa, de Floarea, nevasta lui Macedon Gercetașu, și de soacra primarului, o babă

15 specialistă la pețituri și tocmeli, se duse la Vasile Baciul care de altfel îl aștepta și chiar chemase pe Firoana și pe nevasta dascălului Simion Butunoi, să poată ține piept asalturilor. Ana îndulcise o cupă de rachiu, căci băutura dezleagă limbile și îmblînzește

20 inimile. Toată tîrguiala fu reluată de la început cu mai multă rîvnă și violență, fiecare parte urmărind să păcălească cît mai tare pe potrivnic. Cuvîntul însă îl aveau îndeosebi femeile care se certau țigănește și, drept dovezi și argumente, se ocărau întîi unele

25 pe altele, apoi pe Ion, pe Ana, pe Glanetașu, pe Baciul și toate neamurile lor cunoscute și necunoscute... în loc de apropiere, mai rău se înrăiră și se despărțiră hotărîți să nu, mai reînceapă convorbirile, ceea ce, firește, nu-i împiedecă să se întîlnească iar

30 peste cîteva zile și iar să se certe fără rezultat. .

Deoarece, tot ciorovăindu-se, intraseră în postul mare, Vasile Baciul se gîndi că cununia nu se poate face în nici un caz pînă după Paști, se lăsă mai greu spre a cîștiga timp pentru a găsi mijlocul de a-și

înșela ginerele. Dar nici Ion nu se grăbea de loc și se prăpădi de rîs cînd Vasile vru totuși să-l sperie că nu-i mai dă pe Ana... Apoi, cu două săptămîni înaintea sărbătorilor se învoiră într-o jumătate de

5 ceas, încît flăcăul se miră cît s-a făcut Baciul de îngăduitor. Primi să-i dea zestre toate pămînturile și amîndouă casele, cerînd doar să fie scrise, după cununie pe numele amîndurora. Deocamdată după cununie, Ana se va muta la Glanetașu, împreună cu o pereche

10 de boi, un cal, o vacă cu vițel, o scroafă cu șapte purci, un car nou și altele mai mărunte ce se cuvin unei mirese și neveste tinere. În aceeași zi se duseră la notar pentru înștiințările legale și pe urmă la preot să facă strigările de cuviință așa fel ca nunta să se

15 serbeze chiar a doua duminică după Paști.

Din clipa aceasta Vasile Baciul trăi într-o zbuciumare parcă el ar fi fost mirele. Toată ziua nu-și găsea locul și nu mai știa cum să-și ascundă nerăbdarea. De teamă să nu scape vreo vorbă trădătoare, nu mai

20 dădea pe la Avrum, dar bea mai mult ca de obicei acasă. Acum i se părea că vremea trece prea anevoie și-l rodea frica să nu-i strice cineva sau ceva socotelile.

4

După întrevvedere cu preotul român, Titu se simțea alt om, mai luminat, mai curat. Se gîndi mult la viața lui de pînă atunci și o găsi stearpă și rușinoasă. Parcă umblase prin lume cu ochii închiși, de nu văzuse nimic. Plăcerea lui de-a vorbi ungurește

25 i se părea acum nespuse de caraghioasă. Ce folos că mîzgălise poezii, cînd sufletul lui fusese înțelenit de

30

nesimțire? Ce folos că citea tot ce-i cădea în mână împuindu-și mintea cu gândurile altora, dacă nu căutase să știe ce se petrece în jurul lui? Ce să mai închipuiești drame și tragedii pentru glorie, când în

5 fața ta se desfășoară tragedia unui popor întreg, mai dureroasă în mușenia ei decât orice născociri romantice? „Menirea mea este să trăiesc în mijlocul neamului vitregit de soartă, să-i alin suferințele, să-i simt durerile, să fiu sprijinul lui!” își zicea dînsul cu mîndrie în clipele de însuflețire.

0 Seara stătea tolănit pe canapeaua ce-i slujea drept pat, nu aprindea lumina și făcea zeci de planuri de viitor, care de care mai vijelioase. Se vedea când cu făclia în mână, în fruntea unei mulțimi imense de

15 țărani, călăuzindu-i spre lupta de dezrobire, când rătăcitor din sat în sat mîngîind jelaniile oamenilor năpăstuiți, învățîndu-i cum să-și ușureze traiul și ațîțînd în sufletele lor focul nădejdei de mai bine, când în capul unui grup de soldați cu steagul tricolor

20 filfîind în vînt... își zugrăvea în minte chinurile ce le va îndura vitejește pentru poporul lui și foarte deseori se visa în fundul unei temnițe, legat în lanțuri și totuși fericit în inimă, simțindu-se martir care prin jertfa sa trebuie să smulgă izbînda tuturor..-

25 Și închipuirile acestea îi umpleau ființa de plăceri sufletești nebănuite.

În lumina zilei însă zîmbea de visurile îndrăznețe ca niște aiurări bolnave și-și zicea că, în locul lor, ar fi mai frumos să făptuiască acum ceva. Toate

30 planurile și hotărîrile nu fac doi bani dacă rămîn neîmplinite. Îl rodea nevoia de a porni îndată și se necăjea că nu știe ce ar putea face, parcă sub aripile sufletului i-ar atîrna picioare de plumb... Avu o bucurie când îi dădu prin gînd să rupă orice relații

•cu toți ungurii și să nu vorbească decât românește. Și fiindcă la cancelarie trebuia să scrie ungurește hîrțile oficiale, îl cuprinse scîrba de slujba ce o făcea.

5 Totuși pe Roza Lang n-o uita și chiar se gîndea cum ar putea-o așeza și pe ea în cadrul vieții lui noi, fără a-și încurca năzuințele. Îi era rușine însă când își amintea că i-a declarat dragoste în ungurește și că înțlia lui iubire pătimășă e o unguroaică. Se con-

to sola doar zicîndu-și că nu e imposibil ca Roza să fie ovreică, precum e și Lang, iar atunci n-ar mai sta nici o piedică în fața amorului lor, știut fiind că pentru ovrei nu există sentimentul național... Deoa-

ts recetrecuseră cîteva săptămîni de când se despărțise de ea, acum n-o mai dorea cu atîta înversunare, dar era sigur că, dacă ar revedea-o, ar iubi-o mai nebu-

20 Spre a fi cu totul liniștit, făcu legămînt că o va învăța și pe ea românește.

Acuma, după ce credea că și-a tras o nouă Unie călăuzitoare în viață, notarul Friedman îi era indif-

25 erent, în inima lui îl privea de la o înălțime foarte mare și-l considera mai puțin ca pe un buștean de carne. Rău îi părea doar că notarul nu pricepea schimbarea lui. Dacă ar fi priceput i-ar fi făcut imputări, ceea ce l-ar fi bucurat. Prinse însă simpatie de vajnicul student care se înfură că Titu nu mai vrea să vorbească de loc ungurește și care nu-l mai scotea din

30 „șovinist” și „agitator”.

Avea remușcări că n-a căutat pînă acum să cunoască măcar din cărți România, țara spre care se îndreaptă azi toate gândurile lui înaripate. Era neno-

roci că nu-și poate procura nici cel puțin cîteva vederi din „paradisul românesc”, cum o botezase dînsul într-o discuție cu notarul. Găsea criminali pe toți dascălii români care nu sunt în stare să înfrunte opre-

5 listele guvernului unguresc și să învețe pe elevi a respira aerul patriei lor adevărate.

Fiindcă Friedman umblase și chiar stătuse ani de zile în România, Titu îl zgîndărea mereu să-i mai spună ce e pe-acolo, fără însă să se arate că el nu

10 prea știe bine nici pe hartă cum e țara. De obicei suferea auzind povestirile notarului, care nu obosea, zugrăvind-i țărani storși de sărăcie alături de boieri ce nu-și cunosc numărul moșiilor, sate mai mizerabile ca niște colonii de robi alături de orașe otrăvite de

15 lux și desfrîu, clăcași ce se zvîrcolesc în beznă, surtucari căroră li-e rușine să vorbească românește și se fălesc sporovăind franțuzește, ciocoi spilcuiți care nu cunosc nici Dumnezeu, nici lege...

— D-ta vezi România cu ochi ungurești, zicea totdeauna Titu, încercînd să-i oprească ocările.

20

— Așa crezi?... Dacă vei trece vreodată pe acolo, ai să-ți aduci aminte de mine și vei recunoaște că n-am exagerat... D-voastră, cei fanatici de-aici, nici nu vă puteți închipui ce înseamnă România. Eu

25 să am puterea în mînă, v-aș aduna pe toți și v-aș trimite pe socoteala statului să stați măcar un an în paradisul d-tale. Sunt sigur că v-aș vindeca de iredentism. Căci domnule, află că cei de dincolo nici nu vor să audă de d-voastră!

30 — Asta-i culmea, sări Titu.

— Nu vor să audă, domnule, și cei mai mulți chiar vă urăsc, fiindcă i-ați plictisit cu martirii dumneavoastră!... De altfel transilvănenii au pe-acolo o

t

poreclă foarte caracteristică. Cînd îi zici dumneata „frate”, el îți zice „boanghină”!

Firește, Titu nu credea nici o vorbă din ce-i povestea de rău notarul, ci își închipuia tocmai contrarul. Iar dacă Friedman scăpa din întîmplare și

5 cîte un cuvînt mai bun, Titu se mîndrea ca și cînd lauda l-ar fi privit direct pe dînsul.

Zi cu zi simțea însă că locul lui nu este aici, într-un cuib unguresc, mai ales că e silit să îndeplinească o slujbă nenorocită, îndreptată tocmai împotriva celor săraci și năpăstuiți. Lipsa lui de zel nu scăpa notarului care, în urma cîtorva neglijențe, îl pofti să facă mai puțină politică și mai multă treabă, altminteri va fi nevoit să-și caute un practicant mai

10 harnic.

Aproape de Paști, Friedman îi ceru-cu energie să înceapă îndată punerea sechestrului la cei în restanță cu plata dărilor, explicîndu-i că, din pricina

15 tărăgănelilor lui, s-a ales cu un avertisment fulgerător, el, notar bătrîn și conștiincios. Titu jicnit, porni prin sat, umblă toată ziua, și seara se întoarce cu un car de zăloage, adunate însă numai de la unguri. Cînd află aceasta, Friedman se roși de mînie și-i declară, de-abia stăpînindu-se:

— 'D-ta vrei să mă amesteci în încurcături politice, mi se pare... Așa nu mai merge, regret... Trebuie să ne despărțim!

— Conștiința mea e curată, în orice caz! răspunse Titu cu o demnitate însoțită de un zîmbet modest.

În aceeași seară notarul îi făcu socoteala, îi plăti patruzeci și cinci de coroane, iar a treia zi

•*

fiind joi și avînd treburi în Armadia, îl duse și pe Titu pînă la berăria Rahova, de unde îl luase odinioară.

5

5 Macedon Cercetașu, îndată ce ieși din biserică[^] aduse învățătorului Herdelea știrea că popa umblă să împace pe Ion cu Vasile Baciș și că chiar i-a chemat la dînsul acasă pentru după-amiază să-i puie față-n față. Herdelea nu zise nimica, dar în sufletul lui
10 se amărî. Purtarea lui Belciug, i se părea revoltătoare. Caută adică să momească pe Ion ca să-i facă sînge rău? Sau poate astfel vrea să răsplătească flăcăului vreo infamie săvîrșită față de binefăcătorul său?...
15 Îi veni în minte imputarea lui Ion și acum înțelese de unde vine nerekunoștința lui: Belciug... „Va să zică popa l-a ademenit să mă trădeze... Iată pînă unde merge murdăria unui cărturar! Se solidarizează cu un țaran împotriva mea..."

De altfel, de cînd îl oprise judecătorul înaintea
20 liceului și mai ales de cînd s-a întîmplat obrăznicia lui Ion, învățătorul era aproape sigur că primejdia îl paște rău din pricina jalbei nenorocite. Blestema în ascuns ceasul care l-a făcut să se înduioșeze de necazul flăcăului ticălos. Toată nădejdea îi fusese în ancheta
25 pe care i-o anunșase Ghiță Pop. Dacă judecătorul va fi găsit cît de puțin vinovat, atunci Herdelea e salvat. Deși licărirea aceasta era atît de vagă, că și lui i se părea himerică. Cînd însă, după obrăznicia lui Ion, a alergat în Armadia și a aflat de la Ghiță Pop că
30 ancheta a trecut și a constatat imparțialitatea judecătorului, dîndu-i toată dreptatea pentru felul cum a

procedat, învățătorul a început să se aștepte la orice. Copistul n-a fost în stare să-i spună prea multe amănunte, căci cercetarea s-a făcut în taină, ca să nu zdruncine autoritatea justiției; dar atîta tot a putut afla
5 Herdelea că, printre cei dinții, au fost ascultați Belciug, Ion și Simion Lungu... Cum nici unul dintr-înșii nu i-a suflat lui nici o vorbă despre ce s-a petrecut, înseamnă că trebuie să se fi petrecut ceva rău pentru dînsul. Poate că, dacă ar fi vrut într-adevăr să știe,
10 Ion i-ar fi mărturisit tot, fără înconjur. Herdelea, în realitate, nu dorea siguranța. Mai voia să creadă că pînă în cele din urmă se vor îndrepta toate în bine. Curiozitatea îl ațîța, iar frica îl oprea. Închidea ochii și căuta să amîne cel puțin lovitura, dacă n-o poate
15 ocoli, căci răul nu sosește niciodată prea tîrziu... Și așa, în loc să cerceteze la obîrșie unde ar fi putut găsi tot ce-l rodea, bătea adeseori drumul Armădiei, iscodind mereu pe Ghiță Pop de la care știa că nu poate culege nimic sigur.
-20 Umblînd zadarnic pe la Ghiță Pop, într-o după-amiază frumoasă, notarul Stoessel din Jidovița îl strigă pe fereastră să-i dea o citație sosită de vreo trei zile și pe care n-a avut ocazia să i-o trimită acasă. Herdelea pâlî. „S-a spart buba!" își zise dînsul, încre-
25 dințat că citația e în legătură cu afacerea judecăto-
rului.
Mai uluit fu însă văzînd că e vorba de o nouă complicație. Era pîrît să plătească o sumă însemnată firmei Bernstein din Bistrița de la care cumpăraseră
30 acum trei ani mobila de salon în rate lunare de cîte douăzeci de coroane. Herdelea nu fusese de părere să-și mai îngreuieze leafa cu asemenea datorii zadarnice, mai ales că avea regulat rețineri pentru alte avansuri și încurcături pe urma cărora creditorii înca-

sau ce li se cuvenea direct de la percepție. El zisese că, precum au stat fără salon atîția ani de zile, ar mai putea sta pînă se vor mai ușura puțin. Dar fetele atîta l-au cicălit încît a trebuit să recunoască în

- 5 cele din urmă că au dreptate și că e nevoie de o odaie mai drăguță unde să poată primi pe viitorii pețitori... Vreo doi ani de zile a și plătit ratele la vreme, căci Laura, de frică să nu rămînă iar fără salon, nu lăsase niciodată să se adune mai mult de două-trei și se
- 10 ducea chiar ea să pună banii la poștă. De cînd a intervenit însă bobota măritişului, Laura nu s-a mai interesat, iar bătrînul, avînd destule alte cheltuieli urgente, și-a zis că jidanul poate să mai aștepte și a ascuns somațiile ce-i veneau în fiecare lună tot mai amenin-
- 15 țătoare, ca să nu le vadă fetele și să-și aprindă paie în cap. Pe urmă, după ce se adunară multe rate, își găsi scuza că nu poate plăti o sumă așa de mare, și că va aranja lucrurile după nunta Laurei, cînd va mai scăpa de greutate. Acuma iată că firma a pier-
- 20 dut răbdarea și-i cere să achite imediat atît ratele din urmă, cît și pe cele viitoare, conform contractului, peste trei sute de coroane.

— Trei sute de coroane! murmură Herdelea cu un surîs desperat. Și tocmai azi în preajma nunții!

- 25 Pînă acasă cumpăni bine toată nenorocirea. Că nu poate plăti acum asemenea sumă era sigur. Va să zică trebuie să se silească mai ales să cîștige timp pînă după nunta fetei. De aici are să pornească cu socotelile... întîi și întîi n-are să arate acasă citația
- 30 și nici să pomenească despre judecată, spre a evita certurile, lacrimile, blestemele și spaima familiei. Toate are să le descurce el liniștit, fără zvîcniri zgomotoase. Din nefericire termenul judecății e înainte de Paște. Asta-i mai greu. Dar fiindcă tot nu poate

plăti și nici n-are altă apărare, afară de sărăcie, de ce s-ar mai duce la judecată să mai dea ochi cu judecătorul și astfel să mai dezlănțuie poate și cealaltă

5 încurcătură? Pe omul supărat nu-i bine să-l zgîndărești. Deci nu se va duce de loc la judecată. Lasă să-l condamne. Polița tot nu cunoaște amînări. Pe urma se va învoi el cu avocatul firmei cumva, poate acoperind cheltuielile de judecată și reluînd ratele... Pînă atunci trec sărbătorile, trece nunta Laurei și

10 se mai simplifică lucrurile...

Intră acasă vesel, ca și cînd ar fi cîștigat la loterie. Deși citația îl ardea în buzunar, luă pe dascăliță de mijloc, o învîrti de cîteva ori tinerește și o pupă țocăind pe amîndoi obrazii, stîrnind rîsul fetelor și indignarea doamnei Herdelea care, smulgîndu-se din brațele lui, îl ocări:

— Ho, nebunule!... Nu ți-i rușine, om bătrîn și fără minte, măcar de copiii ăștia care te văd și te judecă!

Cum neplăcerile nu vin niciodată singure, în preziua judecății, pe înserate, tocmai cînd se așteptau mai puțin și chiar vorbeau de cît se jertfește bietul

20 băiat într-o slujbă ingrată pentru ambițiile unui poet, iată că se deschide ușa și apare însuși Titu, zîmbitor,

25 aducînd și poșta din Jidovița împreună cu o circulară prin care Herdelea era înștiințat că inspectorul Cernatony, protectorul lui, a trecut la pensie și că, pînă la numirea titularului, a fost însărcinat subinspectorul Horvat să-i țină locul. „Se vede că s-au îngrămădit

30 numai pe capul meu toate nenorocirile!” se gîndi Herdelea posomorît.

Titu ponegri din răspuțeri pe „jidanul din Gargalău”, care umbla să-l facă unealta lui întru apăsarea românilor din comună, și se declară fericit c-a

scăpat teafăr din cuibul acela de străini, unde la fiecare pas trebuie să îndure jicniri în sentimentele lui cele mai sfinte. Dăscălița și fetele îl laudară că bine a făcut de n-a mai stat în serviciul unui renegat

5 nesimțitor. învățătorul înțelegea însă numai atîta, că tînărul a fost concediat și a rămas iar fără pîine,, ceea ce însemna o greutate mai mult pe capul lui cărunțit de necazuri, tocmai acum cînd grijile au început să-l copleșească mai rău. Mai dureroasă era

10 totuși știrea despre retragerea bătrînului Cernatony,, căci ridica la orizont amenințarea întregii lui cariere dăscălești, Cernatony a fost om de suflet și a trecut multe cu vederea; Horvat, urmașul lui, însă e un ungur furios care și pînă acuma a încercat să-i facă

15 zile fripte, veșnic nemulțumit că copiii din Pripas nu. vorbesc ungurește.

Anevoie a putut închide ochii Herdelea în noaptea aceea. Grijile îl năpădeau ca niște stafii mîni-oase, îl împresurau și-l chinuiau. Somnul sănătos al

20 celorlalți parcă îi mărea suferința. Cumplit e să-ți porți singur crucea, fără măcar să te poți mîngîia împărțind durerea cu cei dimprejur, cu cei ce sunt așa de aproape și totuși nu pricep nimic... Poate niciodată povara vieții n-a simțit-o mai apăsătoare

25 și viitorul mai întunecat...

Dimineața porni spre Armadia, nu ca să se prezinte la proces, ci să fie pe-acolo, să afle cel puțin ce se urzește împotriva lui. Titu îl însoți pînă în Jidovița, unde se opri să zică bună ziua cunoscuților

30 și prietenilor pe care nu i-a văzut de aproape două luni, dîndu-i întîlnire la prînz la berăria Rahova- învățătorul se învîrți prin Armadia, nerăbdător, intră la Banca Someșana, trecu pe la doctorul Filipoiu,, care avea să fie nașul Laurei și cu care mai vorbiră

despre amănuntele nunții. Titu n-avu norocul să găsească pe Roza Lang și astfel sosi curînd și el în Armadia; îi veni nenorocita idee să facă o vizită Lucreției Dragu și fu primit foarte rece, deoarece domnișoara era acum în vorbă serioasă cu profesorul Oprea. Mai hoinări prin tîrgușor, supărat din pricina Lucreției, iar spre amiazi, nemaivînd ce face, se îndreptă spre berărie, unde găsi pe tatăl său, la o masă, singur, cu o bere dinainte, mohorît. Tînărul începu să-i bată capul cu pățaniile lui din Gargalău și să-i declame patetic despre menirea lui, despre planurile lui și despre revelația ce a avut-o în fața primejdiei ungurești. Herdelea tăcu multă vreme abătut, apoi*

văzînd că Titu nu mai încetează, îl întrerupse cu o imputare dureroasă:

— Tu parcă trăiești în altă lume, dragul tatii!... Tu alergi după visuri și nu bagi de seamă că realitatea ne sugrumă, gata-gata să ne doboare!

Titu rămase o clipă cu gura căscată și, nesimțind amărăciunea din vorbele bătrînului, urmă cu un gest larg, măreț:

— D-ta niciodată n-ai înțeles avînturile generoase!

Și în gînd mai adaogă: „Nu degeaba sunt unii oameni prin Armadia care spun că tata e cam renegat... Cam au ei dreptate, cum se vede!”

— Dar nici tu n-ai înțeles greutățile noastre, cu toate că acum ești om în toată firea și ar trebui să fii cît de cît sprijinul meu și al familiei, zise Herdelea cu aceeași dojana în glas.

— Ce înseamnă grijile noastre mărunte față de nevoile cele mari ale neamului?! strigă Titu cu gura plină. Nu e român, tată, cel ce pune interesele personale mai presus de cele obștești!

învățătorul zîmbi trist și, în vreme ce tînărul își dezvolta ideile naționale, se gîndi că tot așa a fost odinioară și dînsul, demult, pînă ce n-a știut ce sunt sarcinile vieții, pînă ce nu a dat piept cu lumea. Deșteptarea a fost crîncenă. Visurile s-au spulberat mai repede ca închipuirea și în locul lor s-a pomenit cu lupta istovitoare pentru ziua de mîine. Și, vorbind parcă cu sine însuși sau cu amintirea trecutului îndepărtat, rosti domol:

10 — Ce bine ar fi dacă viața s-ar potrivi cu visurile, dacă omul ar putea trăi din visuri!

în berărie era puțină lume. Doar cîțiva profesori, cari scăpaseră mai devreme de la liceu, și vreo doi funcționari de la Banca Someșană. Toți întrebară

15 pe Herdelea cînd e nunta domnișoarei Laura și nu-l scoteau din „socrule” și din felicitări zgomotoase. „Atîta mulțumire aș fi avut și eu, și acum iat-o înecată într-un potop de nenorociri! se gîndea învățătorul căutînd să răspundă cît mai vesel. Se vede

20 că așa mi-a fost mie scris, să nu am în viață nici o bucurie deplină!”

în prag s* ivi deodată judecătorul, întovărășit de un avocat ungur din Bistrița, reprezentantul casei Bernstein. Cum îl zări, Herdelea tresări, se făcu ca ceara și, fără să vrea, bătu în masă cu paharul gol, murmurînd:

25 — Chelner, plata!

— Mai stai, tată, ce Dumnezeu, că doar nu arde! zise Titu surprins că tatăl său vrea să plece tocmai

30 cînd începe să vie lume mai bună.

Judecătorul își roti privirea prin sală, văzu pe Herdelea și avu un gest de neplăcere pe care acesta îl prinse, deși numai cu coada ochiului. Pe urmă se așeză la o masă aproape, tocmai în fața învățătoru-

1
r

>

•

lui, continuînd a se întreține cu avocatul care nu se sinchisea de nimeni, cufundat cum era să-i explice ceva. Herdelea nu îndrăznea să ridice ochii, dar simțea că privirea judecătorului îl sfredelește. Nemaiputînd-o suferi, își luă inima în dinți și se uită drept în ochii vrăjmași, plecînd apoi capul în semn de salutare. Judecătorul nu răspunse, ci-l măsură cu aceeași căutătură rece.

5 Și pe cînd dînsul se perpelea astfel, Titu cu glas mai scăzut, îi sporovăia de poporul nostru, de idealul suprem, de chemarea imperioasă... Vorbele lui răsuna în urechile bătrînului ca un bîzîit obositor.

Peste cîteva minute judecătorul puse ușor mîna pe brațul avocatului, ca să-l întrerupă, și apoi îi zise

15 brusc lui Herdelea, cu o voce moale dar pe atît mai pătrunzătoare:

— Știi că știu tot, domnule Herdelea! Tot! Absolut tot!

— Cum? întrebă învățătorul, năucit de spaimă.

20 — Ia, te rog nu te mai preface! Din capul locului am bănuir că numai opera d-tale poate să fie... Ei, acum știu că nu m-am înșelat în bănuiala mea... Firește, nu face nimic. Eu te onoram cu prietenia mea, pe cînd d-ta mă calomniai la minister și umblai

25 să-mi zdrobești cariera. A, desigur, nu face nimic... Dar nu înțeleg de ce ai fost laș, și m-ai mințit cînd te-am întrebat deunăzi? Atîta curaj puteai să ai și d-ta!

— DoAnule judecător, trebuie să știți... vă rog...

30 O explicație sinceră, negreșit că va... Căci nu se poate astfel să... Vă rog foarte mult! bîlbîi Herdelea foarte umil gîndindu-se să se apropie cu scaunul de masa judecătorului și să-i ceară iertare; dar limba de-abia

i se mai mișca de frică și sub asprimea privirii în care simțea un clocot de ură.

— Lasă, lasă, nu te mai osteni! Explicațiile ai să le dai tribunalului... Sper că nu te aștepți să fii cruțat, cum nici d-ta nu m-ai cruțat pe mine! Sper! zise judecătorul cu un rîs ciudat și punînd iar mîna pe brațul avocatului ca să-și urmeze vorba.

Titu ascultase uluit obrăznicile judecătorului și se rușina văzînd umilința și groaza tatălui său.

— Ce-i, ce s-a întîmplat? întrebă de mai multe ori, trăgîndu-l de mîneacă, fără a primi vreun răspuns, căci bătrînul rămăsese cu ochii țintă la judecător, așteptînd parcă să-i mai întîlnească privirea, să-l roage, să-i arate toată deznădejdea și teama, și să-l îmblînzească. Judecătorul însă nu-l mai luă în seamă, ca și cînd pentru dînsul nici n-ar mai exista un Herdelea. În schimb, după un răstimp, se întoarse avocatul și-i spuse grăbit, negustorește:

— A, domnul Herdelea!... Nici nu te văzusem... Avem ceva de vorbit împreună... De ce n-ai venit azi la proces?

Învățătorul își croi în minte un răspuns, dar, pînă să deschidă el gura, avocatul își reluse convorbirea cu judecătorul, mai aprinsă.

Herdelea simți o moliciune mare întot corpul, iar vederea i se tulbură încît i se păru că e apucat într-un vîrtej amețitor din care zadarnic se zbate să se desprindă. Auzea ca prin vis întrebările lui Titu, curioase și nerăbdătoare, „ce este, ce este?” și în același timp vorbele avocatului, topite într-o uruială întreruptă din cînd în cînd de glasul judecătorului, atît de cunoscut și atît de îngrozitor. Clătina mereu din cap cu o înfățișare desperată și cu niște ochi arși

de întrebarea: „Ce vreți cu mine? Ce vreți? Ce vreți?” Vîrtejul însă vuia neîncetat în creierii lui.

Într-un tîrziu apoi uruitul vorbelor avocatului încetă, judecătorul dispăru și lumea parcă reîntra în făgașul ei obișnuit. Pe ferestrele mari, în odaia plină de miros de mîncări și băuturi, băteau fîșii largi de lumină albă primăvăratecă, înseninîndu-i sufletul. Acuma toate mesele erau ocupate. În aerul cald se ciocneau crîmpeie de convorbiri, rîsete zgomotoase, strigăte flămînde și zîngăniri de farfurii și de tacîmuri... Și la masa lui, lîngă Titu se așeză avocatul ungur cu o figură nepăsătoare care însă voia să pară îngrijorată și compătimitoare.

— Judecătorul e foarte supărat... Ai intrat în belea mare cu dînsul... Și e o fire cîinoasă care nu iartă!

Atît Herdelea, cît și Titu încercară să vorbească, dar avocatul grăbit nu le dădu răgaz, ci continuă îndată cu altă voce:

— Pe urmă de ce n-ai venit la proces, domnule?... Foarte rău ! Foarte rău ! Poate c-am fi căzut la învoială cu mai puține cheltuieli... Acuma, ca să nu zici că-s om fără suflet și că fug de o înțelegere cinstită, deși sentința o am în geantă, totuși îți propun să...

Să-i sechestreze mobila, să fixeze un termen de licitație — toate numai de formă, ca să fie asigurată casa Bernstein că nu va pierde banii ce i se cuvin de drept. Pe urmă la licitație se va prezenta numai el, avocatul, va cumpăra în numele firmei toată mobila pe prețul ce-^ mai datorează Herdelea, fără a ridica însă nimic din casă, iar învățătorul va iscăli o poliță nouă pentru toată suma împreună cu cheltuielile de proces și de licitație.

— Ei, și ca să vezi ce inimă am, iacă stabilim ziua sechestrului pentru după Paști joi, să faci și d-ta sărbătorile în tihnă. Eu tot mai am joi și alte afaceri în Armadia, așa că te pot scuti de cheltuiala călătoriei mele... Termenul licitației îl vom fixa atunci... Așa! Aide, dă mîna! Ne-am înțeles, va să zică... Aș mai zăbovi, dar după-prînz, la cinci, am o licitație în Bistrița, de la care nu pot lipsi... Va să zică joi după Paști, pe la nouă dimineața... Din partea mea poți fi liniștit! Măcar de-ar fi căpcăunul de judecător om de înțeles ca mine... Ei, la revedere pe joi!... Dînsul e fiul d-tale? îmi pare foarte bine!... La revedere!...

Herdelea nici nu apucase să deschidă gura. De altfel nici nu avea ce zice, căci era doar la discreția avocatului, care, dacă voia, îl putea face de rușine tocmai în ajunul nunții Laurei, vînzîndu-i cu toba tot din casă.

— Lasă că-i bine așa cum a zis ungurul, vorbi Titu văzînd descurajarea tatălui său și înțelegînd acum zbuciumările lui. Se pare om cumsecade... Cum îl cheamă, tată?

— Cum, tu nu-l cunoști pe Lendvay? zise Herdelea, adăogînd apoi cu o teamă aproape copilărească: Sechestra, licitație... vai de capul meu! Ce-o să zică mă-ta? Ce-o să zică Laura?

— Adică, cum, ce-o să zică? strigă tînărul înflăcărat. Dar nu le-ar fi rușine să mai zică ceva?... Pentru cine ai dumneata necazurile astea facuma, dacă nu pentru ele?... Ori crezi că-s așa de proaste să nu priceapă nici atîta? Mă mir că te mai gîndești la ele... Apoi parcă cine știe ce lucru mare-i un sechestrul și o licitație de formă! Că doar ți-a spus, și de zece ori, că sunt numai de formă...

Mergînd spre casă cu Titu, învățătorul își mai ușura inima povestindu-i ce întorsătură a luat plîngerea lui Ion și că desigur chiar Ion l-a pîrît că i-a făcut-o.

— E o canalie și Ion, firește! zise Titu din ce în ce mai însuflețit, căci în afacerea aceasta el nu vedea decît că tatăl său e un martir al iubirii pentru țaranul român. Dar ce are a face, tată! Trebuie să fii mîndru că suferi fiindcă ai apărat pe un român, chiar dacă românul s-a întîmplat să fie un mișel... E o faptă superbă!

— Dar tu nu-ți închipui ce urmări grele poate să aibă! gemu bătrînul puțin mai îmbărbătat, gîndindu-se la cuvintele judecătorului despre „calomnie” și „tribunal”.

— Cu cît vor fi mai grele, cu atît te vei ridica mai sus în stima tuturor! zise tînărul invidios că nu este el în locul învățătorului, să se poată lăuda pretutindeni cu sacrificiile lui pentru cauza neamului.

Dăscălița și fetele, auzind de sechestrul și de licitație, se așternură pe bocete și vaiete că rușinea aceasta nemaipomenită are să distrugă norocul Laurei, fiindcă Pintea are să afle și să-i întoarcă spatele... Ca să arate cît sunt de convinse că așa are să fie, fetele nici nu mai continuă în ziua aceea lucrul la trusou, lăsînd în mașina de cusut un cearceaf de plapomă aproape isprăvit, cu sumedenie de ajururi și dantele și cu monogramul ei brodat frumos într-un colț. Titu se sili toată după-amiaza și toată seara să le explice că sunt proaste dacă nu vor sau nu pot să înțeleagă că e vorba numai de o formă. Femeile însă nu admiteau nici o lămurire și Laura nu se liniști decît zicîndu-și că ea nu va mai fi aici să-i crape obrazii de rușine cînd vor veni cu toba să pîngărească

salonașul în care și-a țesut ea visurile ei de fată... Firește că în asemenea atmosferă nici Herdelea și nici Titu nu mai îndrăzniră să le mai pună în curent și cu amenințările judecătorului, deși tînărul se lăudase că are să le spună tot din fir în păr.

Avînd acuma un suflet cu care putea vorbi de temerile ce-l apăsau, învățătorul se simți mai înviorat și mai ușurat. Pînă una alta însă trebuia să vadă mai de aproape de școală, căci se putea lesne întîmpla să-i pice o vizită a subinspectorului care, după retragerea lui Cernatony, se va arăta desigur și mai zelos ca în trecut, în nădejdea că o să fie numit el inspector. De aceea mai citea, nu lipsea de la școală, ca să fie pregătit pentru orice împrejurare. Rîvna aceasta de altfel îi făcea bine risipindu-i puțin gîndurile mohorîte.

Într-adevăr, în ultima zi înainte de vacanțele Paștilor, se opri o caleașca falnică în fața școalei. Era subinspectorul Horvat care înadins venise așa de tîrziu și pe neașteptate. Stătu în clasă vreo două ore, cercetînd tot, ascultînd pe toți copiii, încurcîndu-i numai pe ungurește și strîmbîndu-se urît dacă nu-l înțelegeau... în sfîrșit, iscăli jurnalul-program și spuse lui Herdelea, încruntat:

— Ar fi bine să te ocupi mai mult și mai serios... îți recomand chiar să te ocupi, dacă nu vrei să ne supărăm!

Trăsura plecă cu dînsul în goană, vrînd să inspecteze în aceeași zi și școlile din Jidovița și din Armadia.

Herdelea, cm pălăria în mînă, își făcu cruce cînd nu-l mai văzu și murmură amărît:

— O, bată-te mînia lui Dumnezeu, că acru mai ești!

Oftă, dădu drumul copiilor și porni spre casă cu capul în pămînt.

„Asta-i răsplata după treizeci de ani de muncă! se gîndi dînsul abătut. Numai cinci ani... numai cinci ani să-mi mai ajute Dumnezeu! Pe urmă ai dracului să fie toți inspectorii din lume... Din pensioara mea voi trăi și eu omeneste cu baba, că pînă atunci poate să se așeze și copiii, dacă o vrea Atotputernicul.”

El, care-și bătea joc de dăscălița pentru că bolborosea mereu rugăciuni, acuma, cînd nevoile și neplăcerile se țineau de dînsul ca scaiul de oaie, își puneă toată nădejdea în puterea cerească și-și întărea inima înălțîndu-și cugetul fierbinte și umilit spre Dumnezeu.

Seara, după cină, pe cînd Herdelea povestea amănunțit vizita subinspectorului, se pomeniră în casă cu Ion, cu o înfățișare foarte fericită, răspîndind parcă numai bucurie în jurul lui. Familia învățătorului rămase trăznită de îndrăzneala aceasta. Titu, încetul cu încetul, spusese totuși surorilor lui și apoi mamei cum a trădat Ion pe Herdelea și că urmarea poate să fie o mare nenorocire. Aceasta, precum și purtarea flăcăului în vremea din urmă, făcuse ca acuma să fie privit drept cel mai netrebnic om din sat.

Astfel, fără a-i răspunde la bună seara, dăscălița, tremurînd de mînie și scăpărînd scînteii din ochi, se năpusti asupra lui:

— Gros obraz ai, becisnicule, dacă, după ticăloșiile pe care le-ai făcut învățătorului, mai îndrăznești să ne treci pragul! ^

Ion însă nu se sfii de loc și zise liniștit și supus, dar cu aceeași față mulțumită:

— Amu iertați-mă!... Zău, doamnă, iertați-mă...

— Apoi da, acumă să te iertăm după ce ți-ai bătut joc de noi cum ți-a plăcut! strigă doamna Herdelea. Cît te-am ajutat noi și te-am ogoit, nu-i vrednic capul tău. Iar drept mulțumire te-ai dus și ne-ai vîndut

5 ca Iuda!

— Ce-a fost a trecut, vorbi flăcăul iarăși mai cald. A trecut... Toate au trecut... Cîte-ampățit și-am pătimit eu, numai Dumnezeu le știe... Am greșit, văd bine, dar...

10 — Greșala ta însă poate să mă bage pe mine în temniță și să-mi pierd tot rodul muncii de treizeci de ani! îl întrerupse învățătorul care, mai moale ca toți, se și îmblînzise puțin.

— Ai să vezi dumneata cum oi îndrepta eu tot ce-am stricat... Nu-ți fie frică, domnule învățător! Am să stau eu în temniță oricît, un an, zece, dar dumitale n-are să ți se smintească nici un fir de păr! Credeți-mă și pe mine astă dată!... Că azi sunt și eu fericit, domnule învățător! Amu am pămînt, am de

20 toate... Amu numai sănătate să-mi dea Domnul!

— Să-ți fie de bine! murmură iar Herdelea mai rece, amintindu-și că învoiala dintre Ion și Vasile s-a făcut în urma intervenției lui Belciug.

Flăcăul întoarse ochii pe rînd spre fiecare din

25 casă parc-ar fi cerut ajutor, dar toți tăceau întunecați. După o pauză încurcată, tot el trebui să reînceapă:

— Apoi uite de ce-am venit amu, domnule învățător și doamnă!... Am venit să vă spun că nu mă mișc de-aici pînă nu-mi făgăduiți că mă cununați

30 d-voastră!

Toată familia protestă într-un singur glas, deși toți fură mișcați de rugămintea ticălosului. Titu, care pînă atunci se făcuse că citește spre a nu fi nevoit să vadă pe trădătorul lor, acumă ridică puțin nasul, se

uită la dînsul și se miră cît era de schimbat la față. Părea mai smead și mai hotărît. Pielea i se lipea și lucea pe umerii obrazilor, iar în ochi avea o lumină mîndră de biruitor.

5 Herdelea se codi îndelung, că nășitul înseamnă cheltuială mare, că tocmai și el are sarcini multe cu nunta domnișoarei, că de ce nu-l cunună popa... Dar Ion se jură că mai bine strică toată învoiala, decît să se gîndească la alți nași, îl încredința că nu trebuie

10 să cheltuiască nici un ban și, în sfîrșit, stăruie atît de mult și atît de călduros încît învățătorul fu nevoit să primească:

— Bine, Ioane, bine... S-o facem și pe asta, că multe am mai făcut noi pentru tine și de puțină recunoștință am avut parte... Dar poate de aci încolo să fim mai norocoși!

15 Ion, plecînd, sărută mîna, întîi domnului și-apoi doamnei, ceea ce îndemnă pe dascăliță să zică mai potolită:

20 — B mare ticălos, dar cel puțin are inimă bună, săracul!

6

Titu iar pătea ca odinioară; umbla după Roza și n-o putea întîlni. Doar că azi parcă nu mai era

25 atît de nerăbdător ca atunci. Acumă avea o emoție stranie care-l făcea să nu se prăpădească cu firea pentru a o vedea. Dorea chiar s-o nemerească, de s-ar putea, într-o clipă cînd să fie și Lang acasă, sau oricine, numai să nu fie îndată singuri.

30 A doua zi după vizita subinspectorului, Titu porni din nou spre Jidovița și bătu la ușa în fața căreia

5 îi tremurase inima de fericire de atâtea ori. Găsi pe Roza singură, plîngînd, într-un halat murdar de stambă, cu părul vîlvoi. „Asta să fie femeia pe care am iubit-o cu atîta patimă acum abia două luni?” se gîndi dînsul, sărutîndu-i mîna foarte jenat.

10 Stătu încurcat cîteva clipe, iar femeia plînse mai cu foc, parcă revărsîndu-și durerea în fața lui ar fi căutat să-i trezească mai multă compătimire. Titu însă nu vedea decît o schimonosire a gurii pe care a sărutat-o, și-și zicea într-una uluit: „Și ce frumoasă mi se părea atunci!”

15 Apoi doamna Lang îi spuse printre șiroaie de lacrimi că ea e cea mai nenorocită ființă pe lume fiindcă, după toate celelalte, acum a rămas și pe drumuri. Subinspectorul Horvat a sosit ieri din senin și, ducîndu-se la școală, n-a găsit acolo pe Lang care sforăia acasă, deoarece venise dimineața de la un chef din Armadia. A trimis după el și l-a așteptat aproape un ceas pînă ce l-a deșteptat ea și *Ua* momit să se îmbrace și să plece la datorie. Dar cum l-a văzut subinspectorul l-a și mirosit că-i beat și nici nu l-a mai lăsat să intre în clasă, ci l-a izgonit spunîndu-i să se considere suspendat și să se bucure dacă nu va propune ministerului să-l îndepărteze pentru totdeauna din învățămînt.

25 — Ce-o să ne facem acum! urlă Roza frîngîndu-și mîinile. Unde să ne ducem? Și bietul Lang... bietul Lang! dumneata știi ce suflet nobil are și cît e de bun!... N-a zis nimic, nu s-a plîns nimănui, dar eu văd cum suferă... O, Doamne, Doamne! Spune d-ta dacă asta e dreptate!

30 îi zicea „d-ta” și Titu simțea că așa se cuvenea și parcă se bucura că lucrurile au luat întorsătura aceasta. îi spuse cîteva cuvinte banale de încurajare

și vorbind se gîndea: **4f**, A murit o femeie!... s-a stins o iubire în sufletul meu... Sau poate că nici n-a fost iubire? De-ar fi fost adevărată, moartea ei m-ar ducea... Nu, nu, n-a fost iubire... Un foc de paie... N-am iubit-o și nu m-a iubit, și cu toate acestea ne-am strîns în brațe, ne-am jurat credință, ne-am mințit... Ridicol! Ridicol! Ridicol!”

10 îi venea chiar să-i trîntească și ei cuvîntul acesta, drept mîngăiere. Numai sosirea lui Lang i-a scăpat din situația care i se părea mai mult plicticoasă decît tristă. Lang era beat și zîmbea ca un filozof care a găsit taina fericirii!

15 — Ai auzit ce mi-a făcut măgarul?... Ha, ha și crede el că m-a turtit pe mine!... El, pe mine!... Ce idiot!... Bah, un hoț, o canalie, un mizerabil... gata! Nu-i pot face onoarea nici să-l înjur!... Rozica, mai e cumva vreun strop de rachiu? Aide, dă-ne un păhărel!... Vivat, Tittile! Trăiască victimele, jos călăii!

20 Cînd spuse Titu acasă ce-a pățit Lang, d-na Herdelea zise cu dispreț:

— El ca el, vai de zilele lui... Dar ea-i o blestemată fără pereche... Dacă a fost ea în stare să se țină pînă și cu practicantul notarului... Ți-e și scîrbă!

25 Titu se roși ca și cînd i-ar fi șfichiuit obrazii cu un bici de foc: „Va să zică în vreme ce eu o purtam [în suflet și în visuri, ea...”

7

30 în ziua cînd veni avocatul Lendvay cu sechestrul, fetele și doamna Herdelea, ca să nu fie obligate a vedea asemenea umilință, plecară în Armadia la

- doamna Filipoiu să se sfătuiască asupra ultimelor amănunte privitoare la nunta Laurei și să ia **de** la tipografie invitațiile tipărite pe hîrtie sidefată, să le trimită din vreme tuturor. Avocatul, **de** altfel, isprăvi
- 5 toată afacerea în cîteva minute, încît Titu se prăpădi de rîs seara, cînd femeile se înapoiară din Armadia frînte de oboseală.
- înfrigurarea nunții stăpînea de-acuma toată casa... Rochia de mireasă era gata. O lucrase însăși
- 10 Laura și o făcuse o minunăție. încercînd-o ultima oară, înainte de-a o pune în dulap pînă-n clipa cea mare, toată familia a izbucnit în aplauze de admirație, atît era Laura de frumoasă într-însa... Tot salonul era alandala de rufele mirosind a nou, de rochiile
- L5 și hainele împrăștiate pe toate mobilele și prin toate colțurile.
- Cu trei zile înainte sosi George Pinteaa și trase la hotel în Armadia, dar stînd de dimineața pînă seara în Pripas, neclintit de lîngă Laura. Amîndoi erau foarte
- 20 mișcați și vorbeau cu o plăcere amestecată cu groază de ceremoniile care le vor da dreptul să nu-și mai ascundă iubirea în fața nimănui.
- Laura slăbise puțin, dar așa îi ședea mult mai bine, îndeosebi cu ochii veșnic umezi și strălucitori
- 25 de o nerăbdare nelămurită. Acuma toate îndoielile i se părea c-au părăsit-o și se simțea mulțumită văzînd pe Pinteaa alături de ea. îi tremura inima ca sub o mîngăiere blîndă. „Lfi-e drag! se gîndea dînsa înduioșată. Săracuțul! Și cum nu-l puteam suferi odinioară!
- 30 JMșyreji^^ —
- Ghighi, băgînd de seamă că-i face plăcere, îi repeta într-una că o învidiază.
- Spui adevărat, Ghighiță?... Crezi tu că voi fi fericită?

- O, cît aș vrea să fiu în locul tău ! mințea Ghighi care, în sufletul ei, nu înțelegea cum poate să ia o fată frumoasă și rară ca Laura pe un omuleț care nu știe nici măcar să danseze ca lumea.
- 5 Pinteaa era foarte galant și aducea mereu mai ales bonboane, fiindcă Laura le împărțea cu el, după ce mușca din fiecare cu gurița ei, încît îndrăgostitul mire se jura că n-a mai gustat niciodată asemenea bunătăți, în ajunul nunții însă George veni cu niște daruri
- 10 cari îi uimira pe toți: un inel cu un briliant împresurat cu rubine ca niște vîrfuri de ace de foc, cercei de aur cu stropi de diamante, și un colan de platină cu o cruciuliță de aur avînd la fiecare capăt cîte-o steluță de smaragd.
- 15 — Pupă-1! strigă învățătorul văzînd bogățiile acestea strălucitoare, iar cum Laura, zăpăcită de bucurie, stătea țintită locului, o luă de mînă și îi făcu vînt în brațele mirelui, îndemnînd-o cu însuflețire: Pupă-1, Laura, n-auzi?... Pupă-1!
- 20 în dimineața cununiei sosiră părinții lui George și frații lui mai mici, Mareu și Vasile. Ceilalți, fiind împrăștiați prea departe prin lume, n-au putut veni, dar toți au trimis telegrame de felicitări pe care Bălan de la poșta din Armadia avea grija să le transmită îndată
- 25 la Pripas prin curieri ocazionali. Amîndoi frații mirelui îndrăgiră pe Laura și făcură curte Ghighiței, încît ea îi găsea mult mai drăguți ca pe George.
- în fața cuscrilor, care de altminteri nu veniseră cu mîna goală, Herdelea oferi tinerilor „din partea
- 30 bătrînilor" un serviciu de cafea cu lapte, modest și frumos. Tot atunci Titu dăruia lui George o tabacheră de piele de crocodil, cumpărată din banii lui.
- Eu vă dau ceva ce n-o să vă dea nimeni, căci toți se gîndesc numai la mireasă... Ei bine, eu m-am

gîndit la mire, fiindcă mi-e mai drag ca mireasa ! vorbi dînsul mîngăind pe Laura.

Ghigghi se porni pe plîns văzînd că numai ea n-are ce să le ofere, pînă ce noul ei curtezan și cumnat Marcu

5 îi spuse că, dimpotrivă, ea poate să le dăruiască lucrul cel mai de preț și anume cîte o sărutare miresei și mirelui, sau dacă i-e rușine, poate să le dea pe amîndouă miresei care însă să fie obligată a transmite una mirelui.

10 în Jidovița, notarul Stoessel primi pe distinșii nuntași cu toate onorurile, oficiînd mai patetic formele cununiei civile. La sfîrșit își îngădui să ție și un mic discurs în care spuse că e fericit c-a avut cîntecul să împreune cu articole de lege două inimi atît de tinere

15 și pline de speranțe.

Cununia fiind într-o duminică, biserica cu două turnuri din Armadia se umplu de oameni care nu se mai saturau lăudînd frumusețea și gingășia Laurei, dar și înfățișarea simpatică a lui George. Rochia miresei

20 stîrni entuziasmul cunoscătoarelor. Toate prietenele ei erau în păr, împreună cu mamele invidioase, dar mai mișcate păreau Elvira Filipoiu și Lenica Spătaru, ele fiind și domnișoare de onoare,

Șase preoți, între ei și Belciug, pe care Herdelea îl poftise înadins ca să nu mai observe și armadienii neînțelegerile lor, în frunte cu protopopul bătrîn, le binecuvîntară legătura, iar corul studenților cîntă parcă mai mișcător ca întotdeauna. Cînd protopopul le puse

25 întrebarea solemnă, mirele răspunse cu un glas falnic

30 de răsună biserica; mireasa însă rosti un „da” atît de mititel și de timid, parcă i-ar fi fost rușine să n-o audă lumea. În clipa aceea doamna Herdelea nu se mai putu stăpîni și izbucni într-un hohot de plîns, ceea ce

înduioșă pe toți și făcu chiar pe Laura să lăcremeze puțin, ca să se adeverească vorba că nu s-a pomenit mireasă care să nu plîngă puținel.

Nunta fu serbată la berăria Rahova, în sala de la

5 etaj pe care berarul o împodobise feeric și unde se adună toată domnia din Armadia și împrejurimi. Mireasa zăbovi puțin pînă se schimbă într-o elegantă toaletă de călătorie, culoare cafenie, și o pălărioară foarte drăgălașă, căci era hotărît ca, îndată după cununie, tinerii

10 căsătoriți să plece spre parohia lui George dar cu un înconjur care să dureze cel puțin o săptămînă, săptămînă de miere... Aici primiră felicitările zgomotoase în cursul cărora Laura se roși pînă-n vîrfurile nasului, deoarece domniile mai îndrăzneți îi doreau îndeosebi

15 odrasle numeroase. La masă de-abia atinseră mîncările și băuturile. De altfel muzica faimosului Goghi din Bistrița le sporea amîndurora emoția.

Apoi George șopti ceva Laurei și amîndoi se ridicară. Lăutarii intonară un marș nupțial care-i petrecu

20 pînă jos în stradă unde îi aștepta cea mai bună trăsură din Armadia, să-i ducă la Bistrița, iar de-acolo să-și continue călătoria cu trenul.

Doamna Herdelea îmbrățișă lung pe Laura, înmuindu-se reciproc de lacrimi. Fiindcă Ghigghi plînsese

25 cîte puțin toată ziua, acumă izbuti s-o sărutfe fără bocete, deși tremura de durere. Despărțirile ținură vreun sfert de ceas, urmînd la rînd Herdelea și Titu, apoi familia Pinte de Laura, apoi familia Herdelea de George, apoi George de părinții și frații lui... Și tot

30 timpul țiganiile cîntau marșul nupțial, pe cînd sus, în ferestre, invitații priveau curioși și mișcați, iar jos, în stradă, o mulțime de lume căsca gura și asculta muzica.

în sfârșit, mirii se suiră în trăsură și vizitiul dădu bici cailor. Batiste multe filfîiră în vînt, noi valuri de lacrimi se revărsară.

— Drum bun!... Să ne scrieți!... De pretutindenii... Negreșit!... Adio!...

Trăsura se depărta și se micșoră repede. Într-însa 0 batistă mică albă flutura neobosită, ca o aripă speriată. Pe urmă șoseaua înghiți și trăsura și batista... Rudele se întoarseră la mosafiri... Începură toasturile, 10 urmară glumele și veselia pînă ce deodată muzica atacă un vals lîn, legănat, care ademini tineretul... Mîndru și înduioșat, Herdelea umbla mereu de ici-colo, ciocnind cu unii, zîmbind cu alții, căutînd să vadă pe toți mulțumiți. El era azi omul cel mai fericit de pe pămînt. Ziua 15 de mîine cine știe ce-o mai aduce. Grijile și necazurile sunt veșnice, pe cînd fericirea e atît de nestatornică...

În vremea aceasta însă trăsura cu tinerii căsătoriți alerga grăbită, trecu iute prin Jidovița și se îndreptă spre Pripas. Laura ședea buimăcită, cu ochii drept 20 înainte neîndrăznind să se uite la „bărbatul” ei. Inima l se topea într-o tristețe nelămurită. Vedea cum rămîn în urmă rîpele, livezile, lanurile, pădurile, dealurile care au fost martorii tinereții ei, care i-au fost atît de dragi și pe care îi părăsește acum poate pentru totdeauna. Tot hotarul se legăna și parcă-i zicea adio, mut 25 și totuși înțelegător... George i se părea mai străin ca oricînd și se mira cum pleacă ea alături de un străin într-o lume străină și necunoscută, lăsînd aici lumea care o iubea și pe care o iubea. Prin minte îi fulgera 30 întrebarea înfricoșată: „Cine-i străinul acesta?”

În Pripas opri trăsura în fața casei părintești. Coborî și făcu cîțiva pași în ogradă, privind însetată pereții albi cu ferestrele speriate și coperișul cîrpit ici-colo cu șindrila nouă, ca și cînd ar fi vrut să ducă

cu sine măcar clădirea în lumina ochilor. Cîinele casei se gudură la picioarele ei și-i linse vîrfurile pantofilor, parcă ar fi simțit că pleacă departe aceea care nu uita niciodată să-i arunce de mîncare. Laura îl mîngîie ca pe un prieten și șopti cu genele umede:

— Adio, Hector, adio... Acuma plec...

Apoi trăsura porni înainte. Peste cîteva clipe casa nu se mai vedea. În porți țărani cunoscuți se uitau mirați după domnișoara care se duce cine știe unde, scoteau pălăria și rosteau urări pe care ea nu le auzea... În dealul de unde drumul coboară spre Săscuța, Laura întoarse capul să mai vadă o dată satul ei împrăștiat între dealuri, ascuns sub o pînză străvezie de fum albăstrui. Apoi își îndreptă privirile numai înainte... Șoseaua albă, șerpuitoare, se zvîrcolea sub picioarele cailor.

Ochii Laurei erau plini de lacrimi și sufletul ei atît de încărcat încît îi venea să strige ajutor sau să sară jos din trăsura care o smulgea din lumea tinereții... Atunci însă simți cum îi cuprinde mijlocul un braț ocrotitor și atingerea aceasta i se păru blîndă ca o alinare și ca o tovărășie în singurătatea ce o înconjura, întoarse fața spre George, în ochii căruia văzu limpede iubirea vie ce-i risipi deodată toate îndoielile. Pe bazele ei înflori un zîmbet în vreme ce lacrimile aninate în gene îi picurau pe obrajii îmbujorați.

— Te iubesc! murmură bărbatul, strîngîndu-i mai puternic mijlocul.

Cuvîntul răscoli adînc sufletul Laurei. Se lipi de umărul lui George, dîndu-și seama acum că vorba lui e în stare să-i vrăjească o lume nouă, tot atît de dragă și poate mai bună decît aceea care a rămas în urmă. Și buzele ei răspunseră încrezătoare.

— Te iubesc!

\$ Din clipa cînd Vasile Baci, în fața pețitoarelor, îi făgăduise tot, Ion fu cuprins de o adevărată beție de fericire și de încredere. Era atît de plin de sine însuși

5 încît se gîndea numai la pămînturile lui, plănua cum să le muncească mai bine, cum să lăzuiască un petec de pădure, și habar nu mai avea nici de Vasile și mai ales de Ana, parcă ea n-ar fi ținut de zestre... Doar cînd îi pomenea numele cineva, își aducea aminte că și ea

10 mai este pe lume, și se încrunta ușor. •

• în schimb Ana nu se gîndea decît la dînsul. Uitate erau rușinea și bătăile și suferințele. Ea nu știa nici de planuri, nici de vicleșuguri... Sufletul ei dornic de iubire aștepta împlinirea visului ca o mîntuire și gura ei

15 șoptea numele lui cu aceeași nerăbdare plăcută ca și în nopțile bune de odinioară. %

Nunta ținut treizeci zile, după obicei... Sîmbătă porni tot alaiul, în căruțe, la notar, în Jidovița. În frunte călăreții pocneau mereu din pistoale, pe cînd în căruța

20 întîi lăutarii își frîngeau degetele cîntînd și totuși nu se auzea decît grohăitul gordunei. Apoi venea o căruță cu mirii și cu druștele, apoi o brișcă cu nașii avînd pe obraji gravitatea cerută de împrejurări, apoi altă căruță cu părinții mirilor și cîteva fețe mai spălate,

25 în mijlocul cărora Zenobia era cea mai zgomotoasă, apoi altele încărcate cu flăcăi și fete ce chiuiau și se zbenghiiau.

De-abia acum înțelese Ion că împreună cu pămîntul trebuie să primească și pe Ana și că, fără ea, n-ar fi

30 dobîndit niciodată averea. Nu mai schimbuse cu ea nici o vorbă de cîteva luni. I se părea o străină și nu-i venea să creadă că în pîntecele ei se plămădește o

300

ființă din sîngele lui... O privea și se mira c-a putut el săruta și îmbrățișa pe fata aceasta uscată, cu ochii pierduți în cap de plîns, cu obrajii gălbejiți, cu pete cenușii, și care, împopoțonată cum era astăzi, părea

5 și mai urîță. ^n aceeași vreme genunchii lui atingeau genunchii Floricăi, pe care Ana și-o alesese drușcă cu Margareta lui Cosma Ciocănaș. Florica era aprinsă în obraji, cu buzele roșii, umede și **pline** * cu ochii albaștri și limpezi ca cerul de vară și avea în toată înfățișarea

10 o veselie sănătoasă pe care se silea și nu izbutea s-o ascundă. Ion își aduse aminte cum a strîns-o în brațe astă-toamnă și mai înainte, cît i-a fost de dragă și cum i-a făgăduit c-ova lua de nevastă. Îi era rușine că acum se însoară cu alta și de rușine îl bufnea un rîs prostesc și

15 nu-și putea lua ochii de la Florica. Privirea lui stăruitoare pe fată o zăpăcea și o făcea să vorbească mereu, foarte grăbită și aproape înfricoșată, ba cu mireasa care lăcrima de fericire, ba cu Margareta care era bosumflată, ca totdeauna cînd se mărita vreo fată din

20 sat, deoarece își zicea că mirele ar fi luat-o pe ea, dacă nu l-ar fi ademenit altele. •

După ce îi însemnă în registru și le citi pe ungurește cele cuvenite, notarul aruncă ochii spre pîntecele miresei, zîmbi și zise neoficial:

25 — Văd că v-ați grăbit... Nu face nimic, să fie cu noroc!

Ion rîse cu poftă, ca și ceilalți bărbați, dar îndată își luă seama și, pîrîndu-i-se că notarul a vrut să-și bată joc de urîtenia Anei, se uită repede la Florica ce stătea cu ochii în pămînt, stăpînindu-se anevoie să nu izbucnească într-un rîs zburdalnic. Coborînd din cancelarie și pe cînd în curte trozneau pistoalele, Ion se

30 gîndi d^odată ^Adi^ă^ce ar fi oare dacă „ai^jua^

glorica și am fugi amîndoi în lume, să scap de urîte-
nia asta?"

5 ^[^]DarTot atît de repede îi veniră în minte pămîntu-
_jgleji adaogă în sine cu dispreț: >J&si& tot calic...
f_{centru} 0 muieră!... Apoi să nu mă trăznească Dum-
nezeu din senin?"

10 Belciu^{^^^} mereu într-un dar mare pentru
biserica cea nouă, făcu o slujbă frumoasă ca la domni,
deși faptul că cununau soții Herdelea îi cam ciuntise
încrederea. Lui Ion i se păru că și popaș-auitat batjo-
coritor la Ana, ceeaceiar îi răscoli în inimă dragostea
cu Florica..

15 O^pSțuî era la socrul cel mic. Cîteva vedre de rachiu
îndulcit răscoliră curînd veselia oaspeților. Urările și
chiuiturile se încrucișau și se ciocneau în aerul îngroșat
de mirosuri grele. Vasile Baci se îroMtă^{el} dintîi,
încîntat, c[^] planul, strigînd într^{Siaa}
gînerului său cu un glas ciudat și trăgîn[^]jirct[^]g[^]
ochiul: " j_~WTO.*^{^^^}

20 TM-zrT[^]șă că-ți dau eu ție pămînt... N-ai grije... îti
dau, îțⁱ ^ g g ^ T ^

25 Macedon Cercetașu, vorbea nu-
mai în versuri, cum șade bine unui staroste isteț,
amestecînd însă în toate neprețuitele lui comenzi mili-
tărești... în casă, în tindă, în ogradă jucătorii asudau/
lăutarii își alungau oboseala cu rachiu... Bucătăreasa
mare, mama Floricăi, suflecată pînă-n genunchi și cu
un linguroi uriaș în mînă, umbla printre mesele încăr-
cate, lăudîndu-și mîncările și chiuind la întrecere cu
30 Zenobia care, de mîndră că era soacră mare, se îmbă-
tase tun. Nașii veniră la ospăț împreună cu Titu și
Ghighi, și vorbiră mult despre Laura cu frunțașii ce-i
înconjurau, ciocnind totuși în sănătatea mirilor și

spunînd tuturor că tinerii sunt foarte potriviți și o să
trăiască bine.

J?eJLaJaiczuljioptii urma să joace pe bani mireasa.
Fiindcă Ana, cu sarcina ei, s-ar fi ostenit prea tare, îi
5 Ținu Tocul drusca întîi, adică Florica. Mirele o învîrți de
cîteva ori voinicește și apoi aruncă un zlot de argint
în strachina înflorită. Herdelea scoase o hîrtie de două-
zeci de coroane, dar puse pe Titu să joace. Pe urmă
veniră toți oaspeții, pe rînd, dăruind fiecare după cum
io îl lăsa inima și punga... în vremea, ai^aia^aAm^e4egL
j>§Jajdîă[^]
că Ion arJi strîns pefficreica[^] fi tg-
tuși mulțumită, plutind parcă într-un nour de fericire
atît de mare cJLâSLJS[^]

15 rințele.
Cînd se isprăvi jocul miresei, Briceag începu o
Someșană piperată, în care se amestecară bătrînii cu
tinerii, (ion jucă iar cu Florica, ji-a[^]ăJmășagiil.asur-
zitor se pomeniră curînd apj[^]J[^]ej[^]

20 w[^]Ințu[^]m[^] Nu deschisese gura nici unul dinei;
fata chiar nici nu îndrăznea să-l privească în ochi; el
însă fierbea și-și încleștase degetele în șoldurile ei
pline, uitînd de tot pe Ana, închipuindu-și că Florica
e mireasa lui... Deodată apoi îi șopti răgușit, cu ochii
25 înflăcărați:

^ Numai tu mi-ești dragă în lume, Florica, auzi
tu?... Auzi?

O strînse năvalnic la piept, crîșnind din dinți încît
fata se spăimîntă și se uită rușinată împrejur.

30 • în aceeași clipă Ana tresări ca mușcată de viperă.
Simți că nădejtile ei de fericire se risipesc și că ea se
prăvale iar furtunos în aceeași viață nenorocită. Se
porni deodată pe un plîns amar care să-i alunge presim-
țirile nemiloase... Cine ia însă în seamă lacrimile unei

mirese?... Ion așezându-se mai târziu lângă ea, îi zise nepăsător:

— Amu ce te mai bocești? Gă doar nu mergi la spînzurătoare... 4

5 — Norocul meu, norocul meu! murmură Ana mai îndurerată.

— Oare cît s-o fi strîns? întrebă apoi Ion încet, fără să se mai sinchisească de plînsul ei, uitîndu-se lacom la farfuria cu bani pe care nașul îi număra a

10 doua oară, ca să nu se întîmple vreo greșeală. J

Ziua a treia ospățul se mută la socrii mari, unde mireasa se duse acuma cu lada de zestre, urmată de atîta amar de vite și galițe că de-abia încăpeau în ograda Glanetașului.

15 Vasile Baci u era vesel ca și cînd ar fi scăpat de o grije mare. Se uita batjocoritor la Ion, care se umfla în pene simțindu-se biruitor, și-și zicea mereu mai mulțumit: „Stai, melenășule, stai să vezi tu cine-i Vasile Baci u!”

GLASUL IUBIRII

Capitolul VII

VASILE

1

— Când măriți o fată e parcă ți-ar arde casa t oftă
5 Herdelea încheind socotelile nunții. Acu numai să fie
cuminte și fericită!...

Casa părea pustie fără Laura. Toți vorbeau mereu de
ea, ghiceau pe unde o fi ajuns și ce-o fi făcînd, iar dăș-
călița și Ghighi lăcrimau cînd dădeau peste vreun lu-
10 crușor rămas de la dînsa.

Viața însă își reluă chiar de-a doua zi mersul ei
obișnuit, nepăsătoare nici de dureri și nici de bucurii.
O scrisoare recomandată de la avocatul Lendvây vesti
data licitației de care avea groază d-na Herdelea,
15 oricît îi explica Titu că e o simplă formalitate. Învă-
țătorul, îngrijorat în taină ca și nevastă-sa și doritor
de compătimire și încurajări care să-i risipească teme-
rile, căută și găsi un prilej să povestească și lui Belciug
toată încurcătura. Deși stăruia între dînșii răceala,
20 amîndoi se prefăceau că nu știu nimic, iar Herdelea tră-
gea nădejdea acum să-l înduioșeze și să netezească
drumul spre o împăcare adevărată, din ce în ce mai

înfricoșat să nu-i facă vreo poznă cu locul casei. Belciug se miră, îl compătimi cu o pîlpîire stranie în ochi și pe urmă îi spuse că va veni și dînsul la licitație să-i dea o mîină de ajutor, dacă va fi nevoie. Învățătorul era

5 mulțumit că l-a îmblînzit și astfel îl va îndupleca mai lesne de-acuma să facă actul de donațiune a locului, cum îi făgăduise cînd s-a apucat să-și clădească încrezător casa. Totuși nu îndrăzni să se spovedească nevestei sale care rămînea neclintită în antipatia ei față de

10 „Pămătuful” viclean. De altfel îndată a intervenit tărăboiul cu nunta lui Ion, aruncînd iar vîlul uitării vremelnice peste necazurile zilei...

În vinerea fixată, avocatul sosi de dimineată dar se opri numai o clipă să comunice învățătorului că, avînd

15 o afacere urgentă în Armadia, să-l aștepte înspre amiazi, la întoarcere, pentru descurcarea formalităților.

Acuma Herdelea se văzu nevoit să spună și familiei, cu multe înconjururi și menajamente, că Belciug, pentru orice eventualitate, are să vie la licitație...

20 Dăscălița înțelese numaidecît că nu poate fi la mijloc lucru curat.

— Ai să vezi, bărbate, că Pămătuful umblă după jvreo potlogărie! zise ea cătrănindu-se. Ai să vezi! (JPe cine nu suferă inima mea, să știi că-i suflet de cîine !

25 Învățătorul se încurcă, îndrugă protestări timide \ că „doar n-o fi nici el așa de hapsîn, că-i popă și ar fi | rușine”... Acestea însă întăriră mai mult neîncrederea doamnei Herdelea, încît, deși făcuse planul să se ducă cu Ghighi prin sat să tocmească două femei pentru

30 săpatul grădinii și una la rufe, se răzgîndi și rămase acasă.

— Baremi să fiu aici și eu, că tu, cît ești de papă-lapte, ai fi în stare să închizi ochii la toate nerușinările !

Belciug zărise trecînd trăsura avocatului, se grăbise, dar ajunse totuși prea tîrziu. Nepricepînd, intră în casă, zîmbitor. Herdelea îi explică lucrurile foarte

5 bufnea fără să fi răspuns măcar la binețele dulcele ale preotului. Spre a ocoli o ciocnire primejdioasă, învățătorul se așeză cu Belciug în pridvor la taifas, pînă se va întoarce ungurul. Era o zi de primăvară minunată, cu miresme de flori de cîmp în aer, cu un cer

10 ca o oglindă fermecată. Peste drum ^rj ^toșul dejtini- chea stătea ^ în cre ^ și cîncTar fi simțit că durerea lui cu pofta nmr ^^de viață ce respira din t ^ g o mjirei ^ redeșteptate.

15 ^T TeotuT segîndea mereu c-ar fi mai bine să plece, și cu toate acestea ședea parcă l-ar fi ținut pe scaun. Vorbeau, dar glasul amîndurora suna atît de rece, că nu se puteau privi în ochi. Ca să-l mai încălzească, Belciug aduse vorba de Laura și de familia Pinteia cu care

20 îi plăcea lui Herdelea să se fălească.

— Tu trebuie să fi cunoscut pe bătrînul Pinteia mai demult, că doar ai fost învățător în Lechința odinioară? începu preotul.

— Apoi stai, frate Ioane, zise Herdelea într-adevăr

25 înseninat, că în lumea asta sînt mai multe Lechințe. A mea a fost un sătuleț nenorocit prin fundul văiei Diugului, iar a cuscrului e un orașel în toată forma...

În vremea aceasta doamna Herdelea și Ghighi în salon, revoltate, ocărau și blestemau pe Belciug, aștep- tînd să vie Titu, care se repezise cu noaptea în cap

30 pînă-n Armadia să ridice de la percepție un avans pe leafa învățătorului, deoarece rămăsese fără un gologan în casă.

Avocatul însă sosi mai curînd, însoțit de un copist bătrîn, de la judecătorie, foarte plictisit că va trebui să se întoarcă pe jos în Armadia. Ungurul urcă sprinten în pridvor, începînd vorba din uliță:

5 — Norocul îmi iese în cale pretutindeni... Am isprăvit mai repede decît bănuiam, așa că acum sper să fiu acasă în Bistrița la vremea prînzului. Nevastă-mea ține grozav la ora mesei și e încîntată cînd mîncăm împreună. Iată un mijloc ieftin de-a ferici o femeie!

10 Domna Herdelea cu Ghighi, auzindu-l, ieșiră din salon. Lendvay, foarte reverențios, le întîmpină cu complimente la care însă, fiind spuse pe ungurește, dăscălița nu răspunse, ci se mulțumi să strîngă din buze, cu o înfățișare jicnită, încît Herdelea se grăbi

15 să observe, ca să nu se supere avocatul:
— Nevastă-mea nu știe ungurește...
— Aa? Se poate? Și cu toate astea ziarele dumnea-voastră țipă ca din gură de șarpe că sînteți asupriți, terorizați, ungurizați... Interesant!... Ei bine, crezi

20 dumneata că în Germania sau în Franța s-ar tolera un învățător al statului a cărui soție să nu cunoască limba oficială? Nu ți-o spun ca o imputare, căci pentru mine politica nu există. Răspundeam însă unui coleg român care adineaori, în Armadia, se plîngea că de pe-acum

25 au început presiunile și samavolniciile față de sărmanii români în vederea alegerii de deputat... Haha!... Foarte curios!...

Vorbea foarte repede, rotindu-și ochii ca un uliu, spre a nu-și neglija între timp afacerile. Lui Belciug i se păru că avocatul vrea să-l lovească și pe dînsul, și

30 răspunse românește, umflîndu-și gura:
— Altele sînt împrejurările în Germania și aiurea, domnule avocat!... Noi aici sîntem o națiune băști-

nașă, despuiată de drepturi și împovărată numai de datorii...

— Cine-i domnul? întrebă Lendvay mirat și atins
5 că i s-a răspuns românește. Ce zice? Ce zice? adaogă apoi, deși înțelese foarte bine.

Herdelea, înfricoșat să nu se învenineze lucrurile pe
! spinarea lui, căută și izbuti să schimbe vorba și conduse pe Lendvay în odaia întîi, unde erau două paturi lîngă perete, o masă de sufragerie, o canapea de lemn, toate
10 vechi și hodorogite.

— Aci n-avem nimic de seamă, nu-i așa? zise avo-
* catul trecînd, fără să se oprească, într-o odăiță îngustă și lunguiață, cu o fereastră spre uliță și un geam spre grădină. Va să zică să începem aici!... începem stimate
15 domn! strigă către copistul care se așeză ursuz labiroul lui Herdelea și scoase dintr-o geantă roasă niște hîrtii.

Din mobila împricinată, aici se afla o masă lăcuită,
> cu picioarele strungite, acoperită cu o față tricoloră, lucrată de însăși doamna Herdelea pe cînd era fată,
20 și un pat frumos, perechea celui din salon în care dormiseră fetele.

Pînă Isă-și aranjeze copistul hîrțiile, avocatul se
t uită bănuitor la Belciug care zîmbea blajin și speriat puțin de privirile dușmănoase ale dăscăliței din odaia
25 dintîi.

— Amator, amator? întrebă deodată Lendvay, iro-
nic.

— Și prieten! murmură preotul.

— Desigur, prieten care cumpără ce poate de la
30 prietenii în nevoie l făcu avocatul, disprețuitor, și apoi, întorcîndu-se spre copist: Ei, merge?

— Gata... Va să zică avem... mormăi funcționarul
,
j întrebător.

— Masa și patul, sfârși Herdelea puțin răgușit și cu ochii la Lendvay ca și când i-ar aștepta aprobarea.

— Una masă de nuc, douăzeci și trei coroane! citi copistul din hîrtoagele lui, cu glas mai răspicat.

5 — Douăzeci și patru ! zise avocatul, făcîndu-i semn să serie.

Belciug însă se apropie de masă, ridică fața, o pipăi și apoi rosti candid:

— Douăzeci și șase !

10 Toate privirile îl izbiră ca niște săgeți, iar doamna Herdelea, în cealaltă odaie, bolborosi ceva, roșindu-se. Lendvay, după o clipă de șovăire, strigă:

— Treizeci!

— Treizeci și două! zise preotul cu ochii lipiți pe

15 masă.

— Depuneți banii imediat, nu-i așa? bufni acum avocatul întăritat.

— Da, da, firește, făcu Belciug scoțînd portofelul din reverenda boțită.

20 — Atunci eu renunț! spuse Lendvay strîngînd din umeri, cu o privire nedumerită spre Herdelea care, uluit și spăimîntat, avea fața strîmbată de un surîs amar.

Preotul stătu pînă la capăt, ca o amenințare, pipăind

25 și ciocănind toate mobilele, dar fără să se mai amestece. Cînd se sfîrși, avocatul puse pe Herdelea să iscălească polițele și plăti copistului diurna cuvenită,

— Cel puțin de-aci înainte să fii exact cu ratele, domnule Herdelea! zise strîngîndu-i mîna. Epăcat de

30 cheltuieli, deși partea leului o bag eu în buzunar... Ei, la revedere ! Bună ziua, doamnă, și-mi pare rău că nu știu românește ! rîse apoi către ^învățătoarea care, înțepînd cu o privire furioasă pe Belciug, răspunse:

— Mai bine să nu știi românește și să fii om de treabă!

— Ce zice, ce zice? întrebă avocatul pe Herdelea ieșind însă fără să mai aștepte tălmăcirea.

5 în pridvor preotul se despărți de învățător zicîndu-i încet:

— Apoi mîine o să viu să-mi iau masa, Zaharie...

— S-o iai?... S-o iai... da, da, bîlbîi Herdelea.

— Văd că doamna-i supărată foc, dar n-am nici eu

10 încotro, că tocmai îmi lipsea o masă ca asta ! Ei, servus, Zaharie!

Ieșind în uliță, ochii lui întîlniră chipul lui Hristos pe cruce, care acum se zvîrcolea plîngător. Belciug se închină și trecu cu pași măsurați, cu privirea în jos

15 ca totdeauna și cu o mulțumire adîncă în suflet că în sfîrșit a putut da o lecție bună și meritată Herdelenilor...

De-abia acum se revoltă învățătorul, dar totuși fără a mai spune în casă că Belciug vrea să ridice

20 într-adevăr masa. De altfel credea că popa umblă doar să-l sperie, fiindcă nu se poate să meargă așa de departe cu nerușinarea.

A doua zi însă, pe cînd el era la școală, iar Titu încă în pat, bătu la ușă Belciug. Doamna Herdelea deschise

25 și văzu la spatele preotului un țigan bătrîn, bărbos, cu pălăria în mînă.

— Pentru masă! murmură Belciug arătînd spre țigan.

— Bine... bine... poftim! bolborosi dăscălița perplexă.

30 începu să golească sertarul mesei, aproape fără să-și dea seama ce face. Numai mîinile îi tremurau, încolo parcă îi fulgerase toată judecata... Cînd însă dădu să

puie la loc sertarul gol, își reveni brusc și, ca trezită din vis, întrebă pe Belciug:

— Ce vrei să faci d-ta cu masa?

5 Preotul stătea răzimat de ușior, zîmbind nevino-
vat.

— Apoi așa m-am înțeles cu Zaharia, zise dînsul domol.

10 Doamna Herdelea șovăi. Se făcu o tăcere scurtă. Belciug ridică privirea, văzu pe dascălița apropiindu-se cu ochii strălucitori, și îndată își pierdu zîmbetul.

— Cum s-ar zice, vii să-mi furi lucrșoarele din casă? strigă deodată doamna Herdelea. Să ieși afară de-aici, hoțule, c-altfel îți sucesc gîtul! Afară, ticălosule!... Nu ți-e rușine obrazului să-ți fie! Așa-s popii, por-
15 cule?... Ieși... ieși!... Afară!

Dascălița răcnea ca scoasă din minți, căutînd cu ochii ceva ca să spargă capul omului care vrea să-i fure mobila. Belciug, spăimîntat, ieși afară fără să spună o vorbă. Atunci femeia zări mătura și se repezi cu ea în
20 pridvor unde țiganul stătea nedumerit. Fiindcă preotul nu-i era la îndemînă, croi pe țigan, tipînd:

— Marș!... Afară de-aici, tîlharilor!...

25 Țiganul o zbughi pe poartă, în vreme ce doamna Herdelea striga într-una, amenințînd cu mătura pe preotul ce pășea foarte grăbit:

— Mutule!... Am să te învăț eu omenie dacă n-ai învățat la tatăl tău! Pămătufule! Pămătufule!

Zenobia, peste drum, auzind gălăgia ieși în prag și întrebă:

30 — Da'ce-i, doamnă? Ce-i cu domnul părinte?

— Să se bage dracu-n pielea lui de hoț! zise dascălița cu ochii roșii de mînie, dar totuși mai răcorită.

* Două săptămîni după nuntă, mulțumirea stăpîni trufașă în sufletul lui Ion. Se simțea omul cel mai fericit din lume. În fiecare seară ținea sfat cu Glanetașu, cu Zenobia și cu Ana. Ce să cumpere din banii strînși la nuntă? *Un juncan? Ar fi bine, căci împreună cu vițelul înțărcat adus în zestre de Ana, peste doi-trei ani ar face o pereche de boi... Ion însă ar fi vrut mult să cumpere perechea calului, dacă s-ar ajunge banii...

10 În aceeașLvreme i-ar mai fi plăcut gologani la chimir ca să aibă la î|idfînŋ^^
'^^^\$g^^^ de vînzare, să-și mărească mai mult moșia"șrgo^o3Sria. .7&Eatunîeacest^ îl înăltau si^
înci^^^ toti băteau în struna lui și-l lin-
15 gușeau ca pe un stapm.

«*De altfel și față de săteni căuta să-și arate greutatea pe care i-o dădea simțămîntul bogăției. ePe uliță umbla cu pașii mai rari și cu genunchii îndoiți. Vorbea mai apăsător cu oamenii și veșnic numai de pămînt și
20 de avere. I se părea că chiar casele și grădinile îl priveau acuma altfel, mai supuse și mai zîmbitoare.%

Toată firea se îmbrăcase în haine de sărbătoare parcă înadins pentru a prăznui biruința lui. O primăvară frumoasă ca totdeauna se statoreape hotare.

25 Copacii înmuguriți, verdeață ce răsărea zi cu zi mai vie, qa un vestmînt fermecat coborît să acopere goliciunea neagră și gălbuie a pămîntului bătrîn, pădurile care se încoronau cu frunzișuri noi, mirosul aspru, îmbătător și înviorător de glie, plutind mereu în văzduh ca respirația sănătoasă a unui uriaș deșteptat dintr-un somn greu — toate împrăștiau vioiciune în suflete, tinerețe nouă și nouă poftă de viață. Dimineața plugurile scîrțiau trecînd pe uliță, urcînd coastele năclăite și apoi

brăzdau ziua întreagă ogoarele bătute de rugina iernei. Pe alocuri vitele se căzneau să pască întiile firicele de iarbă, și mîncîndu-le, le curgeau balele de plăcere...

• Ion ieșea deseori în hotar să-și desfete sufletul

5 în priveliștea pămînturilor lui. I se umflau nările sorbind aburii primăverii și privea brazdele lucitoare cu dragoste pătimașă, mormăind mîndru de mulțumire:

— Acum avem și noi pămînt, slavă Domnului, numai sănătos să fiu să-l muncesc! *

10 Nu se grăbea însă cu aratul și semănatul de primăvară... își făcuse socoteala că nu va putea lucra singur atîtea locuri, ci va trebui să tocmească ajutoare, iar oamenii sînt mai ieftini pe la sfîrșitul muncilor. Fiindcă mai avea răgaz, o săptămîină, două, se gîndi să

15 isprăvească mai întîi cu socrul său, să facă hîrțiile de întabulare pe numele lui, cum se învoiseră... îi spuse și Anei că sîmbătă seara vor merge împreună la Vasile, Baciul ca să ia înțelegere pentru duminică. Femeia aproba mai dinainte tot ce zicea el. Nu pricepea dînsa planurile lui și nici nu căuta să le priceapă. Era mulțumită că poate trăi lîngă omul iubit și numai nă-lucirea îmbrățișării cu Florica, la nuntă, o rodea în fundul inimii, fără însă a îndrăzni să-și mărturisească temerea.

25 Văzînd-o plecată și supusă, Ion se mira cum poate fi așa și-i era parcă mai urîtă ca înainte. Noaptea, în pat, simțea o răceală alături de ea, iar șoaptele ei drăgostoase îl supărau ca și respirația ei obosită de femeie însărcinată. PO răbda totuși și nici n-o bruftu-luia, dîndu-și seama că numai printr-însa s-a ridicat din sărăcie. În inimă îi răsărea însă deseori Florica, înnebunindu-i sîngele..#

Joi se duseră cu toții la bîlci în Armadia să cumpere juncanul, iar vineri horobăi pe-acasă, mai mult ca să piardă vremea.

Vasile Baciul îi primi nepăsător, știind bine de ce
5 vine Ion. îl lăsă să vorbească și numai cînd Ion pomeni de întabulare, sări fript, se înfurie, scuipă și apoi strigă:

— Cum, ginere, apoi tu vrei înadins să mă lași pe { mine pe drumuri?

10) — Pe care drumuri, socrule? Nu ne-am tocmit I așa? întrebă Ion cu ochii cît pumnul, simțind deodată I ca o izbitoră drept în frunte.

— Ne-am tocmit, vezi bine, dacă mi-ai pus mîna-n beregată. Dar tu nu te gîndești că nu-i drept? Apoi
15 dacă ți-oi da eu ție și pămînturile și casele amîndouă, mie ce-mi mai rămîne și din ce să trăiesc? Ori ai poftă să mă vezi intrînd slugă la bătrînețe?

— Ba să stai la noi fără muncă și caznă, să-ți mai odihnești ciolanele, că te-ai trudit destul, bîlbîi
20 ginerele înăbușit. C-așa ne-a și fost vorba...

— Adică să-ți fiu eu slugă ție? Ai? răcni iar Baciul, sculîndu-se cu o privire vicleană și batjocoritoare.

— De ce slugă?

— Măi Ioane, eu știu una și bună, că ce-i în mîină
25 nu-i minciună! făcu Vasile Baciul apăsător. Nu zic că nu-ți dau. Îți dau, după moartea mea. Atunci o să faceți voi ce știți. Că nici în groapă nu mi-oi duce averea și nici altora n-oi lăsa-o... Cît trăiesc însă nu scriu nimic pe numele vostru ! Așa !...

30 — Nimic, nimic? șopti Ion spăimîntat.

— Nimic, băiete. Ori tu n-auzi bine?... Dar, ca să nu zici că-mi hrănești tu fata ori că ți-am dat-o goală pușcă, măcar că nu ți-am dat-o eu, ci ai luat-o cu vicleșug, te las să-ți alegi cinci locuri care-ți plac, și să

bagi plugul în ele chiar mâine dacă vrei. Luați-le, munciți-le, sînt ale voastre. De scris însă nu le scriu. Lasă să rămînă pe numele meu, că nu cer de mîncare. Eu unul n-am să vă scot din folosința lor, cum te-ai fălit tu că ai

5 să mă scoți pe mine... Alege-le î Cinci t... Am trei holde cu grîu de toamnă. Poți să le alegi semănate gata. Nu mă supăr. Ori altele... Cum îți place ție... Cinci! Să nu zică nimeni că fata lui Vasile Baciuc s-a măritat ca o țigancă...

10 — Dacă ți-i așa vorba, socrule, bine... Să vedem ce-or mai zice și alții! răspunse acum Ion mai liniștit și cu amenințare în glas.

— Să vedem, cum nu... Dar să vedem ce-ar zice oamenii de mine dacă mi-aș lăsa eu bătrînețele pe mîna

15 ta !... Ș-apoi cine mă poate sili să-ți dau, dacă nu vreau, ori să mă scoată din averea mea?... Hehe, Ionică! Credeai c-ai să mă învîrtești tu pe mine! Nu te-ai găsit, copile, hehe!

— Bine, socrule, bine!... Noroc bun! zise Ion strîngînd din umeri prost.

20 — Noroc, noroc, ginere!... Și rămînem așa: cinci, auzi? strigă Baciuc batjocoritor. Mi-a venit și mie rîndul, că tu m-ai frecat destul...

Ion ieși, urmat de Ana, care nu rostise nici o

25 vorbă și pe care nici n-o luaseră în seamă potrivnicii. Bărbatul pășea greu, tăcut, încît femeia nu îndrăznea să se apropie.

3

Roza Lang lăsase o dîră de tristețe în sufletul lui

30 Titu. Încea să ascundă sau să înăbușe, darsimțea că totuși se întinde mereu, stăruitor, ca apa în pămîntul

nisipos. Nu se dumerea cum a putut o iubire atît de furtunoasă să sfîrșească atît de neașteptat și de urît. „Aventura” aceasta, cum îi zicea dînsul cu mîndria tînărului care începe să aibă un trecut, parcă-i rupsesse

5 un vâl de pe ochi. Un crîmpei de realitate crudă pătrundea în inima lui plină de închipuiri trandafirii, îl cuprinse încetul cu încetul un dezgust de viață, ca și cînd nu i-ar mai putea suporta povara. Lumea i se părea lipsită de farmec. În minte îi încolțea din ce în

10 ce mai des întrebarea: „Ce sînt eu?... De ce trăiesc?” Și drept răspuns i se ivea în față o pînză nemărginită, înțesată de semne de întrebare ce nu găseau în sufletul lui decît un gol chinuitor.

Își dădea seama că trebuie să aibă o țintă hotărîtă

15 în viață și se îngrozea neputînd descoperi nici un sprijin în jurul lui. Se uita în urmă și nu vedea nimic, iar înaintea lui se înfățișa același nimic rece și înfiorător. „Așa să mi se depene oare toată viața?... Atunci ce rost mai am în lume?” își zicea deznădăjduit, seara mai ales,

20 în patul din salon, unde se mutase el de cînd s-a măritat Laura, fiindcă Ghighi se temea să doarmă singur.

Toate zilele hoinărea prin Jidovița și prin Armadia, crezînd să-și alunge din suflet neliniștea. Dar întrebările îl însoțeau pretutindeni, tot mai nesăturate. În

25 fața lor i se păreau copilării și versurile lui, și pozele de poet, și iubirea lui ucisă de gelozie, și înflăcărarea lui națională... Peste acestea se ridicau mereu zbuciumările: „Unde merg? Unde vreau să ajung și de unde vin?”

Ca să poată răspunde se gîndi să citească, să învețe și să afle din cărți ce nu găsea singur. „În mintea mea e un haos... Numai haosul aruncă la suprafață întrebări dureroase...”

30 Cîteva săptămîni se cufundă în cărți. Tatăl său avea, din vremurile de demult, o bibliotecă foarte

- mică, în care se rătăciseră câteva volume de știință, de teologie, de pedagogie. Titu se repezi la ele, cu atât mai multă lăcomie cu cât pînă acuma le ocolise. Mai adună și de prin Armadia, de pe la prieteni, ce se nemeri...
- 5 Le sorbi grăbit, ca și cînd ar fi căutat leacul unei boli necunoscute, dar simți curînd că haosul în loc să se limpezească, creștea mai mare. în mijlocul frămîntărilor singura rază de mîngîiere îi era credința că el este cel dintîi om chinuit de asemenea gînduri.
- 10 în cele din urmă însă o oboeală stranie îl luă în stăpînire. în inimă nu-i mai rămăsese decît o nemărginită părere de rău: „De ce nu-i aici Roza, indiferent dacă ar fi s-o împart cu practicantul de la Stoessel?”
- Apoi parcă și creierii i se opriră în loc, copleșiți
- 15 de o apă străvezie din care țîșneau răspunsuri ca niște flăcări mici, izbăvitoare: „Adică ce-mi pasă mie de unde vin și ce-o fi mîine? E nerozie să te perpelești cu întrebări fără sfîrșit... Unde te duce viața, acolo trebuie să mergi, și ce-ți poruncește ea trebuie să faci!
- 20 Numai nebunii umblă să-i stăvilească mersul, s-o abată din calea ei, să se împotrivească voinței celei mari care e una și milioane de milioane, care e oarbă și totuși urmărește o țintă sigură, necunoscută de infima pricepere omenească... Voința cea mare sînt eu, precum e și
- 25 vaca lui Ion sau cîinele nostru, ori viermele ce se așează singur sub talpa mea ca să-l strivesc, sau chiar bolovanul pe care-l izbești cu piciorul, precum tot ce este și cerul, și ceea ce este dincolo de cer și de stele, și dincolo de acest dincolo, mereu pînă-n nesfîrșitul nesfîrșitului... Atunci? Viața singură știe ce vrea,
- 30 sau poate pentru că nu știe nici ea mi se pare că știe... Unde merge ea e bine, căci merge tot înainte, peste prăpăstii, peste munți, mereu înainte. Cine cade din carul vieții e pierdut... înainte! înainte! înainte!”

- Se bucură, parc-ar fi găsit piatra filozofală. Zîmbi de întristările lui zbuciumate. Acuma le înțelese obîrșia. „Atîta neliniște pentru că Roza Lang a plecat și mai ales pentru că, în lipsa mea, s-a consolat cu cine a putut!... Și din pricina asta credeam că mi-am zdruncinat rostul vieții!”
- 5

- în aceeași noapte scrise o poezie care i se păru cea mai frumoasă din tot ce-a făcut pînă atunci. O dragoste nouă de viață îi împodobeă sufletul. Nu se mai plictisea prin Armadia. îl interesau și-i plăceau toate, parcă s-ar fi sculat după o boală grea.
- 10

- Schimba priviri amoroase cu „gîștele” de odinioară. Vorbea iar cu entuziasm de românii oropsiți, de planurile lui mărețe... îndeosebi spunea deseori, cu
- 15 superioritate, ca o sentință fără apel:

— Dacă n-ar fi necunoscutul în lume, viața omului n-ar mai avea nici un farmec!

- De altfel, în vremea aceasta, în Armadia se întîmplase un eveniment extraordinar: murise Ion Ciocan, -y^
- 20 deputatul circumscripției. Ciocan fusese muîtPani directorul liceului românesc, cochetase cu ungurii, le făcuse concesii introducînd, mai ales pe ușa din dos, limba ungurească în program, iar în schimb cîrmuirea îl răsplătise cu un mandat de deputat. Se alegea tot-
- 25 deauna sub firmă independentă, dar era dintre independenții care sunt cei mai vajnici sprijinitori ai tuturor guvernelor. Independența i-a mai cîștigat pe urmă catedra de literatură română la Universitatea din Budapesta și i-a păstrat reprezentanța Armadiei în parlament pînă a închis ochii.
- 30

Fusese om tăcut, ursuz și deci nu tulburase multă apă în capitală. Răutăcioșii povesteau cu mare lux de amănunte cum, în cincisprezece ani, Ciocan o sin-

gură **dată a** căscat gura, când, rămînînd deschise două
uşi, ar **fi** strigat nervos: ,^a^jlonmil^^
_ziţar-JadaJTjpentru care im pr ^
Camera **ar** fi^API^dat^irenatlcl. Prin testament în-
5 treaga **avere** şi-a împărţit-o între liceul* din Armadia
şi Astra din Sibiu, căci soţia îi murise de cîţiva ani,
iar alte rude nu avusese, afară de doi fraţi ţărani,
morţi **şi ei** mai demult.
Pejîcam^^ luptă
10 crîncenă între doi candidaţi^Victor Grofşoru, avocat
foarte căutat din An&ai^^
mea, şi bancherul Bela Beck, svalinngurizai^
pesta, care se auzise că ¥jm__ săui^
sută **de mii** de coroane şi, fiindja^^
15 avea **la** dispoziţie, cu odiscre^
autorităţilor mari şi^jnicL_
în Armadia fierberea creştea zi cu zi. La berăria
Rahova discuţiile şi prognosticurile nu se mai sfîrşeau.
Grofşoru desfăşura o activitate straşnică, secondat
20 fireşte **de** toţi intelectualii, care-şi luaseră însărcinarea
de agenţi electorali. I^bîada ar fi fost asigurată dacă
s-ar fi putut rupe voturile evreilor din Jidoviţa, pre-
supunînd **că** preoţii şi învăţătorii îşi vor face cu toţii
datoria,
25 Titu, vindecăt, se avîntă cu trup şi suflet în vălmă-
şagul luptei. De dimineaţă pînă seara era în Armadia*
agitîndu-se, discutînd mereu, îmbujorat de entuziasm.
Care nu-i fu însă mîndria şi mirarea cînd, într-o zi, la
berărie, Victor Grofşoru veni glonţ la dînsul, cu mîna
30 întinsă:
— Poete, dragule, vreau să-ţi cer un serviciu!...
Pentru dumneata e nimic, pentru cauza noastră e colo-
sal!

Fiindcă berăria era plină de lume ce-l privea
ca pe un erou, Titu se simţi în culmea fericirii şi
strigă înflăcărat:

— Domnule deputat, cere-mi orice! Pentru cauză
5 îmi dau bucuros şi viaţa!

— Bravo! Uite omul! zise candidatul, euprinzîn-
du-l prieteneşte de mijloc. Dar ceea ce vreau nu-ţi pot
spune aici... Trebuie să vii pe la mine, să-mi faci
onoarea şi plăcerea!... Deci spune-mi repede: cînd?
10 Nu-ţi închipuieşti cît îmi sînt de împărţite toate
minutele!

— Imediat... sau după-prînz... E bine? făcu Titu,
deodată grav, văzîndu-se parcă iniţiat în secretele
zeilor.

~ Perfect! Atunci azi după-prînz, dragă poete!
Grofşoru, ca toţi care-l sprijineau, era convins că,
îndată ce va ajunge el în parlamentul de pe malurile
Dunării, poporul românesc va fi liber şi scăpat de orice
griji.

— Dacă mă aleg eu, vom putea respira toţi, vom
avea aer românesc! spusese dînsul din capul locului,
încît fraza aceasta devenise lozinca lui electorală.

Titu se înfiinţa exact la întîlnire şi ascultă intro-
ducerea avocatului cu ochii lucitori de admiraţie, arun-
£5 cînd numai din cînd în cînd cîte o aprobare întovără-
şită de „domnule deputat”, care pe candidat îl măgulea.

— Ne lipsesc ovreii din Jidoviţa, poete! Fără de
ei sîntem pierduţi! sfîrşi Grofşoru, oftînd cu o figură
întrebătoare şi întristată brusc.

^o Tînărul nu vru să audă de asemenea oportunism.
Succesul trebuie să fie curat românesc, nepătat de
nici un ajutor străin:

— Vom goli satele de oameni și-i vom aduce pe toți la urnă, să dovedim lumii întregi voința noastră, porunca noastră!

— Da, da, dar în satele noastre sînt puțini cu
5 drept de vot, pe cînd ovreii sînt toți alegători! observă avocatul care, chiar în vîrtejul visurilor naționale, nu uita realitatea.

Apoi își completează gîndul:

— Pentru a ne asigura voturile din Jidovița, e
10 nevoie de concursul lui Herdelea care e iubit de toți ovreii. Dacă Herdelea ar vrea să facă puțină propagandă ovreiască, ar fi imposibil să nu izbutim! Știu, știu în ce situație gîngășă se află tatăl d-tale, se grăbi Grofșoru să adauge, ca și cînd s-ar fi așteptat la vreo
15 obiecție a lui Titu. El, ca învățător al statului, trebuie să urle ca lupii, vorba ceea... Dar cu dibăcia lui, în mod discret... Ce zici, poete? în mod foarte discret!

— Pe față, domnule deputat! strigă Titu aproape indignat. În chestia aceasta nu pot exista rezerve și
20 compromisuri. Înainte de a fi învățător, tata e român!

— Da, negreșit, român... Cine se îndoiește?... Dar greutăți sînt, și eu le înțeleg și le apreciez... Totuși, cu bunăvoință, s-ar putea înlătura piedecile, știi, discret, foarte discret... în asemenea împrejurări
25 discreția are mare importanță. Guvernul contează pe ovrei și e sigur că-i are în mînă. Noi trebuie să lucrăm cu multă prudență, altfel se pot ivi noi rezistențe... Vezi, în Pripas e mai ușor. Acolo sîntem între noi, Belciug lucrează, d-ta îi vei da o mînă de ajutor la
30 nevoie, iar tatăl dumitale n-are să ni se pună de-a curmezișul... Nu-i așa?... Dar în Jidovița e delicat, e foarte greu, e... e...

Din Armadia pînă-n Pripas, de obicei, Titu făcea jumătate de ceas pe jos. Acuma în mai puțin

de un sfert fu acasă. Alerga să spună mai curînd ce cîinste mare au hotărît tatălui său frunțașii mișcării naționale.

— Tată, iată clipa cînd poți dovedi lumii întregi
5 că ești adevărat român! răcnii dînsul din ușă, sperîind pe toți cu fața-i aprinsă de entuziasm și de oboseală.

Herdelea, în fundul sufletului, se bucura ca un copil chiar numai închipuindu-și că Armadia ar putea trimite la Budapesta un deputat român, dar român
10 adevărat, pe față, nu ca Ciocan— deși Ciocan îi făcuse lui pe ici, pe colea mici servicii, Dumnezeu să-l ierte. Totuși se ferea să-și arate sentimentele, de frică să nu-l pîrască cineva... Apoi acuma, tocmai pe cînd Titu vorbea mai cu foc, își aduse aminte, nu putea
15 ști de ce și cum, de ultima vizită a subinspectorului și de amenințările lui ascunse.

— Eu cred că cel mai bun lucru ar fi să nu se amestece de loc, nici într-un fel, nici într-altul, rosti doamna Herdelea serioasă și cu puțin dispreț în glas.
20 Dînsul e om bătrîn și trebuie să-și vază de necazurile lui, iar nu de nebuniile celor buieștri. Parcă mare ispravă o să facă și Grofșoru... îi știm noi cît le plătește pielea!... Dacă pe urmă ungurii vor prinde pîzmă pe dînsul și se va pomeni fără slujbă, crezi
25 c-o să-i dea Grofșoru ceva?

Titu sări revoltat de atîta egoism:

— Adică cum ! Pentru o leafă mizerabilă, ungurii au pus lacăt pe sufletul omului?... Lașitatea asta ar însemna trădare națională, ar însemna să-și dea singur
30 certificat de renegat!... Cu ungurii trăim noi aici, ori cu românii?... Crezi că vom mai scoate noi capul în lume, dacă nu vom face nici măcar atîta pentru cauza românească?

Ghichi împărtășea din inimă părerile fratelui ei, mai cu seamă gîndindu-se că altfel poate n-ar mai avea cavaleri la baluri și poate nici pețitori mai tîrziu.

— Ba în loc să umbli după cai verzi, mai bine
5 ți-ai căuta și tu vreun post pe undeva, că ești cît muntele și vezi bine cîte greutăți avem pe cap! zise doamna Herdelea supărîndu-se.

•— Apoi dumneata numai atîta știi, mamă, greutăți și iar greutăți! mormăi tînărul opărit.

10 — Atîta da, că eu am minte ! se înfurie dăscălița. Practicant de notar nu-ți place să fii, învățător nu-ți place, dar la mîncare te îmbulzești! Apoi așa~î ușor să ai fumuri! Mai pune osul și tu, dragul mamei, că cu lenevia ai să rămîi de rîsul lumii!

15 Numai Herdelea tăcea. Cu cotul răzimat pe colțul mesei, cu capul în palmă, se uita în neștire la gheata din piciorul stîng. Lumina lămpii atîrnată de grindă îi cădea drept în creștet, pe părul alb-argintiu... îi venea mereu să ofteze și se stăpînea. Și, în
20 vreme ce doamna Herdelea se hărțuia cu Titu, i se perinda în gînd toată viața lui alcătuită aproape numai din umilințe, speranțe veșnic spulberate, necazuri necurmate, viața întreagă care și-a bătut
25 mereu joc de dînsul, impunîndu-i mereu compromisuri, din pricina căroră niciodată nu și-a putut asculta glasul sufletului, viața care i-a îngrămădit în inimă amărăciunea otrăvitoare... Două lacrimi se zvîrcoleau în ochii lui blînzi, plecați — regretul unei vieți cheltuite într-o trudă sisifiană.

30 — Oh, oh! suspină dînsul în sfîrșit, cînd se făcu o clipă tăcere în casă. Cumplită-i viața, cumplită-i zău !

Vicleșugul lui Vasile Baciucăzuse atît de neașteptat pe capul lui Ion, că în seara aceea s-a culcat tăcut și a dormit ca și cînd ți-u s-ar fi întîmplat
S nimic. Duminecă dimineața însă, ieșind din casă și aruncîndu-și ochii pe cîmp, își aduse aminte de vorbele socrului său și-l pătrunse un fior de groază, căci în minte îi răsări îndată gîndul că toată truda lui a fost zadarnică, de vreme ce a rămas tot fără pămînt...

ao Se așeză pe prispă, cutropit deodată de mînie, de frică, de nedumerire, de deznădejde... întîi își zise c-ar fi trebuit să-l bată măr pe Baciucă, să-l învețe cînstă. Pe urmă recunoscă că nici cu mînia, nici cu bătaia nu va putea face nimic în împrejurarea aceasta. Vina
15 este numai a lui însuși, fiindcă în ultimul moment și-a pierdut mințile de bucurie și s-a cununat înainte de-a vedea hîrțiile date la cărțile funduare.

întorcîndu-se de la biserică și găsindu-l tot pe prispă și abătut, Zenobia bănuia ceva rău și, ca să-i deschidă gura întrebă:
20 — Dar tu ce stai așa neprimenit, în loc să dai o raită prin sat, după lucrători, că azi-mîine numai pămîntul tău o să rămîie nearat!

25 slavă Domnului, mi^jjda sărăcia și necazul!
tîșni Ion, ursuz. 7 *gWii* *hpWti^Gkl*

— Apoi ce să-ți mai dăm noi, că^aoar socru-tău ți-a dat de ajuns, zise Zenobia cu ochi de vulpe.

— Cum să nu-mi dea. Vezi bine că mi-a dat,
30 mormăi omul amărît. Nu vezi dumneata că m-am și gîrbovit de cît mi-a dat?

Zenobia nu-l mai slăbi pînă nu află tot și apoi izbucni în afurisenii care se întetîră cînd Ana apără

în ogradă, speriată de gura ei. în vreme ce soacra își blestema nora mai cu foc, în sufletul lui Ion pătrunse o fișie luminoasă: prin Ana trebuie să-și îndrepte greșala. Deocamdată nu știa cum și în ce fel, dar simțea că numai ea poate să-l scape.

5 — Și urîtă, și calică!... Bine ai nemerit-o, dragul mamei! strigă Zenobia în gura mare.

— Ho, cotoroanță, ho! răcni Ion deodată la maică-sa. Ce te vîri ca musca-n băligar? Potracăni
10 știți să fiți, dar sărac m-ați lăsat, ai?... Ea-i de vină?... Ce-i ea de vină?... Apoi atunci ce te răstești la dînsa?... Piei d-aici că uite-acu vezi pe dracu!

Ana se uită la bărbatul ei cu o dragoste de cîine huiduit și ochii i se umplură de lacrimi, simțindu-se
15 vinovată față de dînsul fiindcă în gînd l-a bănuțit cu Florica, pe cînd el e atît de bun și o iubește atît de mult că bruftuluiește chiar pe mama lui pentru ea. Lacrimile îi curgeau calde, mîngăietoare, dar fața ei toată zîmbea de o fericire mare, mai ales că Ion
20 veni la ea și-i zise blînd.

— Ia nu mai plînge, Anuță... Tu în ochii^niei_ _șă_te uiți^Tîncolo sâ^nn^lTpese de nimeni!

Seara în pat, Ion i se jelui apoi cu de-amănuntul, îi spuse că ea ar putea să-l înduplece pe Vasile cu blîndețe să fie om cumsecade și să le dea ce-a făgăduit
25 față de atîția martori. Femeia se simțea măgulită de încrederea lui, dar, gîndindu-se la bătăile suferite de la tatăl său, n-avea speranțe să-l poată înmuia. Cînd însă bărbatul o învăță cum să-i vorbească, eredința lui o cuceră și pe ea, și se jură că se va duce chiar
30 mîine dimineață și de bună seamă nu se va întoarce cu mîna goală.

Ana plecă într-adevăr cum se crăpă de ziuă. încrederea îi crescă cînd, ajunsă în uliță, nevasta lui

Macedon Cercetașu îi ieși în cale cu o doniță plină de apă.

Vasile Baciuc tocmai înjuga boii să pornească la plug. Văzîndu-și fata, o întîmpină nepăsător:

5 — Da' ce, te-a alungat?

— Cum să mă alunge, taică? se miră nevasta, începînd să-i povestească ce vînt o aduce, după învățăturile lui Ion.

Baciuc se holbă la ea o clipă, apoi ca un taur care vede roșu, se aruncă și-i închise gura cu o droaie de pumni, urlînd:

— V-ați pus amu amîndoi să mă jefuiți și să mă lăsați cerșetor?... Apoi stai că am eu leac de pielea ta, rapandulă, stai!

15 Pînă ce se învîrti dînsul să apuce biciul s-o croiască, Ana o luă la sănătoasa, fără să fi avut vreme să plîngă de durere, deși obrazul stîng i se roșise, iar din nas îi curgea un fir de sînge. De-abia cînd se apropie de-acasă își mai veni în fire și se întrebă: „Ce-a mai fost și asta?... Avan de mine!...”
20

Ion o aștepta în ogradă, cu inima arsă de nerăbdare. O zări de departe venind cu pași iuți și ștergîndu-și mereu nasul cu mînele cămeșei.

— M-a bătut, Ionică, nici nu m-a lăsat să-i spun nimic! Uite cum m-a umplut de sînge! bolborosi
25 nevasta, parcă i-ar fi cerut s-o răzbune.

Bărbatul însă simți deodată o apăsare grozavă în ceafă. Se uită la Ana cu ochii goi și reci, ca și cînd ar fi văzut o arătare vrăjmașă. Pe pometele
30 obrazilor pielea îi stătea să pleznească, iar pe tîmple i se umflară vinele ca niște lipitori sătule.^Mintea lui speriată îi striga că toată nenorocirea i se trage numai din femeia aceasta cu buza de sus murdărită de sînge și cu privirea de-o umilință ațîțătoare. Brațele și pulpele

îi zvîcneau fără voie în vreme ce unghiile îi tăiau
 pielea groasă și aspră în podul palmelor. „Asta s-a
 înțeles cu tatăl ei să mă înșele !” îi fulgeră prin creieri,
 și gîndul îl duru atît de rău parcă l-ar fi izbit cu parul
 5 în moalele capului,
 Atunci, cu o poftă neînfrînată, ridică mîna și
 o lovi greu peste obrazul drept, și apoi cu dosul palmei,
 repede, peste obrazul stîng. Durerea stoarse din pieptul
 femeiei un țipăt atît de ascutit că Ion auzi cum zîngă-
 10 nesc geamurile casei. O mai trăzni însă și peste ochii
 ce-l priveau cu spaimă, dar care chiar spăimîntați
 își păstrasera o clipire de bunătate... Ana căzu pe
 prispă, amețită și legănîndu-și corpul din mijloc în
 sus ca să-și aline suferința.
 15 Și tu mă zdrobești, Ionică? gemu dînsa.
 Nu ți-e milă nici ție de mine? #
 •Ion scuipe spre ea, răcorit, și intră în casă, căci
 de peste drum venea într-un suflet nevasta lui Macedon,
 pe cînd în pridvor la Herdelea parcă ieșise cineva să
 20 vadă ce se întîmpla. ^
 Ana suspina și, suspinînd, pîntecele mare i se
 zbătea ca o muștrare. Năframa îi alunecase din cap,
 părul i se încîlcise și pieptul i se frîngea de plîns. În
 inimă închipuirile ei de fericire se topeau într-un
 25 noian de amărăciune din care răsărea numai întrebarea
 îngrozită: „Doamne, ce ți-am greșit de mă pedepsești
 așa de rău?”
 Nevasta lui Macedon Cercetașu se așeză lîngă
 ea, îi îndreptă basmaua pe cap, o mîngîie pe obraji
 30 udați de lacrimi și-i zise cu milă, căutînd s-o osto-
 iască:
 — Taci, draga lelii! Taci și rabdă, că femeia
 trebuie să sufere dac-asa a lăsat-o Dumnezeu... Taci
 mulcom, taci!

Glasul ei era atît de blînd că sufletul Anei se
 încălzi puțin. Apoi își ascunse fața în poala femeiei
 și plînsu mai ușurată, murmurînd însă într-una, ca
 și în seara nunții:

— Norocul meu, norocul meu!

5

Pîna să convingă pe tatăl său, Titu n-a vrut să
 stea cu mîinile în sîn și a pornit din casă-n casă,
 îndemnînd pe țărani alegători sau nealegători, să
 i o meargă cu toții la o întrunire în Armadia, unde Victor
 Groșoru avea să-și lămurească programul. Fiindcă
 alegerea de deputat se apropia, prin sat umblau acuma
 mai des patrule de jandarmi spre a preîntîmpina
 turburările și agitațiile împotriva statului, Titu
 15 nu se sinchisea de dînșii. Dorea chiar un conflict
 sau poate # arestare, închipuindu-și că astfel va dovedi
 lumii întregi barbaria stăpînirii ungurești și va con-
 tribui mai eficace la izbînda candidatului român.
 Vorbea țaranilor de jugul unguresc, de datoria națio-
 20 nală, de limba strămoșească, se izbea însă mereu de
 aceleași răspunsuri:
 — Bine, domnișorule, așa o fi... Dar n-avem
 pămînt și dările-s multe și grele...
 întîi se supără de atîta nepricepere. Pe urmă
 25 totuși le dădu dreptate. \Adevărat, pe ei îi strivesc
 sarcinile vieții și eu le bat capul cu fraze ! Nici măcar
 speranțe nu le aduc!... Apoi, firește, dacă eu însumi
 nu știu bine ce vrem! "%

30 *El bănuia ce vrea, dar dorințele lui nu se potri-
 veau cu ale bătrînilor. El cu cîțiva studenți și profesori
 mai tineri visau unirea grabnică a tuturor românilor.^

Nu se gîndeau dacă se poate ori nu se poate. Ei se uitau fermecați spre România, așteptînd de-acolo mîntuirea. În fața lor însă stăteau mai toți frunțașii recunoscuți, între cari însuși Grofșoru, care spuneau
5 că acestea sunt idei primejdioase, că prin asemenea vorbe goale, bane numai pentru discuții de berărie, se poate compromite toată lupta.

— Mijloacele noastre trebuie să fie legale! îi spuse Grofșoru. Numai prin legalitate se obțin lucruri
10 trainice! Politica serioasă nu se poate întemeia pe aventuri, ci pe realitate!... Ce ascunde viitorul, nu se știe... în suflet putem nutri orice speranțe, dar visurile nu trebuiesc amestecate în lupta politică!

Titu se zăpăci și fu cuprins de o șovăire din care
15 de-abia cu eforturi se putu smulge. Se coborî iar între țărani și, cu toată opreliștea bătrînilor, le vorbi de „frații noștri”, de „stăpînirea românească” ce va veni în curînd. Și tresări de bucurie cînd Ștefan Hotnog, bogătaș din sat, în loc de tînguirile obișnuite, răspunse
20 acuma în numele tuturor, ridicîndu-și chimirul pe burtă:

— Să te audă Dumnezeu, domnișorule!

„Oportunismul și lașitateaucid avînturile! se gîndi Titu mulțumit. Cu jumătăți de idealuri nu poți
25 lupta și nici nu poți fi înțeles de nimeni!”

Strădaniile lui Titu au rămas totuși zadarnice, deoarece întrunirea, îndată ce s-a anunțat oficial, a fost oprită de către prefectul județului în urma raportului solgăbirăului Chițu care se temea de tulburări.
30

Tocmai cînd Titu venea pleoștit, cu vestea aceasta din Armadia, bătrînul Herdelea a primit citație de la tribunal în procesul ce-l pornise judecătorul pentru ultragiu. Deși, între timp, ungurul se mutase din

Armadia într-un orășel din Ungaria, fiindcă — cum spusese dînsul la plecare — nu se putea aclimatiza în atmosfera nepatriotică de-aici, sarcina lui Herdelea se agravase, căci acuzația judecătorului s-a părut atît de
5 întemeiată procurorului, încît și-a însușit-o din oficiu și deci procesul trebuia să continue negreșit, chiar dacă partea civilă s-ar fi retras.

Herdelea strigă pe Ion, care de asemenea primise citație, vrînd să se sfătuiască împreună cum să abată
10 nenorocirea ce-i amenința de-aproape. Ion însă, în bobota necazurilor lui cu socru-său, căuta mereu să se plîngă ce a pățit și cum a fost înșelat, iar de procesul care îl durea pe învățător, parcă nici nu-i păsa.

— Aveți să vedeți că becisnicul ăsta are să mă bage în temniță și să ne nenorocească pe toți! zise învățătorul pe urmă, doborît de îngrijorare. Țineți
15
d) 1 lltt = * n e c e v " a m s P U S c u a z i ! Ion ^fatalitatea noastră^.
I W | } r C l ^ ^ " ciorovăiește cu Vasile Baciujrentru niște zdrențe
% de p ânîHFșrnici S!LZ£^'|_Șîî° * " °° poznă m-a în-
20 fur^^

Titu, văzînd spaima bătrînului și ca să mai schimbe vorba, găsi înțelept să povestească pe un ton de glumă, cum azi, întîlnindu-se în Armadia cu Belciug, i-a spus că e foarte supărat și că nu va lăsa fără
25 răspuns insultele doamnei Herdelea, pentru care va trebui să dea seama în fața justiției... Efectul povestirii lui însă fu tocmai contrar celui așteptat de dînsul, stîrnind o ceartă care nu se isprăvi pînă noaptea tîrziu.

— Apoi da, că atîta-mi mai lipsea, să umblu
30 acuma pe la judecăți și pentru dumneaei, că n-am eu destule necazuri, zise învățătorul amărît. Mai bine-l lăsaî dracului și tu, în loc să-mi mai aprinzi paie-n cap și cu el!

Doamna Herdelea se înfurie imediat, făcu pe soțul ei mămăligă nesărată, pentru că ar fi în stare să se lase călcat în picioare de toate nătăflețele din lume, și declară categoric că ea preferă să plătească orice amendă, și chiar să stea la pușcărie, decît să rabde mojiciile „Pămătufului”.

Ziua următoare aduse însă o nădejde bună, sub chipul unei scrisori de la subinspectorul Horvat, care-l invita colegial pe Herdelea să-și pună în cumpănă toată influența pentru alegerea desăvîrșitului patriot ce este candidatul de deputat Beck. „Am toată încrederea în patriotismul dumitale încercat și să fii sigur că oboseala dumitale va fi apreciată cum, se cuvine”, sfîrșea subinspectorul. Mai aleș sfîrșitul i se părea învățătorului plin de mari făgăduințe.

— Uite ce om de treabă bietul subinspector! strigă dînsul înviorat. Ei, degeaba, să nu judeci niciodată pe nimeni după aparențe!... Iată bărbatul care-mi place și mie!... Bravo! Bravo!

îndată își însemnă pe toți alegătorii din Pripas, în număr de unsprezece, și chibzui îndelung, pe cei care ar vota cum îi va sfătui dînsul. Apoi își frecă mîinile cu încredere:

—•Vezi, Dumnezeu îți trimite ajutorul cînd nici te aștepți!

Titu, aflînd seara planurile tatălui său, sări pînă în tavan de indignare și strigă de nenumărate ori „trădare” și „rușine”. Dar Herdelea rămase neclintit.

— Pentru mofturi n-am să-mi las eu bătrînețele pe dfumuri... Ai văzut tu ce-mi scrie subinspectorul?... Citește bine! Poftim! zise aruncîndu-i mîndru serioșoarea.

!

5

Tînărul nu vru să citească nimic și făcu jurămîntul că va lupta din răsputeri împotriva acestei trădări nemaiauzite. Herdelea se întrista că feciorul lui se gîndește mai mult la străinii de la care nu va avea niciodată nimic, decît la dînsul, a cărui soartă atîrnă de bunăvoința celor mari și puternici.

10

— Na-ți închipui tu că Horvat, dacă-i vom împlini dorința, poate să-mi fie de mult folos? N-ai vă^it citația de ieri și nu știi că mă paște afurisitul de judecător? O vorbă a subinspectorului cîntărește greu la tribmal. Cînd va spune subinspectorul prezen-tului că uite-așa și așa, Herdelea e omul meu, adică al nostru, crezi că prezidentul are să mai crîcnească? Așa se lucrează în lume, băiete... înțelegi, ori nu în-țelegi?

15

— Nu vreau să înțeleg nimic! răspunse Titu cu atît mai îndîrjit cu cît socotelile acestea i se păreau și lui cuminți.

20

— Atunci să-ți fie rușine obrazului, că ești cal bătrîn și ai putea înțelege atîta lucru! strigă Herdelea adînc mîhnit. Rușine să-ți fie, măgarule!

*

\

j

[

j

•

6

25

în seara zilei cînd Ion bătuse întîia oară pe Ana, pică în casă, de-abia tîrîndu-se. Dumitru Moarcăș, o rudă îndepărtată de-a Zenobiei, cerînd adăpost pînă s-o înHuraTTTum^^ din lume. Zenobia, aflîndu-se în toane bune, pentru că feciorul și-a muștruluit nevasta, îl piimi fără a se burzului, mulțumindu-se doar să-l descoase puțin:

M

— Da' ce-ai pățit, bade Dumitre? De ce nu stai la Paraschiva, că-i bine acolo?

;

— Parcă de bine fuge omul, murmură Moarcaș, mototolindu-se pe vatră.

J^aun^a moșneag trecut de șasezeci, pij^rnicit și prăpădit de să-l suflă de pe picioare. Nu mai avea
5 nici un d^Bnte în gură și vorbeag^{xen}, scuipînd în toate "parțile." ~îh tinerețe a^fost bărbat frumos și cu stare și se băteau fetele după dînsul, dar în loc să se însoare și să se potolească, i-a plăcut să zboare ca albina din floare-n floare, încît mulți oameni și-au ciomăgit
10 muierile din pricina lui, căci de el nu îndrăzneau să se lege, Tilnî w
fost mai dragă decît gămîntul și tot căraușia i-a mîncat capul. într-o noapte, venind de îa Dei^To^eeata^T de țigani lăieși au tăbărit pe dînsul, l-au stîlcit și
15 i-au furat caii. A zăcut vreo doi ani și a rămas beteag de picioare. Boala i-a înghițit averea. Rămas numai cu căsuța și grădina, s-a aciuit pe lîngă Paraschiva, care era văduvă tînără și rîvnea mai mult la casa lui, crezînd că nu mai are de trăit cîne știe cît. Dumitru
20 însă se încăpățîna să nu moară și o duse douăzeci și doi de ani așa, prăpădit cum a scăpat, încît Paraschiva a avut vreme să se obișnuiască cu slăbiciunile lui. S-au înțeles ei totuși destul de bine pînă acum cîteva luni cînd Dumitru s-a apucat și a vîndut lui Avrum
25 casa și grădina fără știrea Paraschivei. Degeaba i-a dat o sută de zloți de argint, femeia nu s-a mulțumit. Ea era convinsă că a luat mai mult și a ascuns banii undeva sau la cineva. Și cum Dumitru nu mai putea să aibă zile multe, Paraschiva se înfură că banii
30 vor ajunge pe mîna altora, iar ea, care l-a îngrijit atîția ani, se va alege cu nimica. Fiindcă nici Avrum nu voia să-i spuie lămurit cît i-a dat, Paraschiva s-a pus pe moșneag, mai întîi cu sudălmile, apoi cu bătaia, pînă ce în sfîrșit azi l-a izgonit să nici nu-l mai vadă.

Bătrînul povesti ce-a pățit cu Paraschiva, dar fără s-o ocărască, ba chiar cu o mare părere de rău că a fost nevoit să plece de la ea și să moară poate prin case străine.

5 — Apoi lăsa c-ai trăit destul, îi zise Zenobia drept mîngîiere.

fion, îmbufnat cum rămăsese toată ziua după ce pleznise pe Ana, nu zise nimic, ci se uita doar uneori cu ură la noul mîncău care-i cade în spinare din senin. #

10 Credea totuși că Dumitru se va întoarce acasă mîine-poimîine, știindu-se că nu poate trăi fără Paraschiva, singura femeie — se zice — pe care a iubit-o el cu adevărat și care, de aceea, l-a și învîrtit cum i-a plăcut. De altfel gîndurile lui erau atît de fripte de grija pămînturilor, încît tot restul lumii i se părea că nu face un ban găurit. Se înfură cînd vedea pe Ana care, pe cît îi îngăduia pîntecele țuguat, se sprintenea pe lîngă vatră să gătească cina și era din ce în ce mai convins că femeia e înțeleasă cu Vasile Baciuc să-l tragă pe sfoară.

Se perpeli cîteva zile fără să știe ce să mai facă. Apoi îi veni în minte Herdelea și se bucură ca și cînd ar fi găsit scăparea. Chipul învățătorului îi juca înaintea ochilor, strălucitor de speranțe. Îl căută îndată și,
25 nemerindu-l la școală, îl chemă afară. Herdelea era supărat și-i impută că e nerecunoscător și că, prin nepăsarea lui criminală, îi primejduiește slujba și cinstea. Ion ascultă nerăbdător ca și deunăzi cînd încercase învățătorul să se sfătuiască cu dînsul...

VS^aMU Ce-i păsa lui de grijile și alea? Pe el numai necazul^a
(i l^mjgel^aiax^Lîl rodea și-l dunⁿia^aiy după ce îmblînzi pe Herdelea cu făgăduinți, i se plînsese ca un copil nepriceput, zicînd mereu mai rugător și mai stăruitor:

— învață-mă, nasule, că altminteri ori fac moarte de om și ajung la pușcărie, ori mi-oi pune singur ștreangul de grumaz!

5 Se uita în ochii învățătorului, sorbindu-i răspunsul, din care însă i se întipări în creieri numai atîta: „Fii, liniștit, finule, că ce ți-a făgăduit trebuie să-ți dea... Duminecă tu să vii la mine cu Ana... Am să chem și pe Vasile ș-aveți să vă înțelegeți, fii liniștit!”

10 Zilele pînă duminică trecură ca ceasurile. Nădejdea îi îmbrăca toate gândurile în trandafiri. Se simțea iar stăpînul pămînturilor și de-abia aștepta să poată ieși la lucru pe moșia lui.

Herdelea, iubitor de învoieli unde fiecare parte
15 să-și scadă cerințele spre mulțumirea amîndurora, povățui pe Vasile Baciș să dea acum jumătate din locuri, care să fie scrise pe numele lui Ion, iar cealaltă jumătate să i-o făgăduiască în scris pentru după moarte. Povața lui însă îi nemulțumi pe amîndoi. Toate nădej-
20 dile lui Ion se prăbușiră auzind ce spune învățătorul. Apoi dacă ar fi fost vorba să lase dînsul din drepturile lui, ce nevoie de sfaturile nașului? L u i nu-i trebuiau
j s f a l ^ ^ pămîinHrîlZ 7TJI cu-
prinse o mînie sălbatecă împotriva Tui Herdelea, care
astfel vrea să-l înșele, în loc să-l ajute... Vasile, cu
o lucire șireată în privire, zise tacticos că el nu-și
ia vorba înapoi și dă bucuros cele cinci locuri, pe ales.
în sinea lui însă era sigur și el că Herdelea s-a înțeles
cu Ion să-i fure averea... Pentru că nu îndrăzneau
30 să se certe cu învățătorul, potrivnicii schimbă între
dînșii cîteva sudălmii și apoi, uitînd orice omenie,
se luară de piept și începură să-și care la pumni peste
cap, cu sete, grohăind ca niște mistreți prinși în cap-
cană... Herdelea și Titu de-abia izbutiră să-i scoată

din odaie, în vreme ce dăscălița, nespus de indignată
că nerușinații s-au încăierat în casa ei, îi ocări cu
înverșunare, iar Ghighi țipa speriată. Ana încremenise
pe un scaun în dosul ușei, încît doamna Herdelea o
5 dojeni și pe ea bine și apoi o dădu afară.

Vasile și Ion se mai zgîlțiră puțin în pridvor,
se mai ghiontiră pînă-n poartă, dar în uliță se desco-
torosiră și-și așezară hainele boțite, înjurîndu-se **din**
ce în ce mai potoliți. În clipa însă cînd să pornească
io spre sat, în ușa casei învățătorului se ivi Ana, **topita**
de rușine și de spaimă, ca o arătare urzitoare a tuturor
relelor. O zăriră amîndoi deodată și furia lor se înteti
iar, pumnii se amenințară în aer și privirile roșii se
loveau ca două săbii. Ajuns în dreptul casei, Ion intră
15 în ogradă urlînd cu o spumă subțire albă între buze,
care se muta și se lipea cînd pe cea de sus, cînd pe
cea de jos.

— Să-ți măninci friptă odrasla, tîlhar bătrîn ce
ești!

20 Ana dădu să intre și ea, dar Ion se repezi ca uliul
și răcni, răgușit, scăpărînd scînteii din ochi și scoțînd
cuțitul din șerpar:

— Fugi, fleandură, fugi de-aici că uite-acu te
\ trimit pe lumea cealaltă!... Și să nu te mai prind pri*
25 / ograda mea că te spintec!... Hoață!... Hoți și tîlharî
Ijcare umblă să mă mai și batjocorească!

Femeia vru să ridice mîinile să-l roage, dar
privirea lui o îngrozi, spunîndu-i că într-adevăr e
hotărît s-o omoare acum. Șovăi o clipă și apoi porni
30 după tatăl său care făcea cîte doi-trei pași, se oprea,
se întDrcea, zvîrlea ginerelui cîte-o înjurătură, iar se
urnea și iar se oprea... Cînd însă Vasile o văzu apropi-
indu-se, își îndreptă toată mînia asupra ei și, amenii^

\

ținnd-o cu amîndoi pumnii, strigă clămpănind din dinți ca o fiară:

^ — N — Să nu vii la mine, rapandulă, că-ți zdrobesc ciolanele!... Sărăntoc ți-a trebuit, de sărăntoc să ai parte!... Uite-1! Uite-1 ce mîndru-i!... Amu să-ți fie de cap! De cap! De cap! De cap!

Păși mai iute, dar răcnind într-una „de cap”, ca și cînd n-ar fi fost în stare să găsească o ocară mai grea...

10 Ana rămase în mijlocul drumului, nemaștiind încotro s-o apuce, Ion tot mai înjura și blestema în ogradă, iar Vasile Baci, depărtîndu-se, țipa mai tare parcă să-l audă tot satul. Vecinii ieșiseră în uliță și priveau care mirați, care rîzînd, toți dornici să
15 urmărească desfășurarea poznei... Nemișcată, cu brațele moarte, cu ochii rătăcitori și cu sufletul **crini-**poțit de înfricoșare, femeia se uita împrejur, fără să mai știe ce să facă. „Acu unde să mă duc?” se întreba și în minte îi răsăreau numai răspunsuri negre care
20 o pironeau pe loc, sleindu-i voința și ispitind-o să-și curme singură toate suferințele, fiindcă viața ei e zadarnică.

£ Tot Floarea, nevasta lui Macedon, sări iar, o luă de mîină, o duse acasă la ea, o îmbărbăta pînă
2>5 seara și o culcă după cuptor, lăcrimînd de milă.

—Vai, sărăcuța de ea, sărăcuța!...

În noaptea aceea își dădu seama întîia oară Ana de prăpastia în care-și zvîrcolește ea viața. Și atunci gîndul morții i se coborî în suflet ca o scăpare fericită.

30 îl alintă atît de stăruitor că, în cele din urmă, seminu-nă cît de blîndă și ademenitoare i se înfățișează, ca un liman unde nu mai sunt nici dureri și nici nădejdi...

* Deodată însă simți o zvîcnire în pîntece, trezind-o din aiurare. „Cum se mișcă, sărmanul!” își zise dînsa

uitîndu-și toate necazurile și înțelegînd că trebuie să trăiască, fiindcă într-însa o ființă nouă bate la poarta vieții.

5 A doua zi Ion se mulcomi. Îi păru rău că s-a făcut de rîsul lumii și că s-a hărțuit cu socrul său tocmai în casa învățătorului, deși era convins că Herdelea s-a dat de partea dușmanilor lui. Trecu drumul la Macedon Cercetașu și aduse acasă pe Ana, dar fără
io să audă măcar povețele Floarei că să fie mai milos cu biata femeie că mîne-poimîne îi sosește ceasul și cine știe ce se poate întîmpla dacă o huiduiesc toți și n-o cruță nimeni.

” Apoi fu cuprins de desperare. Simțea un gol dureros în cap, care voia neîncetat parcă să-i spargă țeasta. Numai buzele îi șoșăiau într-una:

— Nu-i bine așa... Nu-i bine... nu-i bine...

Se ducea prin Jidovița, se îmbăta și se întorcea mai posomorit.

20 După o săptămîină ploioasă și murdară, care-l ținuse mai mult în casă, răsări o zi aurită, caldă, strălucitoare, cum nu se mai pomenesc decît în ținuturile muntoase în dricul primăverii. Ieșind în ogradă, Ion se opri ca trăznit și, fără să vrea, sorbi lacom mirosul de verdeață, sălbatec și umed, ce plutea în văzduh.
25 Ca și cînd peste noapte tot pămîntul s-ar fi spălat cu apă fermecată, atît se înfățișa de mîndru în verdele deschis pe care stropii de rouă licăreau în toate culorile curcubeului, ca niște diamante presărate înadins de o
30 mîină nevăzută. Priveliștea aceasta îl zgudui ca dintr-un somn greu și-i umplu deodată creierii de gînduri...

Și porni, luminat, spre casa preotului Belciug, împins de o încredere mare. Numai popa poate să-i arate calea, precum tot dînsul l-a dat pe brazdă odinioară. Dar acest „odinioară” era așa de depărtat, parcă ar fi
5 trecut ani și ani de zile, deși abia ieri se împliniseră cinci săptămîni de la nuntă.

Belciug privea din cerdac cum adapă caii vizi-
• tiul, un țaran somnoros și plin de baligă pe haine.
— Ce mai veste-poveste, Ioane? zise dînsul vă-
10 zîndu-l intrînd pe porțiță, cu pălăria în mînă.

— Apoi mai multrău decît bine, domnule părinte, răspunse Ion vrînd să zîmbească dar izbutind numai să se strîmbe și să-și arate dinții galbeni, ca un cîine care mîrîie neputincios.

15 — Am auzit... De, băiete, dacă uitați pe Dumnezeu, cum să nu vă pedepsească? mormăi Belciug puțin înnourat și intrînd în casă urmat de Ion.

Dumnezeu însemna acum în Pripas biserica cea nouă și preotul simțea mîna cerului în neînțelegerile
20 dintre ginerele și socrul care nici nu s-au gîndit măcar să dăruiască ceva pentru lăcașul Domnului.

Milostivenia cerească i se arăta de altminteri preotului în toate chipurile. Buclucul lui Herdelea cu judecătorul era o pedeapsă grabnică și cuvenită pentru
25 că a uneltit împotriva slujitorului lui Dumnezeu. Mai aștepta doar manifestarea mîniei divine față de doamna Herdelea, care l-a ocărît pe dînsul, și apoi o lovitură deosebită pentru Herdelea fiindcă chiar ieri a aflat că umblă să-i smulgă cîțiva alegători în favoarea
30 candidatului de deputat ungur, deși știe bine că el dorește să arunce un bloc, mic dar solid, în cumpăna reprezentantului român. Răsplata tuturor neplăcerilor o găsea totuși mai ales în hotărîrea de a începe încă în vara aceasta lucrările noii biserici. Căzuse la învoială

c cu un arhitect din Bistrița, care avea gata un plan foarte frumos. Arhitectul trebuia să sosească în curînd și, cu materialul adunat, să așeze temelia. Pînă la
5 toamnă zidurile vor fi ridicate, iar în toamna viitoare noul locaș va putea fi sfințit cu toată solemnitatea. Belciug se gîndea de pe acuma la programul sfințirii și inima lui bolnăvicioasă tremura de bucurie. Dar, deoarece tot mai lipsea puțin din suma prevăzută la cheltuielile clădirii, strădaniile lui nu erau sfîrșite.
io De aceea nu pierdea credința că, pînă la urmă, și Ion va deschide punga și deci se sili să-l cîștige prin bunăvoință.

— Acuma spune, Ioane, ce te doare! murmură dînsul așezîndu-se, bătîndu-și genunchii cu palmele
15 și privind drept în ochii lui Ion, pe care-l lăsase în picioare.

Ion se spovedi prelung, cu glas înfundat, cu ochii în pămînt, iar preotul îl ascultă cu băgare de seamă și fără să-l întrerupă. Apoi cînd isprăvi, Belciug se
20 sculă, se plimbă de cîteva ori de ici-colo cu pași mari uitîndu-se o dată cu mirare în odăița de culcare unde patul era încă tot nefăcut, și în sfîrșit, se opri lîngă masă, se răzimă de dungă cu palmele încrucișate la spate și vorbi privind mereu într-un colț al tavanului:

* — Știu eu ce să te sfătuiesc?... Greu... Preagreu... Numai un avocat te-ar putea lumina bine... Dar cu
25 răul și cu bătăile nu se împacă oamenii niciodată, asta-i de cînd lumea. Dumnezeu a lăsat judecătorilor împărțirea dreptății pămîntești... Am pățit și eu
30 deunăzi, știi bine, că m-a ocărît dascălița țigănește. Puteam să mă apuc de bătaie?... Nimeni să nu-și facă singur dreptate... N-am zis nimic și nu m-am înfuriat... Dreptatea-i de la Dumnezeu... M-am plîns și eu în Armadia la judecătorie și, dacă-i bine și drept

să fiu hulit de pomană, hulit să rămîn... Tu însă vei face cum crezi de cuviință. Numai atîta să știi: pumnul nu-i dreptate... întreabă un avocat, roagă-l să te învețe și fă cum te-o îndrepta el... Eu n-am nici o putere...

Ion plecă mulțumit. Bine-a zis popa: legea să hotărască... Ajuns acasă, chemă pe Ana și-i vorbește foarte blînd:

— Tu trebuie să te duci la tatăl tău, Anuță, că eu nu te mai pot ținea, vezi bine și tu, că-s sărac și abia ne tîrîm și noi zilele... Dumnealui are destula avere... Amu că m-a înșelat, nu-i nimic. Dumnezeu din cer vede și judecă. Dar eu trebuie să mă gîndesc la pielea mea. Cu mîinile-n sîn n-oi sta, de bună seamă, poți să-i spui!

Pe urmă o duse de mîină pînă la poartă și închise poarta după ea.

Ana se mai uită înapoi, dar el nu mai întoarse capul.

< — — A re dreptate... toți au dreptate, șopti femeia ^podidită de plîns. Numai eu n-am nici un rost în lume...

Capitolul VIII

COPILUL

Cu cît se apropia alegerea de deputat, cu atît

5 Herdelea, tatăl și fiul, se ciorovăiau mai mult, ca și cînd toate necazurile și toate nădejtile, ba chiar însăși soarta lor ar fi atîrnat de izbînda românului sau a ungurului. Bătrînul, care purta în suflet groaza procesului cu judecătorul, credea din ce în ce mai tare că, contribuind la alegerea candidatului guvernamental, va scăpa teafăr din ce-l amenința. Se gîndea 10 în taină că, în preajma judecății, va ruga pe ocrotitorii săi, subinspectorul și deputatul, să pună o vorbă bună pentru dînsul acolo unde trebuie. Văzîndu-l cu asemenea 15 sprijinitori, judecătorul va trebui să se îmblînzească, iar tribunalul să înceteze urmărirea.... Și, fiindcă în cele din urmă Titu rîdea neîncrezător de speranțele lui, Herdelea zicea convins:

— Cine rîde la urmă rîde mai bine, băiete!

20 Dăscălița, deși nu putea suferi neamul unguresc, rămase totuși neclintită în părerea ei că, mai presus de orice, omul trebuie să Hibă grijă de pielea lui. De altfel ea și cu Ghighi nu se sinchiseau atîta de

mofturile alegerii, cît se frămîntau că, în afară de cîteva cărți poștale ilustrate, n-aveau încă nici o scrisoare de la Laura, măcar că acum se împlineau aproape două luni de la nuntă. își făceau fel de fel de închipuiri, căutau explicații care să le potolească neliniștea, dar care mai mult le întristau.

Titu se mistuia și se chinuia de însuflețire. Dorea cu atîta înverșunare izbînda lui Grofșoru, că îl durea chiar numai gîndul că ar putea cădea. începea aproape să urască pe tatăl său, mai ales că puneă veșnic înaintea interesul personal.

— Dacă nu vrei să facem nici o jertfă, cum crezi c-o să triumfăm vreodată? striga dînsul desperat, crîșnind din dinți și smulgîndu-și părul.

Egoismul acesta, de care se izbea de altminteri pretutindeni, îl hotărî să se gîndească să plece oriunde, în lume, încredințat că aiurea oamenii vor fi mai voioși să se sacrifice pe altarul unei idei. Deși striga într-una că activitatea e mama succesului, continua să petreacă zilele prin Armadia, la berăria Rahova sau la Grivița, unde, împreună cu alți tineri entuziaști, se îmbătau cu vorbe mari, visau închipuind planuri îndrăznețe și puneau la cale soarta poporului. Fiind siguri de succes, îi umflau mereu proporțiile. Li se părea că alegerea lui Grofșoru va revoluționa nu numai țara, ci toată Europa.

Știau dinainte discursurile zdrobitoare cu care Grofșoru va ului parlamentul și vedeau limpede clipa cînd Ardealul se va ridica brusc în picioare și va cădea, ca un copil pierdut și regăsit, în brațele României, cînd cei oropsiți de atîtea veacuri își vor lua locul ce li se cuvine între popoare, ca niște urmași vrednici ai stăpînilor lumii...

După asemenea înaripări, întrînd seara în atmosfera îmbîcsită de realitate de acasă, Titu simțea că se prăvale din înălțimi și se zvîrcolea neputincios. „Trebuie să plec de-aici, altfel am să mă înăbuș!” își zicea după ce se certa cu tatăl său, care nu voia nici să-i mai asculte argumentele.

Cu toată sila ce i-o făcea slujba de subnotar,, își găsi singur un loc în Lușca și, într-o seară, aproape de alegere, în urma unei discuții mai violente, declară că are să se ducă îndată ce va afla rezultatul luptei,, fiindcă s-a săturat de viața aceasta fără nici un ideal, mînjită numai de noroiul mărungișurilor zilnice. Declarația voia să fie o răzbunare împotriva tatălui său,, care însă se bucură auzindu-l și-l felicită că începe să se cumîntească.

În ajunul alegerii trecură prin Pripas două companii de honvezi care aveau să dea o mîină de ajutor jandarmilor concentrați din tot județul spre a păstra ordinea.

— Uite ce susțineți d-voastră, cei cu prudența! zise Titu către Herdelea arătîndu-i soldații ce de-abia-și tîrau picioarele obosite. Drept argumente ne dați baionete!

În sfîrșit ziua cea mare răsări frumoasă... Armadia fierbea ca un stup în ceasul cînd roiește. Toată lumea era stăpînită de înfrigurare. Din sus și din jos soseau mereu cete de țărani, cu preoții și cu învățătorii în frunte, unii pedestri, plini de praf și de sudori, alții în căruțe, toți veseli și strigînd mereu „trăiască”...

De la biserica cu două turnuri, de-a curmezișul pieții, pînă la primărie, unde era biroul electoral,, în dreapta și în stînga străzii se întinseră cordoane de jandarmi cu baioneta la armă, cu penele de cocoș,

agitare în pălării, răstindu-se la mulțimea ce se înghe-
 suia în spatele lor, răcnind deseori „înapoi” și
 amenințând cu puștile. În mijlocul pieții, lângă crucea
 îngrădită cu uluci, un grup de elevi de liceu din clasele
 5 superioare, încadrați de câțiva profesori tineri și de
 studenți îndrăzneți, cântau „*Deșteaptă-te, române*” între-
 rupându-se din când în când ca să strige în cor: „Tră-
 iască deputatul Victor Groșoru!” Grupul ajungea pînă
 la cordonul de jandarmi; cei din față aplaudau pe
 10 alegătorii români și huiduiau pe ovreii și ungurii
 care se îndreptau spre primărie. Aici, chiar în spatele
 unui jandarm voinic, cu mustați mari și sclipitoare
 de pomadă, stătea și Titu, roșu de entuziasm și răgușit
 de cît a cîntat și a răcnit. Toată piața gemea de țărani
 15 nealegători, aduși înadins să manifesteze, urlînd „tră-
 iască” sau „rușine”.

Belciug veni mai devreme, urmat de vreo douăzeci
 de pripăseni, dar în fața bisericii un ofițer de jandarmi
 trimise în dosul cordonului pe cei ce n-aveau cărți
 20 de alegători, încît preotul defila numai cu șase inși
 înspre localul de vot, zîmbind amar la mulțimea care-l
 aplauda. Titu strigă însuflețit „bravo Belciug”, iar
 popa îi răspunse măgulit și trist:

— Nu-i vina mea că sîntem numai atîția,
 25 știi bine!

Soarele ardea. Căldura creștea neîncetat. Oamenii,
 osteniți de cît au stat în picioare, asudau, se îndîrjeau,
 se îmbulzeau spre cordoanele de jandarmi fără să știe
 de ce, iar jandarmii se strîmbau, răcneau și izbeau
 30 ici-colo cu patul puștii, înjurînd.

Pe la amiazi Groșoru, însoțit de câțiva prieteni,
 trecu pe stradă, spre biserică, să-l vadă mulțimea,
 însuflețirea izbucni ca o flacără dintr-un jăratec peste
 care ai turnat ulei. Cîntecele, uralele, țipetele se

topeau într-un zgomot năpraznic. Lumea se năpusti
 peste cordoane să-l vadă mai bine. „Ura! Trăiască
 Victor Groșoru!... Jos renegații!”... Jandarmii se
 zbăteau, învîrtind armele să stăpînească valurile de
 5 oameni. Unul, cuprins de mînie fiindcă norodul nu-l
 lua în seamă, împunse cu baioneta în mulțime, înțe-
 pînd pe un țăran bătrîn, care tocmai se lupta să iasă
 din viitoare și care deodată începu să se vaiete.

— Rușine!... Huo!... Jos cu el! urlă gloata
 10 repezindu-se mai dîră asupra cordonului.

— înapoi!... înapoi! țipau jandarmii lovind cu
 arma în cei care se avîntau peste linia oprită.

Groșoru, care tocmai văzuse cum a împuns jan-
 darmul, se repezi la țăranul rănit și-l îmbrățișa fur-
 15 tunos, în vreme ce mulțimea vuia de entuziasm și
 mulți întrebau: „Ce este? Ce s-a întîmplat?” Apoi,
 revenind în mijlocul străzii, își scoase pălăria, își
 șterse nădușala și începu cu glas vibrator:

— Cetățeni! Acurs singelenevinovat! Teroarea...
 20 Nu izbuti să continue, căci un ofițer de jandarmi îl
 opri scurt, declarîndu-i că nu e voie să ațîțe lumea.
 Groșoru se ciondăni un răstimp cu ofițerul protestînd
 cu gesturi largi, pe cînd partizanii îl sprijineau stă-
 ruitor:

25 — Trăiască !... Trăiască !...

În clipele acestea sosi în piață Herdelea, urmat
 de cinci alegători, cu fața luminată de un zîmbet sfios,
 uitîndu-se puțin speriat în dreapta și stînga. Câțiva
 strigară „trăiască”, dar îndată un glas gros răcni:
 30 „Rușine ! Renegații!... Jos !...” și repede toți izbucniră
 în huiduieli, iar printre baionetele lucitoare pumni
 înțeleștați se scuturau amenințatori. Herdelea, înfri-
 coșat, simți un tremur în genunchi, dar zîmbetul nu-i
 dispăru de pe buze ca și cînd ar fi fost vopsit... Grupul

de liceeni porni săcînte batjocoritor *Veșnica pomenire*, cu glasuri ascuțite și false de mascaradă, în timp ce alții răcneau neîncetat „rușine”.

5 Titu, cuprins deodată de o milă mare, se piti la spatele jandarmului, uitîndu-se îngrijorat după tatăl său, îmbătrînit prea înainte de vreme, a cărui față
10 acum era albă încît de-abia i se mai vedeau mustățile mici și cărunte.

— Renegatulé !... Rușine !... Trădătorule !... Jos!
10 țipau zeci de voci în jurul lui Titu, care ridică mîinile, copleșit de emoție, parc-ar fi vrut să oprească ocările necruțătoare.

Groșoru, care nu mai isprăvea discuția cu ofițerul, cum zări pe Herdelea, se întoarse și-l apostrofă
15 indignat:

— îmi pare rău, domnule Herdelea, că tocmai dumneata...

învățătorul se opri fără să poată scoate o vorbă. Ofițerul însă interveni:

20 — Pardon !... Vă rog să nu terorizați pe alegători! Aici nu se permite nici o presiune! zise punîndu-se între Groșoru și Herdelea și apoi adăogînd către acesta: înainte, înainte, domnilor!

— Protestez împotriva acestei noi încălcări de
25 lege! strigă Groșoru, deschizînd o nouă ciorovăială cu ofițerul.

în fața primăriei, solgăbirăul Chițu strînse mîna lui Herdelea și-l prezintă unui domn scurt și gros, cu ochelari de aur și cu o mustață galbenă, rară:

30 — Domnule candidat, iată unul din prietenii noștri!... îmi dați voie?

Candidatul dădu mîna învățătorului, zicîndu-i mașinal:

— îmi pare foarte bine... Voi fi totdeauna la dispoziția d-tale... Totdeauna...

Herdelea, înviorat, primi cuvintele ungurului ca o ușurare și intră în biuroul notarului unde, la o masă
5 lungă, ședea un judecător de la tribunalul din Bistrița, uscat, cu nasul foarte subțire, cu niște ochi mici, răutăcioși și cu un creion în mînă. învățătorul îl cunoștea. Alături alți doi, tot de la tribunal, scriau voturile în formulare tipărite. Odaia era plină de
10 oameni care măsura pe alegători cu priviri bănuitoare.

Herdelea se apropie de masă cu pălăria în mînă, cu zîmbetul pe față. Judecătorul, președintele comisiunii electorale, îl privi întrbăter.

— Votez pe domnul candidat Beck! zise învățătorul, răzimîndu-se cu mîinile de dunga mesei și uitîndu-se în ochii judecătorului parc-ar fi vrut să-l
15 roage să-l țină minte și să-l apere cînd va veni la proces.

Cei cu formularele îi însemnară numele, iar președintele rosti, indiferent și cbosit:

20 - Altul!

învățătorul se dădu puțin la o parte, să facă loc tovarășilor săi.

— Tot din Pripas, murmură dînsul către judecătorul care părea că nu-l aude, ci se scărpină după ureche cu creionul și se uita la cei ce scriau voturile.

25 La șase seara comisiunea declară ales pe candidatul Bela Beck, cu o majoritate de cinci voturi.

Rezultatul se răspîndi pe-afară, prin mulțimea obosită, care-l primi cu strigăte de indignare și cu
30 cîntece naționale. Piața totuși se goli curînd. Cîrciumile însă se umplură, adăpostind pînă noaptea tîrziu comentariile aprinse, felicitările, amenințările...

Herdelea povesti acasă încîntat cum i-a strîns mîna deputatul și cum i-a făgăduit sprijinul pentru

S

orice împrejurare, cum i-a zîmbit judecătorul încreţind fruntea ca să-şi întipărească în creieri numele lui.

— De-acu nu mai am nici o grijă cu procesul... De-acu pot dormi liniştit! zise dînsul cu mîndrie.

5 Vezi acum ce înseamnă să ştii să te porţi cu oamenii? adaogă apoi biruitor către Titu.

— Am văzut... am văzut! şopti tînărul istovit.

Auzindu-l şi văzîndu-l însă îşi amintea răcnetele mulţimii în piaţă, cînd a trecut Herdelea, paloarea

10 lui de-atunci şi mila aceea dureroasă ce-o simţise şi care i-a rămas în inimă parcă mai adîncă. Era trist şi abătut, ca şi cînd ar fi pierdut orice nădejde în lume» „Iată de ce atîrnă înfăptuirea ideei! se gîndea dînsul. Cinci voturi! Adică tocmai voturile tatii... ca să-şi

15 uşureze procesul! Dacă nu era procesul, triumfa ideea... Şi baremi procesul de-ar ieşi bine !... Iată ce hotărăşte soarta unui popor; un fir de tină... Şi totuşi ideea nu poate muri! Ideea e sufletul omului."

Profitînd că notarul din Luşca era în Armadia,

20 cu alegerea, a doua zi plecă. „Dac-aş mai sta mult aici, ar trebui să mă scufund de tot în noroiul realităţii!" îşi zise Titu despărţindu-se.

2

— M-a alungat, tată... şopti Ana atît de încet

25 că nici ea însăşi nu-şi auzi bine glasul, cu groaza încuibată în ochi, aşteptîndu-se s-o zdrobească.

Vasile Baci u prînzea. Avu o tresărire, văzînd-o galbenă şi trasă, cu burta la gură. Mai sorbi din lapte o dată, îmbucă o coajă de mălai, pe urmă se uită lung

30 la Ana şi răspunse molfăind:

— Bine... Stai aici că ai unde... Vezi că eu mă duc pînă în Zăhată, că am nişte oameni la sapă... Să iai seama pe-acasă...

Vorbea atît de liniştit că femeia se zăpăci, crezînd

5 că n-a auzit bine şi nu îndrăzni să se așeze pînă nu-l văzu plecînd aievea cu carul.

Baciu ştia că Ion are s-o izgonească, dar nu-i păsa. Lasă să vie fata, nu-i nimic. Acuma, că-i măritată în lege, poate şedea şi acasă. Mai bine așa, decît

10 să se plece el în faţa tîlharului şi să-i dea moşia. La urmă tot va trebui să vie bărbatul şi s-o ia, mulţumindu-se cu ce-o căpăta, căci n-are încotro... Acum e vorba de răbdare. Cine o răbda mai lung, rămîne deasupra. Iar dînsul poate aştepta oricît, că nu-l doare...

Ana era umilită şi tăcută ca un cîine. Nu crîcnea înaintea bătrînului şi doar uneori îl privea rugătoare cu ochii ei scufundaţi în cap şi veşnic roşii. Zilele i se păreau nesfîrşite în aşteptarea omului pe care inima ei îl dorea cu atît mai mult că suferise greu pentru dînsul.

15

Ion, chiar în ziua cînd o alungase, se dusesese în Armadia la Victor Grofşoru, de care ştia că-i avocat straşnic, mai tare ca mulţi din Bistriţa. Avocatul era foarte încurcat atunci cu alegerea de deputat şi, aflînd că Ion nu-i alegător, vru să-l amîne pentru altă dată.

20

Ion însă, încăpăţînat, nu s-a lăsat pînă nu i-a povestit cu de-amănuntul toată buba. Mirosind ceva mai de preţ, Grofşoru întrebă mai întîi:

25

— Martori ai?

— Am, domnule avocat, cum să n-am... Am pe...

30 se grăbi ţăranul, înşirîndu-i pe toţi cei ce au fost la tocmeală şi care auziseră făgăduielile socrului său.

Avocatul se însărcina să-i scoată toate pămînturile, dar îi ceru înainte jumătate din onorar. După ce Ion număra banii, Grofşoru îi închise într-o casă de

fier, îl sfătui să aducă înapoi pe Ana ca să nu poată spune Vasile Baci u c-a alungat-o, dar să potrivească lucrurile astfel încît să nu bage de seamă că are nevoie de ea.

5 Ion își făcu cruce de mulțumire. Dacă i-a luat avocatul banii, înseamnă că trebuie să cîștige. Ana are să se întoarcă ea singură... Numai cînd trecură două săptămîni începu să intre în grije să nu cumva să se primejduiască procesul din pricina femeiei care nu vine acasă.

10 Cînd află Vasile Baci u că Ion l-a tras în judecată, se întunecă. îi era frică de judecăți, deoarece nu mai avusese niciodată și văzuse la alții că procesele înghit zadarnic moșiile oamenilor. începură îndoielile. Să nu se întîmple ceva și să piardă tot. Avocații cite șuruburi nu învîrtesc. Te bagă în temniță cu dreptatea în rînă. La urma urmelor poate că tot mai bine ar fi să-i arunce cînelui jumătate locurile și căsuța cea veche, să scape de-o grije... Se uita mai chiorîș la Ana

20 și ar fi fost bucuros să-i găsească vreo pricină s-o goneas că înapoi, la tîlharul pe care și l-a ales ea și de care acuma nu mai știe cum să se scuture.

în duminica a treia, Vasile Baci u, ca s-o poată alunga, se hotărî să se îmbete. După-amiazi circiuma era plină, ca de obicei. Avrutn, negru de supărare, din pricina unei afaceri cu notarul, servea totuși rachiul mai prompt chiar decît alte **dați**. Vasile n-apucă să se afume bine și se pomeni cu Toma Bulbuc lîngă dînsul, foarte vesel și mulțumit că pusese temelie casei de

30 piatră ce o clădea pentru George, pe care avea de gînd să-l însoare la iarnă. Din vorbă în vorbă Baci u se plînsese cît de rău a nimerit-o cu măritișul fetei, cum stă acuma acasă la dînsul, parcă nici n-ar avea bărbat... Toma clătină din cap și apoi întrebă binevoitor:

— De ce nu vă împăcați voi, Vasile?... Oamenii trebuie să se învoiască...

— Da* cu cine să te împaci, omule? făcu Baci u trîntind paharul pe masă și povestind iarăși ce-a pățit cu ginerele și cum vrea să-l lase pe drumuri cerșetor.

Atunci intră și Ion în circiumă. Venea înadins, știind că e socrul său, să încerce o apropiere, dacă s-ar putea, ca să-și ia acasă nevasta. Se așeză însă la altă masă, strigînd cu un oftat:

10 — Jupîne !... Măi jupîne !... Dă-mi și mie oleacă de stropșeală!

Pînă să vie Avrum cu rachiul, Toma se întoarse repede:

— Ia vino încoace, Ioane! Vino, vino, că nu te mîncîncă nimeni..

Ion trecu greoi la masa lor, rostind ca din gura altuia:

— Noroc bun, socrule...

— Ce socrule, mă! sări Vasile, jumătate glumeț, jumătate furios. Eu să-ți zic ție „socrule”, că văd că nevestă-ta-i mai mult la mine decît la tine!

— Vina mea-i? făcu Ion, îndoindu-se de spinare ca un caraghios.

— Eu aș zice să vă împăcați ca oamenii de treabă, să nu vă mai faceți de rîsul lumii! vorbi acuma Toma, trăgînd cu ochiul întîi unuia, pe urmă celuilalt. Că zău așa! Ia șezi, Ioane, șezi colea !

Ion se așeză, așternînd pe o bancă o batistă roșie cu flori verzi, ca să nu-și murdărească hainele.

30 Toma puse îndată la cale tocmeala. Altă dată s-ar fi aprins, ar fi înjurat, ar fi răgușit țîpînd, acuma amîndoi erau liniștiți, chibzuiți și reci ca doi negustori pățiți

- și înșelați. Vasile sfârși îmbiindu-i jumătate locurile și casa cealaltă, pe care poate să le scrie oricînd pe numele lor, să nu mai fie neînțelegere. Ion răspunse că mai bine să hotărască judecata, dacă nu vrea să-i dea
- 5 ce s-a înțeles cînd a luat fata. Totuși Ana poate să vie acasă oricînd, căci el cu ea n-are nimic... Toma îi îndemnă să mai lase fiecare cîte ceva și-i sili să dea mîna.
- Bine, așa să fie cum ziceți, mormăi Ion cu
- 10 ochii aprinși. Dar procesu-i proces... Amu, deocamdată fie după voia dumneavoastră, dar judecata să-mi dea dreptul meu deplin! Dacă dumneata îmi dai de bună-voie cît zici, ne-om judeca pe mai puțin!
- Vasile Baci u nu vru să audă de proces și se supără •
- 15 Toma însă îl făcu să dea mîna a doua oară, zicînd blajin:
- Lasă, lasă cum zice, că-i mai tînăr și mai fără minte! Lasă... Pînă la judecată mai trece vreme și cine știe ce-o mai aduce Dumnezeu!
- 20 Băură aldămașul împreună pînă pe înnoptat. Ion plecă acasă cu Ana de mînă. Era beat, dar nu-și arăta totuși mulțumirea. Doar în suflet se bucura c-a spart gheața.
- A doua zi dimineața Vasile Baci u veni, după
- 25 cum se înțeleseseră și se duseră în Jidovița, la notar, să le facă hîrțiile de întabulare.
- Da' să scrii acolo, domnule notar, că procesul merge înainte! zise Ion ca o amenințare.
- Vasile Baci u încercă să răspundă, dar Ion se
- 30 sculă în picioare:
- îmi trebuie tot pămîntul socrule, știi bine... Tot pămîntul!...

- După plecarea lui Titu, casa Herdelea se liniști, învățătorul se mai lăuda din cînd în cînd cu lovitură lui de la alegerea de deputat, dar doamna Herdelea și Ghighi se gîndeau tot mai mult la Laura.
- 5 Ca să se mîngîie, dăscălița, îndată Ce isprăvea lucrul, se așeza în salonaș și citea rugăciuni, singură, cu glas tare, din cărticica ruptă, zdrențuită, pe care i-o dăruise odinioară, demult, unchiul ei Simion Munteanu.
- Într-o seară, tocmai aproape de cină, Hector
- 10 începu să latre în ogradă, portița scîrțîi prelung, în pridvor se auziră pași greoi și apoi un ciocănit în ușă.
- Scrisoare de la Laura! sări Ghighi aprinsă și bătînd din palme, în vreme ce Herdelea zise gros:
- Intră!
- 15 Era într-adevăr straja Cosma Ciocănaș și aducea poșta din Jidovița: o scrisoare pentru Herdelea, vreo două pentru săteni de la feciorii ostași, apoi cîteva ziare ale lui Belciug. Învățătorul citi toate ^adresele, dădu scrisoarea Ghighiței și vru să opreascăjjgazeta popii.
- 20 — Nu pot, domnule învățător, zău nu pot, bîlbîi straja rușinat. Mi-a poruncit domnul părinte să nu mai las la d-voastră nici o gazetă, că altminteri mă probozește în biserică...
- 25 — Bine, Cosma, să fii sănătos ! răspunse Herdelea rîcîit de curiozitate. Șezi puțin și te odihnește, că pînă atunci văd eu repede ce mai spune în ele...
- De la alegerea de deputat, Belciug rupsesă orice legătură ^u Herdelea; nu-și mai vorbeau, nu se saluta, erau ca doi străini. Prin Armadia mai erau mulți
- 30 care îl ocărau, îndeosebi însă Victor Grofșoru, care spunea pretutindeni că numai din pricina „renegatu-

lui din Pripas" o circumscripție românească a trimis în parlament un deputat ungur.

Pînă să răsfoiască Herdelea ziarele, dăscălița încercă să citească scrisoarea de la Laura, împreună cu Ghighi care, nerăbdătoare, șe silea să urmărească și ea rîndurile mărunte, cu litere ascuțite și drepte. Dar emoția lor era așa de mare, că nu putură să descifreze nimic.

— Ia dați-o-ncoace! zise Herdelea, după ce își astîmpărase setea gazetei și expediase pe Cosma.

— Da, da, citește-o d-ta tare! strigă Ghighi. Învățătorul își puse ochelarii, se sculă în picioare, întinse scrisoarea lîngă lampa atîrnată de grindă și citi rar, apăsător, bătrînește, cu glasul tremurat puțin pe alocuri:

„Mult iubiții și doriții noștri! Nu m-aș mira să credeți că cine știe ce ni s-a întîmplat de nu v-am scris pe îndelete de cînd ne-am despărțit, în fața Rahovei și cîd lacrimi în ochi. Eu însămi mă întreb cum am putut fi atît de neglijentă, căci dragostea mea pentru d-voastră nu s-a micșorat, deși s-a împărțit. Numai punîndu-vă în situația noastră, ne veți înțelege și ne veți ierta. Sper însă că ați primit multele cărți poștale ce vi le-am trimis de pretutindeni, pe unde am umblat? Pînă să ne încropim gospodăria noastră mică și drăguță, am tot amînat scrisul, ca să vă pot povesti din fir în pîr viața nouă în care am intrat. În sfîrșit, iată-mă mai slăbădă.

Nimeni nu-și poate închipui cît amar îmi strîngea inima în clipa cînd am pornit la drum. Îmi sîngera sufletul și nici nu puteam pînge măcar, căci George ar fi înțeles poate greșit lacrimile mele... Totuși călătoria din Armadia pînă aici îmi varămintea veșnic neuitată și plăcută. George a fost așa de bun că repede mi

s-a risipit tristețea și mi-a cîștigat, mai mult decît iubirea, încrederea.

Am stat două zile în Bistrița, fiindcă eu m-am îmbolnăvit ușor și George n-a vrut să ne urcăm în tren pînă ce nu voi fi zdravănă de tot. Cît a fost George al meu de delicat și de nobil, nici n-am cuvinte să vă spun. (Nu v-aș scrie complimentele acestea, dacă n-aș fi sigură că el nu le va afla niciodată; altfel ar fi în stare să-și ia nasul la purtare, dragul meu drag!) A doua seară, înviorată și gătită cu rochia cea albastră ca cerul, care George zice că-mi șade admirabil, am cinat la Gewerbe* verein. A fost o minune. Cînta muzica militară. Era lume imensă și elegantă. Și George era așa de drăguț și vesel. Mă sfiam puțin, fiindcă mereu îmi săruta mîiniile peste masă, deși pe de altă parte știam că acum aveam dreptul să ne iubim fără zgardă, cum spune mereu George... în sfîrșit am petrecut splendid și ne-a costat aproape douăzeci de coroane, căci George cheltuia nebunește, zicînd neîncetat că numai o săptămînă de miere e în viață. Mie însă îmi era frică să nu ajungem fără bani în Vireagul nostru și să rămînem de rîsul lumii.

Miercuri am plecat din Bistrița hotărîți să nu ne mai oprim de loc pînă-n Sătmăr. Totuși în Dej iar am poposit o noapte și o zi. George era neastîmpărat și voia să-mi arate toate orașele pe unde trecem, ca să avem amintiri comune de pretutindeni. Și la Gherla am stat o zi și am vizitat Episcopia, întîlnind chiar și pe preasfințitul nostru episcop, care a glumit cu noi și ne-a bineșuvîntat. Mi-a plăcut mult Clujul, oraș mare și frumos, dar mi s-a părut straniu că n-am auzit nici o vorbă românească. Am fost găzduiți la sora lui George, care-i măritată cu un avocat de seamă, Victor Grozea; trebuie să vă aduceți aminte că ne-a vorbit de

Ludovica, la logodna noastră, socrul meu. Am fost și la teatrul unguresc unde se juca nu mai știu minte ce comedie. N-am puiuf însă râde de loc, întâi că nu pricepeam mai nimic din ce sporovăiau pe scenă, și apoi

- 5 mai ales pentru că era a treia seară de când ne oprisem la Cluj și George tocmai îmi mărturisise că drumul nostru nici nu trece pe aici și că m-a adus numai ca să mă distreze pe mine și să-mi facă plăcere. Am plîns și l-am certat că m-a înșelat astfel și cu deosebire a cheltuit
- 10 atîția bani de nici nu îndrăznesc să vă spun, că v-ați spăimînta. De aceea n-am putut râde la comedia ungurească. George însă zice că n-am ris fiindcă era prea proastă. La urma urmelor poate să aibă și el dreptate.

Și așa a trebuit să ne întoarcem iar pe la Dej >

- 15 să mai petrecem acolo o noapte și pe urmă să o luăm la miază-noapte, spre Sătmăr. Adevărat însă că nici nu ne-am mai clintit din tren pînă la Sătmăr, unde ne așteptau de mulțor bagaje și lăzile mele și mai multe ale lui George. În oraș doar că ne-am odihnit
- 20 cîteva ceasuri și îndată am pornit la Vireag cu trăsurile ce ni le trimisese notarul căruia George îi telegrafiasse din Dej că sosim.

Pe aici e numai șes și iar șes, cît vezi cu ochii' neted ca-n palmă, cu Șanuri nesfîrșite de grîu. Soarele

- 25 frige, năpraznic, iar nourii de praf după căruțe rămînîn văzduh parcă le-ar fi lene să se mai coboare pe pămînt... O fi frumos, cui îi place. Mie însă mi-i dor mereu de dealurile noastre din Pripas, de munții noștri albaștri și mărișli!

- 30 Vireagul e sat românesc, dar numai cu numele. Oamenii spun, ce-i drept, că-s români, dar o spun pe ungurește, căci altă limbă nu pricep. Te și doare inima cînd îi auzi. De altfel sunt harnici, săritori, creștini buni. Nu-i de mirare că și-au uitat graiul strămoșesc

bieții oameni, căci Vireagul e tocmai în marginea neamului românesc. Dincolo nu mai găsești decît unguri și ia? unguri, cu izmene largi ca poalele țărancelor noastre și cu niște tichiute de pălării în cap de-ți vine să rîzi. Ghighi s-ar omori de rîs pînă s-ar obișnui cu dinșii... Notarul de aici e ungur și, firește, n-are de unde să știe românește. Chiar și învățătorul vorbește foarte stricat, deși școala e confesională, susținută din bani* bisericii. George i-a făcut îndată imputări, dar dînsul s-a scuzat că aici așa-i obiceiul, că și răposatul preot numai ungurește vorbea, ba ne-a mai asigurat că și noi va trebui să ne dăm pe brazdă. Atunci George s-a legătuit că, orice s-ar întîmpla, nu se va abate de la îndatoririle naționale și i-a spus învățătorului că trebuie să ne silim să readucem la matcă pe sărmanii rătăciți; a vorbit atît de mișcător George al meu că învățătorul a plîns, precum am plîns și eu... învățătorul e văduv, iar notarul, are o nevastă bătrînă și arțăgoasă cu care n-am să mă pot împrieteni niciodată. E mai bine, căci astfel, singură, voi putea fi mai de folos bărbatului meu în marea operă de redeșteptare a acestor români nenorociți. Am început să cunosc puțin și eu viața, să înțeleg cît este de apăsătoare. Ne-am așezat frumos casa. Am cumpărat o mobilă foarte drăguță, din Sătmăr, cam ca aceea din salonașul nostru. Suntem mulțumiți și fericiți, și ne rugăm lui Dumnezeu să ne miluiască tot așa pe viitor. Ne gîndim cu drag că poate la anul vom avea un băiețel. Eu cred mult că vom avea și chiar am început să-i pregătesc scușițele.

George a fost hirotonisit acum patru săptămîni. Cred că-i cel mai de seamă preot din toată țara și că slujește cel mai frumos dintre toți. Nu pentru că George e al meu, ci pentru că așa este.

Ei, dar văd că m-am pornit ca mutui și nu mai sfîșesc. Dacă însă nu mă opresc singura, iată că mă oprește hîrtia care s-a săturat de mîzgăliturile mele... Acum cred că v-am povestit chiar prea multe. E rîndul

5 *d-voastră să-mi trimiteți o scrisoare cel puțin tot așa de lungă. Pînă atunci vă îmbrățișez de mii de ori cu dragoste mare pe toți. — Laura.*

P.S. Prin octombre sperăm să ne repezim puțin prin Pripas. Atunci apoi am să aduc încoace și pe Ghi-
10 *ghița mea scumpă pe care o sărut special cu mult dor. — Aceeași.*

Fiindcă draga mea Laura nu mi-a lăsat loc de scris, eu vă îmbrățișez cum pot. Iubirea ne-a făcut să
15 *ne gîndim numai la fericirea noastră; de aceea ier-tați-ne. — George."*

Herdelea puse scrisoarea pe masă și-și șterse ochelarii zîbind mișcat, cu două lacrimi înflorite în colțurile ochilor. Ghighi se aruncă la scrisoare, o sărută și se învîrți prin casă plîngînd și rîzînd de
20 bucurie, în vreme ce doamna Herdelea, lingîndu-și buzele cu vîrfurile limbii, rosti înduioșată:

— Dragii mamii, dragi!

25 *° Văzîndu-se stăpîn al atîtor locuri, Ion, în ioc să se împace, mai rău se întărită.'Se simțea din ce în ce mai înșelat și se gîndea numai la pămîntul celălalt, care ar trebui să fie al lui și care e încă tot al lui Vasile Baciuc. Aștepta procesul cu încăpăînare și se ducea mereu-mereu pe la Victor Grofșoru să-i dea*
30 *zor, încît avocatul trebui să-l ocărăscă și să-l amenințe să se astîmpere. »*

Nepuținându-se potoli altfel, bătea deseori pe Ana. Acuma o ura. Era convins că e înțeleasă cu tatăl ei ca să-l tragă pe sfoară. Numai cînd o vedea plîngînd, se mai răcorea.

5 *§ Femeia răbda supusă și friptă. Îi trecea uneori prin creieri gîndul că Ion n-o fi iubind-o, dar îl alunga înfricoșată, ca o primejdie ucigătoare. Mai des îl dezvinovătea, ca și odinioară, zicîndu-și că grijile și necazurile îl îndîrjesc. Apoi nădăjduia o mîngîiere*
io *în copilul ce-l aștepta din zi în zi. Copilul poate să-l mai îmblînzească și pe dînsul**

Robotea ca o slujnică. Zenobia, de cînd avea noră în casă nu catadicsea nici să mute un scaun de ici pînă colo; în schimb însă o dăscălea toată ziua, bruf-
15 tuluind-o și afurisind-o. Ana singură trebuia să ducă în spinare toată gospodăria. Ea gătea mîncarea și tot ea o căra la cîmp, unde lucrau oamenii în frunte cu Ion. Seara nu-și mai simțea șalele, iar burta o împovăra și o năbușea. În pat gîfîia atît de greu că Ion o lovea cu
20 cotul în coaste, înjurînd-o că nu-l lasă să doarmă cu fonfăielile și rîgîielile care o apucau și o țineau ceasuri întregi.

în dricul verii, într-o zi Ana rămase singură acasă, să facă de mîncare și s-o ducă la prînz bărbaților care,
25 împreună cu Zenobia, secerau o holdă de grîu. În vreme ce turna rîntașul rumenit peste ciorba ce clojpotea într-o oală zdravănă de tuci, femeia simți deodată niște junghiuri prin pîntece atît de dureroase, încît fruntea și tîmplele i se încununară cu sudori
30 fierbinți. Se lăsă pe vatră, cu ochii speriați, apucîndu-se cu amîndouă mîinile de burtă și gemînd. „Mi-o fi venit vremea", se gîndi cînd junghiul se mai mulcomi.

Gustă mîncarea, puse puțină sare... Durerile însă o încercară din nou, întîi mai slabe, pe urmă mai crîncene parcă ar fi înțepat-o cu ace. Pînă în amiezi s-a chinuit, dar ea tot nu s-a lăsat, ci a isprăvit mîn-
5 cările și le-a pus într-un coș, să le poată trimite prin cineva, dacă s-ar întîmpla să-i fi hărăzit Dumnezeu să nască astăzi.

Tocmai pe la amiazi îi încetară toate junghiurile și se simți mai ușoară. Se închină, luă coșul și porni
10 încetișor, lăsînd casa în paza bătrînului Dumitru Moarcăș, care se aciuase de-a binelea la Glanetașu, nemaiîndrăznind să se întoarcă la Paraschiva*

Holda din zestrea Anei era departe, spre Jidovița, pe lîngă drumul cel vechi. Soarele săgeta în răscrucea
15 cerului curat ca lacrima. Zăpușeala plutea în văzduh, grea și zugrumătoare, ca o pîclă nevăzută. Cîmpul îngălbenise sub apăsarea atșitei. Doar ici-colo cîte un copac mai înverzea, cu frunzele neclintite ca un scut împotriva razelor aprinse. Femeia pășea legănat, tîrîndu-și picioarele desculțe pe cărarea crescută cu buruieni..

Sosi totuși mai devreme și de aceea se îndreptă cu merindea spre un măr pădureț din marginea holdei, să așeze acolo coșul și să ia secera, să mai taie și ea doi-trei snopi. Cînd se plecă însă să rezeme coșul de
25 trunchiul scorburos, o sfredeli un junghi atît de dureros parcă o secure i-ar fi despicat burta. Se prăvăli fără putere pe pămîntul dogorit și crăpat, strîngînd dinții de-i pîrîiau ca niște oase sfărîmate, căutînd să-și ascundă suferința. Dar, cu toate încordările ei, un
30 țipăt sfîșietor, prelung și jalnic i se smulse din plămîni, urmat de gemete grele care-i uscau cerul gurii.

— Tulai! O fi apucat-o durerile facerii! strigă Zenobia, îndreptîndu-se de spinare, cu secera într-o

mînă și în cealaltă cu un snop de spice, și uitîndu-se g^s spre mărul pădureț. Da, da... așa-i, cum zic! Uite-o J^f^ cum se zvîrcolește!

— Afurisită muiere! bombăni Ion, fără măca i
5 și se întoarcă. Știe că-i sosește ceasul și vine să JEte_ pe cîmptl. Bată-i Dumnezeu socotelile ei de toantă!

— Taci, Ioane, că te-o trăzni Dumnezeu din senin ca pe popa din Runc! murmură Glanetașu cu glasul înecat de milă.

10 — D-apoi că zău așa, făcu bărbatul totuși mai blînd.

Zenobia alergă la Ana care se zbătea și se legăna, cu fața în sus, cu mîinile pe pîntece ca și cînd ar fi vrut să năbușe vîlvătaia năpraznică ce o ardea. Prin
15 umbra subțire a mărului lumina albă pîndea tremurîndu-și petele străvezii pe corpul chinuit al femeiei.

— Da' ce-i, Ană?... Vai de mine, că și tu, zău... Nu puteai ședeaa acasă dac-ai simțit că te încearcă durerile? zise Zenobia miloasă, înghenunchind lîngă
20 ea și căutînd să-i aline suferința.

Ca mai toate bătrînele de la sate, Zenobia se pricepea la moșit, fără să-l fi învățat. îi desfăcu betele, îi scoase zadiile și-i frecă ușor pîntecele de sus în jos. Gemetele Anei se ascuteau în sîsiituri prelungi, iar
25 buzele-i uscate șopteau în răstimpuri:

— Soacră, soacră, mor... Mor!... Moor!...

— Taci, că nu mori, maică, taci, taci... Mai rabdă și taci că uite-acu scapi!

Bărbații secerau înainte. Glanetașu tresărea la
30 fiecă țipăt al Anei; Ion hîrșîia mai aprig trăgînd însă imereu cu urechea și mormăind mînios ca să-și alunge mila ce i se furișă încetinel în inimă.

— Of, sărăcuța, sărăcuța! se cutremură bătrînul auzind deodată un răcnet mai pătrunzător.

— Ei, așa-i soarta femeiei! zise Ion, vrînd să pară liniștit, dar cu glasul înmuiat.

Clipele se stingeau anevoie, ca ceasurile de groază.

Căldura parcă clocotea acuma în văzduh. Hotarul însă

5 era amorțit sub sărutarea pătimașă a soarelui. Prin-
prejur nici țipenie de om; numai dincolo de șosea, pe
lunca dinspre Sărăcuța/furnicau răzleți cîțiva vier-
mușori albi. Frunzele porumbului sfîrșiau răsucindu-se
în arșiță, iar spicele holdelor se legănau amețite, ca și
10 cînd ar fi căutat să se ferească de atingerea razelor
aprinse.

Gemetele Anei încetară, încît bodogăneala Zeno-
biei se auzea limpede:

— Rabdă, puică, rabdă și taci... încă olecuță...

15 „Te pomenești că moare!” se gîndi deodată Ion.
Gîndul îl spăimîntă. Vru să se scoale, să alerge la ea,
dar pînă să se hotărască, văzduhul parcă se zgudui
din temelii de un urlet înfiorător, urmat îndată de
niște țipete subțiri ca orăcăiala de broaște speriate sau
20 ca scîncetul unui cățel strîns în ușă.

— Copilul! zise Ion cu inima opărită, auzind
glasul necunoscut care vestea intrarea unei vieți noi
în lume.

25 Suspinele Anei se mulcomiră, din ce în ce mai
ușurate, pe cînd țipetele cele noi se înteteau, se îndîr-
jeau tot mai poruncitoare.

Deodată Zenobia se apropie în goană, cu mîinile
roșii de sînge, cu fața disperată, strigînd furioasă:

— Foarfece... Dați-mi un briceag, că n-am cu ce
30 tăia buricul copilului!... Fuga, fuga!

Smulse custura Glanetașului și se întoarse grăbită
sub măr, căci plînsul copilașului i se părea mai înecat
și-i era frică să nu se întîmple vreo nenorocire.

Amîndoi bărbații stăteau nemșcați, în picioare,
cu capetele descoperite, cu ochii spre locul unde ființa
nouă își cerea dreptul la viață. Amîndoi aveau în
suflet uimirea și smerenia în fața minunei care se
5 petrece zilnic sub privirea oamenilor și pe care totuși
omul n-a ajuns încă s-o înțeleagă în toată măreția ei
dumnezeiască. Glanetașu se închină cucernic, iar
după dînsul și Ion, simțindu-se ca și cînd s-ar fi înălțat,
își făcu repede cruce de trei ori.

10 Peste cîteva clipe văzură pe Zenobia coborînd
în vale cu copilul în palme.

— Mă duc să-l scald în parîu... Mai aveți grijă
de nevastă pînă viu! strigă ea spre bărbați cu fața
îmbujorată.

15 — Ce-i mamă!... Ce-i? întrebă Ion întinzînd
numai gîtul într-un gest instinctiv spre copilașul care
plîngea în mîinile bătrînei, scuturînd nervos din
piciorușele-i de păpușă.

20 — Băiețel! Băiețel! răspunse Zenobia dispărînd
printre porumbiști, spre Gîrla Popii ce curgea aproape,
la poalele coastei.

Ion păși în neștire lîngă nevastă-sa. Alături de
ea o pată mare, negricioasă, parcă se strîmba la bărbatul
năucit; pămîntul însetat sorbise lacom sîngele. Ana
25 se tîrîse anevoie spre trunchiul mărului și se răzima
cu spatele. Era albă și udă de sudori în obraji. În
colțurile gurii rămăseseră două buburuze de spumă,
dar buzele crîmpoțite și învinețite se strîngeau într-un
zîmbet de fericire.

30 * — Mulțam suferit, Ionică! murmură femeia
blînd.

— E băiat! răspunse Ion zăpăcit, cu ochii holbați
la fața ei istovită și totuși strălucitoare de bucurie.

— Soacra zice că seamănă cu tine ! reluă Ana mai

încet, în vreme ce pe obrazii ei tremura un ochi argintiu de lumină, înfrumusețându-i.

15 în sufletul bărbatului țîșneau remușcări de-abia stăpînite. Privirea i se înăspri. Vru să înjure și vorbele i se stăviliră în gîtlejul uscat. Stătea stîngaci, cu secera în mîină, iar sudorile îi curgeau de pe tîmple pe umerii cămășii.

Zenobia reveni curînd cu copilașul mototolit în zadia ei dinapoi.

10 — Uite-ți odorul! îl vezi ce dolofan e? zise ea descotoșmăindu-l și arătîndu-l lui Ion. Acu să vă ție Dumnezeu să-l creșteți mare!

15 Ion se uită lung și aproape înfricoșat la omulețul cît un pumn, foarte roșu, cu ochii închiși din pricina luminii, cu buricul negricios legat cu o ață murdară. întinse brațele să-l ia, dar se opri deodată uimit, întrebînd:

— Dar oare de ce-o fi avînd cap așa de lungăreț?

20 — Nu-i nimic... Așa-i la copiii mici! zise Zenobia apăsînd ușor țeasta moale s-o mai rotunjească.

— Dă-mi-l încoace, soacră, să-l văd și eu! zise Ana cu o privire lacomă, întinzînd mîinile.

— Lasă c-o să te sature de el, n-ai grije! îi răspunse bătrîna așezîndu-i copilul pe brațe.

25 Un răstimp statură toți tăcuți, ascultînd țipetele speriate ale noului născut. Glanetașu își ștergea mereu nădușala cu mînele cămășii, oftînd și mormăind de emoție... Pe urmă mîncară grăbiți și se apucară iar de lucru, lăsînd pe Ana cu copilașul să se odihnească pînă
30 diseară ca să poată merge [acasă].

Ion se posomori, fără să înțeleagă de ce. Gîndurile i se zbăteau în minte încurcate ca într-o plasă. Plînsul copilului său îl supăra și-l bucura în același timp. Simțea o mîndrie că odrasla lui răcnește așa de

poruncitor, dar apoi îndată i se lămurea că de-acuma, prin ființa aceasta gîngavă, e înlănțuit pentru totdeauna de Ana. Atunci se înfurie și i se înfățișa în suflet chipul Floricăii, rumen, ademenitor, care îl chema și
5 apoi se stîngea brusc, ca o speranță pierdută fără scăpare. în locul ei îi tiuia în urechi scîncetul amenințător, stăruitor, în care se amestecau mereu ostoirile Anei, molatece, drăgostoase:

— Șșșș... Taci cu mama, puiul mamei, taci, taci...
10 Șșșș...Șșșș...

5

în Lușca, sat mare și bogat, cu pășuni grase și vite multe, Titu sosi amărît profund, întocmai ca în vremea cînd i se zdrobise în inimă Roza Lang. Se
15 arăta el vesel în lume, dar sufletul îi era rănit, de nu mai știa cum să-l vindece. Fu primit bine de toți surtucarii comunei, toți români și care auziseră că-i poet.

Notarul Cîntăreanu avea locuința în clădirea mare și veche a primăriei și pregătise pentru Titu o odăiță bună, cu intrare separată, împodobită drăguț de însăși domnișoara Eugenia, care-l cunoștea de pe la balurile și seratele din Armadia. D-na Cîntăreanu, o femeie scundă, grasă, cu obrazii negrii și cu falcile
20 atîrnate ca niște pungi, îi dădu din prima zi săjînteagă că i-ar plăcea să-l aibă ginere, dacă s-ar hotărî să facă cursul de notar ca să vie în locul bătrînului care, surd de-o ureche și leneș, ofta mereu după pensie, mai ales că nu era în stare să învețe ungurește și se temea să
25 nu-și piardă slujba. Eugenia, isteată și cochetă, îi plăcea lui Titu, totuși planurile notăresei i se păreau
30

caraghioase. Îi venea să rîdă singur gîndindu-se că el poate fi privit candidat de însurătoare, el care de-abia se străduiește să-și deschidă o pîrtie serioasă înviată.

Titu se ferea însă acuma de oameni, ca să poată trăi numai cu visurile lui. Simțea o nevoie mare de singurătate, să-și macine amărăciunea. Cîntăreanu se minună văzîndu-l atît de harnic la muncă și lăsă bucuros în seama lui toată cancelaria. Și Titu, de dimineață pînă seara, împlinea slujba pe care o ura, nemișcat de la birou, fără a răspunde ciripirilor și tîrcoalelor domnișoarei Eugenia.

Tocmai peste o săptămînă făcu cunoștință cu învățătoarea Virginia Gherman, care venise la cancelarie într-o afacere școlară. Auzise de ea înainte de a sosi la Lușca. Se vorbea pretutindeni că e o fată foarte cuminte și devotată învățămîntului. Nimeni n-a văzut-o niciodată la vreun bal sau la vreo petrecere... Era de vreo douăzeci și cinci de ani. Se îmbrăca totdeauna simplu, dar orice haină îi ședea bine. Avea niște ochi mari visători și o gură mică cu un zîmbet fermecător.

— Cît ești de frumoasă! îi zise Titu, cucerit îndată de drăgălășia ei și însoțind-o pînă-n uliță.

— Nu-mi plac complimentele, domnule Herdelea, mai ales cele banale! răspunse învățătoarea, înțepată.

Credeam că d-ta ești mai...

Titu îi sărută mîna respectos, cerîndu-i parcă iertare. Dar Virginia plecă indiferentă, fără să se arate impresionată de izbucnirea lui.

întîlnirea aceasta puse capăt mîhnirilor sufletești ale lui Titu. Se gîndi mult la Virginia Gherman, la surîsul ei dulce și totuși rece, la ochii ei lucitori și totuși potoliți. Se bucură aflînd că sunt prietene bune cu Eugenia și că vine deseori în familia notarului.

%

I

j
t

j

Iar peste cîteva zile, cînd Eugenia îi spuse că se duce la învățătoare, Titu se oferî s-o însoțească.

Virginia Gherman avea două odăi, mobilate după gustul ei, cu multe scoarțe lucrate de mîna ei, cu multe mărunțișuri de artă adunate de ea, și cu o bibliotecă în care se mîndreau numai cărți românești, colecții de reviste, toate legate frumos, cu inscripții și inițiale aurite. În fața casei o grădiniță de flori, îngrădită cu uluci subțiri, și sub ferestre o bancă pe care stătea seara învățătoarea visătoare.

Se împrieteniră curînd. Cu cît o cunoștea mai bine, cu atît Titu se simțea mai acasă în Lușca. Virginia îi mărturisi roșind că, în orele libere, încearcă și ea să făurească stihuri. Le citiră împreună și Titu se scandaliza auzind că a bătut cu ele la poarta tuturor revistelor, zadarnic. Ea însă se mîngîia și aproape se fălea că nu e înțeleasă... Se bucură însă că cel puțin poetul îi apreciază modestele cîntece. Cînd apoi Titu, mai tîrziu, îi destăinui frămîntările visurilor lui, învățătoarea drăgălășă dădu trist din cap, semn că aceleași zbuciumări sunt și în sufletul ei.

În serile cu lună Titu se ducea glonț la Virginia Gherman, și pe banca din grădinița adormită, își depănau împreună nădejtile în așteptarea zilei cînd românii vor fi stăpîni pe pămîntul strămoșilor, cînd toată lumea va crede ca dinșii, cînd... Vorbele îi îmbătau pe amîndoi.

„Ce înțînță extraordinară! își zicea Titu întorcîndu-se acasă. Dacă năzuințele noastre au pătruns pînă în sufletul femeilor alese, înfăptuirea e aproape!”

Intra în casă cu pași de lup, ca să nu deștepte pe Cîntăreanu care dormea vara cu ferestrele deschise, în odăița lui apoi continua visurile cu ochii mari, lăcrimați. Pe geamurile date la perete luna argintie îl

încuraja. Se zbuciuma ca și când chiar mâine ar
 aștepta izbîndirea finală... O zugrăvea de pe acum și
 închipuirea îl ducea pe aripi furtunoase... Iată-l în
 Cluj, unde a fost o singură dată cu cîțiva ani în
 urmă. Pretutindeni numai grai românesc... Și ce grai!
 5 Parcă toată lumea vorbește „ca-n țară”, mai dulce ca
 inginerul Vasile Popa din Vărarea, care a colindat
 România întreagă... Firmele magazinelor, străzile,
 școlile, autoritățile... tot, tot e românesc... Statuia
 10 lui Matei Corvinul zîmbește către trecători și le zice:
 „Așa-i c-a venit ceasul dreptății?...” Și soldații... cu
 căciuli... întocmai cum auzise el că sunt dorobanții.
 Judecătorul care a fost atît de obraznic cu Herdelea în
 Armadia scoate pălăria pînă la pămînt dinaintea lui.
 15 Titu vrea să fie mărinimos, să-iarate căstăpîniirămâni
 sunt nobili și iertători... îi întinde mîna... Dar valul
 îl gonește mereu înainte... Uite-l în Sibiu, în Brașov,
 în Oradea-Mare, în Arad, în Timișoara!... Steaguri
 tricolore filfîie mărește pe toate palatele din basmuri...
 20 Jandarmii cu penele de cocoș s-au topit... Dar ce-i
 asta? Plutonierul, șeful postului de jandarmi din Lușca,
 vine țanțoș spre dînsul, cu o căciulă neagră de dorc#
 banț pe o ureche, cu cocardă tricoloră în frunte... Titu
 își aduce aminte cum umbla odinioară plutonierul să
 25 se împrietenească și cum s-a obraznicit pe urmă când
 a văzut că un poet mic român nu se înjosește să dea
 mîna cu un jandarm ungur. „Unde-ți sunt penele de
 cocoș, cîstitute?” îl întreabă acum cu mîndrie. „Ce
 pene? Ce cocoș? se roșește plutonierul. Eu Sunt român!
 30 Nu mă cunoști? Român am fost totdeauna, dar [viața-i
 grea și slujba...” „Renegatule!” strigă Titu indignat.
 Atunci plutonierul se-nfurie, începe să înjure pe ungur
 rește și-i zvîrle cocarda tricoloră în obraz. Tînărul,
 scandalizat, se repede orbește să-i pună mîna în gît...§

Piciorul însă îi alunecă și cade grămadă... „Ce-i cu
 mine? Aiurez?” se întrebă Titu scuturîndu-se deodată
 și sărind în picioare.

Luna rîdea pe fereastra deschisă. Pe uliță, glasuri
 5 aspre se apropiau trufașe. Titu pășește la geam. Razele
 îi albesc fața.. Două siluete negre trec bocănind.
 Baionetele străfulgera în lumină, penele de cocoș
 se clatină trufașe, cu sclipiri de argint.

— Oooh... patrula de jandarmi! bîlbîie Titu
 10 îndurerat, parcă i-ar fi rupt o bucată din inimă, și
 adaogă trîntind fereastra: Visuri... visuri...

Totuși aceleași visuri îl cuprindeau îndată iar
 în mrejele lor, și dînsul nu li se mai putea împotrivi.
 Ele îl adormeau, ele îl deșteptau și-l dezmiardau apoi
 15 toată ziua, îndreptîndu-i pașii mereu spre Virginia
 Gherman, singura ființă care îi înțelegea deplin năzuin-
 țele și așteptările...

„Poate c-o iubesc?”, se gîndi dînsul într-o zi,
 cînd îl chinuia mai tare dorința de-a o vedea.

întîi se spăimîntă, parcă s-ar fi prins singur
 asupra unei fapte rele. Dar apoi se liniște. Iubirea are
 totdeauna un scop egoist. De aceea, lasfîrșit, își lasă
 un gol în suflet. își reamintea pe Roza... De-abia
 acum își dă seama bine cît de falși au fost amîndoi.
 25 Rîvneau îmbrățișări, numai îmbrățișări. Toate vorbele
 umflate, căutate, numai acolo ținteau... Pe cînd Vir-
 ginia parc^, nici n-ar fi femeie frumoasă. De-ar fi urîță,
 sentimentele lui n-ar fi mai puțin vii. Asta este prie-
 tenia. Adevărata prietenie, întemeiată pe o comunitate
 de idealuri... Ca un doctor, care observă o boală
 30 asupra lui însuși, Titu își compara bătăile inimii de
 astăzi cu ceea ce a simțit cînd a fost îndrăgostit de
 Roza Lang sau de Lucreția Dragu. Și conchidea
 mîndru că nici nu poate fi vorba de o iubire ca toate

iubirile, ci de un sentiment mult superior, zicîndu-și încîntat: „Nu există pe lume nimic mai prețios ca prietenia adevărată între un bărbat și o femeie!”

Astfel cînd într-o bună zi Eugenia, mîncată de o gelozie ascunsă, îl învinui c-a venit în Lușca numai pentru că iubește pe Virginia Gherman, Titu răspunse cu superioritate:

— O, nu... nu e iubire, domnișoară! E mai mult decît iubire... E prietenie izvorîtă din aceleași năzuinți altruiste!

Și se supără că Eugenia zîmbi mîhnită și necrezătoare.

6

În ziua de Sf. Petru au botezat copilul și l-au numit Petre. Și au făcut veselie mare de s-a îmbătat pînă și Dumitru Moarcăș.

Pe urmă însă toate au reintrat în făgașul lor. Nici o săptămînă n-apucă să treacă și Ion găsi pricină să-și snopească iar nevasta.

Fericirea ce umpluse sufletul Anei, durerile nașterii, se stinse repede ca aburii în vînt. Acum trebui să-și dea seama în sfîrșit că Ion o urăște și deodată se miră cum n-a înțeles-o pînă azi? Dacă nici copilașul nu l-a îmbunat, ce să mai nădăjduiască? Se uită în urmă și se spăimîntă cît a fost de oarbă. De ce s-a agățat de el, cînd el numai zestrea i-o cerea? A înșelat-o de cum s-a apropiat de ea. I-a simțit slăbiciunea și a urmărit-o ca un lup hain. Își aduse aminte cît îi vorbea de dulce la horă cînd umbla să-i sucească mintea... Prefăcătorie a fost dulceața, precum prefăcătorie a fost pînă și îmbrățișarea lui cea dintîi, în

culcușul ei de pe cuptor, pînă ce a lăsat-o însărcinată... pînă ce i-a mîncat norocul și toată viața... Acuma degeaba s-ar mai căi. Acuma e prea tîrziu...

5 Simțimîntul că ea e de prisos în lume începea s-o urmărească pretutindeni. De mult o bătea capul c-ar fi fost mai bine să nu fie, dar speranța copilului îi oprise pînă azi pornirile, îndemnînd-o să rabde. Mai căuta azi mîngîiere în dragostea de mamă, dar n-o găsea deplină nici aici. Cînd se întreba de ce mai 10 trăiește, valuri-valuri de gînduri negre o copleșeau, din care numai gîngăvelile blînde ale copilașului, ce se adăpa la pieptul ei o mai smulgeau cîte un răs-timp, în curînd însă și drăgălășiile lui i se părăură un îndemn plin de durere, făcînd-o să-și zică desperată: 15 „Baremi de ne-ar strînge Dumnezeu pe amîndoi deodată !”

Totuși necunoscutul morții o îngrozea fără să-și dea seama. Priveliștea satului, cu hotarul încărcat de rod, cu pădurile tainice, cu căsuțele împrăstiate 20 ca niște jucării printre pomii grădinilor, parcă-i spusese că toate chinurile vieții sunt de o mie de ori mai ușor de îndurat ca taina înfricoșătoare a beznei în care te aruncă durerea morții. Voința ei șovăia în fața porții de aramă zăvorîtă cu mistere, care a 25 înghițit atîtea milioane de vieți, fără ca omul să îi izbutit a arunca dincolo măcar o privire fugară.

Vremea însă trecea nepăsătoare peste frămîntările ei. Vara se fîrșea și lucrul cîmpului se îmbulzea. Cu 30 leagănul în spinare suia zilnic dealurile, cărînd de mîncare muncitorilor, răsplătită mereu numai cu ocări și bătăi.

* Apoi duminica întîi din septembrie, dis-de-dimineată, Ana, după ce mulse vaca și tocmai cînd strecura laptele în oalele de prins, auzi din tindă,

unde era, glasul lui Macedon Cercetașu, sugrumat de spaimă:

— Domnule învățător, fă bine și ostenește puțin, că s-a spînzurat Avrum!

5 — Nu mai spune! răsună răspunsul învățătorului care se spăla în cerdac, cum avea obiceiul.

— S-a spînzurat, s-a spînzurat! repetă Macedon parcă mai speriat.

Femeia se cutremură, simțind un fior ciudat în
10 spinare, încît îi răci inima. Ion plecase adineaori în sat... Deodată, suflecătă și neprimenită cum se găsea, porni fugind spre circiumă, ca și cînd ar fi vorba de ceva unde ea nu putea să lipsească în ruptul capului, în poarta ogrăzii lui Avrum văzu de departe un cîrd
15 de *oameni care se îmbulzeau, dădeau din mîini și întindeau gîturile. Ajunse gîfîind și căută să-și facă loc prin mulțime, să vadă mortul. Se izbi însă de Ion care o întîmpină mînios:

— Da' tu ce-ți mai bagi nasul ? N-ai de lucru
20 acasă ? Ia să te cărăbănești de-acîi, toanta dracului!

Ana nici nu-l luă în seamă. Se prelinse ca o șopîrlă prin vîlmășagul de lume și se pomeni îndată în ogradă.

Poarta șurii era deschisă larg. O căruță de-un
25 cal, cu roțile pline de noroi uscat, încremenise lîngă un perete cu oiștile ridicate drept în sus. De cellalt perete era răzimată o scară, cu picioarele întinse pînă la inima căruții, iar cu vîrful îngropat adînc în fînul nou și foarte mirositor care atîrna din gura podețului
30 și se înălța pînă în căpriori. În lațul făcut dintr-un căpăstru vechi, legat de al șaptelea fustei, atîrna Avrum, cu obrazii roșii-sfeclă, cu barba galbenă zbîrlită, cu părul ciufulit și lipit pe fruntea și tîmplele lucitoare de sudori, întors cu fața spre ogradă, privind

I

I

parcă necăjit, cu ochii ieșiți din orbite, spre oamenii ce se grămădeau în poartă să-l vadă, neîndrăznind să se apropie. Gura i se strîmbase în colțul drept, iar limba, crîmpoțită între dinți, era vrîstată cu dungulițe alburii.

!

5 — încă nu-i mort!... Unde-i Rifca ?... Săriți de-i tăieți ștreangul! răcni Trifon Tătaru frîngîndu-și mîinile, dar fără să se miște.

T

I

10 — Ia taci, omule, că-i rece! răsunară cîteva glasuri ostoitoare.

|?

într-un semicerc de vreo cinci pași, locul în jurul lui Avrum rămăsese gol. Pe jos, sfărîmituri de fîn și de paie, găinați de gîște și pălăria spînzuratului, cu fundul în afară, arătînd căptușeala lucioasă și
15 soioasă.

Ana tremura între oiștile căruței și nu-și putea lua ochii de la Avrum. Nu mai văzuse niciodată om mort, atît de aproape. Nu simțea nici groază, nici milă, ci doar o dorință aprigă de a citi pe fața lui taina
20 care o împiedeca pe dînsa. Se mira cum i-a rămas neclintită pe ceafă tichiuța de catifea neagră, și mai ales că picioarele îi atîrnau de pămînt, cu genunchii îndoiți, iar cu mîna **stînga** se ținea de scară, și numai dreapta se întindea cu degetele răsfirate, parcă umblînd să se agate de ceva.

25

— Faceți loc ! Hai, dați-vă la o parte ! izbucniră deodată mai multe glașiri, pe cînd o mînă grea făcu vînt Anei aproape s-o trîntească în brațele spînzuratului.

}

|

s

30 — Da* cum de nu i-a tăiat nimeni funia ? Că doar nu-i ciine, ce Dumnezeu! strigă Herdelea, zbătîndu-se printre oameni, cu fața palidă,

învățătorul se duse drept la scară, pipăi pieptul lui Avrum și îndată strigă poruncitor:

— E .cald!... Iute!... Taie tu, Trifoane!...
Țineți-l bine să nu se prăvălească!

Cîțiva țărani, încurajați, se repeziră împrejurul lui Herdelea și, peste un minut, Ana văzu capătul
5 căpăstrului bălăbănindu-se ușor ca o limbă de cea-sornic.

Femeia nu mai pricepea ce se întîmpla, căci mortul nu se mai zărea dintre oameni. De-abia într-un
tîrziu desluși, uimită, că doi flăcăi, îndemnați de
10 Herdelea mișcau picioarele și brațele spînzuratului, parc-ar fi vrut să-l învieze. Și ea se gîndi cu tristețe: „Ce l-or mai fi necăjind degeaba ? Dac-a murit, baremi să se odihnească omul!”

Țăranii glumeau și rîdeau de încercările învățătorului care, după un răstimp, zise supărat:

— Parcă nici nu sunteți creștini, măi oameni! L-ați lăsat să moară în fața voastră, în loc să-i fi tăiat
îndată funia!... S-a prăpădit numai de groaza morții, că doar
20 picioarele-i ajungeau la pămînt... Bietul Avrum!

— Apoi cînd ți-e scris să mori, mori și din senin, c-așa a lăsat Dumnezeu! strigă primarul Florea Tancu, uitîndu-se semeț la ceilalți, ca și cînd ar fi fost sigur că pe el Dumnezeu nu-l va lăsa să moară niciodată.

Toată lumea se înghesui acuma în jurul învățătorului, care trebuie să știe de ce s-a spînzurat Avrum. Mortul rămase uitat sub scară, cu fața în sus, cu picioarele spre poartă, cu un genunchi ridicat și cu cămașa descheiată la piept, privind cu ochii reci spre podul
25 șurii, nepăsător de-acuma de toate. George Bulbuc, mai curios ca toți, îmbulzindu-se mereu, **calcă** pe gheata noroioasă a spînzuratului, se sperie, își făcu cruce și, zicîndu-și că-i semn **rău**, ieși în uliță.

în sfîrșit Herdelea trebui să povestească pe îndelete ce știa. Notarul Stoessel încurcase pe Avrum să cumpere împreună Pădurea-Domnească din hotarul Jidoviței. Afacerea părea bună, deoarece notarul spunea că a găsit un mușteriu căruia să-i revîndă
5 îndată contractul cu un cîștig mare, încît ei n-au să scoată nici un ban din pungă, ci doar să iscălească și să ia diferența. După ce au iscălit însă, Stoessel a început să o lase mai domol. Mușteriu cu cîștigul se evaporase. În schimb data cînd ei trebuiau să depună prețul
10 pădurii se apropia. Cu cine vorbea Avrum, îi spunea ritos că afacerea e nenorocită, că toată pădurea nu face nici a cincea parte din cît au cumpărat-o... Astfel ovreiul vedea îngrozit că va fi nevoit să-și vîndă tot și să rămîna în sapă de lemn spre a putea plăti. De vreo două săptămîni era într-un hal de desperare nemaipomenit. Ieri, sîmbătă, a fost la sinagogă în Jidovița, unde toți bătrînii i-au spus că Stoessel l-a ruinat înadins. Avrum s-a dus la notar, a început
20 să răcnească, încît la urmă Stoessel l-a dat afară în pumni, strigîndu-i: „Du-te și te spînzură dacă ești prost!” A venit din Jidovița înverzit. Herdelea a vorbit cu dînsul, căci tocmai avea să-i plătească contul pe luna august. L-a mîngîiat, i-a spus să aibă încredere... Zadarnic. Avrum o ținea lanț că, decît să-și piardă pămînturile și averea pentru care a muncit cu atîta trudă și decît să ajungă iar gol cum a fost
25 cînd a venit în Pripas, mai bine se spînzură. Herdelea, firește, nu credea că vorbește serios și-l îndemna să aibă răbdare, că nu se știe ce poate aduce ziua de mîine. „Am să mă spînzur! Am să mă spînzur!”
30 răspundea însă Avrum neconținut... Și s-a ținut de cuvînt...

— Când îți vine ceasul, te duci la moarte cum te-ai duce la nuntă! murmură straja CosmaCiocănaș, închinându-se cucernic.

5 Ana ascultă înfrigurată povestirea învățătorului, dar mai ales vorbele strajei o zguduiră. Se uită deodată la mortul părăsit și în minte îi răsări ca o lumină gândul: „Ce iute moare omul când îi sosește ceasul!”

7

io Cu două săptămîni înainte de sorocul procesului de la tribunal, Herdelea munci o noapte întreagă să facă două scrisori frumoase, una subinspectorului Horvat, iar alta deputatului Bela Beck, istorisindu-le pacostea cu judecătorul și rugîndu-i să pună o vorbă bună unde cred dînșii că trebuiește, făgăduind în
15 același timp că-și va împlini și pe viitor, cu un devotament îndoit, datoriile patriotice.

Era foarte liniștit și sigur că scapă. Așteptă răspunsurile răbdător, fără grije. Pentru orice eventualitate tocmise și avocat, firește ungur, ca să facă
20 impresie mai bună, pe Lendvay, cel cu sechestrul și licitația. Peste o săptămînă, în locul răspunsurilor nădăjduite, primi o înștiințare de la avocat că s-a interesat de-aproape, afacerea pare destul de gravă și ar fi bine să pună pe cineva să îmblînzească pe
25 președintele tribunalului.

— Mare pișicher ungurul! zîmbi Herdelea citind scrisoarea lui. Lendvay și înțelegîndu-i îndoielile. Umblă să mă mulgă de bani cît o putea mai bine. Hehe, avocatul tot avocat... Șapte piei ți-ar jupui...

30 Siguranța îi era de oțel. Când nu-i veni nici un răspuns de la protectorii lui pînă în ajunul procesului,

își zise mulțumit că trebuie să fi vorbit amîndoi cu președintele, altfel desigur l-ar fi prevenit să-și caute de necazuri cum va ști.

Se înțelese cu Ion să meargă împreună la Bistrița, cu căruța lui de un calce-a căpătat-o în zestre. Seara
5 îl dăscăli iarăși ce să spună la tribunal, ca să iasă toate bine. Ion nu se prea sinchisea de grija învățătorului. Pe el îl durea procesul cu socrul său, care întîrzia însă mereu. Totuși asculta sfaturile lui Herdelea și
10 se jura din cînd în cînd că are să stea el în temniță în locul dumnealui, ceea ce pe învățător îl supăra, căci i se părea o prevestire rea. Hotărîră ca Ion să declare cum că în genunchi a rugat pe Herdelea să-i scrie jalba și că Herdelea l-a refuzat de cinci ori.
15 Atunci Ion s-a apucat și a făcut-o el singur, cu mîna lui, și s-a dus apoi din nou la domnul învățător să i-o scrie numai pe ungurește, căci el nu știe, dar Herdelea nici așa n-a vrut. În sfîrșit, fiindcă nu putea să îndure în ruptul capului nedreptatea de a fi pedepsit
20 fără de vină, într-o seară a venit la Herdelea cu o sticlă de rachiu tare ca spirtul și au închinat și au băut pînă ce învățătorul s-a amețit bine, atunci apoi iar a scos jalba și a căzut în genunchi și l-a rugat cu lacrimi în ochi să i-o facă pe ungurește. Astfel Herdelea,
25 amăgit de băutură și fără să-și dea seama, i-a tradus plîngerea către domnul ministru, neavînd însă nici atîta vină cît e negru sub unghie.

— Că doar^chiar așa este, Ioane, nu? zise Herdelea, la sfîrșit, cu o privire blîndă și rugătoare.

30 — Așa-i, așa-i I aprobă Ion, dînd din cap. Ce-i drept e drept. M-ar bate și Dumnezeu să zic altminterlea...

Porniră în miez de noapte ca să sosească din vreme la Bistrița. Calul lui Ion alerga binișor, deși

era istovit de munca cîmpului. Cînd răsări soarele, urcau tocmai dealul Dumitrei, la pas. Ion mergea pe jos, pe lîngă căruță, povestind cu Herdelea despre necazurile lui cu Vasile Baciș și cu Ana, liniștiți, 5 parcă ar fi și uitat de tribunal... Deodată o brișcă sprintenă îi ajunse din urmă suind panta în trap buiestru de-i sfîrșiau roțile. Era preotul Belciug, citat ca martor în procesul învățătorului. Ion își scoase pălăria, respectos, dar preotul se uită în altă 10 parte, îmbondorit pînă peste cap într-o blană de vulpe. Brișcă dispăru curînd la cotitura cea mare din vîrfului dealului.

— Rău om! murmură Herdelea acum, simțind deodată că încrederea și siguranța i se clatină puțin 15 în suflet.

Ion nu răspunse. Amîndoi tăcură apoi multă vreme. Calul se opintea, iuțea pașii cîte o postată bună, pe urmă se oprea singur să răsufle, pornind iarăși singur înainte. Țăranul, pe marginea șoselei, 20 mergea cu pași mărunți, învîrtind biciul deasupra capului și îndemna calul din cînd în cînd cu cîte un „hi, cinoș, hi”, dar fără să se mai uite la învățătorul care, cu un zîmbet înghețat pe buze, clipea des din ochi, cuprins de o nedumerire apăsătoare. Parcă un 25 nour de întristare s-ar fi coborît peste dîșii, amuțindu-i și uluindu-i.

Din vîrfurile dealului se deschidea o priveliște măreață. Valea Bistriței, ocrotită sub o pînză fină de ceață argintie, se deștepta din somn în mîngîierile 30 calde ale soarelui tomnatec. Jos, în față, răzimat pe o spinare de pădure cu frunze verzi și ruginii, orașul bătrîn părea plătînd ca o jucărie de copii, iar turnul bisericii săsești, un paznic uriaș și ursuz, îmbrăcat în straie străvechi, cenușii, mîncate de vreme.

— Uite Bistrița! zise Herdelea înviorat, întinzînd brațul.

— Bun pămînt... Și bine muncit! adaogă Ion rotindu-și privirea peste cuprinsul văiei bogate care 5 părea o grădină imensă fermecată.

În răcoarea dimineții nemărginirea firii se înfățișa mai copleșitoare și pătrundea adînc în sufletul învățătorului. În fața lumii mari ce se întindea în ochii lui, se simți atît de mic că-l cuprinse o neliniște 10 dureroasă. Ce înseamnă el, cu temerile și speranțele lui, cu toată viața lui, în vârtejul amețitor al vieții celei mari? Nici cît un fir de nisip pe care împlinirea îl aruncă de ici-colo. „Dumnezeu are grije și de păsările cerului și de nisipul mării, se gîndi dînsul vrînd să-și 15 mîngîie tulburarea și căutînd din ochi, în noianul de case din vale, clădirea tribunalului. Acolo se hotărește soarta viermilor!” oftă apoi găsindu-l tocmai între biserica românească și cea săsească.

— Uite, finule, uite colo-i tribunalul! îl vezi? 20 strigă arătînd cu degetul o casă greoaie, cu două etaje și cu ferestre mici ca niște ochi vicleni.

Și de-acuma, cu cît se apropiau de oraș, cu atît încrederea i se topea. Sufletul îi tremura și totuși pe buze îi flutura un zîmbet umil, înflorit parcă de 25 mustățile-i albe, retezate. În colțul ochilor îi licărea cîte-un bob de lacrimi, care se clătinau, dar nu se rostogoleau pe obrajii încrustați cu multe cute mărunte și subțiri ca niște desenuri măiestrite... Gîndurile îi alergau prin creieri, neobosite, mereu mai grăbite. 30 Se mira cum a putut crede că va scăpa teafăr din asemenea bucluc? Și, cu toate acestea, nu-și făcea imputări și nu-i părea rău că a nădăjduit. Ce-ar fi omul dacă nu l-ar ajuta nădejdea în viață?

— Mi se pare, Ioane, că o pășim urît de tot astăzi! zise Herdelea cînd trecură vama de la intrarea orașului, cu un glas glumeț, dar care aștepta o mîngîiere.

5 — Acu, ce-o vrea Dumnezeu! rîse Ion gros și nepăsător.

Pe coridoarele întunecoase și întortocheate ale tribunalului valuri de oameni forfoteau, grăbiți, vorbind tare sau șoptind tainic, plîngînd și rîzînd, io îngrijorat fiecare de durerea lui și nesimțitor de suferința celorlalți... Egoismul omenesc nicăiri nu se răsfață mai sfidător ca în fața dreptății. Țărani, orașeni, bătrîni, tineri, femei și chiar copii alergau, se opreau, se certau, se rugau... Și toate glasurile se adunau într-un zgomot monoton, apăsător, întrerupt 15 în răstimpuri de cîte un țipăt ascuțit de clopoțel care chema pricinașii în sălile de judecată... în mijlocul lumii frămîntate numai avocații, cu gentile umflate de acte, pășeau siguri, mîndri, ca niște bondari într-un mușuroi de furnici speriate. 20

Herdelea se opri amețit în vîlmășagul de oameni, înfricoșat că-i fuge pămîntul de sub picioare. Din norocire dădu curînd cu ochii de avocatul Lendvay care, zărindu-l, se apropie strigînd:

25 — A, bine că sosiși!... Bună ziua!... Ești al șaselea... Scăpăm repede... Curaj! Cred că ieșim bine!... Ai pus pe cineva să vorbească cu prezidentul?

Speranța profesională din vorbele avocatului îl umplu deodată de o nouă încredere. Îndată se simți 30 iar om de seamă, de a cărui soartă atîrna mersul lumii. De aci încolo parcă nu mai vedea pe nimeni pe coridor, ca și ceilalți. Vorbea tare cu Ion, rîdea și se supăra că nu-i vine rîndul mai degrabă.

În sala de ședințe se întări și mai mult văzînd la dreapta președintelui tocmai pe magistratul care fusese la alegerea de deputat din Armadia. Trecu mai în față și nu se ostoi pînă ce nu-și încrucișa privirea cu judecătorul, care, descoperindu-l, avu parcă un zîmbet în ochi. Însuși președintele, deși nu-l cunoștea, se uită la dînsul de cîteva ori și privirea lui parcă-i spuse: „Fii liniștit! E bine! N-ai frică!”

În tot timpul procesului nu-și mai pierdu stăpî- 10 nirea nici o clipă. Vorbi ungurește mai bine ca oricînd, explicînd, amănunțit cît e de nevinovat și adăogînd mereu că el e bun patriot. Judecătorul reclamant nefiind de față, Herdelea era sigur că n-a venit înadins ca să nu-l apese. Procurorul părea înverșunat, 15 dar Herdelea, chiar în asprimea lui, simțea multă bunăvoință. Belciug a fost mărinimos, declarînd sus și tare că nu știe nimic de plîngerea împricinată. „Se vede cît de colo că ocrotitorii mei și-au făcut datoria cu vîrf și îndesat, săracii!” își zise Herdelea, 20 în vreme ce Lendvay perora cu foc și cu gesturi largi.

De altfel toată afacerea n-a ținut mai mult de o jumătate de ceas. Pe urmă președintele s-a sfătuit puțin cu magistratul din dreapta, s-a sculat în picioare și, în numele regelui a anunțat că Ion Pop-Glanetașu 25 este condamnat la o l^ună închisoare și o sută coroane amendă, iar Zaharia Herdelea, învățător în Pripas, la opt zile închisoare și cincizeci coroane amendă. Herdelea a ascultat zîmbind mereu și numai după ce și-a auzit osînda s-a uitat împrejur parc-ar fi vrut să 30 întrebe pe toți: ce-i asta?

— Facem apel, nu-i așa? îi șopti avocatul.

— Negreșit... apel... firește, bîlbîi Herdelea cu aceeași nedumerire pe față.

- în coridor însă, în mijlocul mulțimii zgomo-
toase, îl prididi deodată o slăbiciune grea. Trebui să
se așeze pe o bancă, lângă o femeie bătrână care plîngea
cu sughituri. I se părea că toată lumea se clatină și-i
- 5 era frică să nu se prăbușească tribunalul peste dînsul.
Auzea însă foarte lămurit plînsul femeiei și, pe cînd
se întreba de ce-o fi plîngînd, auzi și glasul lui Ion,
care se ținea după dînsul ca un cîine, dar nu putea
înțelege ce spune.
- 10 — Nu-i nimic... apel... desigur... ce nedreptate !
răspunse totuși lui Ion, fără să-și dea seama ce zice
și fără să-și audă vocea.
- Apoi se sculă anevoie, cutremurîndu-se și agă-
țindu-se de umărul țaranului.
- 15 — Am isprăvit, Ioane... Hai să mergem ! murmură
dînsul răgușit.
- Atunci se pomeni iar cu avocatul Lendvay,
care-i vorbi repede, prefăcîndu-se supărat și vrînd
să-l încurajeze:
- 20 — Nu fi de loc neliniștit, domnule Herdelea!
De loc! Fii sigur că la apel rămîi numai cu amenda.
Bine c-a fost cum a fost. Îmi era frică de mai mult.
Președintele ăsta e un ticălos fără suflet... Trebuie să
te aștepți însă că sentința, deși neexecutorie, să fie
- 25 comunicată autorității d-tale superioare, adică ins-
pectorului. Asta înseamnă că vei fi suspendat din
slujbă. Dar, firește, provizoriu. Pînă la judecarea
apelului... Așa că să n-ai nici o grije, o să fie bine,
căci numai sfîrșitul contează totdeauna... De, ce să
- 30 faci? Greutățile pentru oameni sunt...
- Da, da... nimic... fără grije... Suspendat!
bolborosi Herdelea tîrîndu-și picioarele de plumb
spre ieșire.

- în stradă surîdea trist soarele de toamnă. După
gălăgia din coridoarele tribunalului, ulița părea tă-
cută și pustie, iar trăsurile rare parcă duceau morți,
numai morți.
- 5 — Haidem acasă, Ioane!... Suspendat! Vezi?
Suspendat! zise dînsul simțind deodată pe obraji
două șiroaie fierbinți, usturătoare. Lacrămile i se
prelingeau prin mustața căruntă. Un strop îi picură
pe buzele uscate, înmuindu-le ca un balsam sărat.
- 10 Ion se uită încurcat la Herdelea. Voia să-i
vorbească și nu știa ce. Se scărpină în cap, înjura,
bodogănea neputincios.
- Suspendat... Suspendat... mormăia mereu în-
vățătorul și cuvîntul acesta răsuna atît de jalnic că
- 15 Ion, deși nu-l înțelegea, încleșta pumnii și amenință
furios clădirea greoaie cu două etaje și cu ferestre
mici ca niște ochi vieleni.

Capitolul IX

SĂRUTAREA

— Nu le-ar ajuta Dumnezeu și Maica Precista î
5 Bată-i mînia și urgia cerului, cum te-au batjocorit
ei pe tine! blestemă d-na Herdelea cînd află osînda.

— Vai de mine, ce-o să zică lumea că tata va
ședea în temniță ca și Laurenț din Bîrgău! Cum să
mai scot eu capul în lume, Doamne! se văita Ghighi
10 sigură că la serata din octombre vor ocoli-o toți
dansatorii.

Învățătorul încercase dintru întîi să se arate
nepăsător și să se fălească chiar că are să învețe el
pe domnii de la tribunal cum se împarte dreptatea...
15 Dar sub zîmbetele lui silite, în privirea lui tristă, ca
și în toată înfățișarea lui umilită și îndurerată, se
vedea o înfricoșare atît de stăpînitoare că însăși d-na
Herdelea, cît era de proclată la supărare, îl cruță
instinctiv, vîrsîndu-și focul numai asupra celor ce
20 au judecat așa de ticălos în Bistrița.

— Te pomenești că mă, mai suspendă și din
slujbă! gemu Herdelea, dar abia a treia zi. Asta ar
pune capac tuturor mîrșăviilor!

— O să-ajungem pe drumuri, văd eu bine că
acolo o s-ajungem, din pricina unui țărănoi mișel
căruia i-ai făcut numai bine! izbucni mai revoltată
dăscălița, împărțindu-și de-acuma afuriseniile între
5 Ion și ungurii de la tribunal.

Vestea condamnării lui Herdelea s-a răspîndit
ca păcatul prin Armadia și de-acolo mai departe
prin toate satele dimprejur. Mulți îl compătimeau,
dar mai mulți spuneau în gura mare:

10 — Iată cum bate Dumnezeu pe renegați!...
V-aduceți aminte cum a umblat contra lui Grofșoru,
la alegere? Acum uite răsplata ungurilor! Să-i fie de
învățătură!

Cînd îl văzură însă prin Armadia, adus puțin de
15 spinare, cu părul mai alb, cu ochi blînzi și sfioși, cău-
tînd un locșor unde să muncească dacă s-ar întîmpla
să fie suspendat, chiar și Grofșoru îi strînse mîna
iertător și întrebîndu-l ce mai face Titu.

Herdelea nu mai nădăjduia acum nimic bun.
20 Era sigur că va fi suspendat și că nici de închisoare
nu va scăpa. Se obișnuia cu gîndul acesta, cum se
obișnuiește omul cu orice durere în viață. Numai ceea
ce va urma după acestea îl îngrozea și-l gonea pe
drumuri neîncetat întru dibuirea unui adăpost de
25 vreme rea. În așteptarea suspendării și venind mereu
acasă cu mîna goală, cu sufletul amărît de umilințe,
căuta să fie vesel și încrezător; povestea cu amă-
nunte cît de bine l-a primit cutare și cutare, care i-a
oferit tot sprijinul, și cît e de sigur că toată nenorocirea
30 aceasta e spre binele lui. Ceasuri întregi se sfătuia cu
dăscălița cum ar fi mai potrivit să facă: să se mute
în Armadia, să intre la cutare avocat sau în cutare
birou, ori să rămîjiă pe loc pînă i se va ridica suspen-
darea, ceea ce nu poate dăinui mai mult de două,

maximum trei săptămîni sau, în cazul cel mai rău, o lună de zile. Dar pe cînd d-na Herdelea se însufle-
tea cu încredere, inima lui se zbătea ca o bucată de
carne vie pe tocător, gîndindu-se cum a bătut pînă

5 acuma zadarnic la toate uşile.

Într-una din zilele acestea sosi pe neaşteptate
Laura, singură, căci Pinteia nu putea lipsi nici un ceas
din Vireag, fiind tocmai vremea începerei anului şcolar
pe care voia să-l inagureze cu mare pompă românească.

10 — M-am repezit pentru o săptămînă... îmi era
dor de toţi! zise Laura după ce schimbă cuvenitele
îmbrăţişări şi lacrimi cu fiecare în parte.

Din primele ei cuvinte însă simţiră toţi că Laura
nu mai este cea de odinioară. Mai era ea bună, blinda

15 la vorbă, dar fără a mai fi pasionată de micile nevoi şi
preocupări care cimentează şi învederează unirea
familiei. Ştirea despre rezultatul procesului n-amîscat-o
atît de mult cît se temeau ei. Înainte ar fi jelit şi
s-ar fi chinuit săptămîni în şir; acum clipi doar din
20 gene de cîteva ori.

— Greu va fi dacă te va suspenda, tată... Eu
ţi-am spus, adă-ţi aminte, de multe ori, să nu te tot
amesteci în treburile altora şi să-ţi vezi mai bine de
necazurile d-tale... Acuma, ce-o să se aleagă de casa

25 asta, bunul Dumnezeu ştie! zise ea cu un glas atît
de rece încît Herdelea se simţi mai ruşinat ca în faţa
unui străin şi nici nu-i mai răspunse.

De altfel ea începu îndată să vorbească de George
lăudîndu-l pînă în cer, de greutăţile lor, de planurile şi
30 speranţele lor... Cînd îşi aduse iar aminte că-i în Pripas,
la părinţii ei, căută pricină lui Herdelea pentru că n-a
votat pe Grofşoru, spunînd că şi George a aflat şi e
supărat că socrul său e un renegat. Ba mai tîrziu,
aprinzîndu-se mai rău de indignare, găsi cabine i-au

făcut ungurii de l-au osîndit şi c-aşa trebuie să păţească
toţi renegaţii.

Herdelea avu o clipă de mînie, dar şi-o stăpîni
repede. Aşa-s copiii cînd cresc mari şi se înstrăinează.

5 Parcă el n-a fost aşa? S-a dus la înmormîntarea tată-
lui său, dar nu s-a deranjat niciodată să-l vadă cît a
zăcut, şapte săptămîni. Şi doar era numai coala, al
patrulea sat. Pe maică-sa, de cîte ori vine pe aici, o
cinsteşte, cu rachiu dulce. Încolo parcă nici n-ar fi.

10 Grijile şi dragostea le păstrează cu zgîrcenie pentru
căminul lui. Atunci ce să se mire că pe Laura n-o mai
dor durerile lui?... Asta-i viaţa. E tristă. Cine să-i
schimbe rostul? Viaţa trece peste cei bătrîni, peste
cei slabi. Viaţa e a celor tineri şi puternici. Egoismul
15 e temelia vieţii.

Laura era însărcinată şi se lăuda că are sarcină
grea. Strîmba mereu din nas, se văita că-i vine rău şi
cerea poveţe d-nei Herdelea cum să se pregătească
pentru naştere... Ghighi se sfîia în faţa ei şi-şi potolea
20 anevoie avînturile zburdalnice.

— Mult te-ai schimbat, îi zise cu o foarte uşoară
imputare în glas.

— Da, simt şi eu, răspunse Laura cu mîndrie
neascunsă. N-aş mai putea trăi acum cum am trăit
25 înainte. Mă şi mir cum am putut trăi aici, fără a
cunoaşte pe George atîta vreme!

— Şi cînd te gîndeşti că nici nu-l iubeai şi că
tata şi mama aproape te băteau să nu-l respingi!

— Fiindcă aveam gărgăuni în cap şi-n inimă...

30 — Dar Aurel? întrebă Ghighi deodată.

— Copilării de care rîdem deseori cu George,
zîmbi Laura. O, mult m-am schimbat, bine spuneai
tu. Fata nici nu trăieşte pînă se mărită. De aceea
trebuie scîrpite fumurile din mintea fetelor...

Altceva e viața! adaogă ea cu o însuflețire subită,
cu mîinile încrucișate pe pîntecele ce i se rotunjea
ușor sub halatul de lînă, roșu și cu broderii negre.
Și copilul! murmură apoi. Copilul! Parcă de-abia
5 acuma am și eu o țintă în lume!

Se duse o singură dată în Armadia să vadă
familia Filipoiu, nașii ei. Pe urmă, de-a treia zi,
începu să se plictisească și să-i fie dor de George. A
cincea zi se cărăbăni, luînd și pe Ghighi, ca să fie
10 alături de ea cînd îi va sosi ceasul. Ghighi umplu de
plîns trei batiste la plecare. Laura însă nici nu la-
crimă.

Bătrînii răsufară ușurați cînd au văzut-o dusă.

— Nu mai e a noastră, am pierdut-o! zise Her-
15 delea rămas singur cu baba lui.

— Așa-s copiii cei răi și nesimțitori, mormăi
dăscălița, strivind între gene două lacrimi de amar.

În vatră sîsîiau lemnele verzi puse ca să țină
focul. De afară, pe geamurile ude, străbătea lumina
20 cenușie, ploioasă, aducînd în casă priveliștea cîmpu-
lui zgribulit și pleșuvit, a satului oploșit sub pavăza
bolbocirilor de fum albăstriu. Ceasornicul, agățat în
peretesubportretul împăratului, țacănea aspru, aproape
amenințător. Herdelea, pe canapeaua veche, se
25 uita gînditor pe fereastră, cu pipa stinsă în colțul gurii.
Dăscălița, lîngă cuptor, pe un scaun cu speteaza
înalță, cu brațele strînse pe piept, asculta dusă vîjîitul
vîntului de toamnă. Și amîndoi parcă auzeau cum trece
vremea peste ei, fără a se putea împotrivi, cutremu-
30 rîndu-se doar uneori ca și cînd ar fi frig în odaie.

— Urîtă vreme! șopti într-un tîrziu învățătorul
domol, înfricoșat parcă să nu deștepte sau să nu tul-
bure zgomotul surd și neîndurerat al unei mașini ce
nu se oprește niciodată.

Glasul lui însă păru d-nei Herdelea atît de
dulce, încît zîmbi. Locul negru al unui dinte pierdut
acum doi ani o înfrumuseța în ochii învățătorului,
care-i răspunse tot cu un surîs blînd, resemnat. Și
5 zîmbetele lor, unite, înveseliră îndată casa, răspîn-
dind prin toate colțurile o căldură înviorătoare. Se
pomeniră vorbind de lucruri vechi, uitate, din tinerețea
lor. Prezentul, cu nevoile și deșertăciunile lui, se
topi ca un vis urît în vraja amintirilor... Herdelea se
10 apropie de vatră, își dogorî mîinile la foc, mîngîie
obrajii zbîrciți ai femeiei lui, o sărută ușor pe frunte
și zise oftînd:

— Ei, băbucă, băbucă tot noi bătrînii...

Un ciocănit aspru în ușă făcu pe Herdelea
15 să sară fript, ca un îndrăgostit surprins de mama
iubitei... în odaia plină de căldura trecutului intră
ca o vijelie care strivește tot în cale, Ion Glanetașu
cu vestea c-a primit sentința.

S

2

Ion cerea mereu învățătorului să-l îndrepte cum
să facă să ia asupra lui cele opt zile de închisoare.
El era împăcat și nu-i păsa de condamnare. Se bucura
chiar c-a scăpat de o grijă și se va putea ține numai
de necazul lui cu Vasile Baci. Fiindcă se fixase
25 ziua înfățișării lor la judecată, Ion începea să aibă
visuri urîte: ba că s-a bătut cu socrul său și a rămas
dedesubt, ba că Grofșoru l-a părăsit și a trecut de
partea lui Vasile, ba că Ana a cerut despărțenia și s-a
mutat la tatăl ei, cu copil cu tot, lăsîndu-l pe el cu
30 buzele umflate... Mai ales cel cu Ana i se înfipse în
cap ca un șurub. Iar cînd Herdelea îi spuse c-ar fi

Tău dacă Ana s-ar despărți de dînsul, își schimbă purtarea față de ea, trecînd deodată de la bătaie la mîngîieri și răsfățuri, încît și vecinii se întrebă: ce-o mai fi plănuiind feciorul Glanetașului?

£ Pe Ana însă dragostea lui n-o mai putea încălzi, între dînșii parcă se ridicase un zid de piatră așa de înalt că nici o mînă omenească nu l-ar mai fi putut dărîma. Acuma era pătrunsă pînă în măduva oaselor că **ea nu e** decît o unealtă în mîinile bărbatului în care-și pusese toată iubirea și chiar viața. Conștiința aceasta o făcea nepăsătoare. Trăia, dar fără nici o nădejde, privind viața ca o povară. Muncea din greu, neîncetat, ca o mașină stricată care se învîrtește singură, duduie și se mistuie pînă ce într-o clipă neașteptată se sfărîmă zgomotos.

Era sfîrșitul toamnei, cu lapovițe friguroase, **cu** fulguiri de zăpadă din ce în ce mai dese. Zenobia pierdea vremea prin sat, pe la femei, bîrfindu-și nora ori pe alți oameni de treabă. Glanetașu își petrecea veacul pe la cîrciumă, mai cu seamă de cînd a murit Avrum, căci ovreica îi dădea rachiu pe datorie. Ion, din pricina harței lui cu Vasile Baci, mai mult se găsea pe drumuri decît acasă. Astfel Ana rămînea mereu singură, cu copilașul care era rău, și cu Dumitru Moarcăș, care-i mai dădea cîte o mînă de ajutor și se plîngea că Paraschiva nu-l cheamă acasă și că va pieri printre străini. Cu Dumitru se învoiau. Nu schimbau nici trei vorbe toată ziua. Bătrînul era ursuz, boscorodea singur, vrăjmășea găinile și le hîșlia de zeci de ori din tindă în ogradă. Iubea însă pătimaș copilul și-l legăna și-l giugiulea ca o doică. Ba de cîteva ori cît p-aci să se bată cu Ana ca să-l lase să-l înfeșe dînsul. De altfel, de cînd se adăpostise în casa

Glanetașului, slăbise mai tare, tușea și mocnea ca un tăciune gata să se stingă.

Într-o zi însă Dumitru prinse atîta chef de taifas*, că Ana nu mai știa cum să se cotorosească de el.

5 — Ce-i, vîjule, de-ți umblă gura ca o moara stricată? îi zise nevasta în cele din urmă, scăldîndi copilașul. Ia seama că nu-i a bine. Ți-o fi venit ceasui morții...

^ — Mi-o fi venit, de ce nu? rînji bătrînul la
10 picioarele albiei, gîdilînd cu degetul tălpile copilului care gîgîia mulțumit, cu ochii închiși, în apa căldicică^ L,as' să-mi vie că am trăit destul...

— Ia mai lasă-n pace copilul, moșule, și dă-te la o parte că tot te stropesc!

15 Dumitru se așeză pe laviță, tăcu și apoi se porni să-i povestească din fir în păr pățania lui cu țigani* pe care-i plăcea mult s-o povestească oricui îl asculta« Ana nu-l lua în seamă, dar aceasta pe el nu-l împiedica să-i mai spuie și alte întîmplări din viața lui, rîzînd
20 copilărește, parcă istorisind s-ar fi reîntors aieva în tinerețea-i veselă și fără griji.

După-amiază, cu toate împotrivirile Anei care se necăjea că o încurcă în casă de nu-și poate vedea de treburi, îi trăzni prin cap să se radă. Atîrna o
25 oglinjoară, pătată de muște încă de azi-vară, de bubul cercevelei de la fereastră, luă apă caldă într-un blid, îl puse binișor pe laviță; agăță cureaua de la cioareci în fîțîna geamului și petrecu prelung briciul ruginit, încercîndu-l în cîteva rînduri pe niște fire
30 de păr smulse de după ureche. Pe urmă cu săpunul ce-l întrebuinta Ana la scaldă copilului, își mîngîie ușor barba și începu să se frece aprig prin părul aspra și rar ca țepușele... Și toată vremea gura îi torăia verzi și uscate cu atîta voioșie, că mai tîrziu și Ana se

însenină și, dînd țîță copilului, întoarsă cu spatele spre el, se întinse la vorbă.

— Acu ce te mai razi și d-ta, că doar ești bătrîn și nu mai umbli după fete, îl întrerupse femeia cu milă.

•— Eu nu mai umblu, dar după mine umblă una... una cu o coasă mai ascuțită ca briciul ăsta... Umblă și umblă, și numai un semn așteaptă ca să facă hîrș! și să mă ducă drept în fața lui Dumnezeu, să mă judece cum și ce am dres în lumea pămîntească, mor-

măi Dumitru puțin ciudat, ca un dascăl care citește la prohod.

— Și nu ți-e frică de moarte, moșule? întrebă Ana întorcînd fața spre el.

— De -ce să-mi fie frică, fata moșului?... Omul trăiește ca să moară. Și cum trăiește, așa moare. Dacă trăiește rău, moartea-i bună și blîndă ca o sărutare de fată mare. Dacă trăiește bine, ehehe, atunci și moartea-i rea și coasa nu taie și te chinuiește și te

sucește mai dihai ca-n pîntecele iadului...

— Avai, cum vorbești! făcu nevasta așezîndu-se pe marginea patului și legănînd copilul adormit.

Seninătatea cu care vorbea Dumitru despre moarte o nedumerea. Sătul trebuie să fie de viață cine e atît de pregătît de moarte. Pe ea gîndul morții și azi o mai spăimînta și-i amintea pe Avrum, în șură, cu fața-n sus, părăsit și chinuit chiar după ce a trecut în lumea cealaltă.

Te doare rău cînd mori? întrebă ea iarăși, cu ochii mari.

Dumitru își clăbucea mereu barba. Acum se opri și se uită lung la Ana.

— Nu știu, răspunse apoi ridicînd din umeri. Poate că nu doare...

— Dar cînd te naști, de ce suferi?

— Cînd te naști?... Da'cine știe dacă suferi? Apoi așa nu știe nici omul cînd moare. Numai Dumnezeu știe! murmură bătrînul sculîndu-se în picioare și începînd să-și radă falca stînga încetinel, căci îi tremura tare mîna.

Ana rămăsese gînditoare, cu mîinile în poală. I se păreau atît de stranii și totuși atît de adevărate vorbele moșului, încît îi era rușine că pînă azi de-abia l-a luat în seamă. În odaie nu se mai auzea decît hîrjiitul briciului și sîsîitul focului în vatră... în tindă porni deodată să coticodăcească o găină minioasă. Ana tresări, se gîndi că are să se trezească copilul, apoi c-ar trebui să vadă cîte ouă s-au adunat în cuibar, pe urmf c-ar fi bine să meargă să dea drumul găinei căci ușa tinzii e închisă... Dar nu se mișcă din loc. Cu ochii pironiți în spatele moșneagului, asculta scîrîiitul briciului și-i plăcea zgomotul acesta așa de mult că îndată nu mai auzi nici găina, nici vîntul care zgîlîția ferestrele, nici picurii de ploaie care pliceau în geamuri.

Dumitru se întinse brusc din șale și se întoarse spre ea cu fața jumătate rasă, jumătate umflată de clăbuci albi.

~ Anuță, Anuță... mor! bîlbîi dînsul lăsîndu-se pe laviță, cu briciul deschis ca o furcă în degetele drepte și cu un surîs blînd în privire.

Femeia sări năucă în picioare, fără să înțeleagă bine.

— Luminare... șopti mai încet moșneagul.

Gura îi rămase deschisă, neputîndu-și sfîrși gîndul. Ana îi văzu toți dinții de deasupra și gingiile goale dedesubt, strînse parcă într-un rîs nepăsător.

— Moșule... vai de minei bolborosi nevasta zăpăcită și fulgerîndu-i prin minte: „Zice că moare și parcă rîde!”...

« Apoi deodată fugi afară, în ogradă, în ploaia bătută de vînt, lăsînd ușile deschise larg și frîngîndu-și mîinile se porni să țipe desperată:

— Tulai!... Săriți!... Tulai!... Moare !... Tulai!...

Găina zbugni afară din tindă, cotcodăcind speriată și se repezi tocmai în vîrful gunoiului din dosul casei... Floarea lui Macedon Cercetașu, de peste drum, auzi țipetele Anei și veni îndată crezînd că iar a bătut-o Ion.

— Moare... moare badea Dumitru! strigă Ana mai potolită puțin la apropierea unui suflet omenesc.

15 Găsiră pe Dumitru rece, rostogolit jos de pe laviță. Mîna dreaptă cu briciul o ținea în sus, parcă în clipa cînd a căzut s-a ferit să nu se taie. În ochii holbați, cu lumina înghețată, rămăsese înscrisă o dorință mare, iar pe buzele întredeschise parcă mai

20 flutura șoapta „luminare”.

Floarea se cutremură, se închină și zise:

— Aprinde fuga o luminare !... Doamne ferește ! A murit ca un păgîn, fără luminare!

Pîna aprinse Ana o lumînărică de ceară, cealaltă

25 se căzni să-l ridice pe laviță. Nu izbuti.

— E greu ca bolovanul, Doamne iartă-mă! murmură ea făcîndu-și iar cruce.

Peste cîteva clipe sosi și soacra primarului, din vecini. Îi luară briciul din mîna întepenită și apoi

30 toate trei, îl așezară pe laviță, cu lumina aprinsă la căpătîi. Macedon Cercetașu, picînd mai tîrziu, se

grăbi să radă obrazul pe care mortul nu mai apucase să și-l radă singur.

Pe urmă încetul cu încetul casa se umplu de femei și bărbați. Tocmai cînd se sfătuiau cu toții cum,

5 să-l scalde și să-l îmbrace, năvăli și Paraschiva, o» femeie c-o față ce parcă mereu rîdea, deși veșnic era. mînioasă și trîntea și răbufnea ca un voinic.

— Va să zică-i adevărat c-a murit, ai? zise ea înghesuindu-se printre oameni. Nudegeaba i-am spus

10 eu c-o să-l trăznească Dumnezeu, nu, nu! Uite-l că* s-a prăpădit ca cerșetorii, de încurcă lumea și după. moarte !... Dar oare cum o să-l duc eu de-aici, păcatele-mele!

În fața mortului începu să bocească foarte

15 jalnic, fără lacrimi, ca să arate lumii durerea ei mare*. Boci astfel c&eva minute, frecîndu-și ochii cu pumnii, pîna-i roși, și strîmbîndu-se ca o maimuță indignată.. Apoi deodată, se opri, oftă cu poftă și zise în gura mare:

— Vai de mine ce-am mai plîns!... Uf! M-a

20 apucat și durerea de inimă!

Și pe urmă îndată pași lîngă mort și-l căută prin buzunarele pieptarului de oaie. Găsi bășica de tutun de care atîrna scobitoarea pentru luleaua ce se ascundea în cellalt buzunar. Ridică pieptarul și

25 deschise chimirul, dar nu-și putu vîrî mîna. Îl descheie încet, puse șerparul pe masă și, scormonindu-l bine,, dădu peste un bilet de cinci zloți, învelit într-o hîrtie boțită. Răsturnă chimirul, îl întoarse pe dos și, nemai-descoperind nimic, sări țipînd:

30 — Uitați-vă, oameni buni, cum și-a bătut joc de mine, care l-am strîns de pe drumuri, și l-am spălat și l-am îngrijit ca pe-un om de omenie!... Uitați-vă! Cinci zloți!... A vîndut jidovului bunătatea de căsuță

a băut bănișorii și eu am rămas cu cinci zloți pentru toată truda mea cea mare!

— Taci, lele Paraschiva, că-i păcat!...

Paraschiva se aprinse și mai avan și, zărind pe

5 Ana se năpusti la ea:

— Să tac, ai?... Să tac, că vouă ce vă pasă dacă i-ați luat ce-a fost mai bun !... Nu vă satură Dumnezeu de rîvniți și la sărăcia altora, dare-ar Dumnezeu să vă îngropați cu ce i-ați luat!

10 Ana roși și nu putu răspunde, îndîrjind mai rău pe Paraschiva, care răcni:

— Mi-ați furat bănișorii, tîlharilor ! Mi-ați mîncat sudoarea bătrîneții, nu v-ajute Maica Domnului și...

Intră Ion, venind, din Armadia, necăjit, căci

15 Grofșoru îl gonise și-i spusese să nu mai calce pe la dînsul pînă-n ziua procesului; pe drum aflase c-a murit Dumitru și se supăraseră mai tare gîndindu-se căva trebui să cheltuiască cu înmormîntarea. Paraschiva deschise gura să-l ocărasească și pe dînsul...

20 — Ieși afară, becisnică! mîrii Ion scurt, apucînd-o de spate și repezînd-o tocmai în ușa.

Paraschiva se opri și în tindă, și-n ogradă, și-n uliță, și se răcori afurisindu-i în toate chipurile, dar în sfîrșit se cărăbăni, înnodînd bancnota în colțul

25 năframei și punînd-o bine în sîn, mulțumită totuși c-a putut salva măcar atîta și că i-a înjurat cum li se cuvine.

Ion înnegri de necaz aflînd că Paraschiva a găsit cinci zloți în chimirul mortului și era mai să pleznească

30 pe Ana c-a lăsat-o să-i șterpelească. Dar Ana nu se mai sinchisea de amenințările lui. În urechile ei răsuna vorbele moșneagului și-n ochi păstra numai înfățișarea lui senină și mulțumită din clipa morții...

Iarna veni brusc ca o furtună. Tot pămîntul se albi într-o singură noapte. Pe urmă dădu un ger cumplit de pîrîiau gardurile înghețînd, iar focul în vetre 5 troznea și scuipa scînteii. Zăpada cădea mereu, cînd în fulgi grei, leneși, care întunecau văzduhul, cînd în bobite mărunte, aspre, vîltorite de viscole năpraznice.

Într-o zi, cînd ningeă mai vrăjmaș, pe la prînzul cel mie, Vasile Baci, îmbrăcat cu cojocul alb de oaie, 10 cu căciula albă de miel înfundată pînă pe ochi, ieși din casă, hotărît să sfîrșească cu Ion. În viața lui, deși era om aproape de cincizeci de ani, n-a umblat pe la judecăți; ș-acuma poimîine are înfățișare cu ginere-său. S-a ținut, s-a înțopotrivit, că doar-doar îl va înmuia. Cu 15 cît se apropia însă sorocul, cu atît frica i se încuiba în inimă. S-ajungă el la bătrînețe să-l mănînce procesele și avocații ! I se părea o rușine nesuferită. Numai derbedeii bat drumurile judecătoriailor. Mai bine să-și dea și sufletul din oase decît să mai meargă așa înainte.

"20 Se opri la poarta Glanetașului și, oftînd o dată greu, strigă:

— Măi Ioane!... Ioaneeee!... Acasă ești?

Nu-i răspunse nimeni. De subt acoperișul de paie care gemea de povara zăpezii de [două palme, de sub 25 streșinile tivite cu turturi sclipitori de gheață și prin crăpăturile ușii închise răbufnea un fum vînat ce se împrăștiă îndată în șuierele viscolului. Trecu un răstimp bun. Apoi în ușa tinzii se ivi Ion, în capul gol, întrebînd:

30 — Cine-i?

— Eu, eu, făcu repede Vasile. Ia hai cu mine, Ioane, pînă-n Jidovița ! adaogă pe urmă după o scurtă șovăire, cu un glas parcă vorbele îl înecau.

Ion stătu cîteva clipe nedumerit.

— Da' ce-i cu Jidovița? grăi dînsul, privindu-l bănuitor.

— Vii ori nu vii? se răsti atunci Baciul peltic din
5 pricina mustăților înghețate. Că n-am vreme acum să
mă sfădesc cu tine...

— Bine, socrule, stai că viu ! răspunse Ion dispă-
rînd un minut, în vreme ce bătrînul se înțepeni în
10 mijlocul drumului, răzimat în bățul ce nici nu se vedea
de sub cojoc.

— Hai că-s gata! murmură ginerele revenind cu
sumanul între umeri.

— Hai!

Se măsurară o clipă cu priviri dușmănoase. Apoi
15 porniră vajnic ca doi oameni care se duc într-o bătălie
pe viață și pe moarte. Ninsoarea aspră îi pleznea peste
obraji, îi înțepa în ochi, iar vîntul le sîsîia în urechi,
amenințător. Mergeau alături, cu pași întinși, pîndin-
du-se cu coada ochiului parcă s-ar fi temut unul de altul.
20 Zăpada scrișnea sub opincile lor. Hotarul întreg era
alb ca un giulgiu curat; numai ici-colo cîte-un pom
pădureț, înnegrit de frig își frîngea trupul cerînd
ajutor... Cișmeaua-Mortului se făcuse o încolăcitură
de gheață peste care o vinișoară verzuie de apă se pre-
25 lingea totuși înfruntînd gerul. Pădurea-Domnească,,
gîtuită de omăt, cu copacii desfrunziți, goi și subțiri,
plîngea și gemea, implorînd parcă mila celor doi băr-
bați ce mergeau suflînd greu, tăcuți, cu fețele năpădite
de promoroacă.

30 Ion ghicise că socrul său caută o învoială și se
gîndea mereu să nu-l biruie cu vreun nou viclesug*
Ar fi vrut să-l descoase, dar îngrijorarea nu-i dădea
răgaz să găsească cuvintele potrivite.... Apoi Vasile
Baciu tăcea și uneori mormăia ca un urs scormonit din

somn. Acum îi părea rău că s-a pornit să-și dea averea
de bunăvoie și, apropiindu-se de Jidovița, îl bătea
gîndul tot mai stăruitor să se întoarcă acasă și să
lase să hotărască judecata. Vîntul sufla din față și-l
5 zgîlțîia parcă înadins și-l îndemna să-și ia seama pînă
mai e vreme.

Sosiră la ultima cotitură de drum. Se iveau
coperișurile încărcate de zăpadă și mai ales casa cea
dintîi pe mîna dreaptă, înaltă, cu ferestre mari, cu
10 pereții galbeni. Era casa notarului și cancelaria comu-
nală. Vasile Baciu simți o strîngere cruntă în inimă și
se opri brusc. Din hornul înalt, subțire, se ridica un
nour de fum gros și negricios pe care nici viscolul nu-l
putea împrăstia, ci trebuia să-l învîrtească mai întîi
i 5 și apoi să-l tîntească, uluit, pe coasta de mestecăni
ce pornea pieziș chiar din spatele casei. Vasile suflă
pe nări, se uită furiș după Ion care-l întrecuse cu vreo
doi pași, fără să bage de seamă că s-a oprit, și apoi
porni iar înainte bombănind furios.

20 Cînd să intre în Jidovița, ginerele întrebă cu
glas foarte răgușit:

— Da* unde ne ducem, socrule?

Vasile Baciu mai făcu cîțiva pași, fără a-i răs-
punde, și pe urmă cîrni în curtea cancelariei, urmat de
25 Ion. Urcară scările de piatră scuturîndu-și opincile. În
coridorul larg vîntul adunase un noian de omăt. La
ușa cu geam Vasile se opri. Vru să ridice mîna să apese
clanța și parcă mîna-i era moartă ori clanța aprinsă,
își scoase căciula și o bătu de genunchi. Se liniști și
30 deschise totuși.

Intrară în biroul practicantului, care servea și
drept cancelarie pentru țărani; în odaia notarului nu
se primeau decît domnii și frunțașii satelor ce țineau
de circumscripție.

Rămaseră amîndoi lîngă uşă, scuturîndu-se într-una de zăpadă. În biurou era numai practicantul Hornstein, încovoiat peste un registru în care scria cu o gravitate solemnă şi cu obişnuita-i tremurare din cap, şi straja din Sărăcuţa, lîngă soba de teracotă, încălzindu-se cînd în spate, cînd în faţă.

— Trebuia să vă scuturaţi afară, nu să umpleţi cancelaria de omăt! mormăi practicantul într-un tîrziu, strîmbînd mîndru din nas şi fără a ridica ochii din registru.

Vasile Baciuc vru să vorbească, dar nu ştia cum să înceapă, încurcat mai rău de dojana funcţionarului. Tăceau toţi. Se auzea scîrţîitul chinuit al peniştei practicantului şi bîzîitul unei muşte mari, trezită din somnu-i de iarnă, care zbura speriată de pe un perete pe altul, negăsindu-şi locul.

— Ce poftiţi? vorbi Hornstein după o pauză lungă, mîngîind cu tamponul şi privind cu admiraţie ceea ce scrisese. Pe urmă întoarse pagina cu băgare de seamă şi o netezi cu palma. Capul îi tremura mereu, buza, de jos, mai groasă şi scoasă în afară, se subîie o clipă, muşcată de nişte dinţi foarte albi, în vreme ce, după ureche, tocul ameninţa întocmai ca o suliţă gata să străpungă. Iute-iute, că eu n-am vreme să aştept pînă diseară! Trebuia să vă socotiţi de afară ce vreţi, îi grăbi practicantul, luînd tocul de la ureche şi potrivindu-l între degete.

— Domnul notar nu-i acasă? întrebă Vasile cu o licărire de nădejde că poate lipseşte notarul şi astfel nu va mai da nimic.

— Domnul notar are de lucru... Puteţi să-mi spuneţi şi mie ce vreţi, zise Hornstein, jienit că ţăranii mai întreabă de notar, deşi îl văd aci pe dînsul care cunoaşte lucrările de biurou tot aşa de bine ca şi Stoessel*.

Se făcu iar tăcere. Vasile Baciuc se muta de pe un picior pe cellalt, muncit de gîndul să iasă afară, să lase toate baltă, întîmple-se ce s-o întîmpla. Totuşi zise pe urmă:

— Am face un contract, domnişorule... aşa... un contract...

— Bine. Stai jos! pufni practicantul supărat. Du-te, măi strajă, cheamă pe domnul! Spune-i că-i un contract! Auzi?

Se aşezară pe o bancă, unul lîngă altul. Şi amîndoi se uitau gînditori la Hornstein, a cărui penişă scîrţîia parcă mai aspru, pe cînd musca bîzîia acuma mulţumită, lipită pe soba caldă, ca o pată de cerneală pe o coală ministerială.

— Ce contract vi^ei, Vasile? zise notarul intrînd repede, cu pălăria moale pe ceafă, frecîndu-şi mîinile şi trecînd drept la sobă, să se încălzească. Iar vrei să mai dai ceva ginerelui? adaogă apoi cu un zîmbet, văzînd şi pe Ion.

Stoessel era un bărbat de vreo treizeci şi cinci de ani, cu ochii mici, negri şi vioi, care se învîrteau şireţi în orbite, cu nasul gros şi cu urechi mari. Avea totdeauna o vorbă bună sau o glumă pe buze şi de aceea ţăranii îl iubeau, măcar că era ovrei.

- Vasile şi Ion se sculară în picioare. Zimbetul notarului alungase parcă deodată toată mohoreala din inima lui Vasile. Vorbi deschis cu faţa înseninată, ca şi cînd ar fi fost vorba de un bilet de vite:

Apoi ce să facem, domnule notar? Trebuie să ne învoim, c-aşa-s vremurile... Ce să mai cheltuim cu judecăţi, cu drumuri...

— Da, da, prea bine, aprobă Stoessel scofînd pălăria şi aşezîndu-se pe un scaun în faţa practicantului care scria netulburat.

— Amu eu am îmbătrînit și cine știe cîte zile m-a mai ține Dumnezeu... Am muncit destul și m-am trudit. Amu-i rîndul tineretului... Noi am isprăvit cu lumea... Nu zic bine?

— Bine, bine!

— Așa că m-am gîndit să le mai dau și ce mi-a rămas, să știu cel puțin că am dat tot și nu mai am nici o grije, sfîrși Vasile cu un surîs trist, privind drept în ochii notarului.

— Am înțeles... Și cîte locuri sînt?

— Apoi opt ar mai fi, domnule notar! interveni brusc Ion. E porumbiștea cea mare din Lunci, apoi patru delnicioare cu ovăs în Zăhată și apoi trei holde de primăvară în hotarul Săscuții... Dar mai e și casa, și...

— Iacă, dînsul le știe mai bine ca mine, zise bătrînul cu același zîmbet trist, dar cu glasul mai aspru.

— Dar tu din ce-o să trăiești? întrebă notarul scobindu-se în dinți cu unghia lungă și îngrijită de la degetul cel mic.

— Oitrăi și eu cum a vrea Dumnezeu, murmură Vasile coborînd ochii în pămînt.

— Asta-i ceva problematic... Oprește-ți și tu baremi folosința pînă la moarte... Ce-i în mînă nu-i minciună! zise Stoessel acuma serios.

— Apoi doar nici noi nu sîntem păgîni, domnule notar, sări Ion, dar, întîlnind ochii batjocoritori ai notarului, se opri scurt, parcă i-ar fi retezat glasul c-un fir de ață.

— Tot, tot... să se isprăvească! zise iar Vasile înăbușit.

Stoessel ceru practicantului formularele trebuincioase, puse pe Ion să iscălească pentru el și pentru

Ana, iar Vasile, neștiind carte, apăsă cu degetul pe cruce.

— De bunăvoie, Vasile? mai întrebă notarul însemnînd într-un carnet.

— De bunăvoie, vezi bine că de bunăvoie! zise Baci u înfuriat deodată și de-abia stăpînindu-se.

— Așa... Peste cîteva zile e gata, -încheie Stoessel frecîndu-și mîinile. Apoi, bătînd pe Vasile pe umăr, adaogă glumeț: Și uite-așa, ai venit aci om bogat și acuma pleci cerșetor! Haha...

Amîndoi țaranii se întunecară. Gluma notarului îi izbise drept în inimă. Ieșiră și se abătură la circiuma Zimălei. Mai ales Vasile simțea o sete usturătoare care-i răscolea sîngele... Cîrciuma era goală, căci afară vifornița fierbea mairnînioasă. Băură un răstimp tăcuți. Ion apoi, văzîndu-l tot nepotolit, începu să-i spuie să n-aibă nici o grijă că vor trăi împreună ca în rai. Vasile ascultă multă vreme, iscodindu-l însă neîncetat. în ochii ginerelui biruința strălucea atît de ațîțătoare că, în curînd, Vasile o simți pătrunzîndu-i în creieri și clătînîndu-i temeliile.

— Tîlharule, tîlharule, m-ai lăsat pe drumuri! izbucni deodată Vasile Baci u, otrăvit de furie, și-și înfipse mîinile în gîtul ginerelui.

Ion, liniștit, parcă ar fi așteptat de mult atacul, se smulse din strînsoarea bătrînului, ș-apoi îi trînti^ numai un pumn în piept, dar atît de zdravăn că îl doborî de pe scaun.

— Mi-ai furat pămîntul, hoțule! M-ai omorît, hoțule! urlă Vasile furios și neputincios, tăvălindu-se pe podelele murdare.

înfierbîntat de mulțumire, Ion plăti și plecă acasă prin viscol, nepăsător. Bătrînul însă se așeză

la băutură, amărît de moarte, povesti Zimălei ce a pățit cu tîlharul și sfîrși jalnic:

— Am rămas cerșetor...

5 Fiindcă suspendarea întîrzia, în sufletul lui Herdelea se furișă încetul cu încetul iar o rază de încredere* Optimismul omului nu e în stare să-l stîrpească nici o cruzime a vieții. Se gîndea că desigur subinspectorul Horvat, primind înștiințarea tribunalului, și-a adus
10 aminte de serviciile patriotice ale lui și a pus la dosar chestia suspendării pînă la pronunțarea apelului care îl va spăla de orice vină.

Cu atît mai mare îi fu mirarea și durerea cînd pe la sfîrșitul lui noiembrie i se aduse înștiințarea oficială
15 că, în urma deciziei tribunalului, este suspendat din serviciu pe timp nelimitat și că domnul Nicolae Zăgreanu îl va înlocui cu începere de la întîi decembrie*

— Ei, nu-i nimic... Parcă nu mă așteptam? zise Herdelea îngălbenit și tremurînd. Eram doar sigur...
20 Mă mir c-a întîrziat atîta...

Dăscălița plînsese amarnic. Ea avea presimțirea că au să moară de foame acum la bătrînețe. Se mîngîia numai că nu sunt acasă copiii, care desigur s-ar topi de rușine. Herdelea, ca s-o liniștească, minți că chiar
25 mîine, dacă vrea, poate să ia o slujbă la un avocat sau oriunde. Apoi se răcoriră ocărînd pe Zăgreanu, parcă numai el ar fi pricina nenorocirii lor. îl cunoșteau* Era băiatul unui țaran cărăuș din Armadia, absolvent al Școalei Normale de stat din Deva. îl lăuda toată
30 lumea, căci avusese bursă de la stat și ieșise totdeauna întîiul în clasă. Se zicea că-l protejează mult subin-

spectorul, căruia i-a fost recomandat special de către directorul Școalei Normale și care i-a făgăduit să-l propună ministerului în cel dintîi loc vacant, deoarece tînărul nu voia să se înstrăineze din județul lui. îl cunoșteau și fetele. încercase chiar să facă curte Ghi-giței și-i trimisese de la Deva cîteva ilustrate.

A doua zi Herdelea se repezi în Armadia să caute neapărat o slujbă. Seara se întoarse acasă vesel, cu un teanc de hîrtii la subțioară. îi dăduse Stoessel să-i
10 facă niște contracte rămase în urmă.

— Vezi, babă, că nu ne lasă Dumnezeu? strigă învățătorul însuflețit. Foarte de treabă notarul... El singur mi-a oferit cînd a văzut că am fost suspendat...
15 Și-apoi să mai zică lumea că ovreii nu-s oameni de inimă! Dintr-atîția români gîn^ditu-s-a vreunul la mine?

La întîi decembrie, dimineața, Zăgreanu bătu la ușă. Venise să-și ia școala în primire. Doamna Herdelea îl măsură cu o privire atît de dojenitoare că tînărul se încurcă, își ceru mii de scuze că el nu-i de
20 vină și-i pare foarte rău, dar... Era de-abia de douăzeci și doi de ani, subțirel, cu obraji de fată, puțin palizi, cu ochii albaștri, sfioși și cu o frunte deschisă, cumin-te... Nu-l pofti nimeni să șeadă. Tocmai fiindcă părea simpatic, dăscălița îl urî mai mult, zicîndu-și că,
25 după ce a scos pe Herdelea din pîine, acum se mai și prefacă... Herdelea, ca un coleg mai bătrîn, încercă să glumească cu dînsul, deși în suflet era zdrobit. Numai de clipa cînd va trebui să se despartă de școală i-a fost frică. Și iată c-a sosit și clipa aceea.

Porniră împreună spre școală. De ce se apropiau, de aceea Herdelea părea mai vesel și de aceea inima lui gema mai sfîșiată. Spunea rîzînd cît se bucura că mai scapă puțin de povara școalei, după ce și-a tocit

plămîinii treizeci și atîția de ani cu atîtea sute de copii nebunateci, ci în gînd își zicea că nici o meserie nu-i mai frumoasă pe pămînt ca aceea de-a desțeleni mintea tinerelor vlăstare omenești.

- 5 Cînd intrară în școală, gălăgia zburdalnică amuți și copiii săriră în picioare. Herdelea îi cuprinse pe toți șasezeci într-o privire duioasă, parcă toți ar fi fost trup din trupul lui. Apoi, într-o tăcere întreruptă doar de cîte-o șoaptă speriată sau de vreun rîs înfundat,
- 10 Herdelea predete tînarului cheia dulapului cu bibliotecă și arhiva școalei. Și în vreme ce Zăgreanu răsoi prin condici, bătrînul, cu inima strînsă, își mai aruncă ochii la copiii nedumeriți, la pereții împodobiți cu table colorate, la băncile murdare și crestate de mîinile
- 15 ștregarilor care au trecut prin ele, la mașina de socotit, pînă și la ulcica albastră de băut apă așezată pe cofița cu capac în dosul tablei de scris... își petrecu mîna prin păru-i argintiu. Trebui să facă eforturi să nu-l podidească lacrimile... Pe urmă își luă pălăria și
- 20 dădu mîna cu Zăgreanu care strigă sever, pe ungurește:

— Sculați!

- Mergînd spre ușă nu mai avii puterea să se uite la copii, Zăgreanu îl însoți în capul gol pînă afară... Herdelea rămase singur în curtea școalei. Auzi zgomotul șederii elevilor. În uliță se opri iar, cu ochii la
- 25 hărăbaia cea lungă și albă, p3 care a crezut-o a lui și în care a lăsat mai mult de cincisprezece ani din viața lui... Glasul ascuțit, pDruncitor al noului învățător răsuna acuma într-însa, ștergînd urmele străduințelor
- 30 lui... Nu se mai putu stăpîni. Lacrimile îi ardeau obrazii.

Cîteva zile parcă avu o piatră pe suflet. Mai cu seamă dimineața, cînd clopotul chema copiii la școală» îl cuprindea un dor chinuitor. Stătea în fereastră,

cu privirea spre locul unde era școala, și i se părea că aude sosînd copiii veseli, gălăgioși, și-i vede bătîndu-se cu cocoloși de zăpadă, cu obrajii îmbujorați... Apoi deodată se cutremura. Pe uliță trecea grăbit Zăgreanu,

- 5 cu pălăria pe ochi, venind din Armadia, de-acasă, cu un pachețel în mînă, merindea pentru dejun. Tînarul învățător se uita foarte atent la casa bătrînilor, să-i salute respectuos dacă ar zări pe cineva. Herdelea însă se retrăgea repede înapoi din fereastră, se plimba prin odaie abătut și posomorit.
- 10

Începu să bată iar drumurile Armadiei, fără multă speranță, în căutarea unei slujbe, numai ca să liniștească pe **doamna** Herdelea care nu înceta cu presimțirile ei sinistre. Cînd se zbătea mai greu, veni

15 Ion, în după-amiaza zilei în care fusese cu Vasile în Jidovița.

— De-amu pot sta la gherlă ș-un an, necum o lună! zise dînsul atît de vesel cum nu se mai pomenise de aproape doi ani de zile.

- 20 Voia să oprească procesul cu socrul său și îndeosebi să nu mai plătească nimic lui Grofșoru. Herdelea îl lămuri că trebuie să meargă la judecătorie să declare că s-au împăcat. Pentru atîta lucru n-are nevoie de avocat. De altfel Grofșoru poate să-i ierte ceva din
- 25 preț, dar să se ducă negreșit să-l roage și să-i spună să nu se mai obosească la înfățișare.

— Știi ce, nasule? Hai și dumneata cu mine, baremi să facem isprava întreagă! strigă Ion mai bucuros.

- 30 Herdelea se uită lung la țăranul care l-a tîrît în atîtea buclucuri. Propunerea îl minuna. Adică să meargă la Grofșoru, tocmai el care l-a vrăjmășit în alegeri, el care ar putea zice că l-a trîntit, din pricina căruia azi nu e deputat! Iacă, la asta nu s-a gîndit

- nici o clipă. îl saluta pe Grofșoru, ca și înainte, și Grofșoru îi răspundea, dar atât. Adevărat că i-a dat mîna o dată, după nenorocirea lui de la tribunal; aceasta însă n-a schimbat întru nimic legăturile dintre
- 5 dînșii. în Armadia sunt patru avocați; la trei a umblat și a cerut un locșor de scriitor, firește zadarnic; la al patrulea nici n-a îndrăznit să viseze, căci era Grofșoru... Și cu toate acestea, Ion are dreptate, de ce nu s-ar duce? Cu parul n-are să-i dea în cap.
- 10 — Dacă-mi plătești cinci zloți, merg, finule, cum să nu merg, răspunse Herdelea hotărît.
- Plătesc, nasule, că mai voios îți dau dumitale cinci, decît să-i dau lui de pomană cincizeci! făcu Ion bătînd palma.
- 15 Victor Grofșoru era om deștept și șiret ca toți politicienii între care rîvnea să ajungă. Văzînd pe Herdelea în sala de așteptare, stătu două clipe pe gînduri și apoi merse spre el cu mîna întinsă:
- A, adversarul meu!... Ei, bine-ai venit!...
- 20 Degeaba, tot al meu ești dumneata, oricît m-ai combătut odinioară!... Dar ce-are a face plitica! S-o dăm încolo... Ia spune-mi mai bine ce vînt te-aduce? Adică, vino-n birou ! Te rog !... Să stăm de vorbă două minute.
- îl luă de braț și-l duse în cabinetul său, mobilat
- 25 luxos ca să facă impresie clienților. îl așeză într-un fotoliu englezesc, îi oferî o țigară... Herdelea era atât de zăpăcit că puse țigara cu focul în gură.
- Te ascult! zise Grofșoru -zîmbind mulțumit de încurcătura învățătorului. Spune-mi tot ce te doare
- 30 și te asigur că am să fac tot ce se poate.
- Grofșoru, țintînd să-și sporească din vreme simpatii în vederea viitoarelor alegeri, era într-adevăr hotărît să mulțumească pe Herdelea cînd i se va prilejui. Astfel cîștiga un partizan și în același timp se ridica

în ochii întregului ținut... Cum să nu se aleagă deputat acela care întinde o mîna de ajutor chiar și adversarului de ieri?

- Deși uluit, Herdelea se gîndi deodată că, deoarece
- 5 Grofșoru se arată atât de binevoitor, ar fi mai bine să-și dezvăluie necazurile lui și să dea dracului pe Ion. Dar nu îndrăzni și spuse avocatului c-a venit pentru finul său. Grofșoru, spre a-i dovedi bunele sentimente, declară îndată că renunță la jumătate din
- io onorarul convenit, aoaogînd însă de mai multe ori, foarte prietenește: „Numai în hatîrul dumitale, numai pentru că mi-o ceri dumneata”.

- Herdelea bîlbîi mulțumit și se sculă. Iar se gîndi să vorbească și de necazul lui și iar i se înăbuși
- 15 în gît rugăciunea. Stătea umil și abătut, nevrînd să plece pînă nu va încerca și totuși nesimțînd nici un fel de curaj în inimă. Atunci Grofșoru îi zise deodată:
- Am auzit ce pătimești cu ungurii dumitale... Foarte trist... foarte, foarte trist... Nu-ți închipui cît te compățimesc...

învățătorul se uită înspăimîntat la dînsul parc-ar fi vrut să-i ceară iertare.

— Trebuia să vii la mine cu procesul! Eu te sdăpam... Rău ai făcut că m-ai ocolit...

- 25 Grofșoru tăcu, așteptînd să-l roage, ca astfel să aibă prilejul de-a fi mărinimos. Herdelea înțelegea bine, se căznea și totuși, nu putea scoate nici o vorbă.
- Ai s-o duci greu fără leafă, reluă Grofșoru după o pauză. O, îmi închipuiesc... foarte greu...
- 30 Iar mai așteptă și, neprimind nici un răspuns, urmă brusc:

— Eu din parte-mi sunt gata să te ajut... N-am nimic împotriva dumitale, căci eu nu-s răzbunător... Ș-apoi, mai ales, suntem români, așa-i?... Dacă vrei

5 îți pot oferi un loc de scriitor în cancelaria mea...
 Știu că ești priceput în lucrările de birou... De la Anul
 nou, de pildă, cu plăcere... în privința salariului
 cred că o să ne învoim... Știu că ai greutăți și...
 10 — Domnule Grofșoru... eu... nu... acum...
 Iartă-mă! Iartă-mă! murmură deodată Herdelea cu
 ochii plini de lacrimi. Iartă-mă!... Nu-s vrednic.
 Se clătină pe picioare. Fața-i era înseninată de
 bucurie. Nu îndrăzneă însă să clipească din ochi de
 15 frică să nu-i curgă lacrimile pe obraji.
 Grofșoru simți toată emoția acestui suflet muncit
 și bun, și fu cuprins de compătimire adevărată. Îi
 apucă mîna dreaptă și i-o strînse călduros cu amîndouă
 mîinile. Apoi îl bătu frățește pe umăr, șoptindu-i
 20 înduișat:
 — Curaj! Curaj!... Românul nu pierе !
 Pînă-n Pripas, Herdelea alergă mai mult decît
 merse, ca s-ajungă mai repede, să spună „babei” lui
 vestea cea bună. Și pe drum vorbi lui Ion numai despre
 25 Grofșoru cu atîta însuflețire parc-ar fi vorbit despre
 Dumnezeu.
 — Nu există în toată Europa alt om ca Grofșoru,
 auzi tu, Ioane? îi striga după fiecare replică.
 Doamna Herdelea îl puse să-i povestească de
 30 cinci ori din fir în păr, tot, tot: ce i-a vorbit, cum i-a
 făgăduit, cum era îmbrăcat... Apoi plînsese cu hohot
 de bucurie și numaidecît zise o rugăciune specială
 pe care și-o mai amintea din copilărie, pentru oamenii
 binefăcători, implorînd fierbinte pe atotputernicul
 35 să-i hărăzească lui Grofșoru sănătate, noroc și înde-
 plinirea tuturor dorințelor.
 — Și tocmai pe omul ăsta l-am combătut eu ,
 la alegere, de dragul unor unguri blestemați!...

îmi vine să mă izbesc cu capul de toți pereții! se văita
 învățătorul, roș de remușcări.

— Mare prost ai fost bărbate, așa este! zise dăș-
 călița ștergîndu-și gura cu dosul mîinei. N-ai vrut
 tu să mă ascuți pe mine... Dar Dumnezeu a auzit
 rugăciunile mele și nu ne-a lăsat...

Viața i se părea un vis lui Titu în Lușca de cînd
 se apropiase de Virginia Gherman. Cu nimeni nu se
 io înțelesese încă atît de bine, nici cu prietenii
 din Armadia, nici chiar cu surorile lui, cum se în-
 țelega cu învățătoarea aceasta deșteaptă și încîntă-
 toare. Fata notarului Cîntăreanu îl plictisea
 fiindcă era geloasă, dovedind astfel că nu e în stare
 15 să aprecieze o legătură ideală dintre două suflete
 cinstite.

Pe la începutul toamnei, într-un amurg, alergînd
 însuflețit la Virginia, Titu găsi în casă pe plutonierul
 de jandarmi. Rămase uimit. Ce caută plutonie-
 20 rul ungar la o româncă atît de mîndră? Șeful postului
 de jandarmi încercase din prima zi să se împrieteg
 nească cu dînsul, dar el se ferise ca de foc. Prietenia
 cu un jandarm ungar i se părea cea mai mare rușine...
 Ș-acuma iată-l la Virginia Gherman, la tovarășa lui
 25 de visuri, la ființa care-i împărtășește năzuințele !...g
 învățătoarea roși și zise ungurește:

— Nu vă cunoașteți?

— Ba foarte bine, răspunse ungurul întinzînd
 mîna lui Titu.

Plutonierul însă mai stătu doar câteva minute și apoi plecă, sărutînd degetele, foarte reverențios, Virginiei Gherman.

Titu, care nici nu deschisese gura, izbucni
5 îndată ce se închise ușa:

— Dumneata... primești în casă pe călăul nostru?

— E un om cumsecade... De ce exagerezi?
Fiindcă-i ungur? răspunse învățătoarea atinsă.

— Dumneata... vorbești așa?

10 — Fugi, că ești ridicol! se indignă Virginia.
Visurile noastre sunt una, iar oamenii sunt alta.
Cunoaște toată lumea sentimentele mele, dar asta nu înseamnă să nu văd realitatea...

Titu făcu o încercare timidă de a-i lămuri că
15 nepotrivirea dintre sentimentele și faptele omului e o crimă față de ideal, dar trebui să se dea bătut repede. Învățătoarea cădea din ce în ce mai jos în sufletul lui. „O decepție mai mult! își zise dînsul întorcîndu-se acasă ca un soldat învins într-o bătălie
20 hotărîtoare. Se pare că viața toată e un șir lung de neîntrerupte deziluzii, o luptă crîncenă între vis și realitate!”

Domnișoara Eugenia, văzîndu-l indispus și aflînd pricina, îi spuse rîzînd ironic:

-25 — Dumneata ești atît de îndrăgostit de Virginia că trebuie să fii singurul om în sat care nu știe că plutonierul îi face curte, și încă dinaintea dumitale...

Toată noaptea o petrecu pe gînduri, cu ochii
•i deschiși, căutînd să-și lămurească sufletul. își zicea
30 îngrozit că, dacă ar iubi-o, dacă ar fi adevărat ce crede fata notarului și ce cred poate și alții, atunci s-ar fi lăfăit atîtea luni într-o minciună respingătoare, murdărindu-și pînă și visurile lui...

Atunci poate că nici visurile lui însuși nu sunt sincere, sînt nu sunt mai sincere ca ale învățătoarei, care le potrivește prea lesne cu prietenia ungurului?...

5 Durerea ce o simțea i se părea izvorîită din gelozie, ca și odinioară, cînd, din pricina Rozei Lang, a crezut că s-a dărîmat lumea... Și totuși, cum s-o fi iubit dacă niciodată n-a dorit aieva nici măcar s-o îmbrățișeze?... Ori poate tocmai aici e greșala? El îi vorbea de năzuințele neamului, pe cînd ea rîvnea iubire... Da, da!...
10 Și deodată văzu cît a fost de nepriceput. El n-a iubit-o, dar ea l-a iubit. Și, fiindcă el umbla prin stele, ea s-a întîlnit cu ungurul pe pămînt.

Se potoli chiar de a doua zi. Se întîlni cu Virginia Gherman și roși ca un vinovat. Ar fi vrut să-i spună o
15 vorbă dragălașă, dar nu izbuti, ca și cînd s-ar fi rupt firul ce-i lega împreună. Era o străină pentru dînsul și nici baremi nu-i părea rău. „Uite dovada că n-am iubit-o și n-am fost mincinos față de mine însumi!” se gîndi dînsul mulțumit.

20 Apoi vîrtejul vieții îl smulse brusc și pe el din lumea închipuirilor și-l zvîrli în mijlocul realității, într-o dimineață, intrînd în cancelarie, o găsi plină de țărani furioși care înconjurau pe vreo zece sași din Păuniș și-i înjurau din răputeri... în uliță
25 o cireada de boi grași parcă așteptau un verdict... în câteva cuvinte primarul îi povesti ce s-a întîmplat. Lușcanii sunt în conflict cu sașii din Păuniș din pricina imașului. De cincizeci de ani se judecă și tot n-au ajuns la o hotărîre definitivă. Astă-primăvară păunișenii
30 au dobîndit o sentință în favoarea lor, dar lușcanii au atacat-o că ei au folosit imașul din moși-strămoși... Acuma sașii au intrat cu boii în imașul buclucaș, c-ar fi al lor. Lușcanii au adus în sat toată cireada și vor să amendeze pe sași pentru că au pătruns

pe moșia lor... Titu, întrebând, spuse că dreptatea e de partea românilor și astfel sașii, după o ciorovăială înverșunată de două ceasuri, plecară bodogănind și amenințând, însoțiți de huiduielile lușcanilor care

5 se băteau cu pumnii în piept că nu vor da drumul boilor... Peste vreun sfert de oră însă păunișenii reveniră împreună cu plutonierul de jandarmi și se încinse o nouă discuție de alte două ceasuri, căci ungurul dădea dreptate sașilor. În cele din urmă,

10 Titu, supărat că tocmai plutonierul îl combate, îi zise înțepat:

— Nu înțeleg ce te amesteci d-ta? D-ta n-ai dreptul să judeci în asemenea pricini!

— Cum, cum? sări jandarmul infuriat.

15 — N-ai dreptul și nu e de competența d-tale! repetă Titu rece.

— Sunt dator să păstrez ordinea, domnule! strigă plutonierul. Iar dumneata ești dator să respecti ordinea, altfel voi face rapoartele de cuviință ca să

20 fii pus la locul d-tale!

În curînd sașii plecară cu boii, ceea ce în Lușca stîrni o fierbere mare. Și, peste cîteva zile, primăria primi știrea că cineva a împușcat un bou săsesc pe imașul cu pricina. În aceeași noapte plutonierul făcu sumedenie de percheziții prin casele oamenilor

25 mai gălăgioși, căutînd arme. Fiindcă nu găsi, se înfurie, bătut crunt pe doi-trei țărani, la întîmplare, și în sfîrșit aresta pe Vasile Lupu, om voinic și îndrăzneț, care stătea în capul satului dinspre Păuniș și care,

30 pe vremea cînd s-a petrecut pozna, nu fusese acasă. După interogatoriile și bătăile obișnuite, îl trimise sub escortă la parchetul din Bistrița... Pe urmă începu goana după dovezi. Într-o odaie goală de la cancelarie defilau pe rînd bănuții. Titu îi vedea

intrînd, auzea răcnetele plutonierului, apoi zgomot de lovituri grele, gemete înfundate... A treia zi, tînărul nu se mai putu stăpîni, năvăli înăuntru:

— Ceea ce faci d-ta e revoltător! De ce schingiuești oamenii?

5 — Ce te privește? se strîmbă plutonierul sfidător.

— Nu pot suferi nedreptatea! strigă Titu. N-am văzut de cînd sunt atîta brutalitate fără rost...

— Da?... Acuma înțeleg fierberea sătenilor!

10 făcu jandarmul luminat. Acuma știu de unde pornește ațîțarea... Foarte bine. Am luat notă. Dar aici sunt în exercițiul funcțiunii și te poftesc să părăsești odaia imediat!

Peste o săptămînă veni în Lușca un locotenent de jandarmi, chemat de raportul plutonierului că în comună a izbucnit o răzvrătire care amenință să ia proporții. Ofițerul sosi la opt dimineața, iar la nouă Titu se pomeni cu un jandarm care-l poftea îndată la cazarmă.

20 — Dumneata ești agitatorul? îl întîmpină locotenentul.

Titu auzea înțîia oară imputarea pentru care au suferit atîția oameni în Transilvania. Se simți deodată mîndru și puternic. De cînd tot visează el

25 să facă o jertfă pentru ideea ce-l stăpînește? Acuma e momentul... Zîmbi batjocoritor și nu răspunse.

— Te poftesc să răspunzi! se roși ofițerul, sărind în picioare. Ce înseamnă indolența aceasta?

— Care indolență? întrebă Titu calm.

30 — Ești obligat să răspunzi la întrebările ce ți le pun, altminteri...

— Altminteri? repetă tînărul cu același surîs nepăsător.

— Te voi da în judecată, ai înțeles? Te voi băga în pușcărie!... Nu permit să zîmbești cînd îți vorbesc eu și să mă iei peste picior! Nu permit! urlă locotenentul asudînd de mînie.

5 — Domnule ofițer, văd că ai fost rău informat! zise Titu mereu liniștit. Altfel ai știi că nu sunt surd, ci, dimpotrivă, aud prea bine.

10 Furia locotenentului se îndoi. Căscă gura să înjure, făcu doi pași spre Titu, se opri, se întoarse și bătu cu pumnul în masă... Apoi se așeză brusc pe scaun și, cu un glas năbușit, zise:

— Domnule... Te rog... ia loc!

— Mulțumesc! răspunse Titu serios, șezînd pe sofaua din fața biroului.

15 — Da... da... adică... murmură locotenentul fără să-l privească. în raportul acesta dumneata ești desemnat ca instigatorul tulburărilor de-aici... Te rog să spui ce ai de spus!

20 — Cu plăcere, domnule locotenent! vorbi Titu blînd și respectuos, răspunzînd astfel schimbărei de ton a ofițerului care tot mai mormăia, cu nasul în hîrțiile de pe masă. Dar, înainte de-a spune ceva, dă-mi voie să întreb despre ce tulburări e vorba?

25 — Tulburările din comuna Lușca... Orînu suntem aici în Lușca?

— Eu nu știu să fi fost vreo tulburare aici, domnule locotenent, deși, prin modesta-mi slujbă, știu tot ce se întîmpla în sat.

— Raportul e precis, domnule...

30 — Raportul da, desigur. De ce nu vrei să vezi însă dacă raportul e și adevărat?

— Crezi că e mincinos?

— Nu știu, domnule locotenent, căci nu-l cunosc.

Dar tulburări în Lușca?... Tulburare ar fi ceva asemănător cu revolta, nesupunerea, dezordinea... Cînd jandarmii bat și torturează zeci de oameni de toate vîrstele, dintr-un simplu exces de zel sau dintr-oitristă pornire de-a descoperi cu orice preț dovezi, complici sau agitatori — înseamnă aceasta tulburare?

Locotenentul, potolit, îl privea acum cu ochii mari. îi zise deodată aproape amical.

10 — Vorbești foarte bine ungurește!

— Da, cînd nu pot vorbi românește, răspunse Titu plecînd capul.

15 Ofițerul îl mai privi cîteva clipe, apoi se ridică, se plimbă de două ori în odaie și se așeză lîngă Titu pe sofa, întrebînd cu glas domol:

— De ce ești dumneata indignat, domnule? Ce nemulțumire ai?

— Mă doare nedreptatea! zise Titu adînc, din rădăcinile inimii.

20 Locotenentul zîmbi și-l bătu pe umăr.

— Domnule, domnule, tînră ești și nefrămîntat în viață. Te încîntă vorbele ca și cînd ar fi realități. Dar bine, vorbele sunt numai vorbe. Vorbele tocmai ascund fața realității. E copilărie să clădești ceva pe vorbe... Nedreptate, dreptate!... Nu vezi dumneata că astea-s numai vorbe, fără nici un cuprins pozitiv?... Și pentru asemenea lucruri goale mă silești pe mine să mîzgălesc coli întregi de procese-verbale, rapoarte, prostii... îți spun prietenește că-mi pare rău! Mai ales că vorbești așa de frumos ungurește... Cînd ești inteligent și vorbești bine ungurește, ce nevoie să te amesteci în daravere care nu te privesc? Jandarmii au fost sălbatici, au maltratat cîțiva țărani — admis. Cred ce spui dumneata, deși

rapoartele de colo m-ar obliga să nu te cred... Ei bine, ce-ți pasă dumitale de nimicurile astea? De ce nu-ți întrebuițezi deșteptăciunea pentru lucruri folositoare?... Dar așa sunteți d-voastră, degeaba.

5 Și pe urmă țipați, vă plîngeți de nedreptate, de jug, de asuprire... Crezi dumneata că dreptatea e bună la ceva? Nu observi dumneata că dreptatea trebuie să fie totdeauna a celui ce o împarte, altfel s-ar duce dracului orice stăpînire, orice ordine... N-am eu

10 dreptate, spune?

— Ai, de vreme ce reprezinți stăpînirea, zîmbi trist Titu.

La despărțire locotenentul îi strînse mîna spre mirarea plutonierului care-și făcuse pregătirile să-l

15 găzduiască la arest cel puțin o noapte.

Trecu o săptămînă și satul își reluă înfățișarea obișnuită parcă nu s-ar fi întîmplat nimic. Oamenii bătuți salutau mai cu respect pe plutonierul care pășea țănoș, pe uliță, ca un cocoș biruitor.

20 „Cine știe? Poate că într-adevăr are dreptate locotenentul”, își zicea umilit Titu, văzîndu-l și simțind că se duce la Virginia Gherman.

Un țăran bătrîn, dintre cei snopiți de jandarmi, cu mustața albă, pleoștită, și cu niște ochi căprui,

25 cuminți, venind într-o zi la cancelarie și povestind cît a pătimit, sfîrși totuși cu o clipire dîrză:

— Ei, domnișorule, ne-au zdrobitei, ne-au chinuit, au dat dreptate sașilor, dar imașul tot al nostru a rămas și azi nu mai calcă picior de păunișan [pe pămîntul nostru]

30

Lui Titu îi veni deodată să-l îmbrățișeze. [încapățînarea ce-o simțea în glasul țăranului parcă-l înălța și-n același timp îi adîncea picioarele în pămînt ca niște rădăcini pe care nici o putere nu le poate nimici.

„Aici e nădejdea! se gîndi Titu. Nici eu, nici Virginia, nici Grofșoru, nici unul n-avem rădăcini adevărate și nu suntem în stare să ne îndîrjim și să suferim. Pe noi vînturile ne aruncă de ici-colo. De aceea tot ce

5 facem e păpușerie. Numai ei știu să se jertfească pentru pămînt, căci numai ei simt că pămîntul e temelie...”

Din clipa aceea însă se simți fără rost și străin în Lușca. Ce mai caută el printre luptătorii aceștia tăcuți, neobosiți? Aici nu e loc pentru visători. Nici aici, nici

10 în Pripas, nicăiri în toată împrejurimea, în bătlie e nevoie numai de oameni oțeliți. Ceilalți sunt amenințați să trăiască din compromisuri, să-și rupă încetul cu încetul cîte-o bucățică din suflet ca să se potrivească nevoilor zilnice... Și deodată dorința de a pleca în

15 Țară îi răsări poruncitoare. Acolo e locul lui... Teama de necunoscut, care-i strînsese inima pînă acum cînd se gîndea să treacă dincolo de Carpați, îi dispăruse.

— Am să plec în România, domnișoară, spuse în aceeași zi Eugeniei. Curînd, foarte curînd o să plec...

20 Doar să-mi strîng ceva bănișori de drum...

De aci încolo trăi numai cu speranța aceasta, mîngîind-o și împodobind-o zi cu zi. își făcu socoteli de cîți bani îi trebuie și nu mai cheltui nimic, punîndu-și la o parte toată lefșoara ce o primea de la Cîntăreanu.

25 Astfel se apropie Crăciunul... Numărîndu-și economiile văzu însă că nici în trei ani nu va putea aduna aici suma trebuincioasă. Atunci, aflînd că în Măgura a fost ales notar Alexe Căldăraru, un prieten al lui din liceu, îi scrisese cîteva rînduri. Răspunsul veni prompt:

30 condiții incomparabil mai bune ca în Lușca. înainte însă de-a trece în Măgura, îl lovi dorul să se ducă pe acasă. Nenorocirile tatălui său le cunoștea și simțea nevoia să le împărtășească măcar cu vorba. în ziua plecării din Lușca, domnișoara Eugenia îi spuse că

Virginia Gherman s-a logodit cu plutonierul de jandarmi. Titu se duse totuși la dînsa să-și ia rămas bun. Și, felicitînd-o cu glas banal, se gîndi: „Cine știe? Dacă n-aș pleca, poate că m-aș însura în cele din urmă și eu cu o unguroaică...”

6

Titu sosi acasă tocmai cînd bătrînii îi simțeau lipsa ca să le dea o soluție într-o chestie pe care o dezbăteau de mult fără a putea cădea la învoială. Herdelea avea să înceapă slujba la Grofșoru la întîi ianuarie. Dar cum să meargă dînsul din Pripas pînă în Armadia, în fiecare zi, fie ger, fie ninsoare, fie vreme bună, să stea acolo pînă după-amiazi tîrziu și să se întoarcă iar acasă? Negreșit, Zăgreanu așa făcea, dar Zăgreanu e un băie tandru de douăzeci și doi de ani, pe cînd Herdelea a bătut cincizeci și alergătura aceasta l-ar doborî în cîteva luni, de tot. Să se mute singur în Armadia și să lase pe dascăliță singură în Pripas, ar însemna cheltuială dublă. Dacă s-ar muta cu totul în Armadia, cum ar rămîne casa aici? „Pămătuful” poate că numai atîta așteaptă, ca să pună mîna pe ea, fiindcă Herdelea s-a încrezut în cuvîntul și prietenia lui, și a clădit-o pe loc străin.

— Ce mare chibzuială! zise Titu îndată. Nu mai sta pe gînduri de loc, ci du-te chiar astăzi la Belciug, arată-i împrejurările și cere-i să faci hîrtiile trebuincioase! Nu-mi închipuiesc să fie atît de hain să te refuze tocmai acum cînd ești la aman...

Herdelea se codi puțin, că nu mai vorbesc împreună de atîta vreme, că n-are să facă nici o ispravă, că mai bine ar merge Titu pe care-l iubește ponihosul... Dă-

călița însă tăbărî cu gura asupra lui și trebui să-și ia inima în dinți să pornească.

* Belciug trăia acumă într-o bucurie continuă. Temelia noii biserici o pusese astă-primăvară, precum

5 nădăjduise. În cursul verii s-au ridicat pereții și turnul, iar pînă să dea ploile de toamnă s-a pus și coperișul de tinichea lucitoare. Visul vieții lui se împlinea văzînd cu ochii. Era o izbîndă mare, datorită numai străduințelor lui neobosite. Mulțumirea nemărginită parcă-l

10 îndrăvenise și trupește: mai făcuse puțină carne, obraji i se mai coloraseră... De Herdeleni însă nu mai voia să audă. Îi ștersese din suflet, ca și cînd nu i-ar fi cunoscut niciodată. Doar trecînd pe dinaintea casei i se reaprindea ura, amintindu-și cum l-au jicnit. Mai aștepta procesul pentru insultă, care să pedepsească și pe dascăliță, căci pe Herdelea mîna lui Dumnezeu l-a ajuns cum nu se poate mai rău.

Se miră și se înfurie cînd îi bătu învățătorul la ușă, dar îl primi totuși cu zîmbetu-i obișnuit, zicîndu-i

20 cucernic:

— Ce-i, Zaharie? Ai mai venit pe la mine?

-r Bine, Ioane, bine, tot bine, răspunse Herdelea rușinat.

Vorbiră întîi de noul învățător pe care Belciug îl
25 lăudă mult, deși nu-i plăcea fiindcă nu era atît de cuviincios cum s-ar fi crezut să fie un tinerel fără nici un merit deosebit, afară că a învățat ceva carte. Cînd Herdelea pomeni de casă, popa tăcu, puse ochii în pămînt și-și mîncă unghiile cîteva minute.

30 — De ce te pripești, Zaharie? zise pe urmă tot blînd. Mai e vreme... Parcă fugim noi din Pripas?

— Nu-i lucru mare și pe mine mă scapi de o grije...

— Dacă ar atârna numai de voința mea, n-aș șovăi, Zaharie, vezi tu bine... Dar locul e al bisericii, știi. Pot eu să împart averea bisericii?

— Tu să vrei, Ioane, că biserica...

5 — Mai îngăduie, Zaharie, mai ai răbdare!... Ce-ți pasă ție, dacă eu nu zic nimic și închid ochii? făcu Belciug cu o privire în care Herdelea citea o amenințare ascunsă. Nu mă pot obliga... mi-e peste puțină, frate Zaharie!

10 Se despărțiră tot zîmbind, dar cu mai multă ură în suflet. Preotul își zicea că mai bine dăruiește locul oricărui țăran,decît să rămînă în stăpînirea familiei dușmanilor lui ticăloși. Herdelea ar fi fost în stare să-i dea cu parul în cap omului care umblă să-i fure rodul muncii lui de ani de zile.

Bobotează risipi orice nădejde de apropiere. Familia Herdelea așteaptă să vie Belciug cu crucea și cu Iordanul, după datina creștinească. Preotul, începînd din cellalt capăt al satului, ajunsese după-
20 amiazi în Ulița Mare. îl văzură intrînd la primarul Florea Tancu, apoi la Glanetașu, apoi ocolind casa învățătorului și trecînd la Macedon Cercetașu, apoi îndepărtîndu-se iar...

— Uite că nu vine la noi, murmură doamna
25 Herdelea speriată întîi.

O indignare fără margini se încinse în casa învățătorului.

— Asta-i nemaipomenit! se cruci Titu. Un preot cumsecade nici n-ar visa asemenea murdărie!

30 — Acuma însă nu-l mai iert! se legătui Herdelea furios. Nu-l iert nici mort! Chiar azi am să-l reclam la episcopie... în toiul verii are să vie cu crucea, afurisitul !... De minunea lumii am să-l fac !

învățătorul se așeză îndată să scrie plîngerea. Ochelarii îi tremurau pe nas de mînie. Doamna teerdea și Titu ocăreau cu înverșunare.

— Lăsați-l pe mîna mea! strigă Herdelea de la
5 masa de scris. Ne-a făcut el pocinogul, dar și eu am să-l joc să mă pomenească... Și să poftească să se atingă de casă, că-i arăt eu lui cine-s eu! Să poftească mortăciunea ! închid, pun lacăte și sigilii,și să îndrăznească să intre în lipsa noastră, să îndrăznească. Porcul și cîinele de „Pămătuf” I

7

„Uite viața! se gîndi Titu văzînd necazurile ce se grămădeau pe capul tatălui său, gata să-l strivească. Groaznică-i viața și neîndurătoare!”

15 Parcă de-abia azi înțelegea aievea chinurile și zbulumările mărunte care, amestecate, înșirate și neașteptate, alcătuiseră totdeauna rostul părinților lui în lume. încrederea lor, veșnic nouă și nezdruncinată, i se părea eroică și totuși îl umplea de milă. Lupta
20 aceasta umilă și spinoasă, neconținută și fără nici o țintă, cu aceleași poticniri și aceleași speranțe, îl spăimînta. Se gîndea ce-ar fi dacă, într-o bună zi, tatăl său ar vedea deodată limpede, ar pătrunde zădărnicia eforturilor lui istovitoare?

25 Se despărți îndurerat, sărutîndu-le mîna cu evlavie ca unor păstori neprihăniți. Iar ei erau mulțumiți că feciorul pornește serios pe calea vieții.

Plecă spre Măgura cu căruța lui Ion, o căruță nouă, cu doi cai buni, primiți de curînd de la socrul său. Pe drum, Ion îi povesti cu mare mîndrie cum a biruit pe Vasile Baci.

— Dacă nu m-ai fi învățat dumneata, domnișorule, rămîneam mai rău ca un țigan ! sfîrși țăranul întorcînd capul spre Titu cu o privire recunoscătoare.

— Adică cum te-am învățat eu? făcu tînărul uimit.

— Vai de mine, mi se pare că dumneata ai uitat de tot? zise Ion. Nu ții minte cînd mi-ai spus, ehe, acu-s doi ani aproape, că trebuie să silesc pe badea Vasile să-mi dea pe Ana?

10 Titu tresări. Niciodată nu se gîndise că o vorbă aruncată la întîmplare poate stîrni o întorsătură în viața unui om. Purtarea lui Ion față de Ana și Vasile Baciul i se păruse urîtă și neînțeleasă.

— Dar socrul tău?... îl lăsași sărac? întrebă dînsul, simțindu-se complicele tuturor nesăbuițelor lui.

— Tot pămîntul e al meu, domnișorule ! rînji Ion cu mulțumire pătimășă. Cît pămînt!... Numai să-mi dea Dumnezeu sănătate să-l stăpînesc, că-i al meu!

20 Patima din glasul lui înfiora pe Titu. Îndîrjirea, egoismul și cruzimea cu care omul acesta a urmărit o țintă, fără să se uite în dreapta sau în stînga, îl înfricoșau, dar îl și mișcau. Se gîndi la șovăirile lui din vremea aceasta, la zigzagurile neputincioase, la alergările lui după țeluri de-abia întrezărite, și se simți mic în fața țăranului care a mers drept înainte, trecînd nepăsător peste toate piedicile, luptînd neobosit, împins de o patimă mare. El se frămîntă cu dorințe nelămurite, făurește planuri peste puterile lui, trăiește cu visuri fermecate, și alături de dînsul viața înaintază vijelios. Un simțimînt de slăbiciune îi strînsese inima.

— Numai o pasiune puternică, unică, nezdrun-cinată dă prețul adevărat vieții! murmură dînsul întristat și dîndu-și seama că el n-a fost în stare să urmărească fără preget o singură țintă.

5

8

« Vremea se dezmoțea. Iarna, istovită ca o babă răutăcioasă, se zgîrcea mereu, simțind apropierea primăverii din ce în ce mai dezmiertătoare. Haina de zăpadă se zdrențuia dezvelind trupul negru al cîmpurilor.

10

Ion de-abia așteptase zilele acestea. Acuma, stăpîn al tuturor pămînturilor, rîvnea să le vadă și să le mîngîie ca pe niște ibovnice credincioase. Ascunse sub troienele de omăt, degeaba le cercetase. Dragostea

15

ltri avea nevoie de inima moșiei. Dorea să simtă lutul sub picioare, să i se agate de opinci, să-i soarbă mirosul, sa-sf umple ochii de culoarea lui îmbătătoare.

A j ^ ^ Culeși singur, cum înaTMg6ăiă;înFta

întro luni. Sui drept în Lunci, unde era porumbiștea cea mai mare și mai bună, pe spinarea dealului... Cu cît se apropia, cu atît vedea mai bine cum s-a dezbrăcat de zăpadă locul ca o fată frumoasă care și-ar fi lepădat cămașa arătîndu-și corpul gol, ispititor.

20

Sufletul îi era pătruns de fericire. Parcă nu mai rîvnea nimic și nici nu mai era nimic în lume afară de fericirea lui. Pămîntul se închina în fața lui tot, pămîntul... Și tot era al lui, numai al lui acuma...

25

y Se opri în"lnîJioaîT^elniței. Lutul negru, lipicios, îi țintuia picioarele, îngreindu-le, atrăgîndu-l ca brațele unei iubite pătimăse. îi rîdeau ochii, iar fața toată îi era scăldată într-o sudoare caldă de patimă.

30

Se aplecă, luă în mâini un bulgăre și-l sfărâmă între degete, cu o plăcere înfricoșată. Mîinile îi rămăseră unse cu lutul cleios ca niște mănuși de doliu. Sorbi mirosul, frecîndu-și palmele.

ridica deodată rușinat și se uita împrejur sa
fi văzut cineva. Fața însă îi zîmbea de o plăcere

Se vedea acum mare și puternic, ca un uriaș din basme care a biruit, în lupte grele, o ceată de balauri îngrozitori.

își înfipse mai bine picioarele în pământ, ca și
cînd ar fi vrut să potolească cele din urmă zvîrcoliri
ale unui dușman doborât. Și pămîntul parcă se clăti-
na...se închina în fața lui... •

Herdelea găsi o locuință bună și ieftină în Armadia, cu cerdac și cu grădiniță, în casa lui Ghiță Pop, scriitorul de la judecătoria, și astfel îndată după Bobotează se mutară cu tot calabalicul, seara „ca să nu mai vadă străinii toate boarfele”, cum zicea dascălița. Căsuța lor din Pripas rămase goală și părăsită ca un sărman cadavru necunoscut.

431

da școalei și nu pot vorbi... Chiar și doamna Herdelea, căreia nu-i plăcea să se coboare între prostime, acum a în primea cu inima deschisă ca pe niște neamuri scumpe, rîdea cu ei, îi poftea să șeadă pe scaunele cele bune, nu
5 se uita că-i murdăresc scoarțele cu opincile lor năclăite de noroaie, se plîngea și ocăra Armadia și pe cei ce au silit-o să-și părăsească ea odihna și liniștea din Pripas.
Herdelea avea cam mult de lucru, dar muncea bucuros, căci, în afară de leafă, Grofșoru îi trecea și
10 unele venituri mai mici, încît nu se pomenea zi să nu sosească strălucitor de la birou, să arunce pe masă banii ciștigați, strigînd cu mîndrie:
— Na, băbucă! Ești mulțumită?
Mulțumirea lor cea mare însă era Grofșoru.
15 Herdelea nu mai contenea cu remușcările că s-a purtat atît de rău cu cel mai bun om din lume. De altfel și Grofșoru îl îndrăgi, aievea, mai ales convingîndu-se că e un muncitor priceput și harnic. Uneori însă, mai în glumă, mai în serios, tot îi zicea „renegatul”, ca o
20 imputare pentru trecut.
— Lasă, domnule avocat, că mai sunt alegeri! Nu mori d-ta pînă nu te facem deputat! răspundea Herdelea cu căință și făgăduință.
Grofșoru atunci zîmbea măgulit, căci într-adevăr
25 aștepta mult alegerile viitoare. Era suflet milos. Nenorocirea învățătorului, după ce îl cunoscuse mai bine, îl mișcă adînc. Începu să povestească tuturor pățania lui, înflorită, împodobită, naționalizată. Herdelea deveni curînd „martirul”, „inimosul apărător al țărănilor”, „victima răzbunării ungurești”. Mulți îl
30 opreau pe stradă, îi strîngeau mîna puternic și-i șopteau:
— Am auzit, mi-a spus Grofșoru ce-ai tras... Of, dinii, cîinii!

Se bucura el, dar totuși elatină trist din cap, căci tejeate acestea nu-l împiedecau de a fi suspendat din învățămînt, de a fi nevoit să-și lase în voia soartei căsuța lui, de a munci din greu pentru o bucătică de
5 pîine și de a-și vedea primejduită liniștea bătrînețelor.
Cînd sosi noul termen de judecată cu Belciug, Herdelea vru să ia iarăși un certificat medical precum că pîrîta d-na Herdelea e bolnavă și nu se poate prezenta. Grofșoru însă, căruia îi povestise și nerușinarea de la Bobotează, îl sfătui dimpotrivă, strigînd:
— Lasă-l să ne judecăm, să ți-l scutur de să te ție minte!
Și, într-adevăr, Grofșoru îl suci și-l învîrti pînă
15 ce Belciug făcu fețe-fețe, înghițind în sec, iar în cele din urmă declară singur că-și retrage plîngerea. Apoi cînd avocatul arătă pe reclamant ca o fire răzbunătoare, care în ciuda obligațiilor sale preoțești, nu s-a dus cu sfîntă cruce în casa unor buni creștini, pentru care
20 faptă de altfel va trebui să dea socoteală autorităților bisericești competente, d-na Herdelea se aprinse atît de mult că nu se stăpîni să nu murmure chiar în fața judecății:
— Pămătuful!
25 Grofșoru îndemnă apoi pe Herdelea să n-aibă grijă nici în privința sentinței de la tribunal. Se însărcinează el să-l scoată ca lamura. Suspendarea e un moft. Ba e și o onoare să fii suspendat pentru îndeplinirea unei obligații naționale, cum este apărarea țaranului oropsit. A avut noroc judecătorul că s-a transferat, altminteri o pătea urît de tot pînă la sfîrșit, căci prea a fost ticălos și voise s-o ia razna, ungurește. Și fiindcă Herdelea, ca omul pățit, se îndoia și nu credea, Grofșoru se înfură, se jura și striga că

„să-i taie mustățile dacă n-are să-l facă achitat de orice pedeapsă". însemnătatea acestei promisiuni lua proporții știindu-se în toată Armadia că Grofșoru ținea la mustăți mai mult decît la lumina ochilor, că în

5 fiecare zi venea acasă la dînsul bărbierul să i le spele, să i le ungă cu pomăduri, și să i le frizeze și să le răsucească.

La vreo lună după ce se stabiliră în Armadia, sosi și Ghighi din Vireag, de la Laura care născuse o

10 fetiță. Ghighi se înduioșa puțin c-a rămas pustie căsuța din Pripas, dar apoi se împacă repede. Aici își vedea zilnic prietenele de sindrofie, se ducea pe la ele, veneau ele pe la ea; de asemenea tinerii Armadiei o puteau vedea mai des, o înconjurau, o complimentau,

15 îi mai dădeau cîte-o serenadă... La serata dansantă de la sfîrșitul lui februarie se duse împreună cu bătrînii și petrecu admirabil. Zăgreanu îi dădu tîrcoale toată vremea și, măcar că la început ea a fost rece cu dînsul, ca unul care <* vinovat în nenorocirea fa-

20 miliei, în cele din urmă se convinse că e băiat cult, așezat, drăguț și cavalier, ceea ce recunosc și doamna Herdelea.

De cînd sosi Ghighi începu de altfel și Zăgreanu să vină mai deseori pe la Herdelea să-i ceară sfaturi

25 și îndrumări în chestiuni de școală și, firește, la sfîrșit, nu uita să mai stea de vorbă și cu domnișoara devenind foarte melancolic și suspinînd în răstimpuri.

De altfel Ghighi, cît stătuse la sora ei, se schimbase, se făcuse adevărată fată mare, deși încă n-avea

30 douăzeci de ani. Crescuse, se împlinise, pierduse copilăria și-și păstrase veselie comunicativă. Ochii ei albaștri însă luceau mai puternic și parcă ascundeau dorințe nelămurite... Povestea bătrînilor cu mare în-

suflețire viața fericită și armonioasă ce o duce Laura

cu Pinte. în patru luni și jumătate nu i-a auzit nicio dată certîndu-se, nici baremi neînvoindu-se. George e delicat, iar Laura nu-i iese din vorbă și a ajuns să-i ghicească și gîndurile. Fetița le-a botezat-o protopopul

5 din Baia-Mare; i-au zis Măria, după numele d-nei Herdelea. La vară au să vie negreșit prin Armadia, ca pe urmă să meargă cu toții la băi la Sîngeorz, unde e vorba să sosească și rudele din România.

2

10 Mîndru și mulțumit ca orice învingător, Ion simțea totuși un gol ciudat în suflet. Se gîndea și plănuia cum să-și muncească moșia și în aceeași vreme inima îi umbla parcă aiurea, cercetînd, adulmecînd neliniștită... Apoi cînd prinse de veste că se mărită Florica

15 vădanei lui Maxim cu George Bulbuc, îl zgudui un fior de durere. „Cum se mărită și de ce?" își zise furios ca și cînd cineva i-ar fi furat cea mai bună și mai mare delnița de pămînt.

în vîlmășagul goanei după moșie nu se mai sin-

20 chisise de nimeni și de nimic în lume. I se păruse că nici nu se poate întîmpla altceva și că tot satul trebuie să stea în loc, să ia parte sau cel puțin să privească la lupta lui cumplită. Acum se mira și se mînia văzînd că oamenii și-au căutat de nevoile lor precum și-a

25 căutat el de-ale lui, că lumea și-a urmat mersul ei parcă el nici n-ar fi fost.

Se cutremură ca deșteptat dintr-un vis. își aduse aminte cît i-a fost de dragă odinioară Florica și nu pricepea de ce vrea dînsa să se mărite cu altul, cînd

30 el e aici și o iubește ca și atunci? își reamintea cum i-a spus în noaptea nunții, că tot ea i-e dragă și-apoi

totuși nici nu s-a mai gîndit pe urmă la ea, ca și cînd ar fi înghițit-o pămîntul... Părerii de rău îi rodeau inima, îi trecea prin creieri să alerge la Florica, să-i spună că tot dragă i-a rămas și să-i poruncească să nu se mărite... Dar se dezmeticea rușinat. Om însurat,

- 5 cu copil, l-ar huidui lumea și l-ar alunga Florica... Ei, dacă n-ar fi Ana...
- Druștile și colăcarii veniră să-l cheme la nuntă și el făgădui bucuros că va merge de bună seamă.
- 10 Însurătoarea feciorului lui Toma cu o fată săracă lipită stîrnise de altminteri vîlvă în Pripas. Mai ales tocmai calicii îi ocărau că ia o calică și spuneau în gura mare că George are să pape repede averea bătrînu-lui. Toma auzea zvonurile și răspundea neîntrebat:
- 15 — Eu nu mă bag, nu mă amestec... Parcă eu am să trăiesc cu ea? Eu i-am spus totdeauna. Dragul tatii, fă ce vrei și ce-ți cere inima. Că noi la avere nu ne uităm, c-avem slavă Domnului, și nu sîntem murtori de foame... Dacă-i place lui fata și i-e dragă, să
- 20 fie sănătoși. Că decît să trăiești cu o ciună-n casă, mai bine să te arunci în Someș cu capul în jos...

George nu-și încăpea în piele de mîndrie. Avea mulțumirea, ce-l măgulea grozav, că a cucerit pe Florica și însurătoarea i se părea încoronarea unei biruinți nemaipomenite.

- 25 De cînd se cununase Ion Glanetașu cu Ana, el rămăsese fruntea flăcăilor, ceea ce-l răsplătise puțin pentru înfrîngerea ce o suferise atunci. Deși ar fi fost timpul să se însoare și dînsul, nu se putea hotărî. Tatăl său îl zorea, iar el amîna mereu, ca să se bucure în tihnă de plăcerea de-a fi călăuza tineretului în bine și-n rău, la petreceri și la bătaii. De altfel spunea cu fală că nici o fată din sat nu-i destul de vrednică de dînsul. Fără să-și dea seama, vorbea chiar

adevărat. Căci, ca să-i placă vreuna, trebuia întîi să vadă că place și altuia, și că luînd-o pricinuieste necaz cuiva.

- Toamna trecută însă George primise o lovitură
- 5 în mîndria lui de cap al tinerimii. Atunci se întorsese de la oaste Nicolae Tătaru, feciorul lui Trifon, voinic aspru la înfățișare și blînd la inimă. Era băiat cu învățatură: umblase trei ani la liceul din Armadia și nu continuase fiindcă repetase de două ori clasa a doua.
- 10 Din școală rămase totuși cu dragostea de carte și, cînd a crescut mai mare, s-a abonat *la Foaia poporului*, săptămînală, din care citea duminica, pe prispă, părinților și vecinilor dornici de a afla ce se petrece prin lume. În armată a înaintat sergent și se fălea că i-ar
- 15 fi propus însuși căpitanul să se reangajeze. Venise mai dezghețat din cătănie, vorbind mai răspicat, parc-ar fi comandat mereu, umblînd ca bradul și avînd veșnic pe limbă cite-un *also* și cite un *marș* sau *ruic* prin care uimea pe flăcăii și chiar pe bărbații din sat. Macedon
- 20 Cercetașu îl îmbrățișa în fiecare duminică la circiumă și se plîngea că feciorul lui a fugit de trei ori de la oștire, de-l face de rîsul lumii. Cu toate acestea Nicolae era așezat, potolit și se gîndea să se însoare cît mai curînd, deoarece cei de vîrsta lui aveau și copii. Dar,
- 25 pentru că avea vreo șase frați mai mici ca dînsul, căuta o fată cu zestre, la care să se poată muta, ca să-și ușureze părinții. Pînă să găsească ce dorea, se ținea de Florica vădanei lui Maxim, cu care-ți era mai mare dragul să te arăți la horă, fiind frumoasă și deșteaptă, deși ca degetul de golașă.

George simți curînd că i se întunecă steaua din pricina lui Nicolae. Și atunci, ca să-i dea o lovitură zdravănă, văzîndu-l că umblă cu Florica și zvonindu-

se chiar c-ar fi vorba s-o ia de nevastă, se hotărî repede, o peți și făcu îndată tocmeala, vesel că i-a suflat-o.

Florica se topea de fericire. Nu nădăjduse ea
5 niciodată norocul să o ia feciorul unui „bocotan”
ca Toma Bulbuc. Cum împlinise douăzeci de ani și,
afară de niște boarfe, zestre n-aducea, s-ar fi agățat
bucuroasă de oricine, numai să se vadă la casa ei.

Nunta se făcu în casa cea nouă a lui George,
10 zidită anume pentru dînsul. Trei popi slujiră la bise-
rică, iar Toma nu s-a lăsat pînă nu i-a oprit pe toți și
la ospăț, izbutind chiar să îmbete leucă pe cel din Sără-
cuța, cu bere, căci cumpărase înadins trei butoaie
pentru fețele spălate. Naș mare a fost Stoessel care,
15 ca notar, deși ovrei, i se păruse tot ce se poate mai
distins. Stoessel a venit cu brișcă lui cea nouă, galbenă,
împreună cu notăreasa și cu toți copiii, și a stat toată
noaptea, iar în talgerul miresei a zvîrlit o hîrtie de
o sută coroane, nu ca popa din Sărăcuța care a pus un
20 biet zlot de argint și încă văitîndu-se că biserica lui
e cea mai săracă de pe valea Someșului.

George era foarte vesel și mîndru, și se uita din
cînd în cînd la Nicolae Tătaru să-l surprindă cît e
de supărat. Rotindu-și însă privirea la oaspeții prea-
25 cinstiți, întîlni deodată ochii lui Ion Glanetașu,
înfipți ca niște lipitori în Florica. Ochii aceștia dîrji,
aprinși și tulburi îl spăimîntară și parcă îi spuseră că
dintr-însii pornește primejdia. Încercă să se bucure
că Ion îi rîvnește pe Florica și vru să simtă o răzbunare
30 pentru cele ce a trebuit să înghită odinioară din prici-
na lui. Dar nu izbuti să-și împrăstie teama nici dînd
de dușcă un pahar de rachiu. Numai întorcîndu-se la

Florica se mai liniști puțin, căci ea ședea cu ochii
plecați și plînși, cum se cuvine unei mirese, și doar
pe buzele subțiate și roșii îi juca un zîmbet de plăcere.
Se gîndi să nu se mai sinchisească de Ion, și totuși
5 îndată se pomeni iar pîndindu-l. Și Ion nu-și lua ochii
de la mireasă, ca și cînd i s-ar fi lipit de ea într-o
sărutare atît de pătimașă că nici o putere din lume să
nu-i mai poată despărți... Alături de el, George desco-
peri într-un tîrziu pe Ana, gălbejită și uscată la obraji,
10 șezînd ca pe ghimpi și surîzînd rușinată. Ea, întîlnind
privirea mirelui, spuse ceva la ureche lui Ion care,
fără a întoarce capul, mîrîi arătîndu-și dinții, ca un
dulău gata să muște. Zîmbetul pe fața femeiei se șterse
o clipă, pentru a reveni însă îndată mai înghețat.

Ana simțise de la începutul ospățului că Ion
15 pofteste pe Florica. Odinioară s-ar fi prăpădit de
durere; acuma numai o rușine crîncenă îi ardea sufle-
tul, că toți oaspeții o văd batjocorită... Și, încetul cu
încetul, rușinea se schimbă într-o greață năbușitoare.
20 I se părea că toată lumea, cu tot ce e într-însa, se
scufundă în niște ape tulburi, atît de murdare încît
scîrba singură plutește deasupra ei ca o iazmă otrăvi-
toare, închidea ochii și totuși vedea neîncetat apa
spre care o împingea o mînă grea, ca spre un liman care
25 spală urmele și părerile de rău.

În zori, mergînd acasă, cu picioarele de plumb,
cu cizmele nouă, plîngînd pe zăpada înăsprită de ger,
un frig înfricoșător îi îngheța inima. Ion pășea rar,
suflînd pe nări ca un taur lacom, cu capul în vînt pe care
căciula stătea țănoșă ca o creastă neagră de cocoș.
30 Mergea parcă pe ea nici n-ar cunoaște-o, fără să-i
arunce o privire... Amărăciunea o sugruma. Se pomeni

zicîndu-i tare, fără voia ei, încît se minună singură, auzindu-și glasul:

Am să mă omor, Ioane!

5 Bărbatul nu se uită la ea. Se înfurie însă deodată, ca și cînd l-ar fi trezit dintr-un vis dulce.

— Da' omoară-te dracului că poate așa am să scap de tine! mormăi apoi nepăsător, scoțînd pe gură și pe nas fuioare albe de aburi, ca un b[^]

10 Ana se cutremură. Se opri o clipă să răsuflă. Pămîntul se învîrtea și se legăna ca zguduit brusc din temelii. Și parcă apa tulbure, grețoasă de adineaori se întindea peste tot, amenințînd s-o smulgă și pe ea, s-o arunce în vârtejul fără fund. întinse mîinile căutînd un reazăm care s-o apere de cutropire. Vru
15 să strige ajutor și buzele ei șoptiră desperate:

— Am să mă omor...

Dar nici nu-și mai recunosc glasul. •

3

20 „Aș fi putut cîștiga și mi-ar fi venit ușor s-o pedepesc chiar cu temniță... Dar cum să-mi pun eu mintea c-o muiere? Ajunge c-am speriat-o bine de tot, să se învețe minte", își zise preotul Belciug după procesul lui cu d-na Herdelea, observînd că nu e furios, deși a ieșit înfrînt.

25 De altfel, de cînd s-au mutat Herdelenii în Armadia, mînia lui împotriva lor parcă scăzuse, făcînd loc unei lîncezeli pe care nu putea s-o înțeleagă. Pînă atunci toate nenorocirile învățătorului i se păruseră binemeritate și se simțise mîndru c-a contribuit și dînsul la
30 stîrnirea lor, adăogînd, ca o culme egală cu excomunicarea, refuzul lui de-a intra cu sfîntă cruce în casa

\\.

I

j

5

unde s-au urzitticăloșiile împotriva slujitorului Dc-mului. Acuma însă începea să-și dea seama că neînțelegerile dintre ei au pornit din deșertăciuni mărunte, aproape copilărești, și-și zicea că pedeapsa a fost poate prea mare pentru greșelile săvîrșite. „Poate c-am fost prea aspru, dar lecția o meritau", se mîngîia dînsul în nopțile lungi de iarnă, cînd se zvîrcolea fără somn în așternut.

io își amintea serile plăcute de-acum cîțiva ani. Herdelea venea și jucau durac sau ședeau de vorbă pînă tîrziu, ca niște frați. Alteori se ducea el la Herdelea și jucau loton cu toată familia, pînă după miezul nopții, pe nuci, sorbind cu poftă numeroase ceaiuri cu mult rom. Cînd s-a întors din Cluj, după operația
15 de rinichi, fiind slăbit și avînd mare nevoie demîncare mai bună, d-na Herdelea îi trimetea în fiecare zi pe Ghighi, care era mititică, cu supă de găină și cîte alte bunătăți...

j

|

'

f

20

;

f

25

j

!

i

30

»

Amintirile bune i le întunecau însă, nu uneltirile de mai tîrziu ale Herdelenilor, ci învățătorul cel nou pe care Belciug a ajuns foarte repede să-l numească în sinea lui „băiatul viclean și renegat al unui țăran de treabă"... Preotul vorbise numai de vreo cîteva ori cu Zăgreanu, dar îl și catalogase. Tinerelul zîmbise, parcă ar fi vrut să-l ia de sus... Cu Herdelea făcuse Belciug o înțelegere să-și adune într-o singură după-amiazi toate orele de religie, iar cînd n-aveavreme, să lase pe cîte-un băiat mai mărișor să citească din Catechism și să păzească liniștea în clasă. În cea dintîi
miercuri după prînz, venind la școală, Belciug găsi la masă pe Zăgreanu, cu ceasornicul dinainte, întîmpinîndu-l cu „ai întîrziat binișor, domnule părinte". Ba mai stătu în spinarea lui toată vremea, ascultînd cum face lecția, ca un controlor. Preotul se supără, înverzi, asudă,

se gîndi mereu să-l ia de guler și să-l scoată afară, dar se stăpîni și doar la plecare nu-i dădu mîna. Peste cîtevasăptămîni, avînd o întrevvedere cu arhitectul noii biserici, Belciug uită de ora de religie. Spre seară se

5 pomeni acasă cu Zăgreanu care-l rugă politicos să nu mai lipsească... Cînd mai află apoi că veneticul vrea cu orice preț să silească copiii să vorbească numai ungurește, și că pune la gloabă grea pe părinții care nu-și pot trimite odraslele la școală, preotul începu

io să regrete pe Herdelea.

Totuși Zăgreanu și Herdelea nu-l preocupau decît în unele ceasuri de plictiseală, căci altminteri trăia niște vremuri fericite. În Ulița Mare, pe locul cel mai frumos din sat, aproape de casa lui, zidurile noii biserici așteptau doar primăvara ca să reînceapă lucrul,

15 să se înfăptuiască deplin visul lui. Pînă atunci avea dese întîlniri, sfaturi și chiar certuri cu arhitectul, un om încăpățînat, cu o barbă lungă, stufoasă, care voia să știe mai bine ca dînsul cum să împodobească

20 iconostasul și interiorul sfîntului lăcaș.

Ca o minune cerească, tocmai în clipele de greu zbucium, venise la dînsul o deputăție de țărani din Săscuța să cumpere bisericuța veche, s-o mute la ei. Belciug se cutremură de mîndrie, căci astfel dobîndea mai mult

25 decît îi trebuia spre a acoperi toate cheltuielile clădirei cele noi.

— Mult m-am străduit și Dumnezeu nu m-a lăsat! murmură el închinîndu-se cucernic. O, dacă toți ar face ca mine, dacă fiecare ar face măcar atîta,

30 cum s-ar înălța neamul nostru în lume și în fața atotputernicului!

Belciug era român înflăcărat, dar fără paradă și nevrînd măriri. „îmi fac datoria în cuibul meu”, își zicea cu o modestie bisericească în care dormea poate

și o părere de rău. Sentimentele însă și le păstra mai mult în suflet, ferindu-se să aibă ciocniri cu stăpînirea. Numai la petreceri își dădea drumul uneori, deși a doua zi se căia că n-a pus lacăt gurii, cum scrie de altfel și în cărțile sfînte.

5 Pînă a început clădirea bisericii, avusese obiceiul să spună că, după ce o va vedea sfințită, va muri bucuros. Acuma își mai deschidea un termen: să-i dea Dumnezeu zile să poată vedea și dînsul România,

10 „mama visurilor noastre”, pe urmă va muri împăcat, în așteptarea morții însă se cîntărea de cîte ori umbla prin Armadia și, cînd se plîngea că n-are să mai trăiască mult, se supăra dacă îi băteau în strună. În schimb se însenina cînd i se spunea că e rezistent și că are să

15 înmormînteze tot satul pînă să-i vie lui rîndul. Atunci își mîngîia barba zbîrlită și ofta cu ochii spre cer:

— Speranțe deșarte, vai, prea deșarte! Viitorul e în mîna lui Dumnezeu... Noi să vedem prezentul!

Prezentul lui erau socotelile bisericii cu arhitectul, grijile gospodăriei, slujba bisericească, Zăgreanu, Herdelea, sătenii...

20

Se necăji cînd își dădu seama că prea a început să se gîndească la Herdelea și să întrezărească chiar puțința de împăcare, dacă ar avea norocul să se mai reîntoarcă în Pripas.

25

„Atîta mi-ar lipsi acuma! se minie căutînd să-și împrăstie gîndurile acestea. Asta-mi lipsește, vezi dumneata... Parcă de împăcări îmi arde mie azi..’/”

4

30 Numai dorința de-a strînge banii de drum îl înviora pe Titu în Măgura. De aceea muncea din răsputeri, silindu-se să-și grăbească plecarea...

De altminteri nici n-ar fi putut face altceva în satul acesta aruncat pe o vale strimță, în creierii munților, cu casele răzlețite pe coaste. Cu Căldăraru a văzut repede că n-ar fi chip să lege nici un fel de înțelegeri sufletească. Au fost ei tovarăși de bancă în liceul din Armadia, dar de atunci nu s-au prea văzut pînă acuma cînd Căldăraru era notar, însurat, înstărit, iar Titu un visător, cu capul plin și cu buzuuarele goale... Apoi Căldăraru se schimbă de nerecunoscut. Mititel, voia să pară grav și serios, ca să-l respecte țăranii, întrebuița sumedenie de pomezi ca să-i crească mustățile și era nenorocit că, fiind spîn, de-abia avea aici cîfco-țepușă. Își scotea burta în afară și, pentru că din fire rămînea cam supt, își făcea vesta și pantalonii largi în brîu ca să pară mai gros și pîntecos. Ochii mici, vii, negri, i se învîrteau în orbite ca la veveriță. Vorbea tare și apăsător și se ferea ca de foc să rîdă în fața oamenilor. Era însurat de curînd cu fata subprimarului din sat, țăran bogat, care pusese umărul pentru alegerea lui Căldăraru, deși rivalii lui, mai bătrîni, fuseseră susținuți de însuși solgăbirăul Chițu. Toată familia socrului său îl privea ca pe un fenomen rar și și îl lăuda pretutindeni, sperîndu-se mai ales că „e numai de douăzeci și șase de ani și e notar”, parcă mai tîrziu ar fi fost menit să ajungă cel puțin fișpan.

Titu îi spuse din prima zi că vrea să plece în România și că a venit aci numai să-și adune cheltuiala de călătorie. Căldăraru ținu îndată să-l povățuiască să nu facă prostia de a pleca nicăiri ci să stea la dînsul, să cîștige o practică bună, apoi să-și dea examenele ce-i mai lipseau și să se înscrie la cursul de notari de pe lîngă universitate. Îi preamări apoi profesiunea

de notar comunal, neuitînd a se da drept pildă pe sine însuși, care a ajuns așa de bineprînmuncășistăruință, Titu se simți micșorat că prietenul său vrea să-i pozeze în ocrotitor, dar nu-i făcu imputare, ci își întee doar hotărîrea de-a pleca mai repede.

În sufletul lui zbuciumările se liniștiră sub privegherea speranței. Din clipa cînd dorința vagă de-a trece dincolo s-a transformat în pasiune, viața i s-a ușurat, ascunzîndu-și parcă toate mărungișurile mite. Visurile care pînă ieri clocoteau într-insul, căutînd să izbucnească neapărat și să schimbe realitatea, să cucească pe toți și să-i facă să tresalte la fel, acuma stăteau sfioase în colțul cel mai cald al inimii lui, ca astîmpărate de un farmec atotputernic. Acolo le rîngia în clipele de reculegere, le răsfața și le ferea cu grije de ochii lumii neînțelegătoare. Și astfel năzuințele i se păreau mai prețioase și mai dragi, ca o comoară nestimată.

O dată Căldăraru, văzîndu-l retras și ursuz, vru să-l descoase. Titu îi răspunse verde:

— Ce să pricepi tu? Ce ideal să nutrești tu? Te-ai însurat, ești notar, ce-ți mai lipsește? Copii? Ai să faci, că doar nu-i așa mare lucru... Pe urmă? Idealul tău, dragă, e să fii apreciat de domnul solgăbirău. De aceea nu scapi nici o sîmbătă fără să-i trimiți daruri, de-aceea te iscălești „Kaldarar”, de-aceea pui pe nevastă-ta să învețe ungurește și ai fi în stare să înveți ungurește și pe bietul tatăl-tău...

— Te rog, te rog, se umflă notarul. Eu sunt om cumsecade...

— De ce te superi?... Apoi parcă eu ce-ți spun? Tocmai pentru că ești prea cumsecade, faci ce faci. Și poate că bine faci... Dar dacă eu nu sunt în stare să fiu ca tine și ca miile de alții ca tine? Nu sunt, dragul meu,

și nu pot... Și vezi.de aceea eu n-am ce căuta nici aici, nici în alt județ, nicăiri în țara asta, ci trebuie să-mi iau lumea în cap.

După aceasta și altele, Căldăraru se căi că s-a încurcat cu un zăpăcit care nu știe să-l stimeze. I-ar fi căutat vreo vină și s-ar fi cotorosit de dînsul, dar Titu muncea cît șapte și-i duce în spinare toată cancelaria, încît n-ar fi fost ușor să-l înlocuiască.

Spre primăvară Titu primi o scrisoare de la Laura care-l umplu de bucurie. Îi spunea în scrisoare că la vară vor veni la Sîngeorz negreșit și rudele din România ale lui George. Se simți acum atît de aproape de fericire încît îi venea să întindă mîna s-o strîngă în brațe.

/De la nunta lui George Bulbuc, în ființa Anei se statornici o silă grea pentru tot ce o înconjură. Zilele i se păreau nesfîrșite și tulburi, asemenea apei care o ispitise atunci și al cărei miros înăbușitor îi rămăsese în nări ca o ispită. Simțea mereu că-i lipsește ceva și rîvnea din ce în ce mai mult o liniște mare. Se oprea deseori pierdută, cu brațele moarte, cu ochii aiurea, fără să vadă și fără să audă. Zenobia, cînd o surprindea așa, o ocăra că doarme în picioare și că pute locul de lene pe unde trece.

Nici o bucurie nu mai găsea în lume. Copilul începea a gînguri și semăna atît de bine cu Ion încît ea, care se îngrozea de bărbatul ei, îi ocolea privirea de frică să nu vadă într-însa ochii din noaptea ospățului, cei ce-au pătruns ca niște săgeți aprinse în carnea celeilalte femei. Apoi și Petrișor era rău, plîn-

gea mult pînă învinețea, iar cînd îi dădea țîța în gură, mușca sfîrcul cu gingiile parc-ar fi vrut să se răzbune că maică-sa n-a sărit mai curînd. Mîngîindu-1 și hrănindu-1, Ana își zicea de multe ori: „Numai Ion e pricina...”

Își simțea inima seacă și goală ca o pungă zvîrlită într-o margine de drum de un trecător nepăsător, încetul cu încetul și mintea i sestinsese, parcă toate cutiuțele s-ar fi deșertat spre a lăsa locul slobod numai pentru două chipuri tot mai deslușite, care i se plimbau de ici-colo, greoaie, apăsătoare și dureroase, silindu-i sufletul să se împace cu ele și chiar să le îndrăgească: Avrum și Dumitru. Și amîndoi se arătau veșnic așa cum îi văzuse ultima oară: ovreiul cu ștreangul de gît, cu părul umed de sudoare, cu genunchii îndoiți sub scara din șură, iar moșneagul cu briciul deschis ca un compas și ridicat sus ca să nu se taie, și cu o falcă albă de spumă de săpun. Chipurile acestea o spăi înîntau și îi stîrueau o întrebare pe care n-o putea îmbrăca în cuvinte și nici măcar n-o putea lămurii bine. Vedea doar limpede că oamenii, care au trăit și au suferit ca și dînsa, au păstrat în ochii reci atîta liniște și împăcare încît îi era parcă necaz ca nu poate dobîndi și ea nepăsarea lor alinată.

Cînd se desprimăvără, Ana își făcu obiceiul de-a se duce în fiecare zi pe la tatăl ei, pe-acasă. Nu-și dădea seama de ce se duce și nici n-o întreba nimeni. Ion era bucuros că nu-i mai zbiară copilul în creieri și că nu mai e nevoie s-o vadă veșnic bosumflată ca o pre-

vestire de rău... Vasile Baciū rareori schimba cîte-o vorbă cu dînsa; o afurisea însă că din pricina ei a trebuit să ajungă averea lui pe mîinile unui tîlhar care azi-mîine poate să-l scoată și din casă.

De la Glanetașu pînă la tatăl ei, o postată bunișoară, Ana, cu copilul în brațe, mergea ca o nălucă, fără să se uite în dreapta ori în stînga, trecînd pe lîngă oameni fără să dea binețe și bolborosînd cine știe ce...

S Cei ce o întîlneau își făceau cruce; prin sat se șoptea că s-a smintit la minte sărmana femeie, iar unii mai miloși ocărau pe Ion și pe Vasile c-au bătut-o pînă au năucit-o de tot... Ea intra în casă, se învîrtea puțin, ca și cînd ar fi căutat ceva pierdut demult, apoi se așeza

10 pe o laviță, își alăpta copilul, mută, cu ochii în gol, pe urmă deodată se scula și pleca precum venise.

O dată însă, mergînd spre casa părintească, un glas bîlbîit și hodorogit o trezi din aiureala:

— Ana !...Ana !... Stai... Vino-ncoa !...

15 Femeia se opri speriată. Savista-Oloaga, în poarta ogrăzii lui Trifon Tătaru, îi făcea semne desperate cu mîna. Ziua era caldă, alintată de soare. Noroiul pe uliță se zbicise. Ramurile pomilor, spălate de rugina iernii, își înverzeau mugurii.

20 Ana se miră văzînd pe Savista.

— Aici ești? o întrebă.

— Aici... Venit dinadins pentru tine... Să-ți spun, clefai oloaga rînjind, dar cu privirea mînioasă și dînd din mîini parc-ar fi vrut să se ridice în picioarele ei subțiri și corcite.

25 Nevasta știa ca Florica, de cînd s-a măritat, luase pe Savista la dînsa. Ba auzise cum George s-ar fi lăudat către oameni că oloaga are să-i poarte noroc în casă, asta drept răspuns celor ce, voind să-și bată joc,

30 spuneau că Florica n-are zestre, afară dacă u-o strînge pe Savista, ca să-i cerșească pomana trecătorilor. „De ce s-o fi întors oloaga înapoi la Trifon Tătaru?” se gîndi Ana apropiindu-se.

Savista îi spuse ceva căscînd gura cît o șură, gîfîind și silindu-se în același timp să-și mulcomească glasul să n-o audă cumva cineva, deși nu se zărea țipenie de om prinprejur și numai în șanțul de peste

s drum scormonea grohăind un mascur legat de-un picior cu sfoară de un par din gard. Ana asculta și nu pricepea nimic.

—• Mai rar, Savista, murmură ea rugătoare.

Oloaga rosti rar două vorbe, dar apoi urmă mai

10 repede și mai bîlbîit. Din ce în ce însă îi lucea mai aprig privirea și în colțurile gurii îi clăbuceau spume gâlbui.

— Nu vie Ion... Poznă mare... Florica nu... George omoară, urlă dînsa foarte iute, amenințînd cu

15 pumnii și învîrtind în orbite ochii aproape albi de holbați.

Apoi deodată Ana plecă, lăsînd pe Savista cu gura plină, zvîrcolindu-se în lămuriri aprinse. În urechile Anei pătrunsese „Ion, Florica, George” din care

20 înțelese de ajuns. Oloaga însă se înfurie mai rău văzînd-o că se depărtează, și răcni după ea scuturînd pumnii:

— Și pe tine omoară, tîrfa... Tu lași pe Ion...

Făcu o sforțare mare să se repeadă în urma Anei,

25 dar picioarele betege îi rămaseră țintuite pe loc și doar cu fața se plecă pînă-n pămînt, țipînd mai gros:

— Ion vrea Florica... George omoară... Toți, toți, toți !...

30 Ana nu mai auzea decît; „Ion, Florica, George”... Și merse ca altădată drept înainte, pînă la casa în care a copilărit. Tatăl ei nu era acasă. I^uă cheia de sub grindă, unde știa că o ascundea, deschise ușa și se

așeză pe laviță. Copilul se scîncea. îl legănă puțin în brațe, apoi îi acoperi gura cu țîța.

își simțea capul greu ca plumbul. în neștire strîngea la piept copilul care țocăia lacom. Se uita mirată
5 prin casă parc-ar fi văzut-o întîia sau ultima oară. Nimic nu era schimbat. Patul, masa, lavițele, scaunul, dulapul cu vase, donița de apă, lampa spînzurată în tavan,.. Toate ca totdeauna. Numai cuptorul părea mai negru, cu gura-i mare, fără fund... Privind cup-
torul, o săgeată îi trecu prin minte și deodată parcă
id s-ar fi întors înapoi pe o cale spinoasă... Parca e în-
tunec beznă... Lespedea rece îi gîdilă talpa cum se
suie pe cuptor și inima-i bate să-i spargă coastele...
Se urcă încet să nu-i fișie cămașa, să nu deștepte pe
15 tatăl ei care sforăie beat în pat... în culcuș e cald... O
mîna bîjbîie, îi atinge glezna ușor și ea știe că e mîna
lui Ion, căruia îi pîrîie oasele suind și lungindu-se
lîngă ea... Șî inima-i bate mereu... Cum îi bate...
Apoi deodată se cutremură și, dezmeticiindu-se,
20 își aduce aminte, fără să-și dea seama de ce, că îndată
după nuntă. Ion s-a împrietenit ca un frate de cruce
cu George, că merge deseori pe la dînșii, că veșnic se
sfătuiesc împreună, la circiumă beau împreună, umblă
și prin Jidovița împreună... De unde știe ea toate aces-
25 tea? Habar n-are, dar știe sigur... i-a spus cineva...
Chiar Ion a spus-o acasă Zenobiei, lăudîndu-se și lău-
dînd pe George...

Și atunci i se păru că gura cuptorului se cască
mai mare și se apropie de ea. Copilașul scăpase sfîrcul
30 sînului și scîncea... Ana se sculă brusc, încuie ușa, puse
cheia bine. Din spate simțea amenințarea gurii uriașe,
flămînde, încît nu mai îndrăzni să se uite înapoi.

Savista era tot unde o lăsase. Trecînd prin fața
ei, o văzu cum scuipă și o auzi cum răcnește mai
avan:

— Omoară George toți... Rușine... Hu... Huo!..
5 Ana însă se grăbea ca și cînd ar aștepta-o cineva
acasă. Opincile ei plescăiau pe ulița uscată și soarele
o frigea în spinare.

Cînd intră în ogradă, porțița scîrțîi atît de jalnic
că-i zgîrie inima. Ion cioplea o oiște, cu mînele sir-
io flecate, hîcăind de cîte ori izbea cu toporul; se opri
o clipă, se uită după ea și lucirea ochilor i se potoli vă-
zînd-o, parca s-ar fi întrerupt din vedenia celeilalte.
Ana însă trecu pe lîngă el fără a întoarce capul. Ușa
tinzii era deschisă, neagră: pe pragul de sus se prelin-
15 gea o perdea de fum albastru. în casă, pe pat, se odih-
nea Glanetașu, cu fața-n tavan, cu gura căscată,
horcăind. La vatră, Zenobia sufla în foc cu ochii roșii,
umflați; zărindu-și nora, o luă îndată la ocări, dar ne-
încetînd de-a scormoni tăciunii și de-a sufla:

20 — Ai început **sa** forfotești toată ziua prin
sat, tu nevastă... fuuuu... ffff... fff... și coala-s toate
baltă... ff... Parc-ar fi din țigani, nu din oameni
de omenie... Văd că rtu mai ai... fffuufff... nici un pic
de rușine... fff... nici obraz...

25 Femeia auzea vorbele și nu le pricepea rostul.
Toate i se păreau ca prin vis. Stătu puțin în mijlocul
casei. Copilașul gîngurea. Pe urmă, ca și cînd și-ar fi
adus aminte, așeză copilul cu băgare de seamă la pi-
cioarele Glanetașului, îl îmbondori bine în cîrpe și-l
30 închină de trei ori... Făcînd aceasta parcă iar uită ce
vruse și iar rămase pierdută, cu ochii întrebători...
Apoi tresări și ieși brusc în tindă, unde cotrobăi prin
toate ungherele, foarte amărîtă că nu găsea ce căuta.
Porni în ogradă și-n prag o lovi drept în față lumina vie

a soarelui primăvăratec, silind-o să clipească aiurită din ochi. Cu obraji galbeni, supti, cu nasul subțiat, cu barba ascuțită, părea însăși desperarea. Îi venea să-și frângă mâinile și nu putea... Un gând n«u îi răsări

5 ÎH creieri și fugi drept în grajd...

Acolo, pînă să se obișnuiască cu întunerecul, bîjbîi puțin. Apoi văzu pe Joiana, vaca ei de zestre, cu spinarea osoasă și cu șoldurile largi, ieșite afară ca două lopeți, parcă veșnic ar fi fost flămîndă, și cu uge-

19 ml atîrnîndu-i pînă aproape de pămînt. Joiana se uită la ea cu ochii mari, liniștiți și melancolici, ca și cînd ar fi întrebat-o: ce vrea? Ana îi mîngîie șoldul, dar Joiana nemulțumită, întoarse capul și-și vîrî botul în rămășițele de ogrinji, suflînd puternic pe nări spre a îm*

15 praștia praful din fundul ieselor.. Alături rumega Du-

mana lui Ion, iar mai departe, tot pe mîna dreaptă, doi cai slăbuți nechezau cu nădejde. În stînga erau boii, culcați, somnoroși.

Ana însă întîrzia mereu. Se oprea, uitînd ce căuta, și pornea iar doi pași, reamîntindu-și. Ajunse la cotețul unde ținuse vițelul pe care Ion l-a vîndut ca să plătească avocatului. Pe un stîlp, într-un cui de lemn, atîrna ștreangul nou-nouț, cu care lega vițelul cînd îl alegea la muls. Luîndu-l și întinzîndu-l în mîini, zîmbi cu-

25 prinsă de bucurie mare. Pe urmă se uită împrejur. Tavanul era foarte jos, aproape să-l atingi cu degetele, și se odihnea pe grinzi groase, necioplite, Trecu capătul ștreangului pe după cea dintîi dinspre ușă, lîngă Joiana, și îl legă cu un nod întreit. Lărgi bine lațul din

30 celălalt capăt și-i dădu drumul, privind cum se leagănă de ici-colo, din ce în ce mai ușor. Privind așa îi apărui în minte din senin Avrum și se miră că spînzuratul n-o mai spăimînta, ci parcă zîmbea straniu ca o chemare.

I
i
'

|
j

j
i
J
!
i

— O, Doamne ferește, că și eu... murmură Ana întorcîndu-se și făcînd un pas, hotărîtă să iasă din întunerecul năbușitor.

Printr-o crăpătură a ușii pătrundea o dungă de

5 raze galbene în care jucau și se întreceau mii de firir soare în toate culorile. De-afară auzi izbiturile de topor ale lui Ion și un ciripit zgomotos și certăreț de vrăbii multe. Vru să mai facă un pas și deodată văzu limpede în dunga de lumină pe Dumitru cu briciul în mînă,

10 tremurînd ca și cînd i-ar face semn... Speriată, se uită înapoi. Ștreangul nu se mai mișca; stătea drept, întins parcă de-o greutate mare. Cînd se gîndi de ce-o fi întins, desluși în laț capul lui Avrum, cu un rînjet care o înfurie.

↳ încet, tacticos, își scoase năframa și o puse pe parul ce despărțea pe Joiana de Dumana. Se duse apoi furioasă sub ștreangul care-i venea pînă la ochi. Se întinse în vîrfurile picioarelor, prinse lațul cu amîndouă rîniile și-și vîrî capul. Se căzu multă și potrivească

20 funia pe gitul gol, ținînd cu o mînă ștreangul și cu cealaltă lațul. Picioarele o dureau de cît stătuse încordată; simțea că e aproape să amorțească... închise ochii și încercă să nu se mai țină cu mîinile de funie. De altfel nici nu mai putea de picioare; i se zgîrceau

25 genunchii. Lațul se strîngea din ce în ce mai tare. N-o durea, dar i se părea că tot nu l-a potrivit bine și-i era necaz că s-a pripit. Simți o gîdilitură încît trebui să caște gura și ochii. Deodată îi trecu prin minte că acum are să moară, se îngrozi și vru să se întindă să atingă pămîntul, să fugă de moarte. Dar degeaba mișca

30 picioarele, căci nu găsea nici un sprijin. Atunci se spăimînta și o cuprinse o înecăciune arzătoare (j) Limba i se umflă, îi umplu gura, încît trebui s-o scoată afară... Apoi un fior o furnică prin tot corpul. Simți o plăcere

grozavă, amețitoare, ca și când un ibovnic mult așteptat ar fi îmbrățișînd-o cu o sălbăticie ucigătoare... încercă să țipe, dar nu izbuti decît să horcăie de două ori înăbușit... Se moleși, lăsîndu-se sa atîrne în voie. Ca o fulgerare îi mai trecu prin creieri noaptea, cup-torul, durerea, plăcerea... Pe urmă toate se încîlciră... Ochii holbați nu mai vedeau nimic. Doar limba creștea mereu, sfidătoare și batjocoritoare, ca o răzbunare pen-tru tăcerea la care a fost osîndită toată viața...;

Joiانا, nemaisimțînd nici o mișcare, înfoarse capul și se uită nedumerită. Dădu din coadă și atinse cu moțul de păr poalele Anei. Și fiindcă Ana ră-mase țeapănă, Joiانا își înfundă limba verzuie, apăsă, întîi într-o nară, apoi în cealaltă și porni să rumege domol, plictisită...

De-abia într-un tîrziu se auzi glasul mînios al Zenobiei:

— Ană!... Măi Ană!... Vai, mîncă-te-ar relele, puturoasă și netrebnică! Că toată ziulica bate ulițele și copilul mi-l lasă pe cap să urle și să mă asurzească... Ană!... Fire-ai a dracului cu cine mi te-a făcut noră! Vede-te-aș moartă să te văd, nerușinată și...

— Mi se pare c-am văzut-o întrînd în grajd, mor-măi Ion fără să se oprească din cioplit. Ia vezi c-o fi adormit acolo!

Zenobia se repezi și deschise larg ușa grajdului. Lumina năvăli veselă înlăuntru... în aceeași clipă însă femeia sări la o parte îngrozită și țipînd ca din gură de șarpe:

— Tulai!... Ajutor!... Săriți!... Ionică!... S-a spînzurat Ana!... Vai de mine și de mine, tulai!... S-a spînzurat!...

Capitolul XI

BLESTEMUL

1

- Cînd văzu Ion pe Ana moartă, simți parcă o
5 lovitură de ciocan în moalele capului. Stătu în fața spînzuratei, uluit, strîngîndu-și gura cu palma, și o durere necurmată îi apăsă pe creieri, ca un bolovan. Acuma își aduse aminte amenințarea ei din noaptea nunții lui George cu Florica. Mila stranie, alcătuită
10 din groază și mirare, ce te cuprinde instinctiv în fața morții, îl zgudui o clipă. Dar pe urmă, obișnuindu-se puțin cu fața schimonosită cumplit a femeii, îl munci întrebarea cum a putut el trăi aproape un an în ace-lași pat cu ea și sfîrși zicîndu-și că bine a făcut că s-a
15 omorît... După un răstimp însă se răsti la Zenobia, aproape fără să-și dea seama:

£- Unde-i copilul, mamă?... Vezi de copil!... Ia du-te la copil!...

- Grija de copil îi umplu toată mintea și nici nu-
20 mai părăsi. \

Vasile Baciú veni spre seară, găsind pe Ana așe-zată pe masa, scaldată, îmbrăcată, cu mîinile încru-cișate. Se uită lung la ea, înghiți un nod ce i se urcase

în piept și apoi schimbă câteva vorbe cu Ion, dar fără să se privească în ochi. Zenobia însă îi povesti amănunțit cum a venit Ana din sat, cum a pus copilul pe pat, cum a ieșit afară, cum nici n-ar fi dat peste dînsa
5 dacă nu plîngea copilașul...

La prohod se adună mai tot satul, încît oamenii umpleau și ulița. Praporii fluturau alene în adierea de primăvară care ducea departe mirosul de tămîie și aducea în schimb valuri de miros dulce de flori de măr.

10 Cîte-o femeie izbucnea în plîns din cînd în cînd, iar preotul Belciug mormăia pe nas cîntecele de înmormîntare și scutura mereu cădelnița. Ion îngenunchea deoarte, Vasile de cealaltă parte a cosciugului, amîndoi cu capetele goale, plecate, ca niște vinovați. Zenobia în

15 genunchi ținea copilul în brațe, legănîndu-l ca să nu se scîncească, și se uita împrejur parcă s-ar fi mîndrit cu frumusețea de îngropăciune. Glanetașu, zdrobit, cu obrazii în palme, plîngea cu sughițuri, bolborosind dureros:

20 — Draga tatii... Draga tatii...

Ion asculta ca prin vis cîntecele popii și răspunsurile dascălului. Gîndurile lui rătăceau în zigzaguri stranii, sărînd de la Ana la Copil, apoi la Vasile Baci, iar la moarta din sicriul de brad învălit cu zăbranicul as-
25 prii și pe urmă deodată la Florica, revenind la copilul din brațele Zenobiei. Și de cîte ori îi venea în minte copilul avea o tresărire de spaimă neînțeleasă.

Pe cînd preotul citea o rugăciune lungă, își aduse aminte că, înainte de-a scoate din casă coșciugul, au
30 sosit aci George cu Florica, cu fețele triste, și i-au spus că așa a vrut Dumnezeu, dar omul să fie tare, că toate trec pe lumea asta... Privirea nevastei îl pironise într-una, posomorită și doritoare și plină de imputări, dar totuși parcă răsfrîngînd asupra lui o dra-

goste mare, de-abia stăpînită. Lui i-a fost frică să nu bage de seamă George și a plecat ochii... Iar acum a simțea privirea aceea în creieri, i se plimba în închipuire tot mai stăpînitoare, copleșindu-i inima de o amără-
5 ciune din care totuși încolțește repede o nădejde nouă.

Pe la sfîrșitul prohodului, ridicînd ochii, întîlni peste coșciug privirea lui Vasile Baci, care-l sfredilea cine știe de cînd. Ion îngălbeni, încercă să plece iar capul și nu mai putu. Privirea socrului său era ca a unui
10 șarpe uriaș ce-și ametește prada înainte de a o înghiți, în ochii lui însă Ion citi mai ales o întrebare, întîi întunecoasă, ș-apoi îndată limpede ca himina zilei: „Unde-s pămînturile?... în pămînt se duc toate pămînturile...”

15 (Atunci deodată își dădu seama de ce se gîndește el atîta la copil. Adică prin moartea Anei ar pierde tot și degeaba s-ar fi luptat, dacă u-ar fi copilul... Adică numai în sufletul copilului ține averea lui, numai cît ține sufletul copilului ține și moșia. Vru să se uite
20 spre Zenobia cu copilul, dar privirea lui Vasile nu-i dădea drumul și începu să-l frigă și să-l sfîșie, căci într-însa se vedea pe sine însuși ca într-o oglindă galben, speriat, tremurînd de frica amenințării... Iar socrul său parei avea fața unsă cu un zîmbet batjoritor de biruință.

Pînă s-a coborît în groapă sicriul Anei, ochii lui Vasile Baci l-au urmărit neîndurători, izgonindu-i din suflet privirea Floricăi, făcîndu-l să uite tot, chiar prohodul însuși, afară de copilul de care atîrna parcă
30 toată soarta lui.

„Întorcîndu-se de la cimitir, smulse copilul de la Zenobia, ca cuprins de teamă să nu i-l răpească cineva, îl strînse la piept, acoperindu-l cu brațele-i osoase. Petrișor se scîncea, iar el îl ogoia ca o doică iscusită,

gîndindu-se mereu că duce în brațe tot pămîntul cîștigat cu stăruinți și zbuciumări atît de îndelungate.^.; Oamenii care pînă acuma îl ocărau și spuneau că din pricina lui s-a spînzurat Ana, văzîndu-l cu copilul se

5 înduioșară și-și ziseră că nu poate fi vinovat el de moartea femeiei.

— Ia seama, ginere, să nu cadă bolnav nepoțelul! mormăi în urechea lui un glas răutăcios, cînd cotiră în Ulița Mare.

10 Ion se cutremură și ascunse copilul sub suman, parc-ar fi căutat să-l apere de privirea lui Vasile Baci.

Apoi, după pomeni, se sfătui multă vreme cu maică-sa ce să facă cu copilul și cura să-l îngrijească.

îs Și se mai liniști cînd Zenobia îl încredința că băiețelul e destul de mărișor, că tot era să-l înțarce azimîne, că mîniucă de toate, că are să crească cît muntele, numai sile să aibă de la Dumnezeu, și că nici n-o să bage de seamă pînă s-o pomeni cu el mare și

20 bun de trimis cu vitele la imaș.

— Ia seama, mamă! zise Ion totuși, răgușit. Ia bine seama, că mi se pare că Petrișor e cam plăpînd.

— Vai de mine, omule, dar nu-l vezi cîtu-i de roșcovan și de voinic?

25 — Bine, bine... Dar dacă se îmbolnăvește și moare, Doamne ferește, apoi să știi că n-ai trai cu mine! Copilașul ăsta-i viața mea, mamă!

— Proklet mai ești. Ionică și sălhui, zău așa! protestă bătrîna.

30 — Eu atîta-ți spun, ca să nu zici că nu ți-am spus... Ca ochii din cap să mi-l îngrijești și să mi-l ocrotești!

— Da' ce-i cu tine, măi băiete? Parcă cobești a rău, Doamne iartă-mă! se închină Zenobia gîndin-

du-se că mult mai trebuie să-și fi iubit nevasta Ion, măcar că nu s-a arătat, dacă se prăpădește așa cu firea din pricina plodului ei.

5 — Romînul, cînd e bun din fire, e caprietenul meu Herdelea! striga Grofșoru cu atît mai des cu cît termenul apelului se apropia și Herdelea devenea tot mai mohorît și mai neîncrezător.

io Sorocul era hotărît pentru mijlocul lui aprilie la curtea de apel din Tîrgul-Mureșului. Herdelea număra zilele ca școlarii la venirea vacanțelor, dar el, de ce scădeau, de aceea se întrista mai mult, muncit de presimțirea că i-e scris lui să fie înfierat și să-și piardă pensia pentru care a muncit ca robul peste treizeci

15 de ani. Și azi nici măcar nădejde adevărată nu mai putea nutri, cu toate asigurările zgomotoase ale lui Grofșoru, căci și nădejdea l-a înșelat atît de crîncen rîndul trecut.

Grofșoru îi făgăduia în fiecare zi și se jura că se

20 va duce la curte și nici nu se va întoarce fără achitare deplină. În sfîrșit, ca să-i dea o dovadă desăvîrșită de cît îl iubește și-l stimează, cu vreo trei săptămîni înainte de termenul procesului, bău *bruderșaft* cu dînsul la berăria Rahova, de față fiind toată domnimea din

25 Armadia, pupîndu-l și pe urmă strigîndu-i triumfător:

— Acuma mt-ești frate, bețivule, și dacă mai îndrăznești să te îndoiești și să te mai arăți cu mutra asta plîugătoare, apoi să știi că ești de pozna cu mine!

Toți aplaudară gestul, iar cei ce încă nu se tutuiau

30 cu Herdelea, urmară pilda avocatului, începînd cu

directorul liceului și sfîrșind cu conțopistul de la notarul public.

5 în ziua aceea Herdelea s-a simțit într-adevăr fericit, s-a îmbătat zdravăn, încît dăscălița a trebuit să-i pnie projoap; ude la cap și sâ-l ocărăscă toată noaptea... Dar a doua zi tristețea i-a revenit aceeași, ca o umbră ce nu te părăsește decît pînă cînd stai în întunerec. Se gîndea mult la Ion și la jalba lui. Iacă Ion și-a văzut de ale lui, s-a și îmbogățit... Pentru 10 Ion jalba a fost un accident ușor, din care scapi teafăr și mai bucuros de viață. Ce-i pasă lui că va ședea la răcoare o lună de zile? Poate e și mulțumit că astfel are prilejul să-și odihnească puțin ciolanele...Pe cînd pentru dînsul jalba a fost lovitura grea care i-a 15 schimbat brusc linia vieții. Un lucru de nimic cum hotărește soarta omului, cum îi răvășește tot mersul vieții! Piatra mică răstoarnă carul mare... Un fir de nisip care s-a mișcat din loc și a prăvălit stîncă întreagă. Și parcă totdeauna lucrurile mărunte și neînsemnate 20 pricinuesc prăbușirile grele, ca și cînd omul, mîndru și încrezător în puterile lui, ar fi o jucărie și poate mai puțin în mîna unei tainice și înfricoșătoare ființe stăpînitore...

Tocmai cu cîteva zile înainte de împlinirea soartei 25 Herdelea se poniănî iar cu Ion care venea cu vestea morții Anei și cu rugămintea să-i facă ceva să-și poată ispăși osînda în închisorea judecătoriei din Armadia, ca să nu se mai depărteze pe la Bistrița...

— Să-ți fac, Ioane, cum să nu-ți fac! zise învă- 30 țătorul amărît, rozîndu-și unghiile ca să-și stăpănească pornirea. Că ți-am mai făcut și altădată, și vezi bine pe unde ara ajuus, vezi, pe drumuri, om bătrîn... Dar să-ți fac, firește...

Ion se uită drept în ochii lui, cu o emoție sinceră în toată înfățișarea, ca și cînd cuvintele lui Herdelea i-ar fi atins în suflet o coardă care n-a vibrat de mult.

— Sunt ticălos, nasule, rosti apoi dînsul molcom. 5 Suntem răi și proști, vai de păcatele noastre,.. M-a bătut Dumnezeu, mai rău nu se poate. Ți-am greșit, văd bine... Dar Dumnezeu ajută pe omul bun... Dumnezeu are să te mîngîie pentru greșeala mea...

— Mă mir cum m-am luat eu după uățîngiile 10 tale. Ioane? Trebuia să te dau pe ușă afară, nu să mă potrivesc ție, murmură învățătorul, înduișat și cu ochii umezi.

— Așa-i omul cînd îi ia Dumnezeu mintea, făcu Ion cu alt glas, mai aspru, în care se simțea părerea de 15 rău că s-a lăsat o clipă învins de slăbiciune pentru grijile altora. Dar dumneata să-mi faci acum o jalbă frumoasă, cum zic, că-ți plătesc, nasule...

Herdelea îi făcu petiția cuvenită. Vorbele schim- bate cu omul care i-a pricinuit toată nenorocirea de 20 azi îi sădiră în inimă un bob de încredere. Își zicea „pe omul bun îl ajută Dumnezeu” și găsea parcă mîngîiere. Avea însă și remușcări că, în nerozia și zădărnicia lui, de multe ori și-a bătut joc de cele sfinte. Și de-acî încolo, seara, întins în pat, după ce 25 stingea lampa, cu fața-n sus și cu mîinile împreunate pe piept, se ruga în gînd fierbinte să-i ierte Dumnezeu rătăcirile și să-l scape și acum, ca totdeauna, din impasul în care l-a aruncat propria-i vină.

Grofșoru avea să plece singur la Tîrgu-Mureșului, 30 la judecarea apelului. Herdelea trebuia să rămînă la cancelarie, acasă, căci nu era obligat să se prezinte și ar fi cheltuit bani mulți zadarnic... Deși, plecînd din Armadia la amiazi, seara ajungea la țintă, s-au făcut mari pregătiri de drum. Doamna Grofșoru, o femeie

drăguță, grăsună, gospodină, umplu un cufăraș numai cu merinde, ca să aibă omul în tren ce să mănânce. Doamna Herdelea, cu care se împrietenise bine, i-a fost de mult ajutor. Chiar ideea merindei de la dăscălița
5 pornise și fusese găsită minunată... La plecare erau de față amîndouă familiile, în care intrau cei cinci copii ai avocatului. Se vărsară lacrimi abundente, numai Grofșoru se ținu tare și porunci lui Herdelea să fie absolut liniștit și să aibă încredere în el și în
o Dumnezeu.

Nevasta avocatului, dăscălița și Ghighi hotărîseră în taină să ajuneze toată ziua procesului... Seara, familia Herdelea stătu pînă tîrziu, lăudînd pe Grofșoreni care-s niște oameni cum uu s-au văzut mai de
5 inimă și drămăluind fel de fel de nădejdi. Cînd se culcară, în întunec se auzi limpede șoșăitul buzelor tuturor trei, rugîndu-se din inimă să binecuvinteze atotputernicul ziua de mîine și s-o întoarcă spre binele celor năpăstuiți... Chiar în aceeași vreme murmura și
20 doamna Grofșoru un *Tatăl nostru* pentru bietul creștin, după ce pusese pe toți cinci copiii în genunchi să zică o rugăciune anume pentru „moș Herdelea”.

Fără să știe de planul femeilor, învățătorul își propusese și el să ajune în ziua cea mai grea din viața
25 lui. Se trezi în zorii zorilor și nu mai putu adormi de grije și de emoție. Ca să-i treacă vremea, vru să-și aprindă luleaua, dar își aduse aminte la timp că nu te poți spurca cu tîmîia dracului cînd jertfești o zi lui Dumnezeu. Se perpeli în pat, frămîntat numai de

30 presimțiri rele. Plecă mai curînd la cancelarie și nici acolo nu găsi liniște. La prînz nici nuse duse acasă, spre supărarea doamnei Herdelea care Îl aștepta cu masa ca de obicei.

În sfîșit pe seară veni o telegramă. Herdelea, singur în birou, o rupse și o citi tare încît îl auzi și factorul: „*Achitai — Ura*”. Bătrînul oftă o dată din fundul sufletului, ca și cînd i s-ar fi ridicat brusc o
5 piatră de moară și apoi îndată se porni pe un plîns cu hohote; poștașul, care aștepta un mic bacșiș, o șterse repede în vîrful picioarelor. După ce se răcori cu lacrimile, Herdelea trecu la doamnă Grofșoru, locuința avocatului fiind în aceeași casă. Doamna Grofșoru, încercînd să rîdă, se pomeni de asemenea plîngînd de bucurie. Mai vru să-și laude puțin bărbatul, pe care-l iubea mult, deși era cam ștregar, dar Herdelea nu avea răbdare. Simțea nevoia să comunice tuturor cunoscuților și necunoscuților vestea minunată. La
15 berărie prietenii îl felicitară și-l îmbrățișară, îndemnîndu-l apoi să stropească cu o băutură zdravănă asemenea izbîndă strălucită, încît îi trebui o sfortare titanică sa refuze, voind să-și respecte deplinajunarea... Sosi acasă pe înnoptat, obosit mort de bucurie.
20 Doamna Herdelea îl primi bosumflată că n-a venit la masă, dar cînd văzu telegrama, începu să se bocească dimpreună cu Ghighi de răsuna casa, parc-ar fi murit cine știe ce rudi scumpă. Cumare greu izbuti învățătorul să le ostoiască, spre nenorocirea lui, căci dăscălița
25 îl luă la zor: de ce n-a poftit la prînz și a făcut să se strice atîtea bucate degeaba? Nici chiar cînd îi mărturisii c-a ajunat, doamna Herdelea nu se împacă de tot, ci doar în sufletul ei se simți mulțumită că și „păgînul” s-a întors la Dumnezeu.

30 Se culcară acum devreme. în casă stăpînea o fericire mare. Și totuși Herdelea parcă niciodată n-a avut noapte mai albă. Îi era foame și mai ales îl chinua meteahna tutunului. Se învîrți ceasuri peste ceasuri în patul fierbinte, cu genele mai grele ca

plumbul... și nu era chip să adoarmă. De-abia spre
ziuă îl birui somnul binefăcător și atât de adînc că
dimineața trebui să-l scuture de două ori dăscălița
pînă să-l deștepte, ca să nu întîrzie tocmai acum cînd

5 avocatul nu-i acasă și toată cancelaria e în seama lui.

I/a amiazi făcură cu toții o plimbare pînă-n Jido-
vița să aștepte pe Grofșoru... Copiii auziră cei dintîi
clopoțeei cailor. Trăsura se opri și avocatul sări jos
strălucitor. Înainte de a-și săruta nevasta, se repezi

10 la Herdelea și, îmbrățișîndu-l furtunos, îi zise:

— Ai văzut, renegatule, ce poate face un român?...
Apoi de-acuma să mai poftești să nu crezi cînd îți
făgăduiesc eu ceva!

3 .

15 Un copist pirpiriu luă din mîna lui Ion hîrtia
prin care tribunalul îi îngăduia să-și facă pedeapsa de
o lună la închisoarea judecătoriei din Armadia, o
suci, o învîrti, căută prin dosare, se uita la dînsul
clătînd din cap dojenitor, apoi scrise ceva într-un
20 registru prăfuit, îi dădu un bilet galben și-l trimise:
„în fundul gangului, unde vezi o tăbliță neagră cu
chei multe”.

Din gang Ion se pomeni deodată în curtea închi-
soare!. O recunoscuse numaidecît, nu degeaba a văzut-o
25 doar așa de bine odinioară, cînd a avut poznă cu Simion
Lungu. Strîngerea de inimă de atunci îi îngălbeni fața
și acum. Curtea strîmtă era pustie. Pardoseala de
piatră, tocită, răsfrîngea lucirea soarelui. Ferestrele cu
zăbrele încrucișate scîntetau în bătaia razelor calde.

30 într-un geam, un cap tuns, cu barba înnegrită de țepi
nerase de mult, stătea nemișcat, parcă ochii, singuri

vii, s-ar fi îmbătat sorbind lumina zilei. Ion se cutre-
mură ușor și-și făcu cruce, ridicînd apoi privirea spre
cerul albastru pe care ici-colo albea cîte un noursă
încremenit în văzduhul limpede,

•o Bătu la ușa cu chei multe și dinăuntru auzi un
glas aspru, gros, mînios. Intră încet, strecurîndu-se
parcă să nu facă zgomot. În odăița luminoasă văzu
pe paznicul de odinioară, care-l întîmpină cu un
dispreț fulgerător, în vreme ce altul, șezînd la o mes-
ao cioară, întinse mîna după biletul galben, ca unul ce
știa că aici nimeni nu vine fără asemenea hîrtie.

— *Numero* cinci! mormăi cel ce îi ceruse biletul,
pe românește, ca să înțeleagă și Ion despre ce e vorba.

Paznicul celălalt îi luă briceagul, chimirul și
15 traista cu merinde ce i-o pregătise maică-sa, zbor-
șîndu-se:

— Aici nu mănîncă nimeni extra, bre!

Ion vru să-și apere mai ales merindea, gîndin-
du-se c-ar fi păcat să se strice ori să-i mănînce paznicii
20 atîtea bunătăți, dar o teamă ciudată îl strîngea de
beregată și nu putu scoate nici nu cuvînt. Urmă ca
un miel pe paznicul ursuz care-l vîrî într-o celulă
strîmtă și-i porunci să păstreze curățenia și să nu facă
gălăgie. Apoi rămase singur între patru ziduri goale
25 și auzi cheia întorcîndu-se în broască de două ori, cu un
scîrțîit strepezitor. Stătu cîteva clipe uluit, uitîndu-se
împrejur. Inima îi bătea ca și cînd nu și-ar fi găsit
locul. Apoi începuse umble de colo pînă colo tot mai
repede, ca o fiară prinsă în cușcă, cu ochii însă mereu
30 la fereastra prin care nu vedea decît o palmă de cer
foarte depărtat.

După un răstimp însă se potoli brusc și rușinat
de atîta tulburare. „Ei, parcă nu știam eu c-așa trebuie

să fie!... Amu ce-o vrea Dumnezeu!" își zise dînsul oprindu-se în mijlocul celulei.

își împături cu băgare de seamă sumanul, îl potrivea pe dușumea în colțul de lîngă ușă și se lungi jos.

5 Se simțea trudit ca și cînd ar fi tras la jug. închise ochii și adormi buștean.

Pe la amiază se deșteptă în răcnetele paznicului care-l zgîndărea în coastă cu vîrful cizmei.

— Sus, he ! Sus, cîine ! Aici nu se doarme, bre!

10 Aici se lucrează !

Fu trimis, împreună cu alți trei osîndiți, să taie lemne acasă la domnul judecător.

De-a doua zi se obișnuie. Era mulțumit. O ducea bine: mîncare avea, somn destul, muncă mai mult

15 pentru față... Totuși i se făcea dor de-acasă și îndeosebi începu să-l cuprindă grija de copil. Toată noaptea se visa în Pripas, dar niciodată acasă cu copilul, ci totdeauna la George, prinprejurul Floricăi. Îi era necaz și abia aștepta ziua de joi, cînd trebuia să vie Zenobia
20 cu vești și cu mîncare.

— Ce face băiatul? o întrebă dînsul răstit și bănuitor.

— Face bine, că-i sănătos, răspunse mamă-sa, veșnic neîmpăcată că se prăpădește atîta cu firea din

25 pricina stîrpirii celeia, iar azi adînc supărată, fiindcă paznicul n-o lăsase să se apropie de Ion cu merindea.

Cît era treaz, toată ziua numai la Petrișor se gîndea. Aici avea atîta vreme să-și depene închipuirile încît parcă-și storcea creierii. Dar cu cît se zbuciu-

30 ma mai mult cu atîta nășteau mai grele întrebări la care nici nu îndrăznea să răspundă. Deseori auzea limpede glasul socrului său de la înmormîntarea Anei, iar privirea lui o avea mereu ca un spin. „Cît sunt eu aici,

poate să mi-l omoare, ca să-mi ia pămînturile!" îi trăzni deodată prin minte ca o lovitură de cuțit.

De atunci zidurile îl înăbușiră și zilele trecură mai anevoie. Îi venea să se repeadă la zăbrelele groase
5 din ferestre, să le smulgă și să alerge acasă la copil, să-l apere.

Noaptea însă visurile îl purtau numai pe la Florica. Se vedea cu săptămîni în urmă, înainte de moartea Anei, ducîndu-se pe la George, vorbind de

10 moșie, de muncă, plănuiind lucruri de care dînsul nici nu se sinchisea. Se ducea mereu, deși ura pe George ca pe un tîlhar care i-a răpit cea mai scumpă comoară. Se ducea fiindcă numai așa putea sta aproape de comoara lui. Nu schimba o vorbă cu ea, nici măcar o
15 privire, și totuși se simțea fericit și vesel. Nu știa ce vrea, nici nu se întreba nimic. Se mulțumea s-o știe aproape și nădăjduia. De cînd s-a stins Ana, s-a dus mai rar, dar cu mai multă nădejde ascunsă în inimă... Și acuma, că nu poate merge și nici nu vrea să se
20 gîndească la ea, tot ea îi stăpînește visurile...

Cînd se trezea din somn. Ion simțea totdeauna o mîngîiere peste care însă lumina zilei arunca iarăși pînza grijilor de copil.

25 în două săptămîni gîndurile și visurile îl slăbiră ca un ogar. Fața i se îngălbeni, fruntea i se zbîrci de gînduri. Numai în ochi îi ardea parcă mai multă patimă și hotărîre.

4

30 Peste vreo zece zile Herdelea primi telegrafic ordinul de la inspectorul din Bistrița să-și reia imediat serviciul la școala din Pripas. Totodată era încunoș-

tînțat că s-au trimis cuvenitele adrese la percepția din Armadia să-i plătească leafa ce i-a fost reținută pe timpul suspendării.

— Dumnezeu te bate și tot Dumnezeu te mîngîie, zise învățătorul atît de copleșit de fericire că bău două sticle de bere la Rahova și mai aduse și acasă un litru de vin pe care să-l fiarbă baba cu zahăr și scorțișoară spre a sărbători în familie cum se cuvine ziua aceasta nu mai puțin mare ca ziua cînd a scăpat

de amenințarea osîndeî.

Doamna Herdelea se supără nițel, cum era obiceiul ei, îl ocări că-i bețiv, dar apoi totuși fierse și puse vinul pentru după cină, făcîndu-l așa de bun că Herdelea vru să silească pe Ghighi să bea baremi un păhărel, ceea ce ea firește refuză cu înverșunare, deoarece nu se cade unei fete să-și pîrigărească gurița.

îmbățați de bucurie și, în ce privește pe Herdelea, de vin, după masă ținură un lung consiliu de familie. Suma de bani ce le pica plească, se înțelesesă repede, cu toate roșelile domnișoarei Ghighi, s-o întrebuințeze pentru trusoul ei de mireasă de care nimeni nu știe cînd poate fi nevoie. Pe urmă veni iar pe tapet chestia dezbătută odinioară în împrejurări triste: să se mute oare înapoi în Pripas sau să rămîie cu casa

aici și numai Herdelea să meargă dimineața și să se întoarcă seara, ca și Zăgreanu? Doamna Herdelea, care avea slăbiciunea căsuței, susținu un răstimp că trebuie să se mute, argumetînd îndeosebi cu teama ca nu cumva „Pămătuful” de Belciug, de necaz că au ieșit triumfători din toate încercările să le facă tocmai acum pocinogul cu locul. Herdelea, deși de acord în principiu, se gîndea că ar fi bine să poată vedea și de școală, dar să-și păstreze și leafa de la Grofșoru, învoindu-se cu dînsul să-i lucreze după-amiazi sau seara. Ar fi păcat să

scape din mîină o leafă și alte venituri frumoase, căci n-ar strica să se gîndească și la zestrea Ghighiței. Fata cu zestre e de două ori mai căutată. Laura a trecut ca și cățelul prin apă, fiindcă a nemerit un băiat cum rar se găsesc. Dar unde se poate ști norocul Ghighiței?

Fata se supără și, firește, se jură că nu se va mărita niciodată... Atîta fu de ajuns ca să se năsprească tonul sfatului. Doamna Herdelea sări mimaidecît s-o învîno-vătească vehement că și ea umblă cu fumuri ca Laura, dînd drept pildă faptul că nu ia în seamă îndeajuns pe Zăgreanu, care-i un băiat eminent și pare a o iubi, cî se ține de alte mofturi, parcă ea ar fi cea fată de solgabirău. Ghighi protestă, lacrimă, își astupă urechile să nu-i audă cum îi pomeneau de Laura care „vezi ce bine e așezată dacă ne-a ascultat pe noi”.

— Dar venit-a să mă ceară ? strigă Ghighi în cele din urmă, desperată. Ori ați vrea să-l pețesc eu pe dumnealui, fire-ar al dracului!

Ideea c-ar putea peți ea pe Zăgreanu i se păru atît de caraghioasă, că-i trecu dintr-o dată supărarea și pufni de rîs, ceea ce făcu și pe doamna Herdelea să zîmbească.

Astfel consiliul se sfîrși în veselie, deși fără a fi luat vreo hotărîre. Deocamdată rămase ca învățătorul să se ducă singur în Pripas, ca și Zăgreanu. Pe urmă va vorbi cu Grofșoru și pe urmă se va vedea ce-i de făcut.

Singură Ghighi se culcă mai tulburată. Ea încă nu se gîndtse serios la Zăgreanu. Îi era simpatic, adevărat, dar să se mărite cu el ? Adormi zicîndu-și: „Ciudați mai sunt și bătrînii! Ei numaidecît la mărițiș se gîndesc...”

în noaptea aceea visă pe Zăgreanu și rîse prin somn așa de tare că doamna Herdelea se deșteptă și se închină.

Herdelea, pentru reluarea școalei în primire, se
5 răsese și se dichisise ca un pețitor. Porni mai de dimineață, agale, ducîndu-și în mînă legăturica cu merindea pentru amiazi. Însăși vremea parcă voia să sărbătorească întoarcerea lui triumfală. O zi minunată de mai, cu soare blajin, mîngîietor. Șoseaua spre
10 Pripas era albă, lăptoasă, în umbra Pădurii-Domnești care-și fremăta domol și fermecător cîntecu-i de dimineață, luîndu-se la întrecere cu mierlele ce zburăteau prin holdele și poruinbiștile fragede... Cu cît se apropia de sat, cu atîta inima și emoția îi creșteau
15 învățătorului. Întîlnea țărani care mergeau la lucru, care-i zîmbeau și căroră le răspundea zîmbind. Sub Rîpele-Dracului se întîlni cu Toma Bulbuc, se opri și-i povesti cum nu l-a lăsat Dumnezeu. Toma clătină din cap și se bucură din ochi, zicîndu-i:

20 — Să ni te ție Dumnezeu, domnule învățător, căci ești de-al nostru și ne știm mai bine necazurile!...

Se mai opri cu Trifon Tătaru, cu primarul Florea Tancu, cu straja Cosma Ciocănaș, povestindu-le tuturor izbînda cu aceeași mîndrie naivă. Cînd intră
2s în sat, se uită la ceas. A sosit prea devreme. „Am venit binișor de tot, se gîndi dînsul cu o fericire nemărginită pe față. Dasă, nu face nimic! Că tot vreau să văd ce face și căsuța noastră, săraca... Bine că luai cheile!”

30 Casa cu cele două ferestre mici dinspre hotar parcă-l privea cu drag.

— Ei, sărăcuța! Cum a stat ea pustie atîta amar de vreme! murmură Herdelea înduioșat. Ehe, mai mult de cinci luni... Nu-i glumă!

în ogradă buruienile crescuseră în voie. Grădina, neîngrijită, se salbătăcea. Sub streșini se împînzise droaie de păianjeni, iar tencuiala pe pereți începuse să pleznească pe ici-colea. Cheia se învîrți greu în
s broască. Dinlăuntru îl izbi în față un aer greu, zăpușit. Odăile goale răsunau trist de zgomotul pașilor învățătorului care se opri în fiecare, cercetînd și suspinînd. „Ar fi trebuit s-o mai aerisim, s-o mai îngrijim, dar cînd e omul necăjit, nu se mai gîndește la nimic”,
10 își zise Herdelea ieșind în cerdac și răsfățîndu-și ochii în priveliștea satului investmîntat în floare și verdeață.

Bătrînul Glanetașu, din ograda lui, îi zise respecte? „bună dimineața”, ridicînd tacticos pălăria, ca și altădată. Zenobia, ieșind cu nepoțelul care urla
15 din răspuțeri, începu să blagoslovească pe domnul învățător, că bine l-a adus Dumnezeu, că, vai, rău a fost fără om învățat în sat, că popa-i tot cu biserica lui... Herdelea le povesti și lor cum a primit porunca prin telegraf să vie îndată la școală fiindcă nimeni nu știe ca dînsul să învețe pe copii ce trebuie. Macedon Cercetașu și apoi alți vecini se apropiară pe rînd, ascultînd glasul lui cu gura căscată de mirare și mulțumire, căci toți se plîngeau de învățătorul cel tînăr c-ar fi luat-o prea razna.

25 — Ei, dar Ion pe unde-i, Alexandre ? întrebă Herdelea pe Glanetașu.

— Apoi dumneata nu știi ? se amestecă Zenobia, dînd la o parte pe bărbatul ei. Că doar dumneata i-ai făcut rugarea să-l lase să șadă în Armadia...

30 — O să-i ajute Dumnezeu și lui, zise Glanetașu ca să nu rămîie de rușine ca i-a astupat muieră gura.

— Așa-i, Alexandre. Temnîțele-s pentru oameni, răspunse învățătorul dînd din cap. Numai sănătos să fie și ca mîine-i aici!

Acuma 5>și și Zăgreanu din Armadia, țănoșei, învîrtînd în dreapta umbrela de ploaie de care nu se despărțea niciodată, urmînd astfel de aproape tradiția dascălească de-a nu pleca de acasă fără umbrelă cum

5 nu pleacă soldatul fără baionetă. Tînărul salută zîmbind p; Herdelea și vru să treacă înainte spre școală.

— Așteapta-mă, *colega*, să mergem împreună, c-avem același drum! îl opri Herdelea jovial.

— Cu plăcere, domnule *colega*/ răspunse Zăgreanu politicos.

10 — Tot trebuie să-mi dai în primire școala, adaogă Herdelea coborînd în uliță, în vreme ce țăranii ascultau tăcuți convorbirea domnilor.

— Da ? zise tînărul roșindu-se deodată pînă-n

15 vîrfurile urechilor. Nu știam nimic... Eu n-am fost... înștiințat...

Bîlbîia, foarte încurcat. Și mai ales se rușina în fața țăranilor care acum zîmbeau batjocoritor.

— Ieri mi-a venit ordinul... Telegrafic... Dacă te

20 vedeam prin Armadia, te preveneam! zise Herdelea scoțînd telegrama și arătîndu-i-o cu cruzimea birui torului. Uite, *colega*. E iscălit chiar de inspectorul cel nou...

— Da... da... desigur... mergem... Predau...

25 cum nu... murmură Zăgreanu neputîndu-și veni în fire de emoție... Mă mir însă că pe mine nu m-a înștiințat... Ce are a face. Probabil c-o să-mi vie pe cale oficială... Nu-i nimic, mă rog...

— Negreșit, firește, trebuie să-ți vie, aprobă

30 bătrînul cu superioritate.

La școală, copiii avură bucurie în ochi văzînd că intră Herdelea care-i și trimise în curte să se joace pînă ce ia dînsul în primire averea statului. Pe urmă, după ce plecă Zăgreanu, începu lecțiile cu atîta pasi-

une și emoție, ca și cînd ar fi fost pentru întîia oară în fața unei clase. Deschise ușa, să intre aerul proaspăt, înviorător al primăverii. Și copiii nepricepuți ascultau și răspundeau ușurați, parcă în locul tatălui vitreg s-ar fi reîntors tatăl lor cel bun și adevărat.

5 în pauza de la amiazi Herdelea, vrînd să-l vadă întreg satul, porni pe Ulița din dos, schimbînd clte-o vorbă la fiecare ogradă, și ieși în capătul dinspre Sărăcuța. Belciug era în cerdacul casei sale, cu hainele pătate de var și de tencuială, căci adineaori venise și el de la biserica nouă unde zidarii lucrau de zor.

io — Noroc, Ioane! Voinic, sănătos? îi strigă Herdelea cu glas cald, prietenesc.

— Mulțumesc lui Dumnezeu, Zaharie! Mă mai

15 tîrăsc și eu cum pot, răspunse preotul zîmbind și apropiindu-se de porțiță.

— Știi că mi-am luat iar școala în seamă, zise învățătorul cu o mîndrie pe care nici nu încerca s-o ascundă.

20 — Bine că te-ai întors, Zaharie, slavă Domnului! Că Zăgreanu era o primejdie pentru toți! murmură Belciug serios și sincer.

își strînseră mîna, dar nu-și mai ziseră nimic, Herdelea își urmă calea spre casă, unde voia să-și

25 mănince merindea, iar Belciug se uită după el o clipă, gînditor.

Cînd îi dădură drumul din închisoare, Ion parc-ar fi scăpat din pușcă. îi bătea inima, strînsă-n clește

30 de presimțirile rele. „Baremi de n-ar fi copilul", se

gîndea mereu, alergînd pe șoseaua dintre Jidovița și Pripas.

5 Intrînd pe poartă, însă, auzi limpede plînsul răgușit și slăbit al copilului. „Uite... uite... Așa mă bate Dumnezeu din senin!”

10 Petrișor, culcat pe spate, de-a curmezișul patului, gemea cu ochii închiși lăcrimați. În răstimpuri ridica mînușițele, le apropia și le tremura parcă s-ar fi căznit să-și smulgă o durere mare... Zenobia, la vatră, alegea cărbuni aprinși, tocmai vrînd să-i descînte de deochi; Glanetașu însă, mai întristat, ședea pe marginea patului, șoșăind:

— Taci cu moșul, taci, taci, taci!

15 Ion își aruncă tot calabalîcul pe laviță și pași lîngă pat.

— S-a dus, degeaba, s-a isprăvit! zise dînsul uitîndu-se o clipă în fața suptă și bolnavă a copilului.

20 — Amu lasă că n-a mai fi nimic... Pesemne l-a deochiat cineva, că oameni răi sunt destui lă răspunse Zenobia, de la vatra, suflînd în jăratec.

Glasul ei liniștit schimbă deodată groaza lui Ion într-o furie năpraznică. I se păru că maică-sa înadins vrea să-i ucidă copilul. Se întoarce la ea ca un nebun, îi puse mîna în păr și începu să-i care la

25 pumni cu sete, răcnind:

— îmi omori copilul, ai?... într-adins... mi l-ai... omorît!...

30 De spaimă, dintru-ntîi Zenobia nici nu se gîndi să se vaite, ci se făcu ghem, hîcăind sub lovituri. Trebui să sară Glanetașu, s-o scape din mîinile feciorului, luînd astfel și dînsul cîteva ghionturi în învîlmășeală.

— Tulai, că m-a omorît tîlharul! zbieră acumă Zenobia, zbughind-o afară în ogradă, cu părul vîlvoi. Tulai, oameni!... Tulai!...

5 își potrive năframa pe cap și apoi se întoarce iar în casă, blestemînd vajnic pe Ion care, răcorit, se așezase la masă, cu ochii la copil, fără să audă altceva, afară de plînsul neputincios ce-l sfîșia ca niște împunsături de pumnal.

10 Zenobia, căutînd totuși să-l îmbuneze, urmă pregătirile de descîutece în care de altfel era mare meșteră. Aduse de la fîntînă o cofiță de apă, luă o ulcică plină și o așeză pe vatră. Apoi, cu cleștele în mîna stînga, apucă un cărbune și-l slobozi în apa neîncepută, făcînd îndată, cu uu cuțit ce-l avea în dreapta, semnul

15 crucii în ulcică, murmurînd „nouă”. Puse alt cărbune, făcu altă cruce și numără „opt”. Și așa mereu pînă ajunse cu numărătoarea la unu. Jarul sfîrîta ascuțit și bătrîna șopti trăgînd cu ochiul spre Ion:

20 — Avai de mine că rîu l-a mai deochiat cineva, plezni-i-ar ochii să-i pleznească!

În picioare și bătînd mereu cruci în apă cu cuțitul, rosti pe urmă, domol, trăgănat, abia înțeles:

25 — Preasfîntă Maică Precistă, de-i deochiat Petrișor cu unu, dedeochi cu doi; de-i deochiat cu doi, dedeochi cu trei; de-i deochiat cu trei, dedeochi cu patru; de-i deochiat cu patru, dedeochi cu cinci; de-i deochiat cu cinci, dedeochi cu șase; de-i deochiat cu șase, dedeochi cu șapte; de-i deochiat cu șapte, dedeochi cu opt; de-i deochiat cu opt, dedeochi cu nouă, cu mîinile mele cu-amîndouă! Petrișor să saie, să răsăie, ca aurul strecurat, ca argintul luminat!... Și de-i deochiat de ochi căpriei, și de-i deo-

30

chiat de ochii negrii, și de-i deochiat de ochii mieri — descîntecul din gura mea, leacul de la Dumnezeu!...

Picură cu vârful cuțitului cîțiva stropi de apa deseîtată în gura deschisă a copilului, apoi își muie degetele în ulcică și-i făcu trei cruci pe frunte, trei pe bărbie, trei pe piept și cîte trei în fiecare talpă... Și îndată Petrișor încetă de-a mai plînge. Gemu însă greu, cu ochii mari, speriați parcă de o vedenie urîță.

— Toți cărbunii au picat la fund, mormăi Zenobia vărsînd dintr-o dată apa din ulcică pe țîțîna ușii. A fost deochiat băiețașul, dare-ar Dumnezeu să fie sub pămînt de trei stînji ochii care nu lasă-n pace suflete nevinovate!

Ion rămase nemișcat pe laviță cu cotul pe masă și nici nu se atinse de mîncarea ce i-o puse dinainte mamă-sa. Capul îi fierbea de gînduri negre... într-un tîrziu, aruneîndu-și ochii pe fereastră, văzu trecînd pe Herdelea. Sări în picioare parcă l-ar fi opărit.

„Dumnezeu mi l-a trimis'." își zise dînsul repezindu-se în ogradă, cu capul gol, ca un zănatec.

Herdelea îi zări și se opri bucuros, întrebînd:

— Cînd ai scăpat, Ioane?... Bine că ți-a ajutat Dumnezeu... Iaca, și eu mă întorsei la slujba... Tocmai de la școală viu, c-am dat drumul copiilor de prînz.,.

— îmi moare băiețelul, domnule învățător, gemu Ion în lpc de orice răspuns. Mi se prăpădește nasule... Și dacă moare, ce s-alege de mine? Ce să mă fac?

— Ce să moară Așa se îmbolnăvesc copiii...

— Moare, moare, nasule, simt că moare, stărui țăranul cu atîta convingere că Herdelea își pierdu zîmbetul de pe buze.

— Atunci cheamă doctorul, finule!

5

— Degeaba-î, nasule... Ce să facă doftorul dacă-i mîna lui Dumnezeu la mijloc? oftă Ion uitîndu-se drept în ochii învățătorului cu o privire stinsă de spaimă. Asta-i pedeapsa mea, nasule... Asta-i... Nu ți-am spus eu deunăzi?

— Rău, făcu Herdelea gînditor. Dacă-i așa, e rău...

10

— Ș-amu eu rămîn iar pe drumuri, nasule, așa-i?... Toate pămînturile se întorc înapoi de unde au venit, așa-i? întrebă țăranul atîrnîndu-și ochii pe buzele învățătorului în așteptarea unei dezmințiri mîntuitoare.

15

— De... Bine nu-î, nici vorbă, zise Herdelea încet, șovăind. Dar nici tocmai așa de rău nu-i cum te temi tu... Că doar ești tatăl copilului și în caz de moarte, Doamne ferește, tu ești, tata e moștenitorul... Cel puțin așa cred eu...

— Dar socrul? Vasile Baciul? se holbă Ion necrezător.

20

— Apoi de... și el ar putea zice multe... Că ce a dat, pentru fata lui a dat... Dacă-a murit fata și ar muri și copilul, te pomenești c-o să ceară să-i înapoiezi averea... De, știu eu... Dar mai bine să căutați să vă înțelegeți, că vezi bine cum umblă judecățile, numai cu ponoase.

25

Ion rămase totuși mulțumit. Dacă-i vorba de învoială, apoi înseamnă că nu-i poate lua nimeni nimic fără luptă.

30

j_în casă Petrișor plîngea iar, mai dureros. Dar lui Ion nu i se părea așa de sfîșietor plînsul ca adineaori.¹

A doua zi veni Vasile Baciul, care auzise că copilul trage să moaiă. Ion îi pîdi toate mișcările. Vasile Baciul era liniștit; îl mîngîie puțin și sfătui pe Zenobia

să pună pe pîntecele umflat al bolnavului tărite căldicele muiate în lapte dulce de la o vacă cu întîiul vițel. Numai la plecare spuse lui Ion:

— Nu trebuia să-l înțărcați așa de micuț...

5 Amil dacă moare, ce te faci ?

Avea în privire ceva iscoditor. Ion însă răspunse nepăsător.

— Ce să fac, socrule *i O* să-l îngropăm... Dacă nu i-a dat Dumnezeu zile, putem noi să-i dăm ?

10 Vasile Baci u tuși puțin, parc-ar fi vrut să zică ceva și s-ar fi răzgîndit.

— Apoi pace bună! murmură dînsul scurt, ieșind.

Ion începu de-acum să se gîndească la înmormîntare, socotind cît va trebui să cheltuiască și hotărînd să-l așeze lîngă Ana, că-i loc mai frumos și mai larg.

Apoi Petrișor se topi ceas cu ceas. A patra zi nu mai avu plîns, ci doar un horcăit aspru, ca și cînd tragi cu ferestrăul într-un lemn prea tare... Atunci Ion

20 aduse din Armadia pe doctorul Filipoiu. Cînd sosi însă cu doctorul, găsi copilul rece. Văzîndu-i burta umflată și vînată ca o tobă, Filipoiu strînse din umeri:

— L-ați otrăvit cu cine știe ce bazaconii de mîucări... Dacă m-ați fi chemat pînă a nu se umfla, poate că-l scăpăm.

După înmormîntare, Vasile Baci u, întunecat și posomorît, veni îndată la Ion care îl aștepta:

— Amu ginere, să ne înțelegem omenește, zise

30 dînsul fără mult înconjur. Ana a murit, copilul a murit... Dumnezeu să-i ierte, că-n mîna lui ni-i soarta și viața... Zestre ți-am dat destulă, Ioane. Și cîtă nu ți-am dat, mi-ai luat-o tu cu puterea, c-așa ai vrut. Ai văzut că n-am zis nimic și ți-am dat tot.

Că doar copilului meu îi dădeam... Nu grăiesc bine, Ioane ?

Ion tăcu, cu ochii în altă parte. Vasile Baci u urmă, tot liniștit;

5 — Bine... Dar acuma, dacă a murit și Ana și copilul, cuvine-se ca ce-a fost al lor să se întoarcă înapoi la mine. Așa-i legea și omenia... De aceea am venit, să n-avem pe urmă sfadă și ocară...

10 — Da' de ce să se întoarcă la dumneata ce-î al meu, socrule ? zise Ion rece. Ce-i al meu, de ce să nu rămînă tot al meu?

— Ce-i al tău, al tău să rămîie. Miesă-mi întorci numai ce-i al meu... Să-mi întorci pămîntul...

15 — Nu-ți mai strica gura degeaba, socrule, zău așa, că doar ești om bătrîn! rîse deodată Ion, înterupîndu-l.

Pe Vasile Baci u rîsul îl înfurie. Se stăpîni însă și răspunse cu glasul mereu potolit, dar puțin maigros:

20 — Eu am vrut să mă învotesc cu tine, ca cu un om de omenie. Dar nu... Văd că ești tot cum te-am știut. Hoț ai fost, hoț ai rămas. Nu degeaba nu-i nici o săptămînă de cînd ai scăpat din temniță...

25 — Așa-i, socrule, așa-i iar cum zici dumneata, rîse Ion răutăcios. Mai bine să-mi zici dumneata mie că-s hoț, decît să-ți zic eu dumitale. Mai bine!

30 — Nu-i nimic, se sculă Vasile. Dacă tu nu vrei să înțelegi de vorbă bună, ai să înțelegi de rău... N-am umblat cu judecăți de cînd sînt, dar amu nu te mai iert de-aș ști de bine că-mi vînd și cămașa de pe minei

Ion rîse mereu, însoțindu-I pînă-n ograda. Dar cînd rămase singur, simți că îndîrjirea stăpînită a bătrînului i-a cam clătinat încrederea...

Herdelea raporta din vreme inspectorului, după cum se cerea, că examenul de sfîrșitul anului se va ține în Pripas în a doua duminică din iunie... Deși
 S felicitase într-o scrisoare respectuoasă pe Horvat cu prilejul înaintării lui ca inspector, Herdelea avea totuși o frică de examenul de-acuma, cum u-a avut niciodată. Prinsese de veste că noul inspector se duce să supravegheze examenele la școlile unde i se părea
 10 că nu s-au făcut destule progrese în limba statului, și astfel era sigur că are să vie și la Pripas. Își aducea aminte de inspecția de-acum un an, de avertismentul de-atunci, și-și zicea îngrijorat:

— Scurtă-i fericirea în viața omului...

15 Cît fusese suspendat dînsul, Zăgreanu, avînd altă metodă, mai mult încurcase copiii. în mai puțin de două luni, deci, ar fi trebuit să macine materia pentru un an. Își pusese el tot sufletul să vîre în mințile tinere cît mai multe cuvinte ungurești. Venea la școală
 20 de cînd se făcea ziuă și stătea pînă însera, numai să iasă bine, să poată mulțumi pe domnul inspector... Ba mai tremura și pentru Belciug care, învîrtindu-se toată vremea cu biserica cea nouă, nu dădea de loc pe la lecțiile de religie.

25 — Ia seama, frate Ioane, ca vine inspectorul la examen și o să pățim urît! îi spunea Herdelea glumeț, dar muncit în suflet de griji.

— Parcă nu mai pot eu de inspectorul vostru...
 30 Dac-ai vedea tu ce trag cu zidarii de la biserică nici nu mi-ai mai pomeni de inspector, zău, Zaharie!
 Nu se iubeau, dar nici nu se mai dușmăneau. Nu se căutau, dar nici nu se mai ocoleau și, cînd se întâlneau, schimbau cîte-o vorbă, două despre treburile

oficiale, ferindu-se totuși de-a lungi conversația și mai ales de-a aduce pe tapet ceva din daraverele lor trecute.

Sîmbătă, în ajunul examenului, Herdelea ieși
 5 cu toți copiii la pădure, aduse verdeață și flori, și împodobi școala cu ghirlande. Sosi acasă în Armadia tîrziu după-amiază, frînt de osteneală, de-abia tîrîndu-și picioarele. Tocmai se plîngea dăscăliței cît a muncit, cînd în fața casei se opri o trăsură și Ghighi
 10 năvăli în odaie, speriată:

— Tată, tată!... Inspectorul!

Herdelea își uită deodată orice oboseală și se repezi afară.

15 — O, bată-l Dumnezeu, că nu te mai lasă nici să răsufli! mormăi d-na Herdelea-

Peste două-trei minute însă învățătorul intra în casă' cu inspectorul.

— Te-am căutat în Pripas... Nu știam că nu stai acolo... Eu, spun drept, nu-mi pot închipui o
 20 școală bună condusă de un învățător din altă comună... Dar în sfîrșit, o să vedem mîine...

Herdelea mormăi ceva neînțeles. Cînd era mișcat și încurcat, vorbea foarte prost ungurește. Trase un scaun inspectorului, ștergîndu-l cu batista ca să nu
 25 fie cumva murdar,

— Mulțumesc, zise Horvat, acrit de schimonoselile limbii oficiale în gura unui învățător al statului. Mulțumesc!... Voiam numai să te anunț că am venit înadins pentru examenul dumitale... Știu de rîndul
 30 trecut că n-ai prea strălucit și vreau să văd cît progres ai făcut... Acuma însă aș vrea să găsesc pe aici un hotel sau așa ceva pentru noaptea asta...

— Avem două, domnule inspector, dar mai bine e la berăria Rahova... Curat și ieftin! se grăbi Herdelea

să-l lămurească în nădejdea să scape mai curînd de dînsul.

Dăscălița rămase netulburată pe canapea, lîngă fereastră, cîrpind niște pantaloni de-ai bărbatului, ca

5 să nu-și mai strice hainele cele bune la cancelaria lui Grofșoru, unde avea de gînd să-și reia serviciul mai temeinic îndată după examen. Ghighi, nedezbărată de spaimă, stătea cu buzele uitate într-un zîmbet timid și nu-și putea lua ochii de la inspectorul care, în orice

10 casă de învățător, e privit ca un idol înfricoșător.

— Familia d-tale? întrebă Horvat.

— Da, da, zise Herdelea frecîndu-și mîinile cu respect. Mai avem o fată, care e însă măritată, cu ajutorul lui Dumnezeu... și un fecior... de asemenea

15 nu-i acasă...

— Cu gospodăria, doamnă, nu-i așa? se adresă inspectorul dăscăliței cu o galanterie impunătoare. Foarte frumos! Gospodăria e cea mai frumoasă podoabă a femeii!

20 — Eu nu vorbesc ungurește, zise d-na Herdelea, fără măcar să ridice nasul din lucru, cu o liniște care pe bărbatul ei îl îngrozi.

— Cum?... Nu-nțeleg! se miră inspectorul.

— Pricep eu ce ziceți, dar nu vreau să vorbesc

25 ungurește! Nu-mi place mie să mă strîmb trîncănind într-o limbă străină, cînd nici n-am nevoie! sfîrși dăscălița cu o superioritate zdrobitoare și strîngînd din buze, parcă numai gîndul c-ar putea vorbi ungurește îi strepezește dinții.

30 Inspectorul Horvat nu înțelese tot ce cuvîntase doamna Herdelea. Vedeă însă că femeia aceasta, soția unui învățător al statului, nu știe ungurește. Și era adînc indignat. Se mai întoarse spre Ghighi cu un zîmbet desperat:

— Poate ca nici domnișoara nu vorbește?

— Niciodată... nu... n-am vorbiți răspunse Ghighi speriată c-o ia și pe ea la zor și schimonosind cuvintele ungurești atît de îngrozitor, că inspectorul

5 se cutremură de durere.

— A... da, da... D-voastră desigur nu vorbiți ungurește în familie? întrebă Horvat pe Herdelea.

— Nu... adică... ar fi greu... Femeile n-au de unde să... Mă rog... Băiatul însă vorbește mai abitir

10 ca un ungar... Da... A uimit toată Armadia cum știe de bine, murmură învățătorul sfîrșind cu un suspin.

Inspectorul plecă stăvîlindu-și în gît revolta. După ce se sui în trăsură însă, spuse foarte grav lui Herdelea:

is — Asta-i nemaiauzit, domnule! Dacă nu poți fi înțeles cu limba noastră nici în casa unui învățător, care trebuie să fie un propovăduitor sincer, atunci cum să progreseze învățămîntul ungar? Cum, domnule?... Ce-am văzut la dumneata m-a uimit și m-a întristat...

20 în orice caz m-ai făcut să fiu foarte curios de examenul de mîne...

Doamna Herdelea și Ghighi avură ce ocări toată seara pe socoteala inspectorului; învățătorul însă tăcu, nu-și prea găsi culcuș în pat, iar a doua zi, mergînd

25 în Pripas, se închină și bolborosi toate rugăciunile cîte și le aduse aminte.

Cînd bătă ora opt, inspectorul intră în clasă, înaintea lui Belciug, care veni de-abia pe la nouă, cu urmele de zid pe haine. Examenul fu o tortură

30 pentru învățător și elevi. Horvat se amesteca într-una, încurca întrebările și, de îndată ce un copil greșea, încrunta din sprîncene și se uita triumfător la Herdelea. Ba de cîteva ori zise tare:

— Cum să știe, dacă nu cunosc limba!... Nici unul nu vorbește cumsecade ungurește! Toți se bîlbîie, se strîmbă... Scandal!...

Herdelea începu să se scuze că copiii na pot ști perfect limba de vreme ce n-o vorbesc acasă și că, de altfel, rezultatele nu sunt cum ar putea fi din pricină că el a fost înlocuit luni de zile cu un tînăr care venise cu obiceiuri noi. Dar, fiindcă inspectorul nici nu voia să-l asculte, se resemna mai în urmă, își recapătă sîngele rece și nu se mai sinchisi de dînsul, examinînd parc-ar fi singur cu școlarii, gîndindu-se doar mereu:

— Acu fie ce-o vrea Dumnezeu din cer! Acolc-i toată nădejdea!

La sfîrșit veni rîndul preotului, cu religia. Copiii, înviorați, răspundeau limpede și cu glas tare, ca și cînd de-abia și-ar fi stăpînit bucuria că li-e îngăduit să rostească vorba pe care o pricep.

— Aș dori să-mi spună un elev pe ungurește *Tatăl nostru!* zise Horvat, la sfîrșit, nemulțumit că nu mai auzea limba statului.

Belciug, parcă n-ar fi înțeles bine, întrebă mirați

— Poftim?

— Zic c-aș dori s-aud *Tatăl nostru*, în ungurește, conform planului de învățămînt! repetă inspectorul deodată mai sever.

— Asta nu se poate! răspunse preotul, hotărît și scurt, îmbujorîndu-se de mîndrie.

— Cum nu se poate? zise inspectorul jicnit de tonul răspunsului.

— Nu se poate, vorbi Belciug, cu o francheță care-l înălța, pentru că elevii nu știu rugăciunile pe ungurește, pentru că eu i-am învățat în limba lor maternă, pentru că nici eu nu le știu pe ungurește,

căci nici pe mine nu m-a învățat nimeni să le zic pe ungurește, cum n-am învățat nici eu pe nimeni!

— Mă surprinde și culoarea, și înțelesul cuvintelor dumitale, părinte! zise inspectorul Horvat grav. Legea prevede că în școlile statului religia să se predea paralel în limba maternă a elevilor și în limba oficială ungară. Va să zică cer minimul posibil cînd mă mulțumesc cu *Tatăl nostru*. Mă rog, te-am convins?

— Domnule inspector, eu unul prefer să nu mai predau religia în școala aceasta decît să-mi pîngăresc conștiința și să zăpăcesc sentimentele credincioșilor mei! Orice să-mi cereți, domnule, dar asta nu! Măcar credința să ne rămînă neatinsă! Măcar atîta drept s-avem și noi în țara asta, în care ne-am născut și s-au născut părinții noștri și părinții părinților noștri!

— Observ însă că limbajul d-tale nu se prea deosebește de cel al agitatorilor care stîrnesc zîzanie între națiunea ungară unitară și ungurii de buze române? rosti inspectorul aspru, încheindu-și haina ca să-și sporească autoritatea. Țin să te previn, părinte, că statul nu dă ajutoare celor ce lucrează împotriva intereselor patriotice!

— Dacă respectul credinței mele strămoșești și împlinirea cinstită a datoriei mele de preot înseamnă agitație, domnule inspector, primesc bucuros orice urmări! Dar de la aceea ce cred că este datoria mea, nu mă voi abate, în nici un caz! declară Belciug atît de energic că Herdelea se făcu mititel de admirație și de frică.

— Bine... Foarte bine..., Iau notă... Probabil că din pricina aceasta nu progresează școala de-aici de loc... Foarte probabil!... Prea bine!... Voi lua măsurile de cuviință, negreșit, murmură inspectorul înghițindu-și minia ca să nu dea spectacol în fața școlarilor;

apoi întorcându-se brusc la Herdelea, urma: Dumneata trebuie să fii cam obosit, nu? Se vede că ești obosit!... Câți ani de serviciu ai?

— Treizeci și doi, bilbii învățătorul spăimântat.

5 — Da? Treizeci și... A, e destuii Te sfătuiesc să ceri îndată să te scoatem la pensie!... Te sfătuiesc mult!... Vei avea o pensie frumoasă și te vei putea odihni, căci ai mare nevoie de odihnă... Va să zică să-mi trimiți petiția! Din partea mea vei avea tot concursul să fie rezolvată cât mai grabnic!

10 Belciug rămase cu Herdelea în curtea școalei după plecarea inspectorului, amândoi descoperiți, în soarele vesel și fierbinte. Din clasă glasurile copiilor, dezghețate de frica prin care au trecut, veneau molcom și topite într-un zumzet de albine harnice. Stăteau tăcuți, gânditori și tulburați. Apoi deodată privirile lor se întâlneau și fiecare citi în fața celui alt aceeași zbuciumare.

— E greu de tot, Ioane! S-au pus pe capul nostru să ne doboare! zise Herdelea trist și uehotărit.

— Nici pe Dumnezeu nu ni-l cruță, paginii!... Vor să ne ucidă sufletul, nu le ajunge că ne-au încătușat limba! murmură Belciug cu o îndrjire adâncă și stăpînită.

25 Tăcură iar. Primejdia parcă-i împrejmuia tot mai strîns, acoperindu-i și înduioșându-i. Ochii lor se îndulcira privind-se. Și în același timp inimile lor se umpleau de iubirea care înfrățește pe ostași în fața dușmanului

30 — Și noi sîntem vinovați, Zaharie! zise preotul cu glas care iartă și cere iertare.

— Greșeala iertare așteaptă, adaogă învățătorul, își strînseseră mîinile ca și cînd ar fi făcut un legămînt.

Peste vreo două săptămîni, după examen, Ghighi, stînd în grădinița din fața casei, văzu o trăsură prăfoasă apropiindu-se, care i se păru cunoscută. Dar numai 5 cînd se opri, începu să țipe de bucurie copilărească:

— Laura !... Pinte !... Mamă, a venit Laura !•-.

Alergă la trăsură, se sărută de nenumărate ori cu Laura, rîzînd, plîngînd și ciripind neîncetat:

— Nici nu ne-ați telegrafiat că sosiți,...

io — Am vrut să vă facem surpriză....

— Te-ai mai îngășat, Laura scumpă... Și ce bine-ți șade așa !

— Tu te-ai făcut iar mai frumoasă...

15 — Ei, destul, destul! strigă Pinte glumeț. Mai treci de mă sărută și pe mine!

Herdelea ieși fără haină, cum era, și îmbrățișa întîi pe George, în vreme ce, în urma lui, dăscălița cu lacrimi în ochi și cu rîsul pe buze, murmură zăpăcită de emoție:

20 — O, dragii de ei.... Le-o fi foame și noi n-avem nimic gata.... Dacă știam, tăiam vreo doi pui... Dragii mării, dragi!...

O servitoare dolofană coborî tacticos din trăsură cu fetița Laurei în brațe. Speriată de gălăgie, copila 25 începu să plîngă. Mamă-sa se repezi.

— Dă-o-ncoace, Ilona!

Vru să o ia, dar Ghighi sări să i-o dea ei. În brațele ei însă fetița plînsese mai tare.

— Nu te cunoaște, Ghighițo, de-aceea plînge, 30 zise Laura, rîndră. Să vezi însă pe noi cum ne cunoaște și cum rîde! Ți-e mai mare dragul...

— Dă-mi-o mie, că eu sînt obișnuită cu copiii!

făcu doamna Herdelea, luînd pe micuța Măria de la Ghighi și ogoind-o: Taci cu mama tîna, taci, draga mămii scumpă și dulce...

s Fetița se liniște într-adevăr, spre admirația tutu*
ror. Herdelea profită de ocazie și-i pofti în casă, comar.»
dînd milltărește:

— Înainte... marș! în casă!... Ați trîncănit destul în uliță!

10 în casă urmară noi lacrimi și mai ales se încime
o vorbăraie care nu se sfîrși pînă la miezul nopții.
Laura povestea minunății despre Pinte, Pinte despre
Laura și amîndoi despre odorul lor; Herdelea zugrăvi
pe inspectorul care a fost ticălos la examen, dar fără
a spune că i-a cerut să iasă la pensie; dăscălița și
15 Ghighi întreținură pe Laura cu noutățile din Armadia,
între care cea mai de seamă era logodna Lucreției
Dragu cu profesorul Oprea... între timp însă doamna
Herdelea găsi destulă vreme să doboare trei pui mari
în onoarea dragilor mosafiri și să le servească la amiază
20 un papricaș cum n-au pomenit ei nici la Bistrița.

După masă însă George stîrni o furtună cînd
spuse că chiar mîine vor să plece cu toții mai departe,
la Sîngeorz.

25 — Nu se poate! Trebuie să stați și la noi baremi
o săptămîină! protestă Herdelea, adăogînd apoi cald:
Că doar și noi vrem să ne fălim puțin cu voi la arma-
dienii ăștia, ce Dumnezeu!

— La întoarcere, la întoarcere! zise Pinte neîn-
duplecat. Acum nu-i vreme! Ceilalți ne așteaptă în
30 Sîngeorz de o săptămîină!

— Care ceilalți?

Laura lămuri că „ceilalți” sînt Alexandru, fra-
tele lui George, profesor în România, la Giurgiu, care
a venit împreună cu Gogu Ionescu, soțul Eugeniei...

— Și Ionel, alt frate, contabil din Cernăuți, o»
complectă Pinte. Sîntem atîția frați și surori că nu-
mai tata știe pe dinafară întreg pomelnicul!... De
altfel, aduceți-vă aminte, vi l-a înșirat odinioară pe-
5 îndelete...

— Au luat vila Mara și o să petrecem plăcut toți
împreună, mai zise Laura. Numai să nu uităm să
telegrafiem lui Titu să vie și el neapărat, deși eu i-anr
scris... dar ca să știe c-am sosit...

1G în sfîrșit se învoiră și spre seară Herdelea cm
George tocmiră două trăsuri pentru a dona zi pînă.
la Sîngeorz.

Călătoria fu veselă, cu opriri scurte prin toate-
satele, pe la cunoscuți și prieteni. Valea Someșului se-
15 strîmtă mereu, șoseaua se pitula pe sub stînci și rîpe-
tot mai piezișe, iar rîuî însuși gîlgîia din ce în ce
mai minios... Ulița Băilor cotește din șoseaua cea mare-
în mijlocul Sîngeorzului, comună bogată și nesfîrșit
de lungă. Un pârîn gureș roade necurmat drumul ce
SO urcă ușor printre case țărănești pînă ajunge la băile
așezate într-un cazan împresurat de dealuri împădurite»
Vile cochete sunt risipite și ascunse printre brazi'
bătrîni, în jurul unui dîmb ca o tidva uriașă în vîrfuî
cărui chioșcul alb pare o tichiuță de clown. La picioa*-
25 rele dîmbului, vîzîndu-se de departe, dintr-un perete
tăiat în piatră, Izvorul Tămăduirii bolbocește prin'
guri numeroase, adunîndu-și borvizul într-un canal
arămiu care-l duce în clădirea scadelor. în fața izvc*-
rului e o terasă prundită, de unde pornesc zeci de
»6 cărări, păzite de brazi, spre vilele și căsuțele dimprejur.-
La o margine a terasei însă un hotel-restaurant nou,,
parcă stăpînește și ispitește toată lumea.

Sosiră pe la sfințitul soarelui iu fața vilei Mara care albea cu ferestrele deschise. George strigă din uliță:

— Oaspeți primiți, oameni buni?

S Un capșor frumos de femeie se ivi într-o fereastră, dar dispăru îndată cu un țipăt înăbușit:

— George... A venit George!

Într-un antreu larg, puțin întunecos, se întâl-niră toate rudele și se cunoscără. Voiau să pară veseli, /o și totuși toți erau stîmjenîți. Însuși George nu se simțea prea la largul lui cu neamurile din România; fusese aproape copil cînd văzuse ultima oară pe Alexandru, și chiar Eugenia se schimbase mult în trei ani. Ca să scape mai ușor, George căută să glumească și să J5 adaoge la numele fiecăruia cîte-o codiță hazlie; ba la sfîrșit se învîrți și într-un picior, strigînd:

— Ei, mai sînt rude de recomandat? Că mi s-a urît de cînd nu mai isprăvesc!

Vorbele acestea li se părură atît de șugubețe 30 că toți izbucniră în rîsete care mai sparseră gheața puțin. Atunci interveni Atena, soția lui Alexandru, o femeie înaltă, uscățivă, cu trăsături fine și cam reci, dar cu voce foarte caldă și simpatică:

— Bine, Georgel, se poate să uiți tocmai pe -;25 nepoții tăi?... Veniți aci, copii!... Poftiți, moștenitorii noștri dragi! Alecu, Ionică, Zoe!...

Toți Herdelenii se aruncară asupra copiilor, înă- bușindu-i în sărutări. Mai ales dăscălița, care se simțea opărită în fața atîtor necunoscuți, găsi o adevărată ^0 salvare în copii și se retrase cu ei într-un colț! Ca să-i mîngîie.

Încetul cu încetul însă răceala se topi. Alexandru era un bărbat blînd, cu ochii dulci și barbișon negru, și se împrieteni curînd cu Herdelea, vorbind de școală

și de unguri. Gogu Ionescu era mai bătrîn, aproape de vîrsta lui Herdelea, dar fiindcă nevastă-sa era prea tînără, umbla spilcuit, îmbrăcat după ultima modă,, se rădea în fiecare zi, și nu purta mustați; vorbea în

5 fraze alese, parcă fiecare cuvînt ar fi fost pentru *Monitorul oficial*, deși la Cameră nu deschisese gura niciodată,, fiind mameiuc guvernamental. Laura și Ghighi nu mai conteneau cu frumusețea Eugeniei care, într-adevăr,, avea ochi mari foarte albaștri și mîiigăietori, cu gene 10 lungi și dese care, cînd clipeau, parcă oftau, cu o gură cît o cireașă coaptă, veșnic surîzătoare, cu obraji catifelați care n-au nevoie de dresuri, cu talia mlă-dioasă, trasă prin inel, cu o rochie simplă și totuși de o eleganță ademenitoare... Firește că și Eugenia 15 descoperea mereu noi calități Laurei și Ghighiței,, cerînd din cînd în cînd și părerea soțului ei:

— *Elle est ravissante, Gogule, n'est-ce pas?*

Gogu aproba foarte politicos, deși el era atît de încîntat de nevastă-sa, pe care o luase fără zestre și' 20 numai pentru frumusețea ei, încît toate femeile din lume i se păreau mai mult sau mai puțin slute.

George umbla de la un grup la altul, strălucitor de mulțumire, azvîrlind cîte-o vorbă și. în sfîrșit'. statorindu-se lîngă doamna Herdelea care se mai încăl- -5 zise puțin discutînd de greutățile casnice cu Atena,, ea însăși mare gospodină și mamă iubitoare.

În vîlmășagul prezintărilor uitaseră pe fetița: Laurei. Cu atît mai mult fu purtată din mînă în mînă,, răsfățată și sărutată, pînă ce micuța găsi de cuviință. 30 să-și ude scutecele tocmai în brațele Eugeniei, spre marea veselie a tuturor.

— Bine că n-ai pătât rochia! strigă Ghighi.
— E semn bun pentru o nevastă tânără! glumi
Herdelea.

— A, știi că a sosit și Iouei, zise Alexandru către
George, când se mai potoli zgomotul. Noi l-am găsit
aici. Zice c-a venit de vreo zece zile. Dar crezi că poți
face ceva cu ursul acela? Nici măcar nu vrea să stea cu
noi. Are odaie la Intel și toată ziua bate dealurile și
pădurile.

în sfârșit Atena, ca gazdă, puse capăt taifasurilor:

— Acuma haideți toți în camerele voastre! Și într-o jumătate de oră să fiți gata, că mergem să ne plimbăm nițel cu muzică, iar apoi vom lua masa la restaurant!... Ei, la revedere! în curând!

Peste câteva minute toți se găteau și în toate odăile se schimbau prieri despre noile cunoștințe. Toți erau încîntați, afară de Gugu, care nu putea uita rochia doamnei Herdelea, croită după moda de-acum douăzeci de ani, și care se simțea jicnit, deși nu voia să se arate, că străinii aceștia nu-i răsădită îndeajuns.

În amurgul înăsprit de mirosuri de brad și de rășina, muzica lăutarilor răsuna alinătoare. Pe terasa și pe cărările dimprejur furnica o lume voioasă pe care valsurile și romanțele o fermecau. La Izvorul Tămăduirii era îmbulzeală de pahare, iar prin înserarea brazilor șoaptele de dragoste se întreceau și se stingeau în aerul ce înviora inimile... Entr-o poieniță ascunsă grupul de neimuri didu îtitîmplător pște Ionel, șezînd pe o bane, cu țigara în colțul gurii, nepăsător și liniștit. Muzica și zgomotul lumii de-abia ajungeau aici ca o adiere blîndă. Îl siliră să meargă să mănînce împreună.

— De ce nu mă lăsați pe mine în pace? zise Ionel, urnindu-se anevoie. Mie nu-mi place gălăgia și lumea...
În întunerecul înstelat restaurantul strălucea de lumină. Terasa mai toată era acum acoperită de mese, iar în parfumul brazilor se amestecau mirosuri de mîncări și băuturi.

— Uite Ungureanu! strigă Geoige tocmai când erau aproape de masa ce li se rezervase, cprindu-se
Ce faci pe-aici, prietene?

Aurel văzu pe Laura în mijlocul celorlalți, își scoase pălăria și zise încurcat:

— Bună seara, stimată doamnă!

Laura răspunse dînd din cap serios, urmîndu-șș calea fără nici o tresărire. Doar când se așeză la masă se gîndi zîmbind că od'nicară a putut sirrpati? a pe băfețoiul ăsta...

Erau pe la mijlocul cinei când deodată apărură Titu pe terasă. Se uită împrejur, puțin jenat, apoi văzînd masa cea mare, veni drept și salută, pa, că pe toți i-ar fi cunoscut de cînd lumea.

— Am primit tîrziu telegrama și de-abia adinea-ori am putut sosi!

Laura, care nu-l mai văzuse de la cununie, îi îmbrățișa plîrjgînd și muimurînd cu dreg:

— Titule! [Titule!]

Soții Herdelea se simțiră mai mîjidiți, observînd că feciciul lor a făcut inpusie Itră astpia r.cilor neamuri.

— Aici, aici, lîngă mine, că mie-mi sînt mai dragi pceții! strigă AkxErdiu dîr.r'u-ri ;cft>r.ul mav la o parte.

La dreapta lui Titu ședea Eugenia, care-l privea curioasă. Titu îi sărută mîna 'nelată și parfumată, și așezîndu-se îi zise:

— Superbă soră are George, iar eu înciutătoare cumnățică!

— Oprește, tinere, avintul! rîse Alexandru. Să nu te apuci să-i faci curte că bărbatu-său e gelos ca un harap!

Gogu, de peste masă, zîmbi cu o nepăsare căutată, în vreme ce ceilalți rîseră cu poftă. Eugenia însă se roși puțin și răspunse:

— Cu toate astea îmi place să mi se facă curte!

— Aha! aha! strigă iar Alexandru. Care va să zică o invitație în toată forma? ... Gogule, să fii cu ochii în patru, că tînărul e primejdios!

Rîsul și buna dispoziție au domnit toată seara...

Titu fu găzduit, firește, tot în vila Mara. Se sculă însă mai de dimineață ca toți, să se poată plimba și să-și răcorească creierii înfierbîntați de emoțiile ce i le-au stîrnit oamenii din țara unde năzuia și el. Se simțea fericit și-i suna mereu în urechi mai ales graiul lor grăbit și dulce. Dîndu-și seama că Alexandru îl simpatiza, voia să cîștige și prietenia lui Gogu care, fiind deputat, îl va putea ajuta mai ales cînd va ajunge și dînsul în România. Apoi Eugenia îl fermecase așa încît o și visase, dar acum trebuia să-și astîmpere admirația, zicîndu-și că nu-i timpul să se țină de nălu-ciri.

La izvor se întîlni cu Ionel Pintea care bea foarte cumpătat, dintr-o ceașcă, borviz cu lapte în care înmuia chiflă.

— Asta-i cura mea, zise Ionel zîmbind silit.

Porniră împreună într-o pădure deasă de molifiți. Ionel nu era prea încîntat, căci petrecea mai bine singur. Titu totuși se agăță de dînsul, dornic să afle ce-i în Bucovina, fiind întîiul om de-acolo cu care putea vorbi. Întrebările lui stăruitoare însă pe lou

Pintea îl plicitisiră, încît în cele din urmă îi spuse răspicat:

— D-ta vrei să mă faci să vorbesc de lucruri care pe mine nu mă interesează sau cel puțin nu mă pasionează. Eu azi sînt un simplu contabil, copleșit de muncă și care n-am nici vreme și nici poftă să mă amestec în zîzaniile politice. Orice politică mi-e indiferentă... Prostiile astea, iartă-mă că zic așa, le-am făcut pe cînd eram prin liceu și nu le-am mai luat cu mine în viață, să mi-o împovărez... Și pe urmă, mai cu seamă la noi în Bucovina, politica înseamnă numai ceartă, hărtuială, scandal, murdărie... mai mare rușinea! Sîntem puțini și totuși dezbinați în atîtea partide-și bisericețe, încît nimeni nu se gîndește la interesul! general, ci toți se gîndesc numai la ambițiile lor mărunte... A, mi-e și scîrbă!... Eu cred că libertatea e cea mai mare nenorocire pentru poporul care nu-i copt s-o aibă. De aceea d-voastră aici sînteți mai fericiți, oricît vă plîngeți și vă burzuluiți... Așa este, domnule!

Aici ungurii, nerozi, vă sîcîie, vă persecută, vă îngeneunchează — adevărat. Ăsta-i norocul d-voastră,, căci asta vă face dîrzt, solidari și puternici. În clipa cînd vi s-ar da libertatea, ați face și d-voastră ceea ce se face la noi. Ungurii sînt proști și vă întăresc-vrînd să vă slăbească. V-ar distruge însă îndată ce-s-ar dezlega lanțurile!

Titu rămase cu gura căscată, fără să mai poată, răspunde.

— Ei, acum ai aflat? sfîrși Ionel acru. Adevărul', e totdeauna dureros...

Titu murmură ceva, mai merse cîțiva pași, apoi deodată îi zise bună ziua și se despărți tulburat.

„Nu se poate... Vorbe... Astea-s **aiurările unui** ursuz!" se găudi dînsul simțindu-se totuși **obosit ca** după o noapte nedormită.

— Încă unul care-i cu mintea plină **de fumuri** î
5 murmură Ionel singur, bucuos c-a scăpat **de un tovarăș** prea curios.

Titu fu posomorît toată ziua, parcă **de cele** ce i-a spus Ionel atîrna fericirea lui întreagă. **Își amintea** fiecă cuvînt și-l durea ca o mare nenorocire. **Laura îi**
a o șopti cînd găsi prilej:

— Ce ai, dragă Titule? Nu fi urîcios! E **vorba de** viitorul tău. George a vorbit cu Alexandru **despre tine** și despre dorințele tale... Ia seama să nu-i **indispuî** pe toți!

0 5 După-prînz, stînd cu toții de vorbă **într-un** chioșc, la umbră, Herdelea povesti **amănunțit rudelor** cîte a pățit. Voind să-și pregătească mai **frumos ieși-**rea la pensie, o întoarse pe coarda națională, **arătîndu-le** cum toate i se trag din faptul că a luat **apărarea unui**
•20 biet țaran român față de samavolnicia unui **magistrat ungur**, apoi stăruind mai ales asupra **examenului cînd** inspectorul i-a cerut să nu mai lase pe **copii să crîc-**nească pe românește, și sfîrșind melancolic:

— Dar decît si-mi unguresc sufletul **la bătrînețe**
35 și să-mi vînd conștiința, mai bine **s-ajung salahor** muritor de foame! Mai bine!... De aceea **mă și bate** capul să ies la pensie curînd-curînd...

Rudele din țară fierbeau de indignare. **Chiar și** Gogu se încălzi și, cînd Herdelea spuse că, **de-ar fi**
so mai tînăr, s-ar duce și el în România ca **Titu, numai** să scape de urgia stăpînirii ungurești — se **repezi însu-**flețit la Titu și-i strînse mîna:

— Bravo, tinere! Vino la noi, la libertate!... De ce-ai sta... și d-ta între barbarii aceștia cutropitor i de conștiințe!

Titu se însenină, mai cu seamă că Gogu îi oferi
s îndată să tragă la dînșii în București, adăogînd:

— La noi poți sta toată ziua, să mănînci și să faci poezii **clte-ți place!**

— Să vii negreșit la noi! O să-mi faci mare plăcere! spuse și Eugenia privindu-l cochet și convinsă că
4 0 melancolia de azi a tînărului a fost din pricina ei.

Alexandru îl pofți să mai meargă și pe la dînsul, prin Giurgiu, dacă i se va urî la București.

— Să vii numai, că n-ai să rămîi pe drumuri în România! sfîrși Atena.

is — Cu atîtea protecții mari, ministru trebuie să ajungi, Titule! strigă Herdelea uitîndu-și grija lui, de mulțumire că-și vede feciorul fericit.

Într-una din zilele următoare Gogu și Alexandru, vorbind de Titu, socotiră că ar fi poate și mai nemerit
20 să-i găsească vreun temei oarecare, ca să nu se simtă jenat stînd degeaba. Șihotărlă îndată să-l adăpostească la un ziar; Gogu, ca deputat, are să-i facă loc baremi la jurnalul partidului.

— O, da, la o gazetă! zise Titu strălucind de
25 bucurie, cînd află. Așa ceva visam și eu... Tocmai așa ceva...

Perspectivile trandafirii îi șterseră din creier răspunsul lui Ionel ce-l întunecase un răstimp. Cu privirea la ținta care lucea mai aproape, viața i se
30 părea plină de comori.

De altfel Gagu prinse dragoste multă pentru „tînărul cu ochii aprinși de o lumină stranie și înălțătoare", cum îi zicea. Umblau mult împreună, discutînd politică națională și uneori chiar literatură ro-

mânească, deși acasă Gogu se mîndrea că n-a citit în viața lui decît numai franțuzește. Alături de Titu, deputatul se simțea cuprins de înflăcărare:

— Trebuie să mai aveți răbdare, să mai luptați, să mai rezistați! Va veni și mîntuirea! Trebuie să vie!... Credeți că pe noi, dincolo, nu ne doare viața voastră de suferințe?... Voi sînteți speranța noastră, precum noi trebuie să fim speranța voastră!

— De ce nu faceți măcar un gest ca să ne încurajați? întrebă Titu pe care gîndul acesta îl frămîntase mult.

—• Vă dorim în adîncul inimii noastre, dar gura trebuie să fie mută! zise deputatul român grav. O, politica!... Ce stupid lucru e politica în lume.

15

S

Ion auzi curînd că Vasile Baciuc a umblat pe la un avocat din Bistrița și că l-ar fi tocmnit să-i scoată toate pămînturile de la ginere-său. Se spăimîntă mai ales simțindu-se slăbit în îndîrjirea lui de cînd i-a murit și copilul. Deși vedea primejdia, gîndurile nu-i mai erau îndreptate numai asupra ei, ci hoinăreau neputincioase ba încoace, ba încolo. Își zicea că n-are să dea nici un petec de loc, și-apoi îndată iarăși că n-ar fi rău să cadă la o învoială cu Vasile, să-i astupe gura...

25

În schimb inima îi bătea mereu mai nerăbdătoare, frămîntată de un dor înăbușit prea multă vreme care azi stătea să izbucnească. Cînd îi venea în minte Florica uita de toate, chiar și de socru-său, întocmai precum odinioară a uitat-o pe ea din pricina pămîntului.

30

A doua zi după ce află cum a fost Vasile Baciuc la avocat, văzu pe Florica trecînd cu demîncare la

oameni, sprintenă, zîmbitoare și dîndu-i binețe parcă l-ar fi chemat la dînsa:

— Ce mai faci, Ionică?... Noroc bun!

— Noroc bun! mormăi el îngrozindu-se cum i se scurg ochii după ea.

În aceeași seară, venind de la cîmp, se opri în poarta lui George să-l întrebe ce să facă cu socru-său? Dar în vreme ce George îi spunea și-l învăța ce credea, dînsul vedea numai pe Florica, în tindă, învîrtindu-se la vatră, pregătind cina, și de-abia se stăpîneasă nu se repeadă la ea, s-o cuprindă în brațe și s-o ducă de-aici, să n-o mai atingă nimeni, nici să nu i-o rîvnească.

Ziua următoare se gîndi să se ducă iar la George, dar nu mai îndrăzni de frică să nu-i vadă în ochi patima. Și, fiindcă totuși trebuia baremi s-o vadă, alergă ca un smintit pînă ce știrici la care holdă secerăFloricași-și făcu drum prin apropiere și o zări.

Se mira și se afurisea că a lăsat-o să se mărite cu altul și că n-a luat-o el, și-apoi se mîngîia singur, zicîndu-și: „Mie mi-a fost scrisă Florica, degeaba...”

Încerca să se smulgă din lanțul ce-l strîngea tot mai tare ca să-și întoarcă toate gîndurile la moșia lui amenințată de îndîrjirea lui Vasile. Dar cînd se muștră c-o să-și piardă averea pentru o muiere blestemată, cum se muștrase și altădată, acum i se adaogă în creieri, nechemată, întrebarea: ce folos de pămînturi, dacă cine ți-e pe lume drag nu-i al tău? Și pe urmă, gîndurile se înlănțuiau. Baremi de-ar fi trăit copilul să știe și dînsul pentru cine muncește și se sfarmă... Dar așa, cui ar rămîne moșia lui, dacă l-ar strînge Dumnezeu într-o bună zi, căci omu-i trecător ca adierea vîntului.

Din pricina alergăturilor zadarnice rămăsese în urmă cu munca pămîntului. Toată lumea isprăvisese se-

ceratul, dar el mai avea încă două holde în picioare. Numai după o ceartă mare cu mamă-sa, se urni să trimită pe Glanetașu cu trei lucrători la locul cel mai mare, iar delnița de lingă drumul cel vechi s-o doboare

5 dînsul.

Era într-o joi. De unde muncea Ion se vedea drumul pe care treceau neîncetat femeii cu coșuri și desagi, mergînd la bîlciul săptămînal în Armadia. Mărul pădureț sub care născuse anul trecut Ana, era

10 încărcat de rod și făcea o umbră groasă, deși o porums biște verde îl acoperea pînă-n ramuri.

Ion lucra cu o voie bună cum nu mai avusese de mult, ca și cînd ar fi presimțit o bucurie năvalnică. Se uita rareori spre drum, ca sa nu-l ție de vorbă ui-

15 meni. De altfel, pe la prinzulcel mic nu mai trecea pui de om... începu să lege snopi și, cînd isprăvi și-i așeză în picioare, își aruncă ochii spre Pripas. Atunci văzu departe o femeie, venind grăbită, cu niște desagi pe umăr. Tresări și privi împrejur, bucuros că e

20 singur cît e hotarul de mare.

— Florica ! murmură dînsul apoi cu ochii spre femeia care se apropia mereu.

O sorbea cu cît se apropia și i se pirea din ce în ce mai frumoasă. Florica avea o năframă albă în cap,,

25 legată ștrengărește. îl zări și ea, mirată și cuprinsă de o strîngere de inimă. Dar nu-și pierdu firea și, cînd ajunse în dreptul lui, îi strigă zîmbitoare:

— Am să sosesc la spartul tîrgului. Ionică!...

De, omul cu multe griji anevoie iese din casă!

33 Ion ar fi vrut să-i răspundă și limba parcă i se înțelenise. Florica însă nu se opri. Și atunci îl apucă o frică cumplită că nici acuma, deși ar avea prilej bun,, nu e în stare să-i vorbească, să-și deșarte sufletul... Păși spre drumul pustiu și izbucni aproape disperat!

!

— Unde fugi așa, Florico?... Mai stai oleacă, stai că am să-ți spun ceva... Și vino mai încoace că doar n-o să piară tîrgul...

Femeia parc-ar fi așteptat chemarea. Se întoarse

•3 din cale și veni spre dînsul, cu fața aprinsă, dar zîcînd molatec:

— Vai de mine... numai să nu mă ții mult de vorbă, Ioane, că mă omoară George...

Iar cînd fu lîngă Ion, adaogă mai încet:

-10 —Mă duceam să vînd niște pere oarzăne, că ne trebuie bani... Și George nu mă lasă nici să...

Ion o privea tăcut și simțindu-se jicnit că îi vorbește de George.Nevasta, ridicînd ochii ei albaștri întrebători și adîncindu-i în ochii lui tulburați, înțelese, își curmă gîndul și murmură gîngăș:

'15

— Ce vrei, Ioane?...

Bărbatul zise, cu dinții strînși, înfricoșat parcă să nu-i zboare spre dînsa tot sufletul înnebunit de patimă:

20 — Mai odihnește și tu... De ce nu vrei să te odihnești?

Privirile lor se împleteau fermecate.

Florica șopti mai domol:

— 'S grăbită, Ionică... zău așa... Dasă-mă... să-mi

'25 văd de drum... zău așa...

Dar în același timp pășea alături de Ion, cu umărul lipit de umărul lui... Trecură prin porumbiște și se opriră sub mărul pădureț unde sumanul bărbatului era așternut pe jos la umbră, ca un culcuș pregătit

80 înadîns. Se așezară privindu-se în ochii strălucitori de o fericire mult așteptată. Ion vru să-i impute că

i-a pomenit de George, suflă greu pe nas și de-abia putu gîfii:

— Eheî, Florico...

— Uf, ce cald mi-e... m-a topit căldura, zise femeia dînd mai la o parte desagii cu pere. Dar aici e bine, că-i răcoare... zău așa... răcoare...

— Răcoare, bîlbîi Ion înneștire peste cîteva clipe. Apoi tăcură, ascultîndu-și bătăile inimii. Apoi Ion* brusc ca o fiară, o cuprinse de subțiori și-i mușcă buzele. Apoi Florica să lăsă pe spate, moale, gemînd...

— Tot a mea trebuie să fii tu! zise bărbatul pe urmă cînd Florica își lega năframa, gata de plecare. Să știu de bine că fac moarte de om și tot a mea ai să fii!

— Ei, Ionică, multe zice omul! răspunse femeia fără să-l mai privească. Cînd s-a putut n-ai vrut; cînd vrei tu nu se mai poate!

Ion rămase șezînd pe suman, cu ochii după Florica ce se pierdea prin porumbiște.

— Ba se poate, murmură singur, ca o încurajare. Să știu de bine că...

își reteză deodată vorba! Frunzele mărului foșneau ca o imputare. Și imputarea îi aducea aminte de Ana. Sări în picioare parcă l-ar fi înțepat o viperă. Nu mai îndrăzni să se uite spre mărul sub care, acum un an, cealaltă i-a născut copilul. Se duse la seceră, fără a întoarce capul, ca și cînd din spate l-ar fi amenințat o mînă nevăzută.^

Florica se depărta pe drum legănîndu-se mîndră în solduri. Inima lui Ion tresaltă de noi fiori, în vreme ce buzele-i șopteau dîrz:

— Ba se poate!... Să știu de bine că fac moarte de om!

Capitolul XII

GEORGE

1

Precum flăcăii se duc pe la fete în fiecare seară, s pe viscol ca și pe vreme frumoasă, frînți de munca zilei ca și după odihnă desărbători, tot astfel se ducea acum Ion pe la George, nesmintit, ca spre un frate bun, cînd să-î ceară un sfat, cînd să-i dea el o povață, găsind totdeauna o pricină care să-i îndreptățească venirea... Nu se mai sfia de George și uneori schimba cîte-o vorbă și cu Florica, în treacăt, cum se cuvine să te porți cu orice muiere în casa omului.

10 f! ar George se simțea măgulită vine și se mîndrea că-i caută sfaturile un bărbat deștept ca Ion care, prin minte și șiretenie, s-a înstărit, de jmd mai înainte era calic ca șoarecele din biserică,...!

ÎS Numai Savista-Oloaga, care trăia pe lîngă casa lui George, bufnea și se burzuluia din ce în ce mai năstrușnică. Fiindcă George a strîns-o de pe drumuri și glumea uneori cu dînsa și mai ales fiindcă nu uita niciodată, cînd aducea rachiu, să-i dea și ei cîte-un păhărel, Savista îl iubea cu o furie sălbatecă, atît de

caracteristică estropiaților, și ar fi fost în stare să strîngă de gît pe oricine pentru dînsul. În schimbul niîncării n-avea altă îndatorire decît să stea toată ziua pe prispă și să hîșîiască găinile ca să nu intre în tindă. Ba joia, cînd era frumos, George îi mai dădea voie să se tîrască pînă-n Ulița Mare, să-și cerșească și cîte ceva gologani, să aibă și ea banii ei... Cu aceeași patimă ura însă pe Ion de cînd a simțit că umblă după Florica și că astfel vrea să înșele pe George. Se liniștise un răstimp, după ce ocărise pe Ana, văzînd că venirile-lui Ion s-au oprit brusc, și fusese chiar mmdră că ea a putut abate o primejdie ce amenința pe idolul ei. Dar acum că Ion venea mai des ca totdeauna, îngrijorările o zbuciumau și o făceau să nu mai ațipească nici în după-amiezele cele mai dogoritoare. De cum sosea Ion, ea se lipea pe prispă ca o broască, ciulind urechile ca să nu-i scape nici o vorbă, ochii îi luceau straniu, ca două mărgelile de sticlă, urmărindu-i fiecare mișcare și privire, fără a pierde din vedere nici pe Florica în care n-avea nici o încredere, neuitînd că odinioară era să se mărite chiar cu Ion, dacă el ar fi vrut-o s-o ia... Se înfură că nu putea surprinde nimic la Ion și că doar Florica se zăpăcea și se roșea puțin,, încît oalele îi dădeau deseori în foc, umplînd toată casa cu aburi și miros de rîntaș ars.

Plictisită de atîta pîndă zadarnică, într-o zi,, fiind numai Florica acasă, avu o izbucnire de furie,, urlînd și amenințînd:

— Spun tot lui George... Tu ești rapandulă... tu... tu... Ce vine Ion? A? Ce-i Ion? Bărbat?... Ptui... Tffss!...

Scuipă spre Florica, se învineți de mînie neputincioasă, își smulse smocuri de păr din cap și ochii i se umplură de sînge răcnind:

— Rușine!... Rapandulă!... Omoară George!...

5 Femeia se sperie întîi, crezînd c-a dat boala rea peste ea, dar pe urmă, înțelegînd unde bate, o huidui. Și oloaga se potoli îndată, parcă i-ar fi turnat apă rece în cap. Îi păru rău că s-a trădat și, ca s-o dreagă, vru să arate c-a glumit și începu să rîdă cu dinții ei lungi și galbeni:

— Glumă, fă... Zău... Dă-mi ciorbă!... Foame...

O dată însă Ion pică pe la prînz, cînd George lipsea. Savista încremeni pe prispă văzîndu-lcă intră în ogradă. Și cînd Ion zise nepăsător, oprindu-se Ungă

15 poartă:
— Noroc, noroc, Savisto! Tot voinică?... Da George-i pe-acasă?

— Numai Florica acasă! răspunse ea repede, arzînd de dor să-l facă se se apropie de nevastă ca să se adeverească bănuiala ei.

20 Ion stătu pe gînduri cîteva clipe, ș-apoi zise mai încet, aruncîndu-și ochii fulgerător spre tindă:

— Aveam cu George o vorbă... Păcat că nu-i și el aici...

25 Și plecă, întristat, clătînînd din cap, uitîndu-se înapoi din uliță.

Savista fierbea de bucurie. Era sigură că Ion venise la Florica, înadins pentru că o știa singură. Și de-acîi încolo cînd nu era George acasă, nu mai stătu

30 lîngă ușa tinzii, ci tocmai în colț, ascunsă după o grămadă de coceni de porumb, așteptîndu-l să mai pice.

Peste cîteva zile Ion într-adevăr veni iar, tot pe vremea prînzului. Înainte de a deschide porțița însă

se uită prin ograda. Oloaga, din ascunzătoare, vedea ca pe ea o caută. Apoi îou intră repede și dispăru în tinda. Savista se tîrî cît mai fără zgomot spre ușă. Și auzi glasul lui Ion, drăgostos, și pe al Floricăi, înfricoșat. Tremura totuși atît de grozav de bucurie că nu înțelese nimic deși cei doi în tindă vorbeau destul de tare.

Ion ieși curînd, văzu pe Savista și păli. Dar își reveni repede și-i zise ușor:

10 — Am venit iar și iar n-am dat de George... N-am noroc și pace! Rămîi sănătoasă lele [Savista!]

Oloaga nu răspunse; în privirea ei însă filfiia atîta ură, că Ion plecă fără a mai întoarce capul. Era fericită și de-abia aștepta să vie seara, să-i spună tot lui George...

15 — Bade... bade!... Vino-ncoa! îl întîmpină cînd îl zări.

George, deși ostenit rău, se duse spre ea la grămada de coceni.

20 — Ei? Ce poznă-i cu găinile? o întrebă în glumă.

Savista începu foarte încet și rar; dar apoi, cuprinsă de emoție, spumegă încît nu mai era chip s-o priceapă nimeni.

25 — Ion?... Ei, ce vrea Ion?... A fost aici? o întrepruse bărbatul ștergîndu-și de pe obraji nădușeala frămîntata de praf.

— Ion... fost... Florica... fost... Tîlhari... Omoară, omoară! gemu oloaga desperată, podidind-o lacrimile și înecîndu-se de sughițuri.

30 — Bine, Savista, bine... Lasă că știu... binel făcu George liniștit.

De-abia după cină, cînd se culca în pat lîngă Florica se gîndi mai bine la vorbele Savistei și se cutremură, căci deodată își aminti privirea lui Ion

de la nuntă, privirea care l-a înspăimîntat atunci și pe care totuși a uitat-o. Cum a putut-o uita oare?

„Apoi dacă-i așa, îl omor!... Amu nu mai iert... îl omor!” își zise George hotărît, mîngîind corpul femeiei care-i ațîța sîngele.

2

D-na Herdelea nu voise să facă ceartă în fața oamenilor străini în Sîngeorz, dar cum ajunseră acasă, îl luă pe Herdelea la zor:

10 — Nu știu, nebun ești ori nu ești în toate mințile, de vorbeai într-una că ieși la pensie. Se vede că ți s-a urît cu binele... Apoi de aceea ne-am căznit și am suferit, ca acum, după ce ai scăpat cu fața curată, să cauți singur sărăcia?

15 Ghighi era de aceeași părere, anume că retragerea ar fi o umilire. Cît privește că inspectorul cere să învețe pe copii numai ungurește, dăscălița răspunse prompt potrivit și părerile după împrejurări, ca totdeauna:

20 — Ei și? Te încînți de lingușirile românilor, parcă din vorbe frumoase ai putea mânca? Lumea știe că sîntem români, dar șovinismul nu-i a buna niciodată. Adică ce-o fi dacă o sâ-i învețe ungurește? Lasă-i să învețe, că-i bine azi cînd știi o limbă străină, că vezi bine că fără ungurească nici nu te mai poți mișca din loc... Dacă-s vremurile așa, noi să le schimbăm?

! ' 25 Herdelea însuși se simțea nenorocit că trebuie să se despartă de școală, dar totuși se rușina să spună chiar și acasă că inspectorul îl silește să iasă la pensie. Și de altfel mai spera în sine că pînă-n cele din urmă

se va mai întâmpla ceva și nu va trebui să plece. De aceea amîna mereu și nu făcea petiția. Totuși, pe de altă parte, pentru orice eventualitate, răspîndea și prin Armadia știrea că, față de persecuțiile tot mai

5 crîncene ale unguirilor, se gîndește să-i dea dracului și să se retragă. Răspunsul i-l dădu Grofșoru, la berărie, în gura mare:

— Prietene și frate! Mai bine să mori decît să fii călăul copiilor noștri!

10 Și fraza aceasta făcu ocolul Armadiei, cîștigînd simpatia amîndurora și chiar lui Belciug, pe care Herdelea îl lua veșnic ca martor și care îngălbenea de indignare cînd venea vorba de inspectorul Horvat.

După asemenea încurajări, învățătorul iar venea

15 hotărît să-și scrie îndată cererea de pensie. Acasă însă găsea împotrivirea dîrză a dascăliței care îi schimba tot planul. D-na Herdelea, sfătuindu-se toată ziua cu Ghighi, descoperea mereu argumente mai temeinice.

20 —Uite pe Zăgreanu! Știi bine, că tu mi-ai spus, cît a fost în Pripas i-a înnebunit cu ungureasca... Și cu toate astea nu-i zice nimeni nimic, ba-l laudă toată lumea și-i prezice viitor mare!... Fiindcă așa și este!

25 Herdelea, încercînd să profite de simpatiile lor pentru Zăgreanu, spuse că ar fi cuminte să-i cedeze lui locul din Pripas, firește dacă are intenții serioase cu Ghighi. Pe cînd fata protesta împotriva acestui plan infernal, daclarînd că i-e urît Zăgreanu (în Sîn* georz însă mărturisise în taină Laurei că e băiat foarte

30 drăguț, măcar că e numai învățător), d-na Herdelea zise neclintită:

— Lasă, nu te îngriji tu de el... îi găsește lui loc inspectorul, că știi doar cît îl iubește și-l protejează.

Prin august, într-o după-amiază, Zăgreanu veni mai mișcat ca alte **dați**, deși Ghighi nu era acasă. Herdelea trecu în grădiniță cu dînsul, să stea de vorbă. Și tînărul spuse îndată că sosește tocmai de la Bistrița

5 și de aceea e plin de praf. Nici n-a fost încă să se schimbe. A văzut pe domnul inspector... Apoi nu mai putu continua. Herdelea îl privi întrebător.

— Mi-a spus multe, reluă Zăgreanu mai încurcat, parcă negăsind cuvintele potrivite. Mi-a făgăduit...

10 cîte-n lună și stele... Mi-a făgăduit...

— Te are drag inspectorul, zise Herdelea liniștit. E bine să fii bine cu inspectorul, foarte bine... Numai să-ți dea o școală bună, într-un sat bun...

— Apoi vezi, domnule *colega*, da, da, bîlbîi

15 tînărul. E greu... Nu știu cînd s-o putea... Da... Domnul inspector zice că vrea să-mi dea Pripasul...

— Pripasul? făcu Herdelea cu o săgeată în inimă.

20 — Da... adică... zice că d-ta n-ai să mai stai mult, că-ți trebuie odihnă, că ai servit destul... că... în sfîrșit...

Zăgreanu nu îndrăzni să-i mai spuie că inspectorul i-a poruncit să reamintească bătrîmii învățător să trimeată imediat cererea de pensie, altfel îl

25 va scoate din oficiu, că în nici un caz nu va mai îngădui să înceapă tot dînsul noul an școlar.

Herdelea rămase pierdut. înțelese ceea ce nu îndrăznise să-i mărturisească Zăgreanu și se simțea dureros rușinat.

30 — Adevărat, foarte adevărat, murmură apoi cu glas tremurat. Am servit destul, prea destul... N-am să mai stau... Nu, nu, fie liniștit inspectorul! Fii și d-ta liniștit...

în aceeași seară, după ce se culcă d-na Herdelea și Ghighi, el se așază la birou și scrisese pînă tîrziu de tot. Strică multe coaie de hîrtie și toate le udă CIL lacrimi. închipuirea că de-acuma părăsește pentru totdeauna școala lui, iubirea lui, îi sfîșia inima. Cînd i-a venit suspendarea, a plecat cu o scînteie de nădejde de întoarcere; azi pleacă fără nici o nădejde. De azi încolo nu mai e învățător.

— S-a sfîrșit, s-a sfîrșit, șoptea dînsul frînt, ca femeia cînd trebuie să-și dea seama că a îmbătrînit.

3

Vasile Baci u fusese la trei avocați în Bistrița și toți trei îi spusese ră la fel: legea zice că copilul moștenește pe tată și tata moștenește pe copil. Asta înseamnă că să nu-și mai tocească opincile în zadar. Cu toate acestea el amenința mereu pe Ion cu judecata, nădăjduind să-l sperie, cum s-a speriat și dînsul odinioară. Sufletul lui însă era toropit de amărăciune și se revolta împotriva legii care îngăduie ca un tîlhar să vie să-i ademenească fata, să-i smulgă moșia și pe urmă, după ce bagă în groapă femeia, să rămînă cu pămînturile și averea luate cu japca... Gîndindu-se mereu la nedreptatea lumii, ajunsese la bănuiala și apoi la convingerea că Ion a omorît pe Ana, înadins ca să-i rămîie moșia și să se poată însura a doua oară. Oamenii cărora le împărtășea credința aceasta credeau sau nu credeau, dar toți pizmuiau pe Ion că s-a ales cu atîta pămînt pe urma Anei... De supărare și de necaz, Vasile Baci u se așternu mai rău pe băutură.

Nemaiștiind încotro s-o apuce, într-o dimineată se duse la popa Belciug și i se plînsese. Preotul, cumpănind și chibzuind, avu o idee cucernică și zise atît:

— Bine... am să vă chem pe amîndoi...

5 Și duminica următoare Belciug chemă pe Vasile și pe Ion, împreună cu mai mulți fruntași ai satului.

— Oamenii de omenie trebuie să se învoiască l vorbi preotul frecîndu-și mîinile. Să căutăm și noi cu toții dimpreună o învoială omenească! Așa-i bine

10 și așa-i frumos !

Ion, liniștit, ridică glasul:

— Eu nu-s nici cîine, nici fără suflet, domnule părinte... Nu-s, martor mi-e Dumnezeu. în casă îl las să șeadă cît o trăi, măcar că-i a mea după lege

15 și poate mi-ar face trebuința. Dar îl las că-s om și nu strîng pe nimeni de gît... Trei locuri a vrut, trei le-a arat, le-a semănat, le-a cules. Puteam să i le iau că-s ale mele. Nevoie de ele n-are că bucatele în loc să le mănînce, le vinde și le bea... Dar zic, lasă-l să aibă
20 și să bea, c-a muncit destul și supărări l-au ars destule... Apoi amu, vedeți și d-voastră, oameni buni, dacă-l las eu să trăiască, dumnealui nu vrea să mă lase pe mine să trăiesc !

25 Vasile Baci u, aprins ca omul fără dreptatea legii, sări cu răspunsul:

— Adică cu ce drept să-mi iai tu averea mea? Cum să-ți rămîie ție pămînturile mele!... Că fata mi-ai omorît-o, copilul ți l-ai omorît... Cu ce drept?

Vinele i se umflau pe tîmple ca niște rîme.

30 Dar vremea trecea, vorbele cădeau și învoiala nu se apropia. Atunci Belciug găsi clipa binevenită să intervieve. își dresese glasul și rosti grav, ca la predică:

— Oameni buni și dreptcredincioși, dreptatea-i veșnic cu două tăișuri, ca paloșul în mîna ostașului

vitează... Dreptate are Ion, căci legile lumii spun că averea copilului se cuvine părintelui care l-a zămislit și l-a crescut. Dreptate are și Vasile, căci după moartea fetei lui și a copilului ei, cuveni-s-ar ca moșia să se întoarcă la cel care a agonisit-o... Acuma mie, paznicul sufletesc al vostru, dragi îmi smteți amîndoi deopotrivă și dornic aş fi să dobîndiți deopotrivă fericirea pe pămînt ca și în ceruri, dimpreună cu fețele luminate cu care ne-am silit, cît am putut, să vă împăcăm cum e mai bine. Dîrzi și neînduplecați sînteți însă ca două săbii ce nu încap iotr-o teacă. De aceea iată ce-am socotit eu ascultîndu-vă: stăpîniți amîndoi ce cuprindeți în ziua de azi, tu, Vasile casa și locurile pe care ți le lasă, iar tu. Ioane, averea care ți-a hărăzit-o mila cerească. Dar iarăși socot că drept n-ar fi să ajungă moșia în mîini străine. Viața omului e ca floarea cîmpului. Azi e, mîine nu-i... Poate că azi, mîine, Ioane, ai să te însori, să ai copii, dar poate. Doamne ferește, să și închizi ochii cînd ai crede că ești mai voinic... Apoi, așa, n-ar fi păcat de Dumnezeu să rămîna averea ta cui nici nu te-ai aștepta?... Ș-atunci aş crede c-ar fi înțelept și frumos să vă legați amîndoi să lăsați ce stăpîniți sfintei biserici în cazul cînd. Doamne păzește, v-ați prăpădit fără moștenitori direcți, adică fără copii... Făcînd astfel, întăriți puterea Domnului pe pămînt ca și Domnul să vă primească sufletele în vecii vecilor!

Preotul tăcu brusc, coborînd ochii în jos, așteptînd parcă efectul cuvîntărei sale asupra celor de față. Apoi cînd înțelese că toți sunt de părerea lui, se retrase în odăița de culcare, lăsîndu-i să convingă și pe cei doi pricinași. După multă vorbărie frunțașii izbutiră să-i facă să-și dea mîna... Belciug reveni atunci cu o declarație scrisă. Văzînd hîrtia. Ion mai

șovăi o clipă, dar totuși iscăli, gîndindu-se că asta-i un moft fără valoare, deoarece dînsul are să se însoare curînd și să facă copii care să-l moștenească. Vasile se bucura că, dacă nu se întoarce la dînsul, moșia
5 baremi nu se va risipi nici printre neamurile Glanetașului.

— Așa! zise preotul împăturind frumos actul. De pe amvon am să dau de știre satului întreg hotărîrea voastră creștinească... Dumnezeu să vă binecuvînteze!

10 Vasile Baciș pe urmă se opri la circiumă, se îmbată și se bătu cu straja Cosma Cîcănaș. Ion însă se duse drept la George, să-i povestească ce-a făcut. Și pe urmă se gîndi numai la viitoarea lui nevestă.

4

15 Titu socotea să treacă granița cu trei sute de coroane. Suma aceasta o avea, dar îi mai trebuia și ceva mărunțiș care să-i ajungă pînă la trecere. Pînă ce nu cunoscuse rudele din România, se înfiorase gîndindu-se că pornește în lume cu trei sute de co-
20 roane; acum mergea la sigur, ca și cînd ar fi plecat din Pripas în Lușca, ori în Măgura... Mărunțișul însă îl încurca, fiindcă oricum se silea, nu sporea, și-i amenința rotunjimea celor trei sutare.

Salvarea îi veni sub forma unei idei, citind
25 într-un **21**ar că Asociația pentru cultura și literatura poporului român va ține adunarea generală la Sibiu în luna septembrie... Deoarece, pe cînd citea, văzu pe masă *Tribuna Bistriței*, un ziar săptămînal local, se gîndi deodată: ce-ar fi să se ducă dînsul ca reprezen-
30 tant al ziarului la serbările Astrei? Ar fi mai întîi că ar face economii de cheltuieli, și al doilea că ar cu-

noaste dintr-o data, toată „inteligența” românească din Ardeal, înainte de a-l părăsi, cine știe pentru câtă vreme... *Tribuna Bistriței* de altfel îi reprodusesse poezii din *Familia*, cu osanalele convenite despre „distinsul poet al Văiei Someșului”... Se așează îndată și scrie câteva rînduri bine simțite directorului gazetei, un avocat fără clientelă și mare naționalist, cerîndu-i un bilet de legitimație, și banii de cheltuială trebuincioși. Răspunsul directorului sosi peste trei zile, aducîndu-i biletul de legitimație, dar și vestea tristă că ziarul de-abia-și tîrăște viața de la o săptămînă la alta și că prin urmare „distinsul poet” ar face o faptă nobilă românească reprezentîndu-l, dacă se poate, pe propria-i cheltuială... între timp, Titu, închipuindu-și cum va fi înconjurat și răsfățat dînsul la Sibiu, ca omul care e glasul unui întreg ținut de români, se însuflețise atît de mult de ideea de a reprezenta *Tribuna Bistriței*, încît nici nu se mai sinchisi că nu a primit bani și că deci socotelile lui rămîneau tot încurcate cu mărunțișul.

Cu o săptămînă înainte de plecare veni acasă spre a se pregăti în tihnă și a-și lua rămas bun de la toți cunoscuții, căci omul știe cînd pornește dar numai Dumnezeu știe cînd se întoarce. Căldăraru, la despărțire, l-a îmbrățișat și n-a uitat să-i spuie că tot mai e timp sa se răzgîndească, și Titu i-a mulțumit zîmbind pentru povață.

în Armadia toată lumea știa că Titu vrea să plece în România și toți se mirau de îndrăzneala lui.

Cînd se află însă că va lua parte și la serbările Astrei, la care singur profesorul Spătaru a putut merge o dată demult, și mai ales că se ducea ca reprezentant al *Tribunei*, mulți îl invidiară și-l felicitară.

Doamna Herdelea plîngea spălîndu-i și călcîndu-i rufele, iar Ghighi îi făcea în fiecare zi geamantanul spre a-l desface a doua zi, ca să-l facă mai bine și mai frumos, să nu rîdă de el frații din România. Seara, Herdelea, tatăl și fiul se sfătuiau serios. Deoarece Titu, avînd încă încurcături cu recrutarea, nu putea obține pașaport pentru străinătate, Herdelea îi explică cum să-și facă rost la Sibiu de un simplu bilet de trecere; o dată ajuns dincolo nu-i mai trebuie nici un pașaport... între altele însă bătrînul îi mărturisi că a și expediat cererea de pensie, iar Titu îl aprobă din toată inima, ba se însărcina să comunice știrea și doamnei Herdelea; o făcu într-adevăr cu atîta iscusință că dăscălița mulțumi lui Dumnezeu că în sfîrșit Zaharia a ascultat povețele ei înțelepte. Drept recunoștință că l-a scăpat astfel dintr-un impas greu, Herdelea duse a doua seară pe Titu la berăria Rahova, ca să se întîlnească acolo cu toți domnii din Armadia și să-și ia adio cum se cuvine.

La berăria Rahova se improviza o adevărată serbare, cu chef și cu lacrimi. întrebările, urările, felicitările zbîrnîiau în urechile tînărului îndrăzneț. Herdelea îi ceru biletul de la gazetă, să-l arate tuturor și mai ales lui Ghiță Pop, copistul de la judecătorie, care nu voia să creadă că Titu este aievea reprezentantul *Tribunei* la adunarea Astrei. Profesorul Spătaru ținu și un discurs, culminînd în fraza că Titu trebuie să fie „veriga de unire între frații de dincoace și de dincolo de Carpați”. La miezul nopții însuflețirea fu așa de mare încît toți cîntară *Deșteaptă-te, române!* Solgăbirăul Chițu, fiind și el mișcat, închise ochii, nevrînd să strice buna dispoziție a societății, mai ales că Titu nu trebuia să plece cu impresii urite despre slujbașii Ungariei... Pînă la sfîrșit se amețiră bine

cu toții. Herdelea, de supărare, bău atîta că Titu abia îl duse acasă, unde dăscălița îi ocări bine în gînd, dară fără a deschide gura, spre a nu-și strica somnul.

S Cu cît se apropia ziua, cu atît Titu era mai tulburat. Se simțea fericit și totuși glasul îi tremura. Niciodată casa părintească nu i se păruse mai caldă. I se strîngea inima gîndindu-se că de-acuma va trăi între oameni pe care nu i-a mai văzut, într-o lume necunoscută în care cine știe ce-l așteaptă?

JO Se duse pe la familiile prietene să le zică rămas bun. La Dragu găsi pe Lucreția împreună cu Oprea, azi soțul ei. Felicitîndu-l își aduse aminte de iubirea lui, versurile în care se chinuise să eternizeze ochii ei verzi. Acum iat-o așezată, cu viața croită drept, fără cotituri deosebite, ca a tuturor oamenilor cuminiți... Pe cînd el se aruncă în valurile lumii, ca într-o mare fără margini...

20 În ajunul plecării, după-amiazi, făcu o plimbare pînă-n Pripas, să mai vadă căsuța unde a copilărit și să se despartă de Belciug, care-i „cam acru și viclean, dar tot om de treabă”, cum îi spusese tatăl său, îndemnîndu-l să nu cumva să nu meargă pe la dînsul... Preotul îl sărută și-l blagoslovi cu lacrimi

25 în ochi, făgăduindu-i că-l va cerceta negreșit la București, deoarece speră să meargă și el foarte curînd, peste un an sau doi. // însoți apoi să-i arate biserica cea nouă, gata, bună de sfințit. îl plimbă prin toate colțurile, se suiră împreună în turn, la ceas, și-i zife

30 cu multă duioșie:

— Foarte rău îmi pare că nu ești aici la sfințirea care va fi peste vreo două săptămîni! Facem o sfințire minunată. Va veni și episcopul... O să fie o adevărată sărbătoare națională!

Titu îi promise că-i va trimite cărți poștale cu vederi din România și mai ales din București, „care trebuie să fie o minunăție”...

5 Belciug îl mai petrecu pe urmă pînă în dreptul cîrciumei și-l mai îmbrățișa o dată ca un frate.

Casa lui Herdelea din Pripas era mereu goală și tristă. Titu o privi pe din afară, amintindu-și fără să vrea crîmpeie din fericirea trăită aici și neprețuită la vremea ei. Urcînd în pridvor, se pomeni cu Ion.

10 — Am auzit că vrei să pleci departe, domnișorul?

— Mă duc și eu să-mi găsesc un rost în lume! răspunse Titu serios, Anii trec și omul trebuie să facă ceva înviată, altfel nu-i vrednic să trăiască... Nu-i așa?

15 — Așa-i, domnișorul, vezi bine că-i așa! zise Ion. Apoi să te ducă Dumnezeu sănătos și să-ți dăruiască noroc pe unde-i umbla, c-ai fost tare de omeniei

— Să trăiești și tu Ioane! Ție, de altminteri ți-a ajutat Dumnezeu și te-ai înstărit frumos. Păcat numai că n-ai avut parte de Ana și de copil...

20 — Apoi ce să facem? făcu țăranul rece. Așa & vrut Dumnezeu...

— Ei, ș-acuma, ce mai ai de gînd. Ioane? Că doar n-ai să rămîi văduv toată viața, că doar ești tînăr...

25 — Așa-i, așa-i, vezi bine! mormăi Ion întunecîndu-se.

Titu coborîse spre dînsul și se rîzimă de stîlpuî porții, cu pălăria pe ceafă. În asfințit soarele se mînia și improșca cu raze aprinse. Umbra Măgurii-Cocorilor se întindea peste sat pînă la picioarele crucii de la marginea drumului, pe care Hristos stătea neclintit ca un martor mut al tuturor tainelor. Ion se uită lung la domnișorul care i se părea că se schimbă mult de cînd nu l-a mai văzut. Voia să-i ceară o

învățătură, ca și odinioară, și îi era frică să nu-l ocărască.

— M-am zbatut și m-am frământat să ies la Uman, începu iar Ion după o tăcere apăsată. Și nu mi-a dat Dumnezeu nici o bucurie...

— Dar pământul? întrebă Titu privindu-l cercetător.

— Pământul... de... pământul... Bun e pământul și drag mai ți-e când e al tău... Dar dacă n-ai pentru cine să-l muncești, parcă... zău așa...

— Trebuie să te însori, Ioane!

— Așa-i, chiar așa-i, domnișorule, murmură țăranul cu ochii stinși. Dar decît să te însori cu oricine... Am pățit-o o data, domnișorule...

Tăcu, așteptînd parcă o întrebare sau o aprobare. Cum însă Titunu zise nimic, uTmă din ce în ce mai vioi:

— Amu dumitale pot să-ți spun, câ mi-ești mai bun ca un părinte și m-ai învățat numai bine... Pot... Și nu știu cum să-ți spun, domnișorule? Că d-ta pleci departe și poate nici n-ai să mai auzi de mine și de necazurile noastre... O, Doamne... Mare-i lumea!..

Cînd crede omul c-a nemerit mai bine, atunci ia seama că-i tot de unde a pornit... Uite-așa-i, domnișorule! Așa mă muncesc și mă căznesc, și nu știu ce să fac, cum să fac?

— Azi, cînd ai avere, ce-ți trebuie să te mai perpelești? Nici prea hapsîn să nu fie omul, că lăcomia strică omenia. Pămînt ai destul...

— Destul nu-i niciodată, domnișorule... Dar pe cine vreau eu să iau nu se poate. Și pe alta nu pot 9-o iau...

— Pe cine vrei?

— Pe Florica! zise Ion cu o lucire aspră în privire.

I

!

— Care-i măritata cu George-a-Tomi?

— Aia!

— De, Ioane, se vede că Dumnezeu ți-a dat c-o mîna moșia, și ți-a luat cu cealaltă mintea! vorbi Titu. Cît e satu de mare nu găsești tu decît pe nevasta lui George?

— Nu-mi trebuie alta, domnișorule! scrișni Ion deodată furios și cu o hotărîre sălbatică în ochii sticlitori.

— Hm, făcu Titu aproape înfricoșat de glasul lui... De... Nu-ți trebuie...

— D-ta ce mă înveți să fac? urmă Ion iară mai blînd și rugător.

~ Nimic... Să te astîmperi!

— Dar dacă nu pot?

— Atunci fă ce știi!

— Nu știu nimic! bîlbîi Ion zvîrcolindu-se între minie și neputință.

— Nici eu... Dar atîta totuși pot să-ți spun: astîmpără-te!

[Pe Ion răspunsurile lui Titu îl umpleau de fiere. Destăinuia înțîia oară frământarea lui cuiva și, în loc de încurajare, găsea împotrivire. îl ustura inima că nu poate scăpa de nehotărîre. Și totuși patima lui crescuse atît de puternică, încît simțea bine că are să-l mistuie dacă nu va nemeri calea spre potolirea ei^}

— Trebuie, domnișorule, trebuie! gemu dinsul stăpînindu-și focul.

Titu, spăimîntat de îndîrjirea ce i-o citea în față, tresări. Și repede îi dădu mîna zLcîndu-i:

— Rămîi sănătos. Ionică!... Și astîmpără-te, ascultă-mă pe mine!...

Ion mormăi ceva și rămase în mijlocul drumului, uitându-se după el pînă coti la Rîpele-Dracului. Apoi scuipe cu scîrbă, biiguind:

— Lasă că știu eu ce-i de făcut...

- 5 Titu petrecu seara la Grofșoru, împreună cu părinții și sora-sa. Și a doua zi porni cu trăsura la Monor, de unde avea să ia trenul spre Sibiu.

5

- 10 Din clipa cînd Savista i-a deschis ochii, George parcă s-ar fi trezit dintr-un somn adînc. Acuma înțelegea de ce îi tot dă Ion tîrcoale, de ce-i cere sfaturi și-i vine mereu prin casă. Adică pentru Florica. Cu toate acestea și de atunci încolo l-a primit. Vorbea și rîdea cu dînsul încît toată lumea ar fi jurat că sunt prietenii
- 15 cei mai buni. Îl ura și rîvnea să-l prindă, să se răfuiască, îi era frică și lui de răfuiala dorită și totuși o căuta. Pleca liniștit de-acasă, căci Savista era o paznică neprețuită și-i raporta în fiecare seară fiece pas al nevestei...

- 20 Ion însuși simțise de mult vrăjmășia Savistei și deseori îi venea s-o sugrume, ca să-și deschidă drumul la Florica. Ura însă numai pe George, din ce în ce mai rău, fiindcă numai din pricina lui nu e slobodă femeia. Dacă n-ar fi luat-o el, poate că ea l-ar fi așteptat și azi n-ar mai trebui să se zbuciume și să nu știe cum să se apropie de dînsa.
- 25

- 30 Chiar în ziua cînd Titu plecă din Armadia, Ion aflînd că George nu-î acasă, înspre amiază se repezi la Florica, nădăjduind să-i mai poată vorbi măcar o clipă între patru ochi. Savista, pe prispă, îl zări de departe, și, nemaiputîndu-se tîrî la locul ei de pîcdă

după grămada de coceni, se răzîmă îndată de perete, închise ochii, deschise gura și începu să sforăie ușor, parcă ar dormi dusă. Ion intră în ogradă, o văzu și o strigă pe nume. Oloaga însă nu răspunse. Atunci Ion se apropie și-i zise iar, mai încet, cu inima tremurînd de bucurie, vrînd s-o încerce dacă doarme aievea:

— Savista!...

- io Oloaga însă sforăia nemișcată, deși vreo trei muște i se plimbau pe obrajii scofilciți și asudați, pe gingiile alburii, pe dinții lungi și galbeni.

— Doarme, slavă Domnului! murmură Ion, trecînd în vîrfurile picioarelor în tindă.

Savista își ascuți urechile. N-auzi decît șoapte și apoi glasul Floricăi, îndemnîndu-l să plece.

- 15 — Savista doarme ca iepurele, ia seama.

- Oloaga fierbea de mulțumire c-a găsit, fără să vrea, mijlocul de a-i prinde de-a binelea. Dar, fiindcă de-afară mi auzea bine ce vorbesc ei înlăuntrul, nu mai ieși pe prispă, ci de azi înainte se ghemui într-un colț
- 20 în tindă, păzind de-acolo să nu treacă găinile pragul. Moțăia toată ziua și deseori sforăia. Florica, cu grija casei, nici nu băgă de seamă că Savista și-a schimbat locul. Dar cînd a auzit-o horcăind, s-a gîndit că poate să fie bolnavă și a întrebato:

- 25 ~ Ce te doare pe tine, Savista, de te-ai înmuiat așa?

Oloaga se prefăcu. Se frecă la ochi cu pumnii parcă de-abia s-ar trezi, și blodogori mohorîta:

— Nîmic... somn, somn...

- 30 Florica clătină din cap, dar n-o mai descusu, socotind c-o fi îmbătrînit și de aceea o apucă moleșeala mai des.

Trecură cîteva zile. Ion nu se mai arată. Savista clocotea de nerăbdare.

Apoi vineri seara George, sfătuindu-se cu Florica îi spuse că duminică noaptea va pleca cu tatăl său la Pădurea-Fulgerată, să aducă câte-un car de lemne înainte de a-i năpădi căratul bucatelor de pe hotar.

5 Și tocmai a doua zi veni iar Ion. Savista sforăia dusă în ungherul ei. Ion, care n-o zărise în ogradă, se sperie văzînd-o aici;

— Noroc, Florica... Dar ce-i cu Savista? zise dînsul încet, cu glasul tremurat.

10 — Apoi așa face de-o vreme încoace... O fi bolnavă... Știe Dumnezeu... Da' șezi, mai șezi la noi, Ioane!

— Mulțumesc, c-am tot șezut! răspunse Ion uitîndu-se iar la Savista și apoi adaogă: Da' George

15 nu-i pe-aici?

— Nu-i, că-i la porumb cu lucrătorii...

— Mhmm...

— Numai duminicile de-l mai prinzi pe-acasă

20 acu, dacă ne-a îmbulzit munca... Da' poate nici duminică să nu fie... că tocmai duminică seara vrea să plece la pădure...

Ion se cutremură, parcă l-ar fi zgîlțit deodată o mîină năpraznică. Sîngele i se aprinse în inimă ca într-un ibric pus pe jăratec. O privi cu ochi atît de mari încît i se părea c-o vede sub mărul pădureț, în

25 brațele lui, și-i simțea carnea fierbinte. Florica nu se uita la dînsul ca și cînd ar fi ghicit la ce se gîndește. Și Ion șopti aspru, poruncitor:

— Duminică, după ce pleacă dînsul, să știi

30 că vin!... Auzi tu?

Femeia tăcu.

— Să ieși în ogradă! Auzi?... Negreșit să ieși, altfel...

Florica tăcea mereu.

— De-atunci n-am mai schimbat o vorbă ca oamenii... Și nu mai pot...

— Dacă află George, ne omoară! zise Florica foarte încet, fără a-l privi.

5 Ion scrișni, încît pe femeie o trecu un fior.

— Să ieși, Florica!... Să nu faci cumva să nu ieși, că...

În clipa aceea amîndoi întoarseră privirile deodată la Savista care horcăia cu gura căscată și înghițea

10 din cînd în cînd. O priviră înfricoșată, cu o presimțire urîță, care însă trecu repede ca o nălucire.

— Doarme, doarme, murmură Florica.

Savista respira greu. Sudorile îi curgeau șiroaie pe tîmple, pe obraji. Roi de muște bîzliau împrejurul

15 ei...

j

6

Titu nu se mai sătura privind pămîntul Ardealului care fugea, se îndoia, rămînea în urmă, se întindea departe, se apropia iarăși... Și trenul trecea trufaș

20 pe lîngă satele românești, pe unele spintecîndu-le chiar ca un tiran neîndurător, și doar pe alocuri se oprea cîte-o clipă, însemnîndu-și oprirea cu vorbe aspre ungurești care zoreau sau huiduiau veșnic pe țărani drumeți sau slujitori. Pretutindenii aceiași țărani,

25 umili, voinici, răbdători: pe șoselele albe, alături de care silitoare, pe cîmpiile galbene, răscolite de brațele lor și udate de sudoarea lor, prin satele sărace, stoarse de vlagă. Unde era munca, erau numai ei. Pe urmă veneau garile mari, anticamerele orașelor, și țărani nu se mai

30 zăreau. În schimb, apăreau surtucari grăbiți, gălăgioși, nerăbdători, vorbind poruncitor numai în grai străin.

„Noi muncim ca să benchetuiască ei! se gîndea Titu înecat de o revoltă din ce în ce mai mare. Asta-i ilustrația nedreptății și oropsirii noastre!”

5 în Armadia străinii de-abia se observau în niitl-
țimea mare românească. Dar orașele acestea parcă-i
luau an vâl de pe ochi, ca și odinioară în Gargalău
cocioabele de pe la margini. I se păreau niște cuiburi
uriaeșe detrîntori dușmani care înghit/veșnic nesăturați,
rodul muncii milioanelor de robi dimprejur,

10- La Cluj schimbă trenul. De-abia izbuti să se
cațare într-un vagon ticsit de oameni, să-și așeze gea-
mantanul pe coridor. Atîta vorbă ungurească îi înne-
grea sufletul. Se simțea parcă s-ar fi oprit deodată
într-o mocirlă.

15 „O ce bine-i că plec... Cel puțin nu voi fi nevoit
să văd și să aud mereu lucrurile acestea revoltătoare l...”

în aceeași vreme însă îi era rușine că fuge din
luptă. Își zicea că cîstit ar fi să stea în vârtejul
ciocnirii, iar nu să lase pe miile celea de umili în ghearele
20 hrăpărețe, fără apărare și fără nădejde... Dar îndată
ce se uita împrejur, curajul îi pierdea și înțelegea că
războiul acesta nesfîrșit cere voinici vînjoși, dîrzi,
neîmpăcați, care luptă fără a-și da seama și fără
încetare. Țăranii din Lușca... cei ce suferă bătaie,
25' umilinți, temniți, și nu se înmoaie...

Se înnopta. Trenul gonea urnind. Nouri de scînteii
se împrăștiu în răstimpuri peste ogoarele negre', lică-
rind în văzduh ca o ploaie de stele căzătoare... Titu,
pierdut în gînduri, privea în întunec, rezemat cu
30 fruntea de cerceveaua ferestrei deschise. Curentul ames-
tecat cu fum îi vîlvoia părul... în vagon oamenii se
liniștiseră. Rămăsese singur în coridor cu cîteva
cufere. Îl cuprinse foamea și-și aduse aminte c-ar

fi trebuit să mănînce la Cluj, dar l-a zăpăcit vîlmășagul
de lume și de zgomot. Scoase din geamantan merindea
ce i-o pusese acasă. Pe cînd se lupta cu un picior de
găină friptă, conductorul, care isprăvisese controlul bile-
5 telor, veni să se mai odihnească puțin și, văzîndu-l
mîncînd, îi zise „poftă bună” pe ungurește. Titu însă
răspunse ursuz:

— Nu știu ungurește!...

Atunci conductorul se uită împrejur și, nemai-
10 fiind nimeni, murmură:

—• Și io-s româu, domnule!

Titu se însenină deodată. Îi oferă o bucată de
friptură, zicînd într-una:

— Ești român... ești român... poftim... ești
15 român!...

Și conductorul îi povesti că se cheamă Ștefan
Popa, dar că și-a schimbat numele în Pap Istvân,
fiindcă așa i-au cerut cînd l-au pus în serviciu, că e
însurat cu o unguroaică, și are opt copii, că joacă și el
20 cum cîntă cei mari, altfel ar rămîne pe drumuri.

„Adică acela care vrea să iasă din robia de la
țară, trebuie să-și robească sufletul la oraș, să devie
la rîndul lui o primejdie pentru robii care l-au născut)”
se gîndi Titu cînd rămase iar singur. Cel ce se depăr-
25 tează de satul lui trebuie să cadă în mrejele lor...

Adormi pe geamantan, istovit mai mult de gînduri
decît de oboseală... îl deșteptă un junghi în spinare.
Soarele tocmai strălucea întristat. Și trenul huruia
mereu-mereu...

30 Pe peronul gării din Sibiu aștepta un grup de
domni cu brățare tricolore, care se îtnprăștiară la
ușile vagoanelor: erau organizatorii însărcinați cu pri-
mirea oaspeților din toate ținuturile românești... Titu
sări jos și se cruci văzînd cîtă lume care vorbește

românește cobora din trenul în care dînsul se simțise atît de străin. Și totuși în tren nu vorbiseră românește! De ce n-o fi vorbit nimeni în tren românește?... Acuma toți se îmbrățișau, sa chemau, încît Titu se sîia că el,
 5 în mijlocul atîtor români, nu cunoaște pe nimeni. Vru să se apropie de un organizator, cînd deodată auzi un glas tare:

— Herdelea Titu!... Herdelea!...

Se uită nedumerit și văzu pe cel care-i striga
 10 numele: un domn binefăcut, roșu la obraz, cu ochelari de aur, ras de mustăți.

— Aici! strigă Titu puțin răgușit de mirare. Eu sînt Titu Herdelea!

Domnul se repezi la dînsul foarte prietenos, întinzîndu-i amîndouă mîinile.
 15

— Bine că te găsii, domnule!... Nu mă cunoști... Pinteau... Doctor Vîrgil Pinteau!... Mi-a scris fratele meu că vii la Astra, dar nu mi-a scris cînd sosești. Ei bine, ca să nu te scap, de două zile pîndesc toate
 20 trenurile, țipînd ca un nebun: Titu Herdelea... în sfîrșit, bine c-ai venit!

— Aa, fratele lui George? murmură Titu. Da, vezi, le scrisesem, dar nu m-am gîndit că o să te înștiințeze. Nu-ți închipui ce bine-mi pare că...

— Da, fratele lui George... Sîntem atîția frați că nu există colț de pămînt românesc, unde să nu fie rătăcit unul-doi. Aici, de pildă, suntem chiar doi...

— Doi?

— Doi, dragă. De astă-primăvară. E și Liviu, căpitanul. Militar teribil, de la statul-major. Mîine-poimîine îl vedem general... Da-i ciufut rău. Nu știi cui seamănă. Ne face neamul de rîs. Nici nu s-arată printre noi. Veșnic numai cu militarii lui, cu nasul
 30

în cărți și-n hărți... Am să te duc totuși să-l cunoști. Dar să-l iei cum este...

Vîrgil Pinteau era bun de gură și vesel și vioi ca un copil. Toată lumea din Sibiu îl cunoștea și-l iubea, fiind un medic priceput și dezinteresat și un
 5 român inimos. Găzdui pe Titu la dînsul. Avea un apartament plăcut, într-un cartier frumos. Dădu musafirului dormitorul, rămînînd ca el să se culce în birou pe un divan.

După ce Titu se primeni, ieși împreună cu Pinteau care îl prezintă la cafenea tuturor ca pe un poet plin de făgăduinți și reprezentant al *Tribunei Bistriței*. Îl primiră cu obișnuita simpatie ocazională. Unii își aduseră aminte de niște versuri ale lui Titu din *Familia*.

Mai ales însă Barbu Luca, un tînăr slăbuț și mititel, el însuși poet și redactor la un ziar din Sibiu, se împrieteni cu Titu și se oferă să-i fie călăuză credincioasă și nepărtinitoare.

Mai tîrziu Titu legă cunoștință și cu căpitanul Pinteau, care stătea într-o odaie simplă și aproape sărăcăcioasă, pe lîngă comandamentul corpului de armată unde avea serviciu. Îl găsiră între hărți, săbii, tunici și cizme, în pijama scurtă, la birou, cu un teanc de acte în față, pe care le închise cu cheia în sertar,
 20

fiind secrete militare. Liviu Pinteau era un om înalt, cu fruntea lată, cu părul rar, ochii albaștri-oțel și pielea bronzată.

— Îți aduc pe cumnatul nostru, zise Virgil, intrînd. Te previn însă că Titu e poet român și deci să nu-i bați capul cu ideile tale renegate, să-l silești să se supere!

Căpitanul zîmbi și strînse englezește mîna lui Titu, zicînd politicoș:

— DaCă-i poet, înseamnă numaidecît că-i și ire-
dentist?... De altfel să nu iai în seamă cleветirile
fratelui meu... Sînt român șt eu, dar mai-nainte de a
fi român, sînt ofițer și servitor al majestății-sale
S împăratului. Ca atare, firește, nu pot admitenăzuințele
celor de teapa dumnealui, care trag mereu cu ochiul
către București și spre România. În mintea mea așa
ceva nu se cheamă politică națională, ci trădare de
țară...

10 Vorbea foarte liniștit, avînd în voce energia
omului care, după frămîntări grele și-a stabilit o linie
de conduită în viață și o apără cu o convingere rece,
hotărîită. Titu îl asculta uimit. El încă nu întîlnise
pînă azi un adversar cumpătat, cu argumente sigure,
is care nu se speria de fraze. Se simți îndată într-o inferio-
ritate supărătoare. Obișnuitsă răspundă la contraziceri
cu vorbe pe care, deși izvorau dintr-un sentiment
înverșunat, nu le putea strînge într-o ordine de bătaie
logică — nu îndrăzni multă vreme nici să deschidă gura.
20 Din norocire, Virgil cunoștea prea bine ideile fratelui
său și le răsturna cu ușurință, doborîndu-l și acum
dovezile cele mai grele prin cîte o glumă aruncată ca
o piedică grotească între picioarele unui luptător
netemut.

25 Statură împreună vreun ceas. La sfîrșit și Titu
se întrema și puse căpitanului întrebarea:

— D-ta adică nu dorești unirea noastră a tuturor?

— O, asta de ocamdată e utopie !

— Ce înseamnă la d-ta „de ocamdată”?

30 — Ei, cîteva secole să zicem... În orice caz cit
timp puterea noastră militară e vie și viguroasă,
zWrcolirile iredentiste rămîn simple visuri utopiste.

— Dar dacă ar veni un război?

— Războiul n-ar putea realiza visurile dumnea-
voastră. Se știe doar că România e aliata noastră.
Deci...

— Alianțele însă nu sînt eterne!

— Vrei să zici că România s-ar putea întoarce
împotriva noastră? zîmbi căpitanul. Greșită socoteală.
Foarte greșită. Pe care România nici nu va face-o
niciodată, căci toate interesele ei o silesc să fie alături
de noi. O silesc ! Accentuez special: o silesc !

10 — Dar dacă totuși n-ar fi cum crezi? Ce-ai face
atunci d-ta?

— Curioasă întrebare ! zise Liviu devenind grav.
Mî-aș face, evident, datoria. Se mai poate discuta
aceasta? Dar nici prin gînd nu mi-ar trece vreodată să

15 șovăiesc măcar o clipă în fața unui dușman al împăra-
tului, oricine ar fi dușmanul!

— Frații noștri...

— Aici nu încap frăție. Cînd fratele ți-e dușman
și vrea să-ți răpească ție casa ta și ograda ta ca să și
le mărească pe ale sale, ei bine, îi dai la cap ca și
20 altui dușman și nici nu-ți mai pasă că ți-a fost cîndva
frate!

Virgil ascultase zîmbind dialogul dintre Titu
și Liviu. El făcuse de mult aceleași întrebări și pri-
mise aceleași răspunsuri, deși îi demonstrase șubre-
zenia temeliei lor. Dar, fiindcă știa că pe căpitan îl
sîcîie și-l tulbură totdeauna asemenea discuție, Virgil
era bucuros că Titu îl încolțește.

— Lasă-l, dragul meu, că n-o scoți la capăt cu
30 dînsul! strigă în cele din urmă medicul rîzînd, deoa-
rece vedea că Titu se posomorește. E renegat de tot...
E pierdut pentru noi... Are să se schimbe însă cînd îl
vom face general în România mare.

Liviu Pinteza zîmbi disprețuitor:

— Cred c-ar fi fost mai plăcut să fi vorbit de altceva...

— Da, despre Radetzky sau de cucerirea Bosniei, zise Virgil rîzînd.

— Mi-ar fi făcut multă plăcere să cunosc și eu operele cumnatului nostru, continuă căpitanul, fără să asculte gluma fratelui său, întorcîndu-se spre Titu. Nu vorbesc românește atît de bine cît aş dori, fiindcă am stat numai între străini și n-am avut ocazie să vorbesc limba mea natală, dar citesc cu drag, cînd am răgaz, cărți românești. În general însă mă interesează romanele și nu pot suferi poeziile...

— Atunci tocmai ai nimerit-o! strigă medicul. Căci Titu scrie numai poezii!

— Ce are a face? Cel mult n-am să-l citesc...

Deși convorbirea fusese ținută tot timpul într-un ton de intimitate prietenească, totuși Titu ieși plouat din locuința căpitanului Liviu Pintea. Argumentele ofițerului se războiau în sufletul lui cu convingerile sale entuziaste și-i înțețeau în creieri întrebarea înfricoșătoare: dar dac-o fi avînd căpitanul dreptate? Din fericire Virgil nu-i dădu vreme să se zbuciume și-i zise serios:

— Văzuși cîte baliverne sălășluiesc într-un spirit strîmt de militar?... Primejdia asta ne amenință însă pe toți, dacă nu ne vom apăra din răputeri sufletele de invazia străină!

Sibiul avea o înfățișare de sărbătoare. Străzile gemeau de lume românească, sosită de pretutindeni: preoți, învățători cu nelipsita umbrelă subțioară, profesori, avocați, țărani... Cu tot caracterul său german,

orașul părea azi o reședință românească. În marea de români, străinii dispăruseră.

„Parcă miile de robi muncitori și harnici ar fi pus stăpînire pe cuiburile trîntorilor!” se gîdea Titu reînsuflețit la vederea furnicarului de români.

Seara avu la Hotel Traian un banchet de cunoștință. Titu ședea la masa reprezentanților presei, pe cînd Virgil Pintea, ca unul din fruntașii Astrei, trecuse aproape de bătrînul președinte. Între gazetarii gălăgioși, Titu se simțea străin. Toți se cunoșteau, își povesteau pătaniile naționale, procesele, articolele, vorbeau de tirajul ziarelor, de deputații români de la Budapesta, de guvernul unguresc, de procurori... O lume nouă își deschidea tainele în fața tînarului

reprezentant al *Tribunei Bistriței*. Și lumea aceasta îl zăpăcea și-i răcea speranțele. În toate vorbele ce le auzea mișunau preocupările mărunte, personale, interesate. Nici unul nu rostea un cuvînt despre vreun ideal superior. Fiecare părea încîntat de sine însuși și îngrijorat veșnic săserîdice deasupra celorlalți cu orice preț... Vecinul lui din dreapta era Barbu Luca, tînarul poet care însă acuma de-abia se sinchisea de dînsul și alerga mereu să ciocnească ba cu „ilustrul asesor consistorial”, ba cu „magnificența-sa Cutare” și, de cîte ori se întorcea la locul său, șoptea în treacăt lui Titu:

— E o canalie ilustrul, dar trebuie să-i faci curte, căci altfel nu poți trăi!

Pe la sfîrșitul banchetului, după multe discursuri umflate, Titu își simți inima atît de mîncată de amărăciune, că-i venea să plîngă cu hohot.

„Pretutindeni egoismul, o, Doamne!” își zicea privind cu ochii rătăciți la fețele roșite de băutură, cu rîsuri prefăcute pe buzele umede.

— Titule, Titule! îl deșteptă deodată glasul lui Virgil de la spate. Ia vino încoace!... Ce-i cu d-ta, poete? Ce ești așa de trist când toată lumea e veselă?

De-abia acasă își dezvăli nedumerirea, cu lacrimi
5 în ochi, ca un copil nepriceput care a suferit jigniri grele întâia oară când a pășit în lumea largă. Virgil Pinteau îl ascultă pe gânduri, dînd din cap înțelegător.

— Toți am trecut prin amărăciunile dumitale de acuma, zise dînsul apoi, ca un părinte blînd. Dar
10 viața așa e, dragul meu. Viața e nimicitoarea iluziilor. Numai cel ce-și poate păstra visurile în ciuda cruzimilor vieții, numai acela nu va pierde încrederea niciodată... Firește că spectacolul nu e înălțător, dacă intri în culise să vezi sforile... Nu te uita însă la indivizi,
15 căci iudivizii sînt mărunți, sînt oameni care tetdeauna își caută rosturile lor. Privește departe și atunci ai să vezi cum se va schimba panorama... Serbările astea, de pildă! Nu te uita la oameni, la discursurile lor, la conferințele și procesele-verbale în care fiecare caută
20 să-și arate meritele reale sau închipuite... Nu! Astea sînt nimicuri... Dumneata încearcă să vezi ansamblul! Și atunci vei simți în toate manifestările acestea, bune, rele, înălțătoare sau josnice, civilizate sau sălbatece, vei simți bătaia pulsului unui popor care vrea să
25 trăiască și care se luptă crîncen ca să poată trăi... într-o bătălie numai rezultatul are însemnătate hotărîtoare. Ce-mi pasă mie cum beau și mînîncă soldații în vremea războiului prelung? Istoria nu va ști decît: am biruit sau am fost biruiți... Ș-apoi iarăși, lupta
30 noastră e o defensivă activă, cum ar zice fratele meu căpitanul. Dușmanul ne atacă prin toate mijloacele moderne de cutropire, prin cultura lui, prin școala lui,

prin arta lui, prin banii și prin munca lui... Noi trebuie să dăm din mîini ca baremi să nu ne înecăm. Atît. Dacă ne menținem la suprafață, am izbutit. Ținta este să nu pătrundă dușmanul în cetatea noastră.
5 Ei, și ținta aceasta, cu toate mărunțișurile omenești care pe dumneata te întristează, e cîștigată. Asta-i mîndria noastră. Și trebuie să fie și mîndria dumitale și a oricui i-e drag aieva neamul!

Trei zile cît ținură serbările, Titu luă parte la
10 toate ședințele, conferințele și banchetele festive, liniștit, mulțumit, răsunîndu-i în urechi cuvintele lui Virgil Pinteau de cîte ori vreun amănunt încerca să-l tulbure. Însuflețirea însă nu-l mai stăpîni pînă a treia seară, labalul care încheia solemnitățile... Toate doamnele erau în costume naționale din toate ținuturile,
15 oferind un spectacol impresionant. Și, spre miezul nopții, toate domnițele acestea frumoase ca zînelor și gingașe ca florile se prinseră într-o horă imensă, fredonînd în cor, cu glasuri dulci, învăluitoare, cuvintele
20 unui cîntec popular pe care Virgil Pinteau, îmbrăcat țărănește, îl cînta din fluier în mijlocul lor... Hora aceasta i se păru lui Titu un simbol al întregii vieți ardelenesti, legătura între mulțimea cea mare, umila și ostenită, și conducătorii ei, ieșiți tot din sînul ei
25 și neuitîndu-și obîrșia.

— Trăiască românii! izbucni deodată Titu nemai-putîndu-și stăpîni emoția.

Strigătul fusese în sufletul tuturor, căci îndată toată sala se umplu de glasuri înflăcărare:

— Trăiască românii!... Trăiască doamnele române!... Neamul românesc!

Polițaiul orașului interveni discret pe lîngă bătrînul președinte al asociației să potolească entuziasmul

primejdios. Glasul președintelui însă se pierdu ca o chemare neputincioasă în vârtejul unui uragan zguduitoare.

5 în aceeași noapte Titu vru să-și scrie articolul pentru *Tribuna Bistriței*, dar nu izbuti să lege nici două vorbe. Inima îi era atât de plină de fericire încât mereu trecea în biurou la Virgil Pinte să-și împărtășească impresiile.

10 — Ce minunată-i viața românească! zicea într-una. Ce mare e neamul nostru! Nu există în lume popor mai bun, mai harnic, mai mîndru, mai puternic... Nu poate să existe!

15 în culmea însuflețire! își aduse deodată aminte că mîine trebuie să plece de-aici, dincolo. Dar își zise cu hotărîre: „Nu mai plec nicăieri! Rămîn aici!... Ar fi o trădare să plec de-aici!., Aici e nevoie de oameni! Aici e nevoie mai mare ca oriunde!”

20 Adormi foarte decis să se oprească la Sibiu, să intre la vreo gazetă, în sfîrșit să se facă folositor norodului.

A doua zi se deșteptă frînt de osteneală, pe cînd Virgil Pinte îl scutura din răspuțuri:

25 — Sus! Sus, leneșule!... E ora zece și trenul n-are să te aștepte pe d-ta, stimate poete, să-ți mistui în somn impresiile naționale!... Haidem să nu întîrziem de la poliție, unde trebuie să-ți scoatem biletul de trecerea frontierei, altfel rămîi aici...

30 — Cum să rămîn aici? sări Titu, biruindu-și deodată oboseala. Imediat sînt gata! Numai cinci minute!... S-ar putea să mai rămîn aici, o dată ce am pornit la drum?... Dincolo e fericirea cea adevărată... Acolo trebuie să fie!

George turba... Dintru-ntîi îi venise să se năpustească la Florica și s-o zdrobească. După ce a scos-o din sărăcie și din noroi, după ce nu e în stare să-i
5 facă baremi un copil, acum umblă să-l și necinstească? Se opri însă gîndindu-se că Ion e capul tuturor relelor și că deci cu dînsul trebuie să se răfuiească... Al Glanetașului i-a făcut destul rău, numai rău, și fără nici o pricină...

10 Toată ziua de sîmbătă își ascunse mînia parcă nici n-ar bănuî nimica-n lume. Și, fiindcă Ion n-a venit pe la ei, seara s-a dus la circiumă unde l-a și întîlnit. Vorbiră mai prietenos ca altădată și George îi spuse că mîine se va duce la pădure, și spunîndu-i
15 îl privi atât de senin încît văzu bine bucuria din ochii lui Ion care, ca să-l descoase, întrebă:

— Da' cînd vrei să pornești, George?

20 Glasul lui, tocmai pentru că voia să pară nepăsător, avea o tremurare ușoară de mulțumire pe care George o simți foarte bine. Răspunse liniștit:

— Apoi cînd o însera mai bine, ca să mergem pe răcoare.

25 Duminecă după-amiazi trecu iar pe la circiumă și iar întîlni pe Ion, și iar aduse vorba că diseară trebuie să plece la pădure. Ion era amețit puțin de rachiu și chiuia și horea parcă toată lumea ar fi fost a lui. în ochii lui strălucea sfidătoare bucuria bucuriilor. Apoi cînd să iasă George, Ion îi ură drum bun și mai ceru o sticlă de băutură, să-și astîmpere focul.

30 Pe Florica însă George degeaba o iscodise. -își vedea de treburile ei prin casă, ca totdeauna, încît bărbatul se gîndi că poate ea nici nu e vinovată. îi pregăti merinde în traistă și ea însăși agăță traista

de loitră. Când începu să se întunece, Toma Bulbuc opri cu carul în uliță, în fața casei. George înjugase boii și-l aștepta. O slugă de-a lui Toma veni în carul feciorului, să-i mai ție de urît pe drum- Când își făcură

5 cruce să pornească, sluga strigă:

— Da' topor nu-ți iai, bade George?

George tresări. înadins nu luase, gîndindu-se c-o să-i trebuiască acasă. Sări jos din car și alergă în tindă. Savista care se tîrîse pe prispă, nepricepînd

10 cum poate pleca dînsul cînd ea i-a spus că are să vie Ion Glanetașu, bîlgui plîngător:

— Nu duce, bade... Stai aci...

— Si nu pățești ceva, George, că te-ai întors din cale, murmură Florica.

is — Vezi mai bine tu să nu se întîmple pe-aici vreo poznă! zise bărbatul tare, de frică să nu audă nevasta cum îi bate lui inima.

— N-ai nici o grijă, că doar mă cunoști și mă știi! răspunse femeia liniștită.

20 Carele se urniră. întunerecul le înghiți curînd, lăsînd în urmă uumai scîrțîitul roților, din ce în ce mai mulcom.

Pe bolta vînată stelele se aprindeau pe rînd ca niște luminițe fricoase. Peste sat se cobora o ceață

25 plăpîndă, alburie, care parcă subția bezna și o răcorea.

George tremura în car ca și cînd l-ar fi zgribulit frigurile. De vorba, îi dîrdîiau dinții. Ieșiseră din sat și suiau pe coastă, printre ogoare tăcute pe care clăile înnegureau ca tîlharii la pîndă... Două zile plănui

30 dînsul ce-o să spuie tatălui său cînd va sosi clipa, și acuma nu-i venea nimic în minte. I se părea că a plecat de-acasă de un veac și vedea mereu pe Ion cum se furișează în ogradă, cum se așează în pat lîngă Florica... Apoi deodată gemu:

— Parcă nu mi-e bine... Mă întorc...

O luă drept peste cîmp. Auzi cum strigă tatăl său ceva, dar nu înțelese nimic. Vru totuși sa răspundă „bine, bine”, și n-avu glas. Când nu mai auzi carele,

5 începu să alerge. Se rostogoli de vreo două ori prin șanțuri peste haturi. îi era caid de se năbușea. Un strop de sudoare îi căzu pe mînă și-l învioră parcă l-ar fi atins un cărbune aprins. Cu cît se apropia, cu atît îi era mai frică să n-ajungă prea tîrziu.

10 Sări gardul porunibîștei din dosul casei, ieși în grădinița din față și de-aci în ogradă. Casa dormea nepăsătoare și tăcută ca o matahală moartă. Peste drum un cîine hămăi de două ori, iar în balta din vale broaștele orăcăiau urît într-o întrecere ațîțitoare... Vru întîi să intre buzna, dar se răzgîndi înainte de a porni spre

15 tindă. Poate că Ion totuși n-a venit încă ș-atunci... Bătu în ușă, ușor, cum bat flăcăii în geam, la fete. Glasul Floricăi răspunse îndată, limpede, nedormit:

- Cine-i?

20 George tăcu. Glasul femeiei îi zbîrnăia în creieri, spunîndu-i: „Vezi, nu dormea... Îl aștepta...”

Auzi pașii Floricăi, desculți, apropiindu-se încurcați de foșnetul cămășii. Ușa se crăpă hoștește să nu facă zgomot.

25 — Tu ești? șopti ea.

— Eu, eu, mormăi George intrînd repede.

Nevasta recunoscuse glasul, se dădu la o parte ca pleznită de un bici. Dar, înainte ca George să-i fi simțit spaima, se reculese și, punînd zăvorul, întrebă

30 îngrijorată:

— Vai de mine, George, dar ce-i de te-ai întors așa?

— Nu prea mi-e bine... Dar lasă, că nu-i nimic... Culcă-te tu! Pînă mîine-mi trece, zise bărbatul încet,

35 ca și cînd i-ar fi fost teamă să nu deștepte pe cineva.

Florica vru să mai întrebe ceva, dar răspunsul lui șoptit și tremurat parcă-i puse un căluș în gură. Se urcă în pat, se învăli și căută să vadă prin întuneric ce face George. Nu vedea nimic, dar îl auzea suflând greu și-apoi deodată dezbrăcându-se grăbit. Când se întinse lângă ea, sub cearșaf, un fior îi trecu prin spinare, căci George era un sloi de gheață.

— Ce ți-e de te cutremuri așa? întrebă bărbatul cu un glas gros și greu ca un dangăt de clopot.

— Ce să-mi fie... M-a cuprins frigul când ți-am deschis...

Vremea parcă stătea în loc, precum stăteau și dînșii nemișcați, oprindu-și respirația ca să audă mai bine orice urmă de zgomot, într-o așteptare amorțită. De-afară pătrundea ca prin puf orăcăitul broaștelor îndulcit, ca un cântec de dragoste. Geamurile însă se stingeau în întuneric încetul cu încetul, arătând că vremea totuși trece și că cerul se înnoouează treptat-treptat. O stea verzuie, care mai clipea singuratecă, dispăru deodată acoperită parcă de o perdea neagră, trasă de o mână tainică.

Cine știe cită vreme s-a scurs astfel?

Se gîndeau acum amîndoi, aproape în același timp:

„Poate că nu mai vine...”

Și pe cînd se gîndeau, auziră deodată poarta, scîrțîind foarte ușor, apoi niște pași cari se apropiau de casă, rar, cu mare băgare de seamă. Apoi cîinele de peste drum hămăind iar de două ori. Cîntecul broaștelor se curmă scurt ca și cînd arunci un bolovan în apă.

George și Florica încremeniră. Peste un minut pașii în ogradă se mai apropiară puțin. Apoi iar urmă tăcerea, apăsătoare ca o piatră de mormînt... Și-apoi tăcerea fu clătinată brusc de un fulger orbitor, în lu-

mina căruia își văzură, amîndoi, ochii sticlîtori de încordare. În aceeași clipă însă răsună un șuierat lin ca o chemare veche... Atunci George se ridică în pat și ascultă, iar după un răstimp șopti stins:

5 — Mi se pare că e cineva-n ogradă!?

— Cine să fie? zise Florica cu un glas gîtuit de spaimă.

— Mă duc să văd! mormăi repede George sculîndu-se și trecînd cu pași hotărîți în tindă.

10 Când atinse zăvorul, îi trăzni prin creieri că nu poate ieși afară cu mîna goală. Se gîndi să ia toporul, dar își aduse aminte că toporul l-a lăsat în car. Tot atunci își mai aminti că în colțul tinzii, după ușă, trebuie să fie sapa cea nouă pe care a cumpărat-o joia
15 trecuta în Armadia și căreia numai ieri i-a pus coadă, încet, să nu se împiedece de Savista și s-o scoale, pipăi în ungher și o găsi... Pe urmă deschise ușa și pași pe prispă cu sapa în dreapta. Vru să izbească îndată, dar nu văzu nimic de întunec... Zise aspru și tare:

20 — Cine-i?... Cine-i?

Un vînt rece se porni deodată, deșteptat parcă de glasul omului, fîșîind trist prin frunzele pomilor și trîntind poarta ogrăzii, care rămăsese crăpată. Atunci George prinse în marginea grădiniței din fața casei
25 o mișcare nevrută, după care auzi îndată:

— Ssst... ssst... ssst...

George făcu cîțiva pași spre grădină, îndîrjit. Și întrebă iar mai apăsător:

— Cine-i?

30 ~- Ssst!... ssst... st! răspunse acuma mai aproape.

Cu amîndouă mîinile, George ridică sapa și izbi. Simți că fierul a pătruns în ceva moale și în gînd îi răsări întrebarea: „Unde l-oi fi lovit?” Dar numaidecît se auzi iarăși, mai încet și rugător:

— Ssst... ssst...

George izbi a doua oară. Sapa vîjîi tu aer. Apoi un pîrîit surd, urmat de un zgomot năbușit ca și cînd se prăvale un sac plin. Mai ales zgomotul acesta înfurie mai crunt pe George. Parcă tot întunerecul s-ar fi schimbat, dintr-o dată, într-o baltă de sînge închegat, care-l asmuțea. Lovi a treia oară, fără a-și mai da seama unde...

10 Orăcăitul broaștelor reîncepu brusc, speriat, amenințător, ca o văicăreală vîltorită în văzduh de vîntul ce sufla mereu mai mînios și mai înțepat. George tresări, ca și cînd deodată și-ar fi revenit în fire, și intră grabnic în tindă, zăvorînd bine ușa și așezînd sapa la locul ei,

15 în casă Florica stătea acuma ghemuită de groază, pe laviță, lîngă fereastră.

— Ce-ai făcut, omule? murmură femeia întinzînd brațele spre dînsul, ca o apărare sau ca o rugăciune.

— L-am omorît! răspunse scurt George.

Capitolul XIII

SFîRȘIRUL

Ion se prăbușise sub lovitura a doua care-i crăpase țeasta. Lovitura următoare n-o mai simți, precum nu simțise durerea nici la cea dintîi... Venise de-a dreptul de la circiumă, amețit însă mai mult de fericire 'decît de rachiu, deși băuse atîta de speriasse pe vădana lui Avrum. Venind, fluiera vesel ca pe vremea cînd era holtei și se ducea la fete, înainte de-a fi avut vreun gînd de înșurătoare. Dar sufletul îi era așa de plin de bucurie, că se stăpînea să nu sară să îmbrățișeze gardurile pe lîngă care trecea și cîinii care-l lătrau ici-colo. Strecurîndu-se în ograda Floricăi, trase o înjurătură înăbușită fiindcă poarta scîrțăise puțin și-i era frică să nu se trezească Savista. De altfel se hotărîse ca, dacă oloaga s-ar deștepta și ar crîcni, s-o coto-nogescă fără multă vorbă. Lăsă poarta deschisă înadins ca să nu mai scîrțîie cînd va pleca. Toate le potrivise cu mare grijă, numai la George nu se gîndise de loc, parcă nici n-ar fi fost pe lume.

Cînd se deschise ușa tinzii cu zgomot, i se încuiba în minte să facă „ssst”, tot din pricina Savistei. După

pași cunoscuse însă că nu e Florica. Avu o străfulgerare de gelozie: o fi îmbrățișat altul pe femeia inimei lui... Daria George nu se gîdea. N-apucă să crîșnească din dinți, cînd auzi glasul lui George. Iar glasul acesta

5 îl ului atît de mult că i se moleși toată ființa de parcă nici mîna nu și-ar mai fi putut-o mișca. În creieri totuși îi rămase uitat acel „ssst” pe care simțea nevoia să-l rostească prosteste, fără voia lui.

În aceeași clipă își dădu seama deodată că i-a

10 sosit ceasul. Mîntea i se luminează, deși gura-i boscorodea într-una „ssst”, tot mai domol și mai nesigur. Aștepta loviturile, îngrijorat doar cu ce o să-l trăznească? Auzi foarte lămurit vîjîind în aer ceva, simți o izbitură ascuțită în brațul drept, dar fără durere și urmată doar

15 de o fierbințeală ciudată, care parcă-i topea creierii, încît începu să-și amintească repede, ca într-o aiurare, cum se ducea la liceu în Armadia, cum a fugit de la școală ca să umble cu vitele pe cîmp și să țină coarnele plugului, apoi dragostea lui dintîi cu fata dascălului

20 Simion Butunoiu, măritată acum cu unul din Săscuța, apot dragostea lui să aibă pămînt mult, și Ana, și copilul, și Florica, și Tituc cu toată familia Herdelea și cu cîntecele cele frumoase, seara în pridvor, și-i părea rău că toate au fost degeaba și că pămînturile lui au

25 să rămîie ale nimănui... Vîjîi iar ca o vijelie îngrozitoare într-un pustiu fără margini, și înțelese că iar îl lovește... Apoi deodată, ca și cum suflă în luminare, se făcu întuneric deplin.

Pe urmă se trezi ca dintr-un somn greu. Habar

30 n-avea cît stătuse în nesimțire și nici ce se întîmplase. Numai cînd își auzi propriile-i gemete, își aduse aminte. Bra ud learcă. Se simțea parc-ar zăcea într-o baltă murdară. „O fi sîngele meu!” se gîndi dînsul. Vru să pipăie, dar nu-și putu clinti mîna dreaptă. De-abia

deschise ochii obosiți. Ploua mărunț. Picurii îi cădeau pe obraji și-l înțepau, căci carnea lui ardea. Văzduhul era cenușiu, ca și cînd se apropie zorile, dar cerul era

5 înăbușit de nouri și ploaia cernea mereu, mărunță, rece, unsuroasă. Dureri cumplite îi țîșneau de pretutindeni și-i clocoteau în cap amețitor. Chiar gemetele îi împlîntau cuțite în piept. Se gîdea însă numai la băltoaca în care se bălăcea, care-l scîrbea și din care voia să scape cu orice preț. „Mor ca un cîine!” îi trecu

10 apoi deodată prin mîntea aprinsă de desperare.

Și îndată începu să se tîrască din răspuțeri, sprijinindu-se pe mîna stînga, în ciuda suferințelor îngrozitoare ce-i sfîșiau trupul. Gemea cu gura încleștată și se tîra mereu-mereu. Poate un sfert de ceas

15 să fi ținut sfortărea crîncenă care-l duse pînă sub nucul bătrîn de lîngă gardul dinspre uliță. Mai avea vreo doi pași ca să ajungă la poartă. Sub nuc însă i se întunecă iarăși tot. Doar gemetele înăbușite se mai zvîrcoleau în corpul crîmposit...

20 Apoi ploaia stătu. Din pomi și de pe streșini picura din ce în ce mai rar. Nourii se împrăștiu. Cerul albăstrea proaspăt, spălat. O vacă mugî undeva prelung, puternic, încît cîinii deșteptați din ațipeală porniră deodată în tot satul să latre speriați. Cucuriguri

25 vîioaie își răspundeau cu înversunare. Oamenii ieșeau prin ogrăzi frecîndu-și somnul din ochi sau întinzîndu-și oasele. Pe ulița cea mare începeau a urui carele pornite la cîmp.

Paraschiva răposatului Dumitru Moarcăș trecu

30 cea dintîi pe dinaintea casei lui George, desculță, zgribulită, leopăind grăbită prin noroiul moale și rece, strîngîndu-și năframa la gît și pe gură. Un horcăit greu o opri, ca trăznită. Se închină de spaimă, dar totuși se apropie de gard și, printre nuiele, văzu pe

Ion plia de sînge. începu să țipe parc-ar fi călcat-o tîlharii:

— Săriții... Tutmlai!... Săriții...

5 Florica ieși îndată în ușă, în cămașă, nepieptănată. Așa veghease toată noaptea, pe laviță, ascultînd gemetele înfiorătoare din ogradă, așteptîndu-și parcă nudul în fiecă minut, cu ochii țintă la George care, pe urmă, se așezase pe dunga patului, sufla aspru, tresărea uneori și poate că făurea ceva în mintea lui

10 infierbîntată. Era albă la față ca varul stins și picioarele! tremurau și de-abia o țineau. Văzu băltoaca de sînge lîngă grădiniță, aproape de prispă, apoi dîra roșiatică, spălăcită, ce se întindea pînă sub nuc, unde Ion zăcea ca o grămadă de carne. Lumea se învîrtea cu ea,

15 dar n-avea putere să stoarcă nici un glas și nici o lacrimă. Rămase pe prispă, ca o stafie surprinsă de lumina zilei.

Ograda se umplu repede cu oameni care se minunau, strigau, se închinau, înjurau, pe cînd printre

20 picioarele lor copiii cu părul ciufulit se [îmbulzeau curioși cercetînd sîngele ca niște copoi nestruniți. în curînd sosi și primarul Florea Tancu, sfătos că se găsește în treabă oficială, răcni să se dea la o parte toată lumea, se uită la mort cu gravitate, fără să-și

25 facă cruce ca ceilalți oameni, și declară solemn că nimeni n-are voie să se apropie pînă ce nu vine notarul. Porunci apoi strajei Cosma Ciocănaș, să ia un cal din grajdul lui George și să plece în goană spre Jidovița.

Vremea trecea. Cerul se limpezi de tot și soarele

30 începu să zbicească umezeala. Fiindcă muștele bîzîiau tot mai obraznice, primarul ceru o velință să acopere cadavrul. Florica aduse un cearșaf nou și alb ca floarea. Atunci ieși afară și George, slăbit la față, cu ochii rătăciți în fundul capului. Zărindu-l, lumea

care pînă aci se interesase numai de mort, se gîndi și la ucigaș. Florea Tancu întrebă simplu:

— Tn l-ai omorît?

5 Și George nu răspunse, dar plecă fruntea-npămînt. Glanetașu veni mai tîrziu, alergînd, împreună cu Zenobia care bocea și afurisea de răsuna tot satul.

Spre prînz, în sfîrșit, sosi notarul Stoessel cu judecătorul cel nou din Armadia. cu medicul circumscriptiei și cu doi jandarmi. Paraschiva spuse judecătorului cum a auzit pe Ion horcăind, dar doctorul care se uitase la cadavru, rîse ironic, zicînd:

— Palavre, muiere!... După asemenea lovitură nenorocitul n-a mai horcăit decît cel mult în fața iui Dumnezeu, cînd i-a citit sentința prin care i-a hotărît

15 lăcașul în rai sau în iad, după cum s-a purtat aici pe pămînt!

Medicul, între două vîrste, ovrei, vorbind românește ca un român, avea slăbiciunea glumelor și calambururilor, chiar în momente neprielnice. Deoarece Paraschiva se jura pe toți sfinții din calendar c-a auzit horcăitul, doctorul se grăbi să reconstituie crima științificește: mortul a fost tîrît de cineva, probabil de ucigașul însuși, de la prispă pîuă aproape de poartă, spre a induce în eroare justiția... Judecătorul îi întrepruse explicațiile, adresîndu-se primarului:

— Se știe cine l-a omorît?

— Eu l-am omorît! păși George hotărît în fața judecătorului.

— Cum l-ai omorît?

30 — Cu sapa...

— Și de ce?

— Pentru că venise la nevastă-mea și...

— Destul! îl opri judecătorul, adăogînd către jandarmi: Este arestat!

între timp doctorul își scoase haina, își sumese
mînele cămășii, iar acuma se apucă să facă repede
autopsiacadavrului. Jandarmii goliseră ograda de lu-

5 dicul carnea moartă, și Florica, lîngă prispă, înlemnită.

Tăind și forfecînd, doctorul guraliv arăta rănile
și explica judecătorului care fuma țigară după țigară,
spre a-și alunga greață:

— Uite asta, domnule judecător, asta a fost cea
10 mai grea... L-a pocnit în creștetul capului, darosul a
fost destul de rezistent că doar a pleznit... Mare minune !
Rar caz ! Sau poate lovitura n-a fost prea de tot puter-
nică. Orișicum, e o minune să dai cuiva în cap cu sapa
și țeasta să nu se spargă. Așa ceva numai printre ță-
15 rănise găsește... în schimb patru coaste rupte complet...
Lovitură mortală și asta, firește... Poftim cum i-a
deschis coșul, mai-mai să-ți încapă degetele în rană...
Și ce lungă... Zece... treisprezece centimetri... Ehe!,
sapa!... Da, e zdrobit și brațul, dar nu prea rău...
20 Asta n-ar fi avut importanță... se vindeca... cel mult
brațul rămînea cu beteșug... Desigur însă că a fost
ultima lovitură, cînd ucigașul a mai pierdut din furie...

Apoi, isprăvind și spălîndu-se pe mîini, declară
hotărît:

25 — A fost un om ca oțelul!... Putea să trăiască
o sută de ani !

Judecătorul porunci jandarmilor să pornească cu
George. Florica acum se dezmeteci și strînse repede
merinde într-o traista pe care bărbatul o luă, întunecat,
30 cu inima chinuită. Apoi ridică ochii întristați spre
dînsa și-i întîlni ochii mari albaștri privindu-l drept,
cu o imputare și o milă care nu știa dacă sunt pentru
el sau pentru cellalt. Avu un început de mișcare ca
și cînd ar fi vrut s-o îmbrățișeze sau baremi să-i

întindă mîna... Dar se opri, rușinat să-și deschidă
sufletul în fața atîtor oameni ce-i pîndeau toate gestu-
rile. Privirea i se mohorî iar și zise poruncitor:

— Vezi, Florica, ia seama... Că eu cine știe cînd
ă m-oi întoarce...

Femeia îi răspunse dînd din cap cu resemnare.
Vegherea și emoțiile îi șterseră bujorii din obraji și-și
desemnaseră cearcăne vinete sub ochi. Așa însă părea
mai frumoasă, încît George, tulburat, se întoarse
10 brusc spre poartă, urmat de jandarmii tăcuți.

Savista, care toată vremea stătuse pitulată pe
prispă ca o găină speriată, izbucni într-un scincet
prelung:

— Bade George... bade, bade, badeee!
15 George ajunsese în mijlocul uliții. întoarse capul,
dar ochii lui mîngîiară pe Florica. Apoi porni cu pași
rari și dispăru.

— Credința mea este că, dacă n-ar exista femeia,
n-ar mai fi nevoie de justiție criminală ! zise judecătorul
20 pe ungurește medicului și notarului, privind cu mare
atenție la Florica. Femeia este începutul tuturor păca-
telor!

— Și chiar sfîrșitul, adaogă doctorul rîzînd,
încredințat c-a făcut un spirit.

25 Notarul Stoessel, ca mai mititel, se grăbi să
zîmbească, spre a fi pe placul tuturor, și apoi întrebă
respectuos:

— Dacă doriți, putem face actele la primărie,
unde-i mai comod și mai curat...

30 Propunerea fu primită și se suiră cu toții în tră-
sura ce aștepta în uliță. Atunci primarul Florea Tancu
se apropie cu pălăria în mînă și întrebă ce să facă cu
mortul.

— Să-l îngropați! strigă medicul. Ce întrebare caraghioasă... Ei, haidem! Dă-i drumul, că mă așteaptă clienții acasă...

- 5 Mortul era acoperit cu cearceaful însîngerat. Un roi de muște zburătăcea prinprejur. Zenobia năvăli acumă și începu să-l bocească hohotind, iar după ce se satură de plîns, blestemă pe George cu totneamul lui, pe Florica, pe doctor și mai ales pe judecătorul care n-apusjandarmii să taie în bucățele pe ucigașul bătrî-
- 10 netelor ei. Blestemele i le curmănumai sosirea Glanetasului, cu carul, în care fu ridicat cadavrul. Bătrînul, cu capul gol, o luă înaintea, boii cu carul mortuar după el, și-apoi Zenobia, înconjurată de mulțime de femei care lăcrimau înăbușit.
- 15 Florica, în mijlocul ogrăzii, se uita după car, cu ochii mari, încremeniți. Nu mai putea. Durerea o sugruma. Lacrimile i se porniră singure, șiroaie, arzîndu-i obrazii ca hîrtia.

2

- 20 în Pripas nu se pomenise omucidere de cînd se ținea minte. Acuma oamenii fierbeau și se cruceau. Vestea a alergat degrabă în Jidovița, în Armadia, în toate împrejurimile. Și toata lumea compătimea și lăuda pe Ion, c-a fost așa și-așa de bun și de harnic...
- 25 Totuși nici pe George nu-l ocăra nimeni, și-î doreau să scape mai ușor din pacostea ce-a dat peste dînsul. Numai Vasile Baci spunea pe ici, pe colo:
- Dumnezeu nu bate cu bîta... Iaca, mi-a furat pămînturile și-acu l-a săturat Dumnezeu de pămînt!
- 30 Toma Bulbuc, tatăl lui George, sosi acasă abia seara, cu carele de lemne. A aflat pe drum nenorocirea

- și avea remușcări că nu s-a întors și el cînd a văzut că se întoarce feciorul. Descusu pe Florica și pe Savista, iar a doua zi, în zori, fu în Armadia. Nu i se dădu voie să vorbească cu George și nici măcar să-l vadă. Un paznic de la temniță însă îi spuse că foarte curînd va fi transportat la Bistrița, închisoarea tribunalului, deoarece vina lui merge la curtea cu jurați. Atunci Toma se repezi la Herdelea sa-i ceară sfaturi. Familiei învățătorului îi adusese zvonul încă de ieri
- 5 o femeie din Pripas și Ghighi plînsese toată seara pe „bietul Ion”, dar erau dornici de amănunte și Toma Bulbuc trebui să le povestească mai întîi tot ce știa. Herdelea îl sfătui apoi să ia pe Grofșoru, care-i cel mai strașnic avocat din lume. Se duseră împreună la
- 15 Grofșoru căruia Toma îi făgădui toată averea lui, numai să-i scape băiatul din belea.

- Bine-ar fi să ți-l scap cu doi-trei ani, moșule! răspunse avocatul. În orice caz eu voi face ce-mi stă în putință...
- 20 Preotul Belciug văzu o milostivire cerească în împlinirea aceasta sîngeroasă. Îi părea rău de Ion, dar în aceeași vreme se bucura că biserica va cîștiga prin moartea lui. Se felicita pentru norocoasa idee ce i-a fost inspirată de Dumnezeu de-a asigura pe seama
- 25 sfîntului locaș o avere atît de frumoasă. Hotărî să facă o înmormîntare deosebit de solemnă omului care a lăsat de bunăvoie bisericii tot ce a stăpînit în valea plîngerilor. Dădu voie ca groapa lui Ion să fie săpată chiar în curtea noii biserici și făgădui să-i ridice, pe
- 30 socoteala sa, o piatră pe mormînt spre a eterniza creștineasca danie a celui răposat întru Domnul.

La înmormîntare se strînse mai tot satul. Soții Herdelea cu domnișoara Ghighi veniră înadîns să însoțească la groapă pe Ion care, deși le făcuse buclucul

cu jalba lui, a fost om săritor și de ispravă. De altfel prilejul era bun să încerce și o învoială cu „Pămătuful” în privința locului căsuței lor.

Belciug sluji cum știa el mai frumos și mai mișcător. Dar mai ales printr-o cuvîntare funebră înduioșă și inimile cele mai împietrite. Mulți oameni își ziceau că Ion și-a simțit moartea de cînd și-a dăruit bisericii averea. Preotul îl dădu drept pildă tuturor bunilor creștini:

— Biserica este leagănul nostru, unde ne întorcem cînd ne-a obosit viața, unde veșnic găsim mîngîiere și înălțare, este scutul neamului nostru credincios și asprit. Cine dăruiește bisericii, dăruiește poporului și cine dăruiește poporului, preaslăvește pe Dumnezeu. Cîtă vreme biserica noastră va fi mare și statornică toate vijeliile și urgiile lumii le vom înfrunta cu tărie...

Nici un ochi nu rămase însă uscat atunci cînd, prin gura preotului, Ion își luă rămas bun de la părinți,

de la toți prietenii și cunoscuții. Iar cînd în sfîrșit pomeni pe George care i-a curmat viața pămîntească, și-i zise „te iert, căci n-ai știut ce faci”, tot norodul izbucni într-un hohot de plîns și Zenobia, năucită de jale, se izbi cu capul de dunga coșciugului, încît d-abia o potoliră cei dimprejur.

Pe urmă Ion fu coborît în pămîntul care i-a fost prea drag, și oamenii au venit pe rînd să-i arunce cîte o mîna de lut umed care răbufnea greu și trist pe scîndurile odihnei de veci.

Glanetașu făcu pomeni bogate la care familia Herdelea, mai populară, trebui să ia parte și chiar să guste din toate mîncările „de sufletul lui Ion”. Preotul Belciug, bolnăvicios ca totdeauna, a venit doar spre a cinși amintirea „mîndrului creștin răpo-

sat”, dar n-a luat în gură nici măcar o picătură de rachiu îndulcit cu secarea.

După pomeni Belciug pofti acasă la dînsul pe Herdelea, împreună cu stimata doamnă și drăgălașa domnișoară, să se mai odihnească puțin înainte de-a pleca în Armadia, care, oricum, e o plimbare zdravănă pîntru niște „dame delicate”. Firește că familia primi invitația cu plăcere; doar d-na Herdelea, fiindcă nu uita așa de lesne uneltirile oamenilor răi, cam strîngea din buze și răspundea cu monosilabe preotului, care-și înflorește cuvintele cu zîmbete bucuroase, parcă nici un nour n-ar fi întunecat vreodată prietenia dintre fruntașii Pripasului. Astfel îi veni ușor învățătorului să aducă vorba de locul cu pricina, iar răspunsul lui Belciug însenină deodată chiar și pe dascălița.

— Negreșit, frate Zaharie, zise popa frecîndu-și mîinile. Cum sâ nu ne iubim noi românii unul pe altul? Nu-i destul că ne mîncîncă inspectorii afurisiți, să ne mai ciorovăim și noi pentru nimicuri? Facem, Zaharie, cum nu ! Sâ știi că joia viitoare, cînd vin prin Armadia, trec pe la tine și mergem împreună să facem actele cum se cuvine între frați...

Cînd vorbeau însă mai în tihnă, se pomeniră cu Vasile Baci, ciupit bine de la pomeni, reclamînd preotului pămînturile lui Ion, care i se cuvin lui acum după orice dreptate omenească. Belciug se supără:

— Ba să-ți fie rușine, măi omule, să mai umbli după avere, cînd vîd că ai ajuns de rîsul satului cu bețiile! Omul mai bea cîteodată, nu zic, dar nu ca parcul, cum faci tu !... Folosința pămînturilor, pe care ți le-a lăsat răposatul, fie iertat, am să ți-o las și eu, dacă-i fi om de treabă. Dar dacă n-ai să o slăbești cu

circiuma, apoi să știi că ea te scot și din casă, Vasile !
Așa că, ori te faci om de omenie, ori de unde nu...

Vasile Baciuc vru să-l întrerupă, ceea ce însă pe
Belciuc îl înfurie atât de rău, că îl luă de mână și-l
5 scoase afară:

— Hait, hait... aici mie nu-mi trebuie bețivi
nerușinați!... La circiumă să fii obraznic, becisnicule !
Familia Herdelea îi împărtășea indignarea.

— Țasta-i cel mai ticălos din tot satul! zise
10 d-na Herdelea, cea mai revoltată de îndrăzneala
țaranului.

3

Cîteva zile pe urmă în casa Herdelea numai de
Ion și de Belciuc se vorbea. D-na Herdelea se
15 înduioșa mai ales amintindu-și cu cîtă sfințenie o
asculta bietul Ion cînd cînta ea seara în pridvor, iar
învățătorul nu mai era supărat de amărăciunea ce i-a
pricinuit-o cu jalba răposatului, ba chiar spuse:

— Cine știe? Poate că ne-a fost spre bine, ca de
20 cînd ne-am mutat în Armadia parcă toate ne ies în
plin!

Belciuc devenise omul cel mai de treaba din lume.
Dăscălița găsea că orice s-ar zice, e un preot fără pere-
che, care nu umblă după blestemății, deși e încă destul
25 de tînăr și văduv de atîția ani, și că pripășenii nici
nu merită asemenea popă, căci sunt criminali cari se
ucid unii pe alții ca sălbatecii. Iar cînd o dată Ghighi,
vorbind de dînsul, scăpă, fără să vrea porecla „Pămă-
tutul”, care avusese atîta căutare pînă atunci, doamna
30 Herdelea o dojeni că nu-i frumos să ocărască o fată
cuminte pe un slujitor vrednic al lui Dumnezeu.

în același timp Herdelea aștepta vești de la
Titu, care trebuia să fi sosit în România. Citise în
Gazeta Transilvaniei, la Groșoru, darea de semă despre
strălucitele serbări de la Sibiu și inima-i sărise din
5 loc de bucurie văzînd printre reprezentanții presei și
pe Titu Herdelea (*Tribuna Bistriței*). Umblă cu ziarul
în buzunar două zile și-l arată tuturor prietenilor,
după ce avusese grija să sublinieze cu creion roșu
numele fiului său. Totuși, fiindcă nu primise încă nici
10 o știre de la el, îi era frică să nu fi pățit ceva la trecerea
graniței.

— Doar l-o feri Dumnezeu de asemenea pacoste !
zise dăscălița cînd află îngrijorarea soțului ei. Și
apoi e dînsul isteț de ajuns...

15 — O, Titu e un băiat rar! De-ar fi și alții ca
el,!,! murmură Ghighi oftînd visătoare.

De altfel Ghighi, de o vreme încoace era într-o
stare sufletească ciudată. Aici îi venea să plîngă, aici
să rîdă, fără nici un motiv aparent. Și deoarece mai
20 tîrziu observă că mîhnirile ei sunt în strînsă legătură
cu zilele cînd nu venea Zăgreanu să se consulte cu
Herdelea asupra unor foarte însemnate și interminabile
chestiuni pedagogice, fata se rușina că s-a îndrăgostit
prea mult și începu să declare părinților ei tot mai
25 deseori că nu-l poate suferi. Declarațiile acestea apoi
fură punctul de plecare al unor controverse zgomotoase,
mult asemănătoare celor ce au zguduit casa Herdelea
în Pripas, pe timpul apariției lui George Pinte. Atîta
doar că nici învățătorul și nici mai ales d-na
30 Herdelea nu luau pe Ghighi în serios ca odinioară
pe Laura... Deprecierea aceasta o enerva pe Ghighi
și mai rău și o întărită împotriva lui Zăgreanu, încît
curînd spuse că mai degrabă s-ar mărita cu un mătu-
rător de stradă decît cu dînsul. Degeaba îi reamintea

Herdelea norocul Laurei. Dar unde scrie că și ea are sa nimerească negreșit ca soră-sa? Cine poate să știe ce fel de caracter are Zăgreanu? Sub masca lui de băiat model se poate prea bine să se ascundă un ipocrit, sau un bețiv, sau alt stricat. S-au mai văzut destule cazuri. Și baremi de-ar fi din vreo familie de seamă, dar tatăl lui e un simplu cărăuș...

— Nu-s eu de nasul lui! striga Ghighi cu mîndrie. Ș-apoi stați să vedem întîi cînd va fi numit undeva și pozna asta de Zăgreanu! Pînă atunci are să curgă apă multă pe Someș...

Singur argumentul cu numirea lui li se părea bătrînilor cumpănîtor. Herdelea se mira că nu mai vine nici un răspuns la cererea lui de pensie și-i era chiar frică să nu se fi rîzgîndit inspectorul. De cînd se obișnuise cu gîndul că e pensionar, era nerăbdător să-și aibă patalamaua la mîină. Începutul anului școlar bătea la ușă și, dacă nu se rezolvă repede pensionarea lui, înseamnă că iar să bată drumurile în fiecare zi pînă-n Pripas, în loc să-și vază de slujba ce-o avea la Grofșoru și să-și încaseze în tihnă, lunar, pensioara cuvenită. Mereu întreba pe Zăgreanu ce mai știe, dar tînărul, mai îngrijorat, nu știa decît ceea ce-i făgăduise inspectorul: că locul din Pripas e al lui.

Deocamdată însă, fiindcă se apropia joia cînd Belciug avea să vie să sfîrșească cu locul casei, soții Herdelea se sfătuiră și se învoiră să intabuleze averea lor din Pripas pe numele Ghighiței, pentru orice eventualitate. Nu-i amenința nici un sechestrul sau vreo altă nenorocire, dar e bine ca fata să aibă oleacă de zestre, nu ca sărmana Daura. Ei înșiși vor trăi cu ce au, iar dacă Herdelea nu va mai putea munci la Grofșoru, nu-i nimic, se vor ajunge și din pensioară, că

lor nu le mai trebuie nici fumuri, nici măriri, ci doar cît să bage în gură și să-și ție zilele bătrîne.

Preotul Belciug trase cu brîscă chiar la dînșii. Era obosit de alergăturile pentru biserica cea nouă, dar totuși bucuria îi lucea în ochi că în sfîrșit ținta vieții lui e înfăptuită. Povesti cu însuflețire ce pregătiri a făcut pentru sfințirea care va avea loc duminecă, cum a invitat pe episcopul din Gherla și cum episcopul a răspuns că va veni negreșit, cum are siguranța că toți preoții din județ vor fi de față, împreună cu toată „inteligenta” română din Armadia și împrejurimi, că va fi și o petrecere cu dans unde desigur d-șoara Ghighi va avea rolul principal și că în sfîrșit Pripasul va deveni în ziua aceea un adevărat centru românesc de nădejdi frumoase.

În privința locului care-l interesa pe Herdelea preotul venise înarmat cu tot ce trebuia spre a se putea face repede toate formele. Plecară împreună la judecătoria, pe la notarul public, pe la cărțile funduare... Pînă la amiază isprăviră tot, ba avură vreme să treacă și la Grofșoru care se însărcina, gratuit, să transcrie grabnic averea răposatului Ion Glanetașu pe numele bisericii române din Pripas.

În aceeași seară și cu învoirea dăscăliței, Herdelea făcu o înștiințare episcopiei cum că își retrace plîngerea împotriva preotului Belciug, declarînd că eminentul părinte sufletește al Pripasului numai dintr-o scăpare din vedere, iar nu din rea-voință, n-a venit cu crucea la Bobotează.

Chiar a doua zi sosi apoi și comunicarea inspectorului că ministerul a binevoit să-i încuviințe trecerea la pensie, mulțumindu-i pentru serviciile aduse statului. Herdelea tremură citind adresa și se mgîrnfă de mulțumiile ministrului. Firește că, pînă seara,

toată Armadia află regretele guvernului de-a fi pierdut un învățător atât de harnic ca Herdelea și toată lumea se minună de asemenea distincție rară. La berăria Grivița, unde intră să bea o bere, Herdelea

5 întâlnește pe Zăgreanu care tocmai primise și el numirea.

— Bravo urmașule! strigă Herdelea arătându-i adresa inspectorului. Și-ți doresc să capeți și dumneata, peste treizeci de ani, o hîrtoagă ca asta colea!

10 În cinstea acestor vești, Herdelea ciocni cîteva pahare cu Zăgreanu, sperînd în sinea lui că tînărul, avînd numirea în buzunar, va deschide vorba despre Ghighi. Zăgreanu însă se posomori de tot, suspină foarte des și nici măcar nu se uită în ochii lui Herdelea.

15

— Mi se pare mie că Zăgreanu vostru e cam hoțoman! zise Herdelea acasă, povestind mușenia tînărului.

— Ei, acum vedeți c-am avut dreptate! strigă

20 Ghighi, căutînd să pară triumfătoare, deși inima îi tremura ca varga.

4

înainte de prînz, pe cînd Ghighi își potrivea rochia de bal în care voia să meargă a doua zi la

25 sfințirea bisericii din Pripas, veni Zăgreanu, mai gătit ca de obicei și mai grav.

„Vrea să-mi ceară mîna”, se gîndi Ghighi, speriată de rușine și neîndrăznind să sufle un cuvînt.

Zăgreanu întrebă pe d-na Herdelea dacă nu-i

30 acasă cumva „domnul colega” și, aflînd ceea ce știa,

se uită la Ghighi, roși, vru să plece îndată și, în sfîrșit, îi sărută mîna și-i zise:

— Domnișoară... cred că veniți la sfințire în Pripas?

5 — Da... tocmai mă pregătesc să... murmură fata.

— Atunci... atunci la revedere în Pripas! bîlbîi Zăgreanu zăpăcit, ieșind repede fără a-și lua rămas bun de la d-na Herdelea.

io „Ori e viclean, ori e fricos, își zise dăscălița, clătind din cap, fără însă a se supăra cum s-ar fi supărat altădată. Baremi de-ar da Dumnezeu să fie bine...”

îndată după masa Ghighi colindă toate prăvăliile ca să găsească niște panglicuțe fără de care rochia

15 ei n-ar fi avut nici un farmec. Voia să fie mîine cea mai drăguță din toate fetele, mai ales că-și zicea în gînd melancolică: „Poate că e ultima mea petrecere de fatal...” Trecînd pe la poștă, auzi o bătaie în geam. Era Bălan, care-i făcea semn să între.

20 — Scrisori!... Și una chiar de la București! zise Bălan cu zîmbetul lui blajin pe o față rotundă și umedă de sudoare. Adineaori au sosit... Tocmai mă gîndeam cum să vi le trimit mai repede, ca știu cît trebuie s-o așteptați... Poftim, domnișoară, și iartă-mă că te-am oprit din drum!

25

— De la Titu! strigă Ghighi, apucînd scrisorile și repezindu-se afară, zăpăcită.

Uită panglicuțele și nu se opri pînă acasă, frînițată de bucurie, iuvîrtind în mîini scrisoarea de la

30 Titu și totuși nedesfăcînd-o.

— Titu! Scrisoare! țipă dînsa aprinsă.

— Bravo! Bine c-a dat Dumnezeu! Mi s-a luat o piatră de pe suflet! zise Herdelea, punîndu-și ochelari.

larii ca totdeauna cînd citea ceva deosebit. Ei. ia sã vedem ce spune bucureșteanul nostru!

Citi:

„Iubiții mei, sînt numai de două săptămîni în
5 România și parc-aș fi de cînd lumea. O viața nouă s-a deschis în fața mea. O fi mai bună, o fi mai rea, cine ar putea spune? Deocamdată mă simt uluit și atît de mic cã veșnic mi-e frică sã nu fiu strivit de vîrtejul ce mă înconjoară. Mulțumit aievea sînt numai cînd mă
10 întorc cu gîndul acasă, între d-voastră care-mi sinteți cei mai dragi în lumea asta mare și străină...”

— Sãracul! bolborosi dăscălița, cu gura punga și ochii umezi.

„Ce-a fost și ce-am făcut în Sibiu, ați citit desigur
15 în gazete. Ar fi trebuit sã scriu și eu ceva pentru „Tribuna Bistriței”, dar unde am avut rãgaz de scris cînd mă frigeau grijile trecerii graniței?”

— Ba ar fi fost bine sã fi scris, c-ar fi vãzut și domnii de pe-aici! se intrerupse Herdelea, privind
20 peste ochelari la dăscălița, ca și cînd i-ar fi cerut pãrerea.

— Sãracul! șopti d-na Herdelea.

„Cãci ușor n-a fost de trecut în Țară, fãrã pașaport, și dacã nu era Virgil Pinte, mi știu zãu cum aș fi ajuns
25 la București. Nu vã puteți închipui ce om de treabã e Virgil! Drãguț, sãritor, energic — o adevãratã comoarã. Laura poate fi mîndrã cu asemenea cumnat...”

— Mi se pare cã scrisoarea cealaltã e tocmai de la Laura, zise Ghighi.

— Lasã, c-o vedem pe urmã, și tãceți acum! fãcu Herdelea.

„Virgil a fost salvarea mea. Eu, cînd am vãzut cîte greutãți și primejdii sînt de biruit, era sa renunț de-a mai încerca. De altfel îndrãgisem Sibiul și mã

gindeam sã mã opresc acolo. Virgil însă nici n-a vrut s-audã de una cu asta. Cum sã te împotmolești la jumãtatea drumului?... Ne-am dus împreunã la polițaiul orașului care a refuzat categoric. Același rãspuns

5 l-am primit și la comandantul poliției de frontierã... în sfîrșit primarul, un sas bãtrîn, simpatic, prieten cu Virgil, s-a îndurat de mine, în urma spuselor lui Virgil cã sunt ziarist, cã aș vrea sã profit de ocazie sã vãd Bucureștii și altele... M-am închinat cînd m-am vãzut cu
10 biletul de trecere în buzunar... Pînã la Turnu-Roșu m-a însoțit și Virgil Pinte. Niciodatã n-am fost mai mișcat ca în jumãtatea de orã cît m-am plimbat acolo, pe prundișul gării care parcã plîngea sub pașii noștri. Mã durea inima și-n gînd îmi ziceam într-una cã n-am
15 sã mai vãd poate cît voi trãi pãmîntul Ardealului, care mi-e atît de drag, mai drag ca orice în lume. Apoi sirena locomotivei a șuiertat prelung, duios, zguduindu-mi sufletul. M-am îmbrãțișai cu Virgil și am plîns amîndoi...”

— Sãracul mamii înstrăinat! murmurã d-na
20 Herdelea, ștergîndu-și nasul.

„Pe urmã nici nu știu cum m-am pomenit în Cîineni... România! Țara I Doamne-ajutã I... Graiul unguresc dispãruse. Pretutindeni și toatã lumea, românește: funcționarii gării, vameșii, conductorul trenului,
25 cãlãtorii, casele... tot și toți... Pentru mine, obișnuit cu strãinii la toate autoritãțile de seamã, schimbarea aceasta a fost o minune. Auzeam și nu credeam, și mã simțeam atît de fericit cã-mi venea sã îmbrãțișez pe toți oamenii.

Dar fericirea nu e nicãiri statornicã. Am sosit în
30 București noaptea și am tras la hotel. Vroiam sã mã duc a doua zi la rudele care m-au poțtit la Sîngeorz sã viu la dinșii ca acasă. M-am dus și n-am gãsit decît niște slugi obraznice. Boierii încă nu s-au întors de la bãi. Se vede cã de la Sîngeorz au mai trecut și aiurea.

A treia zi mi-am căutat o odaie mobilată, ieftină, căci hotelul mi-ar fi mâncat repede bănișorii cu care am ajuns în țara visurilor mele. Apoi din două în două zile am trecut pe la casa deputatului și voi mai trece. Speranțele

- 5 *se destramă însă mereu. Viața-i viață pretutindeni, cu aceleași deșertăciuni, cu aceleași așteptări și mai ales cu aceleași față spăimântătoare care retează scurt aripile avântului. Visurile sunt tot atât de fără preț aici, ca și dincolo. Numai cei ce nu le au sînt mulțumiți, căci*
10 *numai ei știu să stoarcă plăcerile vieții.*

Se poate totuși să fie din vina mea amărăciunea care mă chinuiește. Nici un paradis nu e frumos ca acela Pe care și-l zugrăvește omul în sufletul său. Raiul unuia poate să fie iadul altuia. Fericirea e clădită de închi-

- 15 *puirea fiecăruia și fiecare și-o potrivește ca o haină. Poate că eu sînt croitor prea neîndemînat. Și poate că, din pricina aceasta, niciodată n-o să-mi găsesc haina rîvnită... Dar, în locul nădejdlor stinse, răsar veșnic altele noi, mai ademenitoare, mai strălucitoare, aș-*
20 *chizîndu-ți drumuri noi, năzuinți noi. Necunoscutul e singurul îndemn trainic în lume, fiindcă într-însul se ascund toate tainele ce dau preț vieții.*

Și astfel, în așteptarea viitorului, mă mîngîi cu trecutul. Vălmășagul în care am căzut îmi îndreaptă

- 25 *gîndurile tot mai des înapoi. Pînă să-mi găsesc un locșor în lumea nouă, mi-e dor de cea veche pe care am părăsit-o. De aceea vă rog să-mi scriți des și mult despre tot ce se petrece la noi, căci toate mărunțișurile îmi sunt mai dragi acuma ca atunci cînd trăiam în mijlocul lor.*

- 30 *Sufletul meu rătăcește aici într-un deșert fără popasuri ca o pasăre ce și-a pierdut cuibul... Vă sărut pe toți cu multă iubire — Titu."*

Cînd isprăvi Herdelea, rămase o tăcere ca într-o biserică goală. De-abia tîrziu dăscălița bîlbîi amar:

— Vai săracul băiat, cura s-a mai înstrăinat! Of, Doamne, Doamne!

— Ce înstrăinat? zise Herdelea, căutînd să-și ascundă emoția. Așa-îl omul cînd pică în altă țară...
5 Lasă că se obișnuiește dînsul, că doar e bărbat, nu cîrpă!

Se întinseră la vorbă toți trei, încît uitară cealaltă scrisoare. De altfel Laura nu spunea nimic nou, afară de vestea că iar e grea și că speră, cu ajutorul
10 lui Dumnezeu, să facă un băiat.

D-na Herdelea vru să scrie ea însăși lui Titu, să-l mîngîie, povestindu-i despre toți și toate, și mai cu seamă cum s-a prăpădit Ion Glanetașu, știind cît de mult a ținut el odinioară la „bietul Ion". Herdelea
15 însă o făcu să-și amîne planul pînă după sfințirea din Pripas, zicînd:

— Cine știe, poate că și de-acolo vom avea de scris ceva...

Bătrînii schimbară o privire plină de înțeles:
20 „ceva" însemna Zăgreanu. Ghîghi auzi și nu protestă, ca de obicei, fie că nu voia să se supere după scrisoarea lui Titu, fie că avea și ea oarecare speranțe aninate de sfințirea bisericii lui Belciug. Ba mai tîrziu spuse enigmatic:

- 25 — Am să-i scriu și eu, ca să știe tot.

Duminecă... Satul parc-a întinerit și s-a primenit în așteptarea zilei mari. E curat și vesel, nu degeaba poruncise preotul ca fiecare om să măture ulița în
30 fața casei, să curețe ogrăzile și să împodobească porțile cu verdeață. Însuși Dumnezeu s-a milostivit să

îngăduie o vreme frumoasă, vrînd parcă să răsplătească astfel strădaniile slujitorului său. Toată lumea îmbrăcase Haine albe de sărbătoare. Soarele de toamnă, cumpătat și veșted, împrăștia lumină caldă și plăcută.

- 5 Belciug, frînt de oboseala pregătirilor, nu mai simțea decît o emoție grozavă, alcătuită dintr-o mulțumire fără seamăn și o nerăbdare din ce în ce mai dureroasă. Fiindcă de sîmbătă seara au început a sosi țărani de prin satele mai depărtate, de-abia a închis
- 10 ochii toată noaptea. În zorii zorilor apoi a fost în picioare, a dat o raită pe la școală, unde avea să fie banchetul „inteligenței”, pe la Todosia, vădana lui Maxim Oprea, unde va petrece poporul, pe la biserica nouă, să fie toate în bună ordine. Își pipăia
- 15 mereu inima, parcă i-ar fi fost frică să nu înceteze deodată a mai bate tocmai cînd să culeagă roadele tuturor silințelor sale.

- Acuma dinspre Jidovița și dinspre Săscuța, trăsurile uruiău mereu pe Ulița Mare. Călești frumoase
- 20 sau hodorogite, înălbite deopotrivă de praf, briști ușoare, docare iuți, cupeuri grele aduceau domnimea, pe cînd țărani de pe departe sau mai cu stare veneau în căruțe acoperite cu scoarțe pestrițe, iar cei de prin-
- 25 prejur, spălați și primeniți, în cete gălăgioase, pe jos... Circiuma începuseră să aibă căutare, cu toate opre-
- 30 Hștele preotului care ceruse pripăsenilor să nu ia nimic în gură pînă după sfîntă liturghie. Rifca, văduva lui Avrum, ajutată de Aizic, avusese grije sa-și umple toate butoaiile cu rachiu, ca nu cumva să se ispră-
- vească băutura într-o zi așa de mare și cu atîția muș-
- terii. Taraful lui Goghi din Bistrița sosi în trei căruțe; în cea din urmă se înălța gorduna, falnică și prevestitoare de veselie. Belciug nu uitase să tocmească el însuși lăutari pentru popor; Briceag, împreună cu

tovarășii lui, Holbea și Găvan, închinău la circiumă în așteptarea începutului serbării.

Preotul Belciug fu mai fericit cînd picară Herdelenii.

- 5 —Of, bine că v-a adus Dumnezeu! suspină dînsul zîbind cu mîna la inimă. Cîtă emoție... Of, baremi de-ar merge strună toate !

- Doamna Herdelea și Ghighi fură rugate îndată să inspecteze împodobirea bisericii și apoi mai ales pre-
- 10 gătirile făcute la școală pentru banchetul domnimei. Mîncările erau servite de berăriile Rahova și Grivița din Armadia, dar totuși ochiul femeiei e mai ager ca al celui mai iscusit restaurator din lume. Herdelea însă trebui să rămîie cu Belciug, să-i dea ajutor la
- 15 primirea oaspeților.

- Episcopul sosi pe la zece, într-un cupeu închis, tras de patru cai, înconjurat de o ceată de flăcăi pripăseui călări, care îl așteptaseră la podul de peste Someș, după ordinele preotului. Cupeul era urmat de
- 20 vreo șase alte trăsuri în care se găsea suita episcopului, alcătuită din înalte fețe bisericești.

- Doi preoți tiueri se repeziră să-i ajute să coboare din cupeu. Cînd păși episcopul pe scară, trăsura se îndoi, aproape să se răstoarne. Era bătrîn și foarte
- 25 gras, dar cu o față blîndă, cu niște ochi albaștri și limpezi de copil și cu o barbă ninsă în care se amestecau părul l ng și mustățile gălbejite. Avea obraji roșcovani și sufla greu.

- Foarte cald, murmură dînsul surîzînd silit
- 30 împrejur și ridicînd degetele să binecuvînteze mulțimea descoperită.

Pe fruntea largă care se pierde în creștetul pleșuv și lucitor, licăreau bobite de sudori. Simți că-i vine

să strănute și se acoperi repede. Avea groază de guturai și de aceea se ferea veșnic de curent și răceală.

Belciug își făcu loc cu coatele prin înghesuială, șoptind într-una mișcat „dați-mi voie, vă rog” pînă

5 ce ajunse cu mare greutate în fața episcopului. Aici tuși ușor, ca să-și alunge emoția din gît, și apoi rosti cele cîteva cuvinte de bună venire pe care le învățase în fața oglinzii, încurcîndu-se totuși de mai multe ori, ceea ce însă parcă spori solemnitatea clipei.

10 — Bine... bine, gîfîi episcopul plictisit. Tare frumos... Eîvna sfinției-tale mă bucură foarte... Preotul... păstorul Domnului... Da... Așa... Dar înainte de-a începe programul, aș dori să mă odihnesc puțin... Măcar zece minute... M-a prăpădit călătoria... Ș-apoi

15 am dormit foarte prost azi-noapte în Armadia...

Protopopul din Armadia, la care dormise episcopul și care-i făcuse un pat împărătesc, păli, dar se făcu că nu aude.

Arhiereul intră în casă cu Belciug, ceru apă,

20 se așeză într-un jîlt și stătu neclintit vreun sfert de ceas, cu ochii trudiți închiși, mișcînd doar buzele din cînd în cînd fără glas. Belciug rămase lîngă dînsul, tăcut și respectuos. Afară însă lumea porni spre biserică.

25 Cincizeci și doi de preoți, cu episcopul în frunte, slujiră sfințirea. Veștmintele bătute cu fir umpleau biserica de strălucire. Mirosul de tămîie se urca pînă-n tavan și se cobora pînă-n sufletele care-l sorbeau lăcom, îmbătate de evlavie. O taină adîncă, copleșitoare

30 și plăcută, frămînta toate inimile și mințile.

Din clipa cînd trecu pragul bisericii, înfățișarea episcopului s-a schimbat ca prin farmec. Ochii lui măriți păreau scăldați într-o blîndețe cuceritoare și pe toată fața îi plutea un zîmbet bun, nevinovat și

cucernic, ce-i tremura ușor barba argintie. Glasul obosit răsuna dulce și lin, pătrunzînd drept în suflete, îmbrățișîndu-le și înălțîndu-le în altă lume. Chiar broboana de sudoare de pe frunte părea o cununită

5 de diamante sau o aureolă nedespărțită.

În sfîrșit se sui în amvonul strîmt, pășind anevoie pe treptele în spirală, gîfîind foarte tare încît se auzea pînă în cor. Liniștit, își roti privirea peste tot cuprinsul bisericii, mîngîind parcă icoanele noi, tavanul pictat cu stele, din care atîrna un candelabru cu

10 zeci de luminări albe aprinse, ca o făclie uriașă, altarul daurit, fumul alburiu de tămîie șerpuiind deasupra mulțimii de oameni care se înghesuiau tăcuți, cu fețele roșii asudate, cu ochii mari ridicați spre amvon,

15 amestecați de-a valma, domni în haine negre, țărani cu cămașa ca zăpada, femei în catrințe pestrițe... Apoi, ca un moșneag obosit de anii vieții și întrezărind fericirea cea mare, vorbe rar, domol, fără înflorituri și fără gesturi, despre Dumnezeu, despre oameni,

20 despre români, despre școală și credință, despre Belciug, despre toate, nemeșteșugit, încheind cu o blagoslovenie simplă, ca o revărsare a unui duh viu. O tăcere lăcomă îi înghițea cuvintele, picurîndu-le în

inimile oamenilor ca un balsam atotputernic...

25 D-na Herdelea, care la început nu-l putuse suferi, părăindu-i-se prea gras și lumesc, din care pricină nici nu se îmbulzise să-i sărute mîna, deși se zice că asemenea sărutare poartă noroc toată viața — acuma, șezînd în strană, avînd la stînga pe Ghighi

30 și la dreapta pe d-na Filipoiu, se îmblînzi și simți din ce în ce mai multă simpatie pentru omul bătrîn atît de schimbat la față, parcă ar fi văzut pe Dumnezeu. Cînd se isprăvi predica șopti pocăită d-nei Filipoiu:

— T! Jite-așa îmi închipuiesc că trebuie să fi fost și apostolii! Oamenii cu slăbiciuni în fața oamenilor, și sfinți cuprinși de duhul sfânt în fața lui Dumnezeu...

5 — Da, da, făcu doamna Filipoiu, întorcându-se speriată, fără a fi auzit șoapta, căci, în vremea cît vorbise episcopul, ea se gîndise cu tristețe la Elvira ei care n-a avut încă nici un pețitor.

10 îndată după savîrșirea slujbei, episcopul ceru să i se aducă repede cupeul, sâ plece, dornic să ajungă negreșit acasă diseară, la pătuceanul lui în care să-și odihnească oboselile drumului. Belciug de-abia l-a putut îndupleca să guste ceva la iuțeală și să închine un pahar de vin pentru viitorul parohiei din Pripas, împreună cu episcopul plecară firește și fețele siman-

15 dicoase, venite numai ca să arate că nu lipsesc de la ceremoniile naționale și religioase.

Ceilalți oaspeți însă răsuf!ară scăpînd de prezența stînjenitoare a vlădicei. în cîteva minute toată domnia se găsi la banchet, întîmpinată cu *Deșteaptă-te române!*

20 de către iscusitul Goghi. Mesele erau întinse în școala golită de bănci și înfrumusețată cu verdeață. Grofșoru ținu întîiul toast pentru „vrednicul preot Belciug”, avînd grija să accentueze la urmă că „datoria acestui colț românesc este să trimită în viitor deputat român

25 în Camera de pe malul Dunării”. Și de-acî încolo toasturile urmară lanț două ceasuri, încît tinerii de ambele sexe, doritori de dans, începură să murmure. Belciug primea felicitările, mulțumea tuturor, dădea ordine chelnerilor, neobosit ca și cînd fericirea care-i înflorise

30 obrazii i-ar fi îndoit și puterile.

Ghighi băuse o jumătate de pahar de vin roșu, ciocnind mereu cu Zăgreanu care se făcuse ca racul, îi angajase toate dansurile, își dădea ochii peste cap, negăsind vorbele care să-i îmbrace gîndurile, își desfă-

șura planurile de viitor ce prevedeau negreșit și îndeosebi o nevestă drăguță, cuminte, cultă... „întocmai ca d-ta, stimată domnișoară”.

— Dansul! Dansul! se auzi în sfîrșit tot mai des

5 printre cavalerii nerăbdători, răsplătiți cu priviri recunoscătoare de către domnișoarele sfioase, în bună parte odrasle de preoți, ahtiate după dans deoarece vara aceasta n-a fost nici o petrecere de seamă în împrejurimi.

10 în sfîrșit Zăgreanu începu niște tratative miste-rioase cu Goghi, pe care le încheie cu o strîngere de mîină, neuitînd să aibă în palmă o hîrtie de zece coroane. Rezultatul fu o *Someșană* zvăpăiată care stîrni un ropot de aplauze tinerești. într-o clipire cîțiva țărani

15 scoaseră afară atîtea mese încît jumătate școala se prefăcu în sală de dans. Zăgreanu, fericit, alergă la Ghighi, care roși de mîndrie că are cîntea de-a deschide balul, pe cînd prietenele ei din Armadia ședeau îngrijorate. D-na Herdelea, ținînd carnetul de

20 dans și evantaiul Ghighiței, își luă cuvenitul loc pe un scaun lîngă perete, între d-na Filipoiu și d-na Grofșoru, dezbatînd greutățile vieții. Vorbind însă nu scăpa din ochi de loc pe Ghighi, care dansa ca o zîină, se mlădia, zîmbitoare, primea multe complimente și

25 ciripea cu Zăgreanu, ocolindu-i privirile rugătoare.

în cealaltă jumătate de școală domnii continuau banchetul și toasturile. Popa din Vărarea se chereheli curînd, ca și doctorul Filipoiu și profesorul Maiereanu. în cele din urmă, cu toată împotrivirea

30 lui Spătaru, ținu un mic discurs și solgăbirăul Chițu, subliniind în treacăt liberalismul stăpînirii care îngăduie bucuroasă propășirea tuturor popoarelor credincioase patriei. Silvicultorul Madarassy dobîndi sărutarea vajnicului Spătaru pentru un înflăcărat

„trăiască românii”. Herdelea, întâlnind printre preoți mulți prieteni din copilărie, pe care nu-i văzuse de ani de zile, bău cu fiecare câte un păhărel și povesti tuturor cum după treizeci și doi de ani de zile de slujbă, avînd
 5 nevoie de odihna binemeritată a primit mulțumiri de la însuși ministrul școalelor. În același timp însă lauda către toți pe Belciug care-i „un popă fără pereche și un om cum nu se poate mai de treabă”. Belciug de asemenea împuia urechile tuturor slăvind pe Her-
 10 delea, „prieten neprețuit și român vrednic de stima obștească”.

Aproape de sfințitul soarelui, preotul propuse lui Herdelea să meargă puțin în mijlocul țăranilor zicînd:

— E datoria noastră, Zaharie, să purtăm de
 15 grije poporului!

— Așa-i, Ioane, așa-i... Prea bine... Dar să-mi iau și baba! răspunse Herdelea clipind din ochi foarte jovial.

Doamna Herdelea nu putea să lase singură pe
 20 Ghighi. Atunci își aduse aminte și Zăgreanu că, fiind învățătorul comunei, are obligația să meargă și dînsul, mai ales că fără domnișoara Ghighi nu face două parale toată petrecerea. Ghighi era de asemenea bucuroasă să plece, fiindcă Zăgreanu devenise iar melancolic, se
 25 încăpățîna să vorbească tot mai stăruitor de ochii ei și chiar începînd de cîteva ori să-i declare: „Domnișoară te...”, fără însă a îndrăzni să sfîrșească: „...iubesc !” Mai găsindu-se și alți doritori de a vedea petrecerea poporului, se adună repede un grup vesel care
 30 porni spre casa Todosiei lui Maxim Oprea.

Ograda gema de oameni... Bătrînii, cu primarul Fiorea Tancu în frunte, stăteau în poarta deschisă și, privind cum joacă tineretul, vorbeau despre biserică, despre cules și despre dările grele. Toma Bulbuc, mo-
 35 horît, ofta des și de-abia arunca uneori câte-un cuvînt,

căci gîndurile lui erau mereu la George care acum aședea în temnița din Bistrița, așteptînd judecata curții cu jurați. Mai la o parte, stingher, bătrînul Glanetașu trăgea cu urechea, mai umilit ca odinioară; moartea
 5 lui Ion îl cărunțise de tot și-i sădise în ochii blînzî o tristețe statornică.

Straja Cosma Ciocănaș fusese însărcinat de Belciug cu împărțirea celor trei vedre de rachiu gratuit, prevăzute în programul pentru sărbătoarea sfințirii
 10 uoii biserici. Își îndeplinea slujba cu atîta nepărtinire că bruftului pe unii flăcăi care voiseră să ia două porții, iar cu Macedon Cercetașu ajunsese chiar la o ușoară și trecătoare păruială.

— Tot omul are dreptul la o litră de băutură!
 15 Așa-i porunca! Cine nu se satură, să mai cumpere și de la circumă! striga Ciocănaș, sfătos, din cînd în cînd, în gura tinzii, unde trona cu o pîlnie într-o mînă și-n cealaltă cu o măsură de tinichea, împrumutate de la văduva lui Avrum.

I/îngă prispă s-a strîns un pîlc de bărbați împrejurul lui Simion Butunoiu, care povestea minciuni din bătrîni, tușind și strănutînd zgomotos. Macedon Cercetașu, trăznit rău, umbla de ici-colo, comandînd nemțește și dînd din mîini spre marea veselie a copiilor care îl salutau militărește.

[Xăutarii cîntau *învîrtita* cu foc. Flăcăii tropăiau țăntoș, iar fetele se răsuceau ca sfîrlezele, cu zîmbete mulțumite pe față. Umbra nucilor bătrîni de lîngă
 30 sură se întindea din ce în ce, subțire, cuprinzînd aproape toată ograda.]

Cînd sosi grupul de domni, jocul se opri brusc, în semn de respect. Toți bărbații se descoperiră, iar primarul cu bătrînii înconjurară pe Belciug și pe Herdelea, vorbind de solemnitatea sfințirii care a prilejuit atîta
 35 cinste satului întreg și îndeosebi preotului. Ilie Onu,

care, de cînd s-a însurat și Nicolae Tătaru cu fata lui Ștefan Hotnog, a rămas capul flăcăilor, se apropie de Zăgreanu și-l pofti să joace, oferindu-i pe cea mai frumoasă fată din Pripas, pe Măria lui Trifon Tătaru, pe care și-o ochise dînsul s-o ia de nevastă în cîșlegî. Zăgreanu, nedezipit de Ghighi, refuză zăpăcit. Atunci Ilie chemă pe domnișoara la joc, ceea ce pe doamna Herdelea o umplu de revoltă, iar pe Ghighi o făcu să zîmbească de rușine. În sfîrșit primarul, cu consimțămîntul preotului, porunci flăcăilor să continue jocul, să vadă și domnii cît sunt de frumoase petrecerile prostimei.

Toma Bulbuc izbuti curînd să ia deoparte pe Herdelea, să se mai sfătuiască cu dînsul despre George. Nevasta lui Toma, mai uscată, cu ochii mici, veseli, mai adînciți în cap și cu glasul mai plîngător, veni lîngă ei, își frînse mîinile și se jură că numai farmecele rele au putut face pe băiatul lor să cadă în asemenea năpastă. Herdelea îl încuraja să aibă deplină încredere în Groșoru, căci nu-i avocat ca el nicăiri.

— Mi se pare că pînă să vie acasă George, nevastă-sa o să-l aștepte cu copilașul în brațe. Zice că-i grea... O fi, că asta-i menirea femeiei, rosti mai tîrziu Toma, înseninat puțin.

Prin sat însă umbla zvonul că Florica ar fi rămas însărcinată cu Ion. Nimeni nu știa de uude a ieșit vorba aceasta, dar mulți o credeau. Unele babe mai lacome de bîrfeli ispiteau pe Savista, care acum se mutase înapoi la Trifon Tătaru și cerșea iar în Ulița Mare, deoarece Florica o vedea ca sarea în ochi. Oloaga însă nu răspundea nimănui, era veșnic acră și mînioasă, încît lumea spunea că trebuie să fi intrat în anul morții.

Tocmai cînd se isprăvi jocul, veni gălăgios Vasile Baci, care după ce încercase zadarnic să corupă pe

Cosma Ciocănaș, se dusesse la circiuma să-și potolească mai bine setea. Cum zări pe Belciug, se întunecă și se îndreptă glonț spre dînsul zicîndu-i:

— Și așa, domnule părinte, vrei să-mi iai moșia cu tot dinadinsul?

Preotul încercă să nu-l bage în seamă, ca să nu-și strice dispoziția. Vasile însă nu-l slăbi și se îndîrji tot mai rău. Atunci Belciug, supărat, îi zise tare, să audă întreg norodul:

— Ai ajuns rușinea satului, măi Vasile, și tot nu te mai sature de blestemății?... Pămînt mai mult îți trebuie ca să poți bea mai mult?... N-ar fi păcat de Dumnezeu să încapă în mîinile tale moșia, s-o prăpădești prin cîrciumi?... Apoi pămîntul nu-i pentru bețivi și leneși, Vasile! Nu, nu! Pămîntul așteaptă muncă și trudă, nu lenevie!... Ion, ginere-tău, fie iertat, da, merita moșia, că-i era dragă și punea osul s-o muncească. Bine te-a cunoscut de n-a vrut în ruptul capului să o lase s-ajungă iar pe seama ta... Cînd vei vrea să muncești omenește și să te lași de beție, atunci să vii la mine să mai vorbim! Deocamdată și cît ai e prea mult... Așa!... Pînă atunci însă să piei din ochii mei, satană afurisită!

Dojana preotului, mai ales fiind stăpînită, găsi aprobarea tuturor sătenilor. Chiar și Vasile Baci parcă se dezmetici, căci îndată începu să se închine, mormăind:

— Apoi dacă-i așa, am să fac jurămînt în biserica cea nouă și n-am să mai iau în gură nici un strop de rachiu, cîte zile-oi mai trăi...

Belciug auzi făgăduința, mulțumit, dar totuși nu vru să mai întindă vorba cu dînsul, ci se întoarse spre un grup de țărani din Săscuța, care veniseră la sfințire dornici să poată muta cît mai degrabă biserica cea veche, să aibă și ei bisericuța lor ca toate satele creștine.

Fiindcă se însera și mai ales fiindcă Herdelea începuse să închine pahărele cu țărani, doamna Herdelea hotărî că, fără a mai trece pe la școală, unde continua petrecerea domnească, e vremea să plece direct acasă, în Armadia. Zadarnice fură stăruințele preotului, care de-abia acum voia să se așeze serios la chef cu Herdelea, zadarnice rugămințile lui Zăgreanu, care se jura că lipsa Ghighiței răpește tot farmecul balului — d-na Herdelea rămase neînduplecată. Belciug atunci le oferi brișcă lui cea bună, regretînd însă mereu că d-na nu binevoiește să mai zăbovească baremi un ceas. Ca să-i arate că nu-i supărată, d-na Herdelea îl pofti să tragă totdeauna la dînșii, cînd va veni în Armadia, ceea ce preotul primi foarte bucuros.

— Mare păcat iusă că nu vom mai lucra de-acuma împreună, dragă Zaharie! adaogă Belciug cu duioșie în glas.

— Ce are a face, Ioane?... N-ai coala pe prietenul Zăgreanu, care-i tot de-al nostru?

— Aș!... Zăgreanu!... Noi doi anevoie o să ne înțelegem, mormăi Belciug înmormurîndu-se.

— Ivasă că-i băiat bun, zău e bun, zise Herdelea învăluind pe Zăgreanu într-un zîmbet de încredere.

— Poate numai dac-ar avea norocul să-și găsească o nevestică bună, romîncă verde, uite-așa ca domnișoara Ghighi, poate că atunci ar pricepe care i-e chemarea în mijlocul nostru! rosti preotul mai grav.

Ghichi era să leșine de rușine. Zăgreanu însă fu cuprins de o îndrăzneală extraordinară, încît zise repede:

— Dacă domnișoara m-ar vrrea, eu... eu...

— Mă rog, mă rog, asemenea lucruri serioase nu se pun la cale în uliță! îl întrerupse doamna Herdelea cu o blîndețe neobișnuită. Vino pe la noi, și te primim cu dragă inimă...

Totuși Zăgreanu, spre a-și potoli aviutul, apucă mîna Ghighiței și o sărută prelung.

Brișcă porni la pas, căci Zăgreanu îi însoțea pe jos. În fața casei lor din capul satului se opriră puțin.

Zenobia, care ședea posomorîtă pe prispă, veni la trăsură, vorbi despre Ion, plînsă cu sughițuri și în cele din urmă afurisi pe George și tot neamul lui Toma.

— Bietul Ion! zise d-na Herdelea. Iute s-a mai prăpădit... Se vede c-așa i-a fost scris!

Zenobia se întoarse acasă, lăsînd în urmă-i o dîră de jale. Pe urmă însă se uită cu toții la casa lor mereu goală, mereu încuiată, cu ograda năpădită de buruieni.

— Casa vă așteaptă s-o stăpîniți, murmură Herdelea privind încrezător în ochii urmașului său.

Peste drum, pe crucea de lemn, Hnștosul de tînă chea, cu fața poleită de o rază întîrziată, parcă îi mîngîia, zurnindu-și ușor trupul în adierea înserării de toamnă.

Zăgreanu rămase în mijlocul uliței urmărind cu priviri drăgostoase trăsura ce se depărta în trapul cailor. Ghichi, șezînd pe scăunelul din față îl vedea și-l găsea mai drăguț ca orice alt bărbat din lume.

La Rîpele-Dracului bătrînii întoarseră capul.

Pripasul de-abia își mai arăta cîteva case. Doar turnul bisericii noi, strălucitor, se înălța ca un cap biruitor. Zăgreanu însă era tot în drum, în fața crucii, cu capul gol și, cum stătea acolo așa, parcă făcea un jurămint mare.

Apoi șoseaua cotește, apoi se îndoaie, apoi se întinde iar dreaptă ca o panglică cenușie în amurgul răcoros. În stînga ramîne în urmă Cișmeaua-Mortului, pe cînd în dreapta, pe hotarul veșted, delnițele se urcă, se împart, se încurcă pînă sub pădurea Vărareii. Apoi

Padurea-Djmnescă înghite uruitul trăsurii, vîltorindu-l în ecouri zgomotoase...

Satul a rămas înapoi același, parcă nimic nu s-ar fi schimbat. Cîțiva oameni s-au stins, alții le-au luat locul. Peste zvîrcolirile vieții, vremea* vine nepăsătoare, ștergînd toate urmele. Suferințele, patimile, năzuințele, mari sau mici, se pierd într-o taină dureros de necuprinsă, ca niște tremurări plîpînde într-un uragan uriaș.

Herdeleuii tac toți trei. Numai gîndurile lor, ațîțate de speranța împodobitoare a tuturor sufletelor, aleargă neîncetat înainte. Copitele cailor bocănesc aspru pe drumul bătătorit și roțile trăsurii uruie mereu, monoton-rnonoton ca însuși mersul vremii.

* Drumul trece prin Jidovița, pe podul de lemn, acoperit, de peste Someș, și pe urmă se pierde în șoseaua cea mare și fără început,.. *

CELOR MULȚX UMTL

tic 1913-iulie 1920

Dacă odinioară diversele pagini reproduse de noi în *Addenda* volumului de față constituiau, un corp unitar („Caietul roșu”)¹, ulterior, după moartea scriitorului, aveau să fie risipite între copertele mai multor manuscrise. Nu cunoaștem rațiunea după care Biblioteca Academiei avea să adopte o altă grupare a materialelor. Un lucru este cert: succesiunea pieselor nu respectă cronologia elaborării lor, intențiile și, mai grav, indicațiile romancierului.²

Reconstituirea caietului de creație a devenit și mai dificilă din ziua când avea să fie împărțit între Biblioteca Academiei (care și-a oprit o parte din ins. ca anexă la a doua variantă autografă a romanului *Ion*) și familia scriitorului (posesoarea primei variante), ce deține restul însemnărilor. (Facem aceste precizări pentru a spori atenția cititorului la consultarea *Addendei*).

La gruparea filelor am urmărit să respectăm succesiunea logică a redactării lor, desprinsă din onomastică, particularitățile scrisului, caracteristicile iierției ș.a. în cazurile mai puțin certe, am făcut precizările de rigoare în note de subsol, fără a schimba succesiunea filelor din ms. 2539, 2540.

V.D.

¹ Amintit ca atare de soția autorului, după culoarea învelitorii ce-ar fi acoperit însemnările, pînă cînd au fost date în păstrare, alături de alte manuscrise. Bibliotecii Academiei.

² De pildă, însemnarea autografă „*It* Zestrea*” — înserată de Rebreanu în ms. *Boanghina* — nu reține atenția bibliografilor B.A.R. și, ca urmare, scrierea este clasată, alături de alte nuvele originale și prelucrări diu literatură universală, în ms. 4.056. Aceeași însemnare „*La Zestrea*”, așternută pe ms. *Rușinea*, îi determină să anexeze, corect, lucrarea paginilor care preced prima variantă a romanului (ms. 2.540). Împărțirea caietului de creație și gruparea paginilor sub copertele celor două versiuni autografe din *Ion* este, de asemenea, nejustificată, marea majoritate a însemnărilor precedînd prima redactare a romanului.

RUȘINEA¹

Fusesse sărbătoare și Macedon Glanetașu se duse și el cu alți bărbați de teapa lui la Trădam să mai audă ceva vești-povești de prin prejurimi, din lumea mare a împărăției. Se cam ciondănise cu Matroana, cu nevastă-sa, care-i o femeie drac împelițat și nu-i dăduse nici cîtu-i o para chioară, așa că trebuise să plece numai cu vreo cincizeci de bani în șerpar. Femeia, însă, a rămas ea deasupra, măcar că Macedon a mototolit-o în fundul laiții, n-a dat nimic.

io Avea, deci, temei Macedon să fie cam bosumflat și să tacă din gură tot drumul, cît e din Prislop pînă la Trădam, cale de o jumătate de ceas. Tovarășii lui nu se sinchisiră mult de supărarea lui; nici nu-l întrebaser nimeni ce are, căci nici nu băgase de seamă. Erau
15 necăjiți, fiecare cu necazurile lor, și dacă se duceau o dată sau de două ori pe săptămînă pînă în Trădam, voiau să mai uite și ei din nevoi.

Și Tradamul parcă anume e făcut, ca să strîngă lume și s-o facă să-și uite pacostile. E sat mărunt,
20 numai cît un cuib de vrabie, motroșit la gura Văii-Albe, supt niște rîpe cari stau gata să se răstoarne în fiecă clipă deasupra lui. Cum, însă, aici e încrucișarea drumurilor de la Rociu și de la Bistrița, cum aici e podul cel mare coperit peste Someș, și cum, mai ales,
25 cîtu-i satul de mic nu vezi într-insul decît numai ovrei, Tradamul a ajuns un fel de centru de întîlnire al tutu-

¹ Numărul folosit de noi, 2540, se afla imprimat de B.A.R. pe coperta primei versiuni autografe a romanului *Ion*, aflat actualmente în posesia familiei Rebreanu.

² Pe prima filă a ms., Rebreaau notează cu creion roșu: „*La Zestrea*”.

- ror satelor dimprejur. Dumineca și-n sărbători, mai ales, tot norodul se adună acolo ca la comedie. Năsăudenii vin pentru că acolo *t* mai ieftin rachiul, lușcanii ca să facă acolo hora, căci în satul lor nu se găsește bă-
- 5 tătură, fiind azvîrlit pe cinci coaste de deal, răbrișorenii vin ca să se certe cu năsăudenii, cu cari au pricinii de hotar, iar prislopenii vin, pur și simplu, pentru că ei și în Trădam sînt ca acasă, căci Tradamul n-are hotar, ci e pe pămîntul lor. Deseori se întîmpla să vie
- 10 lume și din Răbra-Mare, din Vărarea, din Salva, ba chiar și de pe la sașii din Cepan și de prin Dumitrea. Și cum fiecare casă în Trădam e circiumă, fiecare sat își are circiuma favorită și nu sînt nevoiți să se ia tot mereu la bătaie; cîteodată însă, firește, vine vremea
- 15 de se mai și scarmăna, de, ca să nu se uite vitejia stră-bună ...
- După două-trei guri de rachiu și Macedon mai prinse față și glas. Se mai tîngui dintru-ntii și unuia și altuia că ce nevastă blestemată i s-a legat lui de cap și, mai
- 20 ales, năsăudeanca, care făcea pe crîșmărița la Zimăla, îi dădea dreptate.
- Și cînd ați ști, bre, ce bărbat de casă sînt eu — urmă Macedon, adresîndu-se numai năsăudencei — cum trag la baba mea și la ficiorul meu și la fata mea.
- 25 — Da, da... Te știu eu, bade, cum jnu. Om cîstit ești dumneata... Om cumsecade.
- Eu sufletul mi l-aș vinde pentru casa mea și pentru cîntea și numele casei și a căsenilor...
- De... Ești omul lui D-zeu... ce să-i zici... .
- 30 — Așa, femeie... ia vezi, așa... Omul lui D-zeu biue-ai zis. Și vezi, totuși, cînd vreau să mai petrec și eu un ban, doi, cu fețe cîstite, să mai ne răcorim sufletul ăla chinuit... iaca, baba mea mă huiduiește și mă gonește... și mă-ngrozește cu vorbele ei nesocotite.

- Mai boscorodi el ce boscorodi, apoi, dacă văzu că femeia uu-l mai ascultă, își aprinse luleaua și, cu sticla la nas, prinse a forai el singur:
- Așa o făptură, să mă lase ea fără un ban. D-apoi
- 5 acu, dacă n-aș fi avut eu părăluțele astea la mine, ai? -Puteam să stau și eu pe prispă afară, ca gură-cască mai îuult, de rîsul jidanilor și a satelor... Acu ce-i drept, bine-i să fie nevasta mai cruțătoare, să ție banii legați cu șapte ațe, dar cu cap și unde-i locul. Că de ce-și ia
- 10 omul femeie, dacă nu să-l mai înfrîneze de la pornirile cele rele... Și, de, îmi place mie femeia că-i cu scaun la cap, da' să nu-mi facă boroboațe de-alea. Că zice, acu nu-i fata slujnică să-ți aducă pe fiece duminică tot taleru și taleru și mîncărică bună și pîine albă și
- 15 cîte și cîte. Apoi io-s de vină, că nu-i slujnică?... N-a vrut și n-a vrut să mai stea, apoi o pot eu face cu frica să rămîie?... N-o pot, că eu nu-s călăul copiilor mei. Ce nu se poate, nu se poate...
- în răstimpuri, golea cîte-un păhăraș și ochii prîns-eră a i se muia, parcă l-ar fi luat plînsul. Dar el, în
- 20 inima lui, se înveselea și-i părea bine că are o familie așa de minunată, nevastă econoamă, fecior harnic, fată cîstită și frumoasă... Acu, se uită împrejur sa găsească pe cineva, să-i spuie ce căseni cuminți are
- 25 el; dar, în circiumă, toată lumea era ocupată cu sticlele. Țăranii, toți în vîrstă, lamura satului, coprîns-eră toate băncile de pe lîngă mese, și cu păhărele din-ainte, cu fețele înroșindu-se și cu părul zburlindu-se, din ce în ce urlau. În aer, strigatele răgușite se ames-
- 30 tecau cu frînturi de cîntece de beție, trăgănite lung și cu rîsete late sau înfundate; din cînd în cînd, cîte-un pumn izbea masa, paharele jucau pe masă, iar cei ce clipoceau săreau arși, uitîndu-se zăpăciți în juru-le și pe urmă punîndu-se iar la sforăit.

Deodată cu cete dintîi tresăriri ale primăverii, nevasta lui Zaharie Potlog se stinse din lume. Bolise ea multă vreme; de vreo doi ani rujile din obraji i se ofiliseră și se topea stînd pe picioare. Dar apoi pe

5 Crăciun căzuse la pat și zăcuse într-una neîntrerupt. S-a încercat bărbatul cu toate-n lume. Toate babele meștere de prin prejurime i-au descîntat și i-au făcut tot felul de zămnri fermecate și femeia parcă tot mai rău pe zi ce mergea. În cele din urmă, i-a adus și pe

10 doctorul Monda, despre care se știa în toată țara că unde se uită la bolnav, unde îi spune ce-l doare și-tia durerea cu mîna. Cînd a văzut-o doctorul Monda, a clătinat trist din cap și a lăsat să-i atîrne buza în jos. Potlog se uită țintă în ochii lui ca și cînd și-ar

15 fi așteptat osînda de moarte. Dar doctorul pipăi pe bolnavă cu de-amînuntul, o întoarse cu burta-n jos, o ciocăni pe spate, i se uită în gură la limbă și pe urmă ceru un lighean cu apă să-și spele mîinile.

i Pt ras. 4.056, f. 140, Rebreanu notează cu creion roșu: „La Zcstria”.

— E cam tîrziu! zise în urmă doctorul, scoțînd carnetul de rețete din scoarța hainei și începînd a scrie repede.

— Dar ce nădejdi ne dai d-ta, domnule doftor? întreabă Potlog cu fața ahtiata, suferindă.

— Da D-zeu e toată puterea, răspunse domol doctorul. Să mai vedem mîne, poimîne.

£0 Ș-apoi tot așa l-a mînat „mîne, poimîne”, iar femeia se sEirșea ca luminița de ceară. Zăcea ceasuri întregi în nesimțire, cu gura întredeschisă, răsuflînd greu, cu horhăituri rari, iar cînd se deștepta zgîia ochii, între-bători, și chema pe Zaharia.

#5 — Să știi, măi bărbate, că n-o s-o mai duc mult. Mi se pare că mă strînge mereu ceva de grumaji, iar pe piept parcă-mi șade un bolovan cît o stîncă...

Potlog o privea mîhnit, vrea să-i spuie că o să se intrame, dar nu putea scoate nici un cuvînt, deși vedea bine că femeia așteaptă să-i dea el ceva nădejde.

•20 — O să mor, zise într-o dimineață femeia, trebuie să mor... îmi pare rău după viață, că de, sînt tînără, ș-aș mai putea trăi. Dar, pesemne, așa mi-a fost scris să mă sting atunci cînd alții de-abia încep să trăiască... Să rămîi sănătos, Zaharie, să-ți dea D-zeu noroc și fericire și viață lungă, c-ai fost bun și milos cu mine fiS și m-ai îngrijit cum ai știut mai bine...

fiQ în ochii ei se iviră cîteva îacrămi. Încercă să se scoale pe jumătate, dar nu izbuti și căzu între perne. Zîmbi amar, parc-ar fi zis: „Vezi ce slabă sînt”, apoi închise ochii și îudată o copleși o toropeală adîncă și adormi cum adoarme omul după o sforțare mare.

£0 Peste trei zile muri. Zaharia stătu la căpătîiul ei, aprinse luminarea de ceară și o privi cum se zbate cu moartea. Ar fi vrut să plîngă cu hohot, să lăcrimeze fel puțin, dar yu putea. Simțea numai cum inima i

se sfîșie parcă i-ar fi împuns-o cu mii de ace înroșite. Muribunda se uită parcă la dînsul cu ochii ei albaștri mari, înspăimîntați și parcă-i cerea ajutor. Ridică puțin capul și buzele i se mișcară însetate. Apoi se

5 întinse, se lungi și înțepeni.

— S-a sfîrșit, bîlbîi Zaharia, s-a sfîrșit I

Atinse cu degetele mîna femeiei. Era rece ca gheața. Se mai uită la dînsa, lung, jalnic. Ochii moartei îl priveau și acum cu spaimă, o durere nepătrunsă se

10 răspîndea parcă dintr-înșii, care cutremură pe bărbat pînă-n tălpi.

Potlog simți că genunchii i se înmoaie. Se lăsă încetinel jos, la marginea patului și, cu lumina în mîinile încrucișate, prinse a se ruga cu evlavie. Și, deo-

15 dată, un pîrîu îmbelșugat de lacrimi îi izvorî din ochi și-i umezi obrazii. Și lacrimile parcă-i alinară durerea.

Stătu el multă vreme în lacrimi și-n rugăciuni, și cînd se sculă își simți inima mai ușoară. Se opri în mijlocul casei și se gîndi ce are de făcut. Dar capul îi vîjia năpraznic și nu știa de ce să se apuce mai

20 întii.

O vecină dădu așa peste el, și cînd văzu pe femeie moartă, se încruci:

25 — Vai de mine, Zaharie, a murit Rodovica.

— A murit, răspunse el buimac.

— Și tu stai așa ca un nătot, vai de mine. Dă fuga pe la vecine și pe la neamuri, măi băiete, să vie s-o scăldăm, s-o îmbrăcăm, să...

30 Zaharia ieși uluit, împletecindu-se din picioare. Creierii îi vuiau și inima i se zbătea ca pește-n undiță. O puzderie nesfîrșită de gînduri i se învălmășea în minte, nelămurite, încîlcite, gata să-l înnebunească. Crîmpeie de idei îi răsăreau în cap. Își vedea nevasta

acu *o trei ani cînd a luat-o, frumoasă și tînără ca un boboc înrourat și-apoi deodată se vedea stingher, părăsit, singur în casa pe care o clădiseră împreună, vedea neconținut ochii moartei, mari, înspăimîntați, care parcă-i cereau ajutor.

5

Cînd se întoarse, găsi casa bătută de oameni. Moarta era îmbrăcată, întinsa pe laviță, cu o luminare de ceară între mîinile încrucișate pe piept; obrazii ei erau: albi ca giulgiul, cam albăstirii, iar în locul ochilor, două pete mari, negre, pleoapele apăsate în jos cu cîte un gologan.

10

Zaharia părea că-i de pe altă lume. Se înghesuia printre oameni pînă la picioarele moartei, unde se așeza pe laviță cu capul în palme. În jurul lui auzea,

15 ca prin vis, șopote[...]*, cîte-un rîset ascuns, înfundat, vorbe de compătimire. Toate acestea se contopeau într-un murmur, care lui i se părea o protestare în contra cerului. Uneori, cîte-un sughiț de plîns sfîșia vuietul trăganat care i se înfîșea în inimă. Tresărea și

30 simțea atunci că ochii îi sînt scâlțați în lacrimi. Și, totuși, parcă nu înțelegea nimic, ca un copil nepri-

ceput. Parcă mintea i se oprise în loc în clipa cînd

ea își dăduse sufletul.

25

Tîrziu de tot băgă de seamă că lumea se mai răriise în odaie. Cîteva femei și babe se învîrteau prin casă, pe la vatră, pe lîngă oale, vorbind încetinel, oftînd și unele cu lacrimi în ochi. Prin geamurile mici și -petecite se strecura o lumină călduță a soarelui de primăvară. Lumina cădea tocmai pe fața moartei și o

30

înviora, numai gologanii din orbite îi dădeau un aspect îngrozitor, jalnic.

[...]* Cuvînt indescifrabil (semn folosit și ia alte cazuri similare).

Potlogarii simți un șiroi de lacrimi care-i ardea fața. Ce jale adîncă îi cotropi sufletul. Se simțea atît de singur și de stingher pe lume. Vedea oameni în casă, dar totuși i se părea că aceștia sunt alții, niște ființe

5 fără viață, din povești. Și, deodată, îi răsări un gînd în minte: să se ducă undeva departe, unde să nu-l cunoască nimeni, unde să fie singur prin mulțime. I se părea că în satul acesta, unde toți copiii îl cunosc,, unde îl cunosc și obiectele fără viață, durerea lui ar fi

10 pîngărită și murdărită. Și cînd se uită acum la oamenii cari erau în casă, de pe fețele lor ceti parcă o batjocură, dușmănie, care-l scîrbea.

Trei zile cît au durat priveghiul, le-a petrecut ca un lunatec. Cînd îl împingea cineva mai încolo pleca*

15 dacă nu-l necăjea nimeni, stătea ceasuri întregi nemîșcat ca un paralytic. În răstimpuri, își simțea fața scăldată în lacrimi, dar parcă nu-și dădea seama pentru ce plînge. Auzea ziua întreagă cum cîntă bocitoarele, și cîntecul lor jalnic îi părea straniu, necunoscut.

20 Unii îl făceau că e[...]*, alții că e nebun.

L,a prohod l-au pus la picioarele moartei. S-a răzimat cu fruntea de sicriu și a stat așa fără să auză ceva din rugăciunile popei. Iyîngă dînsul vedea îngenunchiați vreo cîțiva oameni care i se păreau cunoscuți,

25 dar nu-și putea da seama de unde. Auzea din cînd în cînd sughițele norodului și parcă nu înțelegea pentru ce plînge.

Mai tîrziu, un glas îi spuse să se scoale. S-a ridicat încetinel și s-a uitat cu ochii lui albaștri la ochii lacrimați ai oamenilor. Bărbații, în capetele goale plecate, în hainele albe de sărbătoare i se păreau o turmă de dobitoace întristate. În mijloc, preotul cu barba-i albă tremurătoare, în odăjdiile catifelte, tivite și

încrustate cu argint, cu cădelnița fumegîndă în mînă, părea un păstor blînd și bun care-și mîngîia oile cm vorba și cu privirea. Zaharie, inconștient, se tîrî la popă, îi sărută mîna și patrafirul, ascunzîndu-și fața

5 în odăjdii. Cîțiva bărbați îl traseră deoparte, dar el nu plîngea. Durerea îi cotropise și-i amortise tot suftetul. Simțise însă o mîngîiere nespūsă supt patrafirul sfînt.

Apoi văzu că doi oameni ridică capacul sicriului. Fețele lor erau păroase, zbîrcite și aspre, cu niște pri-

10 viri de dușman. Zaharia pricepu din căutătura lor că au gînduri rele. Și, ca și cînd ar fi vrut să-și apere nevasta moartă de dînșii, se aruncă ca un smintit asupra cosciugului și-și mototoli fața în zăbranicul ce acoperea fața moartei, albă ca coelia*. Dar, îndată,, iar se simți tîrît deoparte, în vreme ce pe lîngă dînsuî cîteva babe șoptiră:

— I-afost tare dragă, sărăcuțul de el!

Zaharia a auzit de mai multe ori de cînd murise nevastă-sa cuvintele acestea, dar parcă nu le pricepea de loc. Îi fusese tare dragă femeia, a trăit bine cu dînsa^ dar ce avea a face dragostea lui[...] cu moartea? Nevasta a murit c-așa a vrut D-zeu și i-a fost scrisă să moară tînără.jîi părea rău nu după dragoste, ci după

25 moarta cu care se obișnuise. Și parcă nici nu-și putea închipui cum e să trăiască el fără de dînsa, cine o să-i gătească de mîncare, cine să-l spele și să-l îmbrace. Simțea numai c-a rămas singur și-i era frică de singurătate, de ceea ce-l așteaptă înainte în singurătatea

30 aceasta și despre care el nu putea ști nimic...

Și, de aceea, cînd a auzit bubuitul ciocanului care bătea cuiele și închidea pentru totdeauna pe aceea

* vSeim folosit în cazul lecțiunilor nesigure.

care îi fusese tovarășă în singurătate, parcă-i înfigea cuțite reci prin inimă.

Pe drumul spre cimitir auzea bocetul silit al bocitoarelor, sughițele neamurilor, care se amestecau în-

5 tr-~~tm~~ zgomot bizar cu cîntecele de morți ale dascălului și cu dangătul rar și ascuțit al clopotelor de la biserița din deal. Îi părea ciudată toată ceremonia aceasta. Își simțea picioarele tăiate, împletcindu-se la fiecare petricică. I, a nasul lui sicriul alb, cu o cruce

10 mare neagră pe capac și altele în lături și-n fund, se bălăbănea greoi pe umerele celor șase bărbați, cari asudau supt povara și fierbințeala soarelui de primăvară. I se părea imposibil că în lada aceasta să se coprinză o parte din sufletul lui, și totuși simțea că

15 lada îl atrage cum atrage mierea muștele.

În cimitir, însă, îl coprinse o nădușeală groaznică cînd văzu iarba de cruci putrezite și rupte. Crucile acestea îi aduseră aminte deodată Moartea. Și un șiroi de lacrimi începu să i se [...] printre gene.

20 Zări groapa mai dinainte. Un pîlc de copii o înconjurau, cari voiau să se arate serioși, dar rîdeau totuși pe înfundate, se schimonoseau către gropari. Movilele de lut umed luceau ca niște ochiulețe de apă în lumina razelor slabe ale soarelui, care se ascunse repede în-

25 tr-un nouaș crîncen. Și-n vreme ce prohodul groapei se citea încetinel și popa făcea pomelnicul, o bură ușoară de ploaie începu a se cerne de sus. Zaharia se cutremură. Se uită la groapă, în care picurii grași se adunau repede și formau o baltă cafenie murdară ca

30 leșia. Văzu și pe sicriu apă și văzu cum fîșiile de zăbranic moale * se spălăceau și atîrnavă în jos ca niște cîrpe netrebnice. Stropii reci îl pătrunseră la piele și i se făcu frig. Și atunci se gîndi ce frig o să-i

fie ei în groapă, dar apoi iarăși parcă nu-i veni să creadă c-o vor băga-o în pămînt.

S-a minunat mult cînd a văzut că groparii slobod cosciugul pe două funii în jos. Se apropie să vadă dacă

5 n-o să intre apa într-însul, dar atunci cîteva voci lihnite îi loviră urechea:

— Prindeți-l, că vrea să sară în groapă...

Se gîndi într-adevăr să se arunce după dînsa, dar iar îl traseră deoparte. Și auzi cum cădeau brujii de lut

10 pe sicriul care vuia ca o darabana spartă, tot mai gros, mai dogit, pînă ce pe urmă nu se mai auzea decît fîrîitul [...] lopeților cari răzbeau în lut și-l aruncau deasupra pămîntului de pe cosciug.

Și s-a întors acasă cu neamurile și cu popa. Oamenii

15 vorbeau cu glasul mai ridicat, mai răspicat, clătinau din cap a milă și a jale, dar el nu înțelegea rostul cuvintelor lor; cînd îl întreba careva ceva, zicea aiurit: ha, [...] își punea barba în piept.

Gîndurile lui erau în cimitir, unde își îngropase o

20 bucată din suflet. Și-n minte i se ivea mereu chipul ei, dispărea, se vedea singur și singurătatea îl îngrozea.

I'a pomană a băut și el rachiu, a închinat cu popa, cu dascălul și cu toți fruntașii. Iar cînd dascălul, om glumeț dihai, îi zise:

25 — Și după post să închinăm și la nuntă!

El a răspuns ca un bleg:

— Să dea D-zeu!

Așa că toți începură a rîde cu hohot, afară de o babă morocănoasă, care mormăi singură:

30 — Anevoie o să mai bei d-ta la nunta aceea!

Zaharie a auzit bine spusa babei și a început a zîmbi în sine. Iar îi venea ciudat că pentru ce să nu facă el altă nuntă. Trebuie să-și ia pe cineva ca să nu fie sin-

gur, ori să se ducă încotro îl va îndrepta D-zeu ca să uite de singurătate.

În urmă, popa a spart masa și se găti de plecare.

— Să fii cuminte, Zaharie, îi zise el blînd, că n-o să te lase D-zeu. D-zeu ia, D-zeu dă. Pesemne așa ți-a fost scrisă de sus. Noi nu ne putem [amesteca în trebile lor. Darsă fii numai cuminte și lucrător. Acuma te-ai cam băgat în datorii cu boala ficatului* și cu înmormîntarea, de-aceea să te silești să-ți vii în rînd. a O îtipăstrează virtuțile, lucrează și D-zeu te va ajuta I.T.

— Bogdaproste! făcu baba din nou.

Și-ncet cu încetul casa se goli. Toți spuneau cîte-o vorbă de încurajare și îmbărbătare lui Zaharia înainte de plecare, iar el tăcea și nu zicea nimic. În capul 15 lui se făurise un plan care i se părea mai bun ca toate palavrele lumii. Și cînd își ridică capul din palme, văzu că e singur, numai două mucuri de luminare trag de moarte într-un colț al mesei. Ș-un fior de groază îl apucă.

Ms. 2.540, f. 17 »

Z E S T R E A

Liviu Rebreanu 11 VIII 910 m>

Ms. 2.540, f. m

Z E S T R E A¹

Ion? Bălan, flăcău de 23 ani, a făcut oastea, dar e chipeș și voinic ca un balaur; e bogat; cap mare, ctt păr negru cîrlionțat, de țigan, sprîncene groase ca lipitorile, ochi mici, vioi, cărbune stins, gură mare cu buzele groase, umflate și umede.

Dumitru² Zănoagă, eroul; slab, 22 ani, n-a făcut oaste.

¹ Ulterior, pe această filă, scriitorul adaugă, cu creion? albastru, titlul *Ion*. Cu aceeași culoare este adăugat numele-romanului pe pagina „de gardă” a fiecărui capitol, din prima versiune manuscrisă.

² Ms. 2.540, f. 17 — 18 sînt redactate cu cerneală neagră., (Hîrtia pare să fie comună cu cea a ms. 2.540, f. 19 — 34, 36 — 38, ale căror însemnări, în cerneală și creion, țin însă de etape ulterioare.) Pe aceeași filă remarcăm notația, în creion „22 VII 1912”, care poate consemna data modificărilor menționate mai jos, sau, mai degrabă, a redactării altor file (multe din ele făcute tot în creion) ce se vor alătura acestei prime variante de plan. Preferăm ultima ipoteză, avînd în vedere că înlocuirea unor nume din ms. 2.540, f. 18, nu se efectuează cu creionul, ci cu cerneală neagră (alta decît cea folosită la prima redactare).

³ Șters și înlocuit apoi cu *Gheorghe* (*Gheorghe Bălan*; în proiectele ulterioare: *Gheorghe Bulbuc* și, mai tîrziu, *George* Bulbuc*).

⁴ Șters și înlocuit cu *Ion* (*Ion Zănoagă*; în proiectele ulterioare *Ion Pinte*a și, mai tîrziu, *Ion Pop al Glanetașului*).

Gheorghe¹ Zănoagă, tatăl lui.
 Alexandru² Zănoagă, fratele lui, 28 ani, chiar venit
 de la oaste.
 Măria Zănoagă, născută Pocitanu, mama lui.
 Ileana Vărzariu, orfană de mamă.
 Alexandru Vărzariu, tatăl ei.
 Sandu
 Ștefan \ frații ei mici, fără importanță.
 Marița
 Toader Bălan, tatăl lui Gheorghe.
 Cîțiva flăcăi siluete*, cîteva fete.
 Popa, văduv.
 Dascălul
 Dascălița
 Patru copii mai mari
 Primarul
 Notarul
 [Măria, nevasta lui Iacob]³

Ms. 2.540, f. 18 v.

Scena cînd Ion deflorează pe Ileana⁴, noaptea, pe
 cuptor, fiind în casă și Alexandru Vărzariu⁵ și cei-
 lalți copii cari dorm. Ion se furișează în casă și începe
 vorba, pe șoptite, cu Ileana. Fata începe să ofteze,
 să geamă. Tatăl o aude și întreabă: Mă, ce faceți voi
 acolo? Fata rîde silit și spune că vorbesc. Tatăl crede

¹ Șters și înlocuit cu Vasile (Vasile Zănoagă; în proiectele
 ulterioare Alexandru Pinteș și, mai tîrziu, Alexandru Pop
 Glanetașu).

² Șters și înlocuit cu Iacob (Iacob Zănoagă; ulterior Marin
 Pinteș și, mai tîrziu, Marin Pop al Glanetasului).

³ Adăugat ulterior.

⁴ în proiectele ulterioare: Ana.

⁵ în proiectele ulterioare: Paul Băciu, iar apoi Vasile Băciu.

că e Gheorghe Bălan, se întoarce pe cealaltă parte și
 doarme. Dimineața cînd pleacă Ion, fata-i zice: Tare
 mi-e frică să nu fi rămas însărcinată! în uliță, pitit
 într-un șanț, Ion găsește pe Gheorghe, care-l spionase.
 Gheorghe, pe urmă, nu mai vrea să știe de Ileana.

Ms. 2.540, f. 36

ION

I. Duminecă. Hora. O bățatură aproape de bise-
 rică; peste-un pîrleaz, prin grădina socrului, treci la
 circiumă. Fetele, flăcăii, copiii, femeile și babele,
 bărbații. Savista se tîrăște și ea la horă. Lăutarii.
 Jocul. Pauzele. Rachiul. Ion se duce cu Ileana în dosul
 surii și dragoste. Gheorghe se ia după ei, îi pîndește.
 Începe jocul; cei doi se întorc, joacă împreună. Vine
 socrul cherchelit. În pauză, Gheorghe oferă rachiul
 Ilenei, Ion îl respinge. (În sfîrșitul jocului îmbrăți-
 șarea jucătorilor.) Gheorghe o cheamă la joc, Ion! res-
 pinge. Ceartă. Ce ești tu? Pe ea o chem... Cearta se
 îngroașă. Ion are prieteni mai mulți. Intervine socrul
 și-l lovește pe Ion. Nu da... Stai în loc... Ia seama...
 Socrul îl lovește. Gata să fie bătaie generală. Se sparge
 jocul. Ileana fuge acasă plîngînd. Socrul o înjură și
 strigă în gura mare că n-o să dea lui Ion pe Ileana.

¹ Considerăm că proiectele primelor capitole (ms. 2.540,
 f. 36 – 38) au fost elaborate înaintea altor documente, grupate
 în ms. 2.540 la începutul caietului de creație. Numele eroinei
 (Ileana) ține de „distribuția” Zestrei, (v. p. 590, r. 5). În toate
 celelalte documente va fi înlocuit cu numele protagonistei din
 forma finală a romanului: Ana. Proiectul de față va fi înlo-
 cuit cu un alt plan de capitol: Veselia, mai tîrziu începutul (v. p.
 595-600, 621, ms. 2.540, f. 20, 12, 15, 16, 6 și ms. 2.539, f. 28).

Toți bărbații și unele femei trec la circiumă. Jida-aiul. Circiuma. În fund, salonul boierilor: notar, primar, învățători, fiul învățătorului. Țăranii beau. Iăutarii cîntă. Socrul beat-mort înjură mereu pe Ion, apoi «e dus acasă de vecini. Ileana a venit să-l cheme ca să vază pe Ion. Fiul dascălului a venit la Ion, i-a dat mîna, a auzit înjurîndu-l, și-i zice: de ce te lași? Îndată Ion caută pricină lui Gheorghe. Se încinge bătaie mare. Gheorghe e bătut măr și e dus acasă în cearceaf. Ion «se duce acasă fluierînd pe la casa Ilenei și urlînd. Ileana a ieșit afară ca o pisică și l-a admirat pe furiș.

Ms. 2.540, f. 37

Cap. II¹ Se crapă de ziuă; Ion doarme dus în spodeț, pe fin. Tat-său îl scoală cu greu. Să meargă Să cosească livada. Ion pleacă cu coasa. Iyivada a luat-o în parte de la notar. Gîndurile lui, cosind. Seara, spre Șat, întîlnește pe Ileana. Ea îl vrea, tatăl ei nu-l vrea. Copiii admiră pe Ion, pentru că l-a bătut pe Gheorghe. Sfatul lui Ion cu fiul învățătorului. Deflorarea Ilenei.

Ms: 2.540, f. Z38
J&ai

Cap. III² Socrul bate crunt, zilnic, pe Ileana.

¹ Primele momente din această formă embrionară fa cap. II vor fi reluate și în versiunea definitivă (*Zvîrcolirea*). În a doua variantă a caietului de creație ele nu vor mai apare, tadăugîndu-se, în schimb, alte episoade inedite. Notățiile finale (r. 19, 20) vor fi dezvoltate în cap. III și IV. Vezi și celelalte proiecte de capitol (p. 595, 599, 601, 622, ms. 2.540, f. 20, 15, ms. 2.539, f. 5, 28).

² Indicația va fi reluată de autor în viitoarele sale proiecte, fiind încorporată în cap.V ș.a.

Ms. 2.540, f. 19¹

[După ce moare Ana, tat-său se ceartă cu Ion, vrînd să-i ia fetița, ca să-i dea înapoi pămîntul.]²

[Ion trece cu brazda în locul vecinului; bătaie.]³

p,a bîlci la Năsăud; țăranii la bîlci.]⁴

[I^a judecătorie,]⁵

Ms. 2.540, f. 32*

[Chef la Trădam.

Herdelea, Titu, Popa, Notarul ovreu, I^ang învățătorul, solgăbirăul Ghețea, român ungurizat, care nu prea știe ungurește bine.

Vorbesc politică. Popa, un iredentist, vrea autonomie etc. Solgăbirăul: Măi părinte, și aici agiți?]⁷

*

[O dușmănie ascunsă între popă și Herdelea, deși nici unul n-o arată. După bătaia de la Avrum, popa cheamă și dojenește pe Ion; Herdelea îl aprobă.]⁸

[Ion se bate cu I/Ungu pentru o brazdă. Popa învață pe Lungu să-l pîrască. Herdelea învață cum să se apere, apoi îi face plîngerea — lăcrămația.]*

¹ Pagină redactată în creion. Gîndurile, răzlețite, vor fi reluate în proiecte viitoare, fiind reprezentate, mai toate, în versiunile operei.

² Moment abandonat la redactarea romanului.

3-4-5 |.arte, momentele sînt incluse în cap. III, prg. 3 și cap. IV. prg. 2.

⁴ F. 32 - 34 sînt clasate în ms. 2.540, după multe alte pagini cu caracter onomastic, grupate de noi în lista „numelor de persoane, localități, case, dealuri etc.” (V. *Addenda*, p. 629-635, ms. 2.540, f. 21-31.)

7-8-9 Episoade, încadrate, ulterior, în cap. IV, prg. 7; cap. II, prg. 5; cap. III, prg. 3; cap. IV, prg. 2 și prg. 6.

[Dușmănia e din pricina naționalismului, care-i mai român dintre ei: Herdelea, ajuns dascăl de stat, sau . - popa, care primește „congrua”.]¹

Ms. 2.540, f. 33

[Puhoiul — Gîrla popii se umflă, rupe cotețul lui Ion, cu un porc. Ion se zvîrle în apă și scapă porcul. [...]* din Ilva Mare.]²

*

[Bojotaia la Herdelea.]³

[Cum a ajuns Herdelea învățător la stat: în Maieru⁴, stupăria, cadourile de miere inspectorului Csernatony, scrisoarea inspectorului, pe care H. o păstrează cu sfințenie, fiindcă-i zice: „Iubite Herdelea” — H. zice mereu:

— Parc-aș fi un inspector!...

A fost învățător bun; acuma cam bea puțin.]]⁵

[Titu în Vărarea⁶. Conflictul româno-sășesc. împușcarea unui bou sășesc. Arestarea unui țăran. Agitația msat. Perchezițiile jandarmilor. Intervenția lui Titu; aproape să aibă scandal cu sublocotenentul de jandarmi, care îi face proces-verbal și e gata să-l dea în judecată pentru ațîțare.]]⁷

¹⁻² Momente abandonate la redactare.

^{3,4,7} Episoadele vor fi încadrate în carte în cap. V, prg. 1 * cap. III, prg. 2; și cap. IX, prg. 5.

⁴ în roman, *Feldioara*.

⁵ în roman, *Lușca*.

Ms. 2.540, f. 34

[Titu cînd vine în țară spune că știe perfect ungu-rește și nemțește, deși nu prea știe nimic.]]¹

[Trecerea lui în țară. Corespondent special al zia-rului *Bistriței*, la Adunarea gen. a Asociației la Sibiu. Titu e încîntat de viața românească. Pașaport n-are din pricina armatei. Primarul din Sibiu i-a dat un bilet de trecere, crezîndu-l gazetar mare.]]²

Ms. 2.540, f. 20*

1. Veselia — dragostea Ion — Ana; bătaia Ion — Gheorghe

2. Trecutul — cositul, întîlnirea, bătaia cîinilor

3. Iubirea — sfatul băiatului înv.

4. Noaptea — deflorarea*

5. Vai! — bătaia Anei

6. Nunta

7. Vicleșugul — spînzuratul Avrum. Bătăi. Seduc la popa să-i împace

8. Fetița — moartea vacii, nașterea copilului

9. Sărutarea — sărutarea pămîntului; nunta lui Cheorghe

10. Ștreangul — moartea Anei

11. Blestemul — dragostea între Ion și nevasta lui Gheorghe

¹ Abandonat la redactarea cărții.

\Moment inclus în roman la cap. XII, prg. 6.

² xMinul plan în care sînt inserate cele 13 capitole ale romanului. Este anterior planului clasat în ms. 2.540 f. 15 (v. *Addenda*, p. 599), acesta din urmă avînd titlurile de capi-tole mult apropiate de forma definitivă a cărții. V. și nota de subsol de la p. 630, ms. 2.540, f. 21.

12. Gheorghe află, Ion a câștigat procesul
13. Moartea — vezi cum a omorât pe Victor, Ion beat

Ms. 2.540, f. 12

[Bătaia cu George în cap. II
la Trădam.]¹

[Exercițiile militare.
Studentii în Trădam.
Jidovii — ungurește.]²

ION VESELIA

Prislop. Hora în curtea și bătătura casei văduvei lui Avram Oprea, lelea Todosia. Casa e aproape de biserica de lemn, veche de vreo două sute de ani, e cam peste drum, pe Ulița Veche. Prin grădina casei,, pe o cărare ce dă pe o coastă lină, trecînd peste Pîrîul Popii, sari pîrleazul în grădina cîrciumarului, Avrum Gevîrz. De-aici se aduce încontinuu rachiul la horă; copiii sînt mesagerii, uneori merg chiar flăcăii sau femei bețive, ca Fira lui Matei Boscu, care amîndoi se îmbată mereu ca porcii și se bat ca orbii. Hora e în toi, pe înserate. Soarele privește din vîrful coastei din față, cu plăcere. Lăutarii, țigani, trei, sînt în șură, unde stau și cîțiva flăcăi cu fete de după cap, care nu joacă. Toată hora se înghesuie spre lăutari. Tropăit.

¹ Adăugat ulterior cu creion negru.

² Adăugat cu creion albastru.

Jucătorii asudați, obosiți. Chiuituri vajnice. Aproape de poartă femeii măritate, babe, fete nechemate la joc privesc cu jînd,/cu gura căscată, admirînd pe jucători, xîzînd sau foarte serioase. Lîngă casă, pe prispă, șezînd sau în picioare, bărbații. Vorbesc de vreme, de dări, de muncă. Cîțiva au sticle cu rachiul, închină. Primarul Florea Tancu, serios, înconjurat de oameni, vorbește politică. Chiar Sevastița, schiloadă, a sosit la joc tocmai acum, după ce a pornit de la prînz, și se ceartă cu femeii să-i facă loc să treacă în față, unde apoi se joacă cu copiii, care aleargă printre oameni.

O pauză. Flăcăii îmbrățișează pe fete drept mulțumire. Lăutarii beau. Ion ține de mîină pe Ana și nu vrea să-i dea drumul, apoi o ia de țîțe, îi șoptește să vie după el în dosul șurii să-i spună ceva. Ana zice nu din gură. Ion găsește pe copilul ce i-a adus rachiul, care-i spune că sticla e la mama lui Ion. Două vorbe cu ea. Apoi dispare cu sticla după șură, și îndată, în urma lui, se furișează Ana. Gheorghe discută cu țigani că cîntă prea rar și le fluieră o melodie nouă, pe care țigani caută să o prindă. În clipa aceasta, pe uliță, trec învățătoarea Ludovica cu d-ra Atena și cu Titu, în tovărășia popii Belciug. Toată lumea se întoarce spre uliță, bărbații salută și se apropie de poartă. Domnii se opresc, primarul îi poftesc să vadă jocul. Gheorghe vine în cap; Titu îl întreabă unde e Ion. Pe-aici o fi. Gheorghe privește, nu-i. Dar nici Ana nu-i. Se îngălbenește. Profită de ocazie și aleargă după șură. La poalele unei clăi de fîn îi zărește. Se sărută. Gheorghe se întoarce furios, bombănind. Găsește pe tatăl Anei, cherchelit, vorbind cu domnii. Cînd îl vede Vasile, îndată: Noroc Gheorghe, ginere... Tu ai să fii ginerele meu. Pe Ana ție ți-o dau... Unde-i Ana? — O fi cu Ion... Vasile se înfurie, înjură. Popa

îl dojenește. Vasile mai rău. Atunci, ȕiganii îsi stru-
nesc instrumentele și îndată apare Ana, apoi Ion.
Vasile se repede la ea. Să nu te prind, fato... că te
omor. Gheorghe-i al tău... Apoi se năpustește la Ion.
Ce vrei cu fata, calicule? Se răstește la el. Nu da,
bade... nu da. Vasile îl lovește. Oamenii sar să-i des-
partă, căci Ion mereu zice: nu da, nu da... Tămbălău*
Domnii pleacă indignați. Ion s-a sfiit mai ales de Titu.
Se sparge hora. Primarul îi gonește, aproape să se bată
cu Vasile, care-i furios de tot... Gheorghe rîde, Ion
îl amenință. Alt început de încăierare; majoritatea
flăcăilor de partea lui Ion, care merg cu toții la cir-
ciumă, pe uliță, cu lăutarii în frunte. Gheorghe trece
prin grădină și ajunge cu ai lui, puțini, înaintea lor
în fața cîrciumii, discuție mare că ȕiganii sînt ai tutu-
ror, că toți plătesc cîte 20 creițari etc.

Cîrciumarul, familia. în fund, notarul cu învăță-
torul fac politică cu bere. în față, lume multă. Flă-
căii la mese. Rachiu. Cîntece. Vine Vasile. Bea. Iar
se ia la harță cu Ion, care acuma e aproape să-l poc-
nească. Intervin bărbați, care scot pe Vasile și-l duc
acasă, alături de circiumă; pe drum, Vasile strigă
mereu calicul etc. Titu a fost față la scandal și a îndem-
nat pe Ion să nu se lase. în fund, petrecere domnească:
cucoanele cu copii etc. îndată ce a plecat Vasile, Ion
ia la răspăr pe Gheorghe. Se încinge bătaia. Gheorghe
cu capul spart e dus acasă. Jidanul se împunge cu
Ion, nu mai vrea să le dea de băut. Flăcăii pleacă. Ion
chiuie biruitor, trece prin fața casei lui Vasile, urlînd.
Se opresc, se sfătuiesc. Flăcăii să se ducă la fete. Pe
Ion îl îndeamnă să intre la Ana. Nu vrea. Feciorii se
despart. Ion rămîne o clipă în fața casei. Amenință

cu pumnul și pleacă spre casă. Ana, zgribulită lîngă
gard, privește dornică după el.

Un cocoș cîntă, aspru, miezul nopții.

[învățătorul cu popa vorbesc de unguri. înv. mo-
eterat, nu știe ungurește. Popa [...]* ' ' ' ziare ungu-
rești etc.]¹

Ms. 2.540, f. 12 v.

[Cearta între popă și învățător. Incitație la înv. Popa
cumpără mobila și o duce cu un ȕigan. învățătoarea
îl înjură. Judecata. I^a Bobotează, popa nu merge
cu crucea. Reclamația la protopop, care obligă pe popă
să meargă vara cu crucea la dascăl.]²

Ms. 2.540, f. 15

Veselia — jocul, cearta Ion — George — Vasile;
cheful, bătaia Ion — George

Zvîrcolirea — Ion la coasă; trecutul; întîlnirea cu
Ana; bătaia cîinilor; întîlnirea cu Florica

Iubirea — sfatul lui Titu; Dumitru; etc. [bătaia
pentru brazdă cu Simion I^ungu]³

Noaptea — noaptea Iubirii. [Reclamația]⁴

Vai! — bătăile Anii

Nunta — cununia Ana — Ion; peșitul, tocmeala etc.

Vicleșugul — spînzurătoarea Avrum; bătăile; pacea
la popa [Gelozia Ana — Florica]⁵

Odrasla — moartea vacii; nașterea copilului

Sărutarea — sărutarea pămîntului; nunta lui George

¹ Notăție ulterioară, cu creion negru.

² Notăție ulterioară cu creion roșu.

^{3,4,5} Adăugat ulterior, cu creion negru.

Ștreangul — moartea Anii
Blestemul — dragostea între Ion și nevasta lui George
George — George află de la Savista; Ion a câștigat procesul
Sfîrșitul — moartea lui Ion

Ms. 2.540, f. 16

VESELIA¹

Satul părea mort. Pitit într-o scrîntitură de dealuri pleșuve, tăiat în două de șoseaua ce leagă Bistrița cu Năsăudul, parcă se ferea de săgețile de fierbințeală ce se năpusteau prin văzduhul alburii. Gîrla Popii, care venea tocmai din granița Vărrării, se strecura pe lîngă casele de pe Ulița din dos și trecea prin dosul casei preotului Belciug și apoi se freca de drumul cel mare pînă-n Trădam, unde se vărsa în Someș, acum era secătă de secetă.

Ms. 2.540, f. 6

CAPITOLELE²

I începutul

II

III

IV

V

VI

¹ început de capitol, abandonat pe parcursul redactării.

² însemnări așternute pe jumătatea unei pagini. Reține atenția schimbarea de titlu, al primului capitol (pînă la ms. 2.540, f. 6: *Veselia*.)

Ms. 2.539, f. 5

II.

ZVÎRCOLIREA

Iubirea Atenei¹ cu studentul Sasu² care scrie pe rampa podului: *Pe lîngă plopul fără soț...* [Atena vorbește cu Livia despre iubirea ei, spune lui Titu că a sărutat-o pe frunte, după o întrevvedere în „salon”. Titu o aprobă. Herdelea și cocoana nu pot vedea pe student, fiindcă mai are cinci ani și nu se știe dacă atunci o va lua fără zestre. El însă nu-i arată neplăcerea, dimpotrivă, e gentil cu studentul. Ei vor s-o mărite cu un popă, care o ia fără o para. [O ceartă în casă pe chestia asta. Titu e de partea părinților, iar pe urmă, cînd Atena plînge în salon, e de partea ei.]³

[Titu ar umbla după fete în sat: Margareta etc.]⁴ Dar neștiind cum să facă, face curte nevastei unui învățător din Trădam (Lang). Asemenea umblă și prin Năsăud la o iubire platonicească cu fata unui profesor.

Frămîntarea Anei, după ce s-a întîlnit cu Ion pe cîmp. [Bătaia clinilor.]⁵

Ion trece pe la Herdelea; familia cîntă în tîrnaț. Îl cheamă să povestească.

Trece Vasile. Zvîrcolirile lui să nu dea fata.

Frămîntările lui George și ale familiei lui.

¹ în roman, *Laura*.

² în roman, *Aurel Ungureanu*.

³ Fragment transferat în carte la cap. III, prg. 2.

⁴ Moment suprimat pe parcursul elaborării romanului.

⁵ în roman, notațiile vor fi dezvoltate în cap. I, sfîrșitul prg. 1. La redactarea cap. II sînt adăugate pagini inedite: explicația sărăcirii Glanetașilor; topografia Pripasului; anii de școală ai lui Ion (v. prg. 2).

Ms. 2.539, f. 5 v.

Herdelea spune lui Ion că bine-a făcut. Popa îl cheamă și-i face morală.

Dușmănia ascunsă dintre Herdelea și popa...

Ms. 2.539, f. 6

III

IUBIREA

întrevedere Ion — Titu. Sfaturile lui Titu.

Lucrul de toamnă la sat. Bătaia lui Ion cu Lungu pentru o brazdă.

Scena de iubire între Atena și Sasu cu sărutarea.

Titu¹ a reușit la nevasta lui Lang. Povestește Ate- nei; mîndria lui. [Povestește lui Miți Grivase², fără a da nume, dar ca ea să știe de cine e vorba.]³

Jour la Atena; invitatele și invitații.

Iubirea lui Titu cu Miți; cum se laudă el cu iubirile. Cărțile ilustrate a le trimite și scrise ungurește.

Titu e cotate ca poet, Atena ca foarte cultă și citită, vezi la jour.

[Pregătiri pentru serata din Năsăud.⁴ Vor merge cu trăsura popii.

Herdelea face o reclamație lui Ion contra unui jude- cător ungur din Năsăud, care în procesul cu Lungul-a

¹ în dreptul r. 12—14, scriitorul notează: „vezi la noaptea”

² în roman, *Lucveția Dragii*.

³ Moment abandonat la redactarea operei.

⁴ în roman, *Arm adia*.

pedepsit fără să-l asculte, numai pe mărturia popii Belciug, care-l ponegrește, spunînd că e bătauș. Ion a fost condamnat 50 coroane.]¹

*

Ms. 2.539, f. 6 v.

Titu a fost, pe cînd era prin a 4-a liceală, scriitor la judecătorie, vara, pe gratis.

*

Jourul și îngrijorarea Atenei. Aurel, venind, stă de vorbă în curte cu Herdelea, care-i spune de Pteancu.² Sentimentele Herdelilor față de el. Aici îl găsește Atena și-l dojenește că n-a intrat. Intră de braț, Aurel îi strînge puțin brațul. Titu e pe cîmp, a vrut să meargă la Lucreția, i-a venit inspirația.

Jurul și sfîrșitul. Pregătirile pentru serată. D-na Herdelea citește rugăciuni.

Atena și Livia³ petrec pe fete pe drumul cel vechi.

Scena Atena — Aurel: Pteancu e băiat foarte bun...

întîlnirea cu Titu, care nu se deranjează din inspi- rație.

Atena, la întoarcere, spune că d-na Lang e acolo singură.

Titu merge repede și se face ca o întîlnește întîm- plător.

¹ Textul, transferat în carte la cap. IV, prg. 4, 5 și 6. Epi- soade inedite în roman: probozirea lui Ion în biserică; hotă- rirea de a se căsători cu Florica (v. prg. 1).

V. și p. 601, ms. 2.539, f. 5, n. 3.

² în roman, *Pintea*.

³ în roman, *Ghighi*.

— Ce-ai zice să te pomenești într-o noapte cu mine în casă?

— Ți-aș da un ceai cu rom...

— Și dacă n-ar fi acasă Lang?

— O, atunci...

Scena, sărutarea.

Titu acasă spune: Foarte drăguță d-na Lang. D-na Herdelea cum n-o suferă pentru că nu știe românește*

Titu și Ion. Sfatul.

Ms. 2.539, f. 7

IV NOAPTEA

Ion deflorează pe Ana. George l-a pîndit și nu se mai uită la ea. Vrajmășia.

Titu a izbutit la nevasta lui Lang, în vremea unui chef pe care-l fac împreună.

[Merge acasă pe jos, se întâlnește cu Ion, care vine de la Ana. Titu povestește.]¹

Serata de la 4 octomvre. Elita Năsăudului.

Ion duce familia Herdelea cu trăsura popii.

[Herdelea e în urmă cu ratele mașinii de cusut și i se pune sechestru pe mobilă.]²

Pe urmă, Roza merge deseori prin Prislop, pe la Herdelea, iar Titu o însoțește acasă. Oriunde vedea ea un adăpost, îl duce pe Titu s-o poseadă, zicînd că-i poetic.

¹ Momente dezvoltate în carte la cap. III, prg. 6.

² în roman, în cap, VI, prg. 7.

Ms. 2.539, f. 7 V-,

1. [George, iubirea lui pentru Ana, și Ion.

2. Judecata în Năsăud; popa martor; Ion pedepsit 8 zile închisoare.

3. Vizita lui Pteancu, familia lui etc.

4¹. Plîngerea lui Ion, făcută de Herdelea, împotriva judecătorului și a popii la ministru.

5. Serata din Năsăud; Titu întovărășește pe fete cu trăsura popii mînată de Ion, căci popa nu dă vizitiul. Partida de popiei la Neumann².

6. Cheful din Trădam: solgăbirăul român, Belciug, Herdelea, Lang, Titu, profesori. Politica.

7. Titu, în cursul chefului, în patul d-nei Lang.

8. Ion deflorează pe Ana... George l-a pîndit pînă dimineața.

9. Ion și Titu se întâlnesc în poartă, după acte.]³

Vasile întreabă, auzind zgomotul: Tu ești, George?

Ion îi ridică repede cămașa. Picioarele fetei tremură, și, fără să se împotrivescă, cu brațele încolăcite în jurul gîtului lui, strîngîndu-l din toate puterile, îi lihaie în ureche: Ionică, ce faci, ce faci... Nu... Nu!... Ion, răgușit, șoptește: Taci, taci!...

Cînd Ana geme, Vasile, trezit din somn:

— Ce faceți voi acolo?

¹ Printr-o săgeată trasată în stînga textului, scriitorul indică trecerea n. 4 înaintea n. 6.

² Moment suprimat la redactarea cărții.

³ Deasupra textului cuprins între paranteze drepte, Rebreanu notează cu creion albastru, pe diagonală: „Aurel începe a face curte Liviei”. Ideea: „Ion și Titu se întâlnesc în poartă, după acte”, abandonată la scrierea cărții.

Titu o sărută toată, pe țițe, pe picioare, apoi face repede subt plapomă. Vrea să se scoale, Roza:

— Stai, micule, stai... Cît te iubesc...

— Să nu vie Lang...

— Nu vine pînă la ziuă... Iar de-ar veni, vine beat. Nu-i deschid pînă treci tu dincolo, îți las ușa deschisă, închid pe asta și poți să ieși cum vrei; ba încă dincolo, pe divan, trebuie să-ți iai adio de la mine... Ce zici, micuțule?

Ms. 2.539, f. 3

V

VAI!

Satul află de păcatul Anei; Vasile află de la tatăl lui George. Burta Anei. Bătăile.

Ion parcă n-o mai cunoaște.

Certuri în casa Herdelea pentru măritișul Atenei. Teologul stăruie. Studentul scrie regulat, asemenea Atena.

Titu ajutor de notar în Vărarea.² [Iubirea lui cu Eugenia, fata notarului.]³

[Licitația la Herdelea. Popa licitează și cumpără mese etc, în glumă. Cocoana e furioasă.]⁴

[Herdelea e dat în judecată de judecător pentru] calomnie.]⁵

¹ în forma definitivă, *Rușinea*.

² în roman *Gargalău*.

³ în carte momentul va fi dezvoltat în cap. VIII, prg. 5.

⁴ în carte momentul va fi dezvoltat în cap. VII, prg. 1.

⁵ în carte momentul va fi dezvoltat în cap. VII, prg. 5.

1. Logodna Atenei cu Pteancu. Belciug le schimbă inelele. Cine vor fi nașii? Familia P.

2. Zvonul în sat că Ana e grea, răspîndit de familia Toma. Ion se bucură și nici nu mai o cunoaște.

3. Herdelea a aflat că ministrul a rînduit anchetă cu judecătorul și-i triumfător că reclamația lui a avut atîta efect. A găsit lui Titu loc la notarul din Măgiuruș¹, dar Roza nu-l lasă pe Titu, că-i prea departe.

4. [Alegere de deputat. Candidatul ungur și român. Herdelea-i pentru ungur ca să se ia bine cu inspectorul cel nou, care-i porc de cîine, căci românii îl știu că-i român. Belciug e cu românul.]²

5. Vasile află de greșeala fetei. Bătăile.

6. Ana, situația ei, bătăile; Vasile o trimite la Ion, după ce George o refuză; Ion întoarce spatele.

7. Crăciunul. Bojotaia.

•

8. Vasile întâlnește pe Ion și-l întreabă~ce are de gînd? Nimic. De unde știu eu că copilu-i al meu? — Cum? N-o iai?

— N-o iau să^știu că mă taie în bucăți!...

[1. Alexandru 38, România

2. Ștefan, 37 ani, inginer Viena, însurat cu germană din Potsdam

4. Liviu, 32 ani, ofițer austriac

¹ în roman, *Gargalău*.

² Momente dezvoltate ulterior în cap. VII, prg. 3 și 5.

6. Virgil, 29 ani, doctor, va fi în război
7. Ion, 27 ani, în Cernăuți la bancă, director
9. George, preot — 26 ani
10. Marcu, student în drept, 23 ani
11. Vasile, elev cl. VIII, 19 ani

3. Profira, 34 ani, măritată în Basarabia
5. Ludovica, 30 ani, măritată cu un avocat
8. Eugenia, măritată, în România, 28 ani.

Pteancu
însurat, de 40 ani]¹

57	64
38	38
	6

Ms. 2.539, f. 10

VI

NUNTA

Vasile umblă după Ion. învoiala, peșitul, tocmeala. Herdelea e naș.
Nunta.

¹ însemnări ulterioare (cu cerneală neagră), la sfârșitul ms. 2.539, f. 8 v. în colțul din stînga, pe diagonală. Restul notațiilor de pe filă sînt făcute cu creion negru.

Nunta Atenei cu teologul, care va fi popă în Sătmă, unde Atena va face apostolat românesc.

Titu, dat afară din Vărarea ¹ pentru șmecherii, e acasă la nunți.

[Popa vine după lucruri cu un țigan. Cocoana îl înjură. Certeți. Familia Herdelea e tare în a porecli și-i zice: „Pămătuf”.]²

Ms. 2.539, f. 10 v.

[1. Nunta Atenei la biserica din Năsăud. Plecarea ei în Sătmă cu căruța.

2. Tocmeala între Vasile și Ion, apoi învoiala.

3. Sechestrul la Herdelea pentru mobilă. Titu se duce în Vărarea. Inspectorul cel nou.

4. Nunta Ion — Anuța. Herdelea naș.]³

[1. Titu în Nimigea-Ungurească⁴

2. Herdelea povățuiește pe Ion să ia pe Ana. Ion se supără foc. Gîndurile și starea lui. în vremea aceasta e chemat la judecătorie la anchetă; cine i-a făcut plîngerea. Spune că învățătorul. Belciug află acestea și știind că în plîngere a fost acuzat și el, deoarece și el a fost la anchetă, apoi pentru că bătăile zilnice ale lui Vasile îl indignează, îndrăgește pe Ion. într-o duminică cheamă pe Ion cu Glanetașu și Zenobia, pe Vasile cu Ana și-i face să se învoiască. Tocmeala pe pămînt.]⁵

¹ V. și p. 606, ms. 2.539, f. 8, n. 2.

² V. și p. 606, ms. 2.539, f. 8, n. 4.

^{3,4} Fragmente șterse ulterior din plan.

⁵ în roman, Gargalău (v. și p. 609, ms. 2.539, f. 10, n. 1 și p. 607, ms. 2.539, f. 8 v. n. 1).

3. Supărările lui Herdelea: e chemat la judecător pentru plîngere, află că inspectorul cel vechi, protectorul lui, s-a pensionat, greutățile cu pregătirile de nuntă, plăți, sechestru pentru mobilă...

4. Plecarea lui Titu din Nimigea și supărarea învățătorului. Ion vine și-l roagă să-i fie naș, ceea ce el primește, deși i-a făcut rău.

5. Nunta lui Ion. Vasile cu gîndurile și supărările.

6. Nunta Atenei în Năsăud și plecarea ei.

[D-na Herdelea și fetele fug
de-acasă cînd e sechestrul...]

Ms. 2.539, f. 11

A mers cu drag între unguri.

În Nimigea-Ungurească — o insulă ungurească în mijlocul mării românești — Titu vede mijlocul satului unguresc — biserica cu cocoș, frumoasă, nouă, școala cu etaj, cancelaria... iar pe la margini căsuțele românești, biserica românească ca un grajd hodorigit etc.

Și atunci își zice: „Uite... o cetate asediată... Asaltatorii sînt desculți, flămînzi, zdrențuiți, dar neîmbîlînziți stăruitori... Cetatea trebuie să cadă...

Atunci își aduce aminte de Cepan, sat săsesc... unde cînd mergea el la Bistrița, copil mic, era numai bordeiul văcarului în capul satului și acum e jumătate satul românesc...

¹ Notație ulterioară, la sfîrșitul paginii, în colțul din stînga, pe diagonală.

În Tăut — ungurii românizați care se înfurie dacă le spune că sînt unguri, deși părinții lor vorbesc prost românește.

Se uită apoi seara la hartă, împreună cu băiatul notarului: precum e Nimigea-Ungurească, așa e asediat neamul românesc din toate părțile, dar nu de armate desculțe, ci puternice...

Și atunci își dă seama ce rezistență grozavă trebuie să opună neamul acesta ca să nu fie inundat. Și toată istoria neamului defilează și o încredere mare îl cuprinde, și o mîndrie, că e român...

Nu se mai gîndește la Roza toată seara.

A doua zi nu mai vorbește ungurește cu notarul ovreu, nici cu fiul lui student; pe preoteasa unguroaică o evită, deși-i făcuse curte, în schimb se duce la popa românesc și stă toată după-amiaza, și tot i se pare extraordinar.

Iar cînd peste cîteva zile notarul îl trimite să strîngă ^ăloage de la cei rămași în urmă cu dările, întîlnește pe femeia care-i zice: „N-avem, d-șorule, decît sufletul din oase", aduce zăloage numai de la unguri...

Și apoi peste o săptămînă pleacă acasă, brusc. Nu mai vrea să vadă unguri...

Herdelea însă e supărat c-a plecat...

Ms. 2.539, f. 21'

ALEGEREA DE DEPUTAT ¹

¹ însemnările (în cerneală neagră) de pe f. 21, mult mai -apropiate de fabulația și succesiunea episoadelor din roman decît cele de la f. 21 v. (redactate cu creion negru), par a fi ulterioare acestora din urmă.

² Notație ulterioară, cu creion albastru (în carte la cap. VIII, prg. 1).

1. Titu în Vărarea. Venirile lui pentru Roza. Iubire oriunde. Bani; şmecheria cu ţidulele.

[2. Vasile îşi întoarce vorba: dă toate locurile lui Ion, dar uzufructul şi-l păstrează pînă la moarte.]¹ Ion se răzbună pe Ana, o bate, o trimite acasă; Vasile o bate, o trimite înapoi.

[3. Licitaţia la Herdelea; popa cumpără, trimite după lucruri, cearta cu cucoana.

4. Titu s-a întors acasă pentru Roza, dar Lang e dat afară pentru că a fost găsit beat în clasă²... Umblă după Margareta. E hotărît să plece în România. Atena vine borţoasă, duce la ea pe Livia.]³

5. Spînzurătoarea lui Avrum şi Ana.

6. Ion dă în judecată pe Vasile; popa pe cucoană; judecătorul pe Herdelea şi Ion.

*

1. Licitaţia. Popa cumpără. Cearta cu popa.

2. Ion după nuntă rău cu Ana, ochii după Florica. Apoi să scrie locurile pe numele lui. Vicleşugul lui Vasile. Cinci locuri şi nimic mai mult, dar nici acelea scrise. Ion turbează, vine acasă, bate rău pe Ana.

[3. Activitatea lui Titu în sat. Înaintea alegerii de deputat. Lang a plecat.

4. Ion trimite pe Ana să spuie lui Vasile c-o goneşte; acesta o bate şi înapoi; Ion o omoară şi o goneşte. Ana fuge la Herdelea, care o duce la Ion. Dumitru la Glanetaşu, că îl bate Firoana.

5. Citaţia Herdelea la tribunal. Jalea. Titu pregătit pentru Vărarea.]⁴

¹ în roman la cap. IX, prg. 3.

² în roman la cap. VI, prg. 6.

³ Fragment anulat ulterior de pe această filă; indicaţia ^Atena vine borţoasă, duce la ea pe Livia", în roman la cap. IX, prg. 1.

⁴ Notăţii şterse, ulterior, de pe această filă.

6. Ion goneşte iar pe Ana, care vine cu Vasile la Herdelea; cheamă pe Ion. în loc de învoială, bătaie. Ana rămîne însă la Ion.

7. Ion se duce la popa pentru sfat, care-i spune c-a dat în judecată pe d-na Herdelea şi sfătuieşte să tragă în judecată pe socru-său. Adună material pentru biserica nouă.

Ms. 2.539, f. 21 v.

VII

VICLEŞUGUL¹

Vasile nu vrea să dea locurile făgăduite lui Ion pînă la moarte. Certuri. Ion bate pe Ana, o trimite acasă; Vasile o bate, o trimite înapoi.

întîlnirea la Herdelea. Bătaia între ginere şi socru. [Spînzurătoarea lui Avrum şi Ana.]²

[Titu vine acasă din Măgura, unde e la Candale ajutor]³.

[Ion dă în judecată pe Vasile pentru locuri.]⁴

Popa dă în judecată pe cocoana.

[Judecata lui Herdelea; condamnarea; suspendarea.]⁵

Ms. 2.539, f. 22'

1. Alegerea de deputat. Activitatea Titu şi Herdelea; cearta acasă.

¹ în roman, Vasile.

²,⁴ Episoade transferate în carte la cap. VIII, prg. 6 şi prg. 2.

³ Episod transferat în carte la cap. XII, prg. 4.

⁵ Episod transferat în carte la cap. VIII, prg. 7 şi cap. IX, prg. 4.

V. şi p. 606, ms. 2.539, f. 8, n.5 şi p. 607, ms. 2.539, f. 8 v., n. 2.

⁴ înclinăm a crede că însemnările (în cerneală neagră), de pe această filă, mult mai apropiate de fabulaţia romanului decît cele de la f. 22 v. (scrise cu creion negru), sînt ulterioare acestora.

2. Ana naște un băiat. Bucuria lui Ion. Naș va fi Toma, care clădește casă nouă de piatră pentru George, care se va însura la toamnă. Ion nu mai vrea să știe de iubire. Copilul îl face și mai hrăpăreț de moșie-

3. Scrisoarea de la Atena.

5. Avrum — Ana.

6. La tribunal. Condamnarea.

4. Titu în Vărarea; familia Eugenia;¹ Virginia Grivase².

pvin august

1. Alegerea de deputat — la Herdelea.

2. Ana la Baci. învoiala cu Ion-
Procesul merge înainte.

3. Scrisoarea de la Atena.

4. Ana naște.

5. Titu în Vărarea.

6. Avrum

7. La tribunal.

Ms. 2.539, f. 22 tv

VIII

ODRASLA

Nașterea copilului lui Ion; moartea vacii.

Judecata. Ion [cîștigă]¹ procesul. Bătaia în Trădam la circiumă. Ion gonește pe Ana.

Titu iar e acasă.

¹ V. p. 606, ms. 2.539, f. 8, n. 3.

² în roman, *Virginia Gherman*.

³ în proiectele inițiale *Fetița*, în roman *Copilul*.

⁴ Șters și înlocuit cu „pierde”.

[Atena vine acasă, cu burta mare. S-a burghezit.]¹
Nu mai face versuri.

Titu cu Ion se sfătuiesc. Lui Ion îi place Florica, pe care vrea s-o ia George. Titu umblă după Margareta, căci [pe Lang l-a dat afară inspectorul cel nou pentru beție, și astfel Titu scapă de Roza.]²

[Judecata popii cu cocoana.]³

Acuma Titu merge în Vărarea. Dragostea cu Eugenia.⁴

*Ms. 2.539, f. 23**

TOAMNA ȘI IARNA

1. Moartea lui Dumitru de față cu Ana, pe cînd se rade. Cearta cu Firoana pentru cinci zloți. Gîndurile Anei de moarte, căci Ion o maltratează mereu* Ion a gonit-o acasă.

2. Suspendarea lui Herdelea; venirea Atenei și ducerea Liviei la ea.

[3. împăcarea lui Ion cu Vasile la popa; cinci locuri și reprimă pe Ana.]⁶

4. Titu înj Vărarea; conflictul saso-român. Partea lui Titu; ancheta locotenent-major.

¹ V. și p. 612, ms. 2.539, f. 21, n. 3.

² V. și p. 612, ms. 2.539, f. 21, n. 2.

³ în carte, transferat la cap. X, prg. 1.

⁴ V. și p. 606, ms. 2.539, f. 8, n. 3.

* însemnările (toate în cerneală neagră) de pe această filă ipar a fi ulterioare celor de la f. 23 v. (creion).

⁶ La redactare, momentul va fi inclus în cap. VII, prg. 2

6. Ion¹ sărută pământul.
5. Popa nu merge cu crucea la Herdelea.

Ms. 2.539, f. 23 »»

IX

SĂRUTAREA

Ion sărută pământul ce i l-a dat Vasile, în schimb a reluat pe Ana, după ce s-au împăcat la popa. Ion face apel la procesul cu Vasile; vrea tot pământul.

[Nunta lui George.]²

[Ana observă că lui Ion îi fug ochii după Florica* pe care o sărută chiar la nuntă și o strânge când o joacă pe bani.]³

Popa nu merge cu crucea la dascăl, care-l reclama la episcop, care obligă pe popa din Lușca să vie vara cu crucea.

Ms. 2.539, f. 24

1. Ion și Ana, după ce au câștigat tot pământul. Rău mereu. Ion umblă după altele.

2. Herdelea s-a mutat în Năsăud. Viața acolo,, scriitor la avocat. Procesul cu Belciug.

¹ Pe manuscris, o săgeată indică inversarea n. 6 și 5.

² în roman, transferat la cap. X, prg. 2.

³ în roman, transferat la cap. VI, prg. 8; însemnarea „pe care o sărută chiar la nuntă și o strânge când o joacă pe bani” e făcută ulterior, cu cerneală neagră.

3. Nunta lui George cu Florica; Ana vede iar pe Ion cu Florica.

4. Belciug cu biserica. învățătorul suplinitor Zăgreanu — român ungurit.

5. Titu la Candale¹ în Măgura — [cîteva rînduri]*-

6. Savista spune Anei de Ion cu Florica; Ana se spînzură.

Iarna, pînă în postul Pastelor.

Ms. 2.539, f. 24 v.,

X

ȘTREANGUL

Ion bate pe Ana. Ana se spînzură. Herdelea, suspendat, e în Năsăud.

*Ms. 2.539, f. 25**

1. Remușcarea lui Ion. Dragostea pentru copil. Nădejdi. Vasile. înmormîntarea Anei.

2. Herdelea cîștigă procesul. Revine Prislop, fără. să se mute.

3⁴

3. Moartea copilului lui Ion. Desperarea și beția lui L

4. Titu în Măgura. Băile de la Sîngeorz. Banii lui înîtlînirea cu cumnata lui, sora lui Pteancu din Roma-

¹ în roman, *Căldăraru*.

² Adăugat ulterior cu creion negru. Restul însemnărilor? sînt făcute cu cerneală.

³ însemnările de pe această filă, în cerneală neagră, mai* apropiate de realitatea faptică a cărții, ne determină să credem că sînt redactate ulterior celor de pe f. 25 v. (în creion, negru).

⁴ Pe manuscris, o săgeată indică trecerea notației: „Ion cu Florica pe cîmp. La închisoare o lună, în Năsăud” (v. p. 618), la pct. 3.

iiia; alții din România; hotărîrea să plece. Aranjare pentru adunarea „Astrei”.

5. Ion a pierdut tot. Umblă după Florica. Regretele lui și împăcarea cu sine însuși.

april-mai-iunie-iulie

Ion cu Florica pe cîmp. La închisoare o lună, în INăsăud.

*

Titu se împrietenește cu deputatul din România, care-i spune:

— Vă dorim cu inima, dar gura trebuie să ne fie mută.

Același lucru îl spune la Sibiu președintele „Astrei”.

*

Herdelea își reia școala. Examenul. Inspectorul «vine. Conflictul. Apropierea de Belciug.

Ms. 2.539, f. 25 v.

XI

BLESTEMUL

[Ion se jură și se blestemă cînd doctorii taie pe Ana moartă.]¹

întîlnirea lui Ion cu Florica.

Herdelea se întoarce iar înapoi în sat. Pedepsa cu închisoare i-a fost schimbată în bani, iar suspendarea sfîrșită.

¹ Episod abandonat la redactarea romanului.

[5. Moartea copilului lui Ion — Vasile și Ion — Florica.

6. Examenul, inspectorul, împăcarea cu Belciug.

7. Invitația la Sîngeorz; Titu.

8. Ion și Florica.]¹

*Ms. 2.539, f. 26**

1. Plecarea lui Titu. Astra la Sibiu. Serbările românești.

2. George află de Ion după Florica, de la Savista*.

[3. Inspectorul cel nou. Inspecția. Amenințarea românilor.]¹

4. Ion și Florica. Aranjarea întîlnirii. Savista previne pe George.

5. Împăcarea lui Belciug cu Herdelea. Pensionarea» Herdelea.

6. Moartea lui Ion...

august — septembrie

1. George află de Ion și Florica.

2. Sîngeorz — și Zăgreanu cu Livia.

3. Belciug, biserica.

4. Ion și Florica, aranjarea întîlnirii. Savista previne pe George.

¹ Notății ulterioare, în cerneală neagră.

² Notățiile de pe această filă, cu cerneală neagră, foarte apropiate de succesiunea momentelor romanului, par a fi ulterioare celor de la f. 26 v., în creion.

³ V. p. 620, ms. 2.539, f. 26 verso, n. 2.

⁴ Adăugat ulterior, cu creion negru.

5. Titu, ca să plece la „Astra”, vine în Năsăud. în-
tîlnirea cu Ion.

6. Moartea lui Ion.

Ms. 2.539, f. 26 v.

XII GEORGE

George află de la Savista că Ion umblă cu Florica.

[Ion cîştigă procesul cu Vasile.]¹

[Inspectorul cel nou: ungur mare. Trage la Herdelea
şi e indignat că nu vorbeşte ungureşte în casă şi că
cucoana nu ştie o bobă. Inspecţie severă. Copiii nu
ştiau ungureşte, trebuie să ştie. Un avertisment lui
Herdelea.

Herdelea se împacă cu popa pentru apărarea şcoa*
lei.]²

*Ms. 2.539, f. 27**

1. George. Autopsia lui Ion. Florica. [Titu la în-
mormântare.]⁴

2. Plecarea lui Titu în România — sub formă de
^scrisoare...⁵

3. învăţătorul cel nou — Zăgreanu.

4. Vasile lasă toată averea bisericii.

5. Herdelea în Năsăud. Curtezanii Liviei.

¹ Moment anulat la redactarea romanului.

² Episod transferat, ulterior, în cap. XI, prg. 6.

³ Notătiile de pe această pagină, cu cerneală, par ulterioare
acelor de la f. 27 v. redactată în creion.

⁴ Moment abandonat la redactarea cărţii.

⁵ Pe manuscris o săgeată indică trecerea pct. 2 înainte
ipct. 6.

— Scrisoare.

6. Sfinţirea bisericii celei noi. Petrecerea. în viitor». Trecut şi viitor...

septemvres şi începutul octomvres

Ms. 2.539, f. 27 v~

XIII SFÎRŞITUL

Ion a luat în primire locurile. Fericirea lui. Cheful
la Trădam. Vine acasă la Florica. Moartea lui.

Herdelea trece la pensie şi se*mută definitiv la Nă-
săud, scriitor la un avocat.

Titu pleacă în România.

[În Prislop vine un învăţător ungur; jalea popii;
bucuria lui că poate sfinţi biserica cea nouă, cu care
prilej face şi o serbare cu dans, unde merge Herdelea
cu Livia şi unde învăţătorul cel nou dă un fel de exa-
men de limba românească, căci fără ea nu se poate
în Ardeal.]³

Ms. 2.539, f. 28

ION³

I. *începutul*

1. Drumul. Satul. Privelişte generală.

2. Hora. Lăutarii.

¹ în proiectul iniţial *Moartea*.

² însemnări ulterioare, în cerneală neagră. Momentul; „f)~
văţătorul cel nou dă un fel de examen de limbă românească, căci
fără ea nu se poate în Ardeal”, abandonat ulterior.

³ Adăugat, cu creion albastru.

3. Primarul, Glanetașul, Macedon, Savista etc.
4. Ion. Sfirșitul jocului. Ana.
5. Ion și Ana — Vasile Baciuc trece aiurea.
6. George.
7. Belciug, d-na Herdelea, Titu, Atena.
8. Vasile Baciuc. Conflictul cu Ion.
9. Cîrciuma lui Avrum.
10. Ion și Titu. Ațîțarea.
11. Ion și George — bătaia.
12. Ana.

II. *Zvîrcolirea*

1. Glanetașu, Zenobia.
2. Ion la cîmp. Trecutul etc. Ana. Florica.
3. Ana a văzut scena cu Florica. Vasile o amenință pentru Ion.
4. Casa Herdelea. Titu, trecut etc. începutul cu d-na Lang. Lang. Cancelaria notarului.
5. Herdelea și d-na Herdelea. Toma și George. Bătaia de ieri. Belciug. Ion.
6. Ion seara la Herdelea. Trebuie să ia pe Ana.

Ms. 2.539, f. 29

III. *Iubire...*

1. Dojana lui Ion în biserică. Hotărește să lase pe Ana. Seara la Florica.
2. Casa lui Herdelea. Pteancu și Aurel. Cererea lui Pteancu în scris.

3. Bătaia lui Ion cu Lungu.
4. Jour la Atena. Atena și Aurel.
5. Roza Lang. Declarația Titu.
6. Titu și Ion.
7. Atena consimte să ia pe Pteancu.

IV. *Noaptea*

1. George și Ana. Revenirea lui Ion.
2. Judecata cu Lungu. „Condamnarea lui Ion..
3. Pteancu anunță că vine; sosirea lui Pteancu.
4. Serata dansantă la Năsăud.
5. Herdelea face plîngerea lui Ion contra sentinței.
6. Un chef la Trădam, cu politică etc.
7. Titu posedă pe d-na Lang.
8. Ion posedă pe Ana.

V. *Vai!*

1. Bojotaia.
2. Logodna Pteancu — Atena.
3. Păcatul Anei iese în vileag.
4. Se află că Herdelea a făcut plîngerea lui Ion.
5. Bătaia Anei.

*Ms. 2.539, f. 30**

6. Ana se duce la Ion, zadarnic.

VI. *Nunta*

1. Titu în Nimigea-Ungurească.
2. Ion e obraznic cu Herdelea; zbuciumarea lui..
3. Tocmeala dintre Ion și Vasile la Belciug.
4. înțelegerea între Ion și Vasile.

5. Titu pleacă din Nimigea; schimbarea lui.
6. Neplăcerile lui Herdelea se țin lanț; scena la berărie.
7. Revederea Titu — Roza.
8. Nunta lui Ion.
9. Nunta Atena — Pteancu.

V I I *Vasile*

1. Sechestrul și cearta cu Belciug.
2. Vicleșugul lui Vasile.
3. Titu și alegerile de deputat.
4. Ana intervine la Vasile pentru locuri; amândoi o bat.
5. Titu și Herdelea în fața alegerii.
6. Încercarea de împăcare Ion — Vasile la Herdelea.
7. Belciug sfătuiește pe Ion.

VIII. *Copilul*

1. Alegerea de deputat.
2. Ana, gonită, vine acasă la Vasile. Semiînțelegerile Ion — Vasile.
3. Scrisoarea de la Atena.

Ms. 2539 f. 37

4. Ion, deși obținut 12 locuri, bate pe Ana; Ana naște.
5. Titu la Vărarea; visuri, Virginia.
6. Suferința Anei; Avrum s-a spânzurat.
7. Procesul lui Herdelea la tribunal; suspendat.

i

i

IX *Sărutarea*

1. Vine Atena pe-acasă.
2. Moartea lui Dumitru.
3. Vasile renunță la toate locurile de frica procesului.
4. Herdelea, suspendat, își caută post. Onișor ajută.
5. Zbuciumările lui Titu; conflictul cu jandarmii*
6. Herdelea și Belciug, despre locul casei.
7. Titu pleacă la Măgura.
8. Ion sărută pământul.

X. *Ștreangul*

1. Herdelea s-a mutat în Năsăud.
2. Ion umblă după Florica.
3. Belciug se frământă; în preajma împăcării cu H.
4. Titu în Măgura.
5. Ana se spânzură.

XI. *Blestemul*

1. Înfirmarea Anei; teama lui Ion de copil.
2. Herdelea achitat.
3. Ion la pușcărie.
4. Herdelea-și reia locul la școală.

Ms. 2539, f. 32

5. Moare copilul lui Ion.
6. Planurile lui Titu pentru România.
7. Examenul din Prislop; împăcarea Herd. — Belciug.

8. La Sîngeorz cu cei din România.
9. Ion și Florica se posedă.

XII. *George*

1. Savista spune lui George.
2. Herdelea trebuie să iasă la pensie.
3. Ion și Vasile se învoiesc la Belciug, să dăruiască bisericii.
4. Titu pleacă spre Sibiu.
5. Ion și Florica; Savista-i pîndește.
6. Titu la Sibiu; serbările „Astrei”.
7. Lovitura lui George.

XIII. *Sfîrșitul*

1. Moartea lui Ion.
2. înmormîntarea lui Ion.
3. Livia și Zăgreanu.
4. Scrisoarea lui Titu din București.
5. Sfințirea noii biserici.

Ms. 2.539, f. 33

6. Titu în Măgura. Invitația la Sîngeorz.
7. Examenul în Prislop. Herdelea trebuie să-și dea demisia.

**[Chestia casei lui
Herdelea trebuie
tranșată!]**

- împăcarea cu Belciug.
8. Sîngeorz.
9. Ion și Florica pe cîmp.

Adăugat la revederea planului.

•

1. George află despre Ion cu Florica de la Savista.
2. Demisia lui Herdelea; Zăgreanu cu Livia.
3. Vasile și Ion la Belciug, renunță în favoarea bisericii.

Pregătiri pentru sfințire.

4. Titu vine acasă. Întîlnirea cu Ion, care e fericit. Plecarea lui Titu.

ugust g Aranjarea întîlnirii Ion și Florica. Savista previne pe George.

6. Titu la Sibiu. Serbările „Astrei” — Vede pe Liviu, căp. de stat-major, care are vederi absolut contrare etc.
7. Moartea lui Ion.

1. Autopsia. Blestemul lui George. Florica grea.
2. înmormîntarea lui Ion. Belciug. Vasile și averea rămasă bisericii.
3. Herdelea în Năsăud. Zăgreanu cu Livia. Pregătiri p. sfințire. Zăgreanu e numit.
4. Plecarea lui Titu în România cu scrisoare.
5. Sfințirea bisericii. Hora mare. Alții noi.

**Tomii îi spune
avocatul că
George are să
scape ușor.
Florica e grea.**

[Cînd George își ia rămas bun de la Florica, judecătorul zice ungurește doctorului:

— Credința mea este că dacă n-ar exista femeia pe pămînt, n-ar exista nici codul penal!]

Adăugat cu creion negru.

I O N ¹

Numele persoanelor, localităților, **caselor, dealurilor etc.**

¹ Au fost grupate sub această „copertă” — concepută ca atare de însuși I/iviu Rebreanu — toate listele onomastice și toponimice întâlnite printre diversele file ale caietului de creație. Excepție primele pagini ale proiectului *Zestrea*, care, oferind cititorului embrionul romanului de mai târziu, am considerat util să fie prezentate separat, alături de celelalte notații ale autorului lor.

S-a urmărit ca documentele să fie rînduite în ordinea redactării. Prin unele indicații din subsolul paginilor încercăm să stabilim legăturile ^necesare cu restul filelor din caietul de creație.

Popa Moise Belciug — slab, operat de rinichi la Viena, sătenii îl * compătimesc că are numai un rinichi și la vreme au discutat pe larg chestia cum poate trăi așa; spîn, blond, răutăcios; preoteasa i-a murit; o țarancă bătrînă îi ține casa, țaranii zic că se duce la Bistrița la femei, că-n sat e cinstit. Acru.

Titu — fiul învățătorului, 25 ani, înalt, molîu, cam amoral. E sfetnicul lui Ion. A fost ajutor de notar în cîteva locuri și pretutindeni a făcut cîte ceva. Familia are mari speranțe întrînsul.

Iosif Cujnia.

Avram Oprea — la văduva lui e hora; curtea și șura — Todosia.

Petre Jurca.

Matei Boscu.

Ștefan Gavra.

Florea Tancu — primarul, bătrîn, grav cu sătenii etc.

Ștefan Țița — Dumitru nebunul²

Toader Ilina

Crăciun Bălan

¹ F. 21 – 23 (ms. 2.540) sînt redactate în creion negru (ca și însemnările de la f. 20, 32 – 34, ms. 2.540). așternute pe o hîrtie asemănătoare (v. *Addenda*, p. 595, 593–595).

² Nume șters, ulterior, de pe f. 22.

Nume definitive în paginile romanului (în ordinea apa* riției): Zaharia Herdelea, d-na Herdelea, Alexandru Pop-Glanetașu, Macedon Cercetașu, Florea Tancu, Avrum, Todosia» Maxim Oprea, Briceag, Holbea, Găvan, Ștefan Hotnog, Trifon Tătaru, Simion Butunoiu, Cosma Ciocănaș, Simion Xungu, Toader Burlacu, Ștefan Ilina, Floarea (nevasta lui Mace-

*Martin Ciupici*¹

*Zaharia Herdelea** — învățătorul; nevasta lui, Ludovica; copiii: Titu, Caton, Romulus, Atena, Livia și alții mai mici. El însuși face pe unguritul; în joc* și acasă român înfocat.

Nicolae Lețu

*Alexandru Pinte*¹ — tatăl lui Ion — Glanetașul

George Sălăgeanu

Moise Tripa

Leonte Viniș

Paul Baci — tatăl lui Gheorghe⁴

Lazăr Marina

Constantin Rotam

Dumitru Socot

Ilie Onu

Miron Badea

Mihai Bojoc

don), Savista, Măria (nevasta lui Trifon Tătaru), Vasile Baci, Floarea Căruntu, Ion (feciorul Glanetașului), Ana (fata lui Vasile Baci), Margareta lui Cosma Ciocănaș, Florica (fața Todosiei, verișoara Savistei, nevasta lui George), Zenobia (mama lui Ion Glanetașu), George Bulbuc, Ilie Onu, dr. Filipoiu, preotul Belciug, Laura, Titu, Nistor, Aizic (fiul lui Avrum), Toma Bulbuc, Iftode Condratu, Ghighi, Dumitru Moarcăș, Valentin Dragu, Lucreția Dragu, învățătorul Lang, Roza Lang, prof. Oancea, notarul Stoessel, practicantul Hornstein, Simion Munteanu (unchiul d-nei Herdelea), baba Rodovica, Zimăla, Cernatony, George Pinte, Aurel Ungureanu, d-șoarele Bocu, Blvira (fiica d-rului Filipoiu), Margareta Bobescu, Spătaru (profesor), Elena și Alexandrina Spătaru, Silvia

1-2-3 Nume șterse, ulterior, de pe f. 22.

⁴ Ulterior șters și adăugat: Vasile (Vasile Baci, n.n.).

Ms. 2.540, f. 24

Tănase Buhala
Aurel Dolga
Toader Lăcătușu
Trifon Tătaru¹ ~ pe fata lui o ia Gheorghe
Alexe Danciu
Simion Lungu² cu el se bate Ion p. brazdă
Anton Tomșa
Eroul? Ion Bulbuc — Gheorghe Bulbuc³

Ms. 2.540, f. 25

Vasile Condoroiiu
Filip Tîrnoveanu
Nistor Prîslea
George Turcu

Varga, Vica (fata popii din Vărarea), Bălan (funcționar la Poștă), Ștrul, Augustin (cărăuș în Armadia), prof. Romașcu, prof. Ștefan Oprea, Goghi, Madarasy (silvicultor), Vasile Chițu, (solgăbirău), Neumann, prof. Maierianu, avocatul Paul Damian, Profira (mama lui Pintea), Alexandru Pintea, Profira Pintea, Ștefan Pintea, Ludovica Pintea, Liviu Pintea, Virgil Pintea, Ionel Pintea, Marcu Pintea, Vasile Pintea, Eugenia Pintea, Victor Grozea (soțul Ludovicăi Pintea), Gogu Ionescu (deputat), baba Firoana, copistul Ghiță Pop, Cahan, Friedman, Horvath, Lendvay (avocat), Ion Ciocan (deputat), Victor Groșoru (avocat), Bela Beck, Paraschiva, Cîntăreanu (notar), d-na Cîntăreanu, Eugenia (fiica lui Cîntăreanu), Virginia Gherman, ing. Vasile Popa, Petre (fiul lui Ion Glanetașu), Rîfcă (soția lui Avrum), Laurenț din Birgău, învățătorul Nicolae Zăgreanu, Alexe Căldăraru, Măria (fiica Laurei), Nicolae Tătaru, d-na Groșoru, Iona, Atena (soția lui Alexandru Pintea), Alecu, Ionică și Zoe (copiii Atenei Pintea), Ștefan Popa, Barbu Luca (redactor).

Cîteva din aceste nume ne sînt cunoscute din nuvelistică: Avrum, Todosia, Firoana și Cîntăreanu (fără ca ultimul să aibă înrudiri caracterologice cu lumea *Golanilor*).

i - ³ Nume șterse ulterior de pe f. 24.

Dănilă Riscau
Atena, fata învățătorului ¹
Gheorghe Oiță

Ms. 2.540, f. 26

Eroina Ana ²
Ștefan Rosmarin
Lupu Chirițoiu
Ion Berbec
Toader Fătu
Vasile Țugulea
Stan Colac

¹ Nume șters ulterior de pe f. 25.

² Nume șters ulterior de pe f. 26.

Nume din caietul de creație abandonate pe parcursul elaborării romanului:

Iosif Cujnia, Petre Jurca, Matei Boscu, Ștefan Gavra, Ștefan Țița, Martin Ciupici, Nicolae Lețu, George Sălăgeanu, Moise Tripa, Leonte Viniș, Lazăr Marina, Constantin Rotaru, Dumitru Socot, Miron Badea, Mihai Bojoc, Tănase Buhala, Aurel Dolga, Toader Lăcătușu, Alexe Danciu, Anton Tomșa, Vasile Condoroiiu, Filip Tîrnoveanu, George Turcu, Dănilă Rișcău, Gheorghe Oiță, Ștefan Rosmarin, Lupu Chirițoiu, Ion Berbec, Toader Fătu, Vasile Țugulea, Stan Colac, Șerban Mititelu, Eremia Popa, Oprea Mustață, Victor Golanu, Marin Cătana, Ilie Ciochină, Tănase Barbaroșă, Vasile Văduva, Nicolae Pagubă, Toader Mirion, Nicolae Foartă, Cristea Mucenicu, Isac Voicu, Avram Ciuiu, Mihai Ciufu, Gheorghe Gubavu, Ioniță Mănuc, Lazăr, Horia, Cloșca, Lucreția, Caton, Romulus, Ru-hăla, Toader și Petre (fiii lui Vasile Baciui), Vasile Purcelu, Nistor Scărpinoiu, Andrei, Ignat, Silvestru, Ifrim, Ichim, Maftei, Damian, Terente, Nicodim, Iftodie, Chirilă, Varvăra, Dănilă*

Simion Butunoi ¹
Șerban Mititelu
*Eremia Popa**
Oprea Mustață
Ion Cercetaș
Toader Burlacu,² a avut trei neveste și o omoară
 de bucurie, că nu l-a bătut piatra
Victor Golanu

Marin Cătana ⁴ — fratele lui Ion
Ilie Ciochină
Tănase Barbaroșă
Vasile Văduva
Nicolae Pagubă
Toader Mirion
Nicolae Foarță

Ciocănaș ⁵
Cosma Ceaunaș
Cristea Mucenicu
Isac Voicu
Avram Ciuiu
Ștefan Hotnog ⁶
Mihai Ciufu
Gheorghe Gubavu
Ioniță Mănuc

i-« Nume ulterior șterse de pe f. 27, 28, 29.

j *învățătorul*, 7 copii, ceartă veșnică cu nevasta, nu
 prea știe ungurește, toți nume romane, naționalism.
Popa Grozea, bătrîn, crucea lui Hristos, respect,
 preoteasa — roabă bătrînă, puțin crai; băiatul la
 teologie. Moare curînd și-i urmează *Lazăr*, spin, însu-
 rat cu fată de la oraș, mîndră, fără relații cu satul;
 2 copii: *Horia* și *Cloșca*. *Iazăr* se ține cu sucita l'u-
 creția, frumoasă. Suciul idiot — altfel pare.

Alexa Candale.

Notarul — *Sînziana**, 2 copii etc,
din altsat.

Pădurarul — ungur, român însă,
 copii

Baroneasa Ileana
Jidanii cu porecele

I
 |
j

Toader cu Matroana ¹ care se bat mereu, bețivi
Boroiu
*Macedon*² cu oastea
Zaharia cu puterea

Dascălul cel vechi tușește, iar cînd l-apucă tusa,
 nu-l lasă pînă nu-l învinețește. în fiecare seară, cînd
 e frumos, șade pe prispa lui, povestește, dar după
 vreun ceas îl apucă strănutatul; strănuta'atît detare,
 că se aude în tot satul, iar copiii se sperie; strănută:
 pchiii! Toți vecinii îi strigă mai în batjocură, de pe
 la casele lor: Noroc!

¹ Nume întîlnit și în *Boanghina*, încorporată de Reboreanu
 „La Zestrea” (v. *Addenda*, p. 580).

² Numele amintește personajul *Bușinei* (v. *Addenda*, p. 577).

O femeie care răsfăță toate vorbele: apșoară, copilă, măsuță etc. A avut mulți copii, i-au fost] dragi și toți i-au murit mici. E foarte bună și foarte bețivă.

*Ms. 2.540, f. 14 v. **

[Alegere de notar
Alegere de deputat
Alegere de primar
Balul din Năsăud]

PERSOANELE

Ion Pintea — eroul	Moise Belciug, popa
Alexandru Pintea, tatăl	Paraschiva, văduva, în-
Marin — Cătana Pintea,	grijitoare, babă nebu-
fratele	natecă
Zenobia lui Martin Ci-	Matei Boscu, dascălul de
pici — mama	la biserică (v. diacul)
Ștefan Țița (v. Dumitru)	Todosialui Avram Oprea,
Profira lui Petre Jurca,	văduvă, la ea e hora.
văduvă (la ea moare	
Ștefan, v. moartea)	Florea Tancu, primarul

¹ însemnările de pe f. 14 sînt anterioare celor întîlnite pe f. 9. Componenta familiei Herdelea (v. p. 640, r. 13—18) este mai apropiată de realitatea cărții.

Notația pare să dateze din aceeași perioadă în care au fost conturate variantele „definitive” ale proiectului de capitol *Veselia* și planului în 13 capitole ale viitorului roman, prezentate de noi la p. 621—626. în afara numeroaselor corespondențe, avem în vedere și faptul că hirtia f. 10—16 prezintă, de asemenea, particularități comune.

² Rînduri adăugate ulterior în creion.

George Bulbuc — rivalul	Zaharia Herdelea, învăță-
Toma Bulbuc, tatăl	torul
Floarea, mama	Măria, nevasta
	Titu, fiul
Trifon Tătaru (v. Casia-	Caton
nu)	Romulus ' ° ° P "
Măria, nevasta	Atena fete
Florica, fata (o ia George)	Livia
Margareta, fata (o ia cel-	Eremia Popa, țăran (v.
lalt Ion)	Zaharia), tare
Alexe, fiul, cărturărit	Macedon Cercetaș, mili-
	tăros
Savista, soră cu Măria,	Simion Butunoi, învăță-
șchioapă, ea observă că	torul de pe vremuri
Ion umblă după Florica	Ștefan Hotnog, țăran bo-
și-i spune lui George	gătaș
Simion Lungu, cu care se	Cosma Ciocănaș, straja
bate	Notarul, ovreu
Ion pentru o brazdă	Sasul
	Judecătorul Avrum
Toader Burlacu a avut	Doctorul Ruhăla
trei neveste (v. Nacu)	Lăutarii Ițic (Aizic)

Ms. 2.540, f. 14

Vasile Baci, socrul, vă-	Lupu Chirițoiu
duv	
Ana, fata	Vasile Purcelu
Toader, de 14 ani	Oprea Mustață
Petre, de 9 ani	Victor Golanu
Iosif Cujnia	Toader Văduva
Petre Jurca	Nicolae Foarță
Matei Boscu	

Ștefan Gavru	Cristea Mucenicu
— Toader Ilină	Nistor Scărpinoiu ¹
— Crăciun Bălan	Andrei
George Sălăgeanu	Ignat
— Nicolae I [^] ețu	Florea
— Leonte Viniș	Silivestru
Dumitru Socot	Ifrim
Mihai Bojoc	Ichim
Miron Badea	Maței
Ilie Onu	Damian
Tănase Buhala	Terente
Aurel Dolga	Nicodim
Anton Tomșa	Iftodie
Vasile Condoroiu	Chirilă
— Nistor Prîslea	Paraschiva
Dănilă Rîșcău	Varvara
— George Oiță	Dănilă

*Ms. 2.540, f. 70**

ION

Ion Pinte
 Alexandru Pinte
 Marin — Cătana Pinte
 Zenobia lui Martin Ciupici, nevasta lui Alexandru
 Ștefan Țița, nebunatetul cu casa în capul satului,
 făcută de el cu căluțul.
 George Bulbuc, singur copil, bogat etc.
 Toma Bulbuc, tatăl lui

¹ De la acest nume, în jos, notație în creion.

² Selecție de nume din ms. 2.540, f. 14 v. Este anterioară ms. 2.540, f. 9 (clasare greșită a B.A.R.), deoarece numele de *Ion Pinte* (r. 20) aparține unei etape mai vechi; în ms. 2.540, f. 9 apare numele *G-lanetasului*.

Floarea, mama lui
 Trifon Tătaru (Casianu)
 Măria, nevasta lui
 Florica — o ia Gheorghe
 Margareta — o ia cellalt Ion — cel tare
 Alexe — fiul lor, cărturărit, citește ziare**
 Alți vreo trei — patru copii mai mici
 Simion I[^]ungu, cu care se bate Ion pentru brazdă
 Toader Burlacu, a avut trei neveste și pe-a treia o omoară de bucurie, beat.

*Ms. 2.540, f. 4**

Cișmeaua Sasului	Z. Herdelea
Rîpele Mortului	Hector, cîinele
Pîrîul Dascălului	Macedon Cercetaș
	Al. Pop — Glanetașu
	Florea Tancu
	Todosia Avram Oprea
	Avrum
	Dealul Cocorilor ²
	Briceag
	Holbea
	Găvan
	Ștefan Hotnog
	Trifon Tătaru
	Simion Butunoi
	dascăl *
	Cosma Ciocănaș
	Simion Lungu
	Toader Burlacu
	Toader Ilină

¹ Filă deosebită de restul paginilor (culoare bleu-verzuie).

² Corectat ulterior: *Măgura Cocorilor*.

Copilul lui N. Prîslea
Savista, cu Măria Tătaru
Vasile Baci
Ion Toader'
George
Ilie Onu
Margareta lui Crăciun Bălan
Zenobia
Leonte Viniș

PERSOANE

Zaharia. Herdelea, învățător la școala statului în
Prislop, 51 ani.
Măria Herdelea, nevasta lui, 49 ani
Titu, viitor poet etc, fiul lor, 23 ani
Atena, fiica lor de măritat, 20 ani
Livia, asemenea, 16 ani
Hector, cîinele învățătorului, cafeniu, corcitură, cu
pete negre
Pusi, pisica lor, albă

Alexandru Pop — Glanetașu, 54 ani
Zenobia, nevasta lui, 49 ani
Marin, fiul lor, 30 ani
Ion, 24 ani

Macedon Cercetașu, 53 ani

' Nume ulterior anulat.

AMĂNUNTE, EPIZOADE

Prislop
Năsăud
Vărarea (Trădam)
Salva (Cepan)
Valea Popilor
Dealul Spînzuratului
Măgura

Plecarea feciorilor la oaste
împăcarea la popa
Botezul copilului lui Ion

Moartea Dumanei
Moartea lui Ștefan Țiță
Bîlciul la Năsăud

Toader cu Matroana, bețivi, se bat — joia, după
ce vin de la bîlci

DEALURI, RÎURI ETC. I

Pădurea Domnească == pădurea lui Stoessel de lîngă
Trădam
Cișmeaua Sasului ciuroiul

i V. și ms. 2.540, f. 4 (p. 639), precum și ms. 2.539, f. 17-
18 (p. 646, 648),
*Toponime definitive în paginile romanului (m ordinea
apariției): Cîrlibaba, Someșul, Cluj, Armadia, Jidovița,
Bistrița, Bucovina, trecătoarea Birgăului, Pădurea Dom-
nească, Cișmeaua Mortului, Rîpele Dracului, Pripas, Pîriul
Doamnei, Ulița din dos, Măgura Cocorilor, Ulița cea mare*

Pîriul Dascălului = trece pe lîngă casa lui Herdelea și a lui Glanetașu, se varsă în Gîrla Popii

Ms. 2.539, f. 13

NUME DE PERSOANE

Persoane¹

Zaharia Herdelea, învățător
Alexandru Pop — Glanetașu
Macedon Cercetaș

Florea Tancu, primarul
Baba, mama primarului

Avram

Todosia lui Avram Oprea (la care e
hora)

Briceag (lăutarul prim)
Holbea (contrasul lăuta)
Găvan (contrabasul)

Ștefan Hotnog, bogătaș, cu burta mare
Trifon Tătaru, mic, pipernicit, păr

(Ulița Mare), Gîrla Popii, Monor, Lușca, Săscuța, Pădurea Fulgerată, Zăhata, Păuniș, Pădurea Spînzuratului, Lazurile, Salva, Maramureș, Runc, Ardeal, Șoimuș, Lechința, Parva* Feldioara, Sîngeorz, Sătmar, Teaca, Prut, Șiret, Măgura, Ulița Comorilor, Dumitrița, Siberia, Ungaria, valea Someșului, Zagra, Vireag, România, Giurgiu, Posen, Berlin, Graz, Sibiu, Cernăuți, Blaj, Basarabia, Chișinău, București, munții Bîrgăului, Gargalău, Țara Românească, valea Diugului, Germania, Franța, Dej, Europa, Gherla, Brașov, Oradea-Mare, Arad, Timișoara, Valea Bistriței, Lunci, Deva, Păuniș, Transilvania, Carpați, Baia-Mare, Tg.-Mureș, Ulița Băilor, Bosnia, Turnu Roșu, Ciineni.

¹ Adăugat, ulterior, cu creion roșu.

gălbui, glas subțire
Simion Butunoi, dascălul cel bătrîn
Cosma Ciocănaș, straja
Simion I^ungu — cu care se bate Ion
? Toader Burlacu
? Toader Ilină

Ms. 2.539, f. U

II

Persoane

Floarea (nevasta lui Macedon Cercetașu)

Ion (feciorul lui Macedon, care a fugit de la oaste; e la oaste — *trebuie să se întoarcă acasă în cursul romanului*)

Copilul lui Nistor Prîslea, de vreo 10 ani — cu Macedon

Vezi I 9² Savista, oloaga — soră cu Florica și cu Măria — 25 ani

Măria, nevasta lui Trifon Tătaru
a vedea un nume Florica, soră cu Măria și ^Savista,
de fam. p. i 17* „ie la Trifon

Vasile Baci

vezi i 9³ Toader, slugă la Baci — *trebuie pomenit în cursul romanului*

¹ Trimiterea corespunde cu cap. I, p. 9 (paginația autorului din ms. 2.540, f. 49, r. 6-7).

² *Idem*, cap. I, p. 17 (ms. 2.540, f. 55, r. 14).

³ *Idem*, cap. I, p. 9 (ms. 2.540, f. 49, r. 18), deși ulterior șters.

I.15.

Ion
 Ana
 Margareta, fata lui Crăciun Bălan,
 voinică, voioasă
 Zenobia, mama lui Ion
 George Bulbuc, feciorul lui Toma
 Toma Bulbuc
 ? Leonte Viniș (are casa Mîngă a
 vădanei cu hora)

Ms. 2.539, f. 15

III

Persoane ¹

Ilie Onu, prieten de-al lui George
 ? Doctorul Filipan (din Năsăud)
 Preotul Ion Belciug
 Măria Herdelea (nevasta învățătoru-
 lui)
 Atena (fiica cea mare)
 Titu
 Aizic, băiatul lui Avrum
 George Oiță
 ! Nevasta lui, cu un copil de țiță
 Iftodie Condoroiu (șade peste drum
 de popa, a cumpărat casa cea nouă
 a Glanetașului, de mult)

¹ Din ms. 2.540 lipsește pagina numerotată de scriitor, ne-
 permițînd confruntarea de rigoare.

² Adăugat, ulterior, cu creion roșu.

Profesorul Valentin Ilina — Grivase
 Lucreția Grivase
 învățătorul Lang
 Roza Lang
 Livia Herdelea
 Solgăbirăul
 Profesorul Drăgan

Ms. 2.539, f. 16

IV

Persoane ¹

83.III²

Notarul Stoessel
 Practicantul (a se da nume!)
 Simion Moldovan (unchiul d-nei
 Herdelea)
 Zimăla (cîrciumăreasa în Trădam)
 Cernatony (inspectorul protector al
 lui H.)
 George Pteancu — soțul A.
 Aurel Ungureanu — medicinist cu
 Atena
 Livia, sora Atenei
 Fetele Bogoei din Năsăud, bă-
 trîne, nemăritate.
 Dumana, vaca lui Ion

¹ Adăugat, ulterior, cu creion roșu.
² Trimitere la cap. III, p. 83 (numerotația autorului) cî-
 ms. 2.540, f. 127; la r. 19 se pomenește „Cîrciuma Zimălei”
 din Trădam.

Ghighi Filipan, fata doctorului
 Elvira Budescu
 Alexandrina | Pletosu
 Zoe J
 Silvia Pop, fata vicarului și prof.
 de religie
 Zaharia, fostul primar, care a dus
 un car de nuiele
 Fata popii din Vărarea (Rodovica
 toanta)

Ms. 2.539, f. 17

NUME DE PĂDURI, LOCALITĂȚI ETC.

Localități : Pădurea Domnești (lingă Trădam,
 pădurea notarului)
 Cișmeaua Sasului (pe drumul spre
 Trădam)
 Rîpele Mortului (rîpa de lingă Pris-
 lop)
 Pîrîul Dracului (pîrîul de lingă
 dascăl)
 Ulița din dos
 „Aurora” banca din Năsăud
 Măgura Cocorilor sau Calului (?)
 (măgura din dreapta satului, cu pă-
 dure în vîrf ca o pălărie)
 Ardeleana cu învîrtita (jocurile-
 dansuri ardelenesti)

¹ *Idem*, cap. III, p. 121, respectiv ms. 2.540, f. 161, r. 15 —
 17, unde apare „Zaharia, fostul primar, care a dus acum vreo-
 doi ani ca un car întreg de nuiele în spinare de la Avrumpînă
 la popa dintr-un rămășag de o litră de rachiu”.

² Adăugat, ulterior, cu creion albastru.

• 5 3 3
 P
 'S.5P©
 • O
 o w
 î l *
 •Pg o
 - .1
 d Oi O
 3 w
 DO -
 a o »O
 o n o » '
 O O
 -2g«a
 § 1
 O H
 'S S 2 s *
 - o
 ' a
 es S ©
 3 ft; ^
 .S " 3
 § 5 a
 <ll + J .
 s - o a
 •-J <-t +
 aj Q M
 o q 3
 3

Ulița cea mare
Gîrla Popii (în care se varsă Pîriul
Dracului)

Lușca

Cepan

Fundătura (uliță ce se desparte din
Ulița din dos și la casa lui Toader
Ilină se desface în două)

Pădurea Vărarii (pe dreapta spre
Trădam, se vede puțin din ea, o
duugă)

Ms. 2-539, f. W

II

Localități

Zăhata (hotar, dincolo de Gîrla
Popii) subt Pădurea Roșă care merge
pînă la Pintic și Cepan

Pădurea Roșă

Pădurea Spînzuraților (dincolo de
șosea, ține de Cepan)

Măgura Cocorilor sau a Calului

Lazurile (locurile dincolo de Gîrla
Dracului pînă la Lușca etc.)

Berăria Rahova

Pintic

Vărarea

Trădam

Năsăud

Șanț (unde a fost învățător H. în-
ainte de Prislop)

Băile din Sîngeorz

Ilva-Mare (satul lui Aurel)

i Adăugat, ulterior, cu creion albastru.

NUME DEFINITIVE

Pripas == Prislop

Zaharia Herdelea — rămîne

Alexandru Pop-Glanetașu

Pîriul Doamnei — lîngă casa lui
Herdelea

Macedon Cercetașu — nevastă-sa e
Floarea

Florea Tancu, primar

Avrum

Todosia, văduva lui Maxim Oprea,
unde e hora

Măgura Cocorilor, cea dinspre apus,
dreapta șoselei ce vine dinspre Tră-
dam

Briceag, primul lăutar

Holbea, al doilea

Găvan, al treilea

„Ardeleana” — dans național

Ștefan Hotnog, chiabur

Trifon Tătaru — nevastă-sa e Măria

Simion Butunoi, fost învățător

Cosma Ciocănaș, straja

schite

Simion Lungu

Toader Burlacu

Ștefan Ilină

Savista, oloaga — neam cu nevasta
Florica lui Trifon Tătaru
sînt verișoare

Florea Căruntu (?)

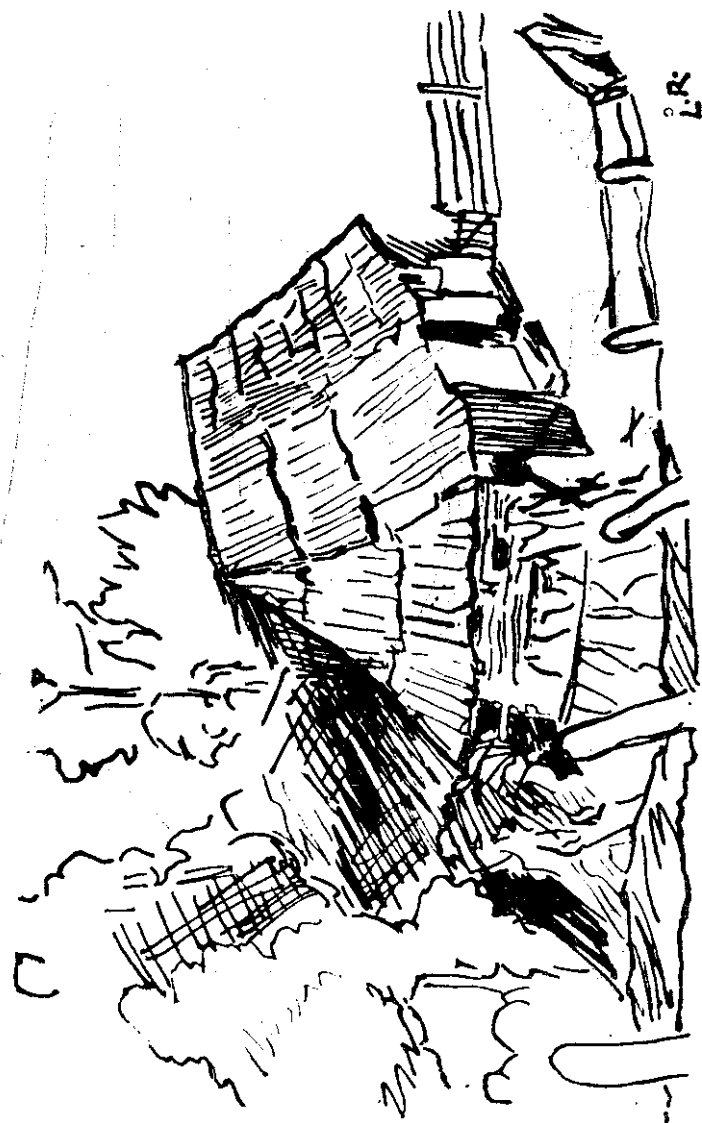
L. REBREANU

ION¹

Roman

VOLUMUL I
IUBIREA PĂMÎNTULUI

București
EDITURA ALCALAY

1 Textul copertei grafice creionată de autor. Pe aceeași fișă întâlnim și o însemnare marginală: „Ion – Numai cind pămîntul va fi scris pe numele lui, numai atunci va fi al lui și numai al lui”. în ms. 2.540 se mai găsesc trei proiecte de copertă, întocmite de Liviu Rebreanu, cu următoarele date suplimentare: „întîia – cincea mie” și „H. Steinberg & fiu editori” (f. 1) „Editura Alcalay, 1919” (f. 2), și „Editura Alcalay, 1920” (f. 3) toate purtînd, de asemenea, mențiunea „1–5 mii”.

Ion

Cap. I	începutul
Capitolul II	Zvîrcolirea
Capitolul III	Iubirea
Capitolul IV	Noaptea
	— Durerea

NOTE, COMENTARII,
VARIANTE

Reclama p. *Ion*

50.000 anunțuri p. cărțile străine;
afișe pe stradă;
din acestea, o serie a se da în programele teatrelor;
altele a se pune în cărțile și revistele străine și române.
A se trimite librarilor;
tuturor — o circulară în care editura îi atrage atenție specială

EDIȚIA A DOUA
(4—6 MII)

¹ Anulat ulterior și înlocuit cu *Rușinea* (?)

I. PRIMA EDIȚIE A ROMANULUI ION a apărut la București în anul 1920, fiind publicată, într-un singur volum, de Editura „Viața românească”. Manuscrisul este definitivat pentru tipar după ce Rebreanu se întoarce din Moldova, în capitala eliberată de sub ocupația germană.

„Pe vremea aceea lucram la vechea editură «Alcalay», unde eram un fel de negru literar. Pe lângă traducerile pe cari le-am făcut pe atunci, am mai publicat volume -de nuvele, *Răfuiala* și altele. Pe atunci, editorul de azi Benvenisti era un fel de șef mai mare la «Alcalay». Lui i-am destăinuit prima dată că posed un manuscris mai voluminos care ar avea nevoie de editor. Bunul Benvenisti m-a înțeles, a avut încredere în steaua și talentul meu și mi-a oferit pe vremea aceea un avans de 8.000 de lei pentru prima ediție. Fără entuziasmul și înțelegerea acestui minunat suflet, *Ion* n-ar fi apărut atunci. Editura «Alcalay» a fost între timp preluată de editura «Viața românească». Aici s-a găsit un scriitor care făcea pe directorul în editură și care, cântărind în mână cele două volume compacte de aproape 600 pagini, a spus: «*Le băgăm la pivniță. Asta nu se vinde, mai ales cit prețul ăsta*» (cartea costa 32 de lei pe vremea când cărțile costau

5 și 10 lei volumul). Totuși cartea s-a vândut. Primai ediție, apărută la 20 noiembrie 1920, în martie 1921 era epuizată. A fost un record. Pe atunci nu se cunoștea miracolul ca o carte de 600 pagini să se epuizeze în patru luni; în martie am scos ediția II-a. Abia atunci editorul Sfetea a venit să mă roage să-i dau lui ediția III-a, și pe acele vremuri mi-a accontat două ediții, plătindu-mi o sută de mii de lei."¹

Ediția a III-a apare în 1923 la „Cartea românească”, fiind publicată, ca și cea anterioară, în două volume. Aceeași editură retipărește romanul în 1925 (ed. a IV-a), 1927 (ed. a V-a), 1930 (ed. a VI-a) și în [1939] (ed. a VII-a). Alte două ediții se tipăresc de către „Socec”: ed. a XI-a [1941] și a XII-a [1943].

Cele nouă ediții consemnate mai sus (și eventuale suplimentări de tiraje nedescoperite în depozitul legal) au însemnat, la vremea respectivă, un mare succes de librărie. *Adevărul literar și artistic*, XIV (1935), nr. 783 (8 decembrie), p. 10, menționează într-o notă specială că edițiile realizate pînă la acea dată au atins tirajul de 70.000 exemplare, neobișnuit în producția de carte interbelică. Scriitorul se preocupă în cele mai mici detalii de tipărirea și lansarea primelor ediții. Așa se explică notațiile: întîlnite pe una din filele ce însoțește caietul de creație. Cităm (ms. 2.539, f. 2):

„Reclama p. Ion
50.000 anunțuri p. cărțile străine;

¹ Liviu Rebreanu își povestește viața (cu prilejul împlinirii a 50 de ani) — interviu de Camil Baltazar, *Vremea*, VIII (1935), nr. 416 (1 decembrie), p. 5.

² Considerăm că ambele ediții (XI, XII) sînt greșit numerotate, în realitate fiind vorba de ed. a VIII-a și a IX-a. în a sa bibliografie, publicată la sfîrșitul seriei Rebreanu, *Opere alese* (E.P.L., 1961, voi. V), N. Liu menționează, pe lîngă titlurile comunicate mai sus, și o altă ediție a VI-a (1927), precum și o ediție nenumerotată, datată de domnia-sa în 1941, ediție ce s-ar fi tipărit separat de ed. a XI-a, publicată în același an. Ambele ediții nu figurează în fondul B.A.R., B.C.S., B.C.U., și nici în biblioteca scriitorului.

afișe pe stradă;
din acestea, o serie a se da în programele teatrelor;
altele a se pune în cărțile și revistele străine și române.
A se trimite librarilor;
tuturor — o circulară în care editura îi atrage atenție specială

EDIȚIA A DOUA
(4—6 IIII)"

iar pe verso-ul aceleiași file:

„25.000	4.400
sat	4.800
tiraj	1.500
broșat, cusut	1.000
copertă	500
25% librari	12.200
5% comisie	12.500
	2.500
	27.200" s.a.m.d.

Cartea, plăsmuită „în zilele mele de sărăcie, boemie și luptă”, „cele mai cumplite ale vieții mele, cînd coșnița de a doua zi era de multe ori o incertitudine” avea să răsplătească înzecit rîvna scriitorului. După apariția romanului, condițiile sale de viață se schimbă fundamental, Liviu Rebreanu făcînd parte din numărul foarte restrîns de autori români care, în perioada interbelică, trăiau de pe urma scrisului (Tudor Arghezi, Ionel Teodoreanu și Mihail Sadoveanu). în interviul din *Adevărul*, publicat în 1932, se notează: „Este însă fapt public că Ion a produs pînă în prezent, numai autorului, două milioane lei.”² Cît de exactă este această cifră rămîne să ne întrebăm.³ Cert este că Ion a pus capăt sărăciei autorului, marcînd profesionalizarea scrisului său.

¹ *Vremea*, op. cit.

² *Adevărul*, XlyV (1932), nr. 14.826 (1 mai), p. 6.

³ Cifra ridică semne de întrebare, îndeosebi dacă o confruntăm cu tirajul și prețul de vînzare al cărții. Ea poate fi reală numai în măsura în care tirajul comercial ar fi depășit tirajul „oficial”. O atare situație nu este

Romanul a cunoscut în timpul vieții scriitorului și câteva ediții peste hotare:

— *Jon (Z' rumuristiny plelozila Mărie Kojeckd)*, Praha, Vydavatelstvo Druzstevnf Práce, 1929.

^ *Ion. Traduzione di A. Silvestri Giorgi. Voi. I-II.* Lanciano, G. Carabba, [1930].

Ion Przelozyl z Rum^nshiego Stanislaw Lukasik** Voi. 1-it, Kraków, Gebethner, 1932.

— *Die Erde, die trunken mach* [Aus dem Rumänischen iibersetzt von Prof. Konrad Richter. [Wien]. Wiener Verlag, 1941.

— *Ion. Z rumunciny prelozila Z. Dovalová*, Svázok I-II (TurSiansky Sv. Martin), Vydala Matica. [1943]- (Prekladova Kniznica Matice Slovenskej. Svázok 27 – 28.

— *Plodovi zemlje. Ion* .[Preveo Dr. Ivan Esih]. Voi» I-II. [Zagreb]. Velzec. [1943].

Peste ani romanul avea să fie tradus în Franța (1946) „ Bulgaria (1957, 1965), Italia (1965), Anglia (1966)„ Iran (1966), S.U.A. (1967), U.R.S.S. (1967), R.A.U., ș.a-

II. ÎNAINTE CA VREUN CERCETĂTOR să fi ostent asupra istoriei cărții, scriitorul a găsit cu cale să consemneze, aproape în cele mai mici detalii, evoluția romanului, felevînd, în același timp, datele esențiale ale raportului realitate – ficțiune. Numeroasele interviuri, publicate în presa vremii, alături de toate documentele literare – păstrate cu 6 rară scrupulozitate de Rebreanu în arhiva sa personală ~ sînt principalele surse de informare ale istoriei literare. Ele au meritul de a năruim mit, dar mai ales de a spulbera inexactitățile strecurate îndeosebi în literatura memorialistică. Nu este în intenția noastră să polemizăm cu autorii unor articole și volume, consacrate integral sau parțial vieții și operei lui Rebreanu, cu atît mai mult cu cît bunele intenții ale unor

exclusă, întrucît la vremea respectivă editurile (de comun acord cu autorii sau fără știrea lor) practicau deseori suplimentarea nedeclarată a tirajelor, din motive de evazionism fiscal.

rude apropiate scriitorului, sau ale unor confrăți – ce semnează aceste pagini – nu le punem sub semnul întrebării. Numeroasele peripeții atribuite romancierului și, în special, profesiile de credință puse pe seama acestuia, impun însă îngrijitorului ediției de opere discernămint și lipsă de prejudecăți. Altfel ar fi trebuit să preluăm tale quale discutabile aduceri aminte ale unor contemporani (eufemistic caracterizate).

Reticențele noastre se datoresc subiectivismului exagerat ce caracterizează multe lucrări memorialistice în paginile cărora se supralicitează raporturile reale de prietenie sau de rudenie. în numele acestor relații, unii autori, sfioși altminteri în epocă (cum ni-i dezvăluie alte izvoare documentare), se simt „datori” să improvizeze amintiri (puse pe seama anilor 1920–1944) în care convorbirea dialogată, fără temeri de infidelitate (cel puțin din cauza deceniilor ce despart slova tipărită de întâmplările narate), ține loc de document. Și astfel, scriitorul este osîndit postum să suporte, în numele „prieteniei”, reproșuri formulate în prezent, dar atribuite zilei de ieri, și, mai grav, să recunoască, în imaginate discuții, greșeli neșavîrșite la scara proporțiilor comentate. (Un „contemporan cu el” îi consemnează chiar gîndurile din preajma morții – la care afirmă că ar fi fost de față – fără să fie îngrijorat de faptul că în ziua și la ora decesului – 1 septembrie, orele 2 fără 10, noaptea – se afla în altă parte.)¹ Alte știri, apropiate de adevăr, sînt de „a doua mînă”, fiind preluate din interviuri mai vechi, și, ca urmare, pot fi ordonate în aparatul nostru prin citarea directă a sursei.

Alteori, geneza romanului, literaturizant comentată de unele rude apropiate, derutează prin împletirea elementului real cu cel imaginativ, explicabil unei vieți romanțate, însă impropriu cercetării de istorie literară.

¹ La căpătîiul muribundului se aflau atunci Fanny și Puia Rebreanu, precum și scriitorul Ludovic Dauș; peste o oră de la tragicul eveniment a sosit, chemată, Emilia Mugur, din localitate, iar spre dimineață Radu Vasilescu.

Cităm următoarele considerații despre gestația romanului *Ion*;

„Aluatul însă nu creștea încă. Nu avea destulă căldură, fermenții nu avuseseră răgazul necesar să acționeze, îi lipsea autorului drojdia experienței din plin a vieții. Iar viața pretinde vamă, cere plată grea pentru ca să se lase cunoscută și pătrunsă. Numai când te arunci curajos în valurile ei, hotărît să înoți către un țărm luminos, numai atunci dai peste tot ce inima îți rîvnește însetată” \

sau, despre Măria Strat (prototipul lui Ghighi Herdelea din *Ion*), soră a scriitorului:

„Avea o imaginație cu niște aripi în stare s-o înalțe printre aștri. Ce folos, pentru că stelele nu puteau flculese atunci decît de către cei bogați, cerul fiind o grădină rezervată exclusiv lor, bine îngădită și strașnic-păzită.”¹

Pasiunea de a stabili, *peste limite* verosimile, granița* între ficțiune și realitate ni se pare, de asemenea, riscantă, străină de arta scrisului rebrenian, de psihologia romancierului. Multiple declarații ale scriitorului, constante de-a lungul anilor, precum și alte documente literare vin să ateste adevărul subliniat în *Mărturisirile* din 1932:

„Unii cititori din părțile Năsăudului au încercat totuși să identifice pe oamenii din roman, E de prisos, să arăt ce greșeală ar face cine ar crede că niște creații artistice sînt identice cu fapte din viața de toate zilele.. Artistul nu copiază realitatea niciodată. Realitatea pentru mine a fost numai un pretext pentru a-mi putea crea o altă lume, nouă, cu legile ei, cu întâmplările ei... Un personaj al meu, chiar cel mai neînsemnat, are trăsături din cine știe cîte persoane văzute sau observate de mine, plus altele pe care a trebuit să i le adaog pentm a motiva anume, gesturi sau fapte ale sale.”²

Cît de straniu sună, în lumina acestor mărturisiri,, notația unui cercetător:

¹ Tiberiu Rebreanu, *începuturile literare ale lui Liviu Rebreanu, lașul literar*, XII, (1961), nr. 3 (martie), p. 39-

² *Op. cit.*, p. 33.

³ V. Amalgam, p. 42 – 43.

„Nu înțeleg pentru ce recurge autorul la soluția asta '(obligarea de către episcop a preotului din Lușca de a veni cu botezul în casa familiei Herdelea – *n.n.*), cînd în realitate preotul Belciug din Prislop a fost obligat să îndeplinească el însuși ritualul cu crucea. Pare deplasat -acest apel la popa din Lușca, un sat care pe acel timp mi se pare că nici nu avea biserică.”¹

Abundența știrilor oferite de Rebreanu despre scrisul său ne-a scutit să apelăm la surse intermediare, cu atît mai mult cu cît locul unor contemporani în viața scriitorului pare să fie mai mic decît cel pe care și-l atribuie. Elaborarea cărților constituie un proces intim, ferit de priviri indiscrete. De regulă, romancierul devenea vorbăreț, generos în informații, *după* apariția cărților. întrec bat de Vaier Dona, în 1935: „Și după ce scriți, niciodată nu cetiți? N-aveți un confident?” răspunsul avea să fie cîtos:

„Nu. îmi cetesc mie cîteodată, cu voce tare. Atunci ascult cum vorbesc oamenii mei și tresar singur, de parcă aș fi alături cu dîșii.”

în același interviu avea să mai afirme: „...Eu totdeauna am fost tare discret pe chestia literaturii mele. Am considerat că e jenant să vorbesc despre un lucru atît de intim, care nu știu de va ieși prost sau bine. Asta e ca o pereche de haine, care la probă îți fac impresia că ^{„au} să fie foarte frumoase, și cînd colo, terminate, vezi că-ți vin prost și că ești comic cu ele. Niciodată n-am vorbit cuiva despre o carte pe care o plănuiam și nici n-am discutat temele și personagiile proiectate. De altfel :găsesc că a vorbi despre cele ce scrii îți răcește mult inspirația și căldura lucrului plănuir în taină și copt în fierbințeala subconștientului.”²

¹ Tiberiu Rebreanu, *Prototipuri de personaje din romanul „Ion”*, *Steaua*, XI (1960), nr.12 (decembrie). Articolul are însă meritul de a fi publicat pagini **semnificative** <într-un caiet de creație și de a fi stabilit mai multe „puncte de plecare” în creionarea unor tipuri reprezentative ale romanului.

² *Adevărul literar și artistic*, XIV, seria II, nr. 783 (8 decembrie).

Am amintit toate acestea pentru a justifica o data mai mult tentația de a întocmi istoria fiecărei cărți, pornind de la propriile afirmații ale autorului, confruntate strict cu documentele epocii. Chiar și atunci când afirmațiile romancierului pâr să contrazică unele realități, am preferat să le prezentăm, cu adnotările cunoscute, considerând că și imaginea pe care a dorit să o atribuie unor aspecte ale creației sale este parte integrantă, a structurii sale lăuntrice. Geneza romanelor, văzută de scriitor însuși, caietele de creație, studiul manuscriselor și variantele editoriale devin astfel instrumente obiective de cercetare, constituind principalele puncte de reazim ale aparatului nostru critic.

Metamorfoza romanului *Ion* ne este dezvăluită de autor în mai multe interviuri, ale căror idei sînt contopite și întregite în conferința — răspuns la ancheta Institutului de literatură de pe lângă Facultatea de litere din București (1932), publicată în *Revista Fundațiilor Regale* și retipărită mai târziu în volumul *Amalgam* [1943]. Publicăm mai jos textul quasi-integral al acestor mărturisiri:

„...*Ion* își trage originea dintr-o scenă pe care am văzut-o acum vreo trei decenii. Era o zi de început de primăvară. Pămîntul, jilav, lipit cu o pușcă la cap, porumbei sălbatici. Hoinărind pe coastele dimprejurul satului, am zărit un țaran, îmbrăcat în straie de sărbătoare. El nu mă vedea... Deodată s-a aplecat și a sărutat pămîntul. L-a sărutat ca pe o ibovnică... Scena m-a uimit. Și mi s-a întipărit în minte, dar fără vreun scop deosebit, ci numai ca o simplă observație. Nici măcar n-am fost curios să aflu pentru ce a sărutat omul glia. M-a observat pe urmă și el, căci, prefăcîndu-se că e grăbit, a luat-o repede spre sat. Cu toate că nu-i văzusem fața și deci nu-l recunoscusem, aș fi putut afla cine a fost și ce l-a îndemnat să facă acest gest atît de neobișnuit. Dar, repet, m-a interesat numai ca o bizareerie, ca o ciudățenie țărănească.

Scena aceasta s-a petrecut pe hotarul satului Prislop,, de lângă Năsăud, unde stăteau părinții mei de vreo zece ani și unde tatăl meu era învățat*] Eu însumi mă găseam la o cotitură hotărîtoare a vieții mele. După multe

șovăiri și lupte cu mine însumi, părăsisem o carieră, spre dezolarea părinților mei, care, tocmai cînd socoteau că măcar cel dinții din cei nouă copii s-a așezat și a ajuns om cu piinea în mînă, s-au pomenit deodată cu mine rămas fără căpătii. Cînd le-am spus, emfatic, că vreau să mă dedic scrisului, parcă aud și azi exclamarea tatălui meu:

— Atunci de ce nu ți-ai ales teologia? Ca preot puteai să scrii cît vrei și să fii și om în lume, cu cariera sigură!

Într-adevăr, după terminarea liceului, fiindcă nu puteam urma medicina, care mi-a fost dragă, a trebuit să aleg între singurele două cariere pe care le puteam urma fără nici un sprijin material de-acasă: preoția și armata. Am ales pe a doua pentru că mi s-a părut atunci mai compatibilă cu pasiunea scrisului, care mă ispitesc de mult. Firește* am ajuns să-mi dau seama curînd cît de greșit am chibzuit. Dar mai cu seamă a trebuit să înțeleg că scriitor român nu voi putea fi cît timp voi fi obligat să trăiesc într-un niediu străin, să vorbesc și să gîndesc în limbi străine... Peste două treimi din anii de studii i-am petrecut în școli străine. Lecturile mele obișnuite le făceam în limbi străine. Cărți românești îmi cădeau în mînă numai întîmplător și mai întotdeauna de calitate inferioară. Încercările literare, deși cu suflet românesc, le meditam în limbă străină, fie nemțește, fie ungurește, înainte de a le scrie românește. În sfîrșit, a trebuit să-mi dau seama că, dacă vreau să realizez ceva, trebuie să nimicesc în prealabil, în sufletul meu și în mintea mea, tot ce mi-au imprimat atîția ani de mediu străin, tocmai la vîrsta cea mai accesibilă tuturor influențelor și că aceasta nu se poate împlini cu adevărat decît acolo unde voi respira o atmosferă românească, absolut pură și ferită de miasmele de pînă ieri, adică în Țară și mai ales în București.

Trebuie să stăruiesc atîta asupra acestui moment din viața mea fiindcă anii de formație ai scriitorului sunt cruciali pentru viitorul lui și al operei sale. Scriitorii români născuți în Ardeal au avut toți de luptat greu cu apăsarea unei culturi străine, care își înfigea nesimțit,

fatal și irezistibil înrîurirea în toate fibrele sufletului lor, împotriva căreia orice apărare era zadarnică, atîta vreme cît te găseai în puterea ei cîmpitoare. Nu era la mijloc numaidecît vreo silnicie exterioară, nici mijloace artificiale. Cultura străină o respirai fără să vrei împreună cu aerul, răspîndită pretutindeni. Împotriva ei nu exista decît o singură posibilitate de salvare: fuga în alt mediu, cu alt aer, stăpînit de altă cultură.

Ca să pot însă pleca la București, mi-ar fi trebuit un mic capital de rezistență cel puțin pentru o lună sau două. Am pierdut aproape doi ani de viață în diverse funcții mărunte, pînă să-mi încherbăluiesc o sumă cu care să mă pot aventura într-o țară și 6 lume nouă. Totuși, cei doi ani n-au fost tocmai pierduți; în acest răstimp am avut un contact mai apropiat cu țărănimea, a cărei limbă era mai curată decît a «inteligenței», și tot în acei doi ani am putut citi aproape metodic principalele opere literare românești, de la cele mai vechi pînă la cele mai actuale.

[La vreo săptămînă după întîmplarea cu țăranul care sărutase pămîntul, iată alt *eveniment* în satul nostru: un țăran văduv, dintre cei mai bogați, și-a bătut unica fată într-un hal îngrozitor. Au trebuit să sară vecinii s-o scape din mîinile lui, altfel se zicea c-ar fi și omorît-o. Pe fată o chema Rodovica. Biata Rodovica, de altfel, mîncă destul de des bătaie în ultimul timp, fiindcă i se întîmplase să greșească și să rămîie însărcinată¹ Greșeli de acestea erau foarte rare pe vremea aceea pe la noi. Una singură am mai pomenit, o sărăcie, și urîtă și bosumflată, care parcă nici nu mai avea nume, pentru că tot satul îi zicea «fata cu șpurii». ¹Rodovica însă, după ce păcătuisese, se încăpățîna să nu spuie, nici chiar tatălui ei, cu cine i s-a întîmplat rușinea... în sfîrșit, în ziua cu bătaia cea groaznică, țăranul nu știa de la cine se zicea că ar fi aflat că Rodovica lui și-a dăruit fecioria celui mai becisnic flăcău din tot satul. Dacă ar fi greșit fata cu vreun băiat înstărit, țăranul ar fi găsit mijlocul să împace lucrurile cu o nuntă atotreparatoare. Așa însă, rușinea lui era mai amară: afară de greșeala fetei, trebuia să se încuscrească, el, fruntaș, cu pleava satului și

să dea o zestre bună unui prăpădit de flăcău care nu iubea pămîntul și nici nu știa să-l muncească cum se cuvine!)

Pășania Rodovicăi mi-a reținut mai mult interesul. Eram foarte tînăr și plin de un romantism care face parte organică din toate sufletele la o anumită vîrstă. Întîmplarea, așa caldă cum am primit-o, m-am apucat s-o transform într-o nuvelă, în care Rodovica devenea negreșit o victimă a iubirii. Nuvela o mai am și azi printre hîrțile mele. O intitulasem *Rușinea*.¹ Și a rămas nepublicată.

¹Tot în zilele acelea am stat mai mult de vorbă cu un flăcău din vecini, voinic, harnic, muncitor și foarte sărac. îl chema Ion Pop al Glanetașului. Mi se plîngea flăcăul de diversele-i necazuri, a căror pricină mare, grozavă, unică, el o vedea în faptul că n-are pămînt. Din toate vorbele lui se simțea o dragoste pentru pămînt aproape bolnăvicioasă. Pronunța de altfel cuvîntul «pămînt» cu atîta sete, cu atîta lăcomie și pasiune, parc-ar fi fost vorba despre o ființă vie și adorată... Ascultîndu-i jelania, mi-am adus deodată aminte de omul care a sărutat deunăzi pămîntul, afară pe hotar, într-ascuns. Și mi-am zis că flăcăul acesta, Ion al Glanetașului, dacă ar ajunge să dobîndească o bucată de pămînt, ar fi în stare să-l îmbrățișeze și el, ca și cel pe care l-am surprins eu, poate chiar cu mai multă ardoare³

Și atunci, după ce m-am despărțit de flăcăul meu, impresionat de jelania lui, m-am pomenit făcînd o legătură între cele trei momente: Ion al Glanetașului, cel însetat de pămînt, el trebuie să fi sucit capul bieteii Rodovica, înadins și numai ca să silească pe tatăl ei să i-o dea de nevastă, împreună cu pămîntul de zestre ce se cuvine unei fete de om bogat. Bătrînul va trebui să cedeze pînă la urmă, și atunci flăcăul, devenit în sfîrșit stăpînul pămîntului, îl va săruta drept simbol al posesiunii.

«Uite un schelet de roman!» mi-am zis atunci. Și în zilele următoare, obsedat mereu de gîndul romanului, mi-am făcut un caiet anume, în care am notat subiectul

¹ Publicată în *Addenda* volumului de față (v. p* 577)

pe câteva pagini, dezvoltind unele părți. Pe copertă am scris un titlu: *Zestrea*. Pe urmă, aproape zilnic, vreo două luni, am însemnat mici scene, gesturi, crîmpeie de convorbiri, nume de oameni și de locuri ce mi se păreau caracteristice, în sfîrșit, lucruri care să-mi înlesnească elaborarea romanului.¹

După această primă furie amoroasă pentru viitorul roman, au venit îndoielile. Subiectul mi se păru mărunț, banal, fără importanța pe care trebuie s-o aibă un adevărat roman. Apoi mai era și viața mea, cu grijile ei cotidiene. Totuși, peste toate îndoielile și grijile, povestea continua să mă preocupe, deși fără stăruința dintîi.

Dacă aș izbuti să fac pe Ion al Glanetașului să înfățișeze și să simbolizeze pasiunea organică a țăranului român pentru pămîntul pe care s-a născut, pe care trăiește și moare, atunci da, ar putea deveni un tip reprezentativ. Dar, așa cum mi se arăta atunci, eroul meu nu avea calități reprezentative. Era un flăcău isteț și mai ales șireț, care, printr-o înșelăciune vulgară, ajungea ginelele unui țăran înstărit. Nu se justifica aievea nici măcar sărutarea pămîntului, fără a mai spune că însăși *logica estetică* nu putea admite înșelăciunea lui nepedepsită, oricît asemenea cazuri sunt frecvente în viața reală.

Peste câteva luni, tot frămîntînd în gînd scheletul inițial, am ajuns să găsesc o complicație care să dea un dinamism mai deosebit subiectului. Rodovica era în realitate o fată drăguță. S-o facem în roman urîță. Pe Ion să-l punem că a fost în dragoste cu altă fată, săracă și frumoasă. Ca să scape de sărăcie și mai ales să-și astîmpere patima lui cea mare pentru pămînt, îl voi face să-și zdrobească dragostea, să părăsească pe iubita inimii lui și să se ție după Rodovica — urîță, dar cu pămînturi.

¹ Relatările de mai sus și altele care urmează pot sugera cititorului că primele proiecte ale romanului *Zestrea* datează din 1908—1909, respectiv imediat după demisia din armată. Pe coperta caietului de note la *Zestrea* (aflat în arhiva familiei Rebreanu), se află însă notația autografă a prozatorului: „11 august 1910”. (Vezi *Adenda*, p. 589.)

Măi tirziu, cînd va fi dbbîndit, cu aprige lupte, pămîntul rivriit, i se va redeștepta ih inimă dragostea adevărată, care totuși e mai puternică iiii sufletul omului decît toate celelalte pasiuni. între timp; însă, iubita lui s-a măritat* Atit mai bine: bărbatul ei îl va surprinde dîndtircoale nevestei și-1 va ucide. Astfel Ton își va ispăși toate păcațele...'

Dar, în vremea aceea, preocuparea de căpetenie a vieții mele era să plec la București, iar plecarea nii-o pregăteam, din punct de vedere spiritual, adîncindu-mă în lecturi exclusiv românești. Eră Curînd după răscoa^ lele țărănești de iă 1907, care zguduiseră grăv statul român și răspihdiseră multă îngrijorare și în Ardeal. Mi-au căzut în mină diferite volume și broșuri, în care se discutau cauzele răscoalelor și soluțiile care le-ar putea evita în viitor. [...]

Lecturile acestea ău deschis pentru romanul meu în embrion orizonturi mai largi. Problema pămîntului mi se arăta mai vastă, mai variată și măi trainică decît o privisem schițînd povestea lui Ion Glanetașu. Problema | pămîntului mi-a apărut atunci ca însăși problema vieții românești, a existenței poporului românesc, o problemă menită să fie veșnic de actualitate, indiferent de eventualele soluții ce i s-ar da în anume conjuncturi.

De aici apoi a ieșit un plan de roman cu tottîl de alte proporții și dimensiuni decît cel schițat în caietul meii. Mă gînde am acum la un roman care să cuprindă întreaga problemă a pămîntului. Fiindcă problema se înfățișa deosebit în cele trei mari ținuturi românești, pe-atunci sub stăpîniri deosebite, întrezăream un roman colosal, în multe volume, cel puțin însă o ttilogie de romane. Părîndu-mi-se mai comodă pentru cititor trilogia, am făcut trei schițe, pentru fiecare provincie cîte una, care aveau mai tîrziu să se amplifice și să devie cele trei romane ale vieții românești unice. Toate trei urmau să fie legate între ele prin fire destul de solide, încît să le țină laolaltă, și în același timp destul de elastice, ca fiecare parte să poată exista independent de celelalte. [...]

Dar curînd chiar și preocuparea pentru romanul lui Ion Glanetașu mi-a fost interzisă aproape complet, cel

puțin un răstimp. A venit adică momentul să-mi pot realiza visul de-a merge la București. Aici, nevoile cele mici și multe nu mi-au mai permis să-mi cheltuiesc gândurile cu planuri de construcții vaste, ci m-au silit să mă zbu-cium din greu pentru a mă putea menține în vârtejul vieții de toate zilele. Numai rareori îmi reapăreau în suflet personagiile încă nelămurite deplin, pe care le năș-«cociam acasă, într-o atmosferă mai liniștită, cu posibilități de meditații și contemplare. De abia tirziu, după ce mi-am găsit de bine, de rău un rost oarecare în lumea nouă în care intrasem, în mijlocul tuturor vicisitudinilor, am reînceput să-mi notez, din când în când, noi crîmpeie în caietul cu scheletul romanului. În anii aceștia s-a născut și ideea de-a completa simpla ceartă între țărani pentru pămînt, care ar fi fost prea monotona, cu o ac-țiune secundară, cînd paralelă și cînd împletită cu cea principală, o acțiune care să privească pătura intelectuală din Ardeal și, în primul rînd, familia învățătoj rească și preoțească.

O întimplare din propria mea familie mi-a oferit îndemnul inițial în privința aceasta. O soră de-a mea fusese: pe cale să se mărite cu un tînăr preot din împrejurimile Sătmăruului. Preliminariile se petrecuseră încă pe cînd eram și eu pe-acasă. Curînd după plecarea mea la București, s-a făcut și logodna oficială. Știam că soră-mea nu prea iubea pe candidatul ei foarte insistent și-l tolera numai ca să facă plăcere părinților noștri, care ar fi dorit s-o vadă la casa ei cît mai repede, să scape de o mare grijă, mai ales că după ea urma, cu o deosebire numai de cîteva ani, altă soră, miine-poimîine gata și ea de măritiş. Totuși, la puține săptămîni după știrea logodnei m-am pomenit cu o scrisoare în care mama mă vestea, cu amărăciune, că soră-mea a înapoiat băiatului verigheta; într-un post-scriptum, soră-mea însăși adăoga

¹ Livia Rebreanu (căsătorită Hulea), întîlnită, la început, în proiectul capitolului I din *Ion*, cu numele de *Atena* (v. p. 597 ale volumului de față), iar apoi, cu denumirea de *Lama*, cunoscută cititorilor. În 1912 debutează cu versuri în revista *Cosînzeana* din Orăștie.

² George Pteancu (numele va fi păstrat și în caietele de creație; în forma definitivă a romanului: *Pintea*).

scurt: *Mi-a fost peste putință. Prefer să rămîn fată bă* trîmă decît să-l iau pe el.* Firește, n-a rămas fată bătrînă. Peste doi ani s-a măritat cu un profesor de liceu, cu care se înțelegea mai bine.

Am făcut această digresiune matrimonială prea intimă fiindcă ea m-a îndemnat să dau familiei Herdelea în roman înfățișarea pe care o are. În roman, însă, am inversat întîmplările: am măritat pe Laura cu tînărul candidat de preot, deși ea nu-l iubea. Căsătoria mi-a fost necesară, pentru că prin ea am putut urzi niște fire, care să-mi servească mai tirziu, în celelalte două părți ale trilogiei. Pe soțul Laurei l-am făcut odrasla unui preot bătrîn, cu o familie foarte mare, împrăștiată în toate provinciile românești. Bătrînul cuscru al lui Herdelea are un fecior și o fată stabiliți în Vechiul Regat, alt fecior, la Cernăuți, altă fată măritată în Basarabia. Astfel, cînd va veni rîndul pentru romanul problemei pămîntului în Vechiul Regat, cititorii vor găsi cîteva oameni pe care i-au întîlnit în *Ion*; așisderea și pentru romanul care urmează să se desfășoare în Basarabia.

Tot în vederea aceasta a căpătat un rol mai mare în *Ion* fiul învățătorului Herdelea, Titu. L-am făcut poet, ca să poată circula mai ușor în toate trei romanele...

Acum mi se părea că, în sfîrșit, posed toate elementele pentru a putea porni la scrisul romanului. În afară de un plan, încă nebuloș puțin, aveam un mare număr de personaje, de asemenea cam nebuloase, apoi multe note, precum și cîteva caiete cu nume de oameni, de localități, de animale, de rîuri și munți...

Prin martie 1913, m-am așezat întîia oară serios la scris. A mers greu. Am început la întimplare — după inspirație, mi-am zis eu atunci — fără a stabili măcar o împărțire pe capitole a acțiunii. În vreo trei luni, am așternut pe hîrtie vreo trei sute de pagini. Romanul se

¹ V. Addenda, p. 647, tabloul familiei Pteancu (în roman *Pintea*).

² V. Addenda, p. 629.

³ în arhiva scriitorului, aflată în posesiunea familiei Rebreanu și a B.A.R., nu se află o atare versiune. Existența unei asemenea variante nu ne este atestată nici de studiul celorlalte documente literare.

numea *Zestrea*, așa cum îl botezasem din primul moment.

N-am avut curajul să recitesc ce-am scris decît peste mai multe săptămîni. Am fost crunt decepționat. Ieșise ceva cu desăvîrșire neorganic. Doar ici-coio unele momente realizate. Prea multe personaje și episoade, nelegate între ele și cu acțiunile conducătoare, erau un balast supărător și ucigător de viață.

, Mi-am zis atunci că materialul încă nu era suficient frămîntat și în același timp că un roman nu se poate scrie fără o organizare prealabilă a materialului. Organizarea aceasta nu poate fi lăsată la voia întâmplării, ci trebuie obținută prin muncă sistematică la masa de scris. În cursul elaborării vor veni amănunte neprevăzute, poate chiar modificări radicale, dar modificări nu se pot face decît pe ceva ce există.

Multe nopți de-a rîndul am stat pe urmă chibzuind, fără a prea scrie, asupra distribuției materialului ce-l aveam. Coordonarea acțiunilor trebuia stabilită în toate amănuntele. Îndată ce liniile acestea vor fi trase, voi avea o osatură, pe care se vor așeza și în care se vor încadra, în mod firesc, toate părțile organismului viu și unitar ce trebuie să fie un roman.

Timp de aproape trei ani au trecut, fără să mai fi reluat, textul așternut pe hîrtie întîia oară. În acest interval s-a limpezit însă în sufletul meu ceea ce fusese cețos. Vedeam acum în fiecare moment mersul romanului. Începuse a mi se sintetiza în minte ca o figură grafică: o tulpină se desparte în două ramuri viguroase care, la rîndul lor, își încolăcesc brațele, din ce în ce mai fine, în toate părțile; cele două ramuri se împreună apoi iarăși, închegînd aceeași tulpină regenerată cu sevă nouă.

Din punct de vedere constructiv tehnic am împărțit materialul în capitole. Nici lucrarea aceasta nu e așa de ușoară cum s-ar părea. Am vrut întîi să fac capitole mai multe și mai mici, numerotate pur și simplu. Mi-au ieșit vreo treizeci de astfel de capitole, mai mult sau mai puțin arbitrar. Un capitol însă trebuie să fie o grupare firească, rotundă, cel puțin ca un act la o piesă de teatru.

Atunci am încercat un aranjament după trebuințele evoluției acțiunilor și după respirația naturală a întâmplărilor. Materialul s-a grupat aproape de la sine în treisprezece capitole mari¹... Trebuie să mărturisesc, spre rușinea mea, că sunt foarte superstițios: mi-e frică de ziua de marți, nu încep niciodată nimic sîmbătă, îmi merge rău toată ziua cînd primul om întîlnit e un popă, precum îmi iese toate în plin dacă-mi iese mai întîi în cale un țigan sau un coșar, și alte asemenea lucruri. Numărul 13 însă mi-e aducător de noroc, și deci nu m-am speriat că întîiul meu roman avea să apară cu 13 capitole. Pentru a le fixa mai bine, le-am însemnat pe fiecare cu cîte-un cuvînt ce rezuma întrucîtva cuprinsul sau cel puțin indica un moment din capitolul respectiv. Afară de întîiul / capitol, care s-a numit inițial *Vesellie*, celelalte au rămas definitiv botezate dinainte de-a fi scrise²...

În sfîrșit, îndată după intrarea României în războiul unirii, în august 1916, cînd în mai fiecare noapte bătea într-o dungă clopotul Mitropoliei, vestind aeroplane sau zepeline dușmane, într-o asemenea noapte am reluat *Zestrea*, s-o scriu din nou. «Am reluat» e un fel de a vorbi; de fapt, nici nu m-am mai uitat în prima versiune. Am început să scriu din nou, ca și cînd nici n-ar mai fi existat textul cel dintîi... Primul capitol, după plan, trebuia să cuprindă prezentarea personagiilor principale în cadrul unei hore duminicale... Noaptea aceea cu primedjii de alarmă a fost poate cea mai fecundă din viața mea. De la ora nouă seara pînă la șase și ceva dimineața, am stat la birou neclintit și am lucrat fără întrerupere, în noaptea aceea am scris întreg capitolul [întîi, cel mai lung din roman, și începutul celui de-al doilea. Evident, cînd am transcris din nou mai tirziu romanul, am făcut

¹ împărțirea materialului în treisprezece capitole apare în toate proiectele reluate de scriitor în caietele sale de creație (v. p. 595, 599, 621) ale volumului de față.

² în realitate, modificările sînt mai numeroase. Capitolele II (*Zvîrcolirea*), V (*Rușinea*), VII (*Vasile*), VIII (*Copilul*) și XIII (*Sfîrșitul*) se numeau, într-un prim proiect: II (*Trecutul*), V (*Vai!*), VII (*Vicleșugul*), VIII (*Fetița* - ulterior *Odrasla*) și XIII (*Mourtea*).

multe schimbări, dar numai de stilizare și de concentrare, încolo, atmosfera, personagiile, amănuntele chiar au rămas. Mai mult: ritmul și tonul întregului roman în noaptea aceea s-au creat.

O explicație a acestei rodnicii excepționale cred că aş putea oferi acum, după consumarea lucrurilor: aproape toată desfășurarea din primul capitol este, de fapt, evocarea primelor amintiri din copilăria mea. Voi adăuga însă imediat că nici prin gând nu mi-a trecut, cînd am scris capitolul acesta, să-mi scriu amintirile copilăriei[^] și cred că nimeni nu ar putea descoperi, în zugrăvirea obiectivă a tuturor celor ce se petrec acolo, note subiective. Și totuși!

Acțiunea se petrece în satul Prislop de lângă Năsăud; în roman, pripas. Pentru a situa locurile, pornesc cu cititorul pe șoseaua națională, mă abat, din sus de Armadia, pe o șosea laterală care trece Someșul; apoi, prin satul Jidovița, ajungem la Pripas. Armadia e numele găsit orașelului Năsăud, precum și Jidovița indică satul ce se numea înainte Trădam, dintre Năsăud și Prislop. Comisiunea oficială care, după Unire, a revizuit și verificat numele tuturor localităților din România Mare, a adoptat în loc de Trădam numele Jidovița, pe care i l-am dat eu în roman și care exprimă într-un fel și o realitate, Jidovița fiind un sat pur jidovesc în regiunea noastră pur românească, de altfel unicul sat jidovesc din Ardeal, afară, bineînțeles, de Maramureș.

Descrierea drumului pînă la Pripas și chiar a satului și a împrejurimilor corespunde în mare parte realității. De cînd romanul *Ion* a devenit prea cunoscut, și satul Prislop a dobîndit o faimă, pe care n-a nădăjduit-o niciodată, călătorilor de marcă li se arată de șefii autorităților din Bistrița sau din Năsăud casa în care ar fi stat învățătorul Herdelea, crucea de la intrarea în sat, casa lui Ion Glanetașu, circiuma lui Avrum, pe care azi o ține un nepot de-al lui, și diverse alte lucruri din roman*. Inutil să spun că elevii liceului din Năsăud se plimbă deseori pînă la Pripas, urmînd pașii lui Titu Herdelea și ai surorilor lui, căutînd să fixeze cu precizie locul unde s-a întîlnit Titu cu d-na Roza Lang și altele, și altele...

Și totuși, petrecerea de ia horă, scandalul, cheful de la circiumă, bătaia dintre flăcăi și toate amănutele celelalte, deși plasate în Pripas, în sufletul meu trăiau ca întîmplări în alt sat, în satul primei mele copilării.

Tatăl meu, fiind, cum spuneam, învățător, a trebuit să cutureiere multe sate, pînă să se fixeze undeva. Așa era obiceiul. Cînd nu-l muta din oficiu autoritatea, cerea el să fie mutat într-alt loc, sperînd să găsească aiurea condiții de viață mai bune. Astfel se face că eu m-am născut într-un sat, anume Tîrlișiu, pe care nici pe hartă nu l-am descoperit niciodată și care totuși există, de vreme Ce tatăl meu a dăscălit acolo un an de zile, iar eu însumi tot acolo mi-am petrecut primele luni de viață.

Prin care alte sate au mai vagabondat părinții mei, n-aș putea spune, pînă ce au ajuns în comuna Maieru, pe valea Someșului, lângă Rodna-Veche, unde s-au stabilit pentru mulți ani. De Maieru deci se leagă toată copilăria mea și toate amintirile asupra primului contact cu lumea exterioară. Eram de vreo doi ani și jumătate cînd ne-am mutat în Maieru. Cea dintîi amintire a existenței mele e chiar de la sosirea noastră aici. Amintirea nu e[^]recis conturată și e de ordin auditiv. Cred că am ajuns noaptea tîrziu în sat, cu o căruță pe care erau încărcate diferite mobile și bagaje și în care, undeva, mă găseam și eu. Nu în brațele mamei, căci mama trebuia să fi ținut, cu destulă greutate, pe fratele meu al doilea, care sosise pe lume la un an după mine și pe urmele căruia, chiar atunci, era pe drum al treilea. Amintirea aceasta dintîi e ca o deșteptare din somn prin întunec, cînd urechea înlocuiește toate celelalte simțuri.

Părea că se opriese căruța; încetase zgomotul roților, un zgomot în care intra scîrțîitul ușor al osiilor și hîrîitul monoton al obezilor brăzdînd adînc trupul pietros al șoselei. Poate că tocmai încetarea bruscă a acestui zgomot adormitor prin insistența lui mi-a deșteptat și mi-a deschis conștiința. După o tăcere de cîteva clipe, am auzit deodată un zgomot nou, ciudat, zgomotul pe care-l face, cînd se sparge, o tablă de sticlă acoperită cu stofă. Imediat apoi glasul tatii, cunoscut: «*Na, că s-a spart ceva!*» Și după el glasul mamei, mai liniștitor pentru

mine, deși atunci glasul părea speriat: «*Vai de mine, numai să nu se fi prăpădit oglinda cea mare/»* Amîndurora le-a răspuns nepăsător, mormăind somnoros, un glas necunoscut: «*Apoi că prea multe catrafuse...*» Glasul acesta străin a fost întrerupt și acoperit de un sunet metalic, clar și dulce, de clopoțel, scuturat nervos; calul, extenuat, încerca desigur să-și scuture osteneala din oase.

Cîteva clipe fu iarăși tăcere. Doar cineva umbla pe lîngă căruța cu pași moi, care parcă se topeau în beznă. Pe urmă, brusc, alt zgomot straniu, niște aripi, care se zvîrcoleau undeva chiar lîngă mine, urmate de un *cucurigu* prelung și foarte pătrunzător.

— Tii, trăsni-te-ar, că m-ai și speriat, cocoș nebun ce ești! făcu glasul mamei, căutînd să-și ascundă spaima sub o închipuire de glumă.

— Apoi el își face datoria cum i-a poruncit Dumnezeu, murmură glasul necunoscut, cu pauze icnitoare, ca și cînd ar fi dezlegat cu greutate ceva în vreme ce vorbea.

Atîta e amintirea. într-un continuu de întunec, glasuri distincte, cuvinte rămase în ureche (cînd aud și azi mai ales cuvîntul *catrafuse*, îmi răsună în suflet culoarea și tonalitatea glasului de atunci), sunetul de clopoțel și cîntecul cocoșului.

De cîte ori călătoresc noaptea cu trăsura și opresc undeva pe șosea, prima clipă de liniște deplină face să mi se trezească îndată în toată ființa mea simțămîntele aceluia întîi moment de viață conștientă. De cîte ori aud noaptea o căruța trecînd pe șosea și sunetul clopoțelilor, inima mea vibrează întocmai ca în cea dinții deșteptare a conștiinței, vibrează fără voia mea, ca și cînd s-ar fi atins coarda cea mai trainică a existenței mele sau poate însăși axa imaterială, enigmatică și eternă a sufletului. Cîntecul cocoșului îmi inspiră și azi totdeauna spaimă amestecată cu plăcere...

De satul Maieru se leagă pe urmă primele impresii care au lăsat urme ce nu se pot șterge în toate domeniile percepției și ale conștiinței. De acolo mi-a rămas imaginea jocului românesc, așa cum l-am scris în capitolul întîii din *Ion*, cu învîrtita, cu fetele care așteaptă să fie

poftite, cu nevestele și bătrînele în grup separat de privitoare, cu bărbații care palavragesc cu gravitate. Acolo au trăit aieva lăutarii din *Ion*, și Briceag, și Holbea, și Găvan. De-acolo am luat dracii de copii care fac fel de fel de nebunii, fură buchetele de flori din mîinile fetelor emoționate, se adună lîngă cei ce joacă, se pleacă pe vine și privesc cu înfrigurare la picioarele fetelor, așteptînd ca, în toiul învîrtitei, să se ridice mai sus poalele și să zărească poate ceva. Am fost și eu negreșit printre dracii aceia plini de curiozități, în care se manifestă, fără seama lor, instincte și dorinți încă embrionare.

în Maieru mi s-a deșteptat în inimă întîia oară chiar sentimentul iubirii. Era o fată de vreo douăzeci de ani, fată de măritat. Nu știu cum o chema. în casa noastră, cînd o pomenea cineva, îi zicea „fata pădurarului”. Eu aveam vreo cinci ani și iubeam pe fata pădurarului. Iubirea era o dorința dureroasă de-a o vedea și de-a mă apropia de ea. Firește, nu aș fi mărturisit cuiva pasiunea aceasta pentru nimic în lume. O socoteam o mare rușine, mai ales că toți băieții de vîrsta mea aveau un dispreț suveran pentru tot ce era feminin. Cu atît mai puțin aș fi îndrăznit să-i spun ceva ei, iubitei mele. Totuși fata, deși numai fata pădurarului, avea aceleași priviri scrutaătoare și înțelegătoare pe care le au în genere fetele și femeile cînd e vorba să descopere pe cineva care le iubește și nu îndrăznește. Și deci fata pădurarului, cum-necum, a băgat de seamă că mi-e dragă, îmi rîdea și ea cu drag cînd mă vedea, iar odată, întorcîndu-se de la horă și dînd peste mine pe uliță, m-a luat în brațe și m-a înăbușit în sărutări. în brațele iubitei mele însă numai plăcere n-am simțit. Eram profund ofensat că m-a ridicat în brațe ca pe un copil și mai ales îmi era rușine de moarte că și alți copii au văzut cum m-a sărutat fata pădurarului, adică o ființă feminină vrednică numai de dispreț... Cu sărutările acestea s-a isprăvit de altfel prima idilă a mea amoroasă. Din sufletul meu a dispărut încetul cu încetul pînă și imaginea trupească a iubitei, încît nu mi-aș mai putea reconstitui nici ochii ei, nici părul, necum figura ei. Și cu toate acestea, evocarea fetei pădurarului îmi face totdeauna inima să fie alintată parcă

de o mîngîiere eterică, deși toate eforturile amintirii nu pot redeștepta și filtra azi din subconștientul în care se înecă încetișor tot trecutul omului decît un foarte vag suris cald de fecioară și două șiraguri de dinți foarte albi... Fata pădurarului mi-a rămas o imagine atît de scumpă, că în a doua povestire pe care am publicat-o la începutul carierei mele de scriitor, pe ea am făcut-o eroină. Din nenorocire, povestirea a ieșit mediocră și a rămas înmormîntată în revista de pe vremuri.

Cele dintii plăceri ale slovei tipărite și ale științei de carte tot în Maieru le-am avut, în forma primelor lecturi care m-au pasionat, *Poveștile ardelențești* ale-lui Ion Pop Reteganul, vreo cinci volume, pe care le-am recitat cu dragoste înfiorată de vechi amintiri chiar și acum cîțiva ani. Zmeii și zînele și balaurii și ciinii năzdrăvani și toate minunile cuprinse în basmele pe care le citeam căutam să le găsesc în zilele următoare, însoțit de numeroși tovarăși voinicoși ca și mine, pe dealurile și rîpele de pe malurile Someșului, pe măgurile înalte, pe tot cuprinsul hotarului comunal.

În Maieru am văzut înțîia oară, la crîșmarul Tupcil, o petrecere țărănească cu lăutari, sfîrșindu-se cu o păruială generală pe urma căreia cîrciumarul ovrei a plătit toate oalele sparte...

În Maieru am trăit cele mai frumoase și mai fericite zile ale vieții mele. Pînă ce, cînd să împlinesc zece ani, a trebuit să merg la Năsăud, la liceu. De la Maieru pînă la Năsăud, cale de cinci ore cu trăsura, am plîns amar-nic, parcă instinctul mi-ar fi spus că nu voi mai avea niciodată bucuria de viață ce am simțit-o în comuna mare, bogată, de la poalele Ineului, cel cu zăpada eternă'...

¹ Aceste relatări și altele referitoare la anii copilăriei au fost publicate inițial în articolul *între roman și viață* (*Povestea primului capitol din „Ion”*), *Vremea*, V 1932, nr. 235 (1 mai), p. 11. Cu trei ani mai tîrziu, romancierul avea să depene amintirea primului „Bal filantropic” (*Adevărul literar și artistic*, XIV, nr. 783, 8 decembrie 1935, p. 3). „Evenimentul”, avînd ecou în paginile romanului *Ion*, îl prezentăm în fragmentul ce urmează:

Fecunditatea primei nopți de scris n-a mai revenit. Am căutat în schimb, cît îmi permiteau grijile vieții, să lucrez în fiecare zi cîte ceva, cît de puțin ar fi, pentru a mă putea menține în ritmul și atmosfera lumii ce o zugrăveam. Au fost totuși săptămîni întregi cînd n-am avut răgazul să mă apfopiu de loc de manuscris. Cu toate acestea, în doi ani, am izbutit să isprăvesc această a doua versiune, care în realitate era prima realizare serioasă a romanului de atîta timp frămîntat.¹ În cursul acestei adevărate elaborări, am dat la o parte și titlul inițial, *Zestrea*, înscris pe caietul cel dintii; găsiser un titlu nou, care deși anodin, mi s-a părut expresiv: *Ion*.²

După o pauză numai de cîteva luni, m-am hotărît să mai transcriu o dată textul, pentru tipar.³ O trans-

„...îmi aduc aminte de unul din cele mai minunate lucruri al vieții mele: cea mai mare *luminăție* pe care am văzut-o eu vreodată, pe cînd aveam numai trei ani.

Într-un sat apropiat, în fiecare an avea loc un bal, la care luau parte toți teologii și toate fetele de măritat ale preoților. Era un fel de tîrg de fete, căci aci se alegeau miresele, pentru viitorii hirotonisiți. Se numea, nii știu de ce «Bal filantropic».

Tatăl meu și cu mama s-au suit în căruță și-au plecat. Eu, curios și supărat că mă lasă singur acasă, m-am ascuns — mititel cum eram — în coada trăsurii și-am mers și eu.

Acolo, rămas pe dinafară, priveam la luminăția aceea, care mie mi se părea ca-n povești. Și ce era, decît două lămpi de petrol, ce străluceau roșcat! Cei trei ani ai mei, însă, găseam că e ceva feeric; muzica răsuna, umbre treceau prin fața ferestrelor și eu stam neclintit, cu totul fermecat de o astfel de privescume dumnezeiască.

Acum cincisprezece ani — mînat de amintire — am plecat împreună cu nevastă-mea, în locurile copilăriei, să asist cu ochi de om matur, la *Balul filantropic*. Ce decepție! Ce sărac și meschin mi s-a părut totul! Cît de mică și neînsemnată devenise privescuma năzdrăvană de vîrsta de trei ani!

Dar aceea era *altceva*; acel bal, acea *luminăție* de vis a fost și va rămîne în sufletul meu cel mai fastuos spectacol al vieții mele!"

¹ V. notele ediției de față, p. 701—708.

² V. *Addenda*, p. 589 n. 1.

³ V. notele ediției de față, p. 711—713.

criere atentă va fi binevenită, căci va frământa din nou textul întreg, va fixa definitiv toate detaliile și mai ales numele personagiilor.

Chestia numelor pare multora fără importanță pentru opera de artă. Eu însă cred că, și în viața reală, numele are o însemnătate deseori hotărâtoare asupra soartei celui ce îl poartă. În roman, numele oamenilor le definește dintru început fizionomia morală. În *Ion* am lucrat, într-un fel și pînă la un punct, după modele vii. În orice caz, fiecare persoană din roman pornea cel puțin de la o însușire a unui om real, luîndu-i pentru orice siguranță, și numele adevărat.

Astfel Ion Pop al Glanetașului, eroul însuși, a existat aievea și se numea aproape așa¹; mai mult, el trăiește și azi, necăjit și amărit, copleșit de copii, vreo șapte... Cel ce poartă numele eroului meu a rămas un biet țăran ca vai de capul lui, pe cînd cel din roman se știe cîte pozne și totuși ce carieră face înainte de-a muri asasinat.

Am mai păstrat numele cîtorva persoane care mi s-au părut potrivite și care în roman nu apar întru nimic micșorate sau coborîte. Așa preotul Ion Belciug a fost într-adevăr preot în Prislop pînă cînd am trecut eu în România. Cel din roman însă mi se pare că merită mai mult numele, fiind mai dintr-o bucată și putînd servi ca model oricărui preot în multe privințe. Nu știu dacă mai tră-

¹ Numele real: Ion Boldijar al Glanetașului. Din relatările lui Tiberiu Rebreanu, publicate în articolul *Prototipuri de personaje din romanul „Ion”, Steaua*, XI (1960), nr. 12 (decembrie) reținem următoarele date: Ion este fiul lui Vasile și Xeniei Boldijar (mama din familia Harosa; *n.n.*: nume întilnit de cititorii ediției noastre în *Domnul Ionică*, localizare după nuvela *Az ornagy [Maiorul]*, v. voi. I, p. 313). Frați: Iacob și Paraschiva. A murit în 1935 de icter negru.

În același articol se susține (pe baza celor relatate de surorile scriitorului) că rivalul lui Ion (George) s-a numit, în realitate, Nechita, fiu al lui Toma Iloan, țăran înstărit din Prislop. După identificările făcute de Ștefan Bănulescu în articolul *În satul lui Ion, Gazeta literară*» (1955), nr. 48, numele adevărat al iubitei eroului nostru ar fi *Florica lui Mapei Hordoană*, iar al socrului său (Vasile Baciuc): *Ignat Tabără* (numele de familie întilnit și în nuvela *Proștii*, *n.n.* \ v. voi. II, p. 12).

ieste cellalt; în Prislop însă nu mai e... De asemenea, am păstrat numele notarului Stoessel. Omul mi-a făcut mai tîrziu, la București, o vizită și mi-a mulțumit pentru felul cum l-am „feștit”, adică cum l-am zugrăvit în roman. Fiindcă îi convenea, se recunoaște pe sine în cel din carte, deși nu e nici o asemănare între ei afară de nume.

Aproape toate celelalte personaje au numele cu care le-am botezat eu.² [...]

Ar trebui să plictisesc prea mult pe cititori dacă aș încerca să lămuresc chiar numai un subcapitol în toate amănuntele, spre a demonstra trăsăturile luate de mine direct din viață și pe cele adăogate pentru trebuința momentului. Desigur că sunt destule lucruri din propria mea viață și a familiei mele, precum sunt din ale atîtor nenumărați cunoscuți sau străini, observați de aproape sau zăriți întîmplător, poate din fereastra unui tren în mers. Poate că azi nici eu însumi n-aș mai fi în stare să explic atîtea scene cum s-au înlănțuit, de unde au apărut. Creația artistică e un proces sufletesec de esență divină. Ea nu se poate experimenta, nici reconstitui ca un proces fizic oarecare. Opera de artă nu e niciodată emanația directă a unor experiențe anume făcute. Emoția nu intră în artă în stare brută, luată gata din natură, ci totdeauna transformată complet prin misterioase și insesizabile me³ tamorfoze, care constituie însăși taina creației artistice. Creatorul poate explica numai ceea ce face conștient; par-

¹ În articolul citat, Tiberiu Rebreanu menționează ca autentice următoarele nume: *Macedon Cercetașu*; notarul *Friedman*, din Nimigea; *Savista*; soții *Lang*.

Tot domnia-sa mai face următoarele identificări de prototipuri literare: *Măria Rebreanu* — căsătorită *Strat* (Ghighi Herdelea); *Dumitru Pop* (Moarcășu); primarii *Pop Iosif* și *Hordoan Zaharia* (Florea Tancu); notarul *Alexe Candale* (Căldăraru), Aurel Ungureanu (Aurel Sasu din corn. Ilva-Mare, student la Medicină; din pricina lui, Livia Rebreanu va rupe logodna cu preotul George Pteancu, măritîndu-se mai tîrziu cu prof. Ovidiu Hulea).

² Fragment citat la p. 662, al. 3.

tea cea mai importantă a creației însă se petrece în subconștientul lui, și deci îi rămâne și lui însuși inexplicabilă.

G. Bogdan-Duică, regretatul profesor de literatură de la Universitatea clujeană, a invitat odinioară, după cum am aflat, pe studenții săi de pe Valea Someșului să încerce a reconstitui geneza tuturor personagiilor și localităților romanului *Ion*. Cîteva sute de studenți harnici au cercetat toate satele și poate pe toți locuitorii. Rezultatul n-a putut fi decît cel firesc: pentru fiecare personaj din roman s-au descoperit o sumedenie de părinți prea puțin asemănători între ei.

[*Ion* a apărut în două volume numai din necesități editoriale. Am dat fiecărui volum cîte un subtitlu *Glasul pămîntului*, *Glasul iubirii* — din aceleași motive. Totuși, au fost critici care au găsit cu cale să comenteze savant fiecare volum în parte, să găsească superior pe unul celuilalt sau să explice prin subtitlurile volumelor anume lucruri din roman.

Puterea creatoare este totdeauna un dar special, un dar divin. Manifestarea acestui dar însă reclamă și voința mare a celui înzestrat. Cînd în sufletul tău s-a dospit suficient aluatul viitoareii opere de artă, luni sau ani de zile, parte conștient, mare parte cu totul inconștient și în afară de puterea voinței tale, cînd fermentația aceasta tainică s-a terminat, atunci trebiie să intervii voința ta hotărîtă, stăruitoare, încăpățînată, adică munca creației, cu bucuriile și ostenele ei, programatică, asiduă. Fără de muncă, opera ar rămîne în stare embrionară în sufletul creatorului.

Firește, vorbesc mereu *pro domo*. Nu mi-aș permite să generalizez, deși sunt convins că o operă de artă de dimensiunile unui roman nu se poate realiza fără muncă încordată, fără nenumărate ceasuri la masa de scris cu hîrtia albă dinainte.

Greutatea cea mai mare pentru scriitor este stabilirea și executarea unui plan de lucru bine precizat. Trebuie

să-ți faci singur o educație anume a voinței, să te silești a-ți executa propriile-ți proiecte de muncă. Cînd e vorba de muncă pentru sufletul tău, ești veșnic ispitit să o amîi_pentru a doua zi. Ți se pare normal să te duci la o slujbă străină la oră fixă, să te așezi la birou și să muncești, dar nu te poți lesne obișnui să te așezi la masa ta de scris, acasă, la anume oră și să lucrezi atîtea ceasuri.

Pentru mine, în cariera mea de scriitor, lupta cea mai dîrză a fost, multă vreme, neputința de-a mă conforma unei munci sistematice. Mă înșelam pe mine însumi, codindu-mă a mă așeza la birou. Îmi propuneam că din ziua cutare am să lucrez negreșit cel puțin atîtea ceasuri. Și-mi călcam legămîntul față de mine însumi. Ani de zile am căutat să mă îndemn singur cu ecritouri, făcute tot de mine, puse pe masa de scris, ostentativ: «Scrie la roman!»

Numai cu multă stăruință am ajuns să-mi devie biroul meu, cu hîrtia albă, o necesitate de viață. Obiceiul mi l-am făcut tocmai lucrînd la *Ion*. Obiceiul a devenit pe urmă o pasiune. O zi în care n-aș sta la masa de scris cîteva ore mi s-ar părea acuma o zi pierdută.

Firește, a sta la birou nu înseamnă negreșit a scrie. Scrisul cere o concentrare, o încordare a atenției, pe care n-o poți obține totdeauna. Inspirația însă nu vine decît chemată. Inspirația e în bună parte concentrarea atenției asupra unui anume lucru. De obicei, stînd la birou, dacă ai destulă liniște sufletească, izbutești să-ți aduni gîndurile în jurul unui anume moment, să te transpui în atmosfera dorită. Pe urmă, scrisul vine aproape de la sine. Din străfundul sufletului se ridică în conștiința ta imagini, gesturi, locuri, cuvinte neașteptate. Atunci scrisul e o plăcere.

[Spuneam cum am ajuns, frămîntînd planul romanului, să-l sintetizez într-o imagine grafică. În cursul elaborării, am căutat să realizez concret imaginea aceasta. De-acî a rezultat împărțirea fiecărui capitol în mici di-

viziuni care cuprind câte o scenă, câte un moment, în sfârșit, un fir liber din țesătura generală. Toate acestea apoi au trebuit înnodate în anume fel, ca să se poată întoarce în cuprinsul acțiunilor principale, care și ele, la sfârșit, trebuiau să se unească, să se rotunjească, să ofere înfățișarea unei lumi unde începutul se confundă cu sfârșitul. De aceea romanul, un corp sferoid, se termină precum a început. Cititorul care s-a dus în satul Pripas pe șoseaua laterală, trecind peste Someș și prin Jidovița, se întoarce la sfârșit pe același drum înapoi, pînă ce iese din lumea ficțiunii și reîntră în lumea lui reală. Lumea romanului rămîne astfel în sufletul cititorului ca o amintire vie, care apoi se amestecă cu propriile-i amintiri din viața-i proprie"...

jjUrmărind firul „mărturisirilor” în desfășurarea obiectivă a creației și existenței scriitorului, istoria cărții își clarifică și-și îmbogățește paginile. Dacă majoritatea datelor relatate de Rebreanu sînt confirmate de studiul caietelor de creație și al variantelor manuscrise, nu mai puțin adevărat este și faptul că unele detalii biografice impun corectări. Ne referim mai întîi de toate, la ambianța, amintită de prozator, din preajma debutului literar, eveniment ce se petrece concomitent și cu cristalizarea primilor germeni ai viitorului roman.

De-a lungul a șase decenii, demisia din armată a sublocotenentului Rebreanu „pentru a se dedica scrisului” s-a plămădit în legendă, faptul fiind preluat ca atare de istoria literară. Nedumeriri puteau exista și, uneori, au existat chiar semne de întrebare. Cum era posibil ca un ofițer, notat „excelent în toate rapoartele cazone”, să demisioneze din armată, părăsind cariera militară pentru a reveni în sinul unei familii numeroase, în care învățătorul Vasile Rebreanu abia putea face față nevoilor mărunte ale vieții? Refuzul teatrelor budapestane de a-i juca piesele, oferite pentru reprezentare, nu era

de bun augur. Celelalte scrieri, apropiate ca factură, rămase în sertar, nu avuseseră o soartă mai bună. Pe de altă parte, primele nuvele publicate în *Luceafărul* (catalogate ca mediocre de însuși scriitorul lor) nu reprezentau un gir care să-i îndreptățească hotărîrea nestrămutată de a se avînta în lumea literară a vechiului regat. Neclarificate rămîneau, de asemenea, motivele arestării și extrădării lui Rebreanu (1910).

Hste neîndoiesc că atmosfera cazonă a armatei austro-ungare, prin toate fibrele lăuntrice, era impropriu tinărului veleitar. Rizibilă prin caracterul ei, cu preocupări de tipul celor amintite în nuvela *A fohadnagy ur* [Domnul locotenent] — unde ofițerii se întrebă „dacă la cartușieră trebuie închisă mai întîi clapa dreaptă și apoi cea stîngă, sau mai întîi cea stîngă, și apoi cea dreaptă” — armata nu putea provoca tinărului sublocotenent decît sarcasm. Pe alte meleaguri, o situație similară avea să sensibilizeze spiritul caustic al unui Gheorghe Brăescu, ai cărui ofițeri din *Jocul de război* se întrebau, la rîndul lor, cum este mai corect să se pronunțe: *cartușieră* sau *cartușieră*, pînă la descoperi, pînă la urmă, că se poate spune și *cartușe lă*.

Toată atmosfera vieții cazone din ciclul *Szamárletra* [Scara măgarilor] dezvăluie mediul închis, opac, în care se derulează existența sublocotenentului de honvezi. Tendințele de evadare sînt pe deplin justificate, cu atît mai mult dacă se au în vedere și aspirațiile literare ale tinărului ofițer.

Peste toate acestea jocul hazardului avea să-i faciliteze drumul spre literatură. Demisia din armată are loc și sub impulsul unor factori străini vocației sale literare.

[Pățaniile tinărului de 22 de ani ne sînt dezvăluite într-un memoriu adresat Consiliului de Miniștri, document aflat astăzi la B.A.R., Arh. L. Rebreanu, I (1), ms. 32. Memoriul este ulterior arestării sale din 15 februarie 1910 (de către cabinetul V al Tribunalului Ilfov) la cererea oficialităților austro-ungare (mandatul de arestare Dosar 628/33/1910.)

[După relațiile lui Rebreanu, motivul și pretextul arestării „datează încă din anul 1907, de pe vremea cînd

făceam serviciu activ ca sublocotenent în Reg. 2 de infanterie, care staționa pe atunci în Pesta". Șicanele comandantului de regiment — colonelul Schnorch (nemulțumit de colaborarea ofițerului la câteva reviste literare românești) — aveau să amărase mult viața sublocotenentului, amenințat cu „permutarea” în Galiția. (O primă cerere de demisie ar fi fost respinsă de comandant, pe motiv că ofițerul nu trebuia să se prăpădească în „neghina agitatorilor”).

^Avatarurile tragicomice, subliniate în rîndurile ce urmează, întregesc informația cu privire la „cariera militară” a tânărului Rebreanu. Cităm din memoriu:

„...Astfel, pentru timpul manevrelor de toamnă mă însărcineză (colonelul Schnorch—*n.n.*) să intru în comisiunea de popotă din care mai făceau parte un locot.-colonel și un căpitan, eu avînd de-a compune pentru fiecare săptămînă menu-urile și de-a controla, dimpreună cu locot.-colonelul-președinte, socotelile popotei ce le conducea căpitanul-casier. Pe la sfîrșitul manevrelor, căpitanul, un cartofoar pătimaș, primind o sumă de o mie și ceva de coroane, de frică să nu joace la cărți banii, mă roagă să-i păstrez eu pînă ce ne vom reîntoarce la Budapesta, unde avea să achite dintr-însii furnizorii popotei. Eu luai banii și îi pusei în cufărul meu, pe care îl purta ordonanța mea. Cînd însă ajungem în Pesta și caut banii, banii nicăiri. Comunic pierderea imediat colonelului, care însă caută să-mi găsească belea, și cu toate protestările mele, pornește în contra mea cercetare onorifică. Comisia de onoare mă găsește nevinovat, deoarece în decursul dezbaterilor s-a dovedit că banii mi-au fost furați de chiar ordonanța mea, care îndată după sosirea în garnizoană se eliberase. Plictisit și scîrbît de necontenitele șicane ale colonelului, acumă îmi înaintez din nou demisia, care, după multe stăruinți, a și fost primită.”

Stirnesc un interes deosebit faptele menționate mai departe în memoriu, menite să întregesc substanțial biografia omului și creației sale. Ele ne fac să ne întrebăm din nou care să fie data *reală* a debutului literar,

fixat actualmente de istoria literară la *Luceafărul* din Sibiu (1 noiembrie 1908, respectiv *după* întoarcerea lui Rebreanu în Transilvania). Cităm:

„Ieșit din armată, intrai în publicistică ca redactor la ziarul *Lupta*¹ din Budapesta. În 1908, pentru un articol în care procurorul general găsește *agitație împotriva statului*, sînt dat în judecată; Curtea cu jurați însă mă achită. Achitarea aceasta însă probabil a nemulțumit mult pe fostul meu comandant de regiment, care îmi urmărea cu atenție activitatea în publicistică. El deci se grăbește și, împotriva tuturor ofițerilor regimentului, mă dă din nou în judecată, acum la tribunalul din Gyula, pentru pretinsul abuz de încredere despre care pomenii mai sus și asupra căruia comisiunea de onoare a regimentului se pronunțase deja, găsindu-mă absolut curat. Fapta aceasta a ultrașovinistului colonel, pătrunzînd și în presă, toate ziarele, ungurești chiar, înfiează manevrele colonelului și reprobă acest fel de goană nebună împotriva mea. Așa, tribunalul din Gyula, și el, fără chiar să mai judece afacerea în fond, aduce o decizi-

¹ Publicație românească tipărită între 1906—1910. în paginile ei nu se găsesc articole *semnate* de Liviu Rebreanu. în rubricile de literatură sînt publicate lucrări ale scriitorilor români, deopotrivă din Transilvania, ca și din vechiul regat (Sadoveanu, Anghel, Agârbiceanu, Cazaban, Goga, Isac ș.a.). Majoritatea articolelor (multe cu caracter social și de emancipare națională) sînt nesemnate. Nu este exclus ca Rebreanu să fi publicat în paginile acestui cotidian (mai degrabă înaintea demisiei din armată). în timp ce unele afirmații din memoriul citat — făcute nemijlocit sub influența unei conjuncturi nefericite — peste ani nu vor mai fi reluate de scriitor, amintirea primelor slove tipărite în presa budapestană revine și peste decenii: „Primele mele articole apărute în ziarele din Budapesta — vajafirma scriitorul în interviul acordat *Dimineații* la 26 septembrie 1932 — erau elogios apreciate. Numai că, într-o bună zi, m-am trezit cu colonelul meu, care m-a sfătuit prietenește să renunț la scris, pentru că nu se cade ca un ofițer — notat excelent în toate rapoartele cazone — să se ocupe cu fleacuri.” (V. *Lămuriri asupra ediției*, voi. I al ediției de față, p. XCI — XCII, sau prefața la voi. *Golanii, Calvarul, Ciuleandra*, Biblioteca pentru toți, 1965, p. VII-VIII.)

une, prin care, declinându-și competența, ordonă închiderea dosarului și sistarea acțiunii intentată contra mea. Curtea de apel din Oradea-Mare, în urma apelului procurorului, confirmă și ea hotărîrea tribunalului și o declară definitivă și ridicată la putere de drept. Acestea toate în august 1908."

Șirul necazurilor pare a nu se fi întrerupt. Scriitorul afirmă că pentru trei articole publicate în *Revista Bistriței*, „pe care o condusesem singur înainte de a veni aci”, ar fi fost dat judecății în februarie 1910, lăsînd a se înțelege (de altminteri prin tonalitatea întregului memoriu) că altele sînt motivele intime ale extrădării cerută de oficialitățile austro-ungare.

Revista Bistriței a ființat, într-adevăr, între 1906 – 1910, fără însă ca în paginile ei să fi apărut articole semnate de Liviu Rebreanu, nicidecum să fi fost condusă de acesta. Nu-i mai puțin adevărat că în romanul *Ion*, poetul Titu Herdelea – alias Liviu Rebreanu – pleacă la Sibiu la lucrările „Astrei” în calitate de reprezentant, improvizat, al *Tribunei Bistriței*, ca unul ce fusese tipărit în paginile revistei.¹ Unde începe și sfîrșește realitatea și ficțiunea este greu de răspuns. În acest caz, credem mai curînd că nu eroul urmează pașii autorului, ci scriitorul preia din faptele personajului său.

„Nu este locul să comentăm și alte afirmații discutabile ale fostului ofițer rechemat „la oaste” împotriva voinței sale.² Rostul lor era să împiedice, pe orice cale, extrădarea, intenție ce nu se realizează.³ În zilele de început ale lui august 1910, după șase luni de detenție, petrecute în închisoarea Văcărești și în temnița din Gyula,

¹ Pentru lămuriri suplimentare, a se vedea tabloul 4 din cap. XII, *George*, p. 513–514 ale ediției de față.

² Atribuirea titlului de licențiat în litere la facultatea din Viena; relații epistolare – în anul 1907 – cu revistele *Luceafărul* (Sibiu) și *Sămănătorul* (București) etc.

³ Memoriul, nedatat, pare să fi fost scris în vara anului 1910; scriitorul menționează la sfîrșit că „deși dosarul meu a fost înaintat încă la 28 aprilie cor. (arestarea avu-se loc la 15 februarie – *n.n.*), pînă astăzi nu s-a adus nici o hotărîre”.

il regăsim în București. Acum își fixează primul cadru al romanului de mai tîrziu. Într-un caiet de creație, datat 11 august 1910, Rebreanu schițează, foarte sumar, liniile romanului *Zestrea*, oprindu-se mai cu seamă asupra listei personajelor ce urmau să fie angrenate în conflict (v. *Addenda* p. 589-590.)

În timp, ele au fost precedate – așa cum am văzut – de nuvela *Rușinea*, pe care o reproducem în *Addenda* volumului de față (p. 577), lucrare neterminată, plasmuită în anul 1908, imediat după întoarcerea din armată, întîmplările narate și onomastica personajelor nu găsesc prea multe echivalențe în caietul de creație amintit. Caracterologic, personajul central (Macedon Glanetașu) se înrudește, mai degrabă cu bătrînul Codrea, la rîndul lui un „neînțeles”, din schița cu același nume (publicată, în paginile *Luceafărului* și scrisă în aceeași perioadă). Peste ani, portretul lui Macedon Cercetașu, prezent încă din primul episod al romanului, va sintetiza profilul ambelor personaje.

Prin detalii toponimice și atmosfera degajată de mișcarea oamenilor ce bat aceleași drumuri între Prislop și Trădam, nuvela este, într-adevăr, preludiul cărții ce avea să iasă de sub teascurile tipografiei abia în 1920. Toate drumurile duc spre Trădam, căci el „a ajuns un fel de centru de întîlnire al tuturor satelor dimprejur. Dumineca și-n sîrbători, mai ales, tot norodul se adună acolo ca la comedie. Năsăudenii vin pentru că acolo e mai ieftin rachiul, lușcanii ca să facă acolo hora, căci în satul lor nu se găsește bătătură, fiind azvîrlit pe cinci coaste de deal, răbrișorenii vin ca să se certe cu năsăudenii, cu cari au pricinii de hotar, iar prislopenii vin, pur și simplu, pentru că ei și în Trădam sînt ca acasă, căci Tradamul n-are hotar, ci e pe pămîntul lor.”

¹ Originalul se află la familia Rebreanu (ms. 2.540, f. 35). Pentru prima oară a fost publicat de N. Liu în articolul *Rebreanu necunoscut, Viața românească*, X (1957), nr. 2 (februarie), p. 106-115.¹

² V. cap. I, *începutul*, p. 17–18 ș.a.

Din aceeași perioadă de creație (1908 – 1910) datează și nuvela *Boanghina*, publicată de noi, de asemenea, în *Addenda* volumului de față (p. 580). Ca și în cazul *Rușinii* Rebreanu notează pe manuscris: „*La Zestrea*”. Dacă într-adevăr scrierea urma să fie încorporată în roman, paginile ei sînt simptomatice pentru strădania tînărului prozator, care, țintind piscurile înalte ale creației romanești, își finalizează intențiile în nuvelă. Ritmul și culoarea acestor pagini sînt comune celor întilnite în *Nevasta*, oferind clișeu negativ al acestei capodopere nuvelistice. Unele replici, deși cu intenții diferite, se suprapun perfect.

Boanghina:

- I-a fost tare dragă, să-răcuțul de el!
- Prindeți-1, că vrea să sară în groapă...
- Și după post să închinăm și la nuntă.

Nevasta

- I-a fost tare drag, să-răcuța... tare drag...
- N-o lăsați, că vrea să se arunce în groapă!...
- Și la anul să bem la nuntă... Căci, de, morții trăiesc cu Dumnezeu, iar cei vii cu oame-nii. Pe morți trebuie să-i mai lăsăm și în seama Domnului, că noi avem destule necazuri cu cei vii...

în fața unor asemenea situații, este legitimă întrebarea dacă într-adevăr nuvelistul a precedat romancierul, sau, dimpotrivă, dacă nu cumva Rebreanu era sortit de la bun început să fie romancier. Numeroasele documente rămase în sertarele scriitorului ni-1 dezvăluie preocupat de realizarea „întregului” încă din perioada primelor slove tipărite. Din acest unghi privite, înseși lacunele creației sale nuvelistice – fărîmițare inegală a unui ansamblu armonios – atestă vocația lui de romancier.

Este puțin plauzibil ca la scrierea *Nevestei* autorul să fi avut la îndemînă amintitele pagini ce urmau să fie încorporate în *Zestrea*. (De regulă, prozatorul își *transcria* nuvelele de la o versiune la alta fără să le modifice substanțial; pe de altă parte, așa cum am arătat, deși

¹ Originalul se află la B.A.R. ms. 4.056, f. 140-143.

lumea eroilor este aceeași, sentimentele și intențiile lor sînt total diferite.) Și totuși, replicile se suprapun aproape perfect.

Deși cu traiectorii diferite, personajele par să-și însoțească mereu autorul, care le aude vorbind, consemnindu-le fidel nuanțele cuvintelor rostite. Este un proces lent de fermentație, care explică în bună măsură gestația îndelungată a romanului. În această atmosferă sînt scrise în Prislop și alte nuvele, ca *Răfuiala* (28 ianuarie 1909) și *Talerii* (24 aprilie 1909), iar mai tirziu, după venirea lui Rebreanu în București, *Proștii*, *Dintele*, *Vrăjmașii*, *Idilă de la țară* (tipărite între 1910 – 1913) – toate cu un univers problematic direct înrudit cu lumea eroilor din romanul *Ion*. Punctele lor de contact ne îndemnau să afirmăm, într-un studiu mai vechi, că numeroase scrieri nuvelistice par desprinsе dintr-un tot compozițional, căzute, ca „din greșeală”, de pe masa de lucru a romancierului.

Gîndul „romanului” pare să nu fi fost abandonat din clipa în care autorul avea să schițeze primul contur al cărții (1910). Condițiile de creație sînt vitrege:

„Venind la București, am dat piept cu viața, și tot felul de greutăți au început. M-am însurat devreme și, neavînd un venit sigur, eram foarte strîmtorat. Făceam ce puteam, și în puținul timp liber ce-1 aveam am început a seri... în ascuns la *Ion*. *Zic în ascuns* pentru că nimeni nu știa.

Cum să mărturisești o asemenea blestămăție? Te făceai de rîs!

Tu, biet nemernic, care de-abia ai cu ce-ți ține zilele, să scrii un roman, cu pretenții, parcă n-ai fi avut ce face alta!...”

Dacă lipsesc mărturii care să ateste existența unei alte versiuni a romanului, în afara celor redactate între

¹ Numele eroului, popa Grozea, apare în caietul de creație al romanului *Ion*, ms. 2.540, f. 30, contextul amintind ceva și despre „țandăricea” adusă de la Roma, din crucea Mîntuitorului. („Popa Grozea, bătrîn, crucea lui Hristos, respect, preoteasa bătrînă, puțin crai.”)

² *Adevărul literar și artistic*, XIV (1935), seria a II-a, nr. 783 (8 decembrie), p. 3.

1916–1918, descoperim în schimb în arhiva scriitorului zeci de pagini cu însemnări onomastice, schițe și rezumate de capitole, alături de numeroase punctări ale conflictului și acțiunii propriu-zise care, împreună, întregesc, aproape în cele mai mici detalii, structura viitoarei opere. Cu excepția câtorva pagini de început, datate 1910 și corectate cu adaosuri, în 1912, cele mai multe sînt ulterioare anului 1914. Propunem această datare pe baza cercetării numeroaselor liste de personaje, aflate în „caietul de creație”. Numele învățătorului Zaharia Herdelea, întîlnit în multe proiecte, a fost selectat dintr-un document oficial al primului război mondial: lista nr. 9 din 31 august 1914, cu soldații ardeleni răniți (documentul se află în arhiva Liviu Rebreanu, mapa 29 <1>, fiind subliniat cu creion roșu). Coroborînd această dată cu altele din mărturisirile autorului, sîntem tentați să atribuim cele mai multe pagini ale caietului de creație anului 1916, cînd Rebreanu își pregătește îndeaproape redactarea primei versiuni.

Excepțînd tatonările din Prislop (*Rușinea, Boanghina* ș.a.), cartea a fost plămădită în decursul a zece ani. Așa cum am arătat, la 11 august 1910, Rebreanu își fixează prima schemă de roman, iar în duminica zilei de 3 octombrie 1920 sfîrșește să transcrie ultima pagină a celei de a doua versiuni. În timp, pregătirea și organizarea romanului durează cel mai mult, dacă le raportăm la redactarea propriu-zisă a cărții.

Deși anevoios conceput, cu lungi și migăloase sublinieri de detaliu, romanul este scris „pe nerăsuflăte”. Prima variantă, fidelă în liniile ei dominante formei definitive, este scrisă în mai puțin de un an (începută în duminica zilei de 27 august 1916, avea să fie terminată în noaptea zilei de luni 14 august 1917, orele 3. Transcrierea pentru tipar va fi apoi realizată din luna noiembrie a aceluiași an pînă în ziua de 3 octombrie 1920). De fapt, timpul folosit atît la prima redactare, cît și la transcriere este și mai scurt. Majoritatea capitolelor sînt elaborate în intervale scurte, variînd între 4 pînă la 17 zile. Scrierea este cursivă, fără prea multe poticniri, gîndurile urmînd firul unei „cronici” bine știute.

[O însemnare de detaliu din sumarul plan al *Zestrei* (v. p. 590–591) ne face să întrezărim viitoarea intrigă triunghiulară Ion-Ana-George. Mai tîrziu, scriitorul simte nevoia clarificărilor de detaliu și încearcă o primă conturare de capitole. (V. *Addenda* p. 591 —592.) Dacă însemnările referitoare la primul capitol vor alcătui și mai tîrziu schema de bază a formei definitive, celelalte capitole rămîn embrionare. Peste ani li se vor alătura alte notații, gînduri răzlețe, în afara unei construcții definitorii. (V. *Addenda* p. 593–595.) În această etapă planurile sînt într-o mai mare măsură tributare realității imediate. Selectîndu-și personajele din lumea apropiată, Rebreanu este tentat, la început, să prezinte cît mai exact situația de fapt. Prototipurile din viața reală sînt mai „la ele acasă” în proiecte decît în paginile cărții, care, de la un punct, le va trăda adevărata existență. Sub impulsul realității, Zaharia Herdelea (alias Vasile Rebreanu) are, într-un proiect mai vechi, 7 copii, mult mai aproape de adevăr (11, în carte 3). Ion al Glanetașului (în primele proiecte cu alte nume) are la început un frate, iar Ana (numită la început Ileana) este doar unul din cei patru copii ai lui Alexandru Vărzariu (mai tîrziu Vasile Baciuc). „Schemele”, deși nici ele întru totul fidele realității, sînt mai familiare prototipurilor Ion Boldijar și Rodovica — ambii amintiți în mărturisirile scriitorului. Filiațiile inițiale vor fi părăsite. Trierea severă a personajelor permite clarificarea liniilor prin care va evolua conflictul. Selecția are consecințe directe asupra fabulației, precum și asupra psihologiei eroilor. Altavafimentalitatea unui Vasile Baciuc, cînd își va vedea *singurul copil* ruinat de lăcomia de pămînt a ginerelui, după cum altul va fi felul de a gîndi al Herdelenilor, împovărați acum, aproape exclusiv, de grijile ce le pricinuesc cele două fete, aflate în pragul măritîșului. Ficțiunea depășește mult realitatea. În procesul creației scriitorul renunță la datele realului, cînd ele prisosesc sau încurcă raporturile esențiale dintre principalii eroi angajați în conflict. Fratele lui Boldijar (Marin, numit mai tîrziu Iacob al Glanetașului) sucombă la transcrierea romanului, existența lui dovedindu-se parazitară, fără ecou

în lumea cărții. în afară de Titu, ceilalți frați ai fetelor * Herdelea vor dispărea încă la fixarea schemelor de capitole, însăși existența surorilor va cunoaște traiectorii mult diferite de împrejurările exacte ale vieții. Studiul caietului de creație ne dezvăluie un amplu proces de transfigurare artistică, ce atestă, o dată mai mult, măiestria constructorului în dialogul purtat cu prototipurile sale. Materia anostă este sublimată de ficțiune și obligată să servească țelurilor estetice. Confruntarea faptelor exacte și a celor imaginate sfidează tentația de a rezuma virtuțile creatorului la observarea atentă a realității.

Nu este mai puțin adevărat că romanul, ca și proiectele lui, este populat cu multe nume din lumea prislopeană și din împrejurimile Năsăudului. Corespondențele exacte sînt mai numeroase decît cele „mărturisite” de romancier. Ca și în cazul altor scriitori, la Rebreanu onomastica are o importanță covârșitoare. Alegerea numelor este obsesie. Confruntînd proiectele de capitole cu fixarea în timp a numelor definitive, constatăm că personajele nu se mișcă în voia lor pînă cînd nu-și stabilesc exact identitatea.

(*Ion*, ca titlu de roman, este un caz singular. Nici nuvelistica nu oferă multe exemple similare. Din patru titluri — *Codrea*, *Filibaș*, *Ițic Ștrul*, *dezertor* și *Bibi* — primele două vor fi, la retipăriri, înlocuite.)

în ansamblul creației, numele pare să exprime o întreagă existență. Semnificativă este în această privință metamorfoza numelor din caietul de creație.

Primul cuvînt cu care începe „actul de naștere” al romanului (planul din 1910 al *Zestrei*) este „Ion”. Contextul ar fi derutat legitim privirea celui tentat să întrevadă, la data respectivă, viitorul cărții:

„Ion Bălan, flăcău de 23 ani, a făcut oastea, dar e chipeș și voinic ca un balaur; e bogat; cap mare, cu păr cîrlionțat, de ȝigan, sprincene groase ca lipitorile, ochi mici, vioi, cărbune stîns, gură mare, cu buzele groase, umflate și umede.”

j

Numele aparține însă viitorului „George Bulbuc”, și suportă corectări pe parcurs. La început este înlocuit cu „Gheorghe Bălan”, apoi cu „Gheorghe Bulbuc”. La un moment dat, scriitorul pare să se fi stabilit la acest ultim nume, după care, brusc, îl înlocuiește cu „George Bulbuc”. Nume hibrid, semirural, semiurban, ține parcă să se distanțeze de gloata unor Ștefan Hotnog, Trifon Tătaru, Macedon Cercetașu, Simion Butunoi, Cosma Ciocănaș, Simion Lungu, Teoader Burlacu (citați dintr-o singură filă a caietului de creație). Exprimînd un proces de parvenire, „George” — așa cum este conceput de scriitor — nu putea fi „Gheorghe”. Numele rivalului cunoaște, de asemenea, prefaceri. La început „Dumitru Zănoagă”, apoi „Ion Zănoagă”, mai tîrziu Ion Pinteai și, în sfîrșit, Ion Pop al Glanetașului, nume cu rezonanță pămîntului rîvnit.

în același spirit este botezat și socrul; mai întîi Alexandru Vărzariu, apoi Paul Baci și, la urmă, Vasile Baci. Numele, rostit simplu, pare să-l scutească de istorie, marcînd punctul de plecare a țăranului avut.

Prin onomastica personajelor Rebreanu urmărește astfel și stratificarea lor socială, sintetizîndu-le, într-un fel, profilul. (Ce mult se deosebesc de numele altor categorii de personaje, întîlnite în creațiile de mai tîrziu: „Iuga”, „Faranga” ș.a., cu sonorități fanariote.)

Numeroasele notații ce preced scrierea propriu-zisă a romanului ne dezvăluie din nou faptul că ani în șir personajele și-au însoțit autorul. „Ascultîndu-le”, acestea le consemnează deseori vorbele rostite, reproducîndu-le,

j

i

Ulterior va deveni numele întinsei familiei Pinteai (un membru devine ginerele Herdelenilor), cu ajutorul căreia Rebreanu va încerca să înrudească personajele romanelor anunțate în „mărturisiri” (v., în *Addenda*, componența familiei, p. 647). Folosirea cîtorva nume, considerate improprii pentru unele personaje, dar semnificative pentru altele, mai întîlnim în istoria romanului: „Bălan”, vechiul nume al lui Bulbuc, va fi transferat unui personaj secundar: funcționarul de poștă din Armadia. De asemenea, „Atena”, inițial prenumele uneia din domnișoarele Herdelea, va desemna pe soția lui Alexandru Pinteai.

cu fidelitate, abia peste mulți ani, în paginile cărții. O frîntură din discuția lui Alexandru Vărzariu (Vasile Baci) cu Ileana (Ana), precum și alte vorbe așternute fugăr pe o ciornă a. *Zestrei* (1910) îți sugerează că momentele esențiale și dialogurile capitolului *Noaptea* de mai târziu sălășluiau în mintea autorului cel puțin cu 6 ani înainte de a fi fost scrise. Cităm:

...„Tatăl o aude și o întreabă: «Mă, ce faceți voi acolo?» Fata ride silit și spune că vorbesc. Tatăl crede că e Gheorghe Bălan, se întoarce pe cealaltă parte și doarme. Dimineața, cînd pleacă Ion, fata-i zice: «Tare mi-e frică să nu fi rămas însărcinată»... (Ms. 2.540, f. 18 verso.)

De-a lungul anilor — printre notații — sînt consemnate și alte frînturi de discuții.

...„Vorbesc politică. Popa e iredentist, vrea autonomie etc. Solgăbirăul: «Măi părinte, și aici agiți»... (Ms. 2.540, f. 32.)

...„«Noroc George, ginere... Tu ai să fii ginerele meu. Pe Ana ție ți-o dau... Unde-i Ana?» «O fi cu Ion...» (Vasile se înfurie, înjură. Popa îl dojenește. Vasile mai rău. Atunci, țigani iși strunesc instrumentele și îndată apare Ana, apoi Ion. Vasile se repede la ea. «Să nu te prind, fato, că te omor. Gheorghe-i al tău...» Apoi se năpustește la Ion. «Ce vrei cu fata, calicule?» Se răstește la el. «Nu da, bade... nu da.» Vasile îl lovește.» (Ms. 2.540, f. 13.)

Din ceie peste 180 de nume perindate în caietul de creație vor fi selectate abia jumătate. (în paginile cărții, 102 personaje.)¹

La Rebreanu onomastica îndeplinește și funcții toponimice. Acțiunea, deși limitată în spațiu, se desfășoară pe multiple planuri paralele. Autorul simte ne-

¹ în primul proiect al romanului se întîlnesc 17 personaje, dintre care numai 12 cu nume precizat.

voia să aibă mereu clară imaginea cadrului general peste cel particular care-l absoarbe într-un episod sau altul, în roman își va fixa limitele în spațiu ale acțiunii prin „plantarea” mai întîi a eroilor secundari. Păstrînd numele reale ale multor locuitori ai vechiului Prislop, Rebreanu realizează implicit topografia locurilor unde își plasează acțiunea. Această situație nu îndreptățește însă tentația de a atribui eroilor faptele prototipurilor. în comparație cu strălucirea avută în roman, existența personajelor reale rămîne opacă. Apro-pieri s-au făcut și se vor mai face. Oricînd se pot adăuga chiar date noi. Pe Virginia Grivase (în proiecte cu același nume, în carte Virginia Gherman) o întîlnim în paginile *Luptei*² (Budapesta), rugînd redacția să facă o rectificare, întrucît, într-un număr anterior, îi apare semnătura sub un protest de care nu are cunoștință; în același ziar întîlnim numele deputatului Ion Ciocan; în *Revista Bistriței*³ descoperim numele avocatului V. Onișor* (ca și în caietul de creație; în roman, „Groșoru”). Astfel de date și multele ce se pot adăuga nu sînt de natură să contribuie substanțial la înțelegerea procesului de elaborare a cărții.

Studierea comparativă a onomasticii romanului (plan, variante manuscrise, carte) reliefează dorința scriitorului de a părăsi pe parcurs multe din numele exacte (Livia, Onișor, Candale, Miți și Virginia Grivase ș.a.). Intenția, sugerată și în „mărturisiri”, nu este însă dusă pînă la capăt. „A doua realitate” a cărții familiarizează în asemenea măsură autorul cu personajele sale, încît nu mai poate concepe, în unele cazuri, că ele s-ar mai putea numi altfel. Preferințele onomastice sînt împinse pînă la simțul deplin al proprietății, și astfel se ajunge la situația, inexplicabilă, că îngăduitoare, mult prea darnice, d-ne Lang să-i fie păstrat numele în roman.

¹ *Lupta*, nr. 81, 1908.

² *Lupta*, nr. 60, 1908.

³ *Revista Bistriței*, 8/21 XI 1908 și în multe alte numere.

* Este rudă cu M. Onișor — librar — editor din Năsăud, care, printre alte broșuri, a publicat cîteva conferințe ale profesorului Nicolae Iorga.

Cartea „crește” o dată cu stabilirea exactă a numelor* Pe parcursul redactării, autorul pare să se fi încurcat în personaje. (Nu este de mirare, dacă avem în vedere că nu* mai în primele 2 paragrafe, în mai puțin de 6 pagini, „scot capul” peste 20 de personaje.) Numai așa ne explicăm de ce după *scrierea* primelor pagini Rebreanu simte nevoia unui index onomastic, căruia îi va adăuga multe alte nume neintroduse încă în acțiune. Fila 13 din ms. 2.539 redă clar (de la 1 la 16) ordinea intrării personajelor „în scenă” (vezi și trimiterile marginale din același manuscris, f. 14, 16). La fel sînt ordonate apoi denumirile locurilor. Toate la un loc vor fi grupate sub titlul *Numele persoanelor, localităților, caselor, dealurilor etc.*, cărora le alătură o hartă a Pripasului și un desen al casei Glanetașului, ambele schițate de scriitor (v. facsimilele de la p. 651–652),

Puțini sînt autorii care să-și fi notat, cu migală de istoric, faptele personajelor angajate în conflict. La Rebreanu construcția viitoare a cărții este gîndită și fixată pînă în cele mai mici amănunte. La început, însemnările (cele două variante ale capitolului introductiv) tind să ducă narația pînă la indicația regizorală, lăsînd impresia cititorului că se găsește chiar în fața unei proze cursive:

„Prin grădina casei, pe o cărare ce dă pe o coastă lină, trecînd peste pîrîul Popii, sari pîrleazul în grădina cîrciumarului Avrum Gevirz. De-aici se aduce încontinuu rachiul la horă; copiii sînt mesagerii; uneori merg chiar flăcăi sau femei bețive, ca Fira lui Matei Boscu, care amîndoi se îmbată mereu ca porcii și se bat ca orbii. Hora e în toi, pe înserate. Soarele privește din virful coastei din față, cu plăcere... Jucătorii asudați, obosiți, chiuituri vajnice.” (Ms. 2.540, f. 12) {

Alteori, notația este împinsă pînă la vulgarizare, ca, de pildă:

„Iubirea Atenei cu studentul Sasu care scrie pe rampa podului: Pe lîngă plopii fără soț... Atena vorbește cu Livia despre iubirea ei, spune lui Titu că a sărutat-o pe

frunte, după o întrevvedere în «salon». Titu o aprobă. Herdelea și cocoana nu pot vedea pe student, fiindcă mai are cinci ani și nu știe dacă atunci o va lua fără zestre” (ms. 2.540, f. 5).

Cititorul, familiarizat cu romanul în ultima lui formă, rămîne puțin deconcertat în fața unor asemenea notații, faptele brute pîrînd lipsite de semnificații. Conexate, ele relevă însă „tainele” unei uluitoare transfigurări artistice, cu calme aglomerări de detalii, solid încorporate în structura epică a romanului. Decantarea ideilor din ultima variantă a planurilor de creație (v. ms. 2.539, f. 28 – 33, publicate în *Addenda* ediției de față, p. 621 – 626) înlesnește cunoașterea acestui fenomen.

O dată schemele stabilite, redactarea urmează firul proiectului. Deosebiriile dintre planurile cărții și romanul fpropriu-zis – puțin numeroase – constau mai ales în transferarea unor episoade dintr-un capitol într-altul și, într-o măsură mai mică, în abandonarea unor momente.¹

Pe parcursul capitolelor însemnarea telegrafică are darul de a sintetiza o întreagă desfășurare de fapte:

...„Ion bate pe Ana, o trimite acasă; Vasile o trimite înapoi.

|întîlnirea la Herdelea. Bătaia între ginere și socru.

|Spinzurătoarea lui Avrum și Ana.

[Titu vine acasă din Măgura, unde e la Candale ajutor.

Ion dă în judecată pe Vasile pentru locuri.

[Popa dă în judecată pe cocoana.

]judecata lui Herdelea; condamnarea; suspendarea.”

\Ms. 2.539, f. 21 v.)

(Vălmășagul faptelor apare cu atît mai puternic pus în lumină cu cît timpul și spațiul sînt mai condensate, întreaga acțiune se desfășoară de-a lungul a numai doi ani, surprinzător de puțin, în raport cu impresia de viață nelimitată în timp, lăsată de lectura romanului. „Cea-

¹ Diferențele sînt marcate prin note de subsol în cadrul *Addendei*.

sornicul" se află de la bun început pe masa de lucru a romancierului, cronometrând timpul scurt în care trebuie să evolueze diversele situații și confruntări. Unele notații de tipul „prin august”, „aprilie-mai-iunie-iulie”, „august-septembrie”, „septembrie și începutul octombrie” — întâlnite printre alte însemnări ale caietului de creație — mărturisesc această intenție.

„Descompunerea” timpului se traduce în proiectele cărții — și mai târziu în roman — prin noianul faptelor, dens concentrate în zile și ore. Cităm din ms. 2.539, f. 21;

...„4. Ion trimite pe Ana să spuie lui Vasile c-o gonește; acesta o bate și înapoi; Ion o omoară și o gonește. Ana fuge la Herdelea, care o duce la Ion.

Dumitru la Glanetașu că îl bate Firoana.

5. Citația Herdelea la Tribunal. Jalea. Titu pregătit pentru Vărarea.

6. Ion gonește iar pe Ana, care vine, cu Vasile, la Herdelea; cheamă pe Ion. în loc de învoială, bătaie. Ana rămâne însă la Ion.

7. Ion se duce la popa pentru sfat, care-i spune c-a dat în judecată pe d-na Herdelea și sfătuiește să tragă în judecată pe socru-său.

Adună material pentru biserica nouă."

Spațiul acțiunii este de asemenea foarte restrâns. Toponimele întâlnite în caietul de creație, și mai ales cele definitive din roman (Pripas, Cîrlibaba, Armadia, Jidovița, Pădurea Domnească, Cișmeaua Mortului, Ripele Dracului, Pîrîul Doamnei, Măgura Cocorilor, Gîrla Popii, Monor, Ulița-din-Dos, Ulița-Mare ș.a.)¹ stabilesc hota* rele, puțin întinse, ale locurilor unde se petrece acțiunea»

Ducînd ani de-a rîndul povara romanului, meditănd neîncetat asupra structurii sale și făcînd numeroase precizări de detaliu, Rebreanu se familiarizează în asemenea grad cu personajele și acțiunea cărții, încît nici chiar cataclismul primului război mondial nu-l poate întoarce

¹ V. lista completă a toponimelor în *Addenda* volumului de față p. 641—642.

din drum. Evenimentele reale se estompează în fața lumii fictive a viitoareii opere.¹

La 28 iulie 1914 începe războiul, e drept, pe alte meleaguri, dar nu fără consecințe directe asupra vieții politico-sociale a României. Trei frați mai mici — Emil, Virgil și Iulius Rebreanu — pleacă pe front, în armata austro-ungară. în același an moare tatăl scriitorului; Ludovica Rebreanu, împreună cu fiicele nemăritate și cu fiii mai mici, se mută la Beclean.

Nu peste multă vreme, România intră în război de partea Antantei (15 august 1916). Este un moment crucial în istoria țării, care dă naștere la cele mai contradictorii opinii și sentimente, de la demagogia naționalistă la protestul social, de la liniștea aparentă a unor cercuri politicianiste la panica generală a unui întreg popor.

Î puțin timp în urmă, fostul ofițer de honvezi (neprezentat la mobilizare în Austro-Ungaria) se oferă voluntar în armata română. Autoritățile militare îi suspectează buna-credință, luîndu-l numai formal în evidență. Bănuît a fi spion austriac, este lăsat „la vatră”, fără să i se acorde nici măcar gradul de soldat.² Așa se explică de ce la 12 zile după intrarea României în război Rebreanu se afla la masa de lucru și începea redactarea primului capitol. împrejurările sumbre ale războiului, deși fundamental obiectiv al existenței scriitorului, dispar din câmpul său vizual, lăsînd loc unei luminoase zile de duminică, ale cărei cîntece adună la joc întregul sat al copilăriei. Pe dinaintea ochilor se perindă locurile și oamenii lăsați

¹ Ecourile apar în [nuvelistică: *Războiul — însemnările unui sublocotenent*, *Universul literar*, XXXI (1914), nr. 34 (24 august); *Vremuri războinice*, *Universul literar*, XXXI (1914), nr. 37 (14 septembrie), părăsite de scriitor în paginile periodicelor. Reține atenția însă *Hora morții*, inclusă în volumul *Golanii* (1916), care proiectează unele elemente ale romanului pe fundalul primului război mondial.

² împrejurările sînt pe larg prezentate în „romanul” autobiografic *Calvarul*, publicat în voi. III (p. 5 — 166) al ediției de față. V. și notele aceluiași volum, p. 381 — 388.

în urmă, iar în urechile trezite de voioșia cîntecului răsună prima replică a romanului:

„— Zi, țigane! Mai zi, cioară!...”

Nici un ecou din lumea imediată a războiului nu pătrunde în paginile cărții. Sub acest raport *Ion* reprezintă în biografia romancierului și o încercare de evadare dintr-un context tragic, cu urmări nefaste asupra propriei sale ființe.

Modestul locuitor din strada Primăverii, nr. 19, pe care volumașele de nuvele¹ nu izbutiseră să-l impună atenției publice, este nevoit să suporte mizeria traiului cotidian și umilința unor servitutii impuse de vreme. Nesiguranța zilei de mâine devine și mai acută spre sfîrșitul anului 1916, cînd armatele germane ocupă Bucureștii, încep retragerea și refugiul în Moldova. Rămas în timpul ocupației germane la București, Rebreanu îndeplinește la început funcții minore pentru a-și asigura existența: e controlor de bilete la Ateneu, traducător de programe, autor de reclame pentru teatru ș.ă. Mai apoi colaborează cu cronici dramatice la revistele *Scena* a lui A. de Hertz, *Ziua* a lui I. Slavici și *Lumina* a lui C. Stere. Aceste activități explică, în parte, întreruperile intervenite pe parcursul primei elaborări a romanului, în istoria acestei versiuni, ritmuri scierii înregistrează oscilații neobișnuite în cazul capitolelor II, *Zvîrcolirea* (încadrat în răstimpul a 86 de zile) și capitolelor XI, *Blestemul* (realizat de-a lungul unei perioade de 142 zile). La un loc, aceste 228 de "zile — calculate de la începerea și terminarea ambelor capitole — depășesc cu mult cele 133 de zile, răstimp în care sînt scrise toate celelalte 11 capitole ale romanului.

Pentru datări și mai exacte, utile cunoașterii genezei romanului, prezentăm mai jos un tablou alcătuit pe baza însemnărilor marginale ale lui Liviu Rebreanu pe ms. 2.540.

¹ *Framin tari* (1912) ; *Golanii* (1916) ; *Mărturisire* (1916) — primul tipărit în Orăștie, celelalte în București.

Cap. I: *începutul* (27.VIII.1916-4.IX.1916)

Duminică, 27.VIII.1916, f. 41, r. 1 (v. p. 11, r. 1 din ediția noastră)
Duminică, 4.IX. 1916, f. 82, r. 15 (v. p. 50, r. 9)

Cap. II: *Zvîrcolirea* (5.IX.1916-29.XI.1916)

Luni, 5.IX.1916, f. 84, r. 1 (v. p. 51, r. 1)
Luni, 10.X.1916, f. 95, r. 10 (v. p. 61, r. 22)
Luni, 28.XI.1916, f. 95, r. 19 (v. p. 62, r. 1)
Marți, 29.XI.1916, f. 120, r. 18 (v. p. 89, r. 16)

Cap. III: *Iubire...* (-9.XII.1916)

Luni, 5.XII.1916, f. 138, r. 3 (v. p. 106, r. 24)
Marți, 6.XII.1916, f. 140, r. 21 (v. p. 109, r. 18)
Miercuri, 7.XII.1916, f. 145, r. 6-7 (v. p. 114, r. 7-8)
Joi, 8.XII.1916, f. 161, r. 12 (v. p. 127, r. 12)
Vineri, 9.XII.1916, f. 165, r. 17 (v. p. 131, r. 20)
Vineri, 9.XII.1916, f. 167, r. 14 (v. p. 134, r. 16)

Cap. IV: *iVoaa* (10.XII.1916-17.XII.1916)

Simbătă, 10.XII.1916, f. 169, r. 1 (v. p. 135, r. 1)
Duminică, 11.XII.1916, f. 177, r. 10 (v. p. 146, r. 13)
Luni, 12.XII.1916, f. 180, r. 7 (v. p. 149, r. 6)
Marți, 13.XII.1916, f. 195, r. 17 (v. p. 167, r. 23)
Miercuri, 14.XII.1916, f. 201, r. 7 (v. p. 175, r. 11)
Joi, 15.XII.1916, f. 205, r. 13 (v. p. 180, r. 27)
Vineri, 16.XII.1916, f. 210, r. 2 (v. p. 186, r. 27)
Simbătă, 17.XII.1916, f. 213, r. 14 (v. p. 190, r. 11)
Simbătă, 17.XII.1916, f. 219, r. 20 (v. p. 195, r. 31)

Cap. V: *Rușinea* (18.XII.1916 - 14.1.1917)

Duminică 18.XII.1916, f. 221, r. 1 (v. p. 196, r. 1).
Luni 1.1.1917 n., f. 224, r. 21 (v. p. 200, r. 1).
Marți 2.1.1917, f. 227, r. 23 (v. p. 205, r. 21-22).
Miercuri 3.1.1917, f. 229, r. 6 (v. p. 205, r. 31).
Joi 4.1.1917, f. 234, r. 3 (v. p. 211, r. 22).
Vineri 5.1.1917, f. 237, r. 18 (v. p. 216, r. 17).
Vineri 12.1.1917 n., f. 243, r. 7 (v. p. 224, r. 19).
Simbătă 13.1.1917, f. 245, r. 5 (v. p. 226, r. 27).
Duminică 14.1.1917, f. 256 r. 18 (v. p. 240, r. 24).

Cap. VI: *Nunta* (2/15.1.1917 - 8/21.1.1917)

Luni 2/15.1.1917, f. 258, r. 1 (v. p. 241 r. 1).
Marți 3/16.1.1917, f. 260, r. 22 (v. p. 244, r. 22).

Miercuri 4/17.1.1917, f. 266, r. 16 (v. p. 253, r. 25).
 Joi 5/18.1.1917, f. 271, r. 13-14 (v. p. 261, r. 29).
 Vineri 6/19.1.1917, f. 281, r. 9 (v. p. 276, r. 4).
 Simbătă 7/20.1.1917, f. 295, r. 9 (v. p. 300, r. 2).
 Simbătă 8/21.1.1917, f. 305, r. 14 (v. p. 304, r. 19).

Cap. VII: *Vicleșugul* (8/21.1.1917 - 14/27.1.1917)

Duminică 8/21.1.1917, f. 307, r. 1 (v. p. 307, r. 1).
 Luni 9/22.1.1917, f. 308, r. 1 (v. p. 308, r. 17).
 Marți 10/23.1.1917, f. 314, r. 3 (v. p. 315, r. 1).
 Joi 12/25.1.1917, f. 321, r. 20 (v. p. 322, r. 9).
 Vineri 13/26.1.1917, f. 327, r. 2 (v. p. 328, r. 13).
 Simbătă 14/27.1.1917, f. 337, r. 14 (v. p. 337, r. 7).
 Simbătă 14/27.1.1917, f. 345, r. 14 (v. p. 344, r. 21).

Cap. VIII: *Odrasla* (15/28.1.1917 - 25.1.1917)

Duminică 15/28.1.1917, f. 347, r. 1 (v. p. 345, r. 1).
 Luni 16/29.1.1917, f. 354, r. 10 (v. p. 352, r. 23).
 Marți 17/30.1.1917, f. 359, r. 10 (v. p. 357, r. 1).
 Miercuri 18/31.1.1917, f. 364, r. 18 (v. p. 362, r. 23).
 Joi 19.1.1917, f. 366, r. 10 (v. p. 363, r. 23).
 Vineri 20.1.1917, f. 373, r. 1 (v. p. 369, r. 1).
 Simbătă 21.1.1917, f. 373, r. 19 (v. p. 369, r. 12).
 Duminică 22.1.1917, f. 375, r. 17 (v. p. 371, r. 3).
 Luni 23.1.1917, f. 379, r. 16 (v. p. 374, r. 14).
 Marți 24.1.1917, f. 381, r. 12 (v. p. 375, r. 27).
 Miercuri 25.1.1917, f. 386, r. 5 (v. p. 380, r. 8).
 Miercuri 25.1.1917, f. 392, r. 16 (v. p. 387, r. 17).

Cap. IX: *Sărutarea* (26.1.1917 - 5.11.1917)

Joi 26.1.1917, f. 394, r. 1 (v. p. 388, r. 1).
 Vineri 27.1.1917, f. 394, r. 19 (v. p. 389, r. 6).
 Simbătă 28.1.1917, f. 399, r. 9 (v. p. 393, r. 19).
 Duminică 29.1.1917, f. 400, r. 8 (v. p. 394, r. 11).
 Luni 30.1.1917, f. 402, r. 13 (v. p. 395, r. 33).
 Marți 31.1.1917, f. 402, r. 15 (v. p. 395).
 Miercuri 1.II.1917, f. 402, r. 19.
 Joi 2.11.1917, f. 408, r. 3 (v. p. 401, r. 1).
 Vineri 3.11.1917, f. 411, r. 3 (v. p. 402).
 Simbătă 4.II.1917, f. 426, r. 3¹.

¹ La transcrierea romanului sînt anulate 19 rînduri.

² La transcrierea romanului, fragmentul este suprimat (v. var. ms. p. 720.)

Duminică 5.II.1917, f. 435, r. 7 (v. p. 424, r. 6).
 Duminică 5.II.1917, f. 441, r. 7 (v. p. 430, r. 31).

Cap. X: *Ștreangul* (6.II.1917 - 22.11.1917)

Luni 6.II.1917, f. 443, r. 1 (v. p. 431, r. 1).
 Marti 7.II.1917, f. 447, r. 9 (v. p. 435, r. 9).
 Miercuri 8.II.1917, f. 449, r. 8 (v. p. 436, r. 10).
 Duminică 12.II.1917, f. 450, r. 2 (v. p. 436, r. 27).
 Marți 14.II.1917, f. 451, r. 4 (v. p. 437, r. 5).
 Miercuri 15.II.1917, f. 451, r. 5-6 (v. p. 437, r. 6-7).
 Joi 16.II.1917, f. 455, r. 7 (v. p. 440, r. 18).
 Vineri 17.II.1917, f. 458, r. 12 (v. p. 442, r. 27).
 Simbătă 18.II.1917, f. 461, r. 14 (v. p. 444).
 Duminică 19.II.1917, f. 463, r. 8 (v. p. 446, r. 15).
 Luni 20.II.1917, f. 463, r. 13 (scriitorul notează: „nîmic”).
 Marti 21.II.1917, f. 463, r. 14 (v. p. 446, r. 26-27).
 Miercuri 22.II.1917, f. 468, r. 20 (v. p. 451, r. 8)..
 Miercuri 22.II.1917, f. 472, r. 14 (v. p. 454, r. 32).

Cap. XI: *Blestemul* (24.11.1917 - 15.VII.1917)

Vineri 24.11.1917, f. 474, r. 1 (v. p. 455, r. 1).
 Marti 29.III.1917, f. 474, r. 15 (v. p. 455, r. 17).
 Miercuri 5.IV.1917, f. 476, r. 8 (v. p. 457, r. 6).
 Joi 6.IV.1917, f. 478, r. 13 (v. p. 459, r. 4).
 Simbătă 8.IV.1917, f. 478, r. 13 (v. p. 459, r. 9).
 Duminică 9.IV.1917, f. 478, r. 17 (v. p. 459, r. 11).
 Luni 29.V.1917, f. 485, r. 6 (v. p. 464, r. 14).
 Marti 30.V.1917, f. 487, r. 3 (v. p. 466, r. 7).
 Miercuri 31.V.1917, f. 491, r. 6 (v. p. 470, r. 3).
 Joi 1.VI.1917, f. 494, r. 14 (v. p. 473, r. 27).
 Vineri 2.VI.1917, f. 496, r. 15 (v. p. 476, r. 14).
 Simbătă 3.VI.1917, f. 500, r. 8.
 Miercuri 5.VII.1917, f. 500, r. 13.
 Joi 6.VII.1917, f. 503, r. 8 (v. p. 487, r. 1).
 Vineri 7.VII.1917, f. 504, r. 7.
 Simbătă 8.VII.1917, f. 506, r. 1.
 Duminică 9.VII.1917, f. 509, r. 3 (v. p. 498, r. 15).
 Luni 10.VII.1917, f. 512, r. 10² (v. p. 490, r. 8).
 Miercuri 12.VII.1917, f. 514, r. 3³ (v. p. 491, r. 30-31).

¹ Transferat, la transcrierea cărții, în cap. X, prg. 4.

² La transcrierea romanului, momentul este suprimat (v. var. ns. p. 724)

³ în ediție paragraful 6 și 7 sînt inversate; corespondentul îl găsim la p. 481 r. 9.

⁴ Episodul transferat în roman la prg. 6.

^{5~*} La rescrierea lucrării, momentele sînt incluse în prg. 7.

Toi 13.VII.1917, f. 517, r. 5^a (v. p. 494).
 Vineri 14.VII.1917, f. 518, r. 20^a (v. p. 496, r. 7)-
 Sîmbătă 15.VII.1917, f. 522, r. 5 (v. p. 498, r. 15).
 Sîmbătă 15.VII.1917, f. 526, r. 16 (v. p. 502, r. 32).

Cap. XII: *George* (16.VII.1917 - 5.VIII.1917)

Duminecă 16.VII.1917, f. 528, r. 3 (v. p. 503, r. 4).
 Luni 17.VII.1917, f. 532, r. 13 (v. p. 507, r. 7).
 Marți 18.VII.1917, f. 533, r. 18, (v. p. 508, r. 16).
 Miercuri 19.VII.1917, f. 536, r. 12 (v. p. 510, r. 11).
 Joi 20.VII.1917, f. 536, r. 16 (v. p. 510).
 Miercuri 26.VII.1917, f. 540, r. 17 (v. p. 513, r. 14).
 Joi 27.VII.1917, f. 542, r. 18 v. p. 515, r. 20).
 Joi 28.VII.1917, f. 543, r. 6 (v. p. 516, r. 5).
 Vineri 29.VII.1917, f. 547, r. 4 (v. p. 520, r. 8).
 Sîmbătă 30.VII.1917, f. 549, r. 7 (v. p. 521, r. 18).
 Duminecă 31.VII.1917, f. 551, r. 5 (v. p. 523, r. 16).
 Luni 1.VIII.1917, f. 553, r. 20 (v. p. 525, r. 30).
 Marți 2.VIII.1917, f. 555, r. 15 (v. p. 527, r. 19).
 Miercuri 3.VIII.1917, f. 559, r. 2^a.
 Joi 4.VIII.1917, f. 562, r. 1*
 Vineri 5.VIII.1917, f. 564, r. 12 (v. p. 535, r. 1).
 Sîmbătă 5.VIII.1917, f. 569, r. 13 (v. p. 540, r. 19).
 Sîmbătă

Cap. XIII: *Sfîrșitul* (6.VIII.1917 - 14.VIII.1917)

Duminecă 6.VIII.1917, f. 571, r. 1 (v. p. 541, r. 2).
 Luni 7.VIII.1917, f. 575, r. 5 (v. p. 546, r. 23).
 Marți 8.VIII.1917, f. 580, r. 7 (v. p. 552, r. 12).
 Miercuri 9.VIII.1917, f. 585, r. 12 (v. p. 556, r. 22).
 Joi 10.VIII.1917, f. 589, r. 14 (v. p. 561, r. 26).
 Vineri 11.VIII.1917, f. 591, r. 7 (v. p. 563, r. 22).
 Sîmbătă 12.VIII.1917, f. 592, r. 8 (v. p. 564, r. 25).
 Duminecă 13.VIII.1917, f. 592, r. 11 (v. p. 564, r. 31).
 Luni 14.VIII.1917, st. v., f. 600, r. 15 (v. p. 574, r. 19).

Deși dezvăluie un tempo creator menținut cu tenacitate, calendarul romanului nu este lipsit de surprize. Pe parcursul elaborării, proza este deseori întreruptă brusc, la mijlocul acțiunii, pentru ca apoi să fie reluată, peste o zi (sau zile), fără să-i fie afectată cursivitatea.

1-2 Datările nu mai corespund prg.8, momentele fiind incluse la rescrierea lucrării, în prg. 7.

³ Suprimat la transcrierea romanului; v. var. ms., p. 725.

⁴ Prin suprimarea a două alineate la rescrierea cărții, data indicată de scriitor nu mai are corespondent în ediția noastră.

Cele mai grăitoare exemple ni le oferă travaliul creatorului din zilele cînd, aplecat peste paginile manuscrisului, nu-i adaugă mai mult de cîteva rînduri. De pildă:

Luni, 30.1. „în vremea aceasta însă nu conteni cu poveștile. Lălăia domol, mormăia și avea un zîmbet plin de fericire pe față. Seninătatea aceasta se comunică, fără să vrea, și asupra Anei. Copilașul se scîncea ușor în leagăn; femeia îl hurduca degeaba, copilul nu se mulcomi. Atunci se așeză pe marginea leagănului, își scoase sînul și potrive sfîrcul în gura copilașului, deschisă, ce căuta instinctiv sînul. Și cu fața întoarsă spre vatră, cu spatele spre Dumitru, Ana începu să vorbească, întîi mai în glumă, apoi mai serios, mai cu inimă" (ms. 2.540, f. 402).
 sau:

Sîmbătă, 12.VIII. „Cincizeci și doi de preoți cu episcopul i. frunte slujeau sfințirea. Veșmintele bătute cu fir străluceau. Mirosul de tămîie împrăstia o atmosferă tainică. Lumea sorbea slujba cu o aviditate bolnavă, îmbătată de o emoție ciudată" (ms. 2.540, f. 592).

După care manuscrisul este închis, așteptînd să fie reluat a doua zi.¹

La polul opus, întîlnim momente de mare fecunditate, în istoria romanului cele mai importante date rămîn zilele de „duminică, 27 august 1916" și „luni, 28 noiembrie" al aceluiași an, cînd sînt elaborate, aproape integral, primele două capitole ale cărții, ceea ce se traduce cu scrierea a cea. 20 și respectiv 40 pagini pe zi.

¹ Nu aceste situații sînt caracteristice, numărul lor rezumîndu-se la cîteva datări; în 1916: luni, 10 octombrie, în 1917: joi, 26 ianuarie, luni 30 ianuarie, marți, 31 ianuarie, marți, 14 februarie, duminică, 19 februarie, luni, 20 februarie, vineri, 24 februarie, joi, 6 aprilie, sîmbătă, 8 aprilie, miercuri 19 aprilie și sîmbătă, 12 august.

Romanul, scris, cum se știe, mai mult noaptea, cu abuz de țigări și cafea, este terminat în prima sa variantă la 14 august 1917. Coincidență: în aceeași lună fusese fixat, cu 7 ani în urmă, planul *Zestrei* (11 august 1910) și, ulterior acestei date, începută redactarea propriuzisă a romanului *Ion* (27 august 1916).

Sfârșitul primei variante corespunde unei accentuate înrăutățiri a vieții scriitorului, lipsit aproape total de cele necesare traiului. La aceasta se adaugă situația neclară pe care Rebreanu o are în raporturile sale cu autoritățile de ocupație.

În 1918 fiind denunțat de un coleg de redacție ca nesupus la mobilizare în armata austro-ungară, este arestat.¹

Romanul avea să urmeze peripețiile autorului. Percheziția făcută la domiciliul scriitorului 11 aruncă la coș, împreună cu multe alte cărți și manuscrise. Momentul este surprins în *Odiseea lui Ion*, publicată în *Vremea*, VIII (1935), nr. 416 (1 decembrie), p. 5.²

„În răstimpul acesta m-am trezit că mi se face o percheziție acasă. Mi-au căutat și puricat carte de carte. Au venit cu un coș mare în care aruncau tot ce le plăcea. De la cărți au trecut la manuscrise. Între altele, mi-au confiscat un jurnal de zi în care notam toate întâmplările politice și militare. Îi ziceam: *Jurnalul zvonurilor*. Notam acolo toate zvonurile ce circulau pe atunci. Regret că nemții au pus mîna pe el, fiindcă astăzi mi-ar fi servit ca un admirabil document moral al epocii.

Umblînd printre manuscrise, neamțul — care, am aflat mai apoi că, în țară la el, era bibliotecar, deci un om subțire — a dat peste manuscrisul compact al lui *Ion*. L-a înșfăcat, și hîrșt! cu el la coș. M-am uitat mișcat și zguduit la gestul neamțului, care oferea neantului truda mea de atîția ani și i-am explicat că manuscrisul

¹ Împrejurările, indirect prezentate în *Calvarul*, sînt relatate în suplimentul *Realității ilustrate* din 18 iunie 1940: *De vorbă cu d. Liviu Rebreanu* (v. Note, comentarii, variante, voi. III al ediției; de față, p. 382 — 384).

² Interviu luat de Camil Baltazar și parafrizat peste ani în volumul *Contemporan cu ei*, K.P.L., 1962.

acela nu e un manuscris subversiv, ci o operă literară, fruct al multor ani de strădanie. Omul a înțeles și a predat manuscrisul nevestei mele."

Fugit de sub escortă, Rebreanu este adăpostit în casele unor prieteni, „oameni mici și oameni mari", schimbîndu-și mereu domiciliul. La început, cu ajutorul editorului Steinberg, intră în legătură cu familia sa, prin intermediul unui funcționar al editurii. Poposește pe Calea Griviței în casa cumnatului (dramaturgul Mihail Sorbul, la acea dată plecat pe front), iar apoi este găzduit, în cartierul Obor, la o prietenă a familiei (d-na Irina Savu, fata librarului Miloșescu din Tg.-Jiu). Stă puțin în casa compozitorului Kiriac, după care este ascuns, de pictorul Steriadi, în subsolul Muzeului Calinderu.¹

Cu ajutorul socialiștilor este trecut clandestin în Moldova. Replica personajului Camil Popescu din *Calvarul*: „Cu toate că ești un burghez încăpățînat, noi, proletarii, te vom strecura dincolo" — nu este departe de adevărul împrejurării reale de viață în care avea să se afle scriitorul. Peste ani, Rebreanu nu avea să uite ajutorul dat, și nu-i de mirare că în 1925, într-unui din procesele intentate comuniștilor, îl vom regăsi ca martor al apărării. În fața instanței judecătorești va face mărturii asupra felului cum unul dintre acuzați l-a ajutat în timpul războiului să fugă de sub urmărirea autorităților ocupante. (V. articolul *Procesul comuniștilor*, publicat de ziarul *Lupta*, în ziua de 2 iunie 1925, p. 4.)

Departate de autor, *Ion* avea să odihnească multă vreme în casa de bani a pictorului Steriadi, director pe atunci al Muzeului Calinderu. De aici, ascuns într-o saltea, ia drumul lașului, fiind transportat de Fanny Rebreanu.²

În Moldova este abandonată tentativa transcrierii romanului. Sărăcia, dar mai ales atmosfera de neîncre-

¹ Aceste informații ne-au fost date de d-na Fanny Rebreanu.

² După relatările lui Liviu Rebreanu (*Vremea*, VIII 1935], nr. 416 [1 decembrie] p. 5).

dere manifestată de intelectualii aflați în refugiu îi stăvilesc orice elan. Bănuit de colaboraționism, scriitorul este copleșit de umilințele la care îl supun confrății săi. Printre puținii oameni ce nu se îndoiesc de sinceritatea lui, și care aveau să-1 sprijine material, se numără I. Gh. Duca. Întrerupînd munca la *Im* lucrează la nuvela *Catastrofa* și începe un nou roman, *Șarpele*, schișîndu-i capitolele, între timp, se încheie pacea de la Buftea (11 noiembrie 1918). Întors la București, continuă confesiunea literaturizată *Calvarul* — început la Iași. Editorul H. Steinberg îi încredințează direcția colecției „Scriitori celebri”, unde va traduce și prefața numeroase lucrări din literatura română și universală.¹

Munca se amplifică, diversificîndu-și planurile. În februarie 1919 începe romanul *Pădurea spînzuraților*, reluînd problematica nuvelei *Catastrofa*; în martie termină *Calvarul*; publică apoi nuvele în paginile *Luminii* și *Sburătorului*, al cărui colaborator susținut devine începînd din mai 1918 și unde, alături de proză, susține o interesantă cronică teatrală. În mai, auzind vestea spînzurării lui Emil, întrerupe lucrul la *Pădurea spînzuraților*; pleacă apoi în timpul verii să-și viziteze familia, așezată între timp la Beclean. În august revine în București. Tipărește volumul de nuvele *Răfuiala* și termină

¹ între 1918—1919 apar sub îngrijirea lui Liviu Rebreanu următoarele lucrări (în ordinea apariției): Negruzzi, *Alexandru Lăpușneanu*; Tolstoi, *Revoluționarul* (*De ce?*); Balzac, *Groaza*; Odobescu, *Mihnea-vodă cel Râu*; Dickens, *Vălul negru*, *Sensibilitatea*; Boccaccio, *Aventurile unei femei cinstite*; Storm, *Iubirea*; Petroniu, *Orgia romană*; Creangă, *Moș Nichifor Coțcariu*; Ibaniez, *Turbarea*; Irving, *Rip Van Winkle, omul care a dormit douăzeci de ani*; Glosh, *Mîncătorii de oameni*; Zola, *Carnet de dans*; Alecsandri, *Buchetiera din Florența*; Nietzsche, *Sărbătoarea măgarilor*; Gorki, *Douăzeci și șase și una; Nuvele japoneze*. În afara colecției publice Kelerman, *Povestea unui dor*. (După N. Lin, bibliografie la Rebreanu - *Opere alese*, E.P.L., 1966, voi. V, p. 689-691.)

comedia *Cadrilul* (a cărei premieră are loc la 29 decembrie pe scena Teatrului Național).

După acest tur de forță se apleacă din nou asupra romanului *Ion*.

Nu se cunoaște exact data începerii celei de-a doua versiuni manuscrise. Însemnările în creion, așternute pe fila 55, ne determină să presupunem că primele pagini au început să fie transcrise pe la sfîrșitul lui octombrie, începutul lui noiembrie 1919. După socotelile inițiale, la această dată romanul ar fi trebuit să fie de mult definitivat pentru tipar. Ne-o dovedesc proiectele de copertă schișate personal de Liviu Rebreanu, pe care apare notat și anul „1919” (ms. 2.540, f. 2.)

Datările exacte, cu care prozatorul ne obișnuise în ms. 2.540, apar în noua versiune la începutul capitolului III (miercuri, 10 noiembrie 1919). Prima parte a romanului (mai exact primele șapte capitole) sînt definitivare anevoios, cu mari întreruperi (octombrie 1919 — iunie 1920), însuși scriitorul pare a nu fi mulțumit. Notația: „De-aici încolo trebuiesc transcrise negreșit cîte 5 pagini pe fiecare zi, orice ar fi” — așternută pe f. 190, la 15 februarie 1920 — mărturisește tentația de a-și impune un ritm în creație. Multă vreme intențiile nu și le realizează. Curios, abia vara, într-o singură lună (august) va izbuti să transcrie *cinci capitole*, ceea ce reprezintă mai mult de o treime din întregul roman. În parte, întreruperile amintite sînt explicate și de colaborările scriitorului în paginile revistelor literare, precum și de pregătirea unei noi ediții a *Golanilor* (1920) etc.

¹ în ms. 2.540, f. 55 (ceea ce reprezintă a 15-a filă scrisă din primul capitol) întîlnim următoarele însemnări:

„Noemvre	15.000
	105.000
	220.000 Noemvre"

Iată mai jos graficul transcrierii romanului, așa cum se desprinde din datările autografe de pe ms. 2.500;

CAPITOLUL		ÎNCEPUT	SFÎRȘIT
I	<i>începutul</i>	40-82	noiembrie
II	<i>Zvîrcolirea</i>	83-120	
III	<i>Iubire...</i>	121 – 167	miercuri, 10 noiembrie 1919
IV	<i>Noaptea</i>	168 – 219	9 ianuarie 1919 12 aprilie 1920
V	<i>Vai!</i> <i>[Rușinea]</i>	220-256	13 aprilie 1920
VI	<i>Nunta</i>	257-305	28 aprilie 1920 7 iunie 1920»
VII	<i>Vasile</i>	306 – 345	9 iunie 1920 30 iunie 16 iunie 1920 1920
VIII	<i>Copilul</i>	346 – 392	duminică, 1 august 1920 miercuri, 4 august 1920
.IX	<i>Sărutarea</i>	393 – 441	miercuri, 4 august 1920 duminică, 8 august 1920
X	<i>Ștreangul</i>	442 – 472	duminică, 8 august 1920 miercuri, 11 august 1920
XI	<i>Blestemul</i>	473 – 526	miercuri, 11 august 1920 luni, 16 au- gust 1920
XII	<i>George</i>	527 – 569	luni, 16 au- gust 1920 joi, 19 au- gust 1920
XIII	<i>Sfîrșitul</i>	570-600	duminică, 3- octombrie 1920

în manuscris, câteva însemnări marginale, cu valoare de jurnal, sincronizează realitatea imediată cu atmosfera unor momente ale romanului. Citim:

„Aici, pe cînd transcriam, a cîntat cucuveaua în dud.
Marți, 29 iunie 1920, ora 3 noaptea"

(f. 340 v.)

„La ora 1 noaptea a cîntat iar cucuvaia, pe casa de-a-
laturi, parcă."

(f. 384 v.)

„Azi-noapte, joi, 5 august 1920, spre vineri, la ora
4 noaptea, a cîntat iar cucuveaua, nu știu dacă în dud,,
sau pe casa de-alături."

(f. 402 v.)

întorcem paginile:

Fila 340: Ana gonită deopotrivă de Ion și de Vasile
Baciu este năpădită de gînduri negre ce-o ispitesc să-și
curme viața.

Fila 384: țărani, uimiți, se adună în jurul lui Avrum,,
spînzurat (printre ei Ana) ;

Fila 402: discuția Anei cu Dumitru; presentimentul
morții.

Rebreanu, superstițios, nu se dezmințea nici de data
aceasta.

Sfîrșitul romanului, aproape terminat la jumătatea
lui august 1920, își obosește în asemenea măsură autorul,
încît — la urmă — acesta avea să scrie satisfăcut soției:
„Altfel nu avem pe-aici noutăți, decît că mîine, duminică
seară, isprăvesc cu *Ion*. Mai am 24 pagini de transcris,
în total. Ura! Bine c-am sfîrșit."

III. DE-AR FI SĂ URMĂRIM ECOUL OPEREI în
lumea literară a vremii, pornind de la mărturisirile auto-
rului ar trebui să considerăm că romanul a stat multă vre-
me în afara atenției criticilor. Nemulțumirile transpar
public peste mulți ani, cînd romancierul își va fi consolidat
locul în literatura română. „*Ion* — spune Liviu Rebreanu
în interviul din *Vremea* (1 decembrie 1935) — a apărut
într-o totală indiferență critică. Nu s-a scris un articol,
nu s-a publicat o notiță, cartea a apărut într-o desăvîr-

•sită tăcere. Singurul meu critic, acela care a făcut spontan rezonanța cărții, a fost lectorul din marele public. Dacă micii și marii critici m-au ignorat, cetățeanul de pe stradă, care întâmplător cetise cartea și mă întâlnea apoi, recunoscându-mă, mă îmbrățișa și mă felicita cu căldură. Ani de zile entuziasmul salutar al acestui pu-tolic a fost singurul meu reazim moral și singurul sprijin."

Inexacte, afirmațiile se încadrează mai curînd într-o istorie sentimentală a cărții, faptele reale fiind mult mai contradictorii. După un debut repetat în sumarele cîtorva volume de nuvele (*Frîmîntări*, *Golanii*, *Mărturisire*, *Răfuiala*) și după un roman-reportaj (*Calvarul*), lipsit de prea multe merite artistice, critica literară ar fi avut temeiuri să se apropie cu reticență de noua carte, ce readucea în circulație numele unui autor care, în răs-timpul a 8 ani de la primul său volum, nu se impusese opiniei publice.

Și totuși...

Cartea, apărută la 20 noiembrie 1920, avea să rețină atenția lui E. Lovinescu care, cu o rară promptitudine semnează în patru numere consecutive ale *Sburătorului*¹ «(decembrie 1920) amplul articol „L. Rebreanu”, fixînd locul romanului în context național. „Ion — scria criticul — e cea mai puternică creațiune obiectivă a literaturii române, și cum procesul firesc al epiceii e spre obiectivare poate fi pus pe treapta ultimă a scării evolutive."

La rîndul său, Tudor Vianu publică o cronică literară în paginile *Vieții românești* (ianuarie 1921) pe cît de reținută, pe atît de favorabilă („într-o icoană complexă vie fără exuberanță, bogată în amănunte de observație, interesantă totuși prin linia ei generală, d. Liviu Rebreanu ne-a înfățișat, cu primul său roman, *Ion*, viața românească a Ardealului"²).

[i *Sburătorul*, II, (1920), 4, 30, 31, 32, 33 (4, 11, 18 și 25 decembrie).

² *Viața românească* III (1921), nr. 1 (ianuarie). Tonul criticii/altădată avîntat, este reținut de „o anumită

Printre primii recenzenți ai romanului, cu opinii edificatoare, se cuvine a fi menționați Felix Aderca³ și Ion Darie [Cezar Petrescu]⁴; ultimul îngrijorat de carențele stilistice ale cărții.

Pentru data la care apar (20 ianuarie 1921), aprecierile critice ale lui Felix Aderca rețin atenția: „*Ion* apare ca o ironie după falimentul literar al mișcării sămănătoriste, iar eroul, uriaș, trece (cu toate imperfecțiunile de stil și acel rudiment de compoziție) printre figurile literaturii universale".

Timpul nu uniformizează punctele de vedere (în ce privește consemnarea valorii deosebite a romanului), și astfel, între 1925—1926, după cunoașterea a patru ediții, opera înregistrează verdicte aflate la poluri opuse. Pentru Mihail Dragomirescu *Ion* este „cel mai frumos roman românesc și unul din cele mai tipice opere de acest fel, în literatura universală"⁵, în timp ce pentru Garabet Ibrăileanu cartea copie prea mult realitatea, „n-o transfigurează îndeajuns de personal, nu creează o altă lume alături de cea reală, o pastîșează prea mult pe aceasta".

Astfel de aprecieri repun în circulație opinii mai vechi, exprimate ritos, cu o rară violență. Cele mai extremiste

uscăciune, care țin de natura imaginației autorului". Tudor Vianu notează: „Imaginația aceasta e fără strălucire, exclude pe cît poate natura, preferă monstruosul; iar dintre senzații alege pe acele fără trup și plasticitate, oboseala, iritățile difuze, toate impulsunile. Astfel, mai multă vioiciune în contactul personajilor, o suprafață mai largă și mai variată a acestui contact ar fi înmulțit, poate, numărul paginilor, dar ar fi dat pitorescul care adeseori lipsește."

¹ *Izbinda*, III (1921), nr. 713 (20 ianuarie).

² *Gîndirea*, I (1921) nr. 9 (septembrie).

³ *De la misticism la raționalism*, „Casa școalelor", 1925.

⁴ *Creație și analiză, Viața românească*, VIII (1926), nr. 2—3 (februarie-martie). Printre altele se menționează: „D. Rebreanu a fost atacat pentru lipsa de artă a operei sale. Atacurile au fost îndreptățite. Dar... dar d. Rebreanu este un romancier remarcabil. *Ion* — cel atacat — marchează o dată în istoria noastră literară. *Pădurea spînzuraților* e aproape la nivelul lui *Ion* (*Adavu și Eva* e lipsit de valoare)."

poziții aparțin lui Tudor Arghezi și din nou, lui B. Lovinescu.

Temperament liric, stilist prin excelență, Tudor Arghezi nu găsește nici o aderență în proza obiectivă a lui Liviu Rebreanu, cu forme săpate în stîncă, ce se refuză tehnicii de filigran. Există atît de multe sarcasme și invective în articolul său, încît o notație de tipul „Un artist se spînzură și nu dă la tipar asemenea rezultate”¹ nu atrage în mod deosebit atenția. Ironia ține loc de demonstrație, cartea fiind, de altminteri, declarat, necitită („ți-e cu neputință să treci peste 27 de pagini, cîte am avut puterea să îndurăm”).

În epocă, o asemenea atitudine a concentrat excesiv discuția asupra stilisticii rebreniene și, ca urmare, obiectivele critice aveau să fie numeroase.

Puțin timp după apariția articolului lui Tudor Arghezi, E. Lovinescu avea să declare, cu mare îndrăzneală, dacă avem în vedere configurația vieții literare de după primul război mondial: „pe altarul lui Rebreanu jertfim toată epica română de la Filimon pînă la Sadoveanu”².

În 1922, același critic amintea numele romancierului, abia cunoscut, în compania celor „patru pilaștri” (Eminescu, Creangă, Coșbuc, Caragiale), pentru a demonstra că nu pășim în pragul Europei „numai cu posibilitatea unui suflet original și ca fond și ca formă, ci și cu afirmații categorice, solide între ele, dar diferite în cromatică literaturii universale”³.

Mai puțin clarificat asupra rolului și locului ocupat în literatura românească pare să fie însuși Liviu Rebreanu, care, intervievat ca și E. Lovinescu de revista *Spre ziuă*,

¹ Tudor Arghezi, *Cum se scrie românește*, *Cuget românesc*, I (1922), nr. 1 (februarie), p. 99-104.

² E. Lovinescu, interviu, *Spre ziuă*, I (1923), nr. 4 (1 aprilie).

³ E. Lovinescu, *Există o literatură română?*, *Sburătorul literar*, I (1922), nr. 41 (6 octombrie).

⁴ L. Rebreanu, interviu, *Spre ziuă*, I (1923), nr. I (11 martie).

avea să considere pe Sadoveanu și Brătescu-Voinești, împreună cu Creangă și Caragiale, „maestri mei români”.

Fără îndoială, întrezărim în aceste rînduri și un mod de a mulțumi unor confrăți — impuși, la vremea respectivă, în viața literară. Este vorba, în primul rînd, de Al. Brătescu-Voinești, care, cu doi ani în urmă (1921), susținuse în fața Academiei Române un elogios raport, culminat cu acordarea Premiului Herescu-Năsturel romanului *Ion*, (Emoționat, autorul n-a participat la ședința festivă a Academiei, premiul fiind ridicat de Fanny Rebreanu⁴.)

Multă vreme, aprecierile, bune și rele, aveau să însoțească retipăririle romanului, ca și studiile de sinteză consacrate scriitorului. O contribuție esențială la înțelegerea valorii cărții aveau să aducă, în perioada interbelică, G. Călinescu, Șerban Cioculescu, Panaitescu-Perpessiciu, Pompiliu Constantinescu, Vladimir Streinuș⁵.

Ecoul romanului este interesant și în lumea prototipurilor literare. Credincios idealurilor sale de viață, Ion al Glanetașului avea să-și ceară „partea” („jumătate din cîștigul meu de la romanul la care credea el că contribuise cu persoana sa. Dar, natural, nu i-am răspuns la cerere, deoarece mă știam nevinovat de furt de personalitate”⁶).

Și de data aceasta personajele reale rămîneau în urma eroilor literari.

IV. CONFRUNTÎND PRIMA VERSIUNE MANUSCRISĂ (ms. 2.540) — aflată în posesia familiei Rebreanu — cu ediția tipărită (1920), facem cunoștință cu puține pagini care să le diferențieze conținutul. Majoritatea „ineditelor” se referă la Titu Herdelea. În rest, construcția și, în general, acțiunea personajelor din prima variantă se

¹ Amănunte semnificative ne furnizează în plus cartea *Cu soțul meu*, scrisă de Fanny Liviu Rebreanu.

² V. critica criticii în eseul lui Lucian Raicu, *Liviu Rebreanu*, Editura pentru literatură, 1967, p. 71-75.

³ *Adevărul literar și artistic*, XIV, seria a II-a (1935), nr. 783 (8 decembrie).

suprapun, aproape în întregime, cu organizarea materialului din forma înaintată tiparului. Deosebiriile privesc transferarea unor episoade (puține la număr) dintr-un capitol într-altul (în special la sfârșitul părții a doua a romanului)¹ și, îndeosebi, cizelarea stilistică, îndreptată, cu precădere, spre găsirea celor mai adecvate expresii.

Prezentăm, în cele ce urmează, paginile inedite oferite de prima variantă a romanului (ms. 2.540), urmînd ca apoi să facem referiri la cea de-a doua versiune (ms. 2.539) și la modificările intervenite pe parcursul retipăririlor.

Ms. 2.540, cap. I, p.g. 2, / 70, r. 7 — f. 71, r. 7

...„Todosia închise bine poarta ogrăzii, închise pe urmă și porțile grajdurilor și a șurii, mormăind mereu și blestemînd că i-au stricat bătătura cu potcoavele cizmelor, în mijlocul ogrăzii stătu pe gînduri și se uită puțin spre ulița mare, spre Măgura Cocorilor care se ridica în față, dincolo de șoseaua cea mare, drept în sus, ca un perete, avînd la picioare casele rare ce se înșiruiau pe marginea șoselei împrejmuite de grădini și ascunse printre pomi, încinsă pe coastă pînă sus, cu delnițe de porumb și petece mari, verzi de finețe, iar în vîrf, acoperită cu o pădure de mesteacăn, verde-închisă, ca o căciulă uriașă pe un mușuroi enorm. Tocmai în mijlocul pădurii soarele scăpata roșu-aprins, îmbujorînd tot cerul. Umbra Măgurii însă se întindea din ce în ce, și acuma înghițise și biserica veche de lemn; doar crucea mai strălucea modestă și împăciuitoare în ultimele raze ale soarelui, și mai departe, cîteva case din ce în ce mai rare; încolo satul se pitea în umbra înserării, în care fumurile se ridicau anevoie și se opreau în văzduh, lățindu-se și împreunîndu-se și acoperind satul cu un vâl albăstriu, din care se înălțau chemări prelungite, zgomot de glasuri, lătrat de ciini, toate din ce în ce mai tari și mai

¹ Vezi notele de subsol din graficul elaborării primei versiuni, cu referințe asupra transferării unor fragmente (p. 705-706).

vălmășite, închegîndu-se într-un ritm aspru, respirația crîncenă și puternică a vieții.

Femeia se apucă repede să strîngă surcele, să aprindă focul și să-și încălzească mîncarea rămasă de la amiază. Cînd să intre cu șorțul plin de așchii în casă, auzi dinspre ulița cea mare chiuitul trufaș al flăcăilor, care acoperea aproape de tot cîntecul lăutarilor.

— O, mîncă-v-ar răul, că bine vi-i și cum mai vă veseleți! murmură Todosia cu o privire de necaz în direcția unde tineretul se apropia de circiumă."

Ms. 2.540, cap. II, prg. 2, f. 97, r. 8 — f. 92, r. 4'

„Marin, băiatul cel mai mare, parcă a fost tăiat din tat-său, doat că nu umbla cu fluierul. Încolo, nu ținea la pămînt, la casă, la nimic. Bătea drumurile, se băga la lucru la străini, prin alte sate și habar n-avea de-acasă. Și Zenobieii îi era drag ca ochii din cap. Apoi, cînd l-au luat la oaste, pe-acolo a rămas. În loc de trei ani, cît avea să slujească, a stat șapte. Nu știa carte multă,, dar s-a făcut sergent și 3-a tot reangajat. A trebuit să se ducă Zenobia să-l aducă acasă cu de-a sila. Și nici atunci n-a stat acasă. După cîteva luni și-a găsit o fată în Rebrjșoara, s-a însurat și s-a mutat acolo. A rămas străin de necazurile și de bucuriile casei băștinașe [...] Multumită hărniciei lui, cînd s-a însurat Marin, au putut face nuntă cumsecade, la care au venit și învățătorul Her* delea cu toată familia și preotul Belciug, ba și notarul ovreu, și a putut să-i dea lui frate-său un loc de porumb, ca să nu se facă de rușine în fața răbrișorenilor".

*Ms. 2.540, cap. III, prg. 4, f. 150, r. 7 — f. 151, r. 4**

„Soții Herdelea nu l-au simpatizat din capul locului, pentru că au văzut că face curte Atenei, iar ei nu vedeau cu ochi buni decît pe curtezanii serioși care au cariera

¹ Fragmentul fiind păstrat în forma definitivă a romanului, nu-l mai reproducem.

² Unele situații din acest fragment le regăsim și în paginile definitive ale romanului, însă într-o formă mult condensată.

în mină și deci, la adică, pot n și pețitori. Apoi ei știau că doctori, avocați, ingineri, profesori au pretenții de zestre. Iar de când au văzut că Pteancu are intenții serioase, antipatia lor pentru Aurel a crescut. D-na Herdelea i-o arăta pe față și era totdeauna îmbufnată când venea, din care cauză chiar Atena s-a certat de multe ori cu ea. Herdelea, fire de diplomat, se arăta prietenos, •dar mereu îi dădea să înțeleagă că lui nu-i plac „curțile” decât între tinerii care pot să se ia. Aurel îi dădea dreptate cu multă însuflețire. Acuma Herdelea l-a întâmpinat chiar de la poartă cu vorbele:

- Ei, domnule Ungureanu, știi că Atena se mărită?
- Nu, a răspuns tânărul, puțin zăpăcit.
- Da, da, a adăugat învățătorul, așezându-l pe bancă.

Și încă ce băiat bun...

I-a lăudat repede, ridicînd în nouri pe Pteancu. Aurel s-a grăbit să declare:

– Toate felicitările mele! într-adevăr, Pteancu e un băiat minunat. îl cunosc de la penultima adunare generală a Astei... Foarte bun!...

Herdelea i-a cerut îndată să i-l descrie, să-i povestească tot ce știe, și Aurel îi povestea când l-a zărit Atena, care apoi l-a luat de braț și l-a dus în salon, fericită, căci a sinfîit cum Aurel i-a strîns brațul intrînd."

Ms. 2.540, cap. VIII, prg. 5, f. 377, r. 17 — f. 379, r. 14

„Vremea trecea astfel plăcută. Primăvara favoriza visurile, cu mișmele ei de tinerețe veșnică, nesfîrșită, și veniră deodată, parcă pe neașteptate, examenele școlii primare, un eveniment însemnat în viața de muncă a Vărăii. Școala sobră, albă, era alături de primărie. Era școală românească, susținută din contribuțiile țărănilor, era mîndria satului.

Examenul fu fixat pentru o sîmbătă din iunie. Toată clădirea școlii părea întinerită, cu numeroasele ghirlande de stejar ce o înfășurau pe dinafară și pe dinlăuntru.

În clase, mirosul plăcut al florilor de cîmp împrăstia veselie și tinerețe. Învățătorul Pleșea se luase la între-

cere cu Virginia Grivase, care să-și împodobească mai frumos clasa. Copiii, în haine de sărbătoare, cu ochii înfricoși, cu obraji roșii de sănătate, șopteau, pitindu-se în bănci, iar în fundul sălii țărani sfioși, tăcuți, așteptau ca la biserică.

Avea să vie subinspectorul să prezideze examenul. Protopopul din Năsăud, plictisit, vorbea încet cu preotul Moldovanu, clătina din cap, iar Pleșea și Virginia Grivase, emoționați, ca și elevii, se plimbau de ici-colo, încurajînd cu glas tremurat pe copii, îndemnîndu-i să nu le fie frică.

Subinspectorul veni, și deodată în sală se răspîndi un aer greu și răsunară aspre vorbele ungurește. Titu auzi, cu o cutremurare, cuvintele subinspectorului „numai ungurește”, văzu fața zîmbitoare a protopopului, și apoi, în clipa următoare, începu examenul Virginia Grivase. Poate niciodată n-a suferit Titu ca acum. Virginia vorbea ungurește bine, atît de bine, încît pe Titu îl înfiora și-i amintea vorbele lor, visurile lor... O vedea zîbind galeș către subinspector, adresîndu-i cuvinte umile și fiecare vorbă îl lovea în suflet, ochii i se lărgeau întocmai ca ochii țărănilor, în fund, care nu pricepeau nimic și se mutau mereu de pe un picior pe altul...

Două ceasuri a ținut chinul acesta. Copiii rupeau îngroziți cuvintele ungurești, iar Virginia îi îndrepta cu aceeași moliciune melancolică în glas, cu care îi vorbea lui de idealul cel mare... Și Titu simțea cum i se rupe ceva din inimă, ceva ce-l doare cumplit... I se părea că a fost înșelat groaznic, că a fost batjocorit și rușinat...

Simți o adevărată alinare cînd auzi frămîntarea greoaie a lui Pleșea să vorbească ungurește, cînd văzu privirile nemulțumite ale subinspectorului, pentru că copiii se căzneau degeaba să spună pe ungurește ceea ce știau românește. Chinurile învățătorului îi făceau parcă o plăcere atît de mare, că în fiecare clipă trebuia să se stăpînească să nu-l aplaude.

– Iată salvatorul! își zicea dînsul, privind cu mîndrie pe Pleșea. De-abia acum îl privi mai bine și simți o dragoste mare pentru omul acela simplu, cu o față

largă, osoasă, cu mustăți groase, negre, cu ochi negri* cuminți și îndărătnici. Iată salvatorul!...

Hainele nemțești stăteau ca aruncate cu furca pe corpul țeapăn, țărănesc al învățătorului, iar mâinile lui, înnegrite și crăpate de arșița soarelui, nu-și găseau locul.

Titu n-a putut sta pînă la sfîrșit. îl înăbușea ceea ce a văzut. îl durea.

— Nu vorbește, nu ! se gîndea dînsul amărit. Faptele singure însemnează ceva!... Chiar cînd faptele rezultă dintr-o activitate negativă... Da, da, chiar atunci... Pleșea face mai mult pentru ideal prin îndărătnicia lui instinctivă de-a nu învăța ungurește pe copii decît domnișoara ceea zîmbitoare și visătoare, care forfotește toată ziua de unirea tuturor românilor, de ideal românesc și care zdrobește sufletele bărbaților de mîine cu limba asupritorilor noștri.

Poate că singur nu-și dă seama cît ura în clipa aceea pe Virginia Grivase, cît se ura pe sine însuși:

— Fapte! Fapte! Fapte! mormăi dînsul gînditor."

Ms. 2.540, cap. IX, prg. 5, f. 425, r. 14 —f. 427, r. S
„După examen, Titu trăi cîteva săptămîni posomorite.

Virginia Grivase îl plictisea. I se părea o gîscă fără importanță, lingușitoare, tiritoare, sforăitoare. De cîte ori o vedea își aducea aminte de zîmbetele ei cochete către subinspectorul și se scîrbea. Virginia nu înțelegea înstrăinarea lui și-l urmărea cu zîmbete grațioase și ademenitoare, pînă ce într-o zi Titu îi spuse neted ce decepție a avut la examenul clasei ei.

— [...] ¹ dar asta nu înseamnă să nu-mi fac datoria...

— Care datorie? o întrerupse Titu.

— Datoria mea de învățătoare, rosti apăsător Virginia. Nu cumva ai vrea să primesc și eu avertismente ca domnul Pleșea?... îmi pare rău, domnule... Te credeam altfel... îmi pare foarte rău... [...] ²

în primele zile după răceala relațiilor cu Virginia Grivase, a vrut să se apropie de Pleșea. Dar din cîteva

¹ Fragmentul fiind păstrat în forma definitivă a cărții nu-l mai reproducem.

² Idem.

cuvinte părăsi orice idee de apropiere. Nu se putea înțelege cu Pleșea. Acesta era un om simplu, încăpățînat, prostănac. Era nenorocit că nu știe ungurește și n-are unde să se perfecționeze. îi propuse lui Titu să vorbească împreună ungurește, căci auzise că Titu vorbește desăvîrșit... Atîta-i ajunsese lui Titu. Pleșea era mai rău ca ceilalți și ca Virginia. Dînsul nici nu putea visa măcar ceea ce îl chinuia pe Titu...

— Aici e nevoie de o renaștere completă!... se gîndea Titu înfierbîntat, în ceasurile-i de visări și frămîntare. Trebuiește organizată o defensivă puternică, neînfrînată, un zid de apărare de fier, peste care să nu poată trece nici o sforțare dușmană... Da, da, asta ne trebuiește deocamdată. Numai cînd vom fi organizați ireproșabil pentru defensivă, vom putea începe să ne gîndim la ofensivă... I se păreau copilăroase toate visurile lui și ale tinerilor plini de entuziasm, dar fără experiența vieții. Vedea că toate planurile lor sînt clădite pe nisip și se răstoarnă la cea dintîi suflare a vîntului realității. Cu planuri nu se poate face nimic; numai cu muncă serioasă, continuă... Cînd va ajunge ca sentimentul necesității de unire a tuturor să fie viu în toate sufletele, atunci unirea va veni neapărat, repede, vijelioasă, zdrobind tot ce i-ar sta în cale. Dar pînă atunci cîtă vreme mai trebuie? Cîte generații?... Titu despera, gîndindu-se că dînsul poate nici nu e menit să vadă cu ochii măcar un început de realizare."

Ms. 2>540, cap. X, prg. 4, f. 462, r. 11 —f. 463, r. 6

„Numai ghicitorul l-a interesat o clipă. Era vestit în toată împrejurimea ghicitorul din Măgura. Un țaran gros, roșcovan, cu ochii cam adormiți, puțin speriat și bolnăvicios. Odată, cu mulți ani în urmă, un bou își rupsesse fluierul de la un picior. Țăranul l-a vindecat, punîndu-i piciorul în lopățele și legîndu-l cu niște zeamă deosebită. Jandarmii l-au prins, l-au dus legat la Rodna, la judecătorie, pentru șarlatanie. Se zice că acolo l-au bătut cumplit. De-atunci oamenii aleargă la dînsul ca la un prooroc.

Titu auzise mult de ghicitor. Zîmbise. Dar, fiind aici, nu l-a răbdut curiozitatea și s-a dus la dînsul. A trebuit să stăruie mult pînă să-l înduplece. Ghicitorul avea o groază mare de surtucari.

— Drumuri lungi fără odihnă și zbuciumări fără folos, i-a spus ghicitorul cu ochii îngroziți, pierduți.

Tînărul a cerut explicații zadarnic. Vorbele acestea i le-a repetat de cîteva ori. în cele din urmă, Titu l-a lăsat în pace.

Oracolul, totuși, l-a neliniștit cîtva timp. Ce va să zică vorbele acestea? La ce se referă?... Și de unde scoate un țăran destul de nerod o frază ca aceasta, pe care o repetă și n-o explică sau n-o poate explica?... Titu se gîndea la sugestiune, la spiritism, la cîte și mai cîte lucruri citite despre puteri misterioase ale unor oameni.. » Pe urmă îl dădu dracului"...

Ms. 2.540, cap. XI, prg. 6, f. 500, r. 8 — f. 501, r. 24
(corespunzător cap. X, prg. 4 al ediției noastre)

„Primea scrisori de-acasă mai în fiecare săptămînă și scria și dînsul destul de regulat. Dar chiar și acestea uneori îl plictiseau, deși în sufletul lui purta o dragoste adîncă părinților și surorilor. Citea cu emoție rîndurile dese și regulate ale d-nei Herdelea, care, în fraze bisericesti, îi împărtășea veșnic necazuri, neajunsuri, griji și-l copleșea de sfaturi bătrînești. Și citind, Titu se înduioșa, simțea greutățile în care se zbate tatăl său, îl du*reau. Uneori se înfuria că nu poate face nimic să-i ajute, să-i îmbărbăteze. Răspundea cu vorbe umflate, pline de filozofie goală, în care nu credea el însuși și simțea că nimeni nu poate crede și nici nu le poate lua drept mîngiere... Apoi, gîndindu-se, ajungea să-și zică că toate acestea n-au nici o importanță, că la urma urmelor viața a nouă zecimi din omenire se alcătuiește din aceleași griji, necazuri, bucurii, speranțe, și că numai cînd omul se ridică deasupra lor este cu adevărat om. Idealul marei majorități a oamenilor este să mînințe, să doarmă, să se înmulțească. Toate se învîrtesc în jurul acestor trebuinți firești. întrucît se deosebește asemenea om de oricare dobitoc, de ultima viețuitoare? Și în asemenea

clipe se simțea mindru și mare că viața lui e* călăuzită de un vis mare, frumos și cu atît mai prețios cu cît este mai greu de atins...

Cînd își trecea însă în revistă trecutul, se rușina și-și dădea seama că trecutul e atît de fad ca al oricărui burtă-verde. Se mîngîia îndată cu nădejdea că are în față viitorul care poate să compenseze golul trecutului. Dar vedea că aceasta e numai nădejde... Poeziile pe care i le-a publicat *Vatra* i se păreau stupide. Curtea ce-o făcuse Lucreției Grivase fusese o vreme pierdută în zadar. îi era rușine cînd își aducea aminte că a iubit pe d-na Lang și încă cum a iubit-o? își amintea scenele de patimă și se înfuria că atunci credea că a găsit suprema fericire, în Nimigea-Ungurească n-a făcut nimic și popa l-a făcut de rîs. în Vărarea vedea cît a fost el de mic față de țărării cea tenace, neînduplecați, îndîrjiți, care suferă orice pentru pămîntul lor. Chiar și alegerea de deputat, cu zbuciumările ce i le-a procurat, i se păreau mărunțișuri. Ce însemnătate are că Onișor va fi deputat și va merge la Budapesta să vorbească ungurește să apere drepturi românești?... Nimicuri. Ce folosesc toate acestea pentru realizarea visului? Există o realitate: un popor mare, vînjos, plin de viață... Asta-i realitatea... Poporul acesta a trăit atîtea sute de ani, a biruit toate umilințele, suferințele, toate vremurile... Va trăi cu atît mai mult de-acuma înainte, fără mărunțișurile acelea care se cheamă «lupte naționale»... Visul nu poate fi realizat decît dinafară... Trebuie o zguduire uriașă, care să cotrească tot pămîntul românesc și să-l încingă într-un singur hotar. Zguduirea însă va veni de la sine odată, cîndva... El n-are decît să fie afară, să ațîțe focul, să aprindă măcar o scînteie...

— Trebuie să plec! Să fiu acolo! își șoptea în asemenea clipe plin de înfrigurare, cu ochii mari, bolnavi. Țara Românească! O, Țara Românească!"...

Ms. 2.540, cap. XII, prg. 6, f. 559, r. 2 — f. 560, r. 1y

„Vecinul lui Titu din dreapta era un domn slab, bolnăvicios, cu fața cenușie, cu mustați rari, cu nasul ascuțit și cu părul vilvoi. Era redactor la o gazetă din Arad. Era

un tip de birfitor, care cu oricine făcea cunoștință, de la a doua vorbă trebuia să fie indignat și să înjure pe cineva, chit că peste un minut să se pupe cu cel înjurat pe la spate și să birfească pe altcineva. Lui Titu îi inspira antipatie, dar îl asculta, mai ales că în sufletul lui era nemulțumit de tot ce vedea și auzea.

— îi vezi, îi vezi cum se pupă în bot? șopti Marcu lui Titu, apucându-l de mincă și arătându-i din ochi pe un domn scurt, grosuț, ras, cu o mutră șireată și bărnaie[^] care ținea un discurs în onoarea unui oaspe — gazetar din România. D-ta nu-i cunoști și poate că-ți face impresie... Dar eu care-s mâncat de dinșii]... Uite, cel care vorbește e Ologu... Un escroc, un hoț, la [...] * a șezut șase luni la pușcărie pentru furt, a fost dat afară de la toate ziarele pentru incorectitudini... Și totuși are îndrăzneala să pozeze... Sforăie fraze naționale și sînt oameni care-l cred... Toți ăștia știu ce poamă este și nimeni nu-l huiduiește... Și asemenea ticălos vrea să fie gura poporului, vorbește în numele românilor ... Ce să te mai miri că ungurii își bat joc de noi? A luat parale și de la unguri, iar a doua zi i-a înjurat, a ajuns la Curtea cu juri și a devenit martir. întocmai ca și cellalt... Muscalu — Tordeanu... Face pe gazetarul din România și nu-și poate iscăli nici numele ca lumea... Trăiește la București pe seama nevesti-si, care-i frumușică. A plecat de-aici ca degetul și are case la București și vine pe-aici ca un boier... Mi-e scîrbă!... Parcă nici nu-ți mai vine să lupți și să te sacrifici cînd vezi cine ajung în fruntea bucatelor* în vreme ce noi, care muncim cîstit, murim de foame!...

în vremea aceasta Ologu sfîrși discursul. Se produse însuflețire mare. Mulți se sculară și se duseră cu paharele să ciocnească cu dînsul și să-l felicite. Marcu sări printre cei dintii și se îmbulzi să ciocnească cu Ologu și cu Muscalu-Tordeanu, topindu-se de zîmbete și șoptind celui dintii:

— Ai vorbit ca un inger... Grozeanu crapă de necaz...» Uite-1 cum își roade unghiile și se pregătește să vorbească, și el!

Grozeanu era, firește, un adversar al lui Ologu și stătea în cellalt colț al mesei.

Titu care se revoltase, de cele ce auzise, se uita uluit cum Marcu strînge mîinile lui Ologu și ale celui alt, lăcrimînd de emoție și de bucurie. în clipa următoare însă, înainte de-a se dumeri, Marcu se așează iar lingă el.

— Ei, ai văzut, domnule? continuă dînsul, ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat. Ai văzut?... Acu ce să zic eu care am o condamnare de opt luni pentru „agitație contra statului?” Ce să zic, spune d-ta! Și pentru ce sînt condamnat? Pentru că lupt cîstit și spun pe față ticăloșiile ungurești?... Bine, asta-i o datorie, cel puțin eu așa o consider și nu aștept nici recompensă, nici recunoștință, de vreme ce conștiința mea e împăcată. Dar oricum, atîta lipsă de considerație... Pe mine mă așează aici la coadă de tot, iar Ologu e în fruntea mesei și ține discursuri... Peste vreo lună știu sigur că mi se respinge recursul la Curie și va trebui să intru la Seghedin... Nici anăcar în România nu mai poți merge. Ș-acolo numai hai-manalele au trecere. Martirii adevărați mor de foame, iar cei falși mănîncă din toate bugetele”...

La „transcriere” apar exigențe în plus. Renunțarea la multe pagini întîlnite în ms. 2.540 se'asociază cu preocuparea de a asigura unor episoade o formă cit mai concisă, modificările țintind spre o deplină ^obiectivare •stilistică.

Procesul intim al definitivării fiecărei opere, exprimînd, în esență, o luptă acerbă cu fiecare cuvînt al cărții, ne este dezvăluit de Reboreanu într-unui din interviurile citate:

„O scriu dintr-odată de la început pînă la sfîrșit, aproape fără ștersături... O scriu o dată, în întregime, apoi o mai scriu o dată și încă o dată. Și cînd simt că am nimerit forma definitivă, atunci o iau la refăcut și la retușat. Și n-o las pînă nu sunt convins că nu mai am nimic de făcut la dînsa...”

...Eu cred că simt nevoia să procedez astfel, pentru ansamblu. Ocupîndu-te și oprîndu-te la pasagii și la fraze,

* wiariante se menține, deopotrivă în liniile sale dominante, cît și în ce privește elementele de detaliu (firește, raportate la scara întregului roman).

O dată terminat, ms. 2.539 este încredințat tiparului, originalul servind direct la culegerea zățului. Febrilitatea modificărilor nu-l părăsește pe Rebreanu nici în această fază. Comparînd textul primei tipărituri (var. 1920) cu ms. 2.539, descoperim numeroase intervenții, șpalturile devenind un fel de a treia versiune „manu-scrisă” a romanului. Pentru a reliefa și mai clar natura «modificărilor, prezentăm, selectiv, variante ale ms. 2.539 comparativ cu textul ediției din 1920 (al cărui corespondent poartă exact numărul paginii și rîndului din respectiva tipăritură):

- p. 11, r. 9, urcă întii / întii urcă (ms. 2.539, f. 42) ;
p. 12, r. 3, agățată / agățate (f. 42);
p. 12, r. 34, Pîriul Doamnei / Pîriul Dascălului (f. 43);
p. 14, r. 10, umbră / umbră bună (f. 44);
p. 50, r. 29, el / însă el (f. 76) ;
p. 51, r. 17, apoi cînd / apoi curînd (f. 76);
p. 51, r. 17, Zenobia / iar Zenobia (f. 76);
p. 52, r. 12, mi se pare că te-ai culcat / doar nu te-ai culcat (f. 77);
p. 52, r. 23, mormăi / mormăi dînsul (f. 77) ;
p. 87, r. 10, învățătoare / învățător (f. 104);
§. 87, r. 12, s-ar fi potolit / *preotul* s-ar fi potolit (f. 104);
§. 87, r. 16, îi părea rău / îi păru rău (f. 104);
p. 87, r. 19, Răminea / Rămase (f. 104);
p. 87, r. 30, trebuia / trebui (f. 105) ;
p. 88, r. 2, vrajba / vrajbe (f. 105);
p. 88, r. 3, oprindu-se / aprinzîndu-se (f. 105) ;
p. 88, r. 12, tavanul bisericii / tavanul jos al bisericii (f. 105);

† în restul exemplificărilor, pentru simplificare, menționăm numai numărul filei din ms. 2.539.

- p. 89, r. 12, luînd / ar lua (f. 106);
p. 89, r. 25, Nici baremi / Nici măcar (f. 106);
p. 89, r. 30, nu i s-a împotrivit / nu s-a împotrivit (f. 106);
p. 89, r. 35 pe ici / și pe ici (f. 106);
p. 89, r. 38, îl miniau / îl înfuriau (f. 106);
p. 90, r. 16, iar pe urmă / și pe urmă (f. 107) ;
p. 90, r. 22, ca oricine / ca oricui (f. 107);
p. 90, r. 25, că acuma / că (f. 107);
p. 90, r. 35, I se păru / I se părea (f. 107);
p. 90, r. 36, încit îl umflă / că-l umfla (f. 107);
p. 91, r. 8, văduvei / vădanei (f. 107);
p. 91, r. 34, cu glas / cu glasul (f. 108);
p. 136, r. 7, nu s-au lipit de dînsul / i-au intrat pe-o ureche și i-au ieșit pe cealaltă (f. 143);
p. 136, r. 34, începe îndată / începe (f. 143);
p. 136, r. 38, strălucește mîndră / strălucește (f. 143);
p. 137, r. 9, și trece / trece (f. 143);
p. 137, r. 29 – 30, se opri în fața porții trăsura preotului Belciug / trăsura preotului Belciug se opri în fața porții (f. 144) ;
p. 138, r. 25, bătu / bătea (f. 145);
p. 139, r. 2 – 3, mărturia lui / mărturia sa (f. 145);
p. 140, r. 7, mai nervos / mai nervos și mai minios (f. 146);
p. 140, r. 10, românească pocită / românească stricată (f. 146);
p. 140, r. 26, uniformă urită / uniformă pocită (f. 146);
p. 140, r. 31, cuprins / apucat de-a binelea (f. 146);
p. 141, r. 7, s-o tulsească / s-o șteargă (f. 147);
p. 141, r. 11, De-acuma / De-aci (f. 147);
p. 141, r. 14, o scinteiere / o scinteie (f. 147);
p. 141, r. 15—16, să isprăvească / să sfîrșească (f. 147);
p. 141, r. 29, vrînd astfel / vrînd (f. 147);
p. 141, r. 36, jertfîrea trecătoare / o jertfă trecătoare (f. 147);
p. 202, r. 20, schimbărei lui / schimbărei flăcăului (f. 195);

- p. 202, r. 34, îl zăpăcea / îl înfuria și-l zăpăcea (f. 195; ;
 p. 203, r. 1, ca să asculte / și să asculte (f. 195);
 p. 203, r. 10, s-au mutat / apoi s-au mutat (f. 195);
 p. 203, r. 22, nopți chinuite / nopți de chinuri (f. 196);
 p. 203, r. 30, cuteza / mai cuteza (f. 196);
 p. 204, r. 9, vitelor nutreț / nutreț vitelor (f. 196);
 p. 204, r. 27, să ceară / să-i ceară (f. 196);
 p. 205, r. 14, Mare mirare / Mare minune (f. 197) ;
 p. 205, r. 18, așteptînd s-o omoare / așteptîndu-se s-o omoare (f. 197).

Toate aceste modificări și multe altele de aceeași natură nu-și mulțumesc autorul. Numai așa se explică ciudata erată publicată la sfîrșitul primei ediții:

„în împrejurările tipografice actuale, micile greșeli de tipar sunt o boală fără leac. îngăduitori, cititorii le vor fi trecut cu vederea și în *ION*. Doar cîteva, prea boacâne și care alterează înțelesul, se cuvine să fie îndreptate :

„voi. I, pag. 69, rîndul 14, se va citi *trei* în loc de

				<i>doi;</i>
121,	„	34,	„	<i>crezînd,</i>
				<i>auzînd;</i>
139,	„	37,	„	<i>îndîrjirea,</i>
				<i>învrăjbirea;</i>
156,	„	32,	„	<i>bagaie,</i>
				<i>cutii;</i>
211,	„	25,	„	<i>hahamului,</i>
				<i>samsarii lui;</i>

în realitate, numai două „greșeli” aparțin tipografului (*crezînd; îndîrjirea*), restul cuvintelor sălășluind ca atare în ms. 2.539, după care s-a cules lucrarea (v. f. 90, 160, 202).

La prima vedere faptul pare neînsemnat. El ne dezvăluie însă o întreagă psihologie, exprimînd totodată și un stadiu în dezvoltarea limbii literare. Dintre numeroa-

sele greșeli autentice ale cărții scriitorul corectează expres unele cuvinte a căror prezență n-ar fi afectat nici forma ultimei ediții, dacă ținem seama de contextul lor (*cutii, samsarului*). Adevăratele „boacâne”, ca să folosim expresia autorului, rămîn nesemnlate în paginile primei tipărituri, fiind anulate în ulterioare versiuni editoriale. Un exemplu: în primul capitol, fetele, venite la- horă, au „...în mîna cîte un ghiveci mai mărișor pe care să-l dăruiască flăcăului cutare să-l pună în pălărie”. Abia tîrziu, în 1941, după șapte retipăriri, rîndurile de mai sus vor reține condeiul scriitorului, dîndu-le o altă înfățișare.

Ca și în cazul nuvelisticii, modificările, obsedante, vor însoți textele reeditărilor pînă în anul 1941, dată, după care ele vor fi tipărite pe flancuri. Cele mai multe intervenții sînt prilejuite de transferarea contractului editorial de la „Cartea românească” la „Socec” și aparțin primei părți a romanului.

Judecat prin prisma sutelor de variante ce însoțesc textele tipărite, romanul *Ion* pare să fie un moment de vîrf. Studiul altor romane, *Pădurea spînzuraților*, *Adam și Eva*, *Ciuleandra* și *Crăișorul Horia* (pînă unde am ajuns cu cercetarea noastră) ne dovedește că numărul variantelor editoriale scade vertiginos, ceea ce denotă o mai mare siguranță în folosirea verbului.

Pentru ansamblul creației, multiplele variante (cu toate ezitățile nejustificate în adoptarea expresiei literare) depășesc cadrul limitat al lexicologiei, atestînd, înainte de toate, o conștiință artistică.

La notarea variantelor am adoptat următoarele prescurtări:

I = *Ion*. Roman, voi. I-II, Buc, Universală-Alcalay (pe copertă „Viața românească”, 1920. (Tipărit în atelierul tipografiei „Triumful”).

II = *Ion*. Roman, voi. I-II, ediția a II-a, Buc, *Viața românească*, 1921.

III = *Ion*. Roman, voi. I-II, ediția a III-a, Buc, „Cartea românească” [1924] (primul volum s-a tipă-

rit în decembrie 1923, iar voi. II în ianuarie 1924.
Pe prima copertă, ca an de apariție, „1923“.)
IV = *Ion. Roman*, voi. I-II, „Cartea românească”, 1925 (voi. I tipărit în august, voi. II în septembrie.)
V = *Ion. Roman*, voi. I-II, ediția a V-a, Buc, „Cartea românească” [1927] (voi. I tipărit în ianuarie 1927; din greșeală volumul II este datat „septembrie 1925”, semn de copiere mecanică a ediției a IV-a.)
VI = *Ion. Roman*, voi. I-II, ediția a VI-a, Buc, „Cartea românească”, 1930.
VII = *Ion. Roman*, voi. I-II, Buc, [1939] (tipărit în ianuarie 1939.)
XI == *Ion. Roman*, voi. I-II, ediția a XI-a, Buc, Socec [1941].
XII = *Ion. Roman*, voi. I-II, ediția a XII-a, Buc, Socec [1943].

V. VARIANTE EDITORIALE:

GLASUL PĂMÎNTULUI

P. 11, r. 5, cînd în dreapta, cînd în stînga / ba în dreapta, fca în stînga (I, II, III, IV, V, VI).

P. 12, r. 6, se opintește/se căznește (I, II, III, IV, V, VI) – v. 8, se bălăbănește / se bălăbănește puțin (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 13, lăbuțele / labele (I, II, III, IV, V, VI) – r. 14, apoi iuțește / apoi își iuțește (I, II, III, IV, V, VI) - r. 25, frînghia / sfoara (I, II, III* IV, V, VI, VII) – r. 32, pereții văruiți / pereții spoiti (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 13, r. 10, Un dulău / Acum un dulău (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 23, chiuituri / chiuiuri (V, VI) - r. 27, 28, Casa văduvei vine chiar peste drum de bisericuța bătrînă / Casa vădanei este chiar peste drum de bisericuța veche (I, II, III) / Casa văduvei este chiar peste drum de bisericuța veche (IV, V, VI) / Casa văduvei vine chiar peste drum de bisericuța veche (VII).

P. 14, v. 14, trei lăutari cîntă / trei lăutari cîntau (IV*, V, VI, VII) – r. 27, De tropotele jucătorilor / Sub tropotele jucătorilor (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 28, Someșana / Ardeleana (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 32 – 33, Briceag întetește cîntecul / Briceag iuțește cîntecul (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 15, r. 5, Numai arar vreunul mai țănoș începe o chiuitură / Rareori începe vreunul mai poznaș cite o chiuitură (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 8, Apoi jocui / Apoi dansul (I, II, III, IV, V, VI) - r. 11-12, ating din cînd în cînd pieptul flăcăilor / se ating din cînd în cînd de pieptul flăcăilor (I, II, III, IV, V, VI) - r. 75, învîrtita ține / Jocul ține (I, II, III, IV, V, VI) - r. 19, amenințătoare sau rugătoare / amenințătoare și rugătoare (I, II, III, IV, V, VI, VII) - v. 24, abia / de abia (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 33-34, un mănunchi mai mărișor, pe care să-1 dăruiască flăcăului cutare să-1 pună. în pălărie / un ghiveci mai mărișor, pe care să-1 dăruiască flăcăului cutare să-1 pună în pălărie (I, II, III, IV, V, VI).

P. 16 r.4 – 5, forfotesc despre necazuri / forfotesc de necazuri (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 7, și fac haz / și se bucură (I, II, III, IV, V, VI) - r. 8, Cîțiva f Vreo cîțiva (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 15, continua să pîndească / urmează să pîndească (I, II, III, IV, V, VI, VII) – v. 17, cîtva timp / cîteva minute (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 20, aruncînd numai rareori / aruncînd rareori (I, II, III, IV, V, VI) – r. 25, în mijlocul cîtorva bătrîni / în mijlocul unui pilc de bătrînj (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 29, lui de nimeni nu-i pasă / el de nimeni nu se sinchisește (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 33, Pe de lături / Pe-alături (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 18, r. 7, răspunzînd / răspunzînd repede (I, II, III, IV, V, VI) - r. 29, Savista / apoi Savista (I, II, III, IV, V, VI, VII) - v. 31, Sosește / Vine (I, II, III, IV, V, VI, VII).

Jr. 19, r. 5, Oloaga a iacut / Oloaga făcuse (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 8, gesturi desperate / gesturi desperate și nepricepute (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. o, zice Măria / zise Măria (VII) – r. 16, Savista bombăne ceva ce ar vrea să însemne / Savista urlă ceva ce vrea să însemne (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 17, pornește deodată / pornește brusc (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 20, r. 2, ținând de mijloc / ținând de brîu (I, II, III, IV, V, VI) – r. 10, lui Ion însă îi răspunde / iar lui Ion îi răspunde (I, II, III, IV, V, VI) - r. 21, Că i-oi spun / Că i-oi spus (IV, V, VI, VII) – r. 25, se aprinde ca focul / se încinge ca focul (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 21, r. 5 – 6, cu mai multă gingășie, dar și mai prelung / cu mai multă gingășie, dar mai prelung (I, II, III) / cu multă gingășie, dar mai prelung (IV, V, VI, VII) – r. 30, la ceata flăcăilor / spre ceata flăcăilor (I) – r. 31, părea îngrijorată / părea îngrijorată rău (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 32 – 33, și să nu bage de seamă / și ea să nu bage de seamă (I, II, III, IV, V, VI).

P. 22, r. 6, clipi aspru / privi aspru (IV, V, VI) – v. 18, dă glaja ceea / dă sticla ceea (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 24 – 25, ți se urcă la cap și cine știe ce poznă te-o mai îndemna să faci / ți se suie la cap și cine știe ce poznă ți-o veni să faci (I, II, III) / ți se urcă la cap și cine știe ce poznă ți-o veni să faci (IV, V, VI, VII) – r. 26, și întoarse spatele / și-i întoarse spatele (I, II, III, IV, V, VI) – Y. 31, un struț de flori / un ghivecel de flori (I, II, III, IV, V, VI).

P. 23, r. 18, așezîndu-se / așezîndu-se repede (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 24, r. 11, Că tata și-a pus / Acu tata și-a pus (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 15, se uită / se uita (I, II, III, IV, V, VI).

P. 25, r. 1, strigă / strigă atunci (I, II, III, IV, V, VI, VII) - y. 6, bufni lou / sisii Ion (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 28, mai multă încredere / mai multă siguranță (I).

P. 26, r. 7, Ia lăsați / Ia stați (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 9, ciorăvăială lungă / ciorovăială nesfîrșită (I, II, III, IV, V, VI) – r. 71, să se încingă o bătaie / să se încingă și o bătaie (I, II, III) – r. 17, soția învățătorului / nevasta învățătorului (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 25 – 26, lărgindu-și zîmbetul / întinzîndu-și zîmbetul (I).

P. 27, r. 1, care răspunse / care-i răspunse (I, II, III, IV, V, VI) – r. 6, pentru că umblase / fiindcă umblase (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 13, se grăbiră să dea ajutor / dădură îndată ajutor (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 16, intră încetinel / intră binișor (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 25, să ajungă / ca s-ajungă (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 32, mînuși de ață cenușie / mînuși de ață cenușii (I, II, III, IV, V, VI).

P. 28, r. 20, de Titu și Laura / de Titu și de Laura (I) – r. 25, stăruința flăcăului / stăruințele flăcăului (I) – r. 30, cu Ion / numai cu Ion (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 31 – 32, răspunse cam în silă / răspunse cam cu silă (II).

P. 29, r. 9, iar Titu / și Titu (I, II, III, IV, V, VI) - r. 10, se apropie și el de / se apropie de (I, II, III, IV, V, VI) – r. 11, i-au scos / i-au scos lui (I, II, III, IV, V, VI) - r. 12, de la Cluj / din Cluj (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 13, loviseră / lovira (I) – r. 24, ca un lup / ca un viespe (I) – r. 31, Se vedea / Se vede (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 30, r. 8, începe jocul / reîncepe jocul (I) – r. 11, pof-tite la horă / pof-tite în horă (I, II, III, IV, V, VI) - r. 21 – 22, Așa-s eu, ce mai calea-valea!... / Așa-s eu, ce mai calea-valea!... Beau și beau și beau, de usuc nu alt-ceva (I) – r. 26, măsurînd foarte aspru / privind foarte aspru (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 28–29, parcă n-ar fi vrut să știe de nimeni și de nimic / parcă nici n-ar fi vrut să știe de nimeni (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 31, r. 10, că-i știrbea autoritatea / că-i știrbea demni-tatea (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 32, v. 15 – 16, se încăpățina însă din ce în ce și începu să răcnească / se încăpățina din ce în ce și începu să strige (I) – r. 33 – 34, cuptor încins. O minie / cuptor aprins. O furie (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 33, v. 16, Tulai / Vaoleu (I) – Y. 18, uită pe Ana/ uită de Ana (II, III, IV, V, VI, VII) – r. 23, sărăntocule / golane (I, II, III, IV, V, VI) – r. 28-29, voce puțin tremurătoare, dar batjocoritoare / voce puțin tremurată, dar și batjocoritoare (I, II, III, IV) – r. 32 – 33, răcni țăranul / urlă țăranul (I).

P. 34, Y. 5, se zvirliră la Vasile / se zvirliră pe Vasile (I, II, III) – r. 7, sfărîma coastele / bătea coastele (I, II, III, Vt, V, VI, VII) – r. 9, Dar cînd / Dar de cînd (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 11-12, cu un deget / cu un deget Vasile (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 15-16, răcnind neîncetat / urlînd neîncetat (I) – r. 28, fiindcă auzea / fiindcă le auzea (I, II, III, IV) – r. 32, o ștersese / o șterse (IV) – r. 33 se împrăștiară / se împrăștiaseră (I, II, III, IV, V, VI).

P. 35, v. 8, Ar fi meritat / Ar fi meritat-o (I, II) – r. 15, se retrăseseră / se retraseră (IV, V, VI).

P. 36, r. 19, ca un gîscan / ca un gînsac (I, II, III).

P. 37, v. 3, se simțea / se simți (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 5, și avusese / și avuse (I, II) – r. 11, dau țiganilor / dau țiganului (I, II) – Y. 11 – 12, Să le dea / Să-i dea (I, II, III) / Să dea (IV, V, VI, VII) – v. 26 – 27, răcnetele oamenilor / urletele oamenilor (I).

P. 38, v. 8 – 9, sticle de băuturi / sticle cu băuturi (I, II) – r. 11, podită și mobilată / podită și înzestrată (I, II, III, IV, V, VI) – Y. 26, bărbații au început / oamenii au început (I).

P. 39, v. 9, să scot banii / să scot bani (I, II, III, IV, V, VI) – Y. 13, Ori duc / Ori iau (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 28 – 29, se auziră pe uliță alte chiot / se auziră din uliță alte urlete (I) / se auziră din uliță alte chiot (II).

P. 40, Y. 9–10, se îndesară / se potriveau (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 14, vorbea de-a valma / vorbea deodată (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 27, Fețele asudate sclișeau (transcris după var. I, II; în celelalte ediții; „Fețele asudate clișeau”).

P.41, Y. 11, Toți flăcăii / Toți feciorii (I, II, III) – r.17, să-și poată păzi / să-și poată apăra (I).

P. 42, Y. 6, Titu Herdelea / Titu (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 9, privirile se întoarseră / privirile se întoarseră întrebătoare (I) – Y. 22, o sfîntă de bătaie / o bătaie zdravănă (I, II, III, IV, V, VI, VII) – Y. 32, cum obișnuia totdeauna / cum făcea totdeauna (I).

P. 43, Y. 2, să întrebe / să întrebe pe cîrciumar (I, II, III) – r. 9, pahar de rachiu / pahar cu rachiu (I, II, III, V) – Y. 11, păhăruț / păhărel (I, II, III, IV, V, VI, VII) – Y. 18, hiritisirile (Transcris după var. I, II, III; în ed. IV, V, VI, VII, X, XI, XII „hiritirile”) – Y. 23 – 24, abia stăpînindu-și un fior / pătruns de un fior (I, II, III, IV, V, VI, VII) – Y. 24–25, foarte iscusită, dar acoperită / iscusită, acoperită însă (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 44, Y. 14, cineva / altcineva (I, II) – v. 20, amu vezi / acu vezi (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 29, și-apoi el / ș-apoi acu el (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 45, Y. 3, se sugrumase de furie / se înăbușise de furie (I, II, III, IV, V, VI, VII) – Y. 12, Trebuia să vadă / Voia să vadă (I, II, III, IV, V, VI, VII) – Y. 17, ca să poată / și să nu poată (I, II, III, IV, V, VI, VII) – Y. 28, parcă tocmai așteptase / parcă așteptase (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 46, Y. 13, Plătește / Plătește, mă (I, II, III, IV, V, VI, VII) – Y. 18–19, răcni George / urlă George (I) – Y. 21, îl izbi / îl izbi brusc (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 47, Y. 4 – 5, curaj nebănuir / curaj uimitor (I, II, III, IV, V, VI, VII) – Y. 23, în care se prăvălise / în care îl doborîse (I) – v. 24, i s-ar fi rupt / i-ar fi rupt (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 48, v. 5, suduind / injurînd (I, II, III, IV, V, VI) - r. 30, ca și cum / ca și cînd (I).

P. 49, r. 3, de supărare (cuvintele lipsesc în var. I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 13, îl auzi / îi auzi (II) - r. 16 cînd el / cînd nici el (I) - r. 32, n-a mai găsit / nu mai găsisese (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 52, r. 3, mă duc / mă duc eu (I) - r. 9, cu poftă / și cu poftă (I, II, III).

P. 53, v. 4, un bob / un fir (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 10, din capul scării / din ușă (I, II, III, IV, V, VI, VII)

P. 54, r. 15, erau pătate / sînt pătate (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 21, se vărsa / se varsă (I, II).

P. 56, r. 8 - 9, în tinerețea lui / în tinerețele lui (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 13, lenevior (transcris după var. I, II, III, IV, V, VI; în celelalte ediții: lenevitor) - v. 22, în palmă / în palme (I, II, III) - r. 27, din istețime / nici din istețime (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 27, Singură la părinți / Fată singură (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 30, au dat-o / i-au dat-o (I, II, III) - Y. 33, unde stătuse / unde stătuseră (I, II, III).

P. 57, Y. 20, i-a mai ridicat / i-au mai ridicat (III, IV, V, VI, VII) - Y. 33, s-a încuscrit / s-au încuscrit (I, II, III, IV, V, VI).

P. 58, Y. 7, ciopîrțire de moșie / ciopîrțire a moșiei (I, II) - Y. 13, stîlpul casei / stăpînul casei (I, II).

P. 59, r. 20, despărțite prin / despărțite de (I, II) - Y. 30, la stînga / în stînga (I, II).

P. 60, Y. 5, Hotarul însă se întindea atît de mare/Hotarul însă se mîndrea atît de mare (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 7, și neîndurător / și neîndurat (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 11, Urcă încet / Urca încet (I, II, III, IV, V, VI) - Y. 26 - 27, pînă la hotarul / pînă în hotarul (I, II, III) - Y. 31, toanele și nevoile / toanele sau nevoile (I, II, III, IV).

P. 61, Y. 1-2, înțelegîndu-se între ele și bucurîndu-se / înțelegîndu-se și bucurîndu-se (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 5, Se simțea / Se simți (I, II, III) - Y. 29, Cînd a umblat / Cît a umblat (I, II).

P. 62, Y. 13, pe cît de greu / pe cît de lesne (I, II, III) - . 17-18, de ele/de cărți (I, II) - Y. 34, niște gîndaci / niște gîndăcei (I, II).

P. 64, Y. 19 - 20, să-și lepede o slăbiciune / să-și alunge o slăbiciune (I) - v. 22, că-i bună Anuța / că-i bună ea Anuța (I, II, III) - Y. 33, își curmă glasul / își curmă graiul (I, II, III) - Y. 34, răsărise / răsări (I, II).

P. 66, Y. 10, îi plătea / îi plătea dînsul (VII) - Y. 18, dragostea de muncă / dragoste de muncă (III, IV, V) - r. 23, dar fără zile / tot fără zile (I).

P. 67, r. 3, și l-a întors / l-a întors (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 11 - 12, îi rămăsese / îi rămase (I, II, III, IV, V, VI) - Y. 23, i se părea / se părea (I, II) - r. 28 - 29, chiar numai vîzîndu-l / vîzîndu-l măcar (I, II, III) - Y. 34, răspunse fata / răspunse Ana (I).

P. 69, Y. 19, ca și cînd / ca și cum (II) - Y. 28 - 29, în familia învățătorului Herdelea nu s-a mai vorbit / Familia învățătorului Herdelea n-a mai vorbit (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 70, Y. 16, strigă într-una / striga într-una (I, II, III) - v. 17, să-mi cumpăr / am să-mi cumpăr (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 20-21, ar fi putut / era în stare (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 22-23, îl rodea totuși ambiția / avea totuși ambiția (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 24 - 25, izvorul cel mai autentic / izvorul cel mai sigur (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 31, cine știe / cine să știe (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 71, Y. 2, a împuiat / a putut împuia (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 5 - 6, a zgîlțait / a scuturat (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 7, Părtinirea nu era / Părtinirea însă nu era (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 11-12, și nici pe fiu / nici pe fiu (VII) - Y. 15-16, toată întîmplarea cu bătaia / toată întîmplarea (I, II, III, IV, V, VI,

VII) – v. 16, să ducă vestea / să ducă știrea (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 17, Frămintă (Transcris după var. I, II, III, IV, V, VI, VII; în ed. X, XII: „Frămintată”) – Y. 24, cu o nemulțumire prefăcută / cu o mulțumire prefăcută (I, II) – Y. 29 – 30, Avea douăzeci și trei de ani (în textul var. I: „Avea douăzeci și doi de ani” – greșeală corectată de L.R. în erata aceleiași ediții).

P. 72, Y. 7, nu faci nimic / nu mai faci nimic (I, II) – Y. 18, mai puțini /și mai puțini«(I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 73, Y. 31, imputări pămîntești / imputări pămîtene (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 74, Y. 12, decît toate frazele / decît orice fraze (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 13, Lucreția a fost / Lucreția a și fost (I, II) – v. 14 – 15, Versurile din *Familia* preamăreau tocmai frumusețea ochilor / Chiar versurile din *Familia* preamăreau frumusețea ochilor (I, II, III, IV, V, VI, VII) – Y. 25, mai în toate nopțile / mai toate nopțile (I, II, III, IV).

P. 75, Y. 1, nici măcar o fată / nici o fată (I, II, III, IV, V, VI, VII) – Y. 11, cînd se aranja / cît se ferchezuia (I, II, III) / cînd se ferchezuia (IV, V, VI, VII).

P. 76, Y. 27, Titu pierduse / Titu își pierduse (I, II, III, IV, V, VI, VII) – v. 34, să mă duc / să mă mai duc (I, II, III).

P. 77, Y. 20, nu-i greșise nimic / nu-i greșise cu nimic (I, II, III) – Y. 33, pentru abonamente / pentru abonament (I, II, III).

P. 78, r. 3, încît acum / Astfel acum (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 16, ba încă / și încă (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 19, se îngîna / se îngîină (I, V, VI, VII) - Y. 20, în pridvor / la pridvor (II) – r. 25, alintat / alinat (III, IV, V).

P. 79, Y. 1, încît să se observe / încît să se vază (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 80, r. 12 – 13, după reprezentarea / după reprezentația (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 19, să ciupească puțină curte / să ciupească puțin curte (I) – Y. 21, Azi dăscălița își amintește / Azi își amintește (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 22, Cum au pierit / Cum au mai pierit (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 29, toate veselile și petrecerile / orice petreceri (I, II, III, IV, V, VI, VII) – Y. 30, de odinioară / de atunci (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 81, Y. 12 – 13, urmate de cîini cu botul în pămînt și cu coada în vînt, mirosind / de cîini ce cu botul în pămînt și cu coada în vînt miroseau (I, II, III, IV, V, VI, VII) – Y. 15, curmau vorbele / curmau brusc vorbele (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 17, Toți sătenii ascultau / Toți ascultau (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 24, încetară brusc / curmară brusc (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 82, Y. 5, aude toate / aude toate relele (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 83, r. 2, cît ai bate din palme / cît bați din palme (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 6, tot aud / aud (I, II, III, IV, V, VI, VII) – Y. 10, să omoare oameni / să omoare oamenii (II, III, IV) – Y. 21, că vede / că vedea (I, II, III) - Y. 26, așa ușor / așa iute (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 84, Y. 10, cu un suris / cu un zîmbet (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 30, cu un glas / cu glas (I, II).

P. 85, Y. 6, de va mai întinde vorba / dacă ar mai întinde vorba (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 8, zise Belciug / zice Belciug (III) – Y. 9, i se părea / i se păru (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 10, Viața e totuși / Viața totuși e (I, II, III, IV) - Y. 14, Cînd îl zări / Cum îl zări (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 23, Ar trebui să dai / Ai putea SSL dai (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 26, îi pieri toată oboseala / îi pieri brusc oboseala (I, II, III, IV, V, VI, VII).

p. 86, Y. 5 – 6, i se părea / i se păru (II, III, V, VI) – r. 12, Ei totdeauna apără / Ei apără totdeauna (I, II,

III, IV, V, VI, VII) - r. 26, suflet acru / suflet cam acru (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 87, r. 4, are să se facă / trebuie să se facă (I, II, III, IV, V, VI, VII) - v. 6-7, fiind salvate / vor fi salvate (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 13, spunea el / spune el (IV, V, VI, VII) - r. 21, se repezără pline de indignare / se repezără la dînsul indignate (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 22, în care nici Herdelea / în care însă Herdelea (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 24, de la Jidovița / din Jidovița (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 28-29, un prestigiu deosebit în sinul familiei / încredere deosebită în familie (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 34 - p. 88, Y. 1,, nu mai încape discuție / nu mai încape vorbă (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 88, r. 5, doriți să mergem / vreți să mergeți (I) / vreți să mergem (II, III, IV, V, VI, VII) - r. 7-8, Numai Ghighi nu se dădu învinsă / Ghighi tot nu se dădu învinsă (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 15-16, și în curînd afacerea cu popa se stînsă / și în cîteva clipe pricina popii se stînsă (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 20, Cîntecele familiei reîncepură / Cîntecele reîncepură (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 89, r. 12-13, cu o iubire pătimașă / cu o privire pătimașă (I, II, III).

P. 90, v. 7, cum de-și mai poate ținea viața / cum de se mai tîrăște în viață (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 8-9, medicii i-au scos / doctorii i-au scos (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 11, trăia / popa trăia (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 20, a-i deretica prin casă / a-i drege prin casă (I, II, III, IV).

P. 91, Y. 7, Se înfură în sine / Se înfură în gînd (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 11, Așa însă întîmplarea / Astfel însă întîmplarea (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 12, Se simțea obligat / Se simțea îndemnat (I, II, III, V) - v. 13, după ciocnirea / nici după ciocnirea (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 15, Rămînea totuși hotărît / Rămînea însă hotărît (I, II, III, IV, V, VI, VII) -

r. 22-23, A doua zi, Toma, îndemnat de George / A doua zi apoi Toma, mînat de George (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 25, la toate / la toate. Supărarea preotului trebuia să se reverse (I, II, III, IV, V, VI, VII) - v. 26> nu probozise nominal pe nimeni în biserică / nu probozise pe nimeni în biserică deosebit (I, II, III, IV, V, VI, VII) - y. 30, Și astfel / Și deci (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 32, după ce povățui / după ce îndemnă (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 92, Y. 2, oprindu-se puțin / oprindu-se deodată (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 10, tavanul bisericii / tavanul bisericuții (I, II, III) - Y. 22-24, Se plînsă de necîntea ce-a îndurat-o tuturor țăranilor de prin împrejurimi, care se adunau / Se plînsă de necîntea ce-a pățit-c* tuturor țăranilor care se adunau de prin împrejurimi (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 25, la o încrucișare / la încrucișare (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 28, n-are să se lase / n-are să se lase nici mort (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 31, se luă la harță / se sfădi (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 93, Y. 2-3, că bine i-a făcut popa, pentru că într-adevăr / că tot bine i-a făcut popa, căci (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 7-8, i-a trăznit prin minte gîndul să ia pe Ana / i-a trăznit prin minte Ana (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 9, ar fi mulțumit / ar fi mulțumiți (I, II, III) - Y. 11, luînd-o pe cealaltă / luînd pe cealaltă (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 12-13, ca și cînd s-ar fi hotărît să se însoare / ca și cînd de azi pe mîine ar trebui să se însoare (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 18*, va trebui să fie / urmează să fie (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 22-23, ce le va lăsa după moarte? Nici baremi cît va avea el / Ce le va lăsa la moarte? Nici baremi cît i-au lăsat lui (I, II, III, IV, V, VI, VII) - v. 23-24*, tot rămînea / tot rămîne (I, II).

P. 94, Y. 7, Vorbele acestea îl miniau / Acestea îl miniam (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 6, să nu dea ochii cu / să nu dea ochi cu (I, II, III, IV, V, VI) - Y. 8, pentru că & din pricina lui a fost umilit / pentru că l-a umilit (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 11, Nu se mai ducea /

Acuma nu se mai ducea (I, II, III, IV, V, VI) — r. 13, minie mare / minie furtunoasă (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 15—16, pentru că l-a făcut/fiindcă l-a făcut <I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 17, o cupă de rachiu / un litru de rachiu (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 19, iar el / pe cînd el (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 21, -Se întilnea cu Ana / Se întilnea totuși cu Ana (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 22, suris dureros / zîmbet dureros (I, II, III, IV, V, VI, VII).

JP. 95, r. 2, l-a pîndit / însă, l-a pîndit (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 29, vorbele acestea / vorbele ei (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 31, cuprinzîndu-i mijlocul / cuprin-jBînd-o de mijloc (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 32, Căldura trupului ei / Căldura ei (I, II, III, IV, V, VI, VII) ~ v. 32, Simșea / Simți (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 96, r. 18, cum trecea / cum trece (III) — r. 19, barba incîlcită / barba încurcată (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 25—26, să nu ajungă indignarea lor pînă la / să nu-i ajungă indignarea pînă la (I, II, III, IV, V, VI, VII) — • r. 29, îi hărăzise atîtea necazuri că avea nevoie / îl bătuse doar cu atîtea necazuri încît avea nevoie (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 97, r. 13, Herdelea nu mai avusese parte de o cinste «tît de mare / Asemenea cinste lui Herdelea nu i s-a mai întîmplat (I, II, III, IV) / Asemenea cinste lui Herdelea nu i se mai întîmplase (V, VI, VII) — r. 15, nu se putea / mtse putu (II, III, IV, V, VI, VII) - r. 20-21, boclucuri <le tristă amintire / boclucuri triste (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 22, nu ajungea / nu-i de ajuns (I, II, III, IV, V, VI, VII) —r. 23, însemna într-un fel o dezertare / însemna o dezertare (I, II, IV, V, VI, VII) / înseamnă o dezertare (III).

P. 98, r. 4, care-1 zorea / care-1 îndemna (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 18, învățătorul / și învățătorul (I, II, III) — r. 20, spre a se repara / spre a repara (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 23, și s-a mutat / ca să se mute <I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 25, Atunci, fiindcă / Și fiindcă (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 27, hotărîremare

hotărîre mai mare (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 3/IV l-a asigurat / l-a încredințat (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 34 — p. 99, r. 7, nu i-a trecut / nu i-a trecut atunci (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 99, r. 7, simșea mai mult / simșea mai crunt (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 14-15, va face tot ce-i va sta, în puțină / ar face tot ce i-ar sta în puțină (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 17, cînd fetele / cînd fetele Iu* (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 21, se va găsi / s-ar găsi (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 100, r. 5, inimile fetelor / inimile tuturor (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 6, în lacrimi / cu lacrimi (V, VI, VII) — r. 10—11, Tocmai în vremea aceasta, cînd fră~mîntările Se înăspreau / Tocmai acuma, cînd fierberile se înteteau (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 12-13, să se încheie cu scandal / să se încheie cu bătlie (I, II, III, IV, V, VI).

P. 101, r. 3, prin o aluzie / cu o aluzie (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 3, deși abia / deși de-abia (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 5, nu putea admite / nu-și putea închi-pui (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 6, ea să iubească / să iubească (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 9, își aducea aminte mai ales / nu-și aducea aminte decît (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 18, s-a înfiripat / s-a închegat (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 25, au început / începură, (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 102, r. 21, se supăra / se supără (V) — r. 21—22* simșindu-se lovită cu propriile ei arme / simșind că e lovită cu însăși armele ei (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 34, să vină în persoană / și el să vină în curînd (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 103, r. 7, nici / și nici (I, II, III, IV) - r. 15-16, dar și pentru / și pentru (I, II, III, IV, V, VI, VII) — v. 29—30, Dar cînd a înșeles, a izbucnit ca o leoaică / Dar cum a înșeles, cum s-a sculat ca o leoaică (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 104, r. 11, Tu umbli după mofturi / Tu însă vrei mofturi (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 17, pentru a stoarce / pentru a smulge (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 17, răcni deodată / urlă deodată (I).

P. 105, r. 4, munca poetică / activitatea poetică (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 14-15, dispus s-o ia / gata s-o ia (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 16, va scăpa ocazia norocoasă / va scăpa norocul din palmă (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 18, care au împlinit cincizeci de ani / care au bătut cincizeci de ani (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 20, Laura are vîrsta / Laura e în vîrstă (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 23-24, cînd îți pică / cînd îți vine <I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 27, să-și îngroape tine-rețele / să-și îngroape iar tinerețele (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 30, mai are / ar mai avea (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 34, nu simte / nu are (I).

P. 106, r. 4, tăcea / tăcu (I, II) - r. 7-8, V-ați certat destul / V-ați certat de ajuns (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 11, înfuriat deodată / înfuriat brusc (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 14, Titu opri / Titu împiedică (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 16, este de partea lor / este cu ele (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 26, stoguri de paie / stoguri de grîu (I, II, III, IV, V, VI) - Y. 28, ogoarele istovite / ogoarele obosite (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 707, Y. 8, nu va face / nu va ajunge să facă (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 21, ce zicea / ce-și zicea (I, II, III) - Y. 22, se pomenea cu gîndurile după Ana / se prindea cu mintea la Ana (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 108, Y. 3, pînă ce peste cîteva clipe / încît peste cîteva clipe (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 7, dar apoi / și apoi (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 12, răspunse / îi zise (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 22, și a luat-o / a luat-o (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 26, fii liniștită / fii hodinită (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 29, fata se depărta / fata plecă (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 30, Ion simțea / Ion simți (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 33, nu-mi pasă / nu-mi mai pasa (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 109, Y. 4, să înfrunte toată lumea / să se lupte cu toată lumea (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 9-10, după atîtea săptămîni de cînd dînsul nici nu se mai uită la față, George / că George, dacă a aflat că de atîtea săptămîni dînsul nici nu se mai uită la față (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 11 - 12, Ion se hotări să mai aștepte. încrederea în sine îi dădea / De aceea Ion mai aștepta. încrederea îi dădea (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 15, mai mult cu Baciul sta de vorbă / mai mult stă de vorbă cu Baciul (I, II, III, IV, V, VI) / mai mult sta de vorbă cu Baciul (VII) - Y. 21-22, făcea planurile / făcea planuri (I* II, III, IV, V, VI, VII).

P. 777, Y. 12, Simion, ocărîndu-1 / Simion îl ocăra (I) - Y. 13, că a intrat / că i-a intrat (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 26, nu se va lăsa pînă ce / nici nu se va lăsa pînă nu-1 (I, II, III) / nici nu se va lăsa pînă ce nu-1 (IV) - Y. 30-31, că lui nici de Dumnezeu din cer nu-i pasă / că nici de Dumnezeu din cer nu-i mai pasă (I, II* III, IV) / că nici de Dumnezeu din cer nu-i pasă (V, VI* VII).

P. 772, Y. 15, însă revolta / însă revoltă (IV, V, VI, VII) - Y. 16, o ocăra / o ocări (VII) - Y. 16 două ceasuri / cîte două ceasuri (I, II, III, IV, V, VI) - Y. 25-26, au schimbat aranjamentul mobilei / au schimbat mobila (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 113, Y. 10, cu mulțumire / de mulțumire (I, II, III* IV) - Y. 19, îngăduința tacită / îngăduința (I, II, III* IV, V, VI, VII) - Y. 21, Laura spuse / Laura spusese (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 26-27, ceea ce ar putea stîrni printre fete vorbe felurite și neplăcute / ceea ce stîrni printre fete vorbă multă și neplăcută (I, IV) / ceea ce ar stîrni printre fete vorbă multă și neplăcută (II, III, V, VI).

P. 114, Y. 10, izbucniră în risete zgomotoase / se porniră pe risete năpraznice (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 20» defilară în fața / defilară prin fața (I, II, III, IV) - Y. 28, în casă / din casă (II, III, IV, V, VI, VII) - r. 29, fiica doctorului / fata doctorului (I, II, III, IV, V, VI, VII) -

r. 30, drept cea mai / ca cea mai (I, II, III, IV, V, VI, VII).

F. 115, r. 19, umbla cu rochii / umbla în rochii (I, II, III, IV, V, VI) — r. 20, zicea că-i lipsește o doagă / zicea că-i cam ținută (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 116, r. 20, Elvira susținând / Elvira susținea (II, III).

P. 117, r. 7, să iasă ea / să iasă și ea (I) — r. 24, străpunse inima / pătrunse inima (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 34, Am stat / Stăteam (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 118, r. 12, foarte aspru / foarte creț (I, II, III, IV, V, VI) — r. 14, vreo gafă / vreo prostie (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 25, a fost amînată / a fost fixată (I, II, III, IV, V, VI) - r. 27, în alte părți / aiurea (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 30, să aduc chiar eu / să aduc eu (I, II, III, IV, V, VI) — r. 32, să vie prin poștă / să vă vie prin poștă (I, II, III).

P. 119, r. 7, Laura dragă / Lauro (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 19, Se urniră deodată / Se urniră brusc (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 20, cu jumătate gura / cu jumătate gură (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 25, să-și întovărășească / să-și însoțească (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 30, mai mult / mai mult de dîșii (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 120, r. 13, se îmbărbăta / se îmbărbăta (I, II, III) — r. 23, copleșită de emoție / copleșită de emoții (I, II, III).

P. 121, r. 30, i s-ar fi / i-ar fi (IV, V, VI, VII) - r. 31, gînduri amarnice / gînduri dureroase (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 122, r. 15—16, S-a muncit vreo două ceasuri, în zadar / S-a căznit vreo două ceasuri degeaba (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 17, nu izbutea să se înfăptuiască / nu era în stare să se înfăptuiască (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 17—18, De zece ori i s-a părut / De zeci de ori i se

)

[

•1

\

|

|

I

I

(

părea (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 25, Deodată / Deodată însă (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 29, ca să citească / și să citească (I, II, III, IV, V, VI, VII)*

P. 123, r. 6, lipsă de ocazii / lipsă de prilejuri (I, II, III)» IV, V, VI, VII) -r. 12-13, n-a găsit-o singură / n-a prins-o singură (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 22-23» stringîndu-i lung mîna / sărutîndu-i lung mîna (I, II, III, IV, V, VI).

P. 124, r. 7—8, îi tremură buzele cînd îi sărută mîna / îi tremurau buzele cînd îi sărută mîna (IV) / îi tremură buzele cînd îi săruta mîna (V, VI) — r. 13, îmbujorînd-o / înfrumusețînd-o (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 33» se dezmeteci degrabă / se dezmeteci repede (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 125, r. 12, îi dădea / îi dădu (I, II, III) - r. 14, îi era teamă / îi fu teamă (I, II) - r. 20, îl amenință / îl dojeni (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 26-27, și întovărăși / și însoți (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 32-33, Numai dacă bărbatul meu nu s-ar împotrivi / Afară dacă bărbatul meu s-ar împotrivi (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 126, r. 27, am aflat / am aflat-o (I, II, III, IV, V, VI* VII).

P. 127, r. 1—2, întrerupse / îl întrerupse (I, II, III, IV* V, VI, VII) — r. 10, s-a pus martor / s-a pus și martor (I, II, III, IV, V, VI) — v. 26, să vie / să-i vie (I, II* III) — r. 30, va trebui să se întîmple / trebuie să se întîmple (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 31, să-1 impresoare bănuiele / să-1 impresoare închipuirile (I, II* III, IV, V, VI, VII).

P. 128, Y. 7, crezînd (în textul var. I: „auzînd” greșeală corectată de L.R. în eratr aceleiași ediții — Y. 6, mal uricios ca Belciug / mai urît ca Belciug (I, II, III, IV* V, VI, VII) - Y. 12, părtinise / iubise (I, II, III, IV, V, VI, VII) — Y. 15, în Armadia / la Armadia (I, II, III)» IV, V, VI) — r. 26, îi plăcea tocmai / îi plăceau domnișorului cu deosebire (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 31, își vărsa / își vărsă (I, II, III, IV, V, VI).

P. 129, r. 1 – 2, își curmă / își curmă brusc (II, III, V, VI) — Y. 7, ca la pisici / ca pisicii (I, II, III, IV, V, VI, VII) — v. 11, m-ai supărat! Zău m-ai supărat / m-ai jicnit! Zău m-ai jicnit (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 21, spuse foarte rar / zise foarte rar (I, II, III, IV) — r. 24, voioșie decepționată / veselie decepționată (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 31, și urîțică / e urîțică (I, II, III, IV).

P. 130, r. 9, niște țărani / țărani (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 20, îi arăta / îi arată (I, II, III, IV) — r. 29 Porniră apoi / Porniră repede (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 30, pînă la poarta / pînă în poarta (I, II, III, IV) — r. 32, acuma știa / acuma simțea (I).

P. 131, v. 2, răsuna mereu / răsună mereu (I) — Y. 7 – 8, simți un fior / avu un fior (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 77, bănuia totuși / simțea totuși (I, II, III, IV, V, VI, VII) — Y. 20, se însenină / se înveseli (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 132, Y. 18 – 19, a ajuns acasă, s-a retras / ajunse acasă, se retrase (I, II, III, IV, V, VI) — Y. 20-21, se silea {...}, nu-și putea / se sili [...], nu-și putu (I, II, III, IV, V, VI) — Y. 31, vremea / vreme (I).

P. 133, Y. 5, A spus / A zis (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 77, strigă Titu / strigă și Titu (I, II, III, IV, V, VI) — r. 13 – 14, ar fi fost mireasă / ar fi mireasă (I, II, III) — r. 16, după ce mai întii închise iar ușa / închizînd iar ușa (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 135, v. 12, de ea atirna / de ea mai atirna (I, II, III, IV) — r. 14, cu Ana/Anei (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 17, Dovadă / Dovada (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 136, Y. 8 Se credea / Se crede (III, IV, V, VI) — Y. 10 atîtea ciocniri / cîteva ciocniri (I, II, III) — r. 12 vâtaf al lor / vâtaf (I, II, III, IV, V, VI, VII) — Y. 15, i-o spuneau / o spuneau (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 137, r. 11, să spovedească / să împărtășească (I, II, III, IV, V, VI, VII) — Y. 14, în fața lumii / în fața tutu-

ror (I, II, III, IV, V, VI, VII) — Y. 16, și-a bătut / și-a mai bătut (I, II) — Y. 18, ce se petrecea / ce se petrece (I, II, III, IV, V) — Y. 21, îl primea el / îl primea (I, II, III, IV, V, VI) — Y. 22-23 satul fierbea că merge la Ana, el era nevoit / satul fierbe că el merge la Ana, era nevoit (I, II, III, IV) / satul fierbea că el merge la Ana, era nevoit (V, VI, VII) — Y. 29 se jura / se jura flăcău-lui (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 138 Y. 4 a lăsat-o / o lăsase (I, II, III, IV, V, VI, VII) — Y. 17, ar trebui / va trebui (I, II, III, IV, V, VI, VII) — Y. 21, Sudălmile / înjurăturile (I, II, III, IV, V, VI, VII) — Y. 31, întîlnirea cu Ion / întîlnirea ei cu Ion (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 139, Y. 6 – 7, se zvîrcoleau / se zvîrleau (I, II, III, IV, V, VI) — Y. 7 – 8, o învăluiau cu zgomote / o învăluiau în zgomote (I, II, III, IV, V, VI, VII) — v. 16, pînă nu-și dă / pînă-și dă (I) — v. 28, crestele dealurilor / coastele dealurilor (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 28-29, involburîndu-se / învîltorîndu-se (I, II, III, IV, V, VI) — Y. 33, și ostenite / și obosite (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 140, Y. 3, o pătrundea / o pătrunde (I) — Y. 18, Se întrerupse / Se întrerupse brusc (I, II, III, IV, V, VI, VII) — Y. 20, scînci fata / se scînci fata (I, II, III, IV, V, VI, VII) — Y. 34, se mai auziră / se mai auzeau (I, II, III, IV, V, VI).

P. 141, Y. 10, Umbla mai sprintenă / Umbla mai sprinten (I, II, III, IV) — Y. 13, observînd îndată / vîzînd îndată (I, II, III, IV, V, VI, VII) — Y. 18, își zise pe urmă că trebuie / își zise că trebuie (I, II, III, IV, V, VII) — Y. 21, Vru / Vrea (I) — v. 22, îi vîjîia / îi vîjîia mereu (I, II, III, IV, V, VI, VII) — Y. 25, straja îi aduse / îi aduse straja (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 142, Y. 4 – 5, să se roage să-l povățuiască / să-l roage să-l povățuiască (I, II, III, IV, V, VI, VII) — Y. 24, soare bătrînesc / soare bătrînatec (I, II, III) — r. 32 – 33, răsunau ripele și pădurile / răsunau ripele și codrii (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 143, r. 24, se aflau / stăteau veșnic (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 28, sosise prea devreme / sosise devreme (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 28-29, se deschidea / se deschide (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 144, v. 7, Ulița Comorilor / Ulița Comorii (I, II) — v. 28, Spuse / Spuseră (I, II, III, IV, V, VI).

P. 145, r. 11 — 12, are să simtă lovitura și familia Herdelea / familia Herdelea are să simtă lovitura (I, II, III, IV, V, VI, VII) — Y. 21, să se învoiască acasă / să se învoiască (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 146, r. 13, îndîrjirea preotului (în textul var. I: „învrăjbirea preotului”, greșeală corectată de L.R. în erata aceleiași ediții).

P. 147, Y. 5 în uniformă / într-o uniformă (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 148, Y. 7, Judecătorul / Judecătorul însă (I, II, III, IV, V, VI, VII) — Y. 15—16, și deodată / și apoi deodată (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 16, îl pofti să ia loc / îl pofti să șază (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 149, Y. 4, dă mîna judecătorului care-i zîmbește prietenos / dă mîna cu judecătorul care-i zîmbește prietenește (I, II, III) / dă mîna judecătorului care-i zîmbește prietenește (IV, V, VI, VII) — Y. 10, mîncarea de seară / mîncare de seară (I) — Y. 19 — 20, săsoaică bătrîioară și roșcovană / săsoaică bătrîioară și rumenă (I, II, III, IV, V, VI, VII) — Y. 24, și o poreclise / poreclind-o (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 25, pe cît îmbătrînea / cu cît îmbătrînea (I, II, III, IV, V, VI) - r. 31-32, caii-s nebunateci / caii-s cam nebunateci (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 150, Y. 12, emoție mare / emoție grozavă (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 20 se uitau toate trei / ele se uitau (1,11, III, IV, V, VI, VII).

P. 757, Y. 14, să nu fie / să nu fie el (I, II) - Y. 16, sărmanul Bălan / săracul Bălan (I, II, III, IV, V, VI) -

i_

|

7

\

;

\

•,

,

^

?

[

r. 23, ușa stupinei / ușa stupăriei (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 752, Y. 18, n-ar ședea bine unui logodnic / n-ar ședea bine (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 153, r. 3, foarte multe vor invidia-o / foarte mult vor invidia-o (I, II, III, IV, V, VI) - Y. 23, pocinogul / pozna (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 31-32, parcă mereu i-ar fi venit să povestească / parcă fiecă clipă l-ar ademni să povestească (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 154, r. 32, stîrnind hazul tuturor / stîrnind rîsul tuturor (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 755, Y. 18, surîs triumfător / zîmbet triumfător (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 156, r. 10, trecu / trecu repede (I) — Y. 12, te-am cunoscut imediat / te-am cunoscut îndată (I, II, III, IV, V, VI, VII) — Y. 27, abia biruia / de-abia biruia (I, II, III, IV, V, VI, VII) — Y. 29, măcar nu încercau / nu încercau baremi (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 757, Y. 9, despre părinții lui / de părinții lui (I, II, III, IV, V, VI, VII) — Y. 22, Zicînd aceasta / Zicînd acestea (I, II, III, IV, V, VI) — Y. 25-26, la tîmple / pe tîmple (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 32-33, să-și comunice / să-și împărtășească (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 158, Y. 30, despre Laura / de Laura (I, II, III, IV, V, VI, VII) — Y. 31, așa se cuvine / chiar așa se cuvine (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 159, Y. 5 — 6, în ce fel de toalete vor apărea / cu ce fel de toalete vor merge (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y.8 — 9 iar Herdelea se pregăti să primească / și Herdelea se grăbi să primească (I, II, III) / și Herdelea se pregăti să primească (IV, V, VI, VII) — Y. 10-11, Laura refuză consternată: ce ar zice / Laura însă refuză consternată: fiindcă mai întîi ce ar zice (I, II, III, IV, V, VI, VII) — Y. 13, să le întovărășească / să le însoțească (I, II, III,

IV, V, VI, VII) – r. 14, cutii cu rochii / cutii cu toaletele (I, II, III, IV, V, VI) / cutii cu toalete (VII) – r. 15, ca să ajungă acolo / ca să ajungă (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 16-17, ele s-au înțeles să tragă la Elvira Filipoiu unde trebuie să se gătească / ele au să tragă la Elvira Filipoiu unde au să se gătească (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 17-18, ca Pinte / pe Pinte (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 26, nu se gândise / nici nu se gândise (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 27, să-l însoțească / să-l întovărășească. (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 34, ți-e și necaz / ți-e și silă (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 160, r. 6 – 7, probabil să avem / poate să avem (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 14-15, stîngăciile lui comice / stîngăciile lui caraghioase (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 161, r. 5, abia sosise / de-abia sosise (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 17, ochi albaștri și mîngîioși / ochi albaștri și galeși (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 162, r. 10, ca să-i fiu / să-i fiu (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 22, și d-ta / nici d-ta (I, II, III, IV, V, VI, VII) – v. 25, părea că-și sleise toată mustre / parcă-și sleise toată mustre (I, II, III, IV, V, VI) – v. 29 – 30, pe cînd în Dumitrița / iar în Dumitrița (I, II, III, IV, V, VI).

P. 163, r. 7, băgați de seamă / bați bine de seamă (I, II, III) / bați de seamă (IV, V, VI) – r. 20, ca să-i spună / să-i spună (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 22, nici un ban zestre / nici un ban de zestre (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 164, r. 4, bagaje (în textul var. I: „cutii”, cuvînt înlocuit de Iy.R. în erata aceleiași ediții) – r. 28, o să fiți / aveți să fiți (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 32, vestă foarte deschisă / vesta foarte deschisă (I, II).

P. 166, r. 27, mai bătrîni / prea bătrîni (I, II, III, IV) – r. 31, admirația și însuflețirea / mulțumirea și însuflețirea (I, II, III).

P. 167, r. 7, surisuri grațioase / zîmbete grațioase (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 5, repezindu-se încoace și încolo / repezindu-se ici-colo (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 12–13, căscături ascunse cu multă discreție / căscări ascunse cu multă bunăvoință (I, II, III) / căscături ascunse cu multă bunăvoință (IV, V, VI, VII) – r. 25, patronate de doamna / călăuzite de doamna (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 168, r. 12, apoi își trase / ș-apoi își trase (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 32, cu mai mult / și cu mai mult (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 33, chiar Oprea / chiar și Oprea (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 169, r. 7, care putea / care ar putea (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 13–14, exerciții și declarații de dragoste / exerciții de declarații de dragoste (I, II, III, IV) – r. 17, Mai cu seamă / Mai ales (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 24, să se mărească / să se sporească (I, II, III, IV, V, VI, VII),

P. 170, r. 21, Someșane sprintene / Ardelene sprintene (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 777, r. 3, obligînd pe cavaleri / făcînd pe cavaleri (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 772, r. 21 – 22, îl asculta / îl ascultă (I, II, III, IV, V, VI) – r. 34, surisuri lucitoare / zîmbete lucitoare (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 173, r. 1 – 2, drăgălășie cuprinzătoare / drăgălășie ispititoare (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 5, cu mîncări / de mîncări (I, II, III, IV) – r. 74, sticlă cu bere / sticlă de bere (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 77, să nu întreprună / să nu-și întrerună (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 31, înverșunîndu-se / încăpățînîndu-se (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 174, r. 7, Bine le mai merge / Bine mai le merge (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 11, pe Herdelea / pe Herdelea... dar părerea de rău îl mușca numai cîte o clipă (I, II, III) / pe Herdelea... dar părerea de rău îl

mișca numai cîte o clipă (IV) — r. 13, n-ar mai avea / n-ar avea (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 23, pe Belciug / și pe Belciug (II, III).

P. 175, r. 2 — 3, dacă va sta închis / stînd închis (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 9-10, să îndrăgească / să îndrăgostească (V, VI, VII) — r. 20, brazdele lui Simion / brazdele din pămîntul lui Simion (I, II, III) — r. 22-23, să-1 nelineștească / să-1 necăjească (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 31, umblînd să se scape de dînsul / vrînd să se scape de dînsul (I, II, III, IV, V, VI, VII, - r. 32, mai spuse / mai spuse ei (I, V, VI, VII, / mai spuse el (II, III, IV).

P. 176, r. 5, răspunse învățătorul / îi răspunse învățătorul (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 12, n-ar fi pătruns-o / n-ar fi priceput (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 16, ce-o să fie / ce-o fi (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 177, r. 8, înmuie împotrivirea / înmuia împotrivirea (II) — r. 9, se tocmiră / se ciorovăiră (I, II, III, IV) — r. //., ar fi fost / ar fi (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 19, nu vrea și nu vrea / nu vrei și nu vrei (I, II, III, IV, V, VI) - r. 20, i-ai face / i-ar face (III, IV) - r. 23, fu adoptată / fu împărtășită (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 29, năpăstui / năpusti (II, III, V, VI, VII) - r. 31-32, avu grijă / avu grija (I, II).

P. 178, r. 24, la Jidovița / în Jidovița (I, II, III, IV, V, VI) — r. 30, se gîndiră (Transcris după var. VII; în ed. XI, XII: „ce gîndeau”) / se gîndeau (I, II, III, IV, V, VI).

P. 179, r. 5, la beție / la beții (I, II, III, IV, V, VI) - v. 6, face ce pofteste / face ce-i place (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 7, să coboare din căruță / să vie (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 11-12, societate numeroasă / tovărășie numeroasă (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 24, îi suride / îi suridea (V) — r. 29 — 30, se întinseră / se întinseseră (II).

P. 180, r. 27 — 28, crișmărița tinerică / jupîneasa tinerică (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 181, r. 5, ieși crișmărița / ieși jupîneasa (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 9—10, revenirea circiumăresei / sosirea circiumăresei (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 22, zîmbet complice / zîmbet nerăbdător (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 24, se mîngîie bătrînul / se mîngîie dînsul (I, II) - r. 29, țin hangul / îi țin hangul (V, VI, VII).

P. 184, r. 8, cu frații / cu frați (I) — r. 9, împiedeca / înfrina (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 185, v. 3 — 4, profesorul ocărăște / ocărește (I) — r. 22, crișmărița / jupîneasa (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 24 — 25, Se temea că Titu va fi plecat / Era sigur că Titu a plecat (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 186, Y. 7, Cîrciumăreasa / Jupîneasa (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 187, Y. 3, alunecaseră / îi alunecaseră (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 14, Mai mult în neștire își lepădă paltonul / Totuși mai mult în neștire își lepădă domol paltonul (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 188, Y. 8, îmbrățișarea aprinsă / îmbrățișarea ne bună (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 32, noi trecem / noi doi trecem (I, II, III, IV).

P. 189, Y. 4, ațița poftete / ațița patima (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 13, se ascunse / cît bați în palme se ascunse (I, II, III, IV, V, VI, VII) - Y. 20-21, însă pe urmă / însă (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 190, r. 9, un ceas, două / un ceas (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 19, plecînd / ieșind (I) — r. 19, și stîngea / și se stîngea (I, II, III).

P. 191, Y. 5, ochii lui iscoditori / ochii lui cercetători (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 11, să-i prindă / să-i vadă (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 23, iar cînd / și cînd (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 192, Y. 2-3, cu sfială / cu o sfială (I, II, III, IV) - r. 23 — 24, rugătoare și alinătoare / rugătoare și alintă-

toare (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 31, și-1 duse / și-1 tirl (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 194, r. 6, se înțesau / se înteeau (I, II) - r. 12, strivit de băătură / zdrobit de băătură (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 26, să-l lase / să-i lase (I).

P. 195, r. 9, porni mulțumit / porni mulțumit, repede (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 21, și l-a așteptat / și-l așteptase (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 25, de plumb / ca de plumb (I, II).

P. 196, r. 7, să mai înzdrăvenească puțin / să reinzdrăvenească (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 15-16, Ion, auzind guițările, se simțea mai nenorocit ca oricînd / Ion, se simțea mai nenorocit ca oricînd auzind guițările (I, II, III, IV, V, VI, VII) r. 18, unii țigani / și unii țigani (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 19, izbuteau să ajungă / izbuteau să fie (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 21, care l-a sortit / care îl sortește (I, II, III, IV, V, VI, VII) - v. 23 - p. 197, r.1, avea să primească / trebui să primească (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 197, r. 23, după cum spuse / după cum spune (IV) / după cum spunea (V, VI, VII) - r. 29 - 30, horcăielile animalelor osîndite / horcăielile animalelor osîndite, de teamă să nu leșine de milă (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 198, r. 17, în vremea aceasta / în vremea aceea (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 19, năvăli afară / se repezi afară (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 26, de ici pînă colo / de ici-colo (I, II, III, IV, V, VI) / de ici pe colo (VII).

P. 199, r. 1, ce rămăsese / ce le rămăsese (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 7-8, a găsit vreme / a găsit vremea (VII) - r. 22, îl ascultă / îl asculta (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 22, îi ceru / îi cerea mereu (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 200, r. 3, prin care se fixa / prin care fixau (I, II, III, IV, V, VI) / prin care fixa (VII) - r. 7-8, Laura cu Ghighi / Laura șf Ghighi (I, II) - r. 13, așa că puteau

I așa încît puteau (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 17, cum e datina / cum e obiceiul (I, II, III) - r. 21, se ținură apoi lanț / se ținură lanț (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 24, sosiră / apărură (I, II, III, IV, V, VI) - r. 25, veniră să vadă / veniseră să vază (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 201, r. 7, locurile cele mai întunecoase / locurile cît se găseau mai întunecoase (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 16, în taină / în ascuns (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 30-31, în fața mirelui / în fața mirilor (VII).

P. 202, r. 30, cu lacrimi / și cu lacrimi (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 203, r. 7, o înfățișare / înfățișare (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 204, r. 5, îi venise / îi venea (I) - r. 12-13, mai bine se înțelegea / se înțelegea mai bine (I, II, III) - r. 22, avu un zîmbet / avea un zîmbet (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 30, se încheie / se isprăvi (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 205, r. 19, teama că viitorul / teama ca viitorul (I) - r. 23, se adîncise / se adinei (I, II, III, IV, V, VI) - r. 28, apoi / apoi însă (I, II, III, IV, V, VI) - r. 29, mai tîrziu / mai apoi (I, II, III, IV, V, VI).

P. 206, r. 7, vesel / mai vesel (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 13, doi am îngropat / trei am îngropat (I, II) - r. 16, a o reînsufleți / a reînsufleți veselie (I, II, III, IV, V, VI, VII) - v. 25, vorbea în șoaptă cu Laura / șoptea ceva Laurei (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 207, r. 10, el e inginer / el inginer (I) - r. 25-26, cu preoteasa (transcris după var. I, II, III, IV, V, VI; în ed. VII, XI, XII: „că preoteasa”) - r. 28, un medic / și un medic (I, II, III).

P. 208, r. 1, din Cernăuți / în Cernăuți (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 6, să păstorească / să călăuzească (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 209, r. 9, cum își așterne / cum și-o așterne (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 11-12, cu răspunsul/de răspunsul (I, II, III) - r. 13, o glumă bună / o glumă nostimă (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 210, r. 5, își dădeau seama / își dădea seama (VII) - r. 10, un suris / un zîmbet (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 11, să o mai scoată / ca s-o mai scoată (I, II, III, IV, V, VI) - r. 14-15, și de distinsă / și distinsă (I, II, III) - r. 18, nu lua parte / nu luă parte (II, III, IV, V, VI) - r. 28, Coșbuc / și Coșbuc (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 211, r. 2, hotărit ca / hotărit că (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 3, singura ființă / singura lui ființă (VII) - r. 16, din toate / în toate (IV, V, VI).

P. 212, r. 7, cite-un ceas / un ceas (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 10, că așa / căci așa (I, II, III, IV, V, VI) - r. 11 - 12, flăcăul acum vine / flăcăul vine (I, II, III, IV) - r. 12, va trebui să vie / are să vie (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 22, nu știa / nu mai știa (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 213, r. 6, căuta / îi căuta (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 18, trebuia / trebuie (I) - r. 26, mai mult / mai mult chiar (I, II, III).

P. 214, r. 22, vorbind singur / singur vorbind (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 23, sticlei de rachiu / sticlei cu rachiu (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 24, în sfîrșit / Apoi (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 215, r. 27, două palme / două palme țepene (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 216, r. 4 - 5, de s-ar întîmpla să-1 descopere / de s-o întîmpla să-1 descopere (I, IV, V, VI, VII) de s-o întîmpla să-i descopere (II, III) / - r. 15-16, se fudulește / se fandosește (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 18, avînd grijă / avînd grija (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 24, răzbunătorul nedreptăților / răzbunătorul nedreptăților (I, II, III) - r. 29, nu-1 putea / nu-1 mai putea (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 277, r. 1 - 2, în casa Herdelea / casa Herdelea (I, II, III, IV, V, VI, VII) - v. 9-10, ba cum se croiesc pantalonii bărbătești, ba cum se fac murăturile / sau cum se croiesc pantalonii bărbătești, sau cum se fac murăturile (I, II, III, IV, V, VI) - r. 12, are în schimb / are (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 22, o vor primi cu brațele deschise / o așteptau cu brațele deschise (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 270, r. 32, s-o ia / s-o ia el (I, II) - r. 34, îndată își dădură / Repede își dădură (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 220, r. 1, de vreme ce el n-are / deoarece el n-are (I, II, III, IV, V, VI, VII) - v. 4, nu se mai gîndea / nu se prea gîndea (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 7, în timpul cît / în vreme cît (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 8, să nu-i prindă / să nu-1 prindă (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 13, n-avea nevoie / n-avu nevoie (I, II, III) - r. 19, Aici ești / Aici erai (I) - r. 30, Pasiunea adevărată / Pasiunea (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 33-34, se frămînta acuma / se frămînta (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 227, r. 9, Am zis că eu nu vreau? / Am zis eu că nu vreau? (I, II, III, V) - r. 20-21, Fetele hahamului (în textul var. I: „Fetele samsarului”; corectat prin erata aceleași ediții).

P. 222, r. 7, se puse deci / se puse de acuma (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 6, să blesteme mai avan / să blesteme mai dîrz (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 18, parcă ar fi / parcă i-ar fi (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 22, Nu-i vorba / Nu-i vorbă (VII).

P. 223, r. 3, Titu poate pleca / Titu va pleca (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 9, aspru și iscoditor / aspru și cercetător (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 224, r. 1, tocmai sosise / sosise (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 4, se repezi peste drum / se repezi pînă peste drum (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 5, dacă va sufla / dacă ar sufla (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 7-8, deși s-a jurat iarăși că mai bine să-1 taie în bucăți / deși

jură iarăși că mai bine să-l taie (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 11, și mai lămurit / mai lămurit (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 13, nu se îndura / nu se îndură (I, II, III) – Y. 16–17, îi picura în inimă, pornind o luptă / îi picură în inimă și porni o luptă (I, II, III, IV, V, VI, VII) – Y. 28–29, pîndind somnul tatălui / pîndind nesomnul tatălui (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 225, Y. 2, pătrunseseră zorile (Transcris după var. I, II, III, IV, V, VI; în ed. VII,, XI, XII: „pătrunseseră zorile”) – r. 8, să stoarcă / să-i stoarcă (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 11 – 12, se va întoarce / se va reîntoarce (I, II, III, IV, V, VI) – Y. 25–26, bolborociri minioase / bolborociri furioase (I, II, III, IV, V, VI, VII) – Y. 29, și se întoarce, avînd subțioară un cos / și reveni subțioară cu un coș (I, II, III, IV, V, VI, VII) – Y. 32, va fi răzbit gerul / va fi răzbit frigul (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 226, Y. 13, se statornicise / se statorise (I, II, III, IV, V, VI, VII) – Y. 25, pîtecele rotund / burta rotundă (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 227, Y. 8, nouă mări și nouă țări / nouă mări și țări (I, II, III, IV, V, VI) – Y. 9, se îmbrîncea / ce se îmbrîncea (I, II, III, IV, V, VI) – r. 11, suduia / înjura (I, II, III, IV, V, VI, VII) – Y. 17, de pe vremea cînd el / de pe vremea cînd venea seara și stăteau de poveste împreună, cînd el (I) – Y. 25, mulcomeau zvîrcolirile / mulcomeau zvîcnirile (I, II).

P. 228, Y. 7, Cum s-a luminat de ziuă a pornit / Cum se luminează de ziuă porni (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 14, să-mi smulgă / să-mi smulg (I, II).

P. 229, Y. 10, cu pînză / cu o pînză (I, II, III, IV, V, VI). c

P. 230, Y. 9, nemișcat / mereu nemișcat (I, II) – Y. 23, Nu / Nu, nu (I, II, III) – r. 29, am auzit / am și auzit (I, III, IV, V).

P. 231, r. 1, o vreme / multă vreme (I, II, III, IV, V, VI, VII) r. 3 – 4, mama lui George, care vorbi mult cu

glasu-i plîngător / mama lui George, o bătrînă cu ochi veseli și cu glas plîngător, care vorbi mult (I, II, III, IV, V, VI, VII) – v. 10, decît ar fi / decît dac-ar fi (I, II, III, IV, V, VI, VII) – Y. 25, Cînd a dat [...] s-a oprit / Cînd dăduse [...] se oprise (I, II, III, IV, V, VI, VII) – v. 27, ce-i străbătea / de-i străbătea (II).

P. 232, Y. 10, o smucitură / o smucire (I, II, III) – r. 26, și-ar fi răcorit / și-ar răcori (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 233, Y. 1, se roși îndată / se roși curînd (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 3, horăia de gemetele neputincioase / horcăia de gemete neputincioase (I, II, III, IV, V, VI) / horăia de gemete neputincioase (VII) – r. 5, sculară degrabă / sculară repede (I, II, III, IV, V, VI, VII) – Y. 14, intră de-a dreptul în ogradă / intră îndată în ogradă (I, II, III, IV, V, VI, VII), r. 25–26, și 'ce că vrea / și cîcă vrea (I, II, III, IV, V, VI).

P. 234, Y. 13 – 14, să potolească dumnealui / să potolească dînsul (I, II, III, IV, V, VI, VII) – Y. 16–17, socotînd că / încredințat că (I, II, III, IV, V, VI, VII) – Y. 28, Ion, descoperit / Ion, cu capul gol (I, II, III, IV, V, VI, VII) – V. 33, cu glas tremurat / cu glasul tremurat (I, II).

P. 235, Y. 10, vă mai bateți joc / vă mai și bateți joc (I, II, III) – j. 10–11, Ticălosule!... / Ticălosule!... Derbedeule!... (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 14, auzînd glasul / auzi glasul (I, II, III, IV, V, VI, VII) – Y. Y. 15–16, intră repede / și intră repede (I, II, III, IV, V, VI, VII) – y. 24 – 25, sefrînge inima / se strînge inima (I, 11,1 III).

P. 236, Y. 7, se mai potoli / se mai potolise (I) – Y. 15, greșește / greșește. Omu-i făcut să trăiască și să greșască (I, II, III, IV, V, VI) – v. 21, înghițînd scuipatul / înghițîndu-și scuipatul (I).

P. 237, Y. 20, o mușcătură de slănină / cite o mușcătură de slănină (I) – Y. 21, o felie bună / o felie țepăună (I, II, III, IV, V, VI, VII) – Y. 27, se înstăpînise o tăcere / se așternu o tăcere (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 238, r. 4, mușcînd vîrtos / mușcînd zdravăn (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 12-13, îi curmă scurt glasul / îi curmă repede glasul (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 34, dreaptă... / dreaptă, și nici nu se gîndea ce are să pățească acfșa sau măcar ce răspuns aduce (I, II, III, IV, V, VI) / dreapta, și nici ce răspuns aduce (VII).

P. 239, r. 2, de bucurie / de o bucurie (I, II, III) - r. 20, să nu-1 mai poată tulbura / să nu-1 mai poată opri (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 21, încît abia / încît de abia (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 22, pîntecele îi creștea / burta îi creștea (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 240, r. 16, încleștînd pumnii / încleștîndu-și pumnii (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 241, r. 4, jidov / ovrei (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 11 - 12, în tihnă, cînd i-ar veni inspirația, firește afară de orele de birou / în tihnă, afară de orele de biurou cînd i-ar veni inspirația (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 16, Masa o lua / Masa o luă (I, II).

P. 242, r. 13, Lang s-a nimerit să trîndăvească / Lang se nemerise de trîndăvise (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 24, a început să iubească / începuse să iubească (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 24-25, l-a cuprins o dragoste / îl apucase o dragoste (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 28, și-a închipuit / își închipuise (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 29, vorbind mereu / vorbind numai (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 31, dorul / dorul. Și nădejdea aceasta i se spulberă repede (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 32, însă mai mult / mai mult (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 243, r. 7 - 8, se apucă serios de munca / se puse serios la munca (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 10, spre a-și pune / spre a-și face (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 18, sosi împreună cu o / sosi întovărășită de o (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 27, cum pleacă / cum pleca (IV, V, VI, VII) - r. 27-28, iar el trebuia / pe cînd el trebuia (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 244, r. 12, tocmai i-a mai acordat / i-a mai acordat (VII) / i-a mai îngăduit (I, II, III, IV, V, VI) - r. 22, totuși trebui / însă trebui (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 29, așezat pe țărml / lipit de țărml (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 32, școala statului / școala satului (III, IV, V, VI, VII).

P. 245, r. 8, Titu, îndemnat de / Titu, povățuit de (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 8-9, își începu activitatea / își începuse activitatea (I, II, III) / își reîncepuse activitatea (IV, V, VI) / își reîncepu activitatea (VII) - r. 25, ar pofti să șadă / ar vrea să șadă (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 246, r. 13, se prelinge / se prelinge ușor (I, II, III, IV, V, VI) - r. 22, îl mai cunoștea / îl mai recunoștea (I) - r. 27, zace în paragină / zace în paragine (I, II, III).

P. 247, r. 20, să nu mai piardă / să nu piardă (I, II, III, IV) - r. 22, își dădu seama / își dădea seama (I, II, III, IV, V, VI).

P. 248, r. 11 - 12, mai poate să se gîndească / mai vrea să se gîndească (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 21» Deodată Titu / Deodată apoi Titu (I, II, III, IV, V, VI) - r. 28 - 29, cu ochii atît de mari / cu ochi atît de mari (I) - r. 33, cînd deodată văzu / cînd văzu (I, II, III, IV, V, VI).

P. 249, r. 3 - 4, spre fereastră / pe fereastră (I) - r. IV cuvintele amenințătoare / vorbele amenințătoare (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 33.-34, gîndurile ocoleau satul / ocoleau satul (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 250, r. 6, Presiunea noastră / Apăsarea noastră (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 22, merse atît de bine dispus / era atît de bine dispus (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 23, deși era / care era (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 257, r. 3, strădania unguirilor / rîvna unguirilor (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 5, și dovedea că / și dovedeau că (I).

P. 252, r. 6, îl sîcîia mai tare / îl rîcîia mai tare (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 22, de aproape o lună / aproape

de o lună (I, II, III, IV, V, VI) / de aproape de o lună (VII) — r. 32, trona o *Biblie* / tronau o *Biblie* (I, II).
P. 253, r. 15, pahar de vin / pahar cu vin (I, II, III).

P. 254, r. 2, ca o murdărie / ca o ticăloșie (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 7, auzeau / auzea (VII) - r. 33, ba în cele din urmă ajunse să vadă / iar în cele din urmă vedea (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 37, să caute să se înțeleagă / să se înțeleagă (I, II, III, IV, V, VI, VII).
P. 255, r. 1, c-ar fi auzit / deoarece ar fi auzit (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 3, Avea uneori clipe / Avea clipe (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 5, să încerce o învoială / să caute o învoială (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 12, să mă frece / să mă mai frece (I, II, III, IV, V, VI) — r. 29 — 30, i s-ar putea întâmpla / i s-ar întâmpla (III, IV, V, VI).

P. 256, r. 8, a stăruit la Herdelea / n-a lăsat pe Herdelea (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 20, să vîndă pe Herdelea - să spună pe Herdelea (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 257, r. 6 — 7, Am băgat de seamă / Am cam băgat de seamă (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 258, r. 2, pînă-i lumea / pînă-i lume (I, II) — r. 7, încercă apoi / și încercă (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 259, r. 4—5, ceea ce se potrivea / ceea ce se potrivea (I, II) — r. 6, să-și arate revolta / să-și astîmpere revolta (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 17, sau Armadia / sau în Armadia (I, II, III, IV, V, VI) - r. 20, se culcă o dată cu găinile / se culcă deodată cu găinile (I, II, III, IV, V, VI) — r. 26 — 27, știa să păstreze totdeauna buna-cuviință / rămînea mereu cuviincios... (I, II, III, IV, V, VI, VII) — r. 32, îl izbîră îndeosebi / îl izbîră îndeosebi (I, II, III) — r. 34, îi săgeta inima / îi săgetase inima (I, II, III, IV, V, VI).

P. 260, r. 4, să fi fost / ca să fi fost (I, II, III, IV, V, VI).

P. 261, r. 6, din Pripas / în Pripas (I, II, III, IV, V, VI). — r. 7, trebuia negreșit / trebuie negreșit (I, II, III, IV, V, VI) - r. 17, în satul / încă în satul (I, II, III, IV,

V, VI) — r. 23, s-a făcut lumină / s-a făcut dovada (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 262, r. 4, recunoștea / recunoaște (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 11, iar pe Baci / iar Baci (I, II, III) — r. 21, să omori un om / să omori pe un om (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 263, Y. 16, căuta să insufle / căută să insufle (I).

P. 264, Y. 5, își zise Belciug / își zisesese Belciug (I, II, III) — r. 13, să-și ascundă pîntecele / să-și ascundă burta» (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 16, să nu-i dea / să-i dea (I, II) — r. 30, știu eu face / știu eu ce face (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 265, r. 30 — 31, deodată se porniră / brusc se porniră? (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 266, r. 10, că e / că ea e (I, II, III) - r. 12, să-și acopere pîntecele / să-și acopere burta (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 267, r. 32, pe scaun (Transcris după var.: I, II, III, VI, V, VI, VII; în var. XI, XII: „spre scaun”).

P. 268, r. 18, care-și așteaptă / care-și aștepta (II, III, IV, V, VI) — r. 33, zîmbind / zîmbind cucernic (I, II, III, IV, V, VI).

P. 269, r. 3, biserica lui de pe pămînt / biserica lui de pămînt (II, III) — Y. 12, înfricoșată / îngrijorată (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 15, cum au spus / cum a spus dînsul (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 19, pînă cînd o umplu / pînă o umplu (I, II, III, IV, V, VI) - Y. 25» pînă la urmă / la urma urmelor (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 28, ar putea găsi / ar găsi (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 270, r. 7, iar încercă / încercă (I, II, III, IV, V, tT, - Y. 15, specialistă la / specialistă în (I, II, III, IV, V, VI) - Y. 17, Firoana / baba Firoana (I, II, III, IV, V, VI) — Y. 18 — 19, o cupă de rachiu / o oca de rachiu (I, II, III, IV, V, VI, VII).

JP. 271, r. 5, încît flăcăul / încît și flăcăul (I, II, III),

P. 272, r. 8–9, să-i simt durerile / să-i alin durerile (II, III, IV, V, VI) - f. 12-13, planuri [...] vijelioase / planuri [...] năpraznice (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 28, ca niște / ca de niște (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 273, r. 7, să nu vorbească / să nu mai vorbească (I, III, IV, V, VI) - r. 7, fără a-șîl încurca / fără să-și încurce (I, II, III, IV, V, VI) – r. 12–13, că pentru «ovrei nu există / că ovrei nu prea cunosc (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 17–18, nu e în contrazicere / nu se contrazice (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 274, r. 13 ce nu-și cunosc / ce nici nu-și cunosc (I, II, III, IV, V, VI) – r. 18 nici lege / nici legi (I, II, III, IV, V, VI, VII).

!P. 275 r. 11 nu scăpa / nu scăpă (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 276, r. 11, să-i facă / să-i facă lui (I, II, III, IV, V, VI) – r. 24–25 ancheta pe care i-o anunțase / ancheta -despre care-i spusese (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 28, obrăznicia lui Ion / ieșirea lui Ion (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 30, a constatat imparțialitatea / a stabilit imparțialitatea (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 277, r. 10, Herdelea / Dar Herdelea (I, II, III, IV, V, VI) – r. 24, Herdelea păli / Herdelea îngălbeni (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 27-28, o nouă complicație / <o nouă încurcătură (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 33 – 34, pentru alte avansuri și încurcături / pentru avansuri și alte încurcături (I, II, III, IV, V, VI).

P. 278 r. 13 și-a zis / își zicea (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 13, și a ascuns / și ascundea (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 22, peste trei sute / adică peste trei «ute (I, II, III, IV, V, VI) – r. 24, un suris / un zîmbet (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 279, r. 7, și nici n-are altă apărare, afară de sărăcie / și nici altă apărare afară de sărăcie n-are (I, II, III,

IV, V, VI, VII) – v. 1–5, de ce s-ar mai duce la judecată să mai dea ochi cu judecătorul și astfel să mai dezlănțuie poate și cealaltă încurcătură? Pe omul supărat nu-i bine să-1 zgîndărești. Deci nu se va duce deloc la judecată. (Transcris după var. I, II, III, IV, V, VI; în ed. VII, XI, XII: de ce s-ar mai duce la judecată) – r. 12-13, pe dăscăliță / pe dăscălița (I, II, III, IV, V* VI, VII) – r. 13–14, o pupă țocăind / o pupă zdravăm (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 280, r. 9, mai rău / mai aprig (I, II, III, IV, V, VI* VII) – r. 18–19, stafii minioase / stafii firoase (I) / stafii furioase (II, III, IV, V, VI, VII; greșeală de tipar) – r. 19, îl împresurau / îl înconjurau (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 22, împărțind durerea / împărțînd durerea (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 281, r. 7, iar spre amiazi / și spre amiază (I, II, III, IV, V, VI).

P. 282, r. 2, își dezvoltă ideile / își dezvoltă teoriile (I, II, III) / își dezvoltă ideile (IV, V, VI) - r. 7, cvt lupta istovitoare / cu lupte istovitoare (I, II, III, IV, V, VI), - r. 24, Cum îl zări / Cum îi zări (I, II, III, IV, V, VI, VII), – r 30, lume mai bună / lumea mai bună (I, II, III, IV, V, VI).

P. 284, r. 13–14, să-1 roage / să-1 mai roage (I, II) – r. 16, n-ar mai exista / n-ar mai fi existat (I, II, III, TW V, VI).

P. 285, r. 4, dispăru și lumea parcă reintra / dispăru și lumea parcă reîntră (I, II, III, IV, V, VI) / dispăruse și lumea parcă reintra (VII).

P. 286, r. 7, o licitație / o licitație mare (I, II, III, IV* V, VI, VII) – r. 15, nici nu avea / nici n-ar fi avut (I* II) – r. 19, că-i bine așa cum / că-i bine cum (I, II) – r. 21, om cumsecade / un om cumsecade (I, II) – r. 23* nu-1 cunoști (Transcris după var. I, II, III, IV, V, VI* VII; în ed. XI, XII: „nu-i cunoști”).

P. 287, r. 7–8), iubirii pentru țaranul român / iubirii țaranului român (I, II, III, IV) – r. 22, să distrugă / «ă prăpădească (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 288, Y. 21 – 22, încurcându-i numai pe ungurește / încercându-i numai pe ungurește (III, IV, V, VI) – r. 26 – 27, să ne supărăm / să ne certăm (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 32, și murmură amărit / murmurînd necăjit (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 290, r. 21, murmură iar Herdelea / murmură Herdelea dar (I, II) – r. 33, pînă atunci / pînă aici (I, II, III, IV, V, VI).

P. 291, r. 15, de aci încolo / de acu încolo (I, II, III, IV, V, VI) – r. 18, îndemnă pe dăscăliță / îndemnă pe dăscălița (I, II, III, IV, V, VI, VII). " " ^ ^

P. 292, r. 2, halat murdar / capot murdar (I, II, III, IV, **v.ivi, vnj.**

JP. 293, r. 9–10, Numai sosirea lui Lang i-a scăpat / Numai Lang îl scapă (I, II) / Numai Lang îi scapă (III, IV, V, VI) / Numai Lang i-a scăpat"(VII) - r. 17-18, *fun* păhărel / cîte un păhărel (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 21, cu dispreț / cu adînc dispreț (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 30, să nu fie obligate / să nu fie nevoite <I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 294, r. 5, Titu se prăpădi / Titu se omorî (I, II, III, IV, V, VI).

P. 295, r. 3, care nu știe / ce nu știe (I, II, III, IV) – »r. 10–11, împresurat cu rubine / împresurat de rubine <I, II, III, IV, V, VI, VII) – Y. 25, curieri ocazionali / -curieri speciali (I, II, III, IV, V, VI) - r. 26, și făcură / 4ar făcură (I, II).

P. 296, r. 13, spuse / spunea (I, II, III, IV, V, VI) - r. 23, ele fiind / fiind (I, II).

P. 297, r. 2–3, nu s-a pomenit mireasă care să nu plîngă puțintel / nu-i mireasă care să nu bocească (I, II, III, IV, V, VI) / nu s-a pomenit mireasă care să nu plîngă

(VII) - r. 16, De altfel muzica / Muzica (I, II, III, IV, V, VI, VII) – y. 17, le sporea / însă le sporea (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 299, Y. 5, genele umede / genele înlăcrimate (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 11, spre Săscuța / spre Sărăcuța (V, VI) – r. 27, murmură bărbatul / murmura bărbatul (I, II) – Y. 31, să-i vrăjească / să-i farmece (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 301, Y. 3, cu obrazii / pe obrazii (I, II) – y. 16, pe fată / pe Florica (I, II, III) – y. 21, nu l-ar fi ademenit / nu l-ar fi momit (I, II, III, IV, V, VI, VII) - y. 23-24, pîntecele miresei / burta miresei (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 302, y. 1 – 2, urîțenia asta / pocitania asta (I, II, III, IV, V, VI, VII) - y. 14, răscoliră / înălțară (I, II, III, IV, V, VI, VII) - y. 30, că era / că e (I, II, III, IV, V, **"VI**) – y. 32, vorbiră mult despre / vorbiră mult de (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 303, Y. 14, se simțea răsplătită / se simțea fericită {IV}]– y. 16–17 începu o *Someșană* / începu o *Avdeleană* (I, II, III, IV, V, VI, VII) - y. 19, se pomeniră / se pomeni (I, II, III, IV, V, VI, VII) - y. 28, O strînse măvalnic / O strînse sălbatec (I, II, III, IV, V, VI, VII) •– Y. 29, se uită rușinată / se uită disperată (I, II, III, IV, V, VI, VII) - y. 32-33, Se porni deodată / Se porni fcrusc (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 304, Y. 3, ce te mai bocești / ce mi te mai bocești (I, II, III) – y. 9, farfuria cu bani / farfuria cu banii (I, II, III, IV).

GLASUL IUBIRII

P. 308, Y. 16, formalităților / formalității (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 309, Y. 7, în pridvor / în cerdac (I, II, III, VI) / în «ceardac (IV, V) – Y. 16, ținut pe scaun / ținut pe scaun

!
i

)

j

j

l

II

(I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 29, ocărau și blestemau / înjurau și blestemau (I, II, III, IV, V).

P. 310, v. 4, în pridvor / în cerdac (I, II, III, VI) / în ceardac (IV, V) - r. 26 - 27, Haha!... Poarte curios! / Foarte!... Foarte curios (VII).

P. 311, r. 18, picioarele strungite / picioarele strunguite (I, II, III, IV, V, VI).

P. 312, r. 4, cu glas mai răspicat / cu glas mai răspicat
Dă cineva mai mult (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 32, către învățătoarea / către învăătoreasa (I, II).

P. 313, r. 5, în pridvor / în cerdac (I, II, III, IV, V, VI) - r. 18, se revoltă învățătorul / se revoltă și învățătorul (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 314, y. 17, ca să spargă/să spargă (I) - r. 19 - 20, în pridvor / în ceardac (I) / în cerdac (II, III, IV, V, VI).

P. 315, r. 8 - 9, să cumpere perechea calului / să cumpere pereche calului (I, II, III, IV, V, VI) - y. 18, cu pașii / cu pași (I, II, III) - y. 24, primăvară frumoasă ț primăvară mai frumoasă (I, II, III, IV, V, VI, VII) - y. 32, și nouă poftă de viață / și o nouă poftă de viață (I, II, III) - y. 33, urcînd coastele / urcau coastele (I, II).

P. 316, y. 6 - 7, cu dragoste / cu o dragoste (I, II, III, IV* V, VI).

P. 317, y. 33 - 34, ai luat-o cu vicleşug / ai luat-o tu cu viclenie (I, II) / ai luat-o cu viclenie (III, IV, V, VI).

P. 318, y. 14, de mine / și de mine (I, II, III).

P. 319, y. 1, cum a putut / cum putuse (I, II, III, IV* V, VI) - y. 5 - 6, pătrundea / pătrunsese (I, II) / pătrunse (III, IV, V, VI, VII) - y. 7, îl cuprinse / îl cuprinsese (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 320, y. 31, pentru că nu știe nici ea, mi se pare că știe / pentru că nu știe nici ea, mi se pare mie că știe

#(I, II, III, VI) / pentru că nici ea nu știe, mi se pare mie că știe (IV, V).

P. 322, y. 25, trup și suflet / trup cu suflet (I, II, III, IV) / itrup și cu suflet (IV, V) - y. 26, De dimineață / De dimineața (I, II, III, IV, V, VI).

P. 324, r. 1-6, să urle ca lupii / să urle cu lupii (I, IV, V, VI) - r. 32, e foarte greu / e greu (I, II, III, IV, V, VI).

P. 326, y. 2 - 3, că altfel poate n-ar mai avea cavaleri / «că nu va mai avea cavaleri (I, II, III, IV, V, VI, VII) - y. 20-21, i se perinda / i se perindă (I, II, III, IV, V, VI) - y. 25, din pricina cărora / din pricina căreia (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 327, r. 24, D-adică / Adică (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 328, y. 11, ce te răstești / de ce te răstești (I) - y. 25, ce-a făgăduit / ce le-a făgăduit (I, II, III, IV, V, VI).

P. 329, Y. 7-8, după învățăturile / după învățămintele (I, II, III) - y. 9, apoi ca un taur / ca un taur (I, II, III) - y. 17, să plîngă / să țipe ori să plîngă (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 26, i-ar fi cerut / i-ar fi cerut lui (I, II, III) - y. 30, pielea îi stătea / pielea stătea (I) - r. 32, îi striga / îi strigă (VII).

P. 330, r. 12, o clipire de bunătate / o licărire de bunătate (I, II, III) - r. 19, în pridvor / în cerdac (I, III, IV, V, VI; în var. II, transcris „ceardac”).

P. 331, y. 7, n-a vrut / nu vru (I, II, III, IV, V, VI, VII) - y. 8, și a pornit / și porni (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 332, y. 31, venea pleoștit / veni pleoștit (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 32, a primit citație / primi citație (I, II).

P. 333, Y. 11, căuta mereu / căută mereu (I, II, III, IV, V, VI).

P. 334, r. 7, se înfurie imediat / se înfurie repede (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 4, declară categoric / declară mereu (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 12, să fii sigur / fii sigur (I, II, III, IV, V).

P. 335, r. 1 - 2, făcu jurământul / făcu jurămint (I, II, III, IV, V, VI) - r. 21, adinc mihnit / adinc jicnit (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 336, r. 13 - 14, ceată de țigani lăieși / ceată de lăieși (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 30, pe mîna altora / în mîna altora (I, II, III) - r. 31, Fiindcă nici Avrum / Fiindcă Avrum (I, II, III, IV, V, VI) - r. 32-33, s-a pus / se puse (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 33, mai întii cu / întii cu (I, II, III, IV, V, VI).

P. 337, r. 8, se uita / se uită (I, II, III) - r. 30, Ce-i păsa / Ce-i pasă (I, II, III).

P. 339, r. 6, în pridvor / în cerdac (I, II, III, IV, V, VI),

P. 340, r. 4-5, Sărăntoc ți-a trebuit, de sărăntoc să ai parte / Golan ți-a trebuit, de golan să ai parte (I, II* III, IV, V, VI).

P. 341, r. 13, și n-o cruță nimeni / și n-o cruță puțin (I, II, III) - r. 15, care voia / care totuși voia (I, II* III, IV, V, VI, VII).

P. 342, r. 3, odinioară / și odinioară (I, II, III) - r. 5, deși abia / deși de abia (I, II, III, IV, V, VI) - r. 26> aștepta doar / aștepta însă (I, II, III, IV, V) - r. 30, deși știe / deși știa (I, II, III, IV, V) - r. 33, o găsea totuși / o găsea însă (I, II, III, V).

P. 346, r. 10, că pune / pentru că pune (I) - r. 13> striga dinsul / strigă dinsul (II).

P. 347, r. 14, și-1 felicită / și-1 felicită chiar (I, II).

P. 348, r. 19 - 20, cărți de alegători / cărți de alegător (I, II) - r. 27, osteniți de cît au stat / osteniți cît au stat (I, II, III, IV, V, VI).

„
f
\$
|
|
i
X
‘

P. 350, r. 3, alții răcneau / alții urlau (I, II, III, IV, V) — r. 11, coplesit de emoție / coplesite de emoție (IV, V).

P. 351, r. 24, se scărpină / se scărpină (I) - r. 25, e uita / se uită (I).

P. 353, r. 13, Cine o răbda / Care o răbda (I, II, III, IV, V > V I) ‘

P. 354, r. 3, să nu bage de seamă / să nu se bage de seamă (I, II).

P. 355, r. 7, e socrul său / e și socrul sau (I, II, III).

P. 356, r. 4-5, să-i dea ce s-a înțeles / să-i dea ce s-au înțeles (I, II) - r. 6-7, îi îndemnă / îl îndemnă (IV, V, VI) - r. 17, cum zice / cum zice el (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 357, r. 10-11, în pridvor / în cerdac (I, II, III, IV, V, VI) - r. 30, ca doi străini / ca niște străini (I).

P. 358, r. 7, nu putură / nu izbutiră (I, II, III).

P. 359, r. 1 - 2, decît iubirea / decît iubire (IV, V, VI) - r. 14, și vesel \ și de vesel (I, II, III, IV, V, VI) - r. 15-16, acumă avem / acumă avem (I, II, III, IV, V, VI).

P. 360, r. 6, la Cluj / în Cluj (I, II, III, IV, V, VI) — r. 9, a cheltuit / că a cheltuit (I, II, III, IV, V, VI) — r. 28, din Pripas / de la Pripas (I, II, III).

P. 361, r. 27, pe viitor / și pe viitor (I, II, III).

P. 362, r. 25, se întărită / se întărită (I, II, III, IV, V VI, VII).

P. 365, r. 3, cum se zvîrcolește / cum se mai zvîrcolește (I, II, III, IV, V, VI) - r. 10, D-apoi că zău așa / D-apoi c-așa-i (I, II, III, IV, V, VI).

P. 366, r. 20, în ușă / cu ușa (I, II, III).

P. 367, r. 7, se închină / se închina (II, III) - r. 12, Mai aveți grijă / Mai luați seama (I, II, III, IV, V, VI,

i

VII) – r. 25, se răzima / se răzimă (I, II, III, IV, V VI).

P. r. 33, îl supăra și-1 bucura / îl supărau și-1 bucurau (I, II).

P. 369, r. 3, i se înfățișa / i se înfățișă (IV, V, VI, VII).

P. 370, r. 15, la Lușca / în Lușca (I).

P. 371, r. 2, s-o însoțească / s-o întovărășească (I, II, III).

P. 373, r. 2, se întrebă / se întreabă (I, II, III, IV) – r. 9, bilbiie Titu / bilbii Titu (I, II, III) – r. 11, adaogă / adaogă (II, III) – r. 34, că nici nu poate fi vorba / că aici nu poate fi vorba (I, II).

P. 374, r. 25, s-a agățat / s-a mai agățat (I, II, III, IV, V) – Y. 28, își aduse / își aduce (I).

P. 375, Y. 6, c-ar fi fost mai bine să nu fie / c-ar fi mai bine să nu mai fie (I, II, III) – r. 30 – 31, numai cu ocări / cu ocări (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 376, v. 3, ostenește puțin / ostenește nițel (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 6, în cerdac / în pridvor (VII) – Y. 12, ar fi vorba / ar fi fost vorba (I, II, III, IV, V) – Y. 26, cu oiștile / cu hulubele (VII) – r. 30, se înălța / se înălță (I, II, III, IV, V).

P. 377, r. 14–15, lucioasă și soioasă / lucioasă de soioasă (I) – Y. 16, între oiștile / între hulubele (VII) – r. 22, de pământ / pe pământ (I, II, III).

P. 378, Y. 19, picioarele-i ajungeau (Transcris după var* I, II, III, IV, V, VI, VII; îned. X, XI, XII: „picioarele-i ajungea”) – r. 19, la pământ / pe pământ (I) – Y. 23 – 24, ar fi fost sigur că pe el Dumnezeu / el ar fi fost sigur că Dumnezeu (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 379, Y. 5, că a găsit / că găsisese (I) – Y. 10, ei trebuiau (Transcris după var. I, II, III, IV, V, VI, VII; în ed. X, XI, XII: „ei trebuia”) – Y. 28, în Pripas / în Pripas, acum cincisprezece ani, cu căruța cu zdrențe (I).

P. 380, r. 2, murmură straja / murmura straja (VII) – Y. 22, primi o înștiințare / primi o scrisoare (VII).

P. 381, r. 22, s-a amețit bine / s-a amețit rău (VII) – r. 34, la Bistrița / în Bistrița (I, II, III, IV, V, VI).

P. 382, Y. 2, dealul Dumitrei / dealul Dumitriței (VII) – r. 14, se clatină / se clătină (I) – Y. 20, pași mărunți / pași măsurăți (I, II, III) – r. 20, învîrtind biciul / învîrtea biciul (I, II).

P. 383, r. 10, Ce înseamnă / Ce însemna (VII).

P. 384, r. 18, numai avocații / însă avocații (I, II, III).

P. 385, r. 1, sala de ședințe / sala de ședință (I, II, III).

P. 388, Y. 12, încercase / încercă (I, II, III, IV, V) / încerca (VI, VII) – Y. 22, dar abia / dar de-abia (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 389, r. 27, căuta / căută (VI) – Y. 28 – 29, care i-a oferit / cum i-a oferit (I, II).

P. 390, Y. 29, pînă în cer / pînă la cer (VII) – r. 32, a aflat / a aflat-o (I, II).

P. 392, Y. 3, halatul de lînă / capotul de lînă (I, II, III, IV, V, VI, VII) – v. 10, îi va sosi ceasul / îi va veni ceasul (I, II, III) – Y. 11 – 12, nu lacrimă / nu mai lacrimă (I, II, III).

P. 395, Y. 18, nu-1 lua în seamă, dar aceasta pe el nu-1 împiedica / nu-1 luă în seamă, dar aceasta nu-1 împiedică (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 396, Y. 3, te mai razi / te mai tot razi (I, II).

P. 397, Y. 7, Ana rămăsese / Ana rămase (I).

P. 399, Y. 25, îl descheie / îl descinse (III) / îl deschise <III> – Y. 33, Cinci zloți!... / Cinci zloți!... Vedeți! <I, II, III, IV, V, VI, VII>.

P. 400, Y. 4, și mai avan / mai avan (I, II, III, IV, V, VI, VII) – Y. 15, și-i spusese / și-i spuse (I, II, III, IV, V) – Y. 23, afurisindu-i / afurisindu-1 (I, II, III, IV,

V, VI) – r. 26 – 27, cum li se cuvine / cum se cuvine (I, II, III, IV, V, VI).

P. 401, r. 8, într-o zi, cînd nîgea / Cînd nîgea (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 20, la poarta / în poarta (I, II, III, IV, V, VI) - r. 26-27, se împrăștia îndată / se împrăștia repede (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 402, r. 2, cu Jidovița / în Jidovița (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 403, r. 7, îi părea / lui îi părea (I, II, III, IV, V, VI) – r. 12, subțire / subțire, acoperit (I, II, III, IV, V, VI) – r. 17, după Ion / la Ion (I, II, III, IV, V, VI) - r. 24, cîrni / coti (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 29, de genunchi / pe genunchi (I, II, III, IV, V, VI).

P. 404, y. 1, Rămăseră / Rămăseseră (IV, V, VI) – r. 17, Ce poftiți / Ce poștești (I, II, III).

P. 405, r. 7, Stai jos / Stați jos (I, II) - r. 25, se sculară / se sculaserăți, II, III).

P. 406, r. 21, degetul cel mic / degetul mic (I, II, III).

P. 407, r. 12, li izbise (Transcris după var. I, II, III, IV, V, VI, VII; în ed. X, XI, XII: „îi izbiră”).

P. 408, v. 13, mirarea / uimirea (I, II, III, IV, V, VI) Y. 26, ocărind / înjurînd (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 409, Y. 2, și care i-a făgăduit / și i-a făgăduit (I, II, III, IV, V, VI) – r. 4, să se înstrăineze din județul lui / să se înstreineze de județul lui (I, II, III) – r. 18, Venise să-și ia / Venea să ia (I) / Venise să ia (II, III, IV> V) – Y. 22, ^cu obrazii/cu obraji (I) – r. 23, cu ochii / cu ochi (I) – Y. 33, se bucura / se bucură (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 410, Y. 26, hărăbaia cea lungă / hărăbaia cea lungă (I, IV, VI).

P. 411, Y. 7, foarte atent / foarte îngrijorat (I, II, III, IV, V, VI, VII) – Y. 9, se retrăgea / se trăgea (I, II, III, IV, V, VI, VII).

III, IV, V, VI) – r. 15, care fusese / care fuse (I) – r. 15–16, în Jidovița / la Jidovița (I, II, III, IV, V, VI) – Y. 30, la țăranul / la țăran (I, II, III).

P. 413, r. 16–17, nici un fel de curaj / nici un fir de curaj (I, II, III, IV, V, VI) - Y. 30, neprimind / neprimind iar (I, II, III, IV, V, VI).

P. 414, Y. 8, Se clătina / Se clătina (I, II, III) – r. 17, Herdelea alergă / alergă (I, II, III, IV, V, VI) - Y. 23, îi striga / îi strigă (IV, V, VI) - Y. 30–31, și îndeplinirea / și împlinirea (I) - r. 33, unguri / unguroi (I, II, III).

P. 415, Y. 1, se văita / se vaită (I, II, III, IV, V, VI).

P. 416, Y. 29, să-și lămurească sufletul / să-și pătrundă sufletul (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 417, r. 7, visurile lui însuși nu sunt / visurile nu-sunt (I, II, III, IV, V, VI) - r. 15, s-ar fi rupt (Transcris după var. I, II, III; în ed. IV, V, VI, VII, X, XI, XII: „ar fi rupt”) - Y. 31, că ei / căci ei (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 418, Y. 7–8, și se încinse / Se încinse (I, II, III, IV).

P. 419, Y. 29, calm / foarte calm (I).

P. 420, Y. 2, în pușcărie / la pușcărie (I).

P. 421, r. 6, aceasta / oare aceasta (I, II, III, IV, V, VI) – r. 32, ce nevoie / ce nevoie ai (I, II).

P. 422, Y. 14, care-și făcuse / care și făcuse (I, II).

P. 423, Y. 33, să le împărtășească / să le împărțească (I, II, III, VI).

P. 424, Y. 7, simțeau lipsa / simțeau nevoiași, II, III, IV, V, VI) – r. 18, pe dascăliță / pe dascălița (I, II, III, IV, V, VI).

P. 425, Y. 15–16, pe dascăliță / pe dascălița (I, II, IV, V, VI).

P. 426, Y. 12, oricărui țăran / oricărui țigan (I, II, III) –

r, 22 – 23, apoi îndepărtându-se (Transcris după var. I, II, III, IV, V, VI, VII; în ed. X, XI, XII: „apoi îndreptându-se”).

P. 427, v. 20, umilă și spinoasă / umilă, spinoasă (I),

P. 428, r. 2, ca un țigan / ca țișanii (I, II) – r. 18, cm mulțumire / cu o mulțumire (I, II) – r. 28, se frământa / se frământa (VI).

P. 430, r. 11, de pământul / pe pământul (I, II, III) – v. 16, își încrucișa brațele pe piept și-și linse (Adăugat după var. I, II, III, IV, V, VI, VII; în ed. X, XI, XII, cuvintele lipsesc, în locul lor fiind tipărit, a doua oară, un rînd din același sfîrșit de capitol: „lăsă în genunchi, își coborî fruntea și-și lipi”).

P. 432, v. 1, și nu pot / că nu pot (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 25, Era / Era altminteri (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 433, y. 28, e și o onoare / e și onoare (I, II, III, IV, V, VI).

P. 434, r. 3 – 4, ținea la mustați / ținea la mustață (I, II, III, IV, V) – v. 6, și să i le frizeze / să i le frizeze (I, II, III, IV, V, VI).

P. 435, r. 7, la Sîngeorz / în Sîngeorz (I, II, III, IV, V, VI).

P. 436, r. 7, nici nu s-a mai gîndit / abia nu s-a mai gîndit (I) – r. 8, să-1 cheme / să-i cheme (I, II, III, IV, V, VI) – r. 9, că va merge / că vor merge (I, II, III, IV, V, VI) - r. 28-29, ar fi fost timpul / ar fi fost vremea (I, II, III, IV, V, VI).

P. 437, r. 7, să-i placă / să-i placă lui (I, II, III, IV, V, VI) – r. 8, trei ani / doi ani (I) – r. 13, ce se petrece / ce se mai petrece (I, II, III).

P. 438, r. 5, să o ia feciorul / să ia feciorul (II) – r. 8, la casa / în casa (VII) – r. 30, să înghită / să înghită dînsul (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 441, r. 25, să-1 ia. / să-i ia (VII).

j
j
)
i

P. 442, v. 7, să silească copiii / să silească pe copii (I, II, III, IV, V, VI) – r. 29, ar face ca mine / ar face cît mine (I, II, III, IV, V, VI).

P. 444, v. 31, mai lipseau / mai lipsesc (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 445, r. 25, trimiți daruri / trimiți daruri, de aceea te îndoiști pînă la pămînt cînd îl vezi, de-aceia (I, II, III).

P. 446, r. 16 – 17, se statornici / se satori (I, II, III, IV, V, VI) – v. 24, doarme în picioare / doarme pe picioare (I, II, III, IV, V, VI) – r. 28, se îngrozea / azi se îngrozea (I, II, III, IV, V).

P. 447, r. 1, dădea țița / dădea țiță (VI) - r. 29, nu mai e nevoie / nu mai e nevoit (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 448, r. 27-28, s-ar fi lădat / s-ar fi și lădat (I, II, III).

P. 449, r. 6, Ana asculta și nu pricepea / Ana ascultă și nu pricepe (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 14, urlă dînsa / urla dînsa (I).

P. 450, v. 4, copilul care / copilașul care (I, II, III) – r. 20, își aduce aminte / își aduse aminte (I, II, III, IV, V, VI) - r. 20, că îndată / că în curînd (I, II, III, IV, V, VI).

P. 451, r. 9, cioplea o oiște / cioplea la o oiște (I) – r. 17 – 18, cu ochii roșii umflați / cu ochii roșii și umflați (I).

P. 452, r. 12, ar fi întrebat-o / ar întreba-o (I, II, III, IV, V) – r. 19, ce căuta / ce caută (I) – r. 25, de bucurie / de o bucurie (I, II, III).

P. 453, r. 10, i-ar face semn / i-ar face semne (I, II, III) – r. 22, să amorțească / să-i amorțească (I, II, III, IV, V, VI).

P. 454, r. 20, să urle / să-mi urle (I).

P. 455, r. 7, îi apăsa / îl apăsa (I, II, III, IV, V, VI, VII).

j
i

j

j
i

P. 459, r. 6, striga Grofşoru / strigă Grofşoru (VII) – r. 27–28, şi să te mai arăţi cu mutra asta plîngătoare / şi să-mi rătăceşti cu mutra-ţi plîngătoare (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 460, r. 3, s-a simţit / se simţi (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 4, s-a îmbătat / se şi îmbată (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 4, a trebuit / trebui (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 6, i-a revenit / îi reveni (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 18, s-a mişcat / s-a clintit (I, II, III).

P. 461, r. 16, grijile altora / grijile altuia (I) – r. 31, nu era obligat / nu e obligat (I, II, III/IV, V, VI, VII) – r. 32, ar fi cheltuit / ar cheltui (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 462, r. 1, un cufăraş / un cufăr (I, II, III, IV, V, VI) – r. 5, şi fusese / şi fuse (I, II).

P. 463, r. 12, deşi era / deşi el era (I) – r. 25, şi a făcut / şi a făcut-o (I).

P. 464, r. 27, Curtea strîmtă (Transcris după var.: I, II, III, IV, V, VI, VII; în ed. X, XI, XII: „Curtea strîmbă”).

P. 465, r. 10–11, ce ştia / ce ştie (I, II) – r. 23, să păstreze curăţenia / să păstreze curăţenie (I, II, III).

P. 466, v. 15, i se făcea / i se făcu (I, II) – r. 20, cu mîncare / cu demîncare (I, II, III) – r. 27, toata, ziua / toate zilele (I) – r. 33, o avea mereu / o avea mereu în suflet (I, II, III).

P. 467, r. 30, de la inspectorul / de la inspectoratul (I).

P. 468, r. 6, aduse şi acasă / duse şi acasă (I, II, III, IV, V) – r. 7–8, şi scorţişoară / şi scorţişoare (I, II, III, IV, V, VI, VII) – r. 14, pe Ghighi / şi pe Ghighi (I) – r. 15, cu înverşunare / cu indignare (I, II, III, IV, V* VI)

P. 469, r. 12, care-i un băiat / care-i băiat (I, II).

P. 472, r. 5–6, salută zîmbind / salută zîmbitor (I, II, III, IV, V).

P. 473, r. 8-9, Sărăcuţa / Săscuţa (I, II, III, IV, V).

P. 474, r. 3, auzi limpede / auzi chiar (I).

P. 475, r. 19, că rău / ce rău (I, II, III, IV, V, VI).

JP. 476, r. 1, de ochii negrii / de ochi negrii (I, II, III) – r. 13, suflete nevinovate / sufletele nevinovate (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 477, r. 23, să căutaţi / să cauţi (I, II, III) – r. 33–34, Vasile Baci / Vasile însă (I, II, III).

P. 478, r. 25, Dacă m-aţi fi chemat / Dacă mă chemaţi a).

P. 481, r. 7, de oboseală / de osteneală (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 482, r. 13, caree însă / caree însă e (I, II, III, IV, V, VI) – r. 30, nu înţelesese / nu înţelese (I, II, III, IV, V, VI).

P. 485, r. 2, cum n-am învăţat / cum n-am să învăţ (I, II, III, IV, V, VI) – r. 17, stîrnesc zîzanie / stîrnesc ^izania (I, II, III, IV, V,).

P. 486, r. 26, acoperindu-i şi înduioşîndu-i / apropiindu-i şi înduioşîndu-i (I).

P. 487, r. 5, să ţipe de bucurie copilărească / să ţipe cu bucurie copilăroasă (I, II, III) – r. 31, şi cum ride / şi cum ne ride (I, II, III, IV, V, VI).

P. 489, r. 7, contabil din Cernăuţi / contabilul din Cernăuţi (I, II).

P. 490, r. 10, şi totuşi / dar totuşi (I, II) – r. 11, la largul lui / la larg (I, II, III, IV, V, VI) – r. 33, cu ochii dulci / cu ochi dulci (I, II).

P. 491, r. 5, fiece cuvînt / fiece cuvînt al lui (I) – y. Q tiu deschisese / nu deschidea (I) – r. 12, n-au nevoie / m-aveau nevoie (I).

P. 492, r. 5, l-am găsit / i-ani găsit (II, III).

P. 493, r. 7, strigă George / striga George (VI).

P. 494, r. 13, au domnit / domni (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 21, mai ales / mai lesne (I, II, III) - r. 31, Ionel / deși Ionel (I, II).

P. 495, r. 26, s-ar dezlega lanțurile / v-ar dezlega lanțurile (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 496, r. 5 - 6, tovarăș prea curios / tovarăș prea gureș. (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 8, își amintea / își aminti (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 9, și-1 durea f și-1 dureau (I, II) - r. 9 - 10, îi șopti / îi și șopti (I, II, III, IV, V, VI).

P. 497, r. 17, de mulțumire / de mulțumirea (I, II, III, IV, V) - r. 34, politică națională și uneori chiar literatură / politica națională și uneori chiar literatura (IV, V, VI).

P. 498, r. 2, Alături / Și alături (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 499, r. 21, să se smulgă din lanțul / să se smulgă din lațul (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 27, ți-e pe lume drag / ți-e drag pe lume (I, II, III).

P. 500, r. 3, cu trei lucrători / cu trei lucrătoare (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 18, o femeie, venind grăbită f o femeie, venind grăbit (I, II, III).

P. 501, r. 16, Ioane / Ionică (II, III, IV, V, VI, VII) - r. 28, sub mărul pădureț (Transcris după var. I, II, III; în ed. IV, V, VI, VII, X, XI, XII: „sub părul pădureț”. Greșeala este evidentă: Cu două pagini în urmă - p-500, Y. 9 - se scrie: „Mărul pădureț sub care născuse...”^ iar peste o pagină - p. 502, Y. 21: „Frunzele mărului”) - Y. 29, la umbră / în umbră (I, II, III, IV, V, VI).

P. 503, Y. 6, de sărbători / din sărbători (I, II, III, IV,

P. 507, Y. 3, Amu nu mai iert / Acu nu-1 mai iert (I, II

4

"f

i

f

l

\

\

,

III, IV, V) - r. 22, să-i învețe / să-i învețe (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 508, r. 12, ca martor / **de** martor (I, II, III, IV, V) - r. 14, iar venea / iar venea acasă (I, II, III, IV, V, VI) - r. 17, schimba tot planul / schimba iar planul (I, II) - r. 18, descoperea mereu / descopereau mereu (I, II, III, IV, V).

P - 509, r. 2, nu era / nici nu era (I, II, III, IV, V) - r. 10, cite-n luna și stele / cite-n lună și-n stele (I, II, III) - r. 25, că în nici un / căci în nici un (I)-Y. 30 - 31, cu glas tremurat / cu glasul tremurat (I, II, III, IV, V, VI).

P. 512, r. 27, în vecii vecilor / în ceruri în vecii vecilor (I, II, III, IV, V, VI).

P. 513, r. 13, Și pe urmă / Și pe drum (I, II, III) - r. 18, se înfiorase (Transcris după var. I, II, III, IV, V, VI, VII; în ed. X, XI, XII: „se înfuriase”).

P-516, r. 12, cu Oprea / **pe** Oprea (I, II) - y. 13, Felicitindu-1 / Felicitindu-i (I, II, III, IV, V, VI) - r. 13-14, de iubirea lui / iubirea lui (I, II, III, IV, V, VI) - r. 21 - 22, și viclean / și cam viclean (I, II, III) -y. 26, deoarece speră / deoarece spera (IV, V, VI, VII).

P. 577, r. 8, din fericirea trăită / de fericire trăită (I, II, III, IV, V, VI) - r. 9, în pridvor / în cerdac (I, II, III, IV, V, VI) - r. 11, să-mi găsesc un rost / să mă așez (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 520, Y. 27, Titu plecă / Titu pleca (I, II).

P. 521, Y. 23, Dar când / Doar când (I, II, III).

P. 522, Y. 14, apoi **adaogă** / apoi adăogînd (I, II, III) - r. 26, și-i simșea / și simte (I).

P. 524, Y. 5, orașele acestea / orașele acelea (VII) r. 23-24, și fără încetare / neîncetat (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 525, r. 31-32, la ușile / **pe** la ușile (I).

P – 528, r. 7, către București / spre București (I, II, III) - r. 13, îi asculta / îl ascultă (I, II, III, IV, V) - r. 15, nu se speria / nu se sperie (I).

JP. 529, r. 15, măcar o clipă / măcar o clipire (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 530, r. 29, de lume / de lumea (I, II, III, IV, V).

P. 531, r. 6, avu/ avu loc (I, II, III, IV, V) - r.33, cu ochii rătăciți / cu ochi rătăciți (VI).

P. 532, r. 16, Privește departe / Privește de departe <I, II, III>.

P. 533, r. 16, spectacol impresionant / spectacol încântător (I, II, III, IV, V, VI) - r. 19, învăluitoare / ademenitoare (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 534, r. 18, la Sibiu / în Sibiu (I).

P. 535, r. 10, își ascunse / își ascunsesese (III, IV, V, VI) - r. 15, din ochii / în ochii (I, II, III, IV, V).

P. 536, r. 9, se tirise / se întoarse (IV, V, VI, VII) - r. 14, murmură Florica / murmură și Florica (I, II, III, IV, V) - r. 28 – 29, clăile înnegurau / clăile înnegreau (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 537, r. 7, și-1 învioră / și-1 înfiora (I, II, III) - r.27, recunosc glasul / recunoscînd glasul (I, II, III).

P. 538, r. 2, parcă-i puse / parcă-i pusese (I).

P. 539, r. 12, l-a lăsat / l-a luat (I, II, III, IV, V, VI).

P. 540, r. 2, Sapa vîjăi / Sapa sisăi (I, II, III; în ed. IV, V, VI, VII – transcris: „sisii”).

P. 541, r. 8, pe vădana / pe văduva (I, II, III) - r. 16 – 17, se hotărîse ca / se hotărîse că (I).

P. 542, r. 20, Simion Butunoiu / Simion Butunoi (I, II - r. 23, în pridvor / în foisor (I, II, III, IV, V, VI).

P. 545, r. 12, asemenea lovitură / asemenea lovituri (I, II, III, IV, V).

I

?

^

|

)

|

^

f

,

|

i

|

j

j

f

|

f

j

j

j

P. 546, r. 1–2, își scoase haina, își sumese mînele / își scosese haina, își sumesese mînele (I, VII) / își scoase haina, își sumesese mînele (II, III, IV, V, VI) - r. 11, destul de rezistent / atît de rezistent (I) - r. 19» Da, e zdrobit și brațul / Da, și brațul e zdrobit (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 21, însă că (Transcris după var. I, II, III, V, VI; în ed. IV, VII, X, XI, XII: „încă că”) - r. 30, Apoi / Apoi George (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 547, r. 7, îi șterseră / îi șterseseră (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 548, r. 7, cu tot neamul / cu pe tot neamul (I, II, III* IV, V) - r. 15, se uita / se uită (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 30 – 31, acasă abia seara / acasă seara (I, II* III, IV, V, VI, VII).

P. 549, r. 5 – 6, că foarte curînd / că, foarte curînd, acuzatul (I, II, III, IV, V, VI) - r. 6-7, închisoarea tribunalului / în închisoarea tribunalului (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 557, r. 6, în Armadia / la Armadia (I, II, III, IV, V) - r. 10, cu monosilabe / în monosilabe (I, II, III, IV, V).

P. 554, r. 5, un bețiv / un om bețiv (I, II, III, IV, V) - r. 7, un simplu cărăuș / simplu cărăuș (I, II) - r. 12, cu numirea lui / cu numirea (I, II, III, IV, V, VI).

P. 556, r. 23 – 24, %i potrivea rochia / își potrivea rochița (I, II, III).

P. 560, r. 2, mi-ar fi mîncat repede bănișorii j mi-ar fi măcinat repede bănișorii (I, II, III, IV, V).

P. 562, r. 12, vădana / văduva (I, II, III).

P. 563, r. 1, tovarășii lui / tovarășii săi (I) - r. 20» vreo șase / vreo zece (I, II, III).

P. 564, r. 2, și răceală / și de răceală (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 7, de bună venire / de bine venire (I) - r. 32, s-a schimbat / se schimbă (I, II, III) / se schimbăse (IV, V, VI, VII).

P. 565, r. 6, în sfârșit / La sfârșit (I, II, III) - r. 21-22, o blagoslovenie / o blagoslovire (I, II, III, IV) - r. 27 - 28, deși se zice că asemenea sărutare / deși asemenea sărutare se zice că (i, II, III).

P. 567, r. 13 o Someșană / o Ardeleană (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 568, r. 24 - 25, se încăpățina / se încăpăținase (I, II, III, IV, V, VI, VII).

P. 569, r. 4, mai umilit / mai umil (I) - r. 10, își îndeplinea / își îndeplineau (VII) - r. 16, striga Ciocănaș / strigă Ciocănaș (I) - r. 32, Toți bărbații (Transcris după var. I, II, III; în ed. IV, XII: „Toți bătrînii”; greșeala este dovedită și de repetarea aceluiași cuvînt în frază).

P. 570, r. 2, se apropie / se apropie îndată (I, II, III, IV, V, VI) - r. 19, îl încuraja / îi încuraja (I, II, III, IV, V, VI, VII) - r. 22, cu copilașul / cu copilaș (I, II) - r. 25, Prin sat însă / Prin sat (I, II, III, IV, V, VI).

P. 572, r. 6, să se așeze serios / să se așeze mai serios (I, II, III) - r. 18, Ioane / Ionică (I, II, III).

P. 574, r. 11, speranța împodobitoare / speranțe împodobitoare (IV, V).

CUPRINSUL

I O N

GLASUL PĂMÎNTULUI

începutul	11
Zvircoiirea	51
Iubirea	90
Noaptea	135
Rușinea	195
Nunta	241

GLASUL IUBIRII

Vasile	397
Copilul	345
Sărutarea	333
Ștreangul	431
Blestemul	455
George	503
Sfârșitul	543

ADDENDA

Note, comentarii, variante	655
----------------------------	-----

Redactor : AURELIA RUSU
Tehnoredactor : IONEL GHEORGHIU

Apărut 1970. Hirtie tipar înalt tip A de 63 g/m'. Format 540X840/16. Coli ed. 35,21. Coli tipar 49,5. A. nr. 2695/1969. C. Z. pentru bibliotecile mari și mici 859—0.

Tiparul executat sub comanda nr. 90 446 la
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii”, Piața
Scînteii nr. 1, București
Republica Socialistă România